DE NAVORSCHER

EEN MIDDEL TOT

GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

TUSSCHEN ALLEN

DIE IETS WETEN,

IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER BESTUUR VAN

J. F. VAN SOMEREN

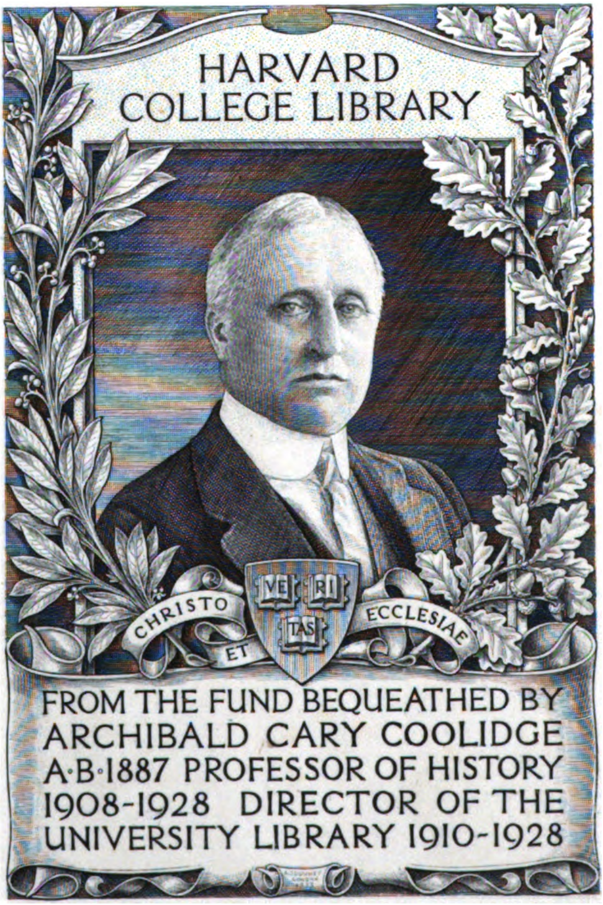
Bibliothecaris der Rijksuniversiteit te Utrecht

Zeven en Veertigste Jaargang

NIEUWE SERIE

DERTIGSTE JAARGANG

NIJMEGEN
H. C. A. THIEME
1897

HARVARD
COLLEGE LIBRARY
VE RI TAS
CHRISTO ET ECCLESIAE
FROM THE FUND BEQUEATHED BY
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
A·B·1887 PROFESSOR OF HISTORY
1908-1928 DIRECTOR OF THE
UNIVERSITY LIBRARY 1910-1928

OUDHEIDKUNDE.

DE WEEZEN VAN DEN ZEEKAPITEIN.

ZEDENSCHILDERING

DOOR

JOH. H. BEEN.

Den 30sten December van het jaar 1694 werd in de Kleine of St Jacobskerk te Brielle een knaapje, of — om het spraakgebruik dier tijden te bezigen — een knechtje gedoopt, dat den naam ontving van Andries. Weinig kon de predikant vermoeden, dat hij hier in naam der Drieëenheid een verloren leven inwijdde, en dat dezelfde doopeling, nog niet eens tot den mannelijken leeftijd gerijpt, zich eenmaal schamen zou in Den Briel te komen, waar hij toch zijn toevlucht zou moeten zoeken.... en vinden in de gevangenis. Wie zou dat ook geloofd hebben? Stonden toch niet als doopgetuigen Mevrouw — een Mevrouw dier dagen! — Heijlida Schrobbeling, wed. van den Hr Pieter La Fèbre, en niemand minder dan een Oud-Burgemeester, de Heer Jac. Commersteijn, vroedschap „deser Stede"? Voor den naam van den vader zou in het doopboek nog niet den titel van Heer, en voor dien der moeder nog niet den titel van Mevrouw staan — dat zou eerst drie jaar later gebeuren. Maar toch hielden hun namen den minderen man op een afstand. Want de vader heette Johan Eduard Sas van den Bossche, kapitein ter zee, en de moeder Andrisa Commersteijn, uit een Brielsch patricisch geslacht [1]). Maar juist die grootheid — en dùs ook rijkdom — rond het knechtje, dat ten doop werd gehouden,

[1]) Ik schrijf deze twee namen ineens zooals zij gespeld moeten worden. In het bewuste doopboek en elders vindt men ze anders, zooals men de gelegenheid zal hebben op te merken. Zelfs in een officieel stuk vond ik telkens *Zas* in *Sas* veranderd. Zooals ik hier die namen schrijf, komen zij voor in de talrijke notarieele akten, in koop- of verkoopbrieven enz.

zou zijn ongeluk zijn. Opgebracht in weelde, zou hij later worden vervolgd wegens schulden, om welke zijn vader gelachen zou hebben.

Weinig is mij bekend van dien vader. Ik weet welke schepen hij commandeerde, ik weet wat hij te Rotterdam betaalde voor het bijeentrommelen van matrozen voor zijn schip, ik heb voor mij stapels rekeningen, die tot in kleinigheden mededeelen wat hij noodig had op verschillende reizen voor equipement van zijn schip; ik weet dat hij gaarne een goed glas wijn dronk en eens een zonderlinge „melankolij" had, n.l. „van niet langer aan coopmans te connen schrijven" [1]); maar een brief van hemzelven, die mij vergunt een blik in zijn innerlijk leven te slaan, vond ik helaas niet. Eens een afschrift, waardoor men tot de meening zou kunnen gebracht worden, dat hij op de vloot niet zonder invloed was, indien men dit uit onze Vaderlandsche Geschiedenis niet reeds begrepen had. We brengen toch hier den lezer even in herinnering, hoe, in het voorspel tot den grooten Noorschen oorlog, kapitein Sas van den Bossche, commandeerende „de Provincie van Utrecht", een zekere rol gespeeld heeft, door het bombardeeren der Deensche vloot en kort daarop van Kopenhagen, en door het transporteeren van Zweedsche troepen naar Holstein in het jaar

[1]) Een wijnhandelaar te Rotterdam, genaamd Rochus Buschman, een factotum van den kapitein, drukte in een brief de hoop uit, dat de heer Sas van den Bossche van deze kwaal genezen zou zijn. Ik hoop, voegt hij er bij, „dat UEd. dan blijder van humeur sult zijn geworden. En als Icq in die staet ben dat mij Godt beetert dickwils meede te deel valt, soo er dan geen troijtje (?) genoegh is soo setter twee op om deselve te verdrijven, weet niet beeter of drinck alle daegen UEd. gesonthijt. En hoope dat ze nogh langh sal dueren, maer moet dan de melankolij ten eenemael aan kant setten." — Nadat hij medegedeeld heeft, dat hij door een zeker bankroet circa ƒ600,— schade zal lijden, gaat hij voort: maar ik „segge geen Ellende voor de tijt, want het somtijts beeter uijtvalt als men oijt gedaght heeft. En daer op moet UEd. neffen mij hoopen, maer niet murmureeren, want wij ons beste niet weeten." — De brief, in dato 1703, was gericht aan den kapitein, die toenmaals voor Portsmouth lag, commandeerende het Landsschip „Schiedam". Wil men weten, waarom de kapitein zoo de melankolij aan de coopmans had? Ik kan u antwoorden, dat hij circa duizend gulden aan hen schuldig was.

1700; terwijl hij in 1706, commandeerende „een smaldeel van vier linieschepen en ettelijke behoefteschepen", de vloot kwam versterken, die het ontzet van Barcelona zou bewerken. [1]) Het afschrift, waarop ik hierboven doelde, is van 1706, en men verneemt er uit, dat de kapitein op zich neemt een leverancier niet alleen bij zijn medekapiteins aan te bevelen, maar ook bij den Admiraal Philippus van Almonde.

Doch, al is het mij niet gegeven het portret te teekenen van den man, wiens vijf weezen we straks her- en derwaarts zullen zien dwalen, ik wil den lezer één staaltje niet onthouden van de wijze, waarop een zeeoverste dier dagen er toe genoodzaakt kon worden nutteloos geld uit te geven. Misschien dat het kan bijdragen om in het vervolg milder te doen oordeelen over den zoon.

De kapitein had aan Rochus Buschman te Rotterdam opgedragen voor een kok en een hofmeester te zorgen. Buschman had het geluk die te vinden [2]), maar op een zeer ongelegen tijd, want de kapitein bevond zich met zijn schip op de Engelsche reede voor Portsmouth. Zijn factotum wachtte op een goede gelegenheid om Louis Paijeen, den kok, en Alexander With, den hofmeester, naar Engeland over te zenden, en zorgde voor een kosthuis à 3 gld. 3 st. per week, wat voor den eersten 25 gld. 4 st., voor den laatsten 28 gld. 14 st. bedroeg. Maar, daar zij dadelijk in hun betrekking als zoodanig waren aangenomen, ging voor beiden hun maandgage door, waardoor de eerste na verloop van de maand zijn *f* 24 en de tweede zijn *f* 18 ontving. Dat was al 95 gld. 18 st. Bovendien had de kok geleend en verteerd 31 gld. en 3 st., en de hofmeester 71 gld. en 3 st., terwijl hun voor brandewijn en jenever 10 gld. 4 st. betaald was. Toen eerst kwam de gelegenheid ze op te zenden, en kreeg de kapitein de rekening van al deze onkosten, met bericht, dat hij de twee lieden maar te Londen moest

---

[1]) Voor nadere bijzonderheden zie men: *De Jonge, Gesch. v. h. Nederl. Zeewezen* III, p. 553 v.v. en 687. Ook over den lof van een souverein over onze vloot, p. 694. — De kapitein wordt bij afwisseling *Zas* van den Bossche en *Sas* v. d. B. genoemd.

[2]) Hij had ze „bijde in St. Lucas met Marinus Coopmans aangenomen."

jaten opzoeken. „Ze hebben geen duit te verteren en zullen blijde zijn als ze aan boord worden gehaald", werd den kapitein geboodschapt.

Heb ik mij beklaagd over het gemis van brieven van den kapitein zelven [1]), ik kan dit echter niet doen over gemis van zijn eigenhandig schrift. Een lijvige memorie van verhuurde landen, betaalde pachten enz. heb ik doorgelezen om te trachten iets van hemzelf te weten te komen. Het eenige bijzondere, dat ik er hier uit kan mededeelen om aan te toonen, dat de kapitein zekeren staat voerde, is, dat hij gezamenlijk met zijn broeder Hendrik een wagen kocht te Rotterdam voor 63 gld. Ook blijkt er uit, dat hij vermaagschapt was aan eenen Rijklof van Goens te Batavia [2]).

---

[1]) Uit de talrijke papieren, welke betrekking hebben op den kapitein, wil ik echter één rekening niet ter zijde leggen. Het is een boekenrekening van het jaar 1705. Zij kan wellicht dienen als bijdrage tot de kennis van de verstandelijke ontwikkeling van een toenmaligen zeekapitein.

„Mijn Heer Capt Sass van den Boss. Debet

Aan N. Wils.

Veltmans Cronyck	2 gld.	14 st.	— p.
Nieuwe werelt of genoemt Oost Indien	2 —	8 —	
Ordre der Baukonst door Paladio	3 —	10 —	
Erasmus Adagia overtroeke	5 —	20 —	
Wonderboek	3 —	0 —	
Zeevaders Loff	1 —	10 —	
Ciceronis Orationes	2 —	5 —	8
Rommsche en Griekxe krijgshandel	3 —	3 —	
Leegende in folio	2 —	8 —	
Spiegel Historiael	3 —	0 —	
Consolatio Philosophie	3 —	10 —	
Manischript van staat van oorlogh	3 —	10 —	
Weegh vande ziel en salicheyt	3 —	10 —	
Register in folio	5 —	10 —	
Parnass Bergh	2 —	0 —	
Paffen Roode werken	0 —	18 —	
Hagens Leedige Ueren	0 —	16 —	

[2]) Dit was niet de bekende gouverneur-generaal, want deze stierf den 14en Nov. 1682. — Onze kapitein schrijft onder *debit:* „Neef Rijklof van Goens, 30 Mei 1697 — een obligatie en verder daartoe specteerende rekeningen, assignaties en quitantien — *f* 640; en 1706 — den interest jegens vier van thond., dat

Kan ik van den vader weinig mededeelen, van de moeder nog minder. Wel had ik het geluk ook van haar een handschrift te vinden, „een Memorieboek van Andriesa Sas." Maar daarin is in de eerste plaats de vrouw van den zeekapitein aan 't woord. Zij koopt voor hem tabak, laat te Zwartewaal het scheepsbrood bakken en zorgt voor goede boter. Toch heb ik er meer inlichtingen in kunnen vinden over de wijze, waarop het huishouden was ingericht, dan in het boek van haar man. Zij hield twee meiden en een knecht. Den 3en Nov. 1698 werd aan „ariaen de meit een halfjaer huur betaelt" ter somma van *f* 24. Op dienzelfden dag ontving „Aelke de meit" voor „haer huer" *f* 18, terwijl den 4en November „Hans de knecht sin huur betaelt" werd met 28 gld. 4 stuivers.

Het speet me, dat ik niets vond, wat mij inlichting kon geven aangaande de opvoeding harer vijf kinderen. Lang heeft zij niet voor haar twee meisjes en drie jongens kunnen zorgen. Het jongste dochtertje, Maria, was nog geen drie jaar, toen de moeder kwam te overlijden. In het Register der Dooden staat gemeld, dat zij den 23sten Februari 1706 gestorven is. En in den zomer van hetzelfde jaar kwam het schip van den zeekapitein binnen met diens lijk aan boord [1]). Andries was toen nog geen twaalf jaar, zijn oudste zuster Wendelina even negen, Jacob zeven en Gerbrand

---

gheldt is te Delft ontfangen." — En onder *credit*: „1700, Ontrent Maij een Brief van Night Jacoba van Goens uijt Batavia, (dat.) Febr. 1699, ontfangen, Ende daar bij Een flesje Thee En een packje daar in twee chitsen Lang ider 12 Ellen: als doen in Holland waardigh 20 st. de Ell: 24 gld. Ende de Thee alsoo seer sleght was doer verderf op de Reijsch of andersints konde niet begroot werden, dus hier open. — waarbij was een brief van Neef self aen mij: van 20 Jann. 1700 met het schip Voorschooten voor de Camer van Delf."

In margine stond: „dit schreef ick En sette het te boek tegens alle voorvallen den 24sten van Maart A°. 1702."

Met die „voorvallen" bedoelde natuurlijk de kapitein een mogelijk sneuvelen in den Spaanschen successie-oorlog.

[1]) Volgens een brief (in copie) van eenen John Penford, in dato $\frac{1}{2}\frac{2}{3}$ Nov. 1706, waarin hij verzoekt om eenig geld den kapitein voorgeschoten, gehoort hebbend, 't schip thuijs gecomen is, dogh de Capt. op de Reijs overleden." Ook volgens Resol. van Gec. Raeden ter Adm. op de Maze van 2 Nov. 1706.

vijf jaar. [1]) Tot aan hun meerderjarigheid zouden zij af moeten hangen van de genade hunner bloedverwanten of van de vaderlijke — maar toch niet ouderlijke! — zorg van heeren Weesmeesteren van Den Briel.

Die heeren Weesmeesteren bemoeiden zich niet eer met die kinderen vóór het jaar 1712. Dan vindt men Andries als vaandrig in het Staatsche leger te Doornik of te Charleroy, voor Jacob en Gerbrand, die op een school te Drimmelen liggen, wordt gezorgd, dat ze wat beter in de kleeren komen en is er geen sprake meer van dat hun oude kleeren worden overgezonden om te zien of er voor de jongens nog wat uit te maken valt, Wendelina is in Rotterdam, en Maria voorloopig nog in Den Briel. Als ik alleen op de Resolutiën der Weeskamer had moeten afgaan, zou ik mijn volkomen onbekendheid moeten belijden met de wederwaardigheden der vijf weezen vóór den tijd, dat èn de Magistraat èn de Weeskamer zich hun lot aantrok.

Het werd tijd ook, dat er wat beter op de kinderen werd toegezien, al ware het slechts voor Jacob en Gerbrand.

Men oordeele.

In het begin van dat jaar, den 28sten Mei 1712, schreef de heer Potael [2]) uit Zevenbergen den volgenden brief aan Hendrik Mason

---

[1]) Wendelina werd gedoopt den 30 Juni 1697; getuigen: de heer Secretaris Gerbrand Sas van den Bosse; de heer en mr de Burgemr Jacob Commersteijn en Mevrouwe Maria Bocardus. De tweede zoon, die den naam van Jacob Commersteijn ontving, werd den 24en Januari 1699 gedoopt, Gerbrand den 7en Aug. 1701 en Maria den 12en Juni 1703, allen in de Groote of Sinte-Catharinakerk te Brielle.

[2]) Als genealogische bijdrage — meteen ter toelichting voor den tekst — ben ik in staat het volgende te geven. Mr. Jacob Commersteijn, burgemr en ontvanger van de gemeene middelen over der stede van den Briele „ende quartiere van dien," was gehuwd met vrouwe Maria Bocardus. De provisioneele caveling hunner goederen werd gesloten den 21sten Aug. 1710. Erfgenamen waren 1° het kind en de kindskinderen van den heer Andries Commersteijn, n.l. Cornelis Willem Potael als in huwelijk hebbende Elisabeth Commersteijn — en de vijf minderjarige kinderen van vrouwe Andrisa Commersteijn, in haar leven gehuwd geweest met kap. Joh. Ed. Sas van den Bossche. Voogden over die

te Brielle, die comijs ter Admiraliteit was: „Men Heer en Neef; — Hier neevens de Rekenninghen van Jacob en Gerrebrant Sas van den bossen, dezelve zijn door orde van mijn huisvrou in het nieu gestooken dat zeer nootsakelijk was en hebbe nu ider een pak nieuwe kleeders, kousen en hoeden, het is wel waar dat nigh trip twee rokken een camisool en een broek gestiert heeft daer van de zelve nu kleeren hebben maar aan den rooden rok en waaren geen knoopen nog camisool nog broek, de grauwen rok was wel camisool en broek bij, zijnde light laaken dog met swarte knoopen en voering zoo dat het in den rou gedraghen is en bij gevolgh niet te pas quam als t laken dat al vrij dun uitgesleeten was, de voering van de zelve heeft mijn vrou in haar kielen dat overtrekken zijn laate setten waar van zij ider mede een nieuwe hebben." — De gezondheid van de kinderen roemde hij als uitstekend, hun schrift was te prijzen, Jacob cijferde „al wat hem voorkwam" en scheen daarop zijn zin te zetten, en Gerbrand was nu aan den regel van drieën begonnen, ja, Jacob verbeeldde zich, dat hij in het rekenen en schrijven volleerd was. Maar veel hadden de kinderen niet gehad tot nu toe, en *wat* zij medegekregen hadden, toen zij naar Zevenbergen kwamen „was zoo weinig en sleght dat het sig selve schaamde."

Den 24en Augustus 1712 schrijft dezelfde Potael weder, en nu een zeer boozen brief. Hij heeft noch kostgeld noch schoolgeld voor de kinderen ontvangen. De meester was aan zijn huis geweest, en had om niet minder dan om vijf kwartaal kost- en schoolgeld

---

kinderen waren: Pieter van Hoogwerf en Paulus van Brakel — 2° Deze caveling werd goedgekeurd bij: Johan Swinas als last en procuratie hebbende voor Maria Swinas als van den heer Willem Swinas, die procuratie had van Johan Swinas van Ranau, kinderen en kindskind van wijlen Willem Swinas den ouden geprocreëerd bij juffr. Adriana Commersteijn. Onder de onderteekenaars komen nog voor: Daniël Massis voor zich en voor Isacq Massis en voor Lieven Couwenbergh gehuwd met Maria Massis. En Hoogwerf en Van Brakel als voogden over Adriana Jong, nagelaten minderjarige dochter van Clara Swinas; ook als voogden over Rochus Munck, minderjarigen zoon van Susanna Massis en Iman Munck.

gevraagd, en de andere schuldeischers waren al even dringend, zoodat hij „voor een ander een beschaamt bakkes moet haale". Maar *dit* was zijn besluit „dat zoo met den eerste het geld niet en komt voor de kinderen, niet van een half jaar, maar van het tweede achterstallige half jaar dat verscheenen is geweest in Julij 1712, dat ik de kinderen na den briel zal stieren tot UE. op sight en de meester om zijn gelt, ik en meen om U of om de kinderen geen afgronten te lijden. Vale."

De meester is echter niet met de kinderen naar Den Briel behoeven te komen, wat mij voor den meester althans zeer gelukkig lijkt. Want zelfs schriftelijk doet de man, die de twee jongens tot zulke verbazende rekenbollen wist op te leiden, zich maar even voor honderd en tachtig gulden te kort. Meester Kleijn toch bracht *twee* jaar „mond-kosten" in rekening, en als in de maand Mei van het jaar 1713 de Heeren van Den Briel hem voorrekenen, dat de kinderen den 28sten Juni 1710 bij hem te Drimmelen waren gekomen en in Juni van 1713 zijn inrichting zullen verlaten, komt hij tot een ontdekking. die hem doet uitroepen: „ik ben beschaamt, over het groot, en lomp Abuijs, dat ik gisteren, int schrijven, van den brief, aan UEd: gehad hebbe wegens, de mondkosten, van de kinderen, van Capitain Sas van den bosse". Zooals men ziet was de man even zorgeloos met zijn komma's als met zijn geld.

Door de welwillende opmerking der Brielsche heeren treedt er echter zulk een reactie in bij den meester-rekenbol, dat hij zich plotseling herinnert, hoe hij omtrent veertig gulden verschot heeft betaald, „maar weet dat niet juist", en dat Jacob nog een rekeningetje zal hebben staan bij den Barbier, die over hem gegaan heeft. Haast onnoodig even op te merken, dat hier sprake is van den geneesheer: Jacob was circa veertien jaar.

Die gelukkige omkeering, ten minste in het lot der twee broertjes, vond haar oorzaak in een Resolutie der Brielsche Magistraat van den 13en Juli 1712. Daaruit blijkt, dat door den heer Hendrik Mason rekening gedaan werd „van de maniantie en administratie" van den boedel Sas van den Bossche, „bij welke Reeckeninge den Rendant kwam schuldig te blijven boven en behalven de Landerijen

in 't Zuidland en de Nieuwe Goote twee duisend een honderd vier en tagtig guldens dertien stuivers en vier penningen". Dit geld zou ter Weeskamer gebracht worden om te worden geadministreerd. Geen wonder, dat de heeren van de Weeskamer moesten betuigen, „dat van de revenuen van dien geen twee, laat staan vijf kinderen konnen werden opgevoed" [1]). Maar de heer Pieter van Hoogwerf had nog eenige effecten onder zijn administratie, welke voornoemde kinderen van burgemeester Commersteijn hadden geërfd, even als de oud-burgemeester Slaats nog eenige goederen administreerde door Mevr. La Fèbre nagelaten.

Wanneer men zoo dat sommetje van twee duizend gulden aanziet en wel met de wetenschap — die voor heeren Weesmeesteren nog in de toekomst lag — dat een aanzienlijk deel der landerijen door inbraak geld zou verslinden in plaats van opbrengen, dan vraagt men zich in gemoede af, waarom zijn de vier jongste kinderen niet in het Merula-weeshuis gebracht, dat heerlijke monument voor den bekenden martelaar Engel Merula? Waren zij daarvoor te veel van pratricische familie? Maar die afgedragen kleeren dan? [2]) Nu moest alles hun afgepast en toebedeeld worden. En... dat òòk den vaandrig!

Hoe was het tot nu toe met dien jeugdigen vaandrig gegaan? Dienende in het regiment, dat den naam van zijn grootvader droeg, prijkte hij gaarne eens met een nieuw gouden boordsel aan den

---

[1]) Resol, Weeskamer 12 Aug. 1712.

[2]) Hoewel uit de brieven zoo goed als overtuigd, dat de kinderen eerst bij de bloedverwanten werden besteed, heb ik — omdat ik van 1706—1710 het lot der weezen niet na heb kunnen sporen — alle Administratie-boeken der Weeskamer, in 't Brielsche Sted. Archief aanwezig, zorgvuldig doorgelezen. Vóór het jaar 1712 ontmoet men daarin niets over hen. Ten overvloede heeft de heer *C. Biemond*, regent van het Merula-gesticht — iemand van veel kennis in al wat op het verleden dezer in vele opzichten zoo merkwaardige stichting betrekking heeft — met groote welwillendheid onderzoek gedaan in het Archief van het Weeshuis zelf. Helaas, de lijsten der kinderen zijn in den Franschen tijd te loor gegaan. Alleen kan men nagaan, welke jongens op een ambacht gingen, en hieronder konden zich vanzelf niet de drie zoons van den kapitein bevinden.

hoed, deed zich liefst zoo voordeelig mogelijk voor, en, waar hij er een knecht op nahield, gaf hij liever dezen een ruime fooi, al kon hij het zóó ruim eigenlijk niet doen, dan dat hij doorging voor een kalen jonker. Met zijn tractement kon hij niet toe, zooals we later gelegenheid zullen hebben te bespeuren. Wat was natuurlijker dan dat er zoo nu en dan een brandbrief geschreven werd aan den heer Hendrik Mason, die zijn erfportie beheerde? Dat deze niet altijd weigerde, is mij althans uit een tweetal kwitanties bekend. Hoe zou hij ook een weigerend antwoord hebben kunnen geven aan den vroolijken jonker, die, nog zoo jong, al een roemrijke campagne had medegemaakt, en ginder in de Zuidelijke Nederlanden onder al die hongerige Duitsche landsknechten toch de eer van een Hollandsch Regentenkind moest ophouden!

Dat het beheer van den boedel aan Weesmeesteren kwam, moest Andries dus niet zoo gelukkig vinden, als het inderdaad wel was. Het jaar 1712 liet hij echter voorbijgaan zonder een brandbrief geschreven te hebben. Maar in het begin van Maart van het volgende jaar kwam er een verzoek om twee à driehonderd gulden.

Andries kreeg hier echter niet alleen met lieden te doen, die de kunst van administrateeren verstonden, maar die voorzichtig waren in het nemen van besluiten, waaruit later ongewenschte consequenties konden worden afgeleid. Hij kon krijgen geld voor een kleed — en waar zoo iets voor Jacob en Gerbrand enkele tientallen guldens bedroeg, zou men hem 190 gld. overzenden, met nog 70 gld. voor eenige noodzakelijkheden. Maar in de eerste plaats werd besloten, dat zijn verzoek als zoodanig geweigerd was, dat deze *f* 260 in mindering zou gebracht worden van zijn erfportie en de clausule zou luiden, dat „desolve vendrig zig behoord te behelpen met zijn Tractement" [1]).

Niet vermoedend welke zware zorgen hun over dien „vendrig" te wachten stonden, bemoeiden heeren Weesmeesteren zich vaderlijk en voorzienig met Jacob en Gerbrand. Zij werden van Drimmelen

---

[1]) Resol. Weesk. 14 Maart 1713. De regeling van den boedel door heeren Weesmeesteren had den 28sten Sept. 1712 plaats gehad.

gehaald en naar Den Briel gebracht, waarop besloten werd, dat beide jongens besteed zouden worden te Schiedam ter schole bij meester De Ruiter „alwaar den oudsten met eenen het ytaliaans Bouckhouden soude leeren, en zijluiden boven en behalven een silveren lepel en vorcq, tinnen waterpot en taljoor voor ijder soude moeten werden betaelt jaerlijcx een hondert vijf en dertig gld" [1]).

Voordat wij kennis gaan nemen van de alarmeerende berichten, die tegen het eind van het jaar 1713 omtrent den vaandrig uit Zuid-Nederland overkwamen, moeten we, ook tot recht verstand van hetgeen volgen zal, even nagaan, wat er met de twee meisjes gebeurd was. Maria, de jongste, was een ziekelijk kind en van haar bezitten wij, gedurende geheel haar minderjarigheid heen, tal van berichten over ongesteldheid, rekeningen van den apotheker Noach Fauvarcq en van den „meester" Adrianus van Zelder [2]), die haar nicht noemde. Het een en ander zal wel de oorzaak geweest zijn, dat zij in Den Briel bleef en in den kost werd besteed bij Jannette De Laat.

Maar met Wendelina was het anders gegaan. Reeds in 1711 was zij naar Rotterdam gezonden en bij sinjeur Stijnse besteed „daer den japonsen rock uijthanght in de Keijserstraet tot Rotterdam". Met welk doel zij daarheen gezonden werd, leert het volgende contract:

„Ik ondergeschr. Dirck Stijnse, bekenne bij dese geaccordeert te sijn met de Heer Gerard Slaets en Heindr. Mason als voogden over Wendelina Zas van den Bossche dat ik de voorn. Wendelina Zas in mijn huijs sal neme in mijne winkel onderregten, haer linne

---

[1]) Aan Martinus de Jong werd betaald „over 't leveren van twee Lepels en vorcquen van silver" *f* 21—.; voor de twee taljoren enz. 5 gld. 4 st.

[2]) Het meisje leed veel aan mond en keel; voor het trekken van een kies rekende meester van Zelder 12 st. In Januari 1713 werd 30 gld. betaald aan Justus van Breugel „voor 't cureren vant Been van Maria Sas". Een Res. Weesk. van 14 Juni 1718 luidt: „ter occasie Marijtie Sas van tijd tot tijd ongemakkelijcker en slimmer van Lighaam werd, soo is goedgevonden haer eens naar den Haag te senden, en aldaer een keurslijf voor haar te laten maken." Volgens het Administratie-Bouck werd hiervoor 12 gld. betaald aan Giele Latour.

laten wasschen havene soo als t behoort en voorders soodanige traktere als ik gewoon ben mijn selfs te doen als mede haer tijt te geven om haer eijge kledere te repareren, leesen, schrijve, in de kerk te gaen en haer in alle Christelijke pligten te onderwijsen gelijk een eerlijk huisvader betaemt waer voor ik van de voorn. heer Slaets en Mason bedongen heb hondert en tien gulden in 't jaer en alle jaer een silvere ducaton voor de meyt en dat voor den tijt van drie jaeren ingegaen den eersten octob. 1711 dog in geval van siekte of anders sullen wij malkanderen in alle redelijkheijt verstaen", enz.

Hiervan waren gemaakt twee eensluidende afschriften, onderteekend door de contractanten.

Nu behoefde men slechts het schrift van bovenstaand contract te zien, om te weten, dat men met een ouderwetsch Hollandsch burgerman te doen heeft. Want het was geschreven in den gothischen lettervorm, welken men omtrent dezen tijd ging verlaten. Juist deze omwenteling in het letterschrift maakt vele stukken uit dit tijdperk zoo moeilijk leesbaar. Het jongere geslacht, zooals onze weezen, hebben niet anders leeren schrijven dan wij. Zij schrijven zonder eenige moeite — en veel mooier dan de meesten onzer — evenals wij de Latijnsche letter. Maar het is, alsof bij sommige lieden de veeren pen nog telkens de krullen en omhalen wil maken naar den ouden trant, en maar niet den spitseren vorm kan aannemen van het loopend schrift, wat sommige brieven er een weinig luiker-waalsch doet uitzien. Maar onze Dirck Steijnse bleef de oude gewoonte getrouw, zoolang ten minste hij geen bezwaar had tegen den titel van *sinjeur*. Toen wij hem als *monsieur* hoorden betitelen, zochten wij met een bezwaard hart zijn schrifturen uit dien tijd op — en inderdaad, ook deze getrouwe was afgevallen. Wat echter niet verhindert, dat het Administratie-Bouck hem *sinjeur* bleef noemen. Die heerlijke stads- of gestichtsrekeningen ook, die altijd de waarheid spreken! En omdat daarin de oudste dochter van den zeekapitein altijd Weintje werd genoemd, zullen wij voortaan hier aan Wendelina den naam geven, waarmede zij dus door ieder aangesproken werd.

De brieven van Weintje zijn daar, om onze goede gedachten aangaande het huisgezin van Dirk Steijnse te bevestigen. Het is waar, dezen lof brengt zij uitsluitend aan de vrouw des huizes, maar het was immers het kenmerk van een Oud-Hollandsch huishouden, dat het zich bewoog òm moeder de vrouw?

Waar ik het nu over de brieven van Weintje heb, verplicht mij de onbarmhartige waarheid tot een opmerking, die den schijn van onhoffelijkheid kan hebben. Het doet mij leed te moeten getuigen, dat ik tot nu toe in het Archief te vergeefs naar een eigenhandigen brief van een vrouw gezocht heb, welke niet aan een zeker euvel mank ging. Ik bedoel daar niet mede de spelling, of dat zoo nu en dan de gedachte de pen vooruitholt, waardoor een enkel woord weggelaten wordt. Men wordt nergens zoo vrijzinnig omtrent de spelling als op een Archief, en er is geen beter leerschool om woorden te leeren invullen. Maar een vrouw laat meestal het jaartal weg, en dat is werkelijk op zulk een plaats een doodzonde. En daardoor heeft Weintje mij heel wat zorg en verdriet veroorzaakt, al vermeldt zij dag en maand... en deze soms nog verkeerd. Gelukkig althans, dat zij in een harer brieven zegt, dat ze den 22sten van voorleden maand, dat is hier 22 Juni, zestien jaar was geworden, waardoor we kunnen vaststellen, dat deze brief van het jaar 1713 was. Uit dien brief blijkt, dat ze evenmin als haar jongere broeders wel in de kleeren zat. Zij was in den winter van 1712 in Den Briel geweest, en daar had moei Commersteijn, bij wie zij logeerde, gemerkt, dat zij noodzakelijk een nieuwen tabbaard moest hebben, wat op zijn minst een uitgave van dertig gulden zou veroorzaken. Maar de moei had de vriendelijkheid gehad haar de stof tot een zwart zijden rok te geven. Als men echter een vrouw een deel van haar kleeding cadeau doet, volgt er vanzelf een omwenteling in het overige. Want Weintje rekende den heeren voor, dat zij nu genoodzaakt was geweest daarbij een zwarte borst te koopen en een nieuwe ceintuur, en haar ouden tabbaard te laten keeren, terwijl zij hen opvroolijkt met het uitspreken van het geloof, dat zij nu nog wel een jaar met het bewuste kleedingstuk zou kunnen doen. Eenigszins pijnlijk is het,

als zij er bij moet voegen, hoe zij er toch gaarne zoo wil uitzien, dat zij bij een fatsoenlijk mensch kan komen.

De heeren behoeven niet bevreesd te zijn, dat zij er zwierig uit wil zien! Vooreerst is de juffrouw, waar zij in de kost ligt, niet zwierig, doch slechts een burgermensch. En dan, hoe zou zij opdrachtig gekleed kunnen gaan? Sedert haar moeders dood had zij niets anders gehad dan een nieuwen tabbaard, en een rok en een keuvel (cuvel) van haar moeder, en die „zalige" was toch al zeven jaar dood! En wat het goed slijt, als men het dagelijks aanheeft! Daarbij nog de kousen en de muilen. Bovendien, als men in een winkel is, dient men er toch wel een weinig fatsoenlijk uit te zien. Haar linnen zelf te naaien, had ze geleerd [1]). Zij was er ook zeer voor om wat te leeren. Daarom speet het haar zoo, dat de heeren het voor haar onnoodig keurden een leermeester te hebben. Moei Commersteijn had haar aangeraden zich nog wat te laten onderwijzen, en, och, of men haar daar toch niet van af bliefde te houden. En nog iets. Tot nu toe had zij vier stuivers zakgeld per week, en nu schreef men haar, of dat niet met twee afkon! Maar dat was toch onmogelijk! Des Zondags had zij twee stuivers noodig voor een zitplaats in de kerk en dan had zij nog „geen duit" om in het armenzakje te steken of om naalden of spelden of garen te koopen. Toen zij in Den Briel was, zorgde men voor een stoel in de kerk en een stoof in den winter, en toen kreeg zij toch nog twee stuivers per week daarboven. Wilde men haar thans geen vier stuivers geven, dan zou zij, helaas, genoodzaakt zijn heel weinig naar de kerk te gaan....

Verzocht Weintje zoo bescheiden mogelijk om twee stuivers per week meer te mogen behouden, met zulke nietigheden kon Andries zich niet ophouden. In November 1713 liep er een brief van hem in, of beter gezegd een reeks klaagbrieven, waarin hij verklaarde,

---

[1]) Onder haar uitgaven rekent zij ook „kuive opsete al so ick dat selver niet kan doen dewil ick het van min leve niet bi de hand gehadt heb." Of Weintje hieronder verstaat het kappen der haren, of wel het opmaken van haar keuvel, is mij niet duidelijk.

dat, als men hem niet bijstond, hij „niet wel langer met eeren en fatzoen in 't Regiment kon blijven, maar genoodsaekt werd zig elders te retireren." Ja, maar heeren Weesmeesteren waren er de luiden niet naar om op zulke alarmeerende berichten uit de plooi te komen. Verstandig en kalm namen ze het besluit zich te richten tot den „commanderenden officier van het Regiment van den collonel Lindeboom in guarnisoen tot Doornik," en hem „te versoucken of sooveel goedheid geliefd te hebben van (hun) ten spoedigsten doenlijk eens te berigten wat schulden den voorsz. Sas aldaar heeft gemaakt, waaruit die spruiten, aan wie, en hoeveel die komen te beloopen, om tselve gezien, geoordeelt te werden of den voorsz. Andries Zas te helpen is."

Toch voelt men aan het slot van deze resolutie hun hart kloppen voor den armen jongen, die onder moest gaan. Bij provisie toch zouden zij hem 50 gld. opzenden „tot zijn nooddruft en subsistentie."

(Wordt vervolgd).

Kasteel te Wijk bij Duurstede. — In de *Merkwaardige Kasteelen in Nederland* van v. Lennep en Hofdijk wordt het verval van het Kasteel Duurstede op rekening gesteld van de Fransche soldaten, welke in de jaren 1672 en 1673 zoovele kasteelen en sloten in ons land verwoest hebben.

Uit welke bron zij dit feit geput hebben, is mij onbekend. Wellicht eene van buiten geleerde les, welke een bewaarder aan zijn opvolger overdraagt en waarop misschien thans nog de bezoekers der ruïne vergast worden. Door verschillende nasporingen is het mij gebleken, dat aan de waarheid van dit feit gerust kan getwijfeld worden.

1° Heeft de stad Wijk bij Duurstede in 1672 sauvegarde aangevraagd en verkregen van den Maarschalk de Turenne en luidden de voorwaarden dier sauvegarde als volgt: (Magist. resolutien 18 Juni 1672) [1].

[1] Het origineele stuk der sauvegarde is niet op het Archief der stad Wijk b. D. aanwezig, maar eene copie er van in de Magistraatsresolutien te vinden.

„Le Vicomte de Turenne Marechal General des corps de l'armée „du Roij Colonel General de la Cavallerie leger de France Gouver- „neur de la Province de Limousin.

„Nous defendons très expressement à tous gens de guerre tant „de cavallerie que d'enfanterie que sont sous nostre charge et „commandement, *de piller prendre ou enlerer* aucun chose de *la „ville* et *dépendance* de Wyck situee dans le pays d'Utrech, que „a été prise dans la protection du Roy, et en la nostre particulière, „et ordonnous a diverses gardes de sa Majesté de demeurer en „sauvegarde dans la ville et tenir la main dans l'execution des „dites presentes, que nous avons figuré de nostre main de fait

Contresigné par lui et nos secretaires
Fait au camp d'Arnheim 16 Juin 1672,
(Signé) TURENNE.

Die sauvegarde werd door den Magistraat der stad Wijk op aandrang der ingezetenen aangevraagd, omdat de Staten van Holland en Utrecht weigerden, bij den inval der Franschen in 1672, de stad Wijk en het Kasteel Duurstede in behoorlijken staat van tegenweer te brengen.

2°. In het boekje *Fransche Tyrannie.* — Waarachtig verhaal van de wreetheden tot Bodegraven, Swammerdam en elders door de Franschen gepleegd. Uit het Frans en vermeerderd met 't gepasseerde te Nigtevegt, Waverveen en Abcoude Amst. 1674. M. pltn. van Rom. de Hooghe — wordt onder de vele daarin vermelde verwoeste kasteelen, Duurstede *niet* genoemd.

3°. Is omstreeks 1682 het tractement van den kastelein verhoogd. Waaruit blijkt het kasteel destijds nog in goeden bewoonbaren staat verkeerde.

4° In de vergadering van den Magistraat van Wijk bij Duurstede dd. 14 Nov. 1673 werd besloten den Franschen commandant als *erkenning syner goede genegenheid by alle occasies* te vereeren met een *fyn stucken linnen* ter waarde van *vyftich* of *zestig* gulden. Hetgeen zeker niet geschied zoude zijn, als het kasteel, hetwelk tot de *dependance* van Wijk behoorde, in strijd met de voorwaarden der sauvegarde, verwoest ware geworden. Na 1682 werd gedurig

geklaagd over het verval van het kasteel en de vele herstellingen welke het vereischte en in de laatste 30 jaren der 17de eeuw werden deze gebreken van zulk eenen omvang, dat aan geen herstelling meer gedacht kon worden.

Ofschoon geen enkele plaat of teekening aanwezig is, welke ons het inwendige van het kasteel doet zien, zoo is toch uit opgravingen van het terrein der ruïne gebleken, dat geen binnenmuren aanwezig zijn geweest. Uit de aanwezige bouwvallen is ook op te maken, dat de vertrekken alle op bogen en pilaren of zuilengangen gebouwd waren, zeer waarschijnlijk ook opdat bij eene mogelijke doorbraak van den Lekkendijk het water geene schade konde veroorzaken en zonder hinder weder afvloeien. Aan die bogen of zuilen zullen zich wel de eerste sporen van het verval vertoond hebben en deze allengs de vertrekken hebben medegesleept.

De Magistraatsnotulen der stad Wijk maken dan ook, vooral in het begin der 18de eeuw, gedurig melding van het verkoopen en gebruiken der steenen van de ruïne van Duurstede voor gemeentewerken of voor den dijk, en ook menigmaal van klachten over het zonder vergunning weghalen der steenen.

Geen Fransche moedwil, geen belegering of geweld, heeft schuld gehad aan het snelle verval van dezen sterken burgt, maar alleen de alles vernielende tand des tijds, waartoe ongetwijfeld ook de bouworde van het kasteel veel heeft medegewerkt.

Lochem. J. F. CROOCKEWIT.

Penning (XLVI, 645). — De Heer J. E. Ter Gouw (Hilversum) had de goedheid mij te berichten, dat deze penning een denarius is van Lodewijk den Vrome († 840). De + II achter IMP is louter degeneratie der letters ERA[TOR]. Het woord op de keerzijde is XPISTIANA = Christiana, maar verhaspeld en verbasterd door de onkunde van den stempelsnijder. Het huisje is eenvoudig een tempeltje als gewoon zinnebeeld der Christelijke Kerk op de munten van dien keizer. Dergelijke denariën en halven of obolen worden wel meer in de Betuwe gevonden. Het metaal is zilver. Men

vindt ze beschreven en afgebeeld bij Van der Chijs, dl. IX.

JAC. A.

Boon-koning. — Diegenen der gasten, die zich op het Driekoningenfeest (6 Jani) aan eene of andere majesteitsschennis tegen den *Boon-koning* schuldig maakten, werden door den nar met zwart gemerkt, en moesten op den daarop volgenden Maandag, — den zoogenaamden Gezworen of Verzworen Maandag, — een feest geven.

Wat was dit *boonkoning?* JAC. A.

Boon-koning was hij, die in het bij dat feest rondgediende Driekoningenbrood, een verborgen boon gevonden had, maar daardoor tevens verplicht was de overigen van het gezelschap te onthalen. Zie hierover o. a: Volksalmanak v. 't Nut, 1869, blz. 96. RED.

Skopzi. — Bij de vereering van Rusland, die in Frankrijk, 6—9 Oct. 1896, ter gelegenheid van het bezoek van Czaar Nicolaas II aan dit land haar toppunt bereikte, en de vergoding der Franschen, welke men in Rusland waarneemt, verdient het feit vermelding, dat er in het rijk van den Czaar menschen zijn, die in allen ernst Napoleon I als den Heiland aanbidden. Een gedeelte van de dwepende *Skopzi* of, zooals zij zich zelven noemen, der *witte duiven*, ziet in den Corsikaan den Christus, die weder opgestaan is en het rijk van den antichrist Rusland, zal onderwerpen! Napoleon is heimelijk van St.-Helena gevlucht, en leeft thans, verborgen, aan den oever van het Balkanmeer, vanwaar hij zal uitgaan om het rijk van den Satan te verdelgen en het rijk van vrede en gerechtigheid te stichten. De aanbidders van Napoleon vereeren gipsen beeldjes van den keizer en platen, waarop hij wordt voorgesteld met zijne maarschalken, zwevende op de wolken. Ja. zij gebruiken bij het avondmaal het lichaam van Napoleon Bonaparte, en breken in zijn naam het brood. Volgens een ander Russisch bijgeloof heeft Napoleon den tocht naar Moskou alleen ondernomen, om den Czaar te dwingen, de lijfeigenschap of te heffen. Dit was weliswaar niet gelukt, maar in 1854 verscheen Napoleon, — hier dus met Napoleon III verward, — weder in de Krim, en toen moest de Czaar eindelijk wel toegeven. JAC. A.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

DATUM VAN OVERLIJDEN VAN ENKELE AMSTERDAMSCHE VROEDSCHAPSLEDEN

DER XVI[e] EEUW.

In een XVIeeeuwsche geschreven kopie der *Handvesten en Willekeuren der stad Amsterdam*, berustend in het stedelijk Archief alhier en afkomstig uit het Rijksarchief van Gelderland, vond ik achter den naam van enkele regeeringspersonen den datum van hun overlijden opgeteekend. Uit een geschiedkundig en genealogisch oogpunt zijn deze aanteekeningen zeker belangrijk. Voor de spelling der namen volgde ik Ter Gouw, die ook in Deel 8 zijner *Geschiedenis van Amsterdam* het ambt opgeeft, dat onderstaande personen hebben bekleed.

BERNARD J. M. DE BONT.

Jacob Pieter Hillebrantszoonszoon, ob. 1481.
Gerrit Gerrit Matheuszoonszoon, ob. 1509.
Kornelis Hendrikszoon Loen, ob. 1547.
Mr Kornelis Dobbens, 17 Sept. 1549 [1]).
Cornelis Sybrantszoon Buijck, ob. 18 Novb. 1562.
Goossen Janszoon Reekalf, ob. Mei 1555.
Mr Klaas Hein Willemszoon, ob. 5 April 1575.
Pieter Cantert Willemszoon, ob. 1570.
Simon Maarten Dirkszoonszoon van de Ruwiel, ob. 1 April 1574.
Jan Klaaszoon van Hoppen, ob. 31 Maart 1573.
Albert Dirkszoon Marcus, ob. 6 Sept. 1574.
Lucas Meindertszoon van, ob. 5 Mei 1574.
Adriaan Sandelyn, ob. 1 Maart 1578.
Kornelis Jacobszoon Brouwer [Bam] ob. tot Calcar 14 April 1592.
Klaas Jacobszoon van Swieten van Leyden, ob. 1577.
Hendrik Kroock Janszoon, ob. 15 Juli 1569.
Antonius van Hoef, ob. 1570.

[1]) Eene onmogelijkheid daar hij in 1555 nog burgemeester was.

Jacob Gerrits Mattheus, ob. 23 Aug. 1616.
Klaas Korneliszoon Nobel, ob. 1561.
Jan Vechterszoon van Hoorn, ob. 15 April 1596.
Klaas Moyaert Claaszoon, ob. 1572.
Andries Boel Janszoonszoon Hollesloot, ob. 26 Januari 1619.
Jan Ryser Janszoon, ob. te Calcar Juni 1597.
Kornelis Klaas Meeuwiszoonszoon Doos, ob. te Haarlem 1592.
Mr Albert Pieterszoon Cantert, ob. Novb. 1583.
Kornelis Franszoon, ob. Novb. 1577.
Lucas van Teijlingen, ob. 5 October 1573.
Jan van Santen, ob. 15 maart 1591 te Emmerik.
Evert Corszoon Sorgh, in 't Marsje, ob. 1582.
Mr Reijer Lambertszoon van der Horst, ob. Maart 1583.
Maarten Simonszoon Schujtgen, [1]) ob. 6 Sept. 1592.
Reinier Hendriks Rooclaes, ob. 19 Juni 1606.
Hendrik Jacob Meeuwiszoonszoon Bicker, ob. te Emden 1589.
Wessel Jacob Korneliszoonszoon (Bam) „dese is tot Harlem gestorff 26 July 1588 nuwe Styl en tot Amsterdam begraff."
Jan Dirkszoon Marcus, ob. te Haarlem 24 Juni 1601.
Jan Tidemanszoon de Gooyer, ob. 17 Novb. 1599.
Arent Hendrik Loefszoonszoon Weesp, ob. 18 Novb. 1603.
Pieter Klaaszoon Oly, ob. 1579.
Simon Dirkszoon van Ouderkerk, ob. te Haarlem 24 Juli 1590.
Gerbrant Egbertszoon Pas, ob. te Haarlem 15 Sept. 1585 (?).
Pieter Pieter Gerbrantszoonszoon Ruijsch, „dese gestorven tot Loenen 1578 dy 2 July."
Mr. Kornelis Jan Barendszoonszoon in 't Romenyboot, ob. te Leiden 7 Sept. 1601.
Doctor Maarten Janszoon Koster, ob. 1594.
Adriaan Reinierszoon Kromhout, ob „5 July 1588 nuwe Stil."
Mr. Willem Bardes, ob. 21 Maart 1601.
Jan Korneliszoon Duin, ob. 1589.
Harman Roodenburg de oude, ob. 20 Juni 1605.
Jakob Janszoon Benning, ob. 3 Novb. 1604.
Jakob Jakobszoon Benning, ob. 1581.
Balthasar Simonszoon Appelman, ob. 11 Maart. ...
Hendrik van Marken, ob. Maart 1585.
Reinier Simonszoon van Neck, ob. 1581.
Reinier Kant, ob. 10 Novb. 1595.
Klaas Reyerszoon, ob. 1584.

[1]) In het HS. wordt hij genoemd *Compassemaeker*.

Jan Laurenszoon Spieghel, ob. 13 Juli 1590.
Klaas Korneliszoon van Vlooswijk, ob. 23 Novb. 1611.
Jan Simonszoon Lonsvaarder, ob. 27 Mei 1586 „Stilo novo."
Willem Pauluszoon van Te Nesse, ob. 12 Decb. 1594.
Gerrit Jacobszoon Schaap, ob. 1582.

Jakob van Campen, „dese is hieten utgaen op die 25 Junij 1585 met meer andrer burgers, is weder ingecome by consent binne 5 maente, Ob. den letste Augusti 1593." [1])

Jacob Franszoon Oetgens, „dese heeft syn poirterscap opgeseyt 1583".
Klaas Simonszoon van Heemskerk, [2]) ob. 21 Aug. 1616.
Pieter Willemszoon Vrient, [3]) ob. 28 Januari 1606.
Ysbrant Janszoon Dommer, [4]) ob. 1582.
Gerrit Janszoon Coesvelt, ob. 1580.
Antonis Willemszoon Bontekoe, ob. 28 Mei 1594.
Gerrit Janszoon Delft, ob. 5 Novb. 1590.
Egbert Roelofszoon, ob. Oct. 1589.
Govert Dirxs [5]) [Wuytiers] dese heeft syn poirterscap opgesayt.
Jan Smidt, ob. 22 Maart 1608.
Wybout die Wael, ob. 13 Mei 1583.
Jan Muerling, ob. 3 Juli 1598.
Pieter Boom, ob. 19 Januari 1609.
Frederick Vogel, dese heeft syn poirterscap opgesayt.
Louris Jacobsz. Gouden Reael, ob. 7 April 1601.
Jan Verhee van de Gou, ob. 20 Oct. 1599.
Cornelis Benning, ob. 30 Maart 1617.
Cornelis Pietersz. Hooft, ob. 1 Januari 1626.
Jan Verburch, ob. 22 Oct. 1604.
Jan die Byscop, ob. 29 Novb. 1623.
Claes Boele in Hamburch, ob. 12 Juli 1617.
Claes Frans Oetgens, ob. 22 Jan. 1611.
Heyndrick Hudde, ob. 4 Aug. 1596.
Cornelis Floris van Teylingen, ob. 18 Novb. 1604.
Roelof Egbert, ob. 9 Oct 1619.
Gerrit Pieters Bicker, ob. 20 Mei 1604.
Dirck Thymes Brouwer Witte Duyff, ob. Sept. 1595.
Pieter Dirck Hasselaer, brouwer, ob. 27 Aug. 1616.

---

[1]) Zie mijn art.: De uitzetting te Amsterdam van Katholieken in 1578 en 1585. (De Katholiek, Deel CXI, blz. 69—86.)

[2]) In het HS. wordt hij genoemd *Van Layen* [*Leiden*].

[3]) t. a. p. *Int Rat van Avontuere*. [4]) t. a. p. *Lyndrayer*.

[5]) Deze naam en de volgende zijn genomen naar het HS.

Claes Jacobs Couckebacker, dese is van syn officio verlaeten 1623.
Pieter Jacobs Nachtglas ob. 8 Decb. 1602. Fabryckm(eeste)r.
Jan Claes Boeles, ob. 25 April 1608.
Joris Jorisz., ob. 7 Juni 1621.
Jacob Bicker Jacobsz, ob. 29 Juni 1626.
Adriaen Cromhout, ob. 7 Oct. 1625.

Een Pseudo-van Suchtelen. — In *Navorscher* XLII, 119, leest men: „Ten vijfden vindt men in de Beschrijv. v. h. leven en de „daden van Chr. Bernh. v. Galen, Bisschop van Munster, gedrukt „te Munster, [1]) bl. 184 en 185, dat eenen *Wulff van Suchtelen* in „den jare 1668 geweest is Oberst-Hofmeister aan het hof van den „Graaf van Bentheim."

Möller, noemt, in zijne „Gesch. d. Grafsch. Bentheim," Lingen a.d. Ems, 1879, S. 348, 354, den hofmeester van graaf Ernst Wilhelm niet: „*Wulff van Suchtelen*", maar; „*von Wolf*". [2]) Zijn

[1]) Zeker: I. ab Alpen, De vita et rebus gestis Christophori Bernardi de Galen, episcopi Monasteriensis. „welche zu Cösveld 1694 in 8 herauskam, und wovon der zweyte Theil erst 1709 zu Münster gedrukt wurde" (Leb. u. That. d. berühmt. krieger. Bisch. v. Münster Chr. Bernh. v. Galen, Ulm, 1804: Vorber.); Leb. u. That. Christ. Bern. v. Galen, Bisch. u. Fürst. v. Münst., Administrat. v. Corvey. Aus dem Lat. d. Herrn Joh. v. Alpen vom Pastor Kurz zu Borghorst, Münst. 1790. — Ook verscheen: La vie et les faits mémor. de Christ. Bern. v. Galen, évêque de Munst., tirez d'excell. manuscr. et de quelq. origin. Leide, chez Jean Mortier, 1679 (édit. elzevir.); en: V(ries,) S. d(e), Hist. verh. v. 't lev. en oorl.-bedr. v. Ch. B. v. Galen, Amst. 1679.

[2]) Ook in het „Manifest u. rechtl. Deduct., betreff. die Uneinigk. i. d. Gräfl. Hause Bentheim, von der Frau Gräffinne zu Bentheim, etc. gebohrne von Zelst", Amst. Henr. u. Dieder. Boom, 1679, 4°, wordt hij, p. 18, 19, 20, 28, „der Gräfl." of „Bentheim. Hofmeister Wolf" en „von Wolff" genoemd, die na 's Graven overgang tot den Roomschen godsdienst ontslagen werd. „Bey so gestalten Sachen hat man nun keinem alten Diener mehr trauen wollen, ihnen allen ohne Unterscheid unter tausenderley Vorwand dem Herren Graffen unwissend den Abschied gegeben, und Münsterische Creaturen an deren Platz angestellet. Ja endlich, das zu mercken ist, auch den in die 30. Jahr dem Hause Bentheim dienenden Hofmeister Herrn von Wolff, da Er einsmahls mit seinem gnädigen Herren zu Coesvelt gewesen (waar deze 11 Aug. 1668 zijn geloof verzaakte), nach Bentheim zu kehren beordret, und durch ein ihme selbst mit

naam was „Franz, geb. 1623, Rath und Hofmeister des Grafen von Bentheim, 1685 Vormund seines Bruders Dietrich Wulff gen. Lüdinghausen zu Füchteln, Berge und Davensberg nachgelassene Kinder, † 1701." (Fahne, Gesch. d. Herren v. Hövel I 2, S. 216. Vgl. Raet v. Bögelscamp, Gesch. d. Grafsch. Benth. II, Burgsteinf. 1805, S. 40, 62—64, 71, 75). — „Wulff, Cölnisch und Münsterisch Adell, deren beyde Häuser Füechten und Füechtelen genannt." (Joh v. der Berswordt, Westph. adel. Stammbuch. Dortm. 1742. S. 517). — „Henrich Wulff gen. Lüddinckhausen, 1560, 63, 69, Herr zu Füchtelen, † 1573, 25. Jul. Gem. Anna v. Büren zum Davensberg, † 1604, alt 80. Jahr: Bernd, g. 1557, Herr zu Füchteln, bekam wegen seiner Mutter das Haus Davensberg. Er bekannte sich zur Evang. Reform. Religion, † 1633, 15. Aug. Gem. (2) Anna, Jobst v. u. zu Strünckede u. Henrica v. Hatzfeld Tr. Die Ehepacten sind 1613, 22. Jul., geschrieben worden: *a.* Jan Conrad Friedr., Herr zu Davensberg, † ohne Kinder. *b.* Diederich, Herr zu Füchteln u. Davensberg, g. 1621, 17. März. *c.* Franz, g. 1623, 31. Aug. Er war Rath und Hofmeister bey dem Grafen von Bentheim, † 1704, 29. May. *d.* Anna Maria, g. 1627, 24. Jul., war im Stift Fröndenberg [1]), da sie diesen Stammbaum hat: Wulff, Büren, Leite, Koverden, Hüchtenbrock, Wickede, Romberg, Itterssum. Strünckede, Hatzfeld, Boenen, Hanxlede, Asbeck, Harff, Backum, Schorlemer." (v. Steinen, Westphäl. Gesch. I 3, Dortm. 1749, S. 955—956). — „Das Haus Füchteln lag in den Bft. Kökelsum Kspl. Olfen, links an der Stever, ungefähr dem Hofe Schulze Köckelsum gegenüber. Es wird ursprünglich geheissen haben: Hus ton Füchteln, Haus bei den Fichten, am Fichten-

---

gegebenes verschlossenes Schreiben an die Beampten denselben abzudancken zu sein selbst und aller Welt höchsten Verwunderung und zum Recompens, dass des Hauses (Bentheim) Schlüssel (aan den Munsterschen majoor Amsrot, op 's Graven bevel,) übergeben hat, gecassiret, und ein Römisch Catholischer an seine Stell gesetzet worden." (Manifest a. v. p. 29.)

[1]) Van dit Stift, in de graafschap Mark, aan de Ruhr, twee uren van Unna en een uur van Menden gelegen, spreekt v. Steinen, t. a. t. h. p. I, 627 ff., omstandig.

walde. 1362 kam das Haus Füchteln durch Kauf in den Besitz des Heidenrich Wulf gen. Lüdinghausen, von Wulfsberg gebürtig, eines Enkels Bernards, des Begründers der Linie zu Wulfsberg. Die v. Wulf zu Füchteln führen als Wappen 3 rothe Balken in Silber, darüber den blauen goldgekrönten Löwen. — Bernard, geb. 1557, trat zum Protestantismus über; er heir. 1613 2. Anna v. Strünkede. Ein Sohn Dietrich erbte Füchteln. Dessen Bruder Joh. Konrad nennt sich Herr zu Davensberg; ein Bruder Franz war Hofmeister des Grafen v. Bentheim." (Julius Schwieters, Kaplan zu Herbern, Geschichtl. Nachr. üb. d. westl. Theil d. Kreis. Lüdinghausen, Münst. 1891, S. 374, 75, 81).

Deze nog al krasse vergissing levert het bewijs, dat de Genealogie-v. Suchtelen „uit (niet zeer) duidelijke bescheiden opgemaakt is geworden."

Van een oud-adellijk geslacht van Suchtelen is evenmin iets bekend als van een kasteel dat zij in of bij Suchtelen zouden bewoond hebben. Q. N.

Van Gameren. — In aansluiting aan hetgeen ik in den vorigen jaargang blz. 209 betreffende deze familie kon mededeelen, diene nog, dat onder de schepenen te Nederhemert voorkomen:

Hannaert van Gameren, 1522, '32.

Aert Hannerts van Gameren, 1538, '40, '47, '54, '55, '57 en *Bastiaen van Gameren* in 1553. Deze laatste is blijkbaar de door mij genoemde Sebastiaen van Gammeren, gehuwd met . . . . . Mars. Immers ook de naam Mars of Marsche komt in de 16e eeuw herhaaldelijk in de acten van Hemert voor, terwijl Sebastiaens zoon ook *Adriaen Hannaert v. G.* heette en dus òf Hannaert òf Aert Hannerts [1]) of wel Sebastiaens vader geweest zullen zijn. Geeft deze mededeeling dus iets meer aangaande dezen tak der famille (kan ook iemand mij aangaande dat geslacht Mars iets meer berichten?), de verplaatsing naar Vlaanderen is nog steeds niet

---

[1]) Vanwaar die naam Hannaert? Als famillenaam niet onbekend, als voornaam vond ik hem verder nergens, kan er eenige afstamming uit blijken?

opgehelderd. Mogelijk behoorde hiertoe *Willaume van Gamer*, schepen te Antwerpen in 1417, '21. Verder vond ik nog: *Gerit van Gameren*, koordeken van St. Jan in den Bosch, st. 1558; terwijl *Henricus Gabriel van Gameren* de 16e bisschop van Antwerpen was. Het Calendarium der Beggaerden te Antwerpen vermeldt nog:

D. Johannes de Gamere, † 10 Jan. 1576, en

Jan van Ghameren, 's Hertogen Rentmr's huisvrouw *Geertruy de Beste*, † 1 Maart.

Het door den heer Q. N. op blz. 515 jaargang 1895 opgegeven werk betreffende deze famille kon ik noch in de Koninklijke Bibliotheek alhier noch in de Universiteitsbibl. te Leiden bekomen. Wie kan mij er aan helpen? B. V. B.

Heijnen. — Ida Heijnen, vrouwe van Craijesteijn, geb. te Padang in 1692 en gehuwd met Cornelis Meurs, was dochter van Johannes Heijnen bij Willemina van Nes, vrouwe van Craijesteijn.

Vrage: behoorde zij tot het geslacht, welks wapen voorkomt in de Geneal. kwartierstaten v. Nederl. Gesl. (1e Serie, Uitg.-v. Doorn), en wel op den staat — H. A. F. Gobius? En zoo ja, was zij dan eene zuster van de daar genoemde Maria Elisabeth Heijnen, geb. 1691, vrouw van J. F. Gobius?

Ik heb voor jaren ergens gelezen, dat de springende hinde in het 1e kwartier van het op bedoelden kwartierstaat voorkomende wapen-Heijnen, het eigenlijk stamwapen zoude zijn.

Is dit juist? JAN V. WAGENINGEN THOE DEKAMA.

Canter. — Wat is het geslachtswapen van Helena Canter, gehuwd met Wigbold Aldringa, heer van Wirdum? Waar en wanneer is zij geboren en overleden, en waar en wanneer gehuwd met voornoemden Aldringa? JAN V. WAGENINGEN THOE DEKAMA.

Vermaet of Vermaat (XLVI, 649). — Ter gevraagde aanvulling van dit geslacht het volgende:

Het wapen Vermaat kan men vinden op een glas in de kerk te Oostvoorne, (Isaak V., schepen 1744): gedeeld *a.* in goud een

zwarte dwarsbalk, *b.* in goud drie zwarte adelaars, 2, met één kop, en 1, met twee koppen, Helmteeken de tweekoppige adelaar. Het schijnt afgeleid van de wapens van Vere en Arnemuiden. (In de kwartierstaten van Wildeman en van de Blocquery is de onderste adelaar abusief met één kop geteekend.)

Behalve de Vermaten door d^r de Jager en door mij in het Algem. Ned. Familieblad jg^n 1892 en 1894 vermeld, trof ik in het Burgerboek van Den Haag, als daar gevestigd 3 Aug. 1675, aan: Philip Vermaat. Mijne opgaven in het Fam.blad zijn ontleend aan een oud register, mij welwillend verstrekt door den heer predikant te Hekelingen, dat men verzuimd schijnt te hebben aan de gemeente af te geven. Mogelijk is in die buurt, bijv. te Spijkenisse (zie de noot omtrent Jan Philipsz. Vermaat, Fam.bl. 1892, blz. 197) nog wel meer te vinden. De op de tweede helft dier bladzijde vermelde Philip Vermaat, gest. 1714, schijnt te Rotterdam gewoond te hebben, hij is daar begraven.

Den Haag. J. VAN DER MINNE.

Familie Sixti (XLVI, 662). — *Sibrandus Sixti*, Frisius, sedert Z.-Holl. synode te Woerden 1604 tot Z.-Holl. synode te Rotterdam 30 Aug. 1605 geëxamineerd door de classis van Brielle en aangenomen tot herder en leeraar te Oude-Tonge, stond hier tot 1608, was 1609—18 pred^t te Ochten (Neder-Betuwe); als zoodanig, afgevaardigde der classis Tylo-Bommel, tegenwoordig op de Geld. synode te Nijmegen i. d. 19—21 Juni 1611.

Denklijk broeder van *Rippertus Sixti*, † April 1650 als pred^t te Leeuwarden, — zoons van

Sixtus Ripperti, 1579—97 pred^t te Franeker.

G. Sixti. Op het overlijden van zijne huisvrouw Anna Sophia Matthaeus, werd in 1697 een gedenkpenning gegraveerd.

Anna Sophia Sixti, gade van den vermaarden Campegius Vitringa Jr († Jan^i 1723), hertrouwde als zijne weduwe met Hermanus Venema. JAC. A.

Vijfhuis, Elberti, Cost, enz. (XLVI, 660).

Peter van Duren
huwt 1562
Aaltje Wessels
van Borcken

Derk Tichler
huwt
Aaltje Braams

Hendrik van Haexbergen
huwt 3 Maart 1580
Elisabeth Everts

Jan Nilant
gest. vóór 4 Dec. 1604
huwt 14 Nov. 1574
Wilhelmina Haelwech
gest. 9 Januari 1623

Damian van Duren huwt 26 April 1603. Margaretha Tichler ged. 8 Januari 1576.

Hendrika van Haexbergen geb. Jan. 1584. ovl. 29 April 1635. huwt 6 Febr. 1612. Eva Nilant ged. gest. 24 Mei 1663.

Jan van Duren
ged. 26 Sept. 1613.
ovl. 30 April 1687.

huwt
23 Juli 1637.

Margeretha van Haexbergen
ged. 4 Sept. 1614
gest. 28 Dec. 1676.

Damian van Duren
ged. 2 Sept. 1651
gest. 18 Mei 1729
huwt 8 Mei 1692
Barbara Strockel.

Gerrit Nilant
gest. 4 Aug. 1622
huwt 4 Mei 1594
Aaltje van Lith.

Lambert Lentinck
huwt 29 Aug. 1596
Mechteld Boldings.

Jan Strockel
huwt
Wendele Swiers.

Andreas Glagau
huwt te Zwolle
16 Januari 1599
Elsken Vermeer.

Coenraad Nilant ged. 4 Maart 1596 gest. 16 Aug. 1655. huwt 9 Dec. 1621. Elisabeth Lentinck ged. 11 Oct. 1603 gest. 6 Oct. 1634.

Assuerus Strockel geb. 18 Dec. 1600 gest. 26 Febr. 1670. huwt 2 Maart 1628. Barbara Glagau ged. 2 Dec. 1599 gest. 18 Apr. 1659.

Willem Nilant
ged. Aug. 1628
gest. 21 Jan. 1701.

huwt
14 April
1653.

Elisabeth Strockel
ged. 18 Juli 1630
gest. 21 Jan. 1706.

Barbara Nilant
ged. 22 Maart 1663
huwt 17 Sept. 1694
Joan Cost.

Harmen Jordens ged. 1641 April 17 gest. 1704 huwt 3 Sept. 1665 Mechteld Hassels gest. in Jan. of Febr. 1708.	Hendrik Dapper ged. 10 Aug. 1628 huwt 27 Juni 1657 Catharina Aukama van Enkhuizen (anderen Wekama).	Willem Roijer huwt Zwaantje Croese	Hendrik Croese huwt Bartha Hendriks

Georg Jordens
ged. 16 Aug. 1667
gest. Oct. 1736.

huwt te
Diepenveen
Nov. 1690.

Debora Dapper
ged. 3 Febr. 1665
gest. 21 Juli 1741.

Hendrik Roijer huwt Anna Vriesen

Herman Jordens
ged. 8 Mei 1698

huwt te
Zwolle
(6 ?) Oct. 1721.

Sina Maria Roijer

gest. 14 Mei 1746.

Anna Paulina Jordens
ged. 5 Maart 1724
huwt 4 Juli 1745
Adam Vijfhuis
weduwnaar van Elisabeth
Mechteld Jordens.
Hij stierf 14 Aug. 1753.

Rutger Tichler
gest. 1630 te Olst
huwt 6 Oct. 1601
Fenneken van
Keijsersweert.

Hendrik Nilant
gest. 1636
huwt 11 Dec. 1604
Marie van Bockholt
ged. 6 Januari 1578.

Coenraad Nilant
ged. 4 Maart 1596
gest. 16 Aug. 1655
huwt 9 Dec. 1621
Elisabeth Lentinck.

Cornelis Hagedoorn
ged. 9 Dec. 1599
huwt 18 Dec. 1621
Judith Vrieswijck.

Jacob Tichler
ged. 10 April 1604
gest. 1652.

huwt
24 Sept.
1626.

Margaretha Nilant
3 Mei 1607.

Gerrit Nilant
ged. 13 Oct. 1622.

huwt
14 Jan.
1645.

Jenneken Hagedoorn
ged. 5 Januari 1623.

Rutger Tichler
gest. 1686
ged. te Wesepe (O.),
Olst, Elburg of Zwolle.

huwt
16 Nov.
1662.

Elisabeth Nilant
ged. 1 Dec. 1645.

Margaretha Tichler
ged. 16 April 1668
huwt Oct. 1696
Martinus van Doorninck
Martini fil. predikant
te Vorchten.

Jan Cost gest. 18 Maart 1666 huwt Catharina Lazonder gest. 29 Nov. 1664.	Herman Budde huwt Geertruid van der Marck.	Coenraad Nilant huwt Elisabeth Lentink	Assuerus Strockel huwt Barbara Glagau.

Jan Cost geb. 1621 gest. 10 Nov. 1680.	huwt	Sara Budde geb. 1627 gest. 22 Nov. 1706.	Willem Nilant ged. Aug. 1621 gest. 21 Januari 1701.	huwt 14 April 1653.	Elisabeth Strockel ged. 18 Juli 1630 † Januari 1706.

Joan Cost geb. 12 Febr. 1663 gest. 17 Mei 1722.	huwt 17 Sept. 1694.	Barbara Nilant ged. 22 Mrt. 1663. overleden Oldenzaal 12 Jan. 1742.

Willem Cost geb. 12 Febr. 1713 gest. 14 Aug. 1785 huwt 15 Oct. 1741 Christina Elberti.

Johannes Jacobson
ged. 6 Dec. 1629
gest. 26 Januari 1651
huwt
Geertruid Smits

Johannes Coopson
Predikant
te Epe.

Gerrit Jacobson
ged. 16 Maart 1658
gest. 1724.

huwt
te Epe
Januari
1683.

Johanna
Coopsen.

Willem Herman Elberti
ged. te Zwolle 4 Mei 1690.

huwt
13 Maart
1712.

Hester Gertruid Jacobson
ged. 18 Aug. 1687.

Christina Elberti
ged. 13 Aug. 1716
gest. 14 Juli 1779.
huwt 15 Oct. 1741
Willem Cost.

Jacobson is dezelfde familie als Ten Brink.

Adam Vijfhuis ged. 14 Dec. 1710 was zoon van Warner Vijfhuis en Willemina Beumers Hendriksdr. (geb. Juli 1708) en, als ik mij niet vergis, kleinzoon van Adam Vijfhuis uit Horstmar, die 7 Febr. 1667 huwde met Jenneken ten Hage, weduwe van Warner Hageman, uit welk huwelijk 14 Mei 1673 Warner Vijfhuis gedoopt werd.

De doop en trouwacten zijn te Deventer te zoeken, tenzij ik eene andere plaats vermeld heb; die, welke betrekking hebben op Cost en Budde, zullen echter wel in Enschede te vinden zijn.

Deventer. DR M. E. HOUCK.

Sixti (XLVI, 662). — Sixti is niet een eigenlijk gezegde geslachtsnaam, en nog veel minder een vóórnaam. Sikke is een algemeen bekende en algemeen gebruikelijke Friesche mansvóórnaam, oudtijds als Sicke, en thans ook wel als Sikko, Sicko en Sicco geschreven. In de beide vorige eeuwen, toen het zeer gebruikelijk was de volkseigene namen te verlatijnschen, maakte men van Sikke Sixtus. De Friezen zetten den naam van hunnen vader, als een zoogenoemd patronymicum, in den tweeden naamval, achter hunnen eigenen doopnaam. Heet een man, bij voorbeeld, Hette, en zijn vader heet of heette Sikke, dan noemt en schrijft hij zich Hette Sikkes, voluit Hette Sikkes Albranda, of welken maagschapsnaam hij dan ook dragen moge. In verlatijnschten vorm dus Hette = Hector, Sikke = Sixtus, Hette Sikkes = Hector Sixti, dat is de naam van den vader, Sixtus, als patronymicum in den tweeden naamval, Sixti. Sikke = Sixtus is een algemeene mansvoornaam, als Jan = Janus; en Sixti is een algemeen patronymicum, geenszins een bijzondere geslachtsnaam, al heeft dit patronymicum oudtijds ook veelvuldig als geslachtsnaam gediend, bij lieden die geen ware geslachtsnaam hadden. Uit het voeren van het zelfde patronymicum kan men dus niet tot eenheid van maagschap besluiten. Al de Sixti's, ter aangehaalder plaatse opgenoemd, behoeven geenszins verwanten van elkanderen geweest te zijn; dit is niet eens waarschijnlijk.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Brandwijk van Blokland. — Aangaande het wapen dezer familie kan ik den vrager verwijzen naar het maandblad van het Gen. her. Genootschap „De Nederlandsche Leeuw," 1896 N° 1, blz. 3, waar een uitvoerig opstel van de hand van den heer Wildeman over dit Dortsche geslacht voorkomt. Trouwens reeds op blz. 283 van den Navorscher was de aandacht des vragers op dit artikel gevestigd. Ook in Rietstap's Armorial Général komt het wapen voor.

In één opzicht acht ik echter het door den heer Wildeman gegeven wapen minder juist. Het helmteeken, de steenbokshoorns

is dat van Blokland, zoodat dan ook de dekkleeden niet blauw en goud, doch zilver en zwart moeten zijn, terwijl de helm gekroond behoort te zijn. Wat 't oorspronkelijke helmteeken der Brandwijkers was, weet ik niet, maar de tak B. v. B. heeft meestal alleen 't wapen van Blokland gevoerd met 't daarbij behoorende helmteeken en eerst na de alliantie met de Witt hebben de daaruit stammenden het gevierendeelde wapen Brandwijk en de Witt met Blokland als surtout aangenomen. F. B. V. B.

Van Erckelens. — Gaarne ontving ik eenige inlichtingen omtrent deze Harderwijksche familie, waarvan mij slechts het volgende bekend is:

Anna Maria van Erckelens huwt te Harderwijk Juni 1758 Franciscus Josephus van Sasse, heer van Weldam, geb. 6 Octob. 1721, sterft kinderloos te Harderwijk 12 Juli 1803.

Petrus Franciscus van Erckelens en zijne echtgenoote Anna Gerarda Maria van Muijlwijck hebben tot dochter Ida Wilhelmina van Erckelens, geb. te Harderwijk 18 Octob. 1765, sterft kinderloos te Utrecht 15 Sept. 1841, huwt te Amersfoort 10 December 1806 Wilhelmus van Baerle.

In het bezit van mijne familie is zilverwerk, waarop het wapen van Van Erckelens gekoppeld staat met een wapen, bestaande uit een hert, dat tegenover eene struik staat. Ik vermoed dat deze de wapens waren der ouders van genoemde Anna Maria van Erckelens.

's-Bosch. A. VAN SASSE VAN YSSELT.

Zie ook Nav. XLII, blz. 516 en vv.; XLV, 316. RED.

Wet op de doopnamen. — Bestaat er in het Koninkrijk der Nederlanden eene wet op het geven en dragen van mans- en vrouwen-doop- of vóórnamen? Zoo ja, hoe luidt die? En wordt daaraan de hand gehouden? Of staat het iedereen vrij eenen vóórnaam voor zijn kind te kiezen, welken hij maar wil, ook al is die naam geheel door hem zelven bedacht en gevormd, en door niemand anders ooit gevoerd? J. W.

Van Nes. — Wat is het geslachtswapen van Jan van Nes, gehuwd te Rotterdam 6 April 1636 met Willemina van Coelster? Hij sneuvelde 22 Maart 1672. Hunne dochter Willemina van Nes, vrouwe van Craijesteijn (bij Tricht), geb. 17 Sept. 1670, trouwde Johannes Heijnen. JAN V. WAGENINGEN THOE DEKAMA.

Eyma (XLVI, 651). — Eyma is inderdaad de naam van eene, nog bestaande Friesche maagschap. Aangaande de oorsprong en de beteekenis van dezen naam zie men Johan Winkler, Lijst van Friesche Eigennamen, Leeuwarden, 1896. J.

Vraag. — Op het Nederl. wapen komen een zeker aantal blokken voor; op bijna elke afbeelding, die men ziet, is het aantal en de plaatsing verschillend. Hoeveel is het juiste aantal en waar de juiste plaatsing? Is het wel eigenaardig om in het Nederl. wapen een heraldischen leeuw te plaatsen?

Met de beantwoording dezer vragen zal men mij een groot genoegen doen.

Haarlem. C. L. F. SARLET.

Van Kamen. — Hoe is 't wapen dezer Dordtsche familie? Zie in de volgende aflev. onder Kunstgeschiedenis het art.-Vodo.

O. H. J. S.

Clichés van wapens. — Wie bezit de clichés der wapens, voorkomende in het Stamboek van de Haan Hettema en v. Halmael. De erven van den uitgever of de inzenders der genealogieën?

O. H. J. S.

Kwartierstaat van R. G. v. Slijpe, geb. omstr. 1668, kapitein in Statendienst bij het regiment van den Generaal Majoor v. Wijnbergen, plaats- of groot-majoor te Namen a° 1700—03; tr. 31 Oct. 1695 Eugenia Maria Magdalena bare v. der Meere van Cruyshautem, te Oudenaarde; zij hertr. 12 Aug. 1703 . . . . . baron de Friesen. Hoe is de voornaam van dezen? Rogerius Godefridus'

moeder was Maria v. Hillensbergh (uit Bloemendaal); zijne grootouders van moederskant waren (?) v. Hillensbergh en (?) Sliecher; zijne overgrootouders (?) v. Hillensbergh en (?) Heusch; terwijl de ouders zijner grootmoeder waren (?) Sliecher en (?) Belven. Van vaderskant is alles bekend, behalve de voornamen en data zijner overgrootouders (?) v. Slijpe en (?) v. de Walle. De wapens zijn allen bekend. Wie heeft de goedheid mij voor te lichten, het ontbrekende invullend, zoowel wat de voornamen als de jaartallen betreft. Ook wordt het onzeker gesteld, of Rogerius Godefridus' grootmoeder Beatrix v. Lennep de *tweede* vrouw was zijns grootvaders Rogier, in 1623 kapitein in 't regiment van Zijne Genade graaf Willem zaliger memorie (*sic*). Wie was deze Graaf? Graaf Willem v. den Bergh? JAC. A.

Wapen gevraagd. — Op eene zeer oude schilderij, die een lid der Elburgsche familie van Holtzende voorstelt, komt het wapen van dit geslacht voor gekoppeld met het volgend wapen: 3 zuilen van sabel (2 en 1) op een gouden veld, waarin een middelschild van zilver, in hetwelk zich drie banden van lazuur bevinden. Welke familie voerde dit laatste wapen?

's-Bosch. A. VAN SASSE VAN YSSELT.

Wapens. — Aan welke familie behooren de volgende wapens toe:

1° Sabel met 6 (3, 2, 1) gouden bezanten (penningen), gedekt door de gravenkroon: devies: time ne timeas.

2° (De kleuren van dit wapen zijn niet op te geven, daar het in goud op een boekband voorkomt.) Dubbele adelaar met hartschild, waarop gecarteleerd zeven horizontale fazen (1 en 4) en een klimmende leeuw, links ziende (2 en 3). Op dit schild nog een kleiner hartschild, dat niet meer te ontcijferen is.

3° Twee symmetrisch tegenover elkander gestelde wapens, gedekt door een adellijke kroon; sabel met zilveren band, waarop een been in natuurlijke kleur.

4° (Evenmin als van n° 3 zijn de kleuren van dit wapen aan

te geven, om dezelfde reden). Een gekroonde adelaar met vrouwenaangezicht verrijst op een met kanteelen voorzienen muur, daaronder gegolfde lijnen; gedekt door een koninklijke (!) kroon.

H. B.

Wapen gesl. Ente. — Kan iemand mij ook zeggen, hoe het wapen Ente er uit ziet en waar iets over dit geslacht te vinden is?

Amsterdam. J. F. VERSTER.

V. Albada (XLVI, 624.) — In de gedrukte Geslachtslijst van A. v. P. vond ik geen Andries Jochems v. A. vermeld. Ik waag echter de volgende gissing. In genoemde genealogie komt voor: Wopcke, pastoor te Poppingawier, enz. enz. geb. 1507, † 1586. Deze verwekte bij Margaretha Diericx een natuurlijken zoon: Andries, geb. in 1553, gewettigd bij brief van 1576, overleden in 1618, volgens bedoelde genealogie ongehuwd. Misschien is hij echter wel gehuwd geweest of heeft hij een natuurlijken zoon nagelaten, die dan omstreeks 1590 geboren en Jochem zoude kunnen geheeten hebben en die de vader van bedoelden Andries Jochems zou kunnen geweest zijn, die dan omstr. 1630 zal zijn geboren.

In bedoelde genealogie komt voor een Wopcke Pybes, die zich later Andries Pybes noemde, geb. 1607, † 1673 en begraven te Leeuwarden.

Kollum. A. J. ANDREÆ.

Raneft. — In Petersburg is eene familie *Raneft* met goede Russische families verwand; kan er bloedverwantschap bestaan tusschen deze en de in Groningen (?) levende familie van dien naam? E.

V. Toll. — Bestaan er nog afstammelingen in Nederland van de oude, uit het Hollandsche gravenhuis gesproten familie Van Brederode? E.

Wapen v. Roermond. — In de Gemeentewapens van d'Ablaing zoekt men vergeefs naar een wapen van deze stad. Heeft R. geen wapen? E. LAURILLARD.

KERKGESCHIEDENIS.

JEAN AYMON.

In de eerste jaren van de 18de eeuw woonde in Den Haag een Franschman, Jean Aymon genaamd, die in zijn tijd veel over zich heeft doen spreken. Om te weten wie hij geweest is en wat hij heeft uitgericht, behoeft men slechts *La France Protestante ou vies des protestants français* op te slaan. Doch het is niet onverschillig welke uitgave men ter hand neemt. Raadpleegt men de eerste uitgave van de oorspronkelijke bewerkers, de gebroeders Eug. en Em. Haag, dan houdt men Aymon voor een niet onverdienstelijk man, die verschillende en daaronder zeer belangrijke werken heeft uitgegeven. Op het punt van den godsdienst had hij wel-is-waar een ruim geweten, zoodat het hem even gemakkelijk viel de Roomsche kerk, waarin hij was geboren en opgevoed, te verlaten, als de Hervormde, die hij als predikant wilde dienen, weder vaarwel te zeggen; maar aan diefstal, waarvan Prosper Marchand en anderen hem hebben beticht, schijnt hij zich niet schuldig gemaakt te hebben. Hij was, zeggen gebr. Haag, tot zijn dood predikant in Den Haag, en wij kunnen niet aannemen, dat de protestantsche refugiés in Holland in hun midden een ambtgenoot zouden hebben geduld, wiens zedelijkheid althans zeer verdacht was.

Al dadelijk merk ik op, dat Aymon nooit predikant in Den Haag is geweest. Men zal zijn naam vruchteloos zoeken op de lijst van de Waalsche predikanten dier gemeente, door Dr. Gagnebin uitgegeven [1]). Ook onder de „pasteurs refugiés" komt hij niet voor [2]), zoodat hij hier te lande nooit als predikant dienst heeft gedaan. Doch niet enkel in dit opzicht heeft H. Bordier het artikel over

[1]) *Bulletin de la Commission pour l'histoire des Eglises Wallones*, T. III, p. 51 svv.

[2]) Ald. T. I, p. 394 en IV, 294.

Aymon in de nieuwe uitgave van *La France Protestante* (Tom. 1, Paris 1877) verbeterd. Op grond van hetgeen hij aan betrouwbare berichtgevers ontleende, schetst hij ons een geheel ander veel ongunstiger beeld van den man. Niet de begeerte om zijn vaderland weer te zien, maar gansch andere beweegredenen bewogen Aymon in 1706 het protestantisme weder te verzaken, en hij is wel degelijk schuldig aan de handschriftenroof, die hem ten laste is gelegd. De volgende mededeelingen, die ik als kantteekeningen en aanvullingen geef op het artikel van de 2de editie, zullen dit bevestigen.

Uit Aymon's vroeger leven stip ik enkel aan, dat hij in 1661 in Dauphiné geboren werd. Te Grenoble, Turijn en Rome studeerde hij in de godgeleerdheid, en verwierf zich den graad van doctor in het canonieke recht. De bisschop St. Jean de Maurienne stelde hem aan tot zijn aalmoezenier en de paus verleende hem den titel van protonotarius. Uit een en ander blijkt, dat het hem aan gaven en bekwaamheden niet ontbrak. Wat hem bewogen mag hebben om de Roomsche kerk, waarin hem een eervolle loopbaan scheen weggelegd te zijn, te verlaten, ligt in het duister. Te Lyon schijnt het besluit om tot de Hervorming over te gaan, tot rijpheid gekomen te zijn. Omdat hij in Frankrijk natuurlijk niet blijven kon, begaf hij zich naar Zwitserland, waar hij geruimen tijd in Geneve en Bern vertoefde. Hier moet hij tot predikant geordend zijn, daar hij zich sedert „ministre de l'Evangile" noemde, en deze titel, zoover ik weet, door niemand is gewraakt. Dat hij werkelijk als zoodanig is opgetreden, zou ik betwijfelen; Uffenbach, op wien ik straks terug kom, zegt, dat hij voor het predikambt bekwaamheid noch gaven bezat.

Mogelijk is deze ongeschiktheid voor den kansel wel oorzaak geweest, waarom hij zich liever in Holland dan in Zwitserland vestigde; de Hervormde vluchtelingen uit Frankrijk toch konden in de Nederlanden altijd op onderstand rekenen. Herhaaldelijk kwamen daartoe verzoeken in bij de Staten-Generaal, waaraan geregeld werd voldaan. Zoo werd den 10den Juni 1699 besloten, aan de predikanten die onder de kruiskerk in Frankrijk gediend hadden, N. la Forcade 24 jaar, Joseph de la Gacherie tweemaal 6 jaar en Guill. Lumiere 3 jaar, alsmede aan een tweetal bekeerlingen N. Gabillon, vroeger monnik

te Parijs en N. Aymond (sic.), „geweest zijnde bij den Cardinaal Camus," elk bij provisie alle kwartalen bij vooruitbetaling honderd gulden toe te leggen uit de opbrengst der laatste algemeene collecte [1]). Wij hebben hier natuurlijk met denzelfden Jean Aymon te doen, die in de eerstvolgende jaren gedurig als „gerefugieerd Fransch predicant," of als „gewezen protonotarius van den Paus en tegenwoordig bedienaar des H. Evangelies" telkens voorkomt. De geregelde uitbetaling van die vierhonderd gulden per jaar schijnt nog al te wenschen overgelaten te hebben, want in 1704 verzocht hij, wegens de langzame uitkeering van zijn pensioen, „hem met eenige gratuiteit te begunstigen." [2]) De som was zeker niet voldoende om van te leven, vooral nu hij een huisgezin had opgezet. Kort na zijne komst in Holland, was hij in den echt getreden met Lucrece de Cluset, die hem in 1701 een zoon schonk. Het kind, dat 's vaders naam ontving, werd in de Waalsche kerk van Den Haag gedoopt in tegenwoordigheid van een ander uitgeweken predikant, Jean d'Houles, en diens vrouw Marie Nicolle als doopgetuigen [3]). Om in zijn onderhoud te voorzien, greep hij de pen op en zond in 1700 onder den titel *Métamorphoses de la religion romaine* een strijdschrift in het licht, waarin hij wees op de dwalingen der pausen en de gebreken der kerk; een geschrift dat een gunstig getuigenis aflegde van zijne kennis, zoowel ten aanzien van de kerkleer als het ceremonieel van den eeredienst [4]). Het zal ook wel waar zijn, dat hij met het geven van lessen in de wiskunde den kost trachtte te verdienen, want een request, in ditzelfde jaar door hem bij de Staten-Generaal ingediend [5]), levert het bewijs, dat hij zich ook met de werktuigkunde bezighield. Hij bood namelijk eene beschrijving aan van eene machine, diogirometre genaamd, en verzocht hem een schip aan te wijzen, varende tusschen Rotterdam en Engeland of eene andere overzeesche plaats, om daarop zijne uitvinding te beproeven.

---

[1]) *Resol. v. d. Stat. Gen.* 1699 en volg. jaren.

[2]) Ald. 8 Jan.

[3]) *Registre des baptêmes* 9 Avril.

[4]) Zie voor dit en zijne overige geschriften *La France Protestante.*

[5]) 14 Dec.

Het verzoek werd in handen van de commissie voor de octrooien gesteld, maar er blijkt van de toepassing niets gekomen te zijn.

Toch schijnt het hem op den duur in Den Haag, waar hij zich blijkbaar metterwoon gevestigd had, niet bevallen te zijn. In 1705 schreef hij een brief aan Nic. Clement, onderbibliothecaris van de Bibliothèque du Roi, waarin hij berichtte, dat hij te Leiden voor 3200 livres in het bezit was gekomen van een kostbaar herbarium, hetwelk hij te Parijs van de hand wilde zetten, dat hij bovendien belangrijke geheimen wist, die hij bereid was mede te deelen. Zoo wist hij een paspoort te verkrijgen, om naar zijn vaderland terug te keeren. In Holland gaf hij echter voor zijn vertrek eene andere reden op. In een request aan de Staten-Generaal van 11 Januari 1706 heette het, dat hij zich te Constantinopel wilde vestigen, waar vele Genueezen en andere Gereformeerden hem tot predikant begeerden [1]). Zij zouden voor zijn onderhoud zorgen, en de Groote Heer, „die alle soorten van godsdiensten duldde," was bereid hem toe te laten. Hij vroeg nu dat hem 400 gulden als reiskosten ineens zouden worden uitbetaald, waarvoor hij dan afstand deed van het hem toegekende jaargeld, onder belofte van nooit iets meer te zullen vragen. Toen hem dit was toegestaan, wendde hij zich den 2den Maart andermaal tot de Staten om een paspoort voor zich en zijn knecht, onder vergunning van met zich te voeren „boeken, toerustingen en verdere noodwendigheden," alsmede om eene aanbeveling aan de ambassadeurs of residenten bij de Porte of op andere plaatsen. Ook hieraan werd voldaan, terwijl men besloot den ambassadeur Coljer te Konstantinopel aan te schrijven, om hem de behulpzame hand te bieden.

Werkelijk vertrok hij kort daarop, maar naar Parijs, waar wij hem in April vinden. Zijne vrouw had hij onverzorgd achtergelaten; zij wendde zich daarom eenige maanden later tot de Generaliteit met de bede, haar de helft van het pensioen, „hetwelk haar man

[1]) De Staten Generaal onderhielden bij de ambassade aldaar een predikant. Henr. Meerkens, die in 1699 die betrekking reeds 20 jaren had vervuld, was er nog in dezen tijd, naar ik meen.

buiten haar niet had kunnen wegnemen," tot haar onderstand te blijven uitkeeren, of haar opnieuw een jaargeld van 250 gulden toe te staan [1]). Voorts vroeg zij om op der Staten tafel te mogen neerleggen een klein getal exemplaren van een „Relaes van het Hof van Romen," dat haar man met voorkennis van eenige leden der Statenvergadering had opgesteld, waarvan zij gemeend had de uitgave te moeten bezorgen, „als zijnde een tractaatje, dat in zijn soort heel christelijk was." De volledige titel van het boekje luidt: *Tableau de la Cour de Rome, dans lequel sont representés au naturel sa politique, et son gouvernement, tant spirituel que temporel, les ceremonies religieuses et civiles, ce qui s'observe dans le Conclave à l'élection des Papes, les cavalcades et plusieurs autres choses très-rares et très-curieuses, et qui ne se trouvent ni dans l'Histoire des Conclaves, ni dans aucune relation de l'Italie; divisé en six parties, par le Sr J. A., Prélat Domestique du Pape Innocent XI. A la Haye chez Charles Delo, marchand libraire dans le Cingel à l'Esperance MD CCVII. 12° — (XVI)* et *503 pp.*

Wat de Staten met de exemplaren van dit merkwaardig boekje, welks voorrede in het breede den inhoud omschrijft, gedaan hebben, weten wij niet, maar wel dat zij besloten haar voor eens uit de penningen van de generale collecte 250 gulden toe te leggen. Terwijl Lucrece de Cluset deze uitgave bezorgde, was Aymon zelf als een boetvaardig zondaar in den schoot der kerk teruggekeerd. De kardinaal Noailles gaf hem eene plaats in het „Séminaire der Missions étrangères," en de aartsbisschop van Parijs bezorgde hem den toegang tot de koninklijke boekerij, ten einde hem gelegenheid te geven zich geheel aan wetenschappelijke studiën te wijden. Doch Aymon koesterde gansch andere plannen; schandelijk misbruik makende van het vertrouwen, dat de onderbibliothecaris in hem stelde, zoodat deze hem volle vrijheid liet om alleen te werken, wist hij aan de boekerij een aantal kostbare handschriften te ontvreemden [2]). Zelfs

---

[1]) *Resol. v. d. Stat. Gen.* 3 Nov. 1706.

[2]) In zijne „Memoire historique sur la Bibliothèque du Roi", geplaatst vóór

ontzag hij zich niet uit andere bladen los te snijden. Na een verblijf van ruim een half jaar maakte hij zich heimelijk met zijn buit uit de voeten, in het vertrouwen van in Holland uit het gestolene overvloedig geld te kunnen slaan.

Nauwelijks was Aymon dan ook in Den Haag terug, of hij diende bij de Staten Generaal, natuurlijk als „dienaar des H. Evangelies", weder een verzoekschrift in [1]). Hij begon met te verhalen hoe hij in den vorigen winter met de weduwe van professor Hermanus te Leiden over den aankoop van een herbarium in veertig deelen onderhandeld had, ten einde het weder te verkoopen aan een der Europeesche hoven. Hij schreef er over aan den onder-bibliothecaris te Parijs, waarop hem een paspoort werd gezonden, ten einde met eenige bladen als proeve ter onderhandeling over te komen. Het was zijn voornemen, wanneer deze zaak zou afgeloopen zijn, van Marseille naar Smyrna te varen en vandaar naar Constantinopel over te steken, voorzien van zijn paspoort en den aanbevelingsbrief voor den ambassadeur, „om in de Gereformeerde kerken van Pera en Galata, waartoe hij geroepen was, deszelfs beroep waar te nemen." Doch van die reis was niets gekomen, want te Parijs had hij het geluk gehad verschillende hem van vroeger bekende geestelijken te vinden, die, evenals hij, een afkeer hadden gekregen van het roomsche bijgeloof. Zij wisten hem een middel aan de hand te doen om verschillende papieren en handschriften van bijzonder groot gewicht, die hij gedurende veertien jaren uit de bibliotheek van het Vaticaan en uit de kabinetten van verschillende vorsten, staatsministers en ambassadeurs bijeen gebracht had en niet medevoeren kon, toen hij in 1696 Frankrijk verliet, om hier de ware gereformeerde religie te belijden, terug te krijgen. Nu hij ze weder in handen had — en eene lijst van deze meerendeels oorspronkelijke handschriften was aan zijn request toegevoegd — wenschte hij ze uit

---

den *Catalogue des livres imprimez de la Bibl. du Roy*, Paris 1739. geeft Nic. Clement blz XLVI vv. eene lijst van al de handschriften, die sedert het bezoek van Aymon verdwenen waren.

[1]) 11 Jan. 1707.

te geven. Deze uitgave zou een aantal folio en kwarto deelen beslaan en zeker jaren duren. Om rustig te kunnen voortarbeiden, verwachtte hij niet alleen „tegen alle attentaten van het pausdom bevrijd en geprotegeerd te worden," maar hoopte hij ook de lijfrente van 400 gulden te blijven ontvangen, waarmede hij tot Februari van het vorig jaar begunstigd was geweest, en wel van den tijd dat de uitbetaling had opgehouden.

Het is mij niet gebleken dat aan dit vernieuwd verzoek om een jaargeld gehoor is gegeven. Vermoedelijk begon men achterdocht te krijgen. Er zal wel iets zijn uitgelekt omtrent de valsche rol, die Aymon tegenover den minister Pontchartrain en den kardinaal Noailles had gespeeld, en al zeer spoedig woei naar Parijs de tijding over, met welk een schat van kostbare handschriften Aymon vandaar was wedergekeerd. Daaronder bevonden zich ook de origineele handelingen van het in 1672 te Jerusalem gehouden concilie der Grieksche kerk, een handschrift dat Aymon de onbeschaamdheid had aan de Staten van Holland aan te bieden en bovendien met een aantal authentieke documenten uit te geven [1]). Daar men te Parijs verzuimd had de bladen te stempelen, iets wat wellicht ook met andere handschriften het geval was, kon de herkomst niemand in het oog vallen. Zoodra Clement tot de ontdekking kwam van den gepleegden diefstal, stelde hij alle pogingen in het werk om het verlorene, en allereerst de acten van bovengenoemd concilie, waaraan men bijzondere waarde hechtte, terug te krijgen. Wij lezen dienaangaande het volgende in de Resolutiën van Gecommitteerde Raden der Staten van Holland [2]): Aan hun Ed. Mog. gerapporteerd zijnde, dat door de ministers van den Koningh van Frankrijk van tijd tot tijd brieven werden geschreven, ten einde aan hen mocht worden overgeleverd zeker Grieksch handschrift, getiteld: „Concile Grec de Jerusalem, bouclier de la foy orthodoxe et apologie de la créance des grecs, faitte l'an 1672 sous le patriarche Dosithee par

[1]) *Monuments authentiques de la religion des Grecs*, etc. La Haye 1708. Het zag andermaal het licht onder den titel *Lettres anecdotes de Cyrille Lucar*. Amst. 1718. Zie verder hierover *La France Protestante*.

[2]) 28 Maart 1709.

les Grecs de la dite ville et autres"; dat het voors. handschrift voor eenigen tijd aan H. Ed. Mo. was „geextradeert" door zekeren J. Aymon, Fransch gerefugieerd predikant; dat door bovengenoemde ministers werd beweerd, dat dit handschrift niet ter goeder trouw uit 's konings bibliotheek ontvreemd was; dat hun Ed. Mo. van dit handschrift te Leiden een zeer nauwkeurig afschrift hadden laten maken, hetwelk aldaar berustte; dat door Hennequin, raad en vroedschap van Rotterdam, uit naam van het Fransche ministerie was verzocht, dat het aan hem mocht worden ter hand gesteld, om het terug te geven aan den Chevallier de Croissy; dat deze daarvan niet alleen behoorlijke kwitantie geven maar tevens uitdrukkelijk beloven zou te zullen zorgen, dat dit handschrift weer in de Koninklijke Bibliotheek kwam — werd besloten, op ontvangst van deze kwitantie met daarin uitgedrukte belofte, het handschrift terug te geven. Doch andere handschriften gingen niet terug. Bij gelegenheid dat de geleerde reiziger Uffenbach hem in 1711 in Den Haag bezocht, toonde Aymon dezen de belangrijkste codices, waarover hij allerlei wijsheid wist te verkondigen, en bladen die uit oude handschriften waren weggesneden. Hij vond hem in het bezit van origineele brieven van Catharina de Medicis, Hendrik II en IV en een aantal staatslieden en vorstelijke personen, van de „memoires" van gezanten te Weenen, Londen en elders, van vele Chineesche boeken, alsmede van bovengenoemd herbarium. Aymon gaf voor dat hij naar Nederland de wijk had genomen, omdat men hem wegens zijn overgang tot het protestantisme wilde doen oplichten, doch Uffenbach wist, gelijk trouwens iedereen, wat deze vluchteling op zijn kerfstok had, en al erkende hij 's mans geleerdheid, hij was niet minder verbaasd over de brutaliteit, waarmede Aymon al zijne diefstallen liet kijken [1]).

Een jaar vóór dit bezoek had Aymon in Den Haag een voor de geschiedenis van de Hervormde Kerk in Frankrijk hoogst belangrijk werk ter perse gelegd, namelijk de „Actes ecclésiastiques et civils de tous les synodes nationaux des églises réformées de France,"

---

[1]) Z. C. Uffenbach, *Merkwürdige Reisen*. Ulm 1754. Th. III, S. 474 ff.

waarvan hij het afschrift zeker ook niet eerlijk had verkregen [1]). Over deze uitgave geraakte hij in moeielijkheid met de Waalsche Synode. Waarschijnlijk was hem te kennen gegeven, dat zulk een boek niet zonder goedkeuring van de kerkelijke autoriteit in het licht mocht verschijnen; hij vroeg althans aan het Haagsche consistorie afschrift van art. 43 der laatste synode te Tholen „qui regarde la censure des autheurs qui font imprimer des livres sans examen, parce qu'il y trouve des termes vagues et ambigues, et qu'il veut sçavoir par qui cet acte a été dressé et approuvé." [2]) Het afschrift werd hem verstrekt, maar tevens aan de afgevaardigden naar de volgende synode gelast, zijn brief aldaar ter tafel te brengen. In de handelingen van die Synode, in Mei 1710 te Leeuwarden gehouden, lezen wij het volgende: [3]) „Sur le rapport qui a été fait dans cette assemblée, que Mr Aymon, proselyte et ministre pensionnaire à La Haye, a entrepris de faire imprimer les Synodes Nationaux de nos Eglises de France, sans qu'il ait presenté ses cahiers aux églises examinatrices, la Compagnie charge le Consistoire de La Haye de lui signifier, que cela étant contraire à nos Réglémens, il est dans la meme obligation ou sont tous les Pasteurs François qui se trouvent dans ces Provinces, de presenter ses ecrits aux Eglises commises par le Synode pour les examiner. Et comme l'impression des dits Synodes Nationaux peut être sujette à de très grands inconvénients, lesquels il est important de prevenir, ainsi qu'on le peut voir dans cette assemblée, il a été resolu qu'on représenterait cet inconvenient aux Puissances, qui ont l'autorité d'arrêter l'impression de ce Livre, et pour cet effet Mrs nos très-chers frères David Martin pasteur à Utrecht et Jaques Basnage

[1]) Zie den titel en de nadere beschrijving van het werk in *La France Protestante.*

[2]) *Registre des deliberations du Consistoire* 10 Avril 1710. Deze en andere bijzonderheden uit het kerkelijk archief van de Waalsche gemeente in Den Haag, en uit het *Livre Synodal,* waarvan nog slechts Tom. I, omvattende de jaren 1563—1685, is uitgegeven, heb ik te danken aan de welwillendheid van den predikant E. Bourlier.

[3]) Art. LX.

pasteur de l'eglise de La Haye sont chargés par cette assemblée de s'adresser aux dites Puissances, pour les supplier très humblement de prendre connaissance de cette affaire, et d'y faire intervenir leur autorité, selon leur zèle et leur prudence Chrétienne, afin de prévenir les suites facheuses que l'impression desdits Synodes pourrait avoir." De predikanten Martin en Basnage hebben zich van hun last gekweten, weshalve zij in de Synode, die daarna in September te Arnhem bijeenkwam, voor hunne bemoeiing werden bedankt [1]; maar noch de Staten-Generaal, noch die van Holland schijnen termen gevonden te hebben om de uitgave te verbieden. Het werk *Tous les synodes nationaux des églises de France* zag in hetzelfde jaar het licht en werd herdrukt in 1736.

Omtrent den verderen levensloop van Aymon is niets bekend, behalve dat hij nog enkele boeken uitgaf. Volgens eene aanteekening in de „Collection des fiches" op de Waalsche Bibliotheek te Leiden, zou hij in 1712 predikant zijn geweest „dans une colonie du Wurtemberg." Hij moet vandaar naar Den Haag zijn teruggekeerd, want aldaar werd hij den 24sten Augustus 1724 begraven en wel in de classe „pro Deo". Hij stierf dus in behoeftige omstandigheden en noch zijn diefstal noch zijne pennevruchten hebben hem schatten opgeleverd. Volgens de aanteekening in het begrafenisboek was hij bij zijn dood 103 jaren oud. Dat cijfer zal wel 63 moeten zijn, indien tenminste zijn geboortejaar vast staat. H. C. ROGGE.

J. Worsell. — Uit Holland gebannen om het protestantsche geloof? Op het kerkhof te Rije, in het graafschap Sussex, niet ver van Hastings, prijkt een grafschrift van dezen inhoud:

„James Worsell buried here october 3 1824, aged 47, who was „exiled from Holland on account of his adherence to the protestant „faith." Dit klinkt zeer vreemd, omdat in ons vaderland de protestanten een veilig toevluchtsoord vonden. Weet een der lezers iets omtrent dezen James Worsell mee te deelen? De gissing is gemaakt, dat hij soms als aanhanger der Oranjepartij, dus Orangist genoemd,

[1] Art. LIV.

is gebannen in de antistadhouderlijke tijden op 't eind der vorige eeuw, en dat hij of zijn executeur de zaak verkeerd heeft voorgesteld. Zijne vrouw stierf 44 jaar later, blijkens deze opgaaf:

„Elisabeth wif of James Worsell buried at St. James Cimetery „Copthill Dover 1868, aged 87."

Leiden. DR. W. N. DU RIEU.

Een brief van Pontiaan van Hattum, welke, zoover inzender dezes bekend is, nog niet is gepubliceerd.

Eerwaerde Heer.

U Eerw: missive sonder datum is beneffens de bijlage door mij opden 12 July 1683 ontfangen. 'k sien dat deselve bijlage genoempt wort een copie vande sententie tegens Pontiaen van Hattem, getrocken uit de acten vande coetuale vergaderinge gehouden tot middelburgh den 18 meij 1683: 'k sien ook datter wort getuight dat desselfs inhoudt ter neder gestelt soude sijn sess: 16 art. 6, maer ik kan niet verbergen, dat ik denselven inhoudt, mitsgaders den tijdt ende de wijse soo van desselfs oorsprōgh, als van desselfs notifikatie niet met aendaght considereren kan, en met andere dingen die mij sijn bekent niet kan confereren, sonder dat ik worde vervult met meer als eene swarigheyt, en met meer als eene verwonderinge.

Edogh dat sparende tot betere gelegentheyt, soo verwondert het mij boven al daer in te lesen, dat de E. E. Coetus-aennopende mijne saeck informatie soude hebben genomen van alles wat diende tot die sake ende materie: daer het dogh alle de Leden van de Coetus soo wel is bekent als mij, dat mijne schriftel. apologie niet eens gelesen is, als ook dat mij door d'eerweerde coetus contrarie haer E. beloftenisse geweijgert is mij te kennen te geven waer in haer E. desidereerde gecontenteert te sijn om haer Ew. in sulk geval blijk van mijne gerefermeertheijt te geven. Ook v̄wondert het mij grootelijcx daer in te sien, dat haer de E. Coetus aenmatigt mij daer in niet alleen deportabel te v̄.claren, maer mij ook de facto daer in te deporteren van mijnen predickdienst met den gevolge van dien, daer het echter haer Eerw. niet onbekent can

sijn hoe seer het selve aenloopt ende strijt tegens het 59 paragraphum der gearresteerde kerkenordeninge waer in het zelve gesagh aan geen mindere v̄.gaderinge wordt v̄.gunt als alleen aen een synode deser provintie en die nog geassisteert met vier politijke heeren daer toe gecommitteert wt de Heeren Staten.

Welk doen der Ew. coetuale v̄.gaderinge mij des te wonderlijker schijnt alsoo het van haer Ew. is gedaan sonder dat door de gedeputeerden der vier Classen het minste regres genomen is tot haere principalen in sulcker voegen, dat ik of deze wijs van doen improberen moet of dat ik mij soude moeten achten gecondemneert te sijn selfs van vele predicanten dezer Provintie waer aen tot op heden toe de minste welgegronde kennisse niet gegeven is van mijne sustenue.

Westhalven ik mij ook vinde genoodrukt te deser tijt behoudens het schuldig respect dat ik de Coetuale v̄.gaderinge defereer, niet alleen te doleren over haere Ew. proceduere tegen mij maer ook te protesteren tege dese hare Ew. gepretendeerde autoriteyt en te appelleren van hare Ew. sententie ov̄. mijne stellinge, gel(ijk) ik v̄. volgens mits desen ook tegens de selfde aengematigde autoriteyt protestere en van de selve sententie tot de naest te houdene kerkel. v̄.gaderinge deser Provintie appellere, waer in het appel van dese saek sal v̄.heffel. wesen als die gene die niet can sien dat het voorsz. can bestaen sonder dat ik onv̄.hoort door vele v̄.oordeelt ben en dat selfs met infractie van de gearresteerde kerkenordeninge en die wel meen v̄.sekert te sijn dat selfs d'eerw. Coetus mijne stellingen heeft gecondemnt sonder den sin derselv̄. behoorl. te penetreren. v̄.soekende dat dit mijn tegenwoordig protest en appel in de notelen der Ew. Coetus mogen werden geinsert op dat het selve diene daer en tot sulken eijnde als sal bevonden worden te behooren, waer mede ik blijve naer segen wensch

Ew. heer
U Ew. genegene en plicht
bereyden in den Heere
Pontiaen van Hattem.

In middelb.
den 17 July 1683.

(Het adres luidt:)
Mijn Heer
Mijn Heer Pr Laecher
bedienaer des goddelijcken
Woorts
tot
middelborgh

(met andere hand:) Ontfangen uit handen van Engel de Koster op maandag den 19 Julij 1683.

Zieriksee. *Medeged. door* P. D. DE VOS.

Festus Hommius. — In „De Navorscher" van 1866, bl. 209, vermeldt Prof. Dr. H. C. Rogge, dat hij het volgende werkje in handen gehad heeft;

„Leerreden over Marc. 3: 24—26, genomen uit een volschreven „werk over het geheele Evangelium van Marcus in bijna CCCC „tafelen, eertijds geschetst door Festus Hommius, tot een proeve „en voorlooper van het geheele werk."

Een voorrede gaat er aan vooraf, die zeer belangrijk is, en achterin staat een brief van Hommius aan Mr Jacob van Broeckhoven. Het kwam uit in 1753 te Workum bij Dom. Balk en was saamgesteld door Nicolaas Balk, predikant te Hempens en Teerns.

Zou iemand mij ook kunnen zeggen, waar ditzelfde of een ander exemplaar van genoemd werkje thans berust?

En zou de eigenaar er van het dan ook een poosje aan mij ten gebruike willen afstaan?

Voorburg. P. J. WYMINGA.

Pastoor verkocht. — In 't Kerk. Handb. van v. Alphen van 1878 staat, dat de inwoners van Terheyden tijdens de Reformatie hun pastoor zouden verkocht hebben voor een ton bier. — Wat beteekent dat? Hoe is dat toegegaan? E. LAURILLARD.

Gerson Bucerus, geb. te Veere, aldaar pred. in 1588, hielp aan het vertalen van den Staten-bijbel. Was deze oorspronkelijk een Jood? J. W.

Predikanten te Op-Heusden. — *Karel Pull*, pred. te Over-Langbroek, ber. 15 April, bev. 11 Juli 1784 te Op-Heusden, vertrok van daar 30 Juli '86, waarheen? *Jan Schoonderbeek*, prop. in de classis van Gorinchem, ber. 3 Juli '95 te O., vertrok 23 Sept. 1801, waarheen? — *G. H. Nibbelink*, pred. te Ellekom (classis van Over-Veluwe), ber. 23 Maart 1802 te O., vertrok 12 Oct. '10, waarheen? — *Cornelis Knuisius*, bev. 2 Aug. 1818 te O., vertrok 24 Juli '22, waarheen? — *J. J. Knap*, pred. waar? — ber. 8 Maart '57 te O., vertrok 27 Nov. '57, waarheen? — *H. J. den Boer*, pred. waar? ber. 4 Juli '58 te O., vertrok 28 Maart '64 naar Oosterwolde. — *Willem Kraijenbelt*, pred. waar? ber. 22 Oct. '65 te O., vertrok 23 Nov. '66 naar Ede (Veluwe). — *C. P. v. Tooren* pred. waar? ber. 24 Maart '67 te O., vertr. 25 Sept. '69 naar Hellevoetsluis.

Welke zijn ook de voornamen der enkel met voorletters aangeduide personen, alsmede hunne overige en verdere levensbizonderheden?

JAC. A.

De vrager raadplege de verzam. Borger in de Univ. Bibl. te Amsterdam, die hem op aanvrage aan den Bibliothecaris kan worden toegezonden. RED.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

AANWAS MAAR GEEN AANWINST [1]).

Takt. Van der Hoop, Van Speyk, Voorb. bl. 8: als de klavierspeler zich . . . . voor zijn geliefkoosd toonwerktuig nederzet, de vingers al de *takten* laat beroeren enz.

Takt, voor de toets eener klavier, is zelfs naar het Hoogd. onjuist, daar het woord in die taal de maat aanduidt.

Fatsoen. David, Vaderl. Historie, D. VII. bl. 225: Meer *fatsoen* maekte men toen ter tijd niet voor eenen armen landzaet.

Het woord *fatsoen* is den Nederlander in meer dan éénе beteekenis bekend; maar zonder het Fransche *faire des façons* te verstaan, zal hij niet begrijpen, dat *fatsoen maken* wil zeggen: werk (omslag) maken.

Rijkhaltig. Meyboom, De Openbaring (Amst. 1863), bl. 85: daardoor worden de zeven namen als tot éénen *rijkhaltigen* en grooten naam verbonden.

Voor *rijkhaltig* zeggen wij inhoudrijk; haltig is Hoogd., geen Nederd.

Gruft. Bilderd. Najaarsbl. D. I. bl. 15:

> Zy waarden om de *gruft*, met hartontzettend kermen.

Geel, in Van Kampens Magazijn, D. II. bl. 427: Nu reeds wandelt ge op 't puin, en de *gruft* voor uw val is reeds gedolven [2]).

Voor *gruft* zegt men in 't Nederl. groeve.

Grijs. A. van der Woordt, Gedichten (2de uitgave), bl. 45 (in een gedicht van 1793):

> — den *grijs* siert
> Wijsheid, ernst en vaste onverwrikbre moed.

---

[1]) Vervolg van Nav. XLVI, 675.

[2]) Uit dit voorbeeld ziet men, dat 't woord *gruft* niet alleen, zooals 't Woordenboek zegt, door Bilderdijk is gebezigd.

Feith, Oden en Gedichten (kl. 8vo), D. II, bl. 119:

> Hier vlugt de jeugd op dak en boom,
> En ziet wanhopig in den stroom
> Den strammen *Grijs* verdrinken.

J. C. van de Kasteele, Nagel. Gedichten, bl. 55:

> Zou ik een' zwakken *Grijs*, als mijn gelijken, achten!

Beets, Rijmbijbel, bl. 4:

> Dat was te veel voor d' eedlen *grijs*.

Een *grijs*, Hoogd. ein Greis, strijdt tegen de wijze, op welke bij ons een adjectief als substantief gebruikt wordt.

Geven. Bilderd. Treursp. D. II, bl. 116: Spanje en Frankrijk .... *gaven* zoo diep niet in dit soort. Dez. Taal- en Dichtk. Verscheidenheden, D. I, bl. 191: Vondel en Hooft *geven* ook in dien smaak. — De Toekomst, D. XII, bl. 389: het venster dat op de straat *gaf*.

Het ww. *geven* voor vallen, en voor het uitzicht hebben, naar het Fransche donner dans en donner sur, is, het eene zoowel als het andere, eene onbedachtzame overneming, den Nederlander geheel ongewoon.

Ingeven. Bilderd. Briefw. met de Tydemans, D. II, bl. 16: Uwe stukken zal ik aan het Instituut *ingeven*. Dez. Brieven, D. V, bl. 229: Het geen gy aan Tydeman gezonden hebt, heeft hy by de Maatschappy van Letterkunde *ingegeven*.

Ingebeden. Nierstrasz, Fr. Naerebout, bl. 31:

> — de *ingebeden* schuit komt digter, schiet, en plast
> Met breede gangen voort, hoovaardig op haar' last.

Inwurgen. Mr. L. Ph. C. van den Bergh, Bloemlezing uit Shakespeare, bl. 73:

> — de nijd'ge vloed
> Weêrhield mijn ziel, en liet ze er niet uit...
> Maar *wurgde ze* in 't beklemde lichaam *in*.

Niet veel beter dan het vermelde *geven* zijn *ingeven*, *ingebeden* en *inwurgen*, voor indienen of overbrengen, binnengeroepen en inslokken, naar het Hoogd. eingeben, einbitten en einwürgen.

Dammeren, *opdammeren*. Het 1ste ww. vindt men bij Ten Kate,

Dichtw. D. II, bl. 95; het 2de bij Bilderdijk, Mengelingen, D. IV, bl. 224. Zie de plaatsen in het Woordenboek der Frequentatieven.

Dammeren, hoogd. dämmern, opklimmen, behoort niet tot het Nederl. en moet ons zelfs onverstaanbaar voorkomen.

Optroezen. Bosb. Toussaint, Het huis Lauernesse, D. I, bl. 63: het zwart fluweelen beenschoeisel, alleen *opgetroesd* boven de knieën.

Optroezen, opbinden, gemaakt van het Fransche trousser, is geen Nederlandsch woord en moet ons evenals *opdammeren* [1]) onverstaanbaar voorkomen.

Strijdig maken. Bilderd. Mengelp. D. II, bl. 57:

> En niemand kan my thands dien tijtel *strijdig maken.*

Dez. Ovidius' Gedaanteverw. bl. 164:

> Hoe durft gy 't loon daarvoor den redder *strijdig maken?*

Th. A. Clarisse, Nagel. Redevoeringen, bl. 38: Tot dat... Paley in Engeland aan (Nederland) den palmtak der zegepraal *strijdig maakte.* — De Tijdspiegel, 1847, n°. 9, bl. 204: Niemand trouwens heeft hem dit *strijdig gemaakt.* — Mr. H. E. Moltzer, in den Volksalm. der Maatschappij van 1870, bl. 148: Dat... zal wel niemand den Heer Verwijs *strijdig maken.*

Wendig maken. Eerste Vervolg op Wagenaar. Vad. Hist. D. II, (1797), bl. 8: indien de ontstaane Oorlog... haare (d. i. der Gouvernante) Gezindheid om de zaaken ten meesten voordeele van haar Geboorteland te schikken, niet veelen van haar *wendig gemaakt*... hadt. — Vervolg op hetzelfde werk, D. II, (1798) bl. 483: Hoewel... verschillen, uit onderscheidene oorzaaken gereezen, eenige yverige Voorstanders, daar van (d. i. van de Hollandsche Maatschappij) *wendig* [2]) *gemaakt* hadden. D. XXI, bl. 276: Leeraren, die.... hunne Gemeentens van de tegenwoordige orde der zaaken zogten *wendig* te *maken* of te houden. — P. van Limburg Brouwer, Leven van Wiselius, bl. 38: die eerst de gemoederen des volks *wendig gemaakt* hadden van het Oranjehuis.

Wij kennen de woorden *strijdig* en *wendig*, doch in geheel anderen

[1]) Hd. aufdämmern = schemeren, aanbreken van den dag. RED.

[2]) In de editie van 1757 staat *wending.*

zin dan in de uitdrukkingen *strijdig maken* en *wendig maken*, bloote navolgingen van het Hoogd. streitig machen, betwisten, wendig machen, afkeerig maken.

Afleenen. Feith, Dicht- en Proza-Werken, D. VIII, bl. 74:

Het staat u wel die schuld thans van u *af* te *leenen.*

Afleenen luidt in 't Nederl. afwenden, en is een plompe navolging van het Hoogd. ablehnen.

Inzwarten. Bilderd. Nieuwe Dichtschak. D. I, bl. 85:

— die Dwingelanden,
Wier ziel, met d' afgrond *ingezwart*,
Verdienste in 't zaad tracht te onderdrukken.

Inzwarten, zwart maken, eene plompe navolging van het Hoogd. einschwärzen.

Uitaarden. Feith, Dicht- en Proz.-Werken, D. X, bl. 39:

Denk, waar ook 't bloempje van aandoenlijkheid ontspruit,
Het wordt een hemelroos, of *aardt* in onkruid *uit.*

Bilderd. Spieghels Hartsp. bl. 35:

— des levens lust *aart* in verveling *uit.*

De Toekomst (Antw. 1867), bl. 351: Onwetendheid is een wild dier, dat licht in een verscheurend dier *uitaardt.*

Uitaarden, ontaarden, mede eene plompe navolging van het Hoogd. ausarten.

Zich omzien, voor rondom zich heenzien, en *zich stellen*, voor zich aanstellen, de houding aannemen, verraden te zeer hun' Duitschen oorsprong, en *zich ondervolgen*, voor elkander opvolgen, te zeer zijn' Franschen oorsprong, om de overneming te verdienen. Vrouwe Bilderd. in de Poëzy van Mr. W. Bild. III, bl. 160:

Hy greep de spin, met gruwbren lach,
En, eer de Graaf *zich omme zag*,
Was 't weerloos diertjen dood.

Bosb. Toussaint, in het Tijdschr. Nederland, 1861, nº. 11, bl. 220: de Koningin-moeder *stelde zich* tot vertrekken. — Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, bl. 91:

Wanneer des waerelds wisselkansen
Zich ondervolgen, eng van rij.

Uitmanen. Prof. David, Vad. Historie, D. IV, bl. 160: eene stem, waar Europa van weêrgalmde, kwam hem .... *uitmanen* om .... de reis naer het Oosten te ondernemen.

Uitspieden. Vr. Bilderd. Wit en Rood, D. II, bl. 141:

> De roofzucht *spiedt* wellicht uw duistre bergplaats *uit*.

Uitzoenen. Bilderd. Willem Frederik, Kon. der Nederlanden, bl. 5:

> — dees blijde morgenglans
> *Zoent* eeuwen lijdens *uit*, en eeuwen misverstands.

Verleven. Bilderd. Zedel. Gisp. bl. 45:

> — is dat de uren waard, in zulk gesprek *verleefd*?

Verwenden. David, Vad. Hist. D. V, bl. 126: al de geestelijke hoogambten kwamen in 's Keizers handen, die slechts een paar stemmen door geld of andere middelen te *verwenden* had, om de volstrekte eenparigheid immer onmogelijk te maken.

Verzetten. Bilderd. Fingal, D. I, bl. 23:

> Daar horten tegens een kuras en harnasplaten,
> En Krijgshoofd, en soldaat, met Krijgshoofd en soldaten.
> Het staal wordt met het staal, en slag met slag, *verzet*.

Ten einde de werkwoorden *uitmanen*, *uitspieden*, *uitzoenen*, *verleven*, *verwenden* en *verzetten* voor den Nederlandschen lezer verstaanbaar te maken, heeft hij de opheldering noodig, dat in het Hoogd. ausmahnen als rechtsterm beteekent oproepen, opeischen; dat ausspähen geldt voor opsporen of uitvorschen, aussöhnen voor boeten, door zoen uitwisschen, erleben voor doorleven, verwenden voor omkeeren en ersetzen voor vergoeden of teruggeven. Zonder die toelichting verstaat hij de uitdrukkingen niet, omdat de gebezigde voorzetsels niet den hem gewonen zin hebben.

Onderreding. Bilderd. Betrachtingen bij het Ziekbedde, bl. 63: eene ware *onderreding* des harte met zijnen Heiland ... En tot zulke *onderredingen* met onzen Heere Jezus worden wij ... uitgenoodigd.

Het znw. *onderreding*, d. i. samenspraak, is den Nederlander onduidelijk, dewijl het ww. onderreden, waarvan het afkomt, wel bij de naburen, maar niet bij ons gebruikelijk is.

Kostspelig. De Toekomst, 1867, bl. 87: In plaats van schulden

op schulden te stapelen .... zoude Italië zeer wel doen, deze *kostspelige* liefhebberij daar te laten.

Wat zal de Nederlander van dit woord maken? Zelfs het Hoogd. kostspielig, al kent hij dat, geeft hem geen licht, naardien dit, volgens Grimm althans, bedorven is van kostspillig, d. i. waaraan veel kosten verspild zijn.

Bedrangd, Beets, Verpoozingen (2e dr.), bl. 170: Vruchteloos heeft de *bedrangde* echtgenoot zijne dierbare huisvrouw bewogen, enz.

Gedrengd. Vr. Bilderd. Rodrigo de Goth, D. I, bl. 153:

> Streed thands Pelagio ....
> Te voet in 't midden der *gedrengde* paardenrijen.

Een zwak werkw. *drangen* of *drengen* (Hoogd. drängen) kennen wij niet, wel het sterke *dringen*; vormen als *bedrangde* en *gedrengde* behooren dus niet bij ons thuis; ons taaleigen wil gedrongen of geprangd.

(*Wordt vervolgd.*)

VOLKSUITDRUKKINGEN, BETREFFENDE HET DRINKEN

EN DE DRONKENSCHAP.

Erkennen de Duitschers, dat een onuitroeibare drinklust hen karakteriseert, en beweren zij, op dien grond, dat geen enkel volk zooveel uitdrukkingen omtrent de dronkenschap bezit als zij [1]) we denken dat de Vlamingen, wat drinklust en drinkkracht betreft, voor de Duitschers niet moeten onderdoen; ja, 't schijnt zelfs, eilaas! dat wij, in dat opzicht, hunne meesters zijn. Het lijdt dan ook geen twijfel, dat ons jenever- en bierlievend volk, evengoed als het Duitsche, een schat van zegswijzen bezit, om die kenmerkende hebbelijkheid en den toestand van den „stijfgedronken wallebak" [2]) in woorden te brengen.

---

[1]) In het Holsteinsche tijdschr. *Am Ur-quell*, V. 27—30.

[2]) Wallebakken of walebakken = drinken en zwieren.

Hier laat ik een lijstje van dergelijke uitdrukkingen volgen, en het zou me zeer aangenaam wezen, indien de belangstellende lezer, voor zijn streek, mijn lijstje wilde aanvullen. Op volledigheid maak ik geen aanspraak.

I. IN DRONKEN OF HALF DRONKEN TOESTAND. [1])

a. Half dronken. — Hij is een beetje verwaaid (A.) Hij heeft genoeg (Alg.) Hij is geestelijk verheugd (Br.) Hij is muug (moede. — Br.) Hij heeft zich overdaan (A. en Loq. '93) Hij heeft wat aan. Hij is goed aangezet (of: aangewet). Hij is goed gedaan (Alg.) Hij heeft wat op. Hij heeft een vaan op (V. D.) Hij heeft een glaasje (een pintje, een borrel) te veel (Alg.) Hij heeft een streepje weg (of: een tiksken aan. — A.) Hij heeft wat in zijnen neus (A.) Hij is wat in den wind (A.) Hij is dik; hij is dikgedronken. Hij is vol; hij is goed vol; hij heeft zijnen buik vol (Alg.) Hij heeft zijn leerze (= laars) vol (D. B.) Hij heeft zijn buikje dik (H.) Hij is stijfgedronken; hij gaat stijf; hij zit er stijf in (A.) Hij is bij dranke (Loq. '93) Hij is dronkenachtig (V. D.) Hij is wat door den neus geboord (Alg.) Hij heeft er wat van (A.) Hij heeft een sneedje in zijn oor (W. D.) Hij heeft een vlieg in zijn oog (D. B.)

b. Dronken. — Hij is zat (bermhertig zat, stomzat, beestzat, strontzat. — Alg.) Hij is stormzat (R.) Hij is dronken (bedronken, beschonken, bezopen, smoordronken. — Alg.) Hij is peerdedronken (D. B.) Hij is kogeldronken, lamdronken (Loq. '93.) Hij is steiersch (A), of: steier (R.) Hij is tut (O. V. '91.) Hij is teut (C. T. en H.) Hij is rost (D. B.) Hij is stiepel (stieper of stiebel; ook: stiepelzat. — O. V. '91.) Hij is „je suis" (A.) Hij is „peut-être" (G.) Hij is

[1]) Verkortingen: C. T. = C. Tuinman (*Nederd. Spreekwoorden*); — H. = Harrebomée (*Spreekwoordenboek*); — V. D. = Van Dale (*Woordenboek*); — W. D. = Waling Dijkstra (*Uit Friesland's Volksleven*, II); — W. = W. Welters (*Feesten .... in Limburg*); — D. B. = De Bo (*Westvl. Idioticon*); — R. = Rutten (*Haspengouwsch Idiot.*); — T. = Tuerlinckx (*Hagelandsch Idiot.*); — J. = Am. Joos (*Schatten uit de Volkstaal*); — Loq. = *Loquela*; — O. V. = *Ons Volksleven*; — A. = Uit het *Land van Aalst*; — G. = *Gent*; — Br. = *West-Brabant*; — Alg. = *Vrij Algemeen* in Vlaanderen.

patat (G.) Hij is tjoele (G.) Hij is pitserre (G.) Hij is „crimineel" (ALG.) Hij is snuf (BR.) Hij is hellig (R.) Hij is gekuischt (D. B.) Hij is in den wind (R. en A.) Hij is sniebel (R.) Hij is poep (Te St. Niklaas). Hij is goed nat (BR.) 't Is al azoo (G.) 't Is olie (G.) Hij is gevoelig getroffen (G.) Hij is prins (Br.) Hij is konijn (R.) Hij is katijbel (R.) Hij is pinne (D. B.) Hij is bezijpt (of: bezepen, — D. B.) Hij is getikt (D. B.) Hij is van Lotje getikt (W.) Hij is gesabeld (J.) Hij is boven zijn bier (V. D. en W. D.) Hij is bebierd (LOQ. '89.) Hij is boven zijn theewater (H., V. D. en W. D.) Hij is bekaaid (D. B.) Hij is (fel) bestoven (C. T. en A.) Hij is overmutst (A.) Hij is goed ingesmeerd (ALG.) Hij is goed aangewaterd (A.) Hij is half zeven (of: zijn hoed staat op half zeven — Noord-Ned.) Hij is zoo blauw als eene lei (V. D.) Hij is door de vange (D. B.) Hij is van de sokken (W.) Hij is tweemaal half vol (V. D.) Hij is onder zeil (V. D.) Hij is in de boonen (J.) Hij is in den Heere (Br.) Hij is in den wijngaard des Heeren (ALG.) Hij is over d'r halve deure (LOQ. '93.) Hij is gezegend (A.) Hij is topzwaar (V. D.) Hij is zwaar geladen (A.) Hij is geladen als een kanon (A.) Hij is scheef geladen (ALG.) Hij weegt (of: loopt) scheef (A. en BR.) Hij heeft zijn vracht (of: zijn volle vracht. — ALG.) Hij komt scheef geladen van de merkt (J.) Hij is in 't oor gebeten (J.) Hij is van 't hondeken gebeten (T.) Hij is van stokers hond gebeten (ALG.), of: van brouwers hond (J.) Hij is door den neuze (G.) Hij is door den neus geboord (ALG.) Hij heeft er van (ALG.) Hij heeft het (ferm) zitten (ALG.) Hij heeft het weg (A.) Hij heeft ze binnen (A.) Hij heeft zijn provisie (A.) Hij heeft een brom aan (O. V. '94.) Hij heeft een streep weg (of: aan. — ALG.) Hij heeft goed zijn part (A.) Hij heeft eenen roes, of: Hij heeft een roes (een buis, een laars, een kas) aan. (V. D.) Hij heeft een roes (of: knip) weg (C. T.) Hij heeft een felle veeg weg (R.) Hij heeft een krol aan (R.) Hij heeft een kan aan (J.) Hij heeft een stevel aan (W.) Hij heeft 'nen sabel aan (J.) Hij heeft 'nen kant aan (J.) Hij heeft een snars aan (V. D.) Hij heeft een snip aan (V. D.) Hij heeft het vleesch in de pekel (W. D.) Hij heeft een stuk lood op het hoofd (W. D.) Hij heeft te veel ballast ingeladen (W. D.) Hij heeft een graantje gepikt (H.) Hij

heeft de bierkan in zijn hoofd. (W. D.) Hij heeft een goei pint op (Alg.) Hij heeft een mot (of: een pak, een kot, een tasken, een kalle) op (A.) Hij heeft er een goei mot opgezet (A.) Hij heeft een peer (of: een pruim) op (A.) Hij heeft een ruit (of: een joeb) op (R.) Hij heeft een stuk in (Alg.) Hij heeft een bonk in (V. D.) Hij heeft een stuk in zijn kraag (of: in zijn vest, in zijn broek, in zijn pijp, in zijn botten, in zijn gat, in zijn kont, in zijn kl.... — A.) Hij heeft zijn vaders leerzen aan (J.) Hij heeft de botten aan (A.) Hij heeft een paar botten aan (A.) Hij heeft zich een paar gepast (of: hij heeft z' hem gekocht. — A.) Hij staat er onder (A.) Hij staat over zijn strengen (A.) Hij heeft een dikke tet gedaan (Br.) Hij heeft de boonen scheep (V. D.) Hij heeft zijn broer gesproken (V. D.) Hij heeft hem staan (V. D.) Hij gaat in den molen (J.) Hij heeft gesnuifd (W.) Hij heeft het boschje gesprokkeld (W.) Hij draagt de vaan (J.) Hij komt van 't heilig Land (J.) Hij kwam goed bekrozen uit de herberg thuis (O. V. '95.) Hij heeft het hooi binnen (C. T.) Hij is over boord geraakt (V. D.) Hij loopt met een nat zeil (C. T. en V. D.) Hij heeft te diep gezeild (W. D.) Hij heeft de hoogte (C. T.) Hij gaat zeven voet diep (V. D.) Hij is zeven voet diep gelaân (A.) Hij heeft zijn volle diepte: 1.75 met. water (A.) 't Slaat twaalve (G.) Hij riekt naar den trog (G.) 't Is gelijk een stokerije (G.) Zijn „asem" heeft een scheetje gelaten (G.) Hij zit met (of: hij heeft) de kelderkoorts (A. en J.) Hij heeft de koorts in de teenen (W. D.) Hij laat den zak sleepen (b.v. als men hop verkocht en met de opbrengst zich zat gedronken heeft. — A.) 't Is in zijnen kop geslagen (A.) Hij ligt in de kromhouten (W. D.) Hij heeft het voor zijn ster (V. D.) Hij heeft de hondenziekte (V. D.) Door lang te zitten, is hij aangebrand (W. D.) Hij heeft den keizer (of: den prins) gezien (Alg.) Hij heeft den reus (of: den veldwachter) gezien (J.) Hij heeft Lippen gezien (A.) Hij ziet sterren (J.) Hij ziet dubbel (W. D.) Hij ziet er twee voor eenen (G.) Hij ziet den sterrenhemel aan voor een erwtenzeef en de maan voor een schapenkaas (W. D.) Hij is zoo beschonken, dat hij de Oldehovetoren voor een pijpuithaler beschouwt (W. D.) Hij ziet, alsof hij gebrand koren gegeten (= jenever gedronken) heeft. (W. D.) Hij heeft te

diep in 't glas (of: in de kan) gekeken (Alg.) Hij heeft door 't glazeken gekeken (Alg.) Hij heeft te veel naar omhoog gekeken (G.) Zijn oogen staan bierig (of: bierachtig. — D. B.) Ge kunt de jenever uit zijn oogen scheppen (of: uit zijn gezicht tappen. — A. en H). Men kan den drank wel uit zijn bakhuis tappen (H.) 't Is beter het geld dan de man verdronken (A.) Hij heeft wat in van 't derde pintje (C. T.) 't Leste heeft het hem gelapt (A.) 't Is het leste glazeken, dat hem misvallen is (G.) Hij heeft water gedronken uit een paddegat (A.) Hij heeft meer gehad dan pompwater (A.) Hij heeft aan 't patersvaatje gezeten (A. en Br.) Hij heeft aan 't wijwater gezeten (Br.) Hij heeft babbelwater gedronken (A.) Hij heeft spraakwater gebruikt (W. D.) Hij heeft rumoerpillen ingenomen (W. D.) Zijn tong hapert (A.) Hij klapt met een dobbel tong (A.) Zijn tong wil geenen weg meer (A.) Hij kan zijn tong niet meer keeren (A.) Zijn tong slaat ijzer (Alg.) Zijn tong slaat flikke (D. B.) Zijn tong zit in de vange (D. B.) Hij is zoo zat, dat hij geen „pap" (of: geen A. voor een B. of: brood) meer kan zeggen (A.) Hij is zoo dronken, dat hij niet „prut" kan zeggen (W. D.) Een goed zeeman kan wel eens nat worden. Hij heeft natte voeten (V. D.) Daar is wat in 't meulentje (C. T.) Hij heeft het niet van hooren zeggen, maar den baas zelf gesproken (W. D.) Hij gaat op zijnen kop (J.) Hij is op zijnen kop naar huis gegaan (A.) Hij kan op zijn beenen niet meer staan (Alg.) Hij kan geen beentje meer stijven van „zattigheid" (A.) Hij kan geen streek meer houden: hij „zwijnselt" [1]) van hier naar daar (A.) Hij legt watergangen (J.) Hij valt over zijn beenen (J.) Hij heeft strooien beenen (Alg. en W. D.) Hij stapt met zijn eenen voet over den anderen (W. D.) Hij heeft van 't slap in de beenen (A.) Hij heeft een flauwte op zijn beenen (G.) Hij heeft van waggel in zijn beenen (A.) Hij heeft waggelwater gedronken (A.) Hij heeft van Machut. (Land van Waas) [2]) Hij heeft van Wemmel in zijn beenen (A. en Br.) [2]) De straten

[1]) Vgl. het Westvlaamsche „swanselen" (De Bo).

[2]) *St. Machutus*, te Zwijndrecht en te Wannegem (Oost-Vlaanderen) en *St. Servaas* (te Wemmel, in Brabant) zijn twee schutspatronen tegen de varkens met slappe pooten, onbekwaam om zich recht te houden. Vandaar de toepassing op den dronkaard. Zie daarover *Volkskunde*, 1895. blz. 61—62,

zijn te smal voor hem (A.) Hij heeft heel de kassei van doen (A.) Hij meet de kassei (of: de straat, — A.) 't Is precies de Wandelende Jood (A.) Hij zal met zijn zatte „palullen" nog in de gracht geraken (A.) Hij is zoo zat als een mastentop (In de Kempen). Zoo zat als een snep (als een oude Zwitser, als honderddnizend man, als een hoer, als een verken, als een beest, als een patat. — Alg.) Zoo zat als een scheper (Br.) Zoo zat als mest, als stront, als een kurre, als een uil (R.) Hij is zoo zat als een kaluit. als een ooi (of: als een kiekendief — T.) Hij is zoo zat als een uil (of: als een pinneke, als een knikker, als een oorlogsschip — W.) Hij is zoo dronken als een uil (of: een kalf, een dweil, een slet, een kinderstoel, — W. D.) Hij is zoo zat, dat hij geen menschen meer kent (A.), of: dat hij uit zijn oogen niet meer ziet (A.) Hij is zoo zat, dat hij geen een been meer kent (T.) Hij wist van Teeuwes noch van Meeuwes (C. T.) Wat een zatte bermhertigheid; wat een zatte processie (van een dronken gezelschap; een slemperij. — T. en A.)

II. De Dronkaard.

't Is een dronkaard, een drinkebroer, een drinkersbaas, een dronkenlap; een dronkeleite, een dronkelutte, een dronkeluite; [1] — een bierdrinker, een bierbol, een bierbuik, een bierbaars (H.), een bierleerze (D. B.), een biervlieg (H.); — een jeneverdrinker, een jeneverheer, een jenevergast, een jeneverplodde, een jeneverbuik, een jeneverneus, een jeneverkloot, een jeneverkous, een jeneverleerze (D. B.), een jeneververken, een jeneverkanne, een jeneverkraker (Br.); een jeneverlutte (D. B.); — een zuiper, een zuiplap, een buizer, een zwelger, een pooier; een zatlap, een zatterik, een zathoofd, een zattepens (A.), een zattebeest, een zattebeurze (A.), een zattekul (of: een zattekloot. — Alg.), een zatteknop, een zatte plodde, een zatte palul (A.); een zattekont, een zatte zog (R.); [2] — een herbergpilaar, een herbergridder (Br.); een wallebak, een plodde (A.); een kroegligger, een sjoefer (Loq. '93); een swanselaar, een kwanselaar (kwenselaar of

[1] De drie laatste toegepast op vrouwen (De Bo).

[2] De twee laatste op vrouwen.

kunselaar. — D. B.); een zwajle (A.); een Bacchus (Br.); een oliepille (G.); een putjespisser (G.), een nathals (C. T.); een kittebroer (C. T.) [1]) Hij mag (goed) zijn nat (of: zijn vocht). Hij mag 't; 't is een die 't mag (Alg.) Hij mag een goei pint. (of: nen goeien borrel, — drop, druppel of slok.) Hij drinkt een zwakke pint. Hij zet er een goei pint op. Hij zet er nen goeien [2]) op (Alg.) Hij drinkt (pakt) een stevigen borrel, — of: doet stevig aan den borrel (V. D,) Hij mag den pot (Br.) Hij mag (of: hij pakt) nen goeien lepel (Br.) Hij mag geen bier (of: geen jenever. — Alg.) Hij spuwt er naar (A.) Hij spuwt niet in de jenever (W. D.) Hij mag geenen turf (G.). Hij kan lampetten (A. en Br.) Hij kan goed (braaf) drinken (zuipen, zuigen, buizen, kroezen, zwelgen, enz. — Alg.) Hij kan niet tjoezen (G.) Hij kan niet drinken [3]) (zuipen, buizen, enz. — Alg.) Hij kan zich ronddrinken (of: dikdrinken. — Alg.) Hij zuipt zich vol (V. D.) Hij kan ze vangen (of: lappen. — Br.) Hij kan ze binnenlappen of: binnenslaan. — A.) Hij lapt (of: slaat) er op een jaar wat binnen (A.) Hij houdt van drinken (zuipen, buizen, zwelgen, pooien, enz. — Alg.) Hij houdt veel van den drop (V. D.) Hij kan er wat wegzetten (A.) Hij is bierachtig (V. D.) Hij is voor (of: hij mag) een slokje (A.) Hij is goed van innemen (of: hij neemt goed in. — Alg.) Hij neemt goed in, hij zal nog niet sterven (A.) Hij zal niet sterven van dorst, of: hij heeft altijd dorst. (Alg.) Hij doet nen hoorn (A.) Hij lust zijn natje wel (V. D.) 't Is een broeder der natte gemeente (of: hij is van de natte gemeente. — V. D.) Hij pakt een goei sjoef (A), of een goede joeb (R.) of: nen goeien pot (A.) Hij pakt goed zijn wijwater (A. en Br.) Hij pakt een goei leers (Alg.) Hij doet een goed glazeken (A.) Hij giet er wat in zijn leerzen (A.) Hij is aan den drank verslaafd (Alg.) 't Is al voor zijn keel (A.) Hij heeft een goed keelgat (Alg.) Hij heeft een keelgat gelijk een trechter (A.) Zijn keel heeft veel van een spons (G.) [4]) Zijn keel is een riool (G.) Hij heeft een eksteroog in zijn keel (A.) Hij een droge keel (A. en Br.)

---

[1]) *Kitten* = groote houten kannen. [2]) Een borrel nml. [3]) Ironisch.

[4]) Vgl. Hij heeft eene spons in zijne keel, en: Hij is eene natte spons (*Bacchus in Spreekwoordentaal*, door A. E. B. Hebroek, nos 539 en 957. — Aan dit werk van Harrebomée heb ik niets ontleend).

Hij heeft een spons in zijn lijf (W.) Hij heeft een droge (of: heete) lever (ALG.) Hij doet de lever zwemmen, of: hij drinkt dat de lever zwemt (D. B.) Er is geen ende aan zijn drinken (A.) Hij heeft nooit genoeg (ALG.) Hij zal 't niet laten verschalen (A.) [1]) Hij doet niets dan zatlappen (T.) Hij doet niets dan drinken (zuipen, kroezen, enz. ALG.) Hij lekt zijn trogsken goed uit (A.) Hij is vol en zoet (= een vroolijke drinkebroer. — V. D.) Ze drinken vantroteer (= verbast. van *ventre à terre*. — D. B.) Hij drinkt gelijk een snoek (of: gelijk een verken, gelijk een Zwitser. — ALG.), of: gelijk een vat zonder bodem (BR.) Hij is aan den sukkel (V. D.) Die kan sjoefen, zulle (LOQ. '93.) Die sjoef, hij kust telkens den boôm van 't glas, als hij 't leêg gesjoeft heeft (LOQ. '93.) [2]) Hij zit liever bij de bierkan dan bij de boeken (H.) Als hij sterft, slaat de drank af. (H.) Daar is jeneverken lief (A.) Hij drinkt tegen de sterren op. (A.) Die vogel pikt een graantje te veel (H.) Hij moet den vinger niet hebben (A.) [3]) Hij gaat geen een kapelleken voorbij (ALG.) Hij komt altijd op een herberg uit (A. en J.) Hij smeert de borst (C. T.) Hij vrijt Trui met één oor (= de bierkan. — C. T.) Zijn glas staat altijd droog (ALG.) Zijn leste cent moet er aan (A.) Hij zal zijn lesten cent nog verzeiken (A.) Het geld springt in zijnen zak omhoog (A.) Als hij 1 cent heeft, dan heeft hij er voor 5 dorst (ALG.) Heeft hij een stuiver in den zak, dan heeft hij voor een dubbeltje dorst (W. D.) Hij spaart zijn geld met 5 cent seffens (A.) Hij zet zijn geld op de bank bij de bazen (A.) Hij weet den weg naar den kelder (A. en J.) Hij zal zijn leste beetje verstand nog verzuipen (A.) Hij zal de leste klodde van zijn kont nog verzuipen (A.) Hij zal nog zwarte sneeuw zien vliegen (A.) Hij zal nog op de kont bijten (A.) [3]) Hij kijkt te veel in 't glas (ALG.) [4]) Hij kijkt nog al (of: te veel) naar omhoog (ALG.) Hij ziet te veel naar de zonne (of: naar den hemel, naar de sterren (J.) Hij is rood-ontsteken van de jenever (LOQ. '93). Hij is zelf apotheker, hij heeft de medicamenten goedkoop (W. D.) Hij drinkt alsof het voor 't vader-

[1]) Het bier nml. [2]) Aldus te Mechelen.
[3]) Als een nuchter kalf, dat men voor 't eerst leert drinken.
[4]) Hij zal door zijn drinken tot armoede komen.

land gaat (= op 's lands kosten. — W. D.) Een drinker zoekt een klinker (= makker), maar een vraat is eigenbaat (W. D.) Hij mee den kastelein na (= het vocht dat de kastelein hem toemat; door het weer uit te braken. — W. D.) Hij heeft een mutten [1]) geleid (= drank uitgebraakt, — A.)

III. Drinken.

Drinken; zuipen; buizen; kroezen; pooien; zwelgen; zuigen; likken; laarzen of „lazen", leerzen of lerzen; lampetten; pompen; limpen; sjoefen; toeten; tjoezen; heffen; innemen; binnenlappen, binnenslaan. Eenen pakken, eenen opzetten, eenen kraken, eenen inlappen, eenen ingieten of binnengieten, (of: opgieten). Wijwater pakken (of: nemen). Zijn nat nemen. Een goei lampet nemen (T. en R.) Eene flesch knotsen (R.) Een graantje pikken (H. en V. D). Eene joeb pakken (R.) Een pot pakken (Alg.) Zijn leerze(n) vullen (A. en D. B.) Een glazeken doen. In den liter kijken. Naar omhoog kijken (G.) In zijne liere (= buik) gieten (D. B.) Op den zwier gaan (Alg.) Op zijn lappen gaan (of: zijn. — A.) [2]). Op de lappen gaan (of: zijn. — D. B. en R.) Op zijn botten zijn (of: gaan. — Loq. '93.) Op radaai zijn (Loq. '93.) Op zijnen zoetel zijn (A.) Op zijnen draai gaan (A.) [3])

Denderleeuw. A. DE COCK.

Haasop naar Vianen gaan (XLVI, 677, 697). — Vianen en Kuilenburg waren oudtijds vrijsteden.

De vrije heerlijkheid van Vianen was in de 16de en 17de eeuw in het bezit van het geslacht van Brederode. De Heeren van Brederode hielden staande, dat zij hunne heerlijkheid in leen hadden van den God van het Hemelrijk, Zon en Maan. Walraven van Brederode weigerde in 1525 eenige vijanden van den Bisschop van Utrecht, die in Vianen eene wijkplaats hadden gevonden, uit te leveren; later verkoos hij evenmin de bevelen van Karel V af te kondigen. Hendrik van Brederode voerde tegen Filips II een lang-

[1]) Zeer jong kalf.

[2]) „Op zijne lappen zijn", beteekent in West-Vlaanderen gezond zijn (D. B.).

[3]) Verwant met drinken: slempen, slampampen, brassen. — Begaden (T.) Plodden (T). Zwieren. Rinkelrooien en bambocheeren. Nachtraven.

durig rechtsgeding over de souvereiniteit voor den Hoogen Raad te Mechelen. In de 18de eeuw is de heerlijkheid Vianen door de Staten van Holland gekocht; toen hield dus Vianen op eene wijkplaats te zijn [1]).

Kuilenburg was vroeger een afzonderlijk graafschap; in de 16de eeuw was het in bezit van het Huis van Palland. De poorters van Kuilenburg hadden het recht van vrij verblijf voor hen, die voor hun goed gedrag konden en wilden borgstellen" [2]).

In Bredero's *Klucht van de Koe*, bl. 2, lezen we:

Maer mochten nu een reys opkycken die ouwe Lacedemoniërs,
Hoe duyvel souwenset maken met de Banckerottiers,
Die 't soo byster en grof de Mienteman ontstelen,
En om een haever-stroo eens haes-op nae Kuylenburgh spelen.

In het *Banqueroute à la Mode:*

T'is hedendaags de mode,
Men heeft hen slechts maar eens tot een accoort te nooden,
En blijven makk'lijk thuis, hier binnen deze stadt,
Men kiest niet als voorheen vol vreez' het hazenpad
Maar 't graaflijk Cuilenborg of resting van Vianen,
Men kan een betere weg zich tot de rijkdom banen.

Ook in Bredero's dagen was een bankroet geen zeldzaamheid [3]) en de bankroetiers vluchtten veelal naar eene der genoemde steden. Zoo zegt Jerolimo in Bredero's *Spaansche Brabander*, vs. 1879.

Seght datte kick ben verrayst no Kuylenburg en Vyanen.

En nu de uitdrukking *haes op gaen* (*spelen*). Zij beduidt, evenals *het hazenpad kiezen:* vluchten, er van door gaan.

De haas werd reeds vroeg voor het type van een vreesachtig dier gehouden; in de Lex Salica staat vermeld, dat hij, die een ander voor haas uitscheldt, zal worden beboet. Deze vreesachtigheid gaf aanleiding tot verschillende uitdrukkingen [4]), die alle beteekenen *op de vlucht gaan*, of zooals men in de 17de eeuw ook zeide, *den boon-*

[1]) Van der Aa, *Aardrijksk. Wdb.* XI, 664 vlgg.

[2]) Van der Aa, t. a. p. III, 138 vlgg.

[3]) Dr. Schotel, *Maatsch. Leven onzer Vaderen*, 244 vlgg.

[4]) Zie Dr. G. J. Boekenoogen in *Tijdschrift* XI, 20—23; Dr. G. A. Nauta, in *Tijdschrift* XIII, 305; Dr. F. A. Stoett in *Noord en Zuid* XIX, 206—210.

akker opgaan. Zoo bijv. Mnl. *den hasenwimpel opsteken*, Mnd. *up dat hasenvenneken drijven* (op de vlucht drijven). In de 16de en 17de eeuw vindt men dikwijls *haas-op gaan*, *loopen*, *spelen* of *zijn*. Roemer Visscher, *Sinnepoppen* bezigt *haesop* zonder werkwoord in den zin van *weg!* Vgl. bij Hooft, *Brieven* III, 215: Jaquemyn is *haesop*.

Van de Venne, *Holl. Sinne-droom op het nieuw Wys-mal*, bl. 88:

> De roock die heeft ons soo bevaen,
> Dat wy nu zijn *haes-op gegaen*.

Huygens, V (editie J. A. Worp), bl. 201;

> Tryn souw de Bruyd zijn met Kees Louwen
> En is met moije Bastiaen
> Het *haze-paedjen* op gegaen
> Ontrent acht daghen voor haer trouwen.

I. Burchoorn, *Nieuwe Werelt vol gecken*, bl. 83:

> En, wel eer, om groote schulden
> Is hy eens *haes-op gespeelt*.

Daarnaast vindt men *het hazenpad kiezen*.

Jan Vos, *Kl. van Oene* (voll. werken) bl. 222:

> Men brandt hier hoorens, ik kies het *haazepadt*.

Men zie ook: *het hazevel aannemen*, *hazevet onder de schoenen smeren*, enz., en, naar analogie van *het hazenpad kiezen:* *'t robbenpat kiesen*, *'t reynosters padt* (= het rhinocerossen pad) *kiesen;* vgl. bij Starter: *het hondepad nemen;* Westfaalsch: *den ossenpad gân*, Mnd. *kattenpat*, en den studententerm *haas vreten:* bang worden, achteruit krabbelen.

Amsterdam. J. WOLTHUIS.

Charcuterie, spekslagerij, handel in spek en worst. Het Fransche woord beduidt dus beiden. De Heer Roos geeft *Navr* XLVI, 678 in zijn „koude bakkerij" zelf de benoeming aan. Want naar analogie hiervan kan men een winkel, waarin gehakt, worst, spek en dergelijke verkocht wordt, zonder dat de verkooper zelf een eigenlijk gezegde slager is, eene *koude slagerij* noemen. Immers, de eigenlijke slager slacht *warm*. JAC. A.

Bissing. — In den Enkhuizer Almanak van dit jaar, staat op 10 Juli: *Almeldoosche bissing*, en op 13: *Ommer bissing*. Wat is *bissing* en van waar komt dat woord? E. LAURILLARD.

G. Verbeek, geb. te Delft 8 Juli 1737 (Herv. kerk; Van der Aa noemt hem in zijn Biogr. woordenb. onder de dichters) — laatstelijk ontvanger der convooien en licenten te Delfshaven, overl· te Loon-op-Zand 26 April 1827, echtgenoot van A. L. Oley. — Richtte met Mr Max 's-Gravesande, Raad in de Vroedschap te Delft, en diens echtgenoote A. Van der Aar de Sterke en G. Paape, aldaar in 1779 een dichterlijk genootschap op, onder de spreuk: „Tot nut van elkander". — Het album, dat hij daarvoor aanlegde (later van 1789—1796 te Duinkerke voortgezet) bevat van zijne hand een bundel godsdienstige en vaderlandslievende poëzie - voorts gedichten opgedragen 1° aan Delftsche familiën, 2° aan 't door schrijver opgerichtte schutterlijk genootschap vóór en tijdens het stadhouderlijk bestuur. Deze *onuitgegeven* gedichten bleven in onze familie als herinnering, over. Mocht van nevensgaand zakelijk overzicht der bladwijzer (betreffende Delftsche familles) vollediger opgaven gewenscht worden dan zijn dezelve ten dienste. TERVEER.

ONUITGEGEVEN GEDICHTEN VAN G. VERBEEK

Lijk- en Grafdichten voor:
L. H. Wolff, 1773.
H. Blommestein Wed Jacob L'Abé, 1776.
Dr C. Kleinhoff, 1777.
Dr Jacob Verbrugge, 1778.
Aalbert Van Meerbeek, 1779.
Roelant Van Schie, 1783.
P. Van Schelle, 1792 te Duinkerke.
E. F. Van Aylva, ouderling Herv. gem. Duinkerken 1792 Grietman van Baarderadeel.
Ds J. Berting 1778 en C. M. Van der Gaat.
Ds P. Onder den Wijngaart 1782.
Opbreking van 't beleg van Duinkerke door de Engelschen 1793.

Huwelijksverzen voor:

M. Pannebakker, oud hoofdman 3e Roth 1e Witte Vendel en Alida Schim 1780.

Mr D. Van Blommestein.

Mr Marcellus Emants essayeur Generaal en Weesmeester te 's Gravenhage en C. S. Sweers 1783.

Mr D. L. Van Blommestein en Mejonkv. D. C. Onderdenwijngaart 1780, enz.

Verjaardichten voor:

Anna Van der Aar de Sterke, echtgenoote van Mr M. 's Graavezande 1780.

Jan Breur — W. Pluim en Dina Ter Meer 1788.

Mr Max 's Gravezande, Raad in de Vroedschap der stad Delft lid van verscheidene dichtkundige genootschappen 1779.

C. van der Pott op de buitenplaats Krayenburg 1785.

Eer- en lofdichten voor:

Ds J. Van Stendel 1777.

Ds T. Carl Engels geb. zu Ketwig 16 Sept. 1718.

Ds P. Rietveld Schiedam 1779.

Cornelia Momaal Wed Jan van der Wall 1773.

Burgvliet 1777.

Gerrit Paape 1778.

George H. Van der Boon Mesch Kapitein Delftsche schutterij.

Anagramma op Ernst Frans van Aylva (Ja Nu naar Friesland vast).

id. op Mr Johan Van Lidth de Jeude (Dat U Jehova leide!) 1793

id. op Gerardus Verbeek (Verg U, ras bekeerd).

Lierdichten op 't Zanglievend Gezelschap te Delfshaven 1801.

idem op Dichtlievend Kunstgenootschap te Rotterdam onder de spreuk: Studium Scientiarum genitrix 1778.

id. op Tot Nut van elkander te Delft 1779.

Rijmoeffeningen van Daniel Rutgers. — Blijkens De Navorscher (IV bl. 3) was dit manuscript in 1854 in het bezit van den hr. J. J. Nieuwenhuijzen. Wie kan mij mededeelen, wie het thans bezit?

R. C. SIX.

OUDHEIDKUNDE.

DE WEEZEN VAN DEN ZEEKAPITEIN [1]).

ZEDENSCHILDERING

DOOR

JOH. H. BEEN.

Hoe goed ook bedoeld, die vijftig gulden hielpen weinig. Toen in December de brief van den majoor in het Regiment Lindeboom ingekomen was, moest het besluit worden genomen aan Andries te schrijven, dat hij zich ten spoedigste „ende op het ontfangen van den brief" bij zijn garnizoen zou hebben te vervoegen. Want Andries was voor zijn schuldeischers op den loop gegaan en gedeserteerd. Voldeed Andries niet aan dit bevel, dan zou men aan den Commandant schrijven, dat hij tegenover den gedeserteerde zonder eenige inschikkelijkheid procedeeren zou. En indien Andries zich voortaan niet beter en schikkelijker gedroeg, zouden de Briel-sche heeren geheel de hand van hem aftrekken. In het tegenovergestelde geval zouden zij „soo het eenigsints doenlijk (was), hem nu nog tragten te redden, maar dat het voor de laatste mael (was)!"

De heeren konden niet weten, wat hierop Andries' antwoord zou zijn. Daarom doet het hun goed hart alle eer aan, dat zij tegelijkertijd den Commandant schreven een vriendelijk verzoek om „soo veel goedheid te hebben omme het absenteren van gemelten vendrig Sas wat in de beste vouw te schikken, als geschied sijnde uit vreese voor zijn crediteuren"; en verder: „of hij de schulden van den selven Sas zoo veel op de menage als hij sal konnen geliefd te betalen". De heeren zouden, zoodra als zij de rekeningen ontvingen, alles eerlijk terug betalen.

[1]) Vervolg van Nav. XLVII, blz. 15.

Den 20sten December 1713 werd besloten, behalve de 50 gld., die naar Gent waren gezonden, nog eenmaal 200 gld. over te zenden, om daarmede „de krijtende schulden" van Andries te Doornik te betalen.

Dat was voor het laatst, hadden de heeren besloten.

Maar, ach, daar kwam in Januari 1714 het bericht in, dat Andries door een val van zijn paard den arm bezeerd had en daardoor buitengewone kosten had moeten maken, die hij niet in staat was te betalen, en of hij nu nog honderd gulden mocht ontvangen.

„Neen," zeiden de heeren, die natuurlijk aan een voorwendsel geloofden, „wij herhalen ons bevel: ga naar uw garnizoen terug, en daarmede uit!"

Doch het wàs geen voorwendsel. De Commandant zelf verzekerde het den heeren, en Andries klaagde zijn nood luide genoeg. Toen kwamen de heeren bij elkaar en besloten hem nog eenmaal te helpen. Zij zonden 250 gld. over „omme daaruit voor den voorn. vendrig... tot voldoeninge van Doctor, Chirurgijn, als andere behouften met levens nootdruften, bij hem genootsaakt te supporteren geduurende het accident aan den arm."

In Februari werden de heeren echter wederom genoodzaakt een dertig gld. voor Andries te betalen. De arme drommel had een knecht gehad, maar dezen niet alleen de huur niet ten volle kunnen betalen, maar zelfs bij den knecht geleend!

Ook van dezen schuldenaar werd hij verlost.

Alsof de heeren het niet druk genoeg hadden met den oudsten Sas, zoo begonnen nu Jacob en Gerbrand in Schiedam ook heel vreemde dingen uit te halen. Als Weesmeesteren zich niet te hoog hadden gerekend om op den brief van een kwâjongen van een jaar of vijftien regard te slaan, dien hij achter den rug van zijn meester om naar Den Briel schreef, zou ik niet zoo in het onzekere rondtasten wat er toch in vredesnaam daar in Schiedam gebeurd was. Maar nu maken de resoluties er volstrekt geen gewag van. De brief echter ligt voor mij, onderteekend door beide knapen, maar kennelijk geschreven door Jacob. Uitdrukkelijk verzoeken zij erin, dat de heeren er niets van zouden doen weten aan meester

De Ruiter. Maar, practisch als Jacob is, verzocht hij zelf eens naar Den Briel te mogen komen om te spreken over „die affaire van de school alsoo het al wat te veel is om te schrijven." Het is echter wèl te bejammeren, dat het te veel was voor een brief. Ook omdat het zoo aantrekkelijk is Jacob iets te hooren vertellen. Hij kan dat met een ernst en een kalmte doen, of hij een groot heer is, terwijl hij altijd, zonder in de afwijkingen van Weintje te vervallen, recht op zijn doel afgaat. Zijn brieven pakken dadelijk in door de flinke, kordate letter. Al de Sasjes zijn wel ter pen, maar het schrift van Jacob spant de kroon. Niet dat het op z'n schoolmeesters geschreven is. Verre van daar. Maar het maakt den indruk van door een kloeken boy geschreven te zijn, en als men de schijnbare kleinigheid in aanmerking neemt, dat zijn schoenen al evenveel kostten als die van Andries, n.l. 1 gld. 12 st., en duurder dan die van Gerbrand, mag men aannemen, dat hij een pootige bengel is geweest, een echte zoon van een zeeman. En dàt toonden zich beide jongens; want toen er geen acht op hun brief geslagen werd, gingen zij er doodeenvoudig van door.

Ik herhaal mijn betuiging van leedwezen, dat de resoluties der Weeskamer van heel dit geval zwijgen. Nu moeten wij ons met de berichten uit het Administratie-Bouck te vreden stellen, en gelukkig, dat die er nog zijn! Nu lezen we, dat den 8en Mei 1714 werd betaald 3 gld. en 10 st. aan reiskosten „in het overbrengen van de twee kinderen na tschool van Schiedam, daar zij van waren weggegaan stilzwijgend." Dat overbrengen was van Den Briel. Maar zij schijnen eerst naar Weintje gevlucht te zijn, die, zooals men later zal bespeuren, wel eens meer het voorrecht had, dat een broer in nood bij haar een toevlucht zocht. Wat Jacob en Gerhard aangaat, het Adm. Bouck leert, dat de Secretaris van Den Briel, de heer Paulus De Jager, twee dagen op reis is geweest, en Rotterdam en Schiedam heeft bezocht om hen te zoeken; „als de kinderen uit school waren geloopen", heet het onomwonden.

Hadden de jongens het bijgeval niet goed bij meester De Ruiter? Och, ze werden *messieurs* genoemd, hadden ieder een kwartje per

week zakgeld en met nieuwejaar ieder een daalder [1]). Wat kunnen jongens van 13 en 14 jaar meer verlangen? In de aanteekening hier beneden kan de lezer zelf nog het eeǹ en ander vinden, en zal hij wel de opmerking maken, dat òf de *messieurs* erg slijterig aan de voeten waren, òf dat het plaveisel in Schiedam te wenschen overliet.

Zouden we dan dit avontuurlijke uitstapje der kinderen moeten verklaren uit het ongedurige, dat in al de Sasjes zat? In elk geval zou Jacob het bloed zijns vaders niet verloochenen. De lust om naar zee te gaan, won het bij hem op de liefde tot de sommen, waarin hij immers zulk een baas was. Nog hetzelfde jaar kwam hij open en rond met het verzoek daartoe voor den dag, waarop door Weesmeesteren den 29en Juni 1714 de volgende resolutie genomen werd:

„Op het versouck gedaan bij Jacob Sas van den bosse omme uit de school tot Schiedam te werden uitgenomen, en de Navigatie te leeren, is goetgevonden en den Secrets gelast, aan de meester de Ruiter te schrijven, of aldaar niet een man woond, die den gemelte Sas van den bosse de Navigatie kan leeren, en in gevalle van ja, dat hij de Ruiter met denselven man eens spreke en ons

---

1) Messrs Jacob en Gerbrant Sas van den Bossche debnt aan Jan de Ruijter pr. ses maanden kostgeld en eenig verschot, verscheenen 9 Januarij 1715.

Port	2: 1:0
Knoopen	1: 9:0
Linde en Trielje	0: 9:0
een Kam	0: 4:0
Lappen van schoenen	3: 4:0
Voor het snijden van 't haer	0:15:0
Aen ijder een daelder voor haer	
1714 nieuwe jaer gegeven volgs ordre	3: 0:0
2 Junij Jacob een paer schoenen	1:12:0
1 Sept.b. deselfde een paer dito	1:12:0
9 Junij Gerbrant een paer dito	1:10:0
Weekgeld	13: 0:0
Kostgeld	135: 0:0
Somma	163:16:0

berigt geve, ende dat gemelte twee kinderen van Sas provisioneel nog een half jaar in die school sullen blijven."

Doch Jacob had er niet veel lust in nog een half jaar school te gaan, en toonde zich eigenlijk practischer dan de Brielsche heeren. Hij schreef den 14en Juli 1714 aan den heer Paulus De Jager, secretaris der stad Brielle, den volgenden brief.

Mijn Heer de Jager.

Alsoo ik van de Meester verstaan heb dat UEd. geresolveert zijt om mijn de navegatie te laten leeren en alsoo hier geen occasie is soo is mijn versoek dat UEd. het mijn daarom niet te minder en laat leere maar of UEd. de goedheijt belieft te hebbe om eens in den Briel om te sien of daar geen plaats en is en of het waar dat UEd. daar niet te regt kond rake soo twijffel ik niet of het sou te Rotterdam wel lukke als het de Heeren mijn daar beliefte te late leere alsoo daar seer goede Meesters sijn en of het waar dat UEd. geen plaats en wist om mijn in de kost te doen soo en sou ik niet twijfelen wanneer UEd. het beliefde aan sinjeur Stijnse te versoeke daar mijn suster bijwoont of hij sou mij wel neme alsoo die Luijde seer veel respect voor mijn hebbe om mijn susters wil en het is ook een goed en fatsoenelijk Man die al seer veel overal van weet en dat sou mijn heel wel kome wanneer ik ijemant had die mijn wat onderwijse kon. Ik hoop dat UEd. mijn versoek sult toestaan alsoo ik seer groote lust heb om het te leere. Ik Eijndige na dienst presentatie van onse dienst aan UEd. en aan de Heere Weesmeesters en blijve met veel Agtinge

met haast. Mijn heer
Schiedam den U E Verpligte Dienaar
14en Juli 1714. J. Commerstijn Zas.

In diezelfde maand Juli loeide er echter zulk een hevige storm over den vaandrig Andries, dat wij voor een wijle Jacob op antwoord laten wachten, om te vernemen, wat er met Andries gebeurd was.

Dat hij om zijn desertie toch nog in arrest genomen was, bewijst

mij een brief uit Den Haag van zijn oom Hendrik Sas van den Bossche, commandeur van Brielle en Hellevoetsluis. Deze heer was bij de betaling der schulden van Andries de tusschenpersoon geweest, en zoo kon hij den 10en Maart 1714 de kwitantiën, door den vaandrig geteekend, aan de heeren overleveren. Daarbij verzocht hij den Ed. Achtb. van Brielle om voorschrijving „aan den collonel Saverny, commandeerende *ons* Regiment, altans ter woon tot Breda, ten eijnde den voorn. vendrig uijt sijn arrest mag worden ontslaegen, en dat sijn tractement niet mogt worden gebragt in de Regimentscasse," want het was werkelijk waar, dat Andries alleen door het kwetsuur aan den arm niet naar zijn regiment had kunnen terugkeeren. Of Andries spoedig uit zijn arrest ontslagen is en wat er toen gebeurd mag zijn, is mij onbekend. Maar, terwijl de resoluties het stilzwijgen bewaren over den vaandrig, dien men immers voor de laatste maal geholpen heeft, komt er plotseling in den zomer van dat jaar (1714) een brief in van Weintje, die het ergste te denken gaf. Tot haar leedwezen moet zij aan den heer De Jager doen weten, dat onverwacht haar oudste broer in Rotterdam gearriveerd was. Twee à driemaal had hij haar laten ontbieden, en zij had hem in een zeer slechten staat bevonden, „dat hij geen duit in de wereld en heeft en ook haast geen kleeren aan zijn lijf." Aan haar sinjeur en haar juffrouw had hij laten verzoeken, of zij hem alsjeblieft twee rijksdaalders wilden leenen, maar zij hadden dat niet durven doen. Toen was hij stil uit de herberg gegaan zonder te betalen, en nu draaiden de sinjeur en de juffrouw er toch voor op. Daar schaamde Weintje zich voor, en zij verzocht, of ze dat geld op *haar* rekening mocht zetten. Waar haar broer was, geloofde ze wel te weten. Hij had haar gezegd naar Den Haag te gaan, en dat tegen haar raad in. Want als hij haar zin gedaan had, was hij direct naar Den Briel gegaan. Daar en nergens anders kon hij gered worden. Dat reizen en trekken vermeerderde slechts zijn schulden. Maar neen, hij durfde zooals hij er uitzag niet in zijn geboorteplaats komen. En als hij nu door de vrienden niet geholpen werd, kon Weintje op haar vingers wel uitrekenen, wat er gebeuren zou. Hij zou weer naar

Rotterdam komen, en het leven, dat zij dan zou moeten leiden .... daar durfde zij zich niet indenken. Want als hij in Rotterdam was, deed hij haar zooveel kwelling aan, dat het verschrikkelijk was. Dan ontbood hij haar telkens in een herberg, en zij kon niet nalaten te komen, want hij was toch haar broer. Had hij zich maar als zoodanig bekend willen maken, dan was het minder erg geweest. Maar uit schaamte wilde hij zijn naam niet genoemd hebben. Het gevolg was, dat de menschen er over begonnen te praten, wat zij toch wel deed in een mansherberg en wat die besprekingen toch wel te beteekenen hadden met een persoon, die er zoo „schandaleus" uitzag en noch zijn rekening noch zijn logies betaalde. Zij durfde haast geen mensch meer onder de oogen komen. Konden de heeren haar niet helpen? Konden zij niet verhinderen, dat Andries in Rotterdam terugkwam? Zij wisten nu ongeveer, waar hij zijn kon, en ten overvloede konden zij informeeren bij haar oom, den heer Sas, aan wien Andries wel onophoudelijk zou schrijven. Ach, was haar broer maar in handen van Weesmeesteren, dan zou er wel uitkomst komen. De heeren moesten maar niet op haar schrift letten, „want het is vri wat konfuis geschreve". Mocht een van de heeren eens naar Rotterdam komen, of schreef men haar maar een lettertje, dan zou zij al dankbaar zijn.

Wie nu de zenuwachtigste van de twee was, Weintje of Andries, valt moeilijk te bepalen. Maar terwijl de eerste Juni schrijft en natuurlijk het jaartal vergeet, schrijft de tweede Juli. Heeft hij het daarin bij het rechte eind, zijn toestand was van dien aard, dat een vergissing hem zeker door niemand kwalijk genomen zou zijn.

Naar Den Haag was hij niet gegaan. Hij schuwde het onder de oogen van bekenden te komen. Maar te Delft had hij, zonder eenig geld te bezitten, zijn intrek genomen in een herberg, genaamd „de koning van Engeland" bij de Rotterdamsche poort. Vandaar had hij met den schipper een brief mede gegeven naar den heer Van Goens te 's-Gravenhage en den schipper wel op het hart gedrukt. dien brief aan genoemden heer zelf in handen te geven. Doch Fortuna. had het op onzen Andries zelfs in de geringste omstandigheden

niet begrepen. Want de schipper trof den heer Van Goens niet thuis. Die was met zijn vrouw naar Utrecht gegaan, zei de meid. Zoodat Andries aan zijn zuster schreef: dat hij zich nu wel genoodzaakt zag zich „in den Briel" te adresseeren. „Ik sie nu wel," gaat de arme drommel voort, „dat den raed die UEd. mij gegeven heeft om tot Rotterdam te blijven goed was, maer het schijnt dat God mij als met verrukkingen van sinnen gestraft heeft, nu weet ik niet hoe het werkstellig te maeken ick bid UEd. lieve suster siet of gij mons[r] Stijnse kont bewegen van voor mij in een herberg tot Rotterdam borg te spreken tot dat ik antwoord uijt den Briell krijge anders sal ik als van honger moeten vergaen, om Gods wil UEd. gebeden hebbende sal ik in verwagtinge van antwoord op mergen ogtent verblijven enz."

Nauwelijks heeft Weintje dezen brief ontvangen, of zij zet zich neder, schrijft omstandig aan de Brielsche heeren hoe het geschapen staat met haar broeder, en sluit zijn brief ter overtuiging in. Zij is maar bevreesd, dat hij naar Rotterdam zal komen, en toch, hij moet verlost worden uit de herberg te Delft. [1]) 't Is ook erg ongelukkig, dat haar broer persoonlijk noch naar den Haag, noch naar Den Briel kan gaan. Maar hij *kan* eenvoudig niet. „Want hij heeft geen broek aan zijn lijf noch geen kousen aan zijn beenen, de rok en de vest gaat nog heen, maar zijn hoed dien hij op heeft ziet er zoo miserabel uit dat men schrikt dat men 't ziet, en hij durft zich niet verwaardigen om aan de Heeren te schrijven." [2]) Misschien als de heeren het hem eens bevalen! En dàt bidt Weintje hun af. Och, of men nog eenmaal de hand aan hem wilde leggen. Was het dan onmogelijk om zijnentwille, of men hem dan helpen wilde om haar. Want wat kon zij, die zelf elken penning, welken ze uitgeeft, moet verantwoorden, aan en voor haar broer doen? Hulp is hier noodig, dringend noodig, en die hulp moet van Den Briel

[1]) In den boven aangehaalden brief van Andries, drukt hij de hoop uit, dat Weintje zijn vorig schrijven ontvangen mag hebben. Daarin schijnt hij gemeld te hebben, dat hij zijn logies en vertering te Delft niet betalen kon.

[2]) Ik geef hier zoòwel als elders, wèl de *woorden* van Weintje terug, maar gebruik voor de duidelijkheid niet haar spelling.

komen. Want neef Van Goens in Den Haag heeft geen antwoord gegeven, en sinjeur Steijnse kan uit zichzelf ook niet helpen.

Maar... de Brielsche heeren hadden gezegd, dat zij voor de *laatste* maal Andries geholpen hadden. En — reeds in de vorige eeuw werd het openlijk getuigd [1]) — de bewoners van het eiland Voorne zijn van een bijzonder stijfkoppig ras. Ik weet niet hoe het hierin met de meest befaamde stijfkoppen van ons land, de Friezen, gesteld is. Maar dit weet ik wel, dat zoo'n harde Brielsche kop, hetzij van een regent dan wel van een der cleyne luyden, altijd gebroken werd door een woord, dat in de ziel grijpt. En zulk een sprak Andries, of beter gezegd: hij schreeuwde het uit, als een in de engte gedreven dier. Ik wenschte in staat te zijn u den brief te doen zien, welken hij den 23 Juli 1714 uit Delft naar Den Haag schreef. [2]) Hoe is dat royale schrift van hem veranderd! Altijd resoluut, zonder ééne doorhaling, wel met een verbetering, en met een mooien opzet van den eersten regel, wordt het onduidelijker naarmate hij al zijn leed uitklaagt, loopen de regels op en neer alsof er een waas voor zijn oogen kwam, en zijn hier en daar zulke ineengevloeide en dikke letters, waarop na twee eeuwen nog het zand is blijven kleven, alsof er een traan op het papier gevallen was. Met schaamte, aldus vangt hij aan, komt hij tot de Brielsche heeren, in zijn groote verlegenheid, waarvan hij bekennen wilde in vele opzichten zelf de oorzaak te zijn geweest. Door den uitersten nood gedrongen, stelde hij thans zijn eenig vertrouwen in de „bescheijdenheijt" der heeren. Of men toch niet te hard over hem wilde oordeelen, of men eenige consideratie wilde

---

[1]) Volgens een manuscript van Jan Kluit in het Br. Archief. Over de bijna angstvallige nauwgezetheid, waarmede deze ijverige man (wiens manuscript over drie en twintig zware deelen loopt) behoef ik niets te zeggen, waar zij door den heer H. de Jager in diens talrijke opstellen op oudheidkundig gebied zoo geprezen is. Het bewuste oordeel van Jan Kluit komt voor op p. 234 Deel II, 1ste stuk, van zijn „Land van Voorne."

[2]) Daar bevond zich op het oogenblik de heer Gerard Slaets, ontvanger der gemeenelandsmiddelen en burgem. der Stad Brielle, in het Logement der Gedeputeerden van Brielle in de Houtstraat.

hebben voor de minderheid zijner jaren, die nog geen twintig zijn. En hoe treffend komt die „minderheid" zijner jaren uit, waar hij, na de belijdenis zijner schuld en de bekentenis zijner ellende, beloften begint te doen van beterschap! „So is het," schrijft hij, „dat ik Uwed. met desen ben biddende van nogh ditmael medelijden met mij te hebben, ik sal mij nooijt meer tot uijtspattingen begeven maer sal mij anders comporteren en ander gedragh doen als tot mijn leedtwesen (als dikwils na quaden raedt geluijstert hebbende) gedaen of gehadt hebbe in vertrouwen van verhorijnge in dese ellende also geen broodt hebbe om te eten sal ik met het diepste respect overblijven," enz.

Na het lezen van dezen aangrijpenden brief, die onderteekend was: „UEd. grootagtb. seer onderdanigen ootmoedigen en bedroufde Dien.," en dan een groote, haastige handteekening met twee groote krassen, zoo onderscheiden van zijn gewone duidelijke met ééne dikke lijn onderstreepte naamzetting — zoekt men haastig de resoluties van dit jaar op, en moet tot zijn teleurstelling ontwaren, dat zij van heel dit geval geen melding maken. Doch ik ben zoo gelukkig den lezer niet in het onzekere te moeten laten. Ik vond een reeks brieven, die in de maand September van dit jaar 1714 uit Charleroy geschreven werden, en gericht aan den oud-burgemeester Slaets of aan een anderen Edel Achtbare. Een van die brieven is van den ons reeds bekenden commandant Van Haarsolte. Daaruit verneemt men, dat aan Andries Commerstein — zooals hij hem noemt — ter week was toegelegd 3 gld., waarover Andries zich zeer had verblijd. Want, zegt de commandant, daar kan men als een fatsoenlijk man van leven, welke waarheid hij dagelijks den berouwhebbenden zondaar voorhield. Natuurlijk bedoelt hij: 3 gld. *boven* het tractement. En verder verzekert hij, den jongen man met zijn goeden raad en onderwijzing te ondersteunen, en... dagelijks kennis te geven van zijn gedrag, hetwelk tot nu toe zonder „reproesien" is geweest.

Maar het ongeluk kon zelfs nu nog niet nalaten den teruggekomen verloren zoon zoo even te herinneren, dat het hem niet vergeten had en niet vergeten zou. Weintje had hem eenig goed

gezonden en dat geadresseerd aan een soldatenvrouw van het corps van den Majoor. Wat wilde nu het geval? Die vrouw was er met haar man van doorgegaan, en had dit pakje en passant medegenomen. In dat pakje zaten eenige zeer noodzakelijke kleedingstukken, en nu was de Majoor genoodzaakt die voor Andries te koopen. De heeren Weesmeesteren nu hadden — gelijk ook uit een kalmen brief vol dankbetuigingen van Andries blijkt — 150 gld. gezonden. Daarvan ging af, wat Andries ten eerste noodig had [1]) en nu nog het geld voor die kleedingstukken. Van de rest moest hij per week 3 gld. hebben, zoodat men gemakkelijk kan narekenen, hoe lang Andries daarmede zou toekomen.

---

[1]) Ziehier wat een Vaandrig alzoo tot zijn uitrusting behoefde.

„Rekening van hetgeen de heer Majoor Haarsolte heeft verschoten aen den Cadet Andries Commerstein boven sijn Leening.

Alvooren in diversche maalen gegeven te samen . . . . . *f*	14 — 16 — 8
Verders een hoet met een gout Boordsel.	5 — 13 — 8
Nog aen geleent gelt.	1 — 4 — 0
Nog aen Lijnen voor drij hemden	14 — 12 — 8
Nog aen twee Neteldoeke Dassen	3 — 19 — 8
Nog aen een Paer Coussen	4 — 3 — 8
Nog voor een Broeck.	2 — 14 — 8
Nog voor twee hemdrocken.	5 — 12 — 0
Nog voor ses ellen Bomesijn	3 — 18 — 0
Voor het maken van de hemden en dassen.	2 — 0 — 0
Vier dezijn knopen tot de hemd-Rocken	1 — 0 — 0
Voor kameels hair	0 — 4 — 0
Voor het maken van De hemdrokken en anders.	2 — 0 — 0
Nog voor een peruijck	11 — 3 — 0
Nog aen verschote gelt.	8 — 0 — 0
Bij de Leening van den 10en Septemb. alsmede van den 17en dito te samen	6 — 5 — 0
	87 — 6 — 0
Hier op ontfangen	150
Dus heeft den gemelte Cadet Commersteijn goet . . . . . *f*	62 — 14 — 0

(lager stond) Den ondergeschreven bekent bovenstaende somma van den heer Majoor von Haersolte ontfangen te hebben ende als boven staet verrekent.

Charleroy 22 Sept 1714. A: Commersteijn.

Lang is het mij een open vraag geweest, *wat* dan toch wel de vaandrig verdiende. De brief van Majoor Van Haersolte gaf mij de oplossing. Als ik dien slecht geschreven en half verganen brief goed ontcijfer, bedroeg het wekelijksch tractement 5 gld. en 9 stuivers, zoodat hij nu over ongeveer acht en een halven gulden per week te beschikken had.

Herinnert de lezer zich nog, wat de kok en de hofmeester van zijn vader per week te verteren hadden?....

Ten slotte legt de Majoor de plechtige belofte af, nooit ofte nimmer aan Andries een penning boven het toebedeelde te geven, „dogh de saaken ingesien dat hij het nootsaakelijk mogte van noeden hebben, sal hem alsdan ondersteunen ende UEd. daer van kennisse geeven" —

En toen?....

De jonge vaandrig, die nergens meer crediet had dan bij woekeraars, die van zijn 8 gld. 9 st. per week alles contant moest betalen, en den hemel mocht danken dat hij vast voor een twintigtal weken verzekerd zou zijn van onder zijn vroolijke makkers een plantenleven te leiden, de jonge, levenslustige vaandrig, die toch ook gaarne eens een nieuw lintje of boordsel had en graag een glaasje wijn dronk op al de mooie meisjes van Charleroy, de kleinzoon van een Burgemeester en de zoon van den royalen zeeman — die zoo'n vreemde „melankolij" kon hebben als van alle kanten de rekeningen op kwamen zetten — moest òf zich bepalen tot een teruggetrokkenheid, die wèl een krachtig karakter en een ijzeren, puriteinschen wil had verraden aan... krachtige karakters en puriteinen; òf zich willoos laten voortdrijven op den golfstroom zijner jonge jeugd.

Toen schijnt de zoon van eerlijke ouders tot een misdaad gekomen te zijn.

In wanhoop gebracht, zocht de jonge man, die geen vader en geen moeder meer had, de plaats op, waarnaar ieders hart trekt in de blijdste, maar het meest in de droevige dagen des levens; de plaats, waar men vader en moeder gekend heeft als vriendelijke wezens, die het kindje met zijn reine ziel bij de eerste

zelfbewuste ontmoeting met de wereld wel moeten doen gelooven, dat zij vervuld is van vriendelijke engelen; de plaats, waarvan de knaap in zijn onbestemd verlangen naar het vreemde en nooit geziene, heen wordt gedreven, de wereld in, maar waarnaar de levensmoede terugverlangt, als om nog eenmaal het schier afgestorven geloof *in* de menschen aan te raken — de plaats, waar men zijne kinderjaren doorleefd heeft. Geen half jaar geleden had Andries het nog niet durven wagen als een vagebond gekleed in Den Briel te komen. Thans, in de maand Januari van het jaar 1715, nu hij zijn geluk vernietigd had, nu hij zich een balling gevoelde, een voortvluchtige, vervolgd door zijn geweten, zocht hij een toevlucht tot het eenige plekje op aarde, waarvan ieder mensch weet, dat er voor den gevallene nog medelijden te vinden zal zijn. En toen hij er aankwam *vond* hij een toevluchtsoord . . . in de gevangenis.

Lezen wij, hoe al het leed van dit verloren jonge leven vervat werd in de stadhuiswoorden van de Resolutiën der Weeskamer, dato 21 Januari 1715.

„Den vendrig Andries Sas van den Bossche alhier onverwagt aangekomen, ende bij heeren van de Magistraat goedgevonden zijnde den selven bij provisie te detineren, soo is naar verhoor en ondervinding van desselfs conduites en quade comportementen geresolveert den selven Sas van den bossche geconfineert te houden, en middelerwijlen aan den heer Haarsolte majoor in het Regiment van Rantzou tot Charleroy te schrijven, zijn Ed: van alles kennisse te geven en paspoort te versoucken met belofte van als dan zijne verschoten *f* 150 te sullen restitueren."

Zooals men ziet: het paspoort van Andries werd aangevraagd. Hij zou dus niet meer in het leger dienen.

Maar wat dan?

Wie eenigszins thuis is in de Resolutiën der Brielsche Magistraat en daardoor vertrouwd begint te raken met het in vele opzichten zoo aantrekkelijke leven onzer voorvaders, weet, dat de heeren over een vreeselijk middel beschikten om een persoon, die nergens meer voor deugde, uit de Vaderlandsche maatschappij te lichten, en, zonder hem nog den weg af te snijden ter verbetering, hem

ten minste onschadelijk te maken voor zijn omgeving. Als men een onverbeterlijken dronkaard had, een persoon die zijne vrouw mishandelde en armoede over zijn verwaarloosd huishouden bracht, ook wel een weesjongen, die zich niet buigen wilde voor de tucht of zedelijk gevaarlijk werd voor het gesticht, dat een monument is en moet blijven voor den moreel zoo hoog staanden Engel Merula — dan werd, na de water- en broodkuur op 's Heeren gevanckenisse, een brief geschreven aan een der Admiraliteitscollegiën, of er geen schip zeilree lag naar Oost- of West-Indië, en zoo ja, of men daarop niet als matroos of zeesoldaat een „sujet" gebruiken kon. Gewoonlijk kwam er met veel plichtplegingen een toestemmend antwoord, en met evenveel plichtplegingen bedankten daarop de heeren van Den Briel voor deze welwillendheid. Dan werd het sujet van „boven" gehaald en moest „binnen staan", en werd hem aangezegd, dat hij zich te bereiden had den lande als matroos of soldaat te dienen, dat zijn maandbrieven echter ter beschikking bleven der heeren, die daaruit èn zijn uitrusting zouden betalen met de kosten van zijn vervoer, èn voortaan ook het onderhoud voor zijn vrouw en zijn kinderen, zoodat deze niet armlastig zouden worden. Meestal verootmoedigde zich dan het sujet, wees op het een of ander gebrek, dat hem verhinderde ter zee te gaan varen of in die verre landen aan het andere einde der wereld met de wilden te vechten. Soms erbarmden zich nog in deze uiterste ure die heeren, wier waarachtig vaderlijke wijze van handelen tegenover de borgeren mij veelmalen getroffen heeft. Maar meestal werd de ongelukkige weer teruggeleid naar de gevangenis en op den bepaalden dag door een of meer gemeente-boden goedschiks of kwaadschiks naar het schip gebracht, dat zeilree lag.

Doch... hier was het sujet een burgemeesterskind, wien het brood door een cipier gereikt dubbel hard viel [1]). Nu weet ik wel, dat het in onze dagen nog een open kwestie is, of er onderscheid mag zijn tusschen misdadigers en misdadigers, en dat men dus al

[1]) „24 Mei 1714. Betaelt aan den cipier van 's-heeren gevangenis voor een hondert twee dagen kostgeld van Andries Sas tot twaalf st. daags bij Reek[u] en quit.... *f* 64—0—0.) (Administr.-Bouck, I f° 27 v.)

dan niet de schouders zal ophalen over deze clementie der Magistraten uit het verleden. Maar waar ik hier niet heb te beoordeelen, doch slechts te constateeren, wijs ik erop, dat *wel* in de Magistraats-Resolutiën door mij tevergeefs gezocht werd naar een officieele vernedering voor de Magistraat, maar dat Andries niettemin honderd en twee dagen te water en te brood gezeten heeft, op kosten van zijn eigen erfportie, en ... dat hij naar de Oost gegaan *is*. Het rechtsgevoel werd in dit geval niet verkracht door die heeren -- zonder dat echter de schuldige zedelijk vernietigd werd.

Doch ... de vraag brandt den lezer op de lippen, wat dan toch Andries misdreven had?

Een post van het meergemelde Administratie-Bouck in dato 25 Febr. 1715, geeft hierop antwoord:

„Betaalt aan den heer Majoor Haarsolte int Regiment van Rantzou tot voldoeninge van tgene bij hem op een bedriegelijke manier aan Andries Sas van den Bosse was verstrekt om hem voor een scandaal te bevrijden, en waarvoor met eenen 't paspoort is verkregen volgens de origineele handteekeninge en papieren, samen .... *f* 150—0—0."

Ik heb dit letterlijk medegedeeld, omdat ik geen gevolgen mag trekken zonder deze vrij duistere en dubbelzinnige plaats zelve onder de oogen van den lezer gebracht te hebben. Hij zal er waarschijnlijk evenals ik uit opmaken, dat Andries zich op een bedriegelijke wijze geld heeft weten te verschaffen bij zijn majoor of door het gebruik maken van diens naam.

Nadere inlichtingen heb ik tevergeefs gezocht. Wel vond ik nog een rekening van Majoor Van Haersolte, loopende tot in het begin van December van het vorige jaar, waaruit bleek, dat Andries geregeld zijn *f* 3 boven zijn traktement heeft ontvangen, dat hij met verlof naar Amsterdam gegaan is en bij deze gelegenheid den degen van den Majoor medegenomen had, waarvoor hem *f* 4 in rekening gebracht werd [1]) — maar over zijn misdrijf gaf mij deze rekening geen nadere toelichting.

[1]) Ook over dit uitstapje ligt iets duisters. Er staat gemeld dato 9 Dec.

Het meergemelde Administratie-Bouck bevat nog een post, waarvoor ik even de aandacht vraag:

„6 Maij 1715. Bet. aan oncosten voor het aan boord brengen van Andries Sas, soo voor wagenvragt, verteringen als andersints.... *f* 9—16—0."

Van 21 Januari, toen het besluit genomen werd dat Andries opgesloten zou worden, tot 6 Mei, toen de betaling geschiedde voor het wegbrengen, is het juist 15 weken. Als men daarbij in aanmerking neemt, dat een betaling *na* het feit plaats heeft, en dat Andries 102 dagen gezeten heeft, mag men aannemen, dat hij regelrecht van de gevangenis naar boord gebracht is. Er staat ook gemeld: „oncosten voor het aan boord brengen." Dat brengen, al werd het geleiden uit den boedel van den weggevoerde betaald, zoodat het onteerende daaraan vreemd bleef, spreekt krachtig genoeg voor zichzelf. Nog zou ik niet wagen dit zoo te laten uitkomen, als ik geen sterker bewijs had. Het wegbrengen kon beteekenen: reis- en teerkosten voor familie, of iets dergelijks. Maar in dezelfde maand, haast terzelfder tijd, ging ook Jacob naar zee. [1]) Van hem staan alle uitgaven, tot de kleinste toe, gemeld; geen post is er echter uitgetrokken om *hem* „aan boord te brengen."

Dat de Magistraat zich wel degelijk met deze zaak bemoeide, zij het dan niet officieel, bewijst ten slotte de reeds aangehaalde resolutie van de Weeskamer, dato 21 Januari 1715. Daarin wordt toch gesproken van „heeren" en niet „de heeren" van de Magistraat.

Moeten we nu, bij gebrek aan *alle* nadere inlichtingen omtrent het verdere levenslot van Andries aannemen, dat hij een ander

---

1715: „den 9 dito met verlooff weggegaan en reijsgeldt 8—0—0; en iets later „transport van Amsterdam na Charleroy voor Andries Sas van den bos betaalt *f* 6—0—0.," en daartusschen: „noch een degen van de majoor medegenomen *f* 4—0—0."

[1]) „24 May 1715. Betaalt enz.... aan eenige kleinigheden voor Andries en Jacob Sas als zij op zee gingen.... *f* 23 — 19 — 0".

Een hangmat kostte *f* 2 — 7 — 0; de zeekist van Jacob 3 gld. — Een Resol. Weesk. van 2 April 1715 deelt mede, dat Jacob te Brielle werd besteed en daar de beginselen van de Navigatie zou leeren „omme bij voortgang vande Equipagie na d' Oostzee voor appoinctez mede te varen."

leven is gaan leiden? Bij het maken van schulden, zouden zeker de Resolutiën en het Administratie-Bouck wel meer zijn naam genoemd hebben. En dat *andere* leven zal wel een *beter* leven geheeten zijn. Want het is nu eenmaal niet anders met ons, Nederlanders. Als wij bladeren in een levensboek, bederven de bladzijden, waarboven de titel schulden staat, onze geheele lectuur. We noemen ze zwarte bladzijden. Dan sluiten wij vaak het boek — dat toch geen cijferboek voor ons mag zijn.

Maar... mochten het *alleen* cijfers zijn, die spreken tot uw gemoed, dan prijs ik mij gelukkig dat ik nog even mag opslaan het blad, dat in Andries' levensboek het meest aantrekkelijk zou zijn. Ja, ik mag spreken van zijn bezittingen, al vormden zij de nalatenschap van een doode. Wilt gij om de 421 gld., 10 st. en 1 penning, die hij, „wegens verdiende gagiën nog te goets" had, den jongen doode zijn afdwalingen vergeven?

Want jong is hij gestorven, de zoon van onzen zeekapitein, tenzij men 30 jaren een leeftijd noeme, waarop men reeds moe is van het leven en hunkert naar het graf. (*Wordt vervolgd*).

Verbazende zeldzaamheid (XXXI, 596). — Onder dit opschrift wordt door Poncio medegedeeld, dat Halma in zijn „Tooneel der Vereenigde Nederlanden", op 't artikel „Abbekerk" melding maakt van eene „Verbaazende Zeldzaamheijd", t. w. het „zeer wonderlijk baaren van zekere Vrouwe, een- en ander- en meermaals, niet van kinderen, maar van andere dingen, volgens zeker berecht van 1654 tot 1659 door den Gerechts Secretaris, J. Landtman, met veele zeldzaame ongehoorde omstandigheden meer daarvan uitgegeven."

Daar op de vraag van Poncio „Wie weet meer van deze historie?" voor zoover ik heb kunnen nagaan geen antwoord is ingekomen, vermeld ik, dat in mijn bezit is het door Halma aangehaalde boekje van Jacob Landtman, Secretaris tot Abbekerk, getiteld „Misgeboorte of Verhaal van 't Abbekerker-Wijf; haare drie Miskramen 't Op graven van drie miszelijcke Poppen; haer Vankenis;

Ondervraging; Belijdenis, Pijniging; Verantwoording; en geheelen Procesze; met alle d'Advysen van Reghtsgeleerde, Godtsgeleerde, en de Sententien daar op gevolgt: met derselver executie; en al dat in die zake voor-ghevallen is — Behelsende mede Den geheelen Pleyte tegens haaren Man. Beschreven door Jacob Landtman, Secretaris tot Abbekerk. 't Hoorn, bij Hendrick Jansz. Marius, Boekverkooper op de Nieuwestraet 1661."

Het boekje is opgedragen aan: „Burgemeesteren en Regeerders der vermaarde Koopstadt Hoorn" en bevat 135 bladzijden klein octo. Op het schutblad staat de handteekening van Paulus Buijs.

De historie van het Wijf enz. is te breedvoerig en minder geschikt om in dit tijdschrift medegedeeld te worden, doch komt hoofdzakelijk hierop neer; dat Aagt Germonts-Dochter, huisvrouw van Claas Nijszoon driemaal is bevallen van een dood kind onder geheel afwijkende omstandigheden. Na hare derde bevalling kreeg men kwaad vermoeden, klaagde haar aan en bij opgraving vond men in plaats van kinderlijkjes eenige varkens-reuzels etc. gewikkeld in lorren.

Wat deze vrouw tot het plegen van een dergelijk bedrog aanleiding gegeven moge hebben, blijft ook na het onderzoek en de gevoerde processen een raadsel.

Jacob Landtman schrijft op bladz. 1 en 2, „Al houden de miraeckulen op, nogtans niet de wonderbare toevallen. De natuir levert dagelyx bykans nieuwe miraculen uyt. Ik zwyge van ons Vaderlandt, en van and're aangegrensde Rycken of Heerschappen. Zoo staan wy verwondert in 't lesen van al de oude geschiedeniszen over de zeldzaame voorvallen van die voorledene eeuwen. Maar niet, of naulyx minder, acht ik, zullen er ten minste sommige, die van onze zaak gehoort, of niet gehoort hebben, verwondert staan als ze bepeynzen, dat een welbekende Vrouw, van yder geacht, wel by sinne, onder veele buuren naa by woonende, tot driemaalen gezeyt wert, ja zelfs getuyght, waarlyx eenige vrught aan de weereldt gebragt te hebben, en naa al 't gedaane onderzoek vinden dat niet alleen die buyten zyn, maar ook haare buuren, ja de Reghters, ja zy zelfs naa' er zeg-gen, niet alleen twyffelen,

maar ook puir onkundig zyn, of ze oyt eenige vrught zeekerlyk gebaart heeft;.... De vreemdigheyt van welke voorvallen die in 't lest van den jaare agt-en-vyftig geopenbaart zyn, en daar van bijkans ons heele Landt gewaaght heeft."

Balthazar Bekker maakt van deze zaak gewag in zijn „Betoverde Wereld", 4de boek bldz. 160, 217 en 258. — Een voormalig predikant van Abbekerk heeft mij verzekerd dat alles, wat betrekking heeft op deze zaak, voorkomende in het notulenboek van den kerkeraad dier dagen, onleesbaar is gemaakt. Als geboren en getogen Abbekerker ben ik stellig overtuigd, dat zelfs bij de hoogst bejaarden daar ter plaatse geen spoor van overlevering dezer geschiedenis is gebleven.

Haarlem. C. SPOELDER.

Oproer te Leeuwarden. -- Tusschen de jaren 1845 en 1850 viel er te Leeuwarden een oproer voor, ten gevolge van de duurte der levensmiddelen, ontstaan door mislukking van den oogst. Bij dit voorval, dat nog steeds onder den naam van „het brood-oproer" in de gedachtenis van de bevolking van Leeuwarden levende is, werd door de militaire macht geschoten op de opstandelingen. Men vraagt jaar en dag van deze gebeurtenis. J. C.

Voltrekking van de doodstraf. — Omstreeks den jare 1846 werd te Leeuwarden de doodstraf voltrokken aan zekeren Ruurd Passchiers van Dijk [1]; en omstreeks 1859 aan zekeren Ype Boukes de Graaf. Men wenscht den juisten datum hiervan te weten. Tevens of laatstgenoemde doodstraf de laatste is geweest, die in Nederland werd voltrokken, en van welke dagteekening de wet is, waarbij de doodstraf werd afgeschaft. JOHN CHURL.

De bedoelde wet dagteekent van 17 Sept. 1870. RED.

[1]) Op 16 Oct. 1846. RED.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

De afstammelingen van Andries Rijckaert. — De navolgende geslachtlijst is berustende onder de papieren van en waarschijnlijk opgesteld door Mr Jan Hop. Zij luidt aldus:

Moeder Catharina de Moor, dogter van Jooris de Moor. Sterft 22 Sept. 1612, oud bij de 70 jaar; haar nette ouderdom was aan haar zoon niet bekend.

(Hare kinderen waren)

Joris Rijckaert, sterft 28 Oct. 1617 te Antwerpen.

Jan Rijckaert.

N.B. deeze Joris en Jan hebben gewoont te Antwerpen; deese hebben de een 21 en de ander 22 kinderen gehad, welke in Braband gebleeven zijn.

Andries Rijckaert, geboren A° 1569, 27 of 28 Dec., sterft 29 Oct. 1639, is uit Braband om de religie komen vluchten, getrout a° 1596, 23 April met Susanna Metsue, dogter van Philips Metsue en Claasje Turcx, gestorven a° 1605, 4 Janew.

Philips Metsue getr. met Claesje Turcx.

Susanna getr. met Andries Rijckaert	Philips Metsue getr. met Edel Schellinger, komende voor als getuige over Jacob, 12de kint van Andries Rijckaert, en ook als voogt van Cornelia Merchijs, huisvrouw van Johannes Rijckaert. Siet de aentekening van dezen op anno 1634 den 25 Meij.

Vinde nog gementionneert Jerson Metsue als getuijge over Andries Rijckaert, oudste zoon van Andries en ook over David zijn XVe

kint. Nog Adriaentie Metsue als getuige over Susanneken Rijckaert dogter van denzelvden Andries.

(Kinderen van A. Rijckaert en S. Metsue).

A. *Andries* geboren 24 Janrii 1597, gest. 19 Oct. 1601.

B. A° 1598, 15 Oct. zijn geboren tweelingen: een soon ten 6 uuren, gestorven ten 11 uuren en een dogter gebooren ten 5 uuren, gestorven den 17 Oct.

C. *Susanneken* geb. 30 Maart 1599. Stervt in de kraam van haar derde kint, Appollonia, 3 Maij 1624. Was zo veel we weten getrout met Seleijns.

Apollonia
hiervan komen
de Lootens. (Zie de Annuaire
Généal. 1875, bl. 51 en 128.)

D. *Pieter* geb. 17 Oct. 1600, gest. 23 Nov. 1652.

E. *Andries* geb. 4 Nov. 1601, gest. 29 Dec. 1624.

F. *Catrina* geb. 18 Maart 1603, gest. 2 Maij 1604.

G. *Sara* geb. 24 Maart 1604, gest. 21 Oct. 1604.

A° 1605. 21 Junii voor de tweedemaal getrout met Susanneken Marchijs, dochter van Hans Marchijs en Catharina van Eekeren, [1]) geb. 20 Aug. 1582, gest. 24 7bris 1633.

(Uit dit huwelijk zijn geboren):

H. *Catrina* geb. 13 April 1606, gest. 12 Oct. 1607.

I. *Maria* geb. 2 May 1607, gest. 18 Aug. 1607.

N.B. *Susanna de Haze* wert in de aentekeningen van deezen Andries Rijckaert genoemt deszelvs Swagerinne, zijnde geweest getuige over deszelvs 9de kint Maria.

Ook komt in dezelvde Aentekeningen als getuige over deszelvs 10e kind gen. Catrina voor *Maria Jans* dewelke hij daer noemt onze Schoonmoeder, gelijk ook in die aentekeningen op 't jaer 1619 den 7 Aug.

---

[1]) Siet tafel A. (deze bevat de genealogie Merchijs).

Insgelijks komt daer voor *Jacomijntien van der Muellen* als getuige van Marieken zijn 14de kint, dewelke hij daer noemt onze oude petemoijken.

Nog komt daer voor *Willemijntien van der Muellen* gestorven den 9 Dec. 1616 welke hij daer noemt zijn tweede vrouws oude petemoijken.

Nog komt daer voor in de aenteekening op den 29 Julij 1623 als getuige van Willem, desselvs laatste kind, Catrina de Schilder, huijsvrouw van Abraham de Schilder, welke hij noemt onze nicht, gelijck ook op 't jaer 1613 6 Julii genoemt wort *Pieter de Schilder* als getuige van Marieke, desselvs 14de kint. Sijn [1]) dogter is getrout geweest met *Staats*, waarvan een soon en 2 dogters; de soon ongetrout gestorven; de oudste dogter getrout met *Schuil van Walhorn*, waarvan 3 kinderen, 2 soons en eene dogter; de soons ongetrout gestorven; de dogter getrout eerst met *van der Daes*, daarna met *Baldewijn*. Van *van der Daes* een zoon getrout met de dogter van de professor Wolferd Senguerd. Van *Baldewijn* zijn geen kinderen.

De jongste dogter getrout met *Zipestein*, waarvan een dogter getr. met *Bren* in Zeeland, waarvan 2 dogters, de eene getrout met de Secretaris *van Buren*, de andere met *Parker* in Zeeland. Van van Buuren een dogter (getrouwd) met *van Cleef*, vroedschap van Utrecht; een soon getr. met [2]) de vroedschap *Berk* van Utrecht; een dogter met *Deijm* in den Briel.

(Verdere kinderen van A. Rijckaert en S. Merchijs)

J. *Catrina* geb. 5 Maij 1608 gestorven 4 Febr. 1625.

K. *Hans* of *Johannes* geb 11 Junii 1609.

getrout met Cornelia Marchijs, oud 19 jaar 10 maanden A° 1634 20 Junij

Johannes is gestorven 12 Nov. 1679.

Cornelia is gestorven 11 Maij 1694.

In sijn aanteekeningen komt voor als getuigen over *Jan* sijn

---

[1]) nl. van Pieter de Schilder.

[2]) Hier zijn de woorden „*de dochter van*" blijkbaar vergeten.

5de kint *Janneken van Valkenburg*, Weduwe van zijn oom *Hans Vrancx*. Dit is van sijn vrou's kant, omdat hij bij het huwelijksluiten voorkomt als haar voogt A° 1635 25 Maij [1]).

In sijn aanteekeningen noemt hy zyn Moeij *Maria Geeraerts* als getuige van *Cornelia* sijn 6de kint, waarvan een soon is geweest.

(Kinderen van Hans Rijckaert en Cornelia Marchijs).

I. *Susanna* geb. 22 Junij 1635, getrout met *Nicolaas van Heuvel* 20 July 1655. Deese is gestorven 23 Julij 1656. Ten tweedemaal getrout met *Jacob van Wisselt* weduwenaar van Juffr. *Cornelia van Soelen* 17 Dec. 1658.

(Kind uit het 1ste bed)

Cornelia geb. 31 Maart 1656 gest. 6 Oct. 1664.

(Kinderen uit het 2de bed)

Susanna geb. 27 Sept. 1659.

Anna Jacoba geb. 18 Oct. 1660.

II. *Andries* geb. 5 Aug. 1636.

III. *Pieter* geb. 7 Nov. 1637, gest. 19 Dec. 1638.

IV. *Sara* geb. 25 Dec. 1638.

getrout 27 Januarii 1665 met *Joannes Bailli* weduwenaar zonder kinderen van Juffr *Elisabeth Auxbrebis*.

Joh. Bailli is gest. 30 Nov. 1677.

(Kinderen uit dit huwelijk)

a. *Cornelia*, geb. 25 Janrii 1666.

getrout 14 Oct. 1687 met *Herman Alex. Röell*, die gestorven is 12 Julii 1718.

(Hunne kinderen waren)

1. *Joannis Alexander* geb. 9 Aug. 1688.
2. *Dionijs Andreas* geb. 11 Dec. N(ieuwe) S(tijl) A° 1689.
3. *Carel Jacob* geb. 31 May N. S. 1691, gest. 10 Oct. O. S. 1692.
4. *Daniel* geb. 23 Jan. O. S. 1693.
5. *Cornelius* geb. 7 Nov. N. S. 1694, gest. 14 Dec. O. S. 1695.
6. *Sara* geb. 11 Dec. N. S. 1696.

---

[1]) Moet zijn A° 1634. Vgl. de aanteekening omtrent Philip Metsue.

7. *Cornelis* geb. 17 Nov. N. S. 1698.
8. *Guiljelmus* geb. 12 April N. S. 1700.
9. *Cornelia Elisabeth* geb. 18 Dec. 1701, gest. 12 Oct. 1704.

b. *Joannes* geb. 19 April 1667, gest. 22 April 1667.
c. *Joannes* geb. 29 Julii 1668, gest. 17 Maart 1669.
d. *Dionijs* geb. 12 April 1670.
e. *Sara Johanna* geb. 3 Maij 1671, getrout a° 1704, 15 Julii met *Hendrik Hop* oud 41 jaar.

Hendrik is gestorven 3 Julii 1718, *Sara Joh.* is gest. 24 Febr. 1728.

(Hunne kinderen waren)

1. *Cornelis* geb. 16 Maij 1705, gest. 11 Febr. 1709.
2. Twee zoonen geb. 19 Jan. 1707, waarvan de eerste 28 uuren, de tweede 8 uuren geleeft heeft.
3. *Joannes* geb. 19 Jan. 1709.

---

f. *Susanna Catharina* geb. 13 Sept. 1673. —
V. *Jan*, geb. 31 Dec. 1639, gest. 30 Sept. 1640.
VI. *Cornelia*, geb. 26 Nov. 1641, gest. 3 Nov. 1649.
VII. *Jan*, geb. 31 Jañrii 1644, gest. 25 Maij 1644.

L. *Jacob*, geb. 3 Sept. 1610, gest. 5 Sept. 1671.
getrout met Constantia Bartholotti van den Heuvel.
waarvan

1° een zoon Jacques André, ongetrout gestorven.
2° een dogter Margareta, getrout met Reijnier Pauw, Hr van Nieuwerkerk, waaruit Reijnier, die ongetrout gestorven is.
3° nog een dogter Susanna, getrout met Constantijn Huijgens, [1]) Heer van Zeelhem en Zuylichem, waaruit Constantijn, ongetrout gestorven.
(4° Constantia [1]) ongehuwd overleden te 's Hage 14 Nov. 1673.)

---

[1]) Zie het belangrijk opstel in *Eigen Haard* van 29 Februarij en 7 Maart 1896 getiteld „Het huwelijk van Constantijn Huygens."

M. *Marieken* geb. 21 Nov. 1611, gest. 10 Jañrii 1612.

N. *Marieken* geb. 6 Julij 1613, gestorven 18 December 1678, getrout met *Daniel Bernard.*

(Kinderen)

1. Andries getrout met Elisabeth Hooftman, waaruit:

    a. Daniel. *b.* Jan Andries. *c.* Zacharias. *d.* Eva, gestorven. *e.* Marij. *f.* Anna. *g.* Hester.

2. Jan, getrout met Battina Coeijmans, waaruit:

    a. Maria.

    b. Baltina, ongetr. gest.

    c. Daniel Jean Heer van Cattenbroek, getrout (14 Oct. 1695) met (Maria) Six, waarvan

    een zoon gen. (Jan Bernard, geb. 6 July 1698.) gest. 5 Februari 1736.

    (een dochter genaamd Anna Bernard, geboren 10 Meij 1700 en 18 Junij 1700 begraven in de Nieuwe Kerk in het graf der familie Six.)

    een dogter gen. (Margrita Catrina Bernard, geboren den 19 Julij 1701) getr. met (Mr Reinier) Bouwens (in Januarij 1721.)

    (Daniel Bernard, geb. 22 Sept. 1707, gest. 11 Sept. 1709) en 16 Sept. begraven als boven.

    (1709. Den 8 Maij 's morgens ten 5 uure stierf Maria Six seer schielijk, zijnde in omtrent 30 uuren gesond en dood, door een sinkingh of inflammatie in de keel en opstijgingh. Begraven als boven den 14den Maij.)

    Naderhant is Daniel Jean (Bernard) getrout met . . . . . van Selderen weduwe van Frans Kodde, waervan geen kinderen.

    d. Catrina Jacoba getr. met . . . . . . van Hemert waaruit:

    1. Baltina
    2. Sara Maria getr. met de Raetshr Graefland

e. Hester, getr. met de predikant Willem d'Orville.
f. Isabella, getr. met Daniel Bernard, Heer van Out en Nieuw Hellevoet, enz. wonende te Utregt.

---

3. Pieter, zonder kinderen gestorven.
4. Hester, getr. met Steven de Geer, Heer van Gimo, gestorven zonder kinderen.
5. Marijken, getr. met Gerard de Geer Heer van Oosterbie, waaruit
   a. Christina Louisa, getr. met . . . . . . de Geer Heer van Ekezond.
   b. Louis
   c. Elisabeth, getr. met Jacob Trigland.
6. Susanneken, getr. met de Beijer, gestorven zonder kinderen.

O. *David*, geboren 10 October 1614,
P. *Sara*, geboren 8 Februarij 1616, gestorven 14 Maart 1618.
Q. *Jooris*, geboren 14 November 1617, gestorven 2 October 1645.
R. *Cornelis*, geboren 7 Augustus 1619, gestorven 9 May 1641.
S. *Willem*, geboren 29 Julius, 1623, gestorven 13 Februarij 1625.

N.B. Hetgeen ik betreffende Maria Six en hare kinderen er bijvoegde tusschen haakjes, is getrokken uit het memorieboek van haar broeder Mr Jan Six. (handschrift.)

GESLACHTLIJST BETREFFENDE DE FAMILIES MERCHIJS EN WIJS uit de papieren van M^r. Jan Hop.

Jacob Merchijs.
Zijne kinderen waren :

I. Hans, geb. 10 Jan. Oude Stijl 1548, gest. 9 Oct. 1617.
Getrout met Catharina van Eekeren, geb. 27 Oct. 1552 gest. 8 Jan. 164..
Cornelis van Eekeren, van Antwerpen getrowt met .... *van der Monde*
waaruit

a. Catharina, huisvrouw van Hans Merchijs geb. 27 Oct. 1552. gest. 8 Jan. *164.* [1]) aldus teekent haar Man aan.

b. Maijken, geb. 1 May 1554.

(Kinderen van Hans Merchijs en Catharina van Eekeren)

1. Jacob, geb. 22 Nov. 1573, gest. omtrent 1 jaar oud zijnde.
2. Cornelis, geb. 12 Julij 1577, gest. 1 maand oud zijnde.
3. Trijntje, geb. 8 Sept. 1578, gest. 10 Sept. 1602.
4. Jacob, geb. 6 Jan. 1580, gest. 22 Nov. 1615.
5. Susanna, geb. 20 Aug. 1581, getrout met Andries Rijckaerts. Siet de tafel der Rijckaerts.
6. Cornelis, geb. 8 Junii 1583; is gestorven de moeder in de kraam leggende.
7. Cornelis, geb. 30 Sept. 1584, gest. 8 Febr. 1610.
8. Hesterken, geb. 24 Dec. 1586, is gestorven ......

N.B. Aldus heeft Hans Merchijs aangeteekent.

II. Rokus, geb. 28 Dec. 1549, waarvan het pourtrait, geschildert a° 1579 met het wapen daerop nog in weezen is.

III. Jacob, geb. 30 April 1551. Sijn vrou is Jacomina Werchijns en zijn zoon en dochter Pieter Merchijs en Niesje Merchijs.

a. Pieter Merchijs, zijn vrouw (was) Sara Berrewijns weduwe van Abraham Wijs, na wiens doot hij hertrout is met Maria ...., naderhand weder getrout met *van de Venne.* In de aentekeningen van Andries Rijckaert op den 14 Nov. 1617 wordt genoemt Lijntie van de Venne, huysvrouw van Cornelis van de Venne, welke hij daer noemt „onze nicht" en daer voorkomt als getuige van Joris zijn 18de kint.

---

[1]) Dezen sterfdatum kan haar man niet hebben opgeteekend maar moet later zijn bijgeschreven, gelijk verder zal blijken.

Gisse dat deeze is Cornelis, voorkomende als getuige over Andries Rijckaert, 5de kint van Andries.

(Uit het 1ste bed):

Cornelia Merchijs, getrout met Johannes Rijckaert soon van Andries. Siet de tafel der Rijckaerts. Haar germain Nicht is geweest Cornelia Remoens, getrout met Apollonius Vet, Burgmr te Middelburg, die voorkomt als getuigen over Jan, 5de kint van Johannes Rijckaert.

(Uit het 2de bed):

Florianus Merchijs, ongetrout gestorven.

b. Niesje Merchijs. Geloove dat deese getrout is met *Domys*, omdat Johannes Rijkaert noemt sijn moeije *Niesje Domys* te Rotterdam, als getuige over sijn 7de kint gen. Jan. (N.B. de schrijver plaatste later tusschen *met* en *Domys* een sterretje, en voegt er bij „*Jan Willemsz. volgens aenteekening op het Jaer 1634, 25 Maij.*"

Behalve deze 2 kinderen van Jacob Merchijs en Jacomina Werchijns moet volgens 't beste weten van Vrouwe Cornelia Bailli nog een zoon geweest zijn, die een dogter heevt gehadt genaemt Cornelia Merchijs, welke voor haer eerste man gehadt heevt ...... *Dimanche* en daer bij een zoon, ongetrout gestorven, en voor haer tweede man *Jan Drost*, gewoont hebbende te Delftshaven uyt welk huwelijk geen kinderen gebooren zijn.

IV. Cornelia, geb. 8 Junii 1552.

V. Dierick geb. 28 Sept. 1553.

VI. Jaens, getr. met Fijtje, komende voor als getuige van het 10de kint van Andries Rijckaert gen. Catrina.

Sara Berrewijns getrout met Abraham Wijs.

Kinderen:

a. Abraham, getr. met zijne nigt Sara de Marees waaruit:
Jan getr. met jufvrouw Sollemans, waaruit weder:
eene dogter getr. met Godefridus Boogaart, waaruit:
een soon en eene dogter *Clara*, die ongetrout is gesturven.

Deeze juffr. Sara de Marees heevt voor haer tweede man gehadt ...... Verspreet, en is de zuster geweest van de Heer van Maersbergen.

(Uit haar tweede bed)

1. een zoon, predikant te Zoetermeer
2. een zoon
3. een dogter, getr. met Bollaert
4. een dogter.

b. Jan, getrout met Juffr. de Potter

waaruit

I. Lodewijk, getrout met een Juffr. van der Gracht

waaruit

1. Guillam.
2. Abraham, getr. met Juff. Kelder, die sonder kinderen is gestorven. Ten tweedemaal getrout met.... Pich (of Piek?)

   waaruit

   Abraham.

   Adriana.

   François.
3. Sara, getr. met Spronssen waaruit een zoon ongetrout gestorven.
4. Maria, getr. met Roensel

   waaruit

   Lodewijk en Alexander.
5. Lijsbeth.

II. Anna, getr. met Daniel Kelder waaruit

1. Abraham, getr. met..... du Pré.
2. Sara, getr. met Abraham Wijs, sonder kinderen is gesturven.
3. Margaretha
4. Jan.
5. Daniel, ongetrout gestorven.

III. Jan, die sonder kinderen gesturven is.

c. Sara, getrout met François van Os.

waaruit

Sara getrout met Joan van Reigersbergen.

waaruit

1. Sara, getrout met François Hinlopen

waaruit

a. Jan, getr. met Juffr. van Goor

b. Jacob

c. Sara, getr. met Arent van der Waajen

d. Geertrui, getr. met Egbert de Wilde.

2. Johanna Maria

3. Margaretha } ongetrout gestorven.
4. Barbara }

Uit het kohier van den 200sten penning voor Amsterdam, enz. over *1631*, uitgegeven in 1890 van wege het Kon. Oudh. Gen. door de Heeren Frederiks, teeken ik hier aan:

Andries Rijckert en kinderen op de cingel b/d Raemsteech met *f* 140,000

Philips Messu op de Heeregraft Westsijde b/d Hartestraet met *f* 60,000.—

Pr Seulijn op de cingel tusschen de Lelystraet en Coninghstraet met *f* 20,000

Jan Seulijn op de Seedijck met *f* 8000.

Jan Heñ. Selijns i/d Warmoesstraet met *f* 25,000

Willem Selijns Erfgenamen i/d Warmoesstraat *f* 20,000

Jan Selijns de jonge i/d Nes a/d oostzijde met *f* 20,000.

De weduwe van Hans Mercijs [1]) op de kay van het Dolhuis met *f* 15,000.—

Pieter de Schilder, Cingel tusschen de Warmoesgraft en Gasthuismolensteeg, met *f* 75,000.—

Abraham de Schilder, Keysersgraft westzijde b/d Berestraet met *f* 60,000.—

Cornelis van der Venne o/d Kromme Waal met *f* 16,000.

Pieter van der Venne eñ vrouw *f* 30,000

---

[1]) Zij is dus niet in 1604, maar in 1640 of later overleden.

Idem voor sijn vrouw *Marritje Florianus* [1]) met haer kinderen *f* 10,000

De broeder eñ suster van Pieter van Venne *f* 32,000 alle op het Water bij den Dam.

Hans Aux brebis *f* 20,000.

Idem voor d'erfenisse van sijn vrouws vader *f* 8600.

Bartholomeus Auxbrebis *f* 6000.—

Denis Baillij *f* 30,000, de vader van Joh. Bailli. Alle in de Warmoesstraat.

Bij Wagenaar vind ik nog vermeld:

in 1643. Jacobus Rijckaarts als regent v/h Aalmoesseniers weeshuis.

in 1663. Johannes Bailli als regent v/h Aalmoesseniers weeshuis.

in 1669. Joannes Rijkers als kerkmeester der Noorderkerk.

In manuscript aanteekeningen van *Johannes Maire*, zoon van mr Cornelis en van Anna Cornelia Hoefsleger [2]), vind ik dat

1702. 26 February is overleden Cornelia Merchijs, huysvrouw van Jan Drost.

1644. 23 Junij is overleden Jan Willemse Domijs, wiens dochter Sophia huwde met *Cornelis Maire* de oude. De vader en moeder van Jan Willemse waren Willem Franse Domis en Maria Roelants respectievelijk overleden 1 Nov. 1599 en 29 Nov. 1612; beide begraven te Sevenbergen bij het choor aan de trap.

In het Dagboek van Constantijn Huygens, uitgegeven door J. H. W. Unger (Amst. 1884) vindt men nog de volgende data:

1668. 6 Aug. Ik teeken de huwelijksvoorwaarden van mijn zoon Constantijn en Suzanna Rijckaert. Moge dit huwelijk goed uitvallen.

28 Aug. Mijn zoon Constantijn trouwt.

---

[1]) Hieruit leeren wij den naam kennen van de tweede vrouw van Pieter Merchijs.

[2]) geboren 1660, overleden te Amsterdam 21 Maart 1698, begraven in de oude kerk; dochter van Gosewinus Hendrikszoon, weduwnaar van Maria de Wit en van Agnietje Schellinger, weduwe van Pieter Gerrits Hasselaer. Hare ouders waren gehuwd in October 1652.

25 Sept. Hij betrekt met zijne vrouw hunne woning.

1673. 14 Nov. Constantia Rijckaert sterft te 's Hage.

1674. 5 Februari. Mijne schoondochter Suzanna Rijckaert schenkt het levenslicht aan haar eersten zoon, des avonds de klokke omtrent zeven ure.

1679. 30 April. De kranke Constantia Bartelotti weduwe Rijckaerts, de schoonmoeder van mijn zoon Constantijn, is gelukkig uit haar lijden verlost.

1680. 17 October. Overleden te Amsterdam David Rijckaerts, oom van mijne schoondochter. Mededeged. door R. C. SIX.

OORKONDE EENER VROUW VAN HODENPIJL,

ANNO 1439.

De eigenaardige vorm van onderstaande, op het rijksarchief voorhanden perkamenten oorkonde, doet mij haar, vergezeld van eenige aanteekeningen, mededeelen.

Ic Elizabeth van Haemstede, vrou van Hodenpijl [1]), doe cond allen luden, dat in voirleden tijden Jan van Hodenpijl, mijn zoen, dair hi stont opt hof voir die brugge onder den doirn, op mi begeert heeft ende gebeden heeft, dat ic vercopen wilde al dat ic vercopen mochte [2]), opdat ic die heerlicheit in die Lier an mi

---

[1]) Weduwe van Jan van Hodenpijl, ridder, Hoeksch edelman, 13 Januari 1426 in den slag bij Brouwershaven gesneuveld. Elisabeth, ofschoon vrouw van Hodenpijl genoemd, bezat die heerlijkheid niet; haar oudste zoon Dirk had ze bezeten, doch vóór den datum van bovenstaanden brief aan zijn broeder Jan overgedragen. Maar men vindt de echtgenoote of weduwe van een ridder „vrouw", die van een knaap (schildknaap) „jonkvrouw" genoemd. De titel „vrouw" schijnt zelfs in tweede huwelijk, met een knaap, niet altijd verloren te zijn geworden. Dirk van de Wale komt dikwerf voor, altijd als knaap; toch zegt hij in een brief van 25 October 1309: „Ic Diederic van de Wale..... make vrouwe Maryen, minen wive, heren Jans wijf was van der Wateringe, te lijftochte...." Reg. Putten en Strijen met de houten berden, fol. 207 vso.

[2]) Wat zij ten vrij eigen bezat, niet als leengoed.

lossenen mochte, waerom ic vercoft hebbe Pieter Andriesz. derdalf morgen lands, leggende mit denzelven Pieter gemien in vrou Haesges lant gehieten, met ander lande dat ic in dien tijden meer vercofte, dair ic die voirseyde heerlike goede in die Lier weder mede cofte, die in sijnre oirbair ende profijt zijn gecomen. Ende want al dit voirscreven waer is, zo heb ic Elizabeth van Haemstede voirgenoemt, in kennesse tot een getuge, desen brief besegelt mit minen zegele, int jaer ons Heren MCCCC negen ende dertich, op den eersten dach in Meye.

Uithangende aan een doorgestoken strook het zegel in groene was; het schild gedeeld, rechts de banden van Hodenpijl, links de leeuw van Haemstede. Randschrift: s. lijsbet vā haemstede vrou vā hodenpijl.

Jan van Hodenpijl, ridder, ambachtsheer van Hodenpijl, had zijn vaders, heer Dirk van Hodenpijl's leenen verheven 24 November 1406 [1]), en huwde Elisabeth van Haemstede, vóór 2 Augustus 1414, want op dien dag tocht hij haar als zijne echtgenoote aan de mindere helft van „yerst die woninge tot Rijswijck, also hi die nu bewoent [2]), met XXXIII morgen lants daertoe be-

---

[1]) Reg. Nov. Vasallorum, fol. 30 vso. Op 12 October 1407 is hij nog knape. Van Mieris, Charterboek, IV, blz. 84. Maar 14 September 1409 noemt graaf Willem VI hem ridder, als hij de uiterwaarden bij Maassluis, met het dagelijksch gerecht daarvan, in leen ontvangt; t. a. p. blz. 129.

[2]) Reeds bezat zijn vader, Dirk, dit huis vóór 21 Maart (1383) 1384 als vrij eigen, want op dien datum droeg hij het met 24 morgen land aan vrouw Margaretha op en ontving het weder ten erfleen (Reg. Oistervant, fol. 2 rto), zooals hij ook 17 Mei 1406, toen ridder, nog 9 morgen aan den hertog opdroeg (Reg. Nov. Vasall., fol. 24 vso), makende de 33 morgen met welke het huis daarna verleid werd. In den tusschentijd had heer Dirk, Hoekschgezind, gelegenheid gehad zijns vorsten, hertog Aalbrecht's ongenade te ondervinden, naar het schijnt in verband met het vermoorden van Aleid van Poelgeest. In de Thesauriers rekening van den jonkheer van Arkel, jaarsdag (1393) 1394 tot 15 April (1393) 1394, leest men, fol. 32 rto: „Item Wouter Wellen gegeven ende hi den metselaers gegeven hadde, die van Gorinchem gesent waren tot Rijswijc, om Dircs huys van Houdenpijl te breken, tot horen teergelde. VI s. VIII d". Ook werd het slot Hodenpijl (tenzij het huis te Rijswijk bedoeld zij, want de Hoden-

hoirende, gelegen in den ambocht voirscreven; item dat ambacht van Hoenpijl mitten thijnze ende anders sinen toebehoren: item die hofstede tot Hoenpijl mit XXIIII morgen lants dairtoe beho-

---

pijls bewoonden dat huis; misschien omdat het slot in dien tijd eene ruïne was) in hetzelfde jaar, 1394, op bevel van hertog Aalbrecht verwoest (Wagenaar, Vaderl. Hist. 2e druk, III, blz. 326). Later moet hij zich weder met den vorst of diens opvolger verzoend hebben. Het huis te Rijswijk wordt, als elders hierin vermeld, nog in 1420 en 1434 tegelijk met Hodenpijl verleid. Vermoedelijk werd bovenstaande brief van vrouw Elisabeth aldaar gegeven.

Ook in later tijd, anno 1551, wordt nog van dit huis gewag gemaakt als de „hofstede ter Bloete ofte Hodempijl" onder Rijswijk, verplicht tot zeker onderhoud (Cartul. der Hofkapel). Het geslacht Bloete of de Bloot was onder Rijswijk gegoed, en wordt reeds vanouds vermeld. Dirk Bloete was getuige in 1223; Olenta, dochter van wijlen Gerard Blote, ridder, leefde 1246; een andere Gerard Blote leefde 1273, en in 1292 wordt gesproken van wijlen Bartholomeus den Bloten, wiens land onder Rijswijk gelegen was (zie Oorkdbk. v. Holl. en Zeel. resp. I, nos 279 en 425, II, nos 245 en 835; laatstgemelde brief ook bij de Geer, I, n° 281). In 1389, Oct. 22, verleidt „Willem van de Wateringe, heren Gerrits wijf van Egmondt..... Gerrit mijnen bastaird broeder, die mijn here mijn vader (*Aalbrecht, heer van Wateringen, ridder,*) gewonnen heeft an Geertruyden Gerijts Blooten dochter" met goederen. In 1407 verkoopt de graaf een huis te Delft aan Philips Hugo Bloten zoon (v. Mieris, IV. blz. 61) 't welk deze in 1413 aan de stad Delft verkoopt (Soutendam, Invent. charters Delft, blz. 11). Een brief van 5 Maart 1414, waarbij jonkvr. Pieternelle, Dirks weduwe van Groeneveld, ruim 6½ morgen land onder Rijswijk, aan Jan van Hodenpijl, ridder, verkoopt, werd bezegeld door „Dirc die Bloot Gherijts soen" (zegelt met drie leliën: s. dieric die bloete), en deze verkoop wordt drie dagen later bevestigd in een (insgelijks met drie leliën bezegelden) brief van „Dirc die Bloet Hughe zoen, scout in den ambocht van Rijswijc." (Dit land, met 6 morgen, 30 April 1431, door heer Jan's weduwe, Elisabeth van Haemstede, van haren neef Willem, heer van Naaldwijk, gekocht, werd door haar zoon Johan van Hodenpijl, heer van Haemstede, 15 Juli 1457, als alles liggende op Ockenberge in het ambacht Rijswijk, verkocht aan de abdij Rijnsburg, onder welker oorkonden (op het rijksarchief) de bedoelde drie verkoopbrieven aanwezig zijn). Ook elders en later wordt het geslacht Blote aangetroffen.

Vermoedelijk heeft het bedoelde huis in vroege tijden aan de Blotes toebehoord en ook aan hen zijn naam ontleend, die tijdelijk met dien der bezitters en bewoners Hodenpijl verwisseld werd, om later in „huis te Bloetinge" weder te voorschijn te treden.

Ook schijnt een Hodenpijl zich naar dit huis genoemd te hebben, zooals kinderen

rende" [1]) enz., terwijl Elisabeth tenzelfden dage, bij opdracht van haar vader, Floris van Haemstede, ridder [2]), verleid wordt met honderd ponden uit de tienden van 's Gravenzande [3]). Genoemde Jan van Hodenpijl wordt door hertog Jan van Beijeren „upten Jairsavont" 1420 (31 December 1420) opnieuw beleend o. a. met de ambachtsheerlijkheid Hodenpijl, alsmede „sijn huus tot Rijswijc mit de hofstede ende mit 33 morgen lands" [4]). Ook zijn zoon Jan

---

zich soms naar goederen huns vaders noemden. In het Cartul. van de Johanniter Commanderij te Haarlem (prov. archief Utrecht) art. 831 (fol. 331), in een schepenbrief van 26 Aug. 1403, ontvangen „Hughe Blote ende Jan van Hout, ghebroeders, hare Dircx twie zonen van Hodenpijll" geld in den zoen „heeren Florijs doot van den Houdt, priester". Wellicht ook bevonden zich Blotes onder hunne voorouders en is het huis door erfrecht aan de Hodenpijls gekomen.

Blotinge (thans geheel verdwenen) wordt in van der Aa's Aardr. Wdbk. vermeld als vroeger een aanzienlijk huis met grooten hof en veel geboomte, 'tgeen overeenkomt met afbeeldingen in het gem. museum te 's-Gravenhage aanwezig. Deel V, blz. 626 zegt van der Aa, dat ook het slot Hodenpijl, Huis te Bloot genaamd werd, maar dit moet eene vergissing zijn, ontstaan uit onbekendheid met het feit dat het huis te Bloot langen tijd Hodenpijl heette.

[1]) Reg. Nov. Vas., fol. 119. Reeds ontving zijn vader Dirk ambacht en hofstede „alst hem anquam van zinen vader", 23 Aug. 1376. Reg. IIII Aelbrecht, fol. 172.

[2]) Aangaande de Haemstedes zij bij deze gelegenheid gemeld, dat zich in de doos Schieland, 1342—1592, op het rijksarchief, een brief bevindt, gedateerd 28 Juli 1344, waarbij „Arnd van Haemstede, here van Moirmont, ende Margrete van Symonskerke, vrou van Moirmont," negen morgen land verkoopen „in den Ketel te Sciedamme, die Mathijs Renghairts sones waren". Mathijs Renghairts was de vader van Margaretha, blijkens een stuk van 10 April 1341 (Reg. E. L. 32, fol. 12 rto), waarin ook haar man genoemd wordt. Van twee zegels in bruine was aan losgesneden strooken, is van dat der vrouw slechts een klein fragment aanwezig, terwijl Arend's fraai zegel een boom vertoont, met ter rechterzijde een schild met den leeuw van Haemstede en links een dergelijk schild met drie gespen (Soetelingskerke?). Het randschrift is gedeeltelijk afgebrokkeld. Arend en zijne vrouw worden bij Smallegange, blz. 682, en in andere genealogieën niet vermeld: bij van Mieris, Charterboek, II, blz. 692, komen deze Arend, en Florens, heer van Haemstede, 21 Juni 1345 voor als ridders en neven van den graaf; zij zijn dus zonen of kleinzonen van ridder Witte van Haemstede, bastaard van graaf Floris V. [3]) Reg. Nov. Vasall. fol. 119 vso.

[4]) Beijeren Leenboek 1413—1420 fol. 15vso.

wordt met het ambacht en gezegd huis, benevens andere goederen beleend 12 Aug. 1434, bij opdracht van zijn oudsten broeder Dirk van Hodenpijl [1]), die na den hier beneden vermelden wederkoop in het bezit van de bedoelde leengoederen was gekomen.

Het is mij niet gebleken op welke vroegere transactiën, van pandschap of anderszins, vrouw Elisabeth's brief doelt.

Hertog Philips van Bourgondië gunt en verkoopt (voor twee duizend Holl. Wilhelmus schilden), 24 Juli 1426, aan Lijsbeth van Haemstede, vrouw van Hodenpijl, weduwe van Jan van Hodenpijl, ridder, en haren kinderen die zij heeft bij haren gemelden man, alle de goederen [2]) welke haar man verbeurd had, ter zake dat hij zich tegen den hertog wapende en streed te Brouwershaven [3]). Den volgenden dag vergunt de hertog haar, „zoolang deze vrede duurt, geen dienst te doen, noch oncosten te gelden," rakende de als boven door haar teruggekochte goederen [4]).

Het is evenwel zeer onwaarschijnlijk dat de Lier onder de door heer Jan van Hodenpijl verbeurde goederen begrepen kon zijn; het blijkt niet dat hij in die heerlijkheid geïnteresseerd was, maar integendeel dat zij in 1426 aan anderen toebehoorde. Zijne echtge-

---

[1]) Reg. Philippus A. fol. 33 vso.

[2]) Zonder eenige omschrijving.

[3]) Reg. Jan van Beijeren, X, fol. (89) 90 vso. Van Mieris, Charterboek, IV, blz. 845. Dit wordt als volgt verhaald in de Tresoriers rekening, beginnende met „Uutgegeven van soudyen bi tiden dattie here van Lilladam (*de l'Isle Adam*) capiteyn (*legerbevelhebber*) was," loopende van 27 Sept. 1426 tot 27 October 1427 (rijksarchief), fol. 29 vso: „Item so waren alle heer Jans goede van Hodenpijl, leen ende eygen, verbuert tegen minen genadigen here, overmits dat heer Jan mede in den strijt tot Brouwershaven was teghen minen genadigen here mitten Engelscen, dair heer Jan voirs. doot bleef. Welke goede voirs. mijn ghenadige heer weder vercoft heeft der vrouwen van Hodenpijl ende horen erven, na uutwisinge der brieve die si dair of heeft van minen genadigen here voirs., ende dat bi heren Roelant van Uutkerken gedadinct was om IIm Wilhelmus Hollantse scilde, facit IIm LXVI ₰ XIII s. IIII d." De heer van Uitkerken heeft namens den hertog meer zulke aangelegenheden geregeld. In het onderhavige geval schijnt de betaling eerst eenige maanden na den datum van 's hertogen brief te hebben plaats gevonden.

[4]) Reg. Commissiones B. R. Bourgogne. 1425—1427, fol. 50.

noote, vier jaren later er mede verleid, schijnt er vóór dien tijd geen belang bij te hebben gehad, en bovendien zou haar eigen leengoed niet noodzakelijkerwijze door deze verbeurdverklaring zijn getroffen.

Bij opdracht van Floris van Haemstede, ridder, heer van Haemstede, Montegijs en Hautert, werd vrouw Elisabeth, 15 Juli 1430, door den hertog beleend met half de heerlijkheden van de Lier en Zouteveen, met pachten, renten, tijnsen en ander toebehooren [1]). Heer Floris was 30 November 1410 met die halve heerlijkheden beleend geworden, als hem aangekomen van heer Jan van Haemstede, zijn broeder [2]), en op 2 December d. a. v. tochtte hij zijne echtgenoote, Johanna van Borselen, aan veertig Engelsche nobelen uit die heerlijkheden [3]).

Zoude vrouw Elisabeth dit leengoed sedert 1430 verpand hebben? De uitdrukking „in voirleden tyden" in haren brief duidt schijnbaar op een langer verleden.

Terwijl de Haemstedes eene helft der genoemde heerlijkheden bezaten, bevond de wederhelft zich in het bezit der Nijenrodes.

Op 14 Aug. 1412 wordt jonkvrouw Yde, heeren Dirks dochter van Bylant, echtgenoote van Jan van Nijenrode, bij opdracht van Otto van Nijenrode, ridder, den vader haars gemaals [4]), beleend met al diens recht op de goederen van de Lier en Zouteveen, m. a. w. de helft dier heerlijkheden, edoch met dien verstande dat in geval van overlijden van jonkvr. Yde, zonder kinderen na te laten uit haar huwelijk met Jan van Nijenrode, deze of zijne erven het recht zouden hebben die goederen te lossen met drie duizend Rijnsche guldens, de som haar door haren vader ten huwelijk medegegeven [5]).

Zonder dat zulk geval zich voordeed, bij het leven van jonkvr.

---

[1]) Reg. in Beijeren IX, fol. 122.

[2]) Reg. Nov. Vasall., fol. 71 vso.

[3]) T. a. p. fol. 72.

[4]) Volgens Berichten Hist. Gen. te Utrecht. IV, blz. 29, 37, 40.

[5]) Reg. Nov. Vasall., fol. 90. gedagteekend O. L. V. dach Assumptio 1412; te vinden bij van Mieris, Charterboek, IV, blz. 211, naar het oorspronkelijk, met „avondt" in plaats van „dach".

Yde en terwijl kinderen uit gezegd huwelijk aanwezig waren zijn deze leengoederen toch in het bezit van Jan van Nijenrode gekomen, want op 26 Maart (1438) 1439 wordt hij door hertog Philips van Bourgondië verleid met half de ambachten van de Lier en Zouteveen met allen toebehooren, na zijn dood op zijn zoon Jan van Nijenrode over te gaan, doch onder verband van de lijftocht, met welke jonkvrouw Yde door haren man, eerstgenoemden Jan van Nijenrode, tenzelfden dage, 26 Maart 1439 [1]) wordt getocht aan de mindere helft van half die ambachten met allen toebehooren [2]).

Aangaande vrouw Elisabeth's brief valt nog op te merken, dat daarin onder „de Lier" ook Zouteveen zal moeten worden verstaan. Deze Delflandsche, in elkanders nabijheid maar niet bijeen gelegen heerlijkheden, werden oudtijds steeds samen bezeten. Reeds 28 Juli 1282 werden zij door graaf Floris V, in ruil voor andere goederen, gezamenlijk aan Jan Persijn, ridder, afgestaan [3]). Vrouw Elisabeth wordt dan ook, als boven vermeld, in 1430 met de helft van *elke* dier heerlijkheden beleend.

Nog wensch ik te wijzen op een tweetal oudere oorkonden betreffende het geslacht Hodenpijl, dan waarvan bij van Leeuwen, Bat. Ill., blz. 985, wordt gewaagd.

De eerste Hodenpijl, aldaar vermeld, is Arnoud; graaf Willem III doet, 30 December 1323, uitspraak over het voorofferen tusschen Arnoud en zijne broeders (niet bij naam vermeld) eenerzijds, en Jan Coppaerts (van Schipluiden) anderzijds [4]).

In het archief der Oud-Bisschoppelijke Clerezy te Utrecht, in bewaring bij de rijksarchieven aldaar, berust eene oorkonde van 2 Mei 1315, waarbij „Wi Jan van Hodenpil, raetsmanne ende......

---

[1]) Hij bedient zich dus van den jaarsdagstijl.

[2]) Reg. Philippus A. fol. 106.

[3]) Oorkdbk. van Holland en Zeeland, II, n° 461.

[4]) Reg. E. L. 1, fol. 39 vso. Blijkbaar was Arnoud toen knape, maar dat hij later ridder werd, blijkt uit een brief van hertog Willem, die hem „heer" noemt, als hij hem en Jacob zijn bastaard, 20 Febr. (1354) 1355, vergiffenis schenkt voor hun wangedrag. Reg. E. L. 25, fol. 52 vso.

scepene, in Delf orcunden dat.... (zekere renten aan de proosdij Koningsveld geschonken worden).... bezeghelt met onzen zeghelen int jaer ons Heren MCCC ende vijftiene, des Vridaghes na zente Marcus daghe".

Deze Jan v. Hodenpijl moet, raadsman [1]) der stad zijnde, te Delft gewoond hebben, en onder de aanzienlijkste burgers gerekend zijn geweest. Bij den vorst heeft hij het evenwel verbruid, vermoedelijk ter zake van Hoekschgezindheid; hertog Willem verkoopt 15 December 1352 aan „Dirc IJsbrantssoon een huys ende erve (*te Delft*) dat Jans van der Made was ende Jans van Hodenpijl, dat zij jeghens ons verbuert hebben,...... an die Ouddelf...." [2]) Maar op 12 April 1355 (Zond. na Bel. P.) schenkt de hertog vergiffenis aan „heren Janne van Hodenpijl" [3]). Hij is dus in den tusschentijd, vermoedelijk in dienst der Hoekschen, ridder geworden [4]).

Zijn zegel, aan gezegden brief gehecht, vertoont het bekende wapen van Hodenpijl, doch met een barensteel boven in het schild. Hij was dus een jonger zoon, en vermoedelijk een der broeders van Arnoud, van wie in 1323, als boven, sprake was.

Eene andere oorkonde, van 12 Augustus 1322 [5]), waarbij „Jan Coppaerdssone van Scipleijde" [6]) zijne vrouw Sophie van Naaldwijk,

---

[1]) De raadsmannen, raden, werden oorspronkelijk door de schepenen uit de voorname ingezetenen gekozen, ten einde hen in het regeeringswerk bij te staan, en waren hun ondergeschikt. Maar na verloop van tijd hebben zij zich door hunnen nuttigen werkkring, waarin zij zich langzamerhand een grooter aandeel in het uitvoerend gezag vonden toegekend, tot een rang (later in het burgemeesterschap opgelost) boven de schepenen weten te verheffen; vandaar dat Jan v. H. hier vóór de schepenen wordt genoemd. Vgl. Fruin, in Bijdr. Vaderl. Gesch. 3e R. V, blz. 214, en in verband daarmede, deel III, blz. 203.

[2]) Reg. E. L. 25, fol. 19 vso.

[3]) T. a. p. fol. 61 vso. Hij moest voor deze gunst 800 oude schilden betalen.

[4]) Van Jan v. H. Arnoudsz. kan hier geen sprake zijn, daar hij, volgens van Leeuwen, in 1369 nog als knape wordt vermeld.

[5]) Reg. E. L. 1, fol. 25 rto. Alle door mij aangehaalde registers berusten op het rijksarchief.

[6]) Reeds hierboven vermeld als twist hebbende met Arnoud van Hodenpijl, over het voorofferen in de kerk te Schipluiden, waarbij laatstgemelde boven hem den voorrang verkreeg, en boven beiden Arnoud van den Dorpe, omdat deze

tocht, noemt o. a. als belendend land onder Schipluiden: „Florens land van Hodenpijl." Deze Florens was waarschijnlijk insgelijks een der broeders van Arnoud.

's Gravenzande. JAMES DE FREMERY.

Van der Burch (XLVI, 439, 651). — Vóór mij liggen:

1°. H. v. der Burch, Aan mijnen zeergeliefd. broeder Jacobus v. d. Burch, bij gelegenheid zijner inwijdinge tot herder en leeraar in Christus Gemeente te Yzendoorn; den I. van Wijnmaand MDCCLXXV. [1])

2°. Lijkklagt op het smartelijk afsterven van mijnen oudsten en hooggeächten broeder Jacobus van der Burch, in leeven zeer geliefd' en getrouw' euangelidienaar in de gemeente van Yzendoorn. In den ouderdom van 29 jaaren, 9 maanden en 6 dagen, aldaar overleeden den XVI. van Slagtmaand MDCCLXXVI, en begraaven den XXIII. der zelfde maand. — Door H. v. d. Burch, wiens andere broeder Matthys, volgens eene aant. ald., zich thans tot het heilig dienstwerk is voorbereidende op 's Lands hoogeschool te Leyden.

3°. Bruiloftzangen voor den weleërwaardigen zeer gel. Heere Matthijs van der Burch, predt te Rockangie, beroepen te Maasland, en Mejufvre Lijdia Jonker, in den echt vereenigd te Sommelsdijk, den VIden van Slagtmaand MDCCLXXXII. — Met zangen van zijne broeders Hendrik en Cornelis Johannes v. d. B., Joh. v. Hoogstraten, A. v. Assendelft en J. de Stoppelaar.

4°. Ter echtvereëeniginge van den Heere Hendrik Stant en mijne

---

baljuw was van Delfland en Schieland, en in of onder Schipluiden woonde; v. Mieris, t. a. p. II, blz. 299. De brief is afgedrukt in Nav. XL, blz. 274. Ook bij v. Mieris, t. a. p. blz. 138, maar onvolledig en met foutief jaartal.

[1]) H. v. d. Burch vervaardigde ook een gedicht Ter tinnen bruilofte v. d. Heere Joh. v. Hoogstraten en Mejuffr. Sara Elizab. v. Well (gehuwd te Dordrecht 16 Maart 1766), gevierd in 's Grav. den 16den van Herfstmaand 1778; en Op het huwelijk v. d. Heere Joan Pieter v. Hoogstraten, koopman, en Mejuffre Anna de Bruyn, voltrokken in Amst. den 22sten van Sprokkelmaand 1784.

zuster, Maria Cornelia v. d. Burch. Getrouwd te Scheveningen, den XIX[den] van Oogstmaand MDCCLXXXIII. — Gedichten van H. en Cornelis Joh. v. d. Burch.

5°. Ter zilveren bruilofte van den welëdel. geboor. Heere M[r]. Franc v. d. Burch, Willems zoon, veertigraad en oudpresident schepen der stad Delft; hoogheemraad van Delfland, enz. enz. En de welëd. geboor. vrouwe, Anna Maria v. d. Goes; Gevierd te Delft den XXIII van Grasmaand MDCCLXXXIV.

Dat laatstgenoemde gesproten was uit het bekende geslacht v. d. Burch of Burgh, 't welk te Delft, te Dordrecht en te Gouda in de regeering zat, blijkt uit de gedrukte geslachtlijst bij Ferwerda en in Kok's Stam- en Wapenb. Of dit met de voorgaanden ook het geval was, is mij onbekend, daar te Amsterdam ook eene familie van dien naam (*alias* Burg) voorkomt en in 't bestuur zat, welks wapen: gedeeld: van goud, met een zwarten dubbelen adelaar, en van blauw, met een zilveren *burg*; [1]) ht.: acht struisveeren, goud en blauw, met volgend onderschrift, prijkt op Blaeu's kaart der „Insvlæ Americanæ in Oceano Septent., cum Terris adiacent.": A m p l.[mo] P r u d.[mo] D o c t.[mo] V i r o D. ALBERTO CONRADI VAN DER BVRCH, I. C. R e i p. A m s t e r d a m e n s i s S e n a t o r i, C o l l e g i i S c a b i n o r u m P r æ s i d i, S o c i e t a t i s I n d i c æ, q u æ a d O c c i d e n t e m m i l i t a t, a s s e s s o r i, e t n u p e r a d M a g n u m M o s c o v i æ D u c e m L e g a t o, *Tabulam hanc inscribit Guiljelmus Blaeu.* [2]) Vgl. v. d. Brandeler, De wapens v. d. Magistrat. v. Amst. sed. 1306 tot 1672, 's Grav. 1890, bl. 129 (waar hij Burgh heet); Herald. Biblioth. 1873, bl. 229, waar men leest: „Mathijs Coenders (*alias* Coenraeds), uit het hertogdom Gulik

---

[1]) Rietstap, Arm. gén., 2e Ed., geeft dit wapen op **Burgh** — *Amsterdam,* doch kende het helmteeken niet.

[2]) Zie van hem: Scheltema, Staatk. Nederl.. i. v., die hem Burgh en zijn zoon Burg noemt [Wagenaar, Amst. in fol., heeft (III, 362) Burgh doch overal elders Burg]. Hij was ook secretaris van Amst., 1620 en 21 (Wag. l. c. III, bl. 495). — Witsen Geysbeek, t. a. t. h. p., i. v., maakt nog melding van „Jacob v. der Burgh (Verburg?), waarschijnlijk een Amsterdammer", als dichter en staatsman (bij Scheltema, Staatk. Nederl., onvermeld), † ca. 1660.

afkomstig, van eerzame doch weinig bemiddelde ouders. Is tot Wesop komen wonen en heeft aldaar getroud Hillegond Goverts; quam daerna tot Aemsteldam ende brouwde in de Brouwerije van *de Burg* op de Fluweele Burgwal. Sijn kinderen: I. Coenraad Matijsz. Burgh, sturf in de fleure sijns levens; had getr. Breghjen Pieter Rodings dochter, dewelcke lange jaren in weduwelijcke staet hem overleefde, ende sturf anno ...., nalatende 1 soon ende 2 dochters: A. Doct. Albertus Coenradi Burg; hij werde 36-Raad 1618, Scep. 1619 e. vv., Cos. (Burgemr) 1638. 43. Item in de Admiraliteijt tot Aemst. 1644 tot 1647. Ambassadeur na Den[emarken] anno .... (1639). Item na Moscovien anno .... (1630) ende anno 1647 [1]) noch eens derwaerts alleen, doch sturf op de grensen in Dec. [2]) 1647 binnen Novogrod; ende voltrock sijn soon de ambassade. Ux. Anna Wolfert v. Diemen, uit welke o a. een zoon, Dr. Coenraad Burg, Scep. ende Raed tot Aemst. 1649", (Thesaurier Generaal der Unie, 1666 tot in 1669, wanneer hij op 9 Nov. overleed. Scheltema l. c. i. v.). Vgl. Wagenaar, Amst., in-fol., I, 475, 487, 534, 561, 563; III, in de lijsten van den magistraat. [3])

De Amsterdamsche winkeliers, die — zeggen Witsen Geysbeek [4]) en de Rijksarchivaris v. d. Bergh [5]) — hunne namen, als Bakker, Geelvink, Oom alias Pomp, [6]) Buik, Doos, Koek, Otter, Bikker. Boendermaker, Kromhout, Hoppezak, Kalkoen, Reael, Trip, enz. [7]),

---

[1]) De punt-komma is hier misplaatst.

[2]) 24 Dec., volgens een onder mij berustend geschreven Alphabet. Regist. v. d. Namen d. Magistr. Pers. d. Stad Amst. benev. de tyd v. hun Verkies. en Overlyd." Vgl. Wag. l. c. III, 362.

[3]) Wagenaar noemt nog Mr. Coenraad Burg de Jonge als commissaris van de desolate boedels 1681, als raad 1689 en als schepen 1690. „In 1700 geworden Gouverneur van Curacao", voegt het aangeh. „Alphabet. Regist." er bij.

[4]) Biogr. Anthol. en Crit. Wdb. d. Nederd. Dicht., V, 85.

[5]) In de Jagers Taalk. Mggaz. IV 3, bl. 326 e. v.

[6]) „De mastenmaker", wiens nageslacht zich, even als de Amst. familie Verburg, het wapen van het Dordtsche geslacht Oem van Wijngaerden aanmatigde. Van dezen „mastenmaker" stamt de tegenwoordige Amsterdamsche familie Bac ker af. (Zie Maandblad v. h. Geneal.-herald. Gen. „De Nederl. Leeuw," XIV, 1896, No. 9, bl. 131 e. v.)

[7]) „Ces noms sentent le bourgeois", zegt ergens een Fransche schrijver.

meestal aan een beroep of bedrijf of aan een uithangbord ontleenden, waren van aanmatiging lang niet vrij te pleiten, hierin nog versterkt wordende door prul- en andere poëten en pluimstrijkers: *om de wille van het smeer* etc. [1]). De Wakker van Zon heeft ze niet weinig gegeeseld in zijn geschrift: „De Adel", 1786, bl. 161 e. v.

Q. N.

Van Oostdorp. — Het blijkt dat leden van dit oud en aanzienlijk geslacht reeds in de eerste helft der 15e eeuw te 's-Gravenhave waren gevestigd, want in 1432 wordt vermeld Johan van Oostdorp als deken van het kapittel der twaalf kanonnikken van de Hofkapel, genaamd 't Kapittel der Collegiale kerke van de H. Maria in Den Haag. In 1550 werd die waardigheid bekleed door Mr. Johan van Oostdorp, vermoedelijk een nakomeling van den eerstgenoemde.

De laatst bekende personen van dit geslacht zijn: 1° Tyman ook Thyman van Oostdorp, in Mei 1656 wegens Haarlem gecommitteerd in het collegie van de Ed. Mog. Heeren gecommitteerde raden van de Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Holland en West Friesland, die in 2den echt op 10 Febr. 1638 te 's-Gravenhage is gehuwd met Margaretha Schellinger, weduwe van Mr. Johan Veeneman, woonachtig te Amsterdam;

2° Elisabeth van Oostdorp, geb. omstreeks 1662, die omstreeks 1686 te 's-Gravenhage is gehuwd met Christoffel van der Kloot.

De kinderen van de laatstgenoemden waren:

a. Debora v. d. K. ged. te 's-Gravenhage 24 Aug. 1687, waarbij getuigen waren Willem van Alphen, Pieter de Putter en Helena Boularts), die in 1717 aldaar is gehuwd met Hendrik Koolaart (vermoedelijk een zoon van Pieter K. en Elisabeth Hoofman, dochter van Joost H. en Sara van Amerongen, vermeld in de Navorscher 1857, bl. 53 en 54). Uit dit huwelijk zijn geboren de tweelingen Pieter en Christoffel K. die 24 Aug. 1718 te 's-Gra-

---

1) „Vondel was de hofpoëet van alle (Amsterdamsche) patriciërs." (Van den Bergh, de oudste geslachten van Amst.; in „De Gids" 1862, bl. 192.)

venhage gedoopt werden, waarbij getuigen waren Hermanus Suermont en Elisabeth van Oostdorp;

b. Maria v. d. K. ged. te 's-Gravenhage 8 Oct. 1690; en

c. Anna of Johanna v. d. K. geb. omstreeks 1692, die in 1711 aldaar is gehuwd met Hermanus Suermont, uit welk huwelijk zijn geboren: 1° Christoffel S. ged. te 's-Gravenhage 6 Maart 1712, waarbij getuigen waren Jan Suermont en Elisabeth van Oostdorp; 2° Gillis Bernardus Suermont, ged. te 's-Gravenhage 6 Febr. 1715, waarbij getuigen waren Gillis Suermont en zijne vrouw Berendina van Meurs.

Wie kan mij opgave doen der ouders van Thyman en Elisabeth van Oostdorp, van Hendrik Koolaart (ook Coolaart) en van Hermanus Suermont?

Hoe waren de wapens van die geslachten?

's-Gravenhage. V. R. V. D. K.

De Bruijn. — Hoe is 't wapen van den bekenden Amst. gasfabrikant Cornelis de Bruijn? H. J. S.

OPGRAVING DER OVERBLIJFSELEN VAN HEEREN EN VROUWEN VAN BERGEN OP ZOOM,

(GESLACHT GLIMES).

De groote Coehoorn, in Juli 1698 te Bergen op Zoom aangekomen, om, naar zijn ontworpen plan, deze stad in eene geduchte vesting te herscheppen, meende bij den bouw der versterkingswerken gebruik te kunnen maken van de ruine der oude Lambertus Kerk. Deze kerk, staande ter plaatse, waar nu den tuin der societeit „Thalia" is gelegen, was door Fransche soldaten van kolonel La Garde in brand gestoken, na in twee beeldstormerijen te zijn geplunderd en inwendig vernield.

In April 1699 hier ter stede gecommitteerden uit „den Raede van State" aanwezig zijnde, kwam het tot eene bespreking over

den verkoop dier ruine tusschen hen en Coehoorn aan de eene zijde, en de burgemeesters dezer stad, Johan Schaghen en Mr Jeremias de Baudoux, tevens fabriekmeesters der groote Kerk, aan de andere zijde.

De burgemeesters boden namens den magistraat der stad eenige artikelen aan, waaronder hunne machtiging om over den verkoop te onderhandelen, alsmede dat de taxatie zoude geschieden door 4 personen, waarvan de Raad van State en Kerkmeesters ieder twee zouden benoemen en nog eens ieder één, zoo de vier eersten het niet eens konden worden.

Door de burgemeesters werden ten verkoop aangewezen:

„de twee poorten den eenen synde den inganck, ende den anderen den tegenwoordigen besloten uytganck, den tooren met den trap, staende aen de rechtersyde der inganck, de bogen ende pilaren met den aencleve van dien, nevens het bovenste der bogen waer van het onderste nogh maeckt een gedeelte der gebruyckte Kercke ende dat sooverre als door Kerckmeesteren aen haer Ed: Mog: Heeren gedeputeerdens ofte der selver gesubstitueerdens aengewesen sal worden."

De steenen en materialen, op het Kerkhof liggende, waren daarbij cadeau.

Na heel wat geschrijf werd door den Raad van State een nieuw contract aangeboden, dat bekrachtigd werd den 24 Augustus 1699, waarbij hetzelfde ter verkoop werd aangewezen als hierboven, doch in plaats van: „ende dat sooverre als door Kerckmeesteren aen haer Ed: Mog: Heeren gedeputeerdens ofte derselver gesubstitueerdens aengewesen sal worden kwam te staan: „alsmede de muyragien streckende daer geen huysen tegens gebout syn, naer de syde genaemt het Kerckhof. Gelyck mede de oude steenen gelegen onder de aerde uytgesondert alle sarcken, welcke sullen overgelevert worden aen de Kerckmeesters. Alles voor ses duysent Caroli guldens contant.

Een ander contract voor een nieuwen verkoop werd aangegaan den 23 October 1799. Daarin stelde de Raad van State voor af te staan „de pilaeren ende plinten staende boven de rollaege van

de afgeteeckende boogen ofte nissen in het Oosten van de resterende Kercke. Alsmede alle de steenen van wat natuyre ende hoe diep die oock bevonden sullen worden te leggen het sy voerende den naem van fondamenten, ofte andersints gelegen onder den grondt, gelyck synde met het oude genoemde Kerckhof, te weten voor soo verre daar van het bovenste in de eerste conditie verkoght ende vervoert is voor 2500 guldens."

Den 17 Februari 1700 begon men het vervoer naar de aan te leggen werken en voor 16 Augustus van dat jaar waren de overblijfselen der Heeren van Bergen gevonden, daar in een vergadering van den Binnenraad op dien datum gehouden de Burgemeester Johan Schaghen voorstelde: „aen de luyden die aen de oude Kercke gewerckt ende de kisten gevonden hebben eene fooye ofte vereeringe te geven, alsmede aen den opzichter N. de Witte voor syne goede sorge ontrent de kisten."

De grafkelder der familie moet geweest zijn in de Oostkapel (No 1184 Archief BoZ).

Eerst in Maart 1702 werden de overblijfselen vervoerd, gelijk blijkt uit onderstaand uittreksel der Resolutien, vergadering van den Binnenraad van 10 Maart 1703, toen deze verklaring werd voorgelezen en bekrachtigd, op verzoek van den markies van Bergen, François Egon de la Tour d'Auvergne „ten eynde de posteriteyt magh weten hoe ende in wat voegen deselve aldaer gebracht ende geplaceert sijn geworden."

„Heden den 19e ende 20e Maert 1702 syn de beenderen van eenige Heeren Marquisen ende Vrouwen Marquisinnen in loode kisten gevonden in het ontgraven van het oude Kerckhof alhier, ende naederhandt in kleyndere kistjes geleght door ordre van onson genadigen Heere ende Marquis gebracht ende geset geworden in den kelder van de Cappelle op het groote Hof alhier, welckers grafschriften luyden, als volght.

1. Hic sunt recondita ossa generosae Dominae Margaretae de Rouveroy, alias de sancto Symone, Dominae quondam de Bergis super Zomam, uxoris Doni Johannis de Glymis Doni loci praefati, quae migravit ad dominum decima quinto Aprilis circa Horam nonam noctis Anno Doni MCCCCLXIX°,: requiescat in pace."

Vertaling:

Hier rusten de overblyfselen — letterlijk zijn de beenderen geborgen der edele Vrouwe Margaretha de Rouveroy, genaamd de Saint Symon, weleer meesteresse van Bergen op Zoom, echtgenoote van den Heer Jan van Glymes, Heer van vernoemde plaats, welke in den Heer ontslapen is (letterlijk verhuisde naar den Heer) 15 April 9 uur namiddag in het jaar O. H. 1469. Zij ruste in vrede.

„Ce corps de Dame Marguerite de Sainct Simon a estes remis dedans ce petit cercuil pour estre le premier du tout brisé en le transportant du lieu de sa premier sepulture l'an XV^c LXiij) sellon Brabant le XXiij) jour de Mars.

2. Hier leet Heer Jan van Glymis Heer van Bergen op ten Zoom die geregeert heeft als Heer LXiij (jaer, en storft op ten sevende dagh van September MCCCCXCiij).

Ce corps du Seigneur Jan de Glymes a estes remis dedans ce petit cercuil pour estre le premier du tout brise en le transportant du lieu de sa premier sepulture l'an XV^cLXIII (sellon Brabant le XXIII) jour du Mars.

3. Hier in legget begraven Philips oudste soone te Bergen, Riddere dewelcke sterft gewont in de dienste syns princen Caerle, Herthoge van Bourgounnie ende Brabant etc: in 't logis voere de stad van Nancij in Lorrainen te dier tijt hebbende last van hondert glavien van syne prince voirs. in t' jaer ons Heeren MCCCC en LXXV op Sinte Kathrinen avont" (24 November).

4. Hier light begraven my vrouwe Adriane van Brumuer." (Brimeux, van Briemen, dochter van Guido graaf van Megen) „huysvrouwe van Heer Jan Heere van Bergen en van Walein, die starft in t' jaer ons Heere XV^c den eersten dagh van Junio, Bid voor de ziele.

5. Johannes Dominus de Bergis eques et decanus ordinis aurei velleris obiit anno aetatis suae: 80: die vero Sebastiani martyris anno XV^cXXXI stylo Brabantiae.

Vertaling:

Jan Heer van Bergen ridder en Deken van de orde van het gulden vlies, overleden in den leeftijd van 80 jaren, op den feestdag van den martelaar Sebastiaan (20 Januari) in het jaar 1531. Brabantsche tijdrekening.

6. „In t' jaer vijftien hondert en een en veertigh met
Den seventwintighste dagh Junii saemen
Sterft Heer Anthonis van Bergen d'eerste Marquis net
Grave van Walhain vol deughdelycker faemen
Gouverneur van Lutzenburgh en van Namen
Een Heere vander oerden in synder jueght
Wiens zielen moet besitten die eeuwige vrueght.

7. Ycy dort Messire Jhean second Marquis de Berges, conte de Walhain, chevalier de l'ordre conseillier d'estat et gentilhomme de chambre du Roy, Gouverneur Cap^nt general et grand Bailly de Haynnau, Cap^ut de la citadelle en Cambray, lequel

a la grande requeste de tous les Seigrs de par deca et pour obvier aux horribles troubles, qui menassoient ces paiis, se transporta vers le roy en Espaigne ou le XI. mois apres son partement il fina fort catholiquement ses jours en la ville de Madril le XXI de May XVcXLVij et le XXXIX an de son aage, qui pour ses singulieres vertus fut uniquement ayme et estime de tous, et sa mort aultant universellement regrettee que de nul prince, dont il soit memoire laissant Madame Marie de Lannoy sa femme vefve hien desolee avec la quele il vesquit en paix accord et amour, non croyable lespace de XVij ans sans que Dieu leur octroyat generation, chose fort regrettable que d'un pair si perfaict il n'est sortie lignee qui peult representer leurs inestimables vertus. Pries dieu pour son Ame.

Hoc in loculo
Sepultus jacet
generosus quondam
et juvenis
Dominus Ludovic
De Bergis comes
Año Dom̃: XVcXXij
Mensis Novembris die XX.
Requiescat in pace.

Vertaling.

In dit graf ligt begraven de weleer zoo edele en nog jeugdige Heer Ludovicus, Graaf van Bergen.
In het jaar onzes Heeren
1522 20 November.
Hij ruste in vrede!

Tot in 1795 bleven deze overblijfselen ongerépt, doch toen in dat jaar de Franschen het markiezenhof in beslag namen, werd alles in het gebouw door- en onderzocht en ook de kisten bleven niet ongeschonden.

In het jaar 1819 werd, blijkens procesverbaal van den 2en Februari bevonden, dat in de kelders nog aanwezig waren 3 open looden kisten, waarin een geheel mannelijk, een gedeelte van een vrouwelijk geraamte en een kinderhoofdje. In een hoek lagen een hoop beenderen.

Op verzoek van den Koning van Beijeren had Z. M. Koning Willem I reeds in 1819 aangedrongen op het overbrengen dezer overblijfselen naar de Roomsch Katholieke Kerk. Wegens den toestand van dit gebouw en om de verwachting dat weldra eene nieuwe Roomsche Kerk zou worden gebouwd, werd deze overbrenging uitgesteld, totdat eindelijk op den 28 October 1829 alle overblijfselen in een looden met hout omkleede kist bijeen werden verzameld en des voormiddags om 10 uur zeer plechtstatig over-

gebracht naar de nieuwe Roomsche Kerk, waar de kist voor het hoogaltaar werd begraven.

Bergen op Zoom. G. J. F. MES.

Leembruggen (XLVI, 661). — In antwoord op de vraag van den heer W. v. S. gedaan of de heer C. J. Leembruggen te Leiden de titel van „Baron" voert en voeren mag, diene dat deze persoon niet alleen zoo genoemd schijnt te worden, maar zich zelf ook zoo noemt. Ik heb zelf een stuk gezien versierd met een monogram, bestaande uit de letters C. J. L. dooreengestrengeld, gedekt met een *baronnen*kroon, terwijl de aanhef luidde: „De ondergeteekende C. J. *Baron* Leembruggen".

Volgens ingewonnen bericht heeft de heer Leembruggen in het begin van 1891 den *Italiaanschen* adeldom verkregen.

Of de heer Leembruggen het *recht* heeft om dien titel hier te lande te voeren, mag worden betwijfeld, daar het volgens art. 435 wetboek van Strafrecht aan Nederlanders verboden is vreemde adellijke titels te voeren. V. W.

Das älteste Siegel der Familie Van Lijnden. — In „De Navorscher", 1896, p. 667 beehrt Herr Staats-Archivar S. Müller, Fz. unsere Erörterungen über das Siegelwappen des Gosuin van Linden mit folgender Berichtigung:

„In der vorigen Nummer des Navorscher, schreibt der Herr „Baron A. von Linden u. A. über das älteste Siegel der Familie „Van Lijnden, hängend an einer Urkunde von 1299 in dem „Utrecht'schen Reichs-Archiv. Auf Grund von zwei ihm durch mich „verschafften Reproductionen in Photographie und in Gypsabdruck „kommt SHWGeb. zu der Schlussfolgerung, dass es in unwider-„leglicher Weise feststeht, dass das Siegelwappen des Gosuin van „Linden nicht, wie Baron van Spaen behauptet, ein schwebendes „Kreuz darstellt, sondern dass es ein getatztes und schwebendes „Kreuz repräsentirt."

Herr Staats-Archivar S. Müller sagt nun weiter, dass er sich gezwungen fühle dieser Schlussfolgerung entschieden zu wider-

sprechen auf Grund einer nochmaligen Besichtigung des Originalsiegels. „Es sei," sagt er, „zu bedauern dass wir einen mangelhaften „Abdruck des Siegels erhalten haben. Aber das Original-Siegel „selbst, welches wenig beschädigt sei, lasse nicht den mindesten „Zweifel darüber, dass die horizontalen Arme des Kreuzes that„sächlich in den Schildrand verlaufen und daher weder getatzt „noch schwebend seien. Obgleich er anerkenne dass dies weder „natürlich noch correkt sei."

Zuvörderst müssen wir unserer Replik auf obige Einwendungen vorausschicken, dass die von Herrn Staatsarchivar S. Müller angeregten Zweifel über die horizontalen Arme des Kreuzes in dem Siegelwappen des Gosuin van Linden, selbst wenn dieselben begründet wären, keinen Einfluss auf den Hauptausgang unserer Arbeit über den Ursprung der Van Lijnden von Geldern ausüben können.

Also, die horizontalen Arme des Kreuzes in dem Siegelwappen des Gosuin van Linden, 1299, seien nicht getatzt.

Mit Unterstützung eines guten Vergrösserungsglases wird Herr S. Müller sich genauestens überzeugen können, dass der linke (heraldisch links) horizontale Arm dieses Kreuzes unten ganz deutlich getatzt ist, und dass er oben in Tatzenform ausmündet, wenigstens lässt der Gypsabdruck dieses Siegelwappens welchen Herr S. Müller uns zuzuschicken die Güte hatte, nicht den Schatten eines Zweifels darüber übrig dass der horizontale linke Arm auf diesem Kreuze getatzt ist.

Wenn auf der unserem diesbezüglichen Artikel beigelegten Facsimile-Zeichnung dieses Siegels die Tatze des erwähnten linken Armes nicht genügend zum Ausdruck gebracht worden ist, so ist dies der Fehler des betreffenden Zeichners (Graveur Stern in Paris), der es wahrscheinlich auch unterlassen hat, ein gutes Vergrösserungsglas für seine Arbeit zu Hülfe zu nehmen; aber selbst diese Facsimile-Reproduction des Siegels lässt nicht den mindesten Zweifel darüber aufkommen, dass der Zeichner derselben sich nicht davon überzeugt habe, dass der linke horizontale Arm dieses Kreuzes

getatzt sei, denn die Ausmündung des Armes in eine Tatze ist auf der Zeichnung deutlich ausgedrückt.

Ebenso deutlich wie beim horizontalen linken Arm des Kreuzes die Tatze, ist beim rechten horizontalen Arm zu ersehen, dass die Oberfläche der Tatzenstelle sich durch irgend einen leichten Druck der auf derselben gelastet haben mag abgerieben hat. Diese abgeriebene Fläche, wie auch die Tatze auf dem linken horizontalen Arme des Kreuzes, sind, nachdem man einmal durch das Vergrösserungsglas auf dieselben aufmerksam gemacht worden ist, auch mit dem freien Auge sichtbar.

Die horizontalen Arme dieses Kreuzes seien auch nicht schwebend.

Mit abermaliger Unterstützung des Vergrösserungsglasses wird Herr S. Müller bemerken, dass der Rand des Siegelfeldes nicht senkrecht — wie es in Wirklichkeit sein sollte — sondern ganz schief abfällt, d. h. dass im Laufe der 600 Jahre auch diese Kante des Siegelfeldes aus ganz natürlichen Ursachen sich abgerieben hat, dass man daher wohl schliessen kann, dass noch ein freier Raum, wenn auch von unbedeutenster Dimension, zwischen der Tatze und der Kante des Siegelfeldes vorhanden gewesen sein muss. Der Grund warum dieser Zwischenraum so eng ausgefallen ist, kann nur dem mangelhaften Entwurf des Siegels zugeschrieben werden. Thatsächlich, sieht man auf den ersten Blick dass die Breite des Siegels in abnormaler Proportion zu dessen Höhe steht, und dürfte dieser Fundamentalfehler im Entwurf des Siegels darauf zurückzuführen sein, dass der Anfertiger desselben kein Meister in seinem Fache war. Dieser Eindruck kann keinem Kenner der Heraldik bei näherer Prüfung dieses Siegels entgehen.

Wir müssen daher ganz entschieden auf unserer Behauptung beharren, dass das Siegelwappen des Gosuin van Linden, 29 Sept. 1299, ein getatztes, schwebendes Kreuz repräsentirt, und dass Baron Spaen sich folgerichtig in der Beschreibung desselben bedeutend geirrt hat.

St Leonards on Sea. BARON ADHÉMAR VON LINDEN.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

BILDERDIJKIANA [1])

DOOR

H. DE JAGER.

XVI.

TWEE BRIEVEN VAN BILDERDIJK AAN FEITH.

Aan de bij Messchert, D. I. blz. 23—41, voorkomende Brieven kunnen de volgende toegevoegd worden.

1.

WelEdele Heer, veelgeachte Kunstvriend!

Eindelijk heeft men mij Schlegels vertaling van Batteux weten te bezorgen, welke hier nevens gaat. Allen mooglijken spoed met het ontbieden dezes werks gemaakt hebbende, wilde ik het nu niet ophouden, noch door mijne eigen nalatigheid UE. verlangen te loor stellen, zo lang reeds uitgerekt. En, hoe zeer de beandwoording van Uwe vereerende en doorwrochte Letteren van den 18den laatstleden eene ernstiger overpeinzing vereischte, dan welke ik tot nog over de belangrijke stukken, in dezelven verhandeld, heb kunnen aanwenden; mijn hart verbiedt mij deze gelegenheid te verwaarlozen, om U eenige oogenblikken te onderhouden. Indien UWE. dierhalve de gevoelens mijns harten minder bekend waren, indien ik aan de Uwe kon twijffelen, het zou niet dan in de uiterste verlegenheid zijn, dat ik thands de pen opvatteden: vooral na die verplichtende uitdrukkingen, met welke 't UwE. behaagd heeft, mij zo milddadig te overladen, en welke ik U altoos schuldig moet

[1]) Vervolg van Nav. XLVI, blz. 713.

blijven. Vergeef het mij, mijn Heer, ik bezit de bekwaamheid niet, om plichtplegingen op plichtplegingen toe te voegen: duld des dat ik de Uwe stilzwijgend voorbij gaa: verbannen wij dezelven van wederzijden: en mag ik mij vleien in den boezem eener wederkerige vriendschap (genoeg bevestigd om geen *lenocinia verborum* te behoeven) de vervulling van 't gene aan mijne bewoordingen ontbreekt, te zullen ontmoeten! — Maar ik ben des verzekerd; de minste bekommering over dit punt te voeden, ware Uwen weldenkenden aart een belediging aandoen, en een verdenking van Uwe oprechtheid.

UWE. stemt in mijn gevoelen wegens de Episodes der Ouden en Hedendaagschen: de Hooggeleerde Hr. *de Wakker* bekrachtigt het: — bij deze *suffrages* mag ik die van onzen in de oudheid doorkneden Hr. *Fontein* voegen: en van deze Rechtbank acht ik het vonnis (gelijk men plag te zeggen) onscheldbaar. — Deze nieuwe bekrachtiging aan mijn gevoelen gegeven, versterkt alle die redenen, welke mij tot hetzelve deden besluiten, en verbant allen twijfel.

Zo aangenaam het mij is, deze mijne stelling door U aangenomen te zien, zo streelt het mij ook, mijne eigen gevoelens te erkennen in 't geen UWE. mij voordraagt wegens 't ware Vaderschap der voornaamste deelen die den inhoud der Inleiding van 't thands gerucht makend werk des Hn. van Alphen uitmaken. 's Mans kundigheid in het Grieksch wil ik liefst niet beoordeelen; doch dat *die jeukerigheid naar Buitenlandsche schoonheden*, en *verachting van al wat zijn vaderland opgeeft* hem van den Prof. van Goens (met wien hij vermaagschapt is) overgeërfd zij, was bij mij buiten bedenking gesteld, zo dra ik die Inleiding las. De zelfde geest, in de daad, heerscht er in, die in de voorrede van *Mozes Mendelszoons* vertaalde *verhandeling over 't verhevene en naïve* heeft willen schitteren. Intusschen, zo ik mij verklaren moet, kan ik het den Hre. *Van Alphen* nog beter toestaan, de Nederlandsche Dichters op wat geringer prijs te waardeeren, dan den Professor, die zekerlijk nooit hunne schriften verstaan heeft, zo hij ze al gelezen mocht hebben. Want dat uit deze vertaling een diepe, zeer diepe onkunde van

't Nederduitsch blijkt, zal niemand die haar slechts inziet, mij kunnen betwisten. Niets toch ontmoet men er in dan Hoogduitsche spreekwijzen; en zo men de woorden die zuiver Hoogduitsch zijn, eens wilde uitmonsteren, wat bleef er over van 't gantsche werkje!

Geen wonder dierhalve, dat het boekje zo wel onder 't bereik der Hoogduitsche Journalisten viel, met welker lofspraken het pronkt, terwijl het misschien beter voor een' Duitscher, dan voor een' Hollander, niet dan zijn moedertaal verstaande, te lezen is: zo dat onze Natie waarlijk geringe oorzake heeft om sterk te verlangen na 's Professors vertaling van des zelfden Schrijvers verhandeling *Über die Hauptgrundsätze der schöne Künste und Wissenschaften*, die hij (bladz. V) ons belooft, en (bladz. XX) den Boekverkoperen (zo 't schijnt) verzoekt voor hem over te laten; noch ook na de overzetting van een' gantschen Hoogduitschen Dichter, die de schrijvers van zeker Hoogduitsch Tijdschrift van hem wenschen. En zo het waar is, het geen in het uittreksel uit dit Tijdschrift, voor zijn werkje geplaatst, gezegd wordt, dat hij „een grote belezenheid in de werken van smaak van alle Talen en volken betoont," men moet zeker zijn Moederspraak en Vaderland uitzonderen. — En echter ziet hij met verachting neêr op de werken onzer Dichteren! Werken, welke men niet grondig verstaan kan, zonder meer dan gemeene beoefening onzer tale: een taal oneindig moeilijker wel te leren, dan 't Fransch, Engelsch, Italiaansch en Hoogduitsch te samen. — Hoe gevaarlijk het nochtands zij, eenen Schrijver te berispen, wiens taal men niet volkomen machtig is, heeft hem zijn misslag in het berispen van *Mozes Mendelszoon* over de verwondering (bladz. 6) kunnen leren, waar bij hem het onderscheid tusschen *Bewunderung* en *Verwunderung* in de Hoogduitsche Tale ontslipt was, en door den Schrijver (in deszelfs latere uitgave van 1777 op bladz. 169 van het 2de Deel zijner Phil. Schriften) aangewezen wordt. Dit is den Hre. *Van Goens* gebeurd in 't Hoogduitsch, waar mede hij zo bekend is; hoe veel te meer moet dit voorvallen in 't Hollandsch! — Men zou zelfs in den waan kunnen komen, dat hij zich-zelven in deze tale mistrouwd heeft, en daarom niet een eenig Nederlandsch voorbeeld

heeft willen bijbrengen; (eene bijzonderheid, die reeds de opmerking der Duitscheren verwekt heeft!) doch het blijkt welhaast dat hij zich kunde genoeg in het Nederduitsch aanmatigt, wanneer hij in zijn voorrede met een' toon van medelijden, van onze grootste vernuften, van onze roemrijkste Dichteren spreekt; wanneer hij den Nederlanderen zijne rijmloze en Dactylische vaerzen aanbiedt; wanneer hij hun leren wil „dat deze vaerzen noch gemaakt noch beoordeeld kunnen worden, anders dan door Dichters, die „bij een groot genie ('t zij zijn eigen woorden) het fijnste gehoor voegen," en dus door het maken van zodanige vaerzen zich-zelven als een' Dichter van het *fijnste gehoor* zo wel als van *een' groten genie* durft opwerpen; wanneer hij „met voordacht in een dezer stukken een lam vaers laat" om te zien of men 't wel zal kunnen onderscheiden, en „hen, die het in den eersten opslag vinden" voor „de eenigen" verklaart, „aan wier oordeel hij zich in dit alles houden wil." — Bij de lezing der aanteekening, waar in deze woorden voorkomen (bladz. XXII) sloeg ik terstond die Hoogduitsche vaerzen (bladz. 14, 16, 32 en 33) op (van welker maat UWE. bewust is dat ik zelfs in onze taal niet afkeerig ben) om te beproeven of ik het geluk mocht hebben, tot die zeldzaam bevoorrechte verstanden te behoren: dan, helaas! in plaats van na *één lam* vaers te zoeken, zocht ik weldra na *één* goed vaers, en was ongelukkig genoeg, om het niet te kunnen vinden.

Maar genoeg hier van: verstaat de Hr. *Van Goens* onze Nederlandsche Schrijvers niet, het is niet te verwonderen, dat zij hem niet beter behagen dan mij de Hebreeuwsche Psalmen. Gelooft hij daarbij hen te verstaan, 't is des te natuurlijker, dat hij zich een gering denkbeeld van hun vorme. [1]) — — — —

---

[1]) Van den zeer uitvoerigen brief is hier een gedeelte en in 't vervolg een zeer groot gedeelte niet opgenomen, omdat het, genoegzaam woordelijk, reeds is medegedeeld door Bilderdijk zelf, als Bijlage tot zijne *Verhandeling over het Verband van de Dichtkunst en Welsprekendheid met de Wijsbegeerte*, in de Werken der Leidsche Maatschappij, D. VI, in 1783 uitgegeven, bl. 159 tot 198; uitgave in 8vo (bij Messchert, 1836) bl. 179—223.

Een gedeelte van het hier aangevoerde kan zekerlijk ook op den Hr. Van Alphen slaan. 't Zou wat vreemd luiden, een Lid van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde van onkunde in het Nederduitsch te verdenken, schoon men ook eenige aanleiding heeft om aan die fijnere Taalkennis te twijfelen. Doch dit meen ik uit verscheiden blijken vrijelijk te mogen besluiten, dat hij de vreemde Talen niet genoeg doordrongen heeft om de meeste feilen in uitlandsche Schrijveren te erkennen. Die feilen zijn daar echter ook feilen, Κἀκεῖ τὰ γ' αἰσχρὰ κἀνθάδ' αἰσχύνην ἔχει. (Eur. Andr. 244). -- Een oppervlakkige taalkennis is in dit opzicht gevaarlijk. Wat hier echter van zij: Neêrduitsch verstaande, oneindig beter verstaande dan de Hr. *Van Goens* (gelijk zijne schriften en in het bijzonder verscheiden zeer goede Dichtstukjes, zo men slechts geen partijschap voedt, uitwijzen) vindt het *ignoti nulla cupido* bij hem geen plaats, en er is die reden, om onze Dichters te versmaden, bij hem niet, die men in *Van Goens* onderstellen mag. — En is het niet oneindig beter te dulden, dat iemand, de zaak onderzocht hebbende, hetzij door een verkeerd inzicht, hetzij door zich op 't oordeel van anderen te verlaten, een valsche uitspraak doet; dan, dat hij zich vermeet, over hetgeen buiten zijn' kring is, op een' volstrekten toon te beslissen? [1])

De vooroordeelen en valsche gevolgtrekkingen zijn in de *Theorie van Van Alphen* waarlijk niet zeldzaam, zo wel als de verkeerde aanhalingen, en het vermaakt mij, eenige bewijzen daarvan door UWE. uitgewerkt te zien. —

— — — — — — — — — — — — — — —

Doch, waarheen vervoert mij de ijver! — Vergeef mij die drift, die mij wegsleept, mijn Heer! Ik moet U van onze Dichteren spre-

[1]) Mijn Vader teekende hierbij aan: „Nopens Van Goens, over wien in dezen brief zulk een ongunstig oordeel is geveld, schijnt B. in later tijd van meening te zijn veranderd. Althans in de Zedel. Gispingen, bl. 104, noemt hij hem „den zoo beroemden, geestvollen en van de onbeperktste kunde en geleerdheid doortrokken R. M. van Goens, wiens vroege jeugd in het Letterveld zoo uitschitterde." Men zie overigens het belangrijk Voorbericht, door den Eerw. H. W. T. Tydeman, voor de Eigen Levensbeschrijving van R. M. van Goens.

ken, en ik doe U 't verval der kunsten bejammeren. — In welk een' Chaos verloop ik mij hier! — Welk een brief! — En heb ik in denzelven nog wel afgedaan 't geen ik mij voorstelde? — Neen; 't was de schoonheid onzer taal, over welke ik UWE. nog dacht te onderhouden: ik dacht U hare voortreffelijkheid in vergelijking van de andre talen te tonen: ik dacht U te doen zien, dat zij de voorrechten der Oude en die der Nieuwe talen op eene aangename wijze weet samen te paren: — maar dit onderwerp wordt misschien wel eens omstandiger dan in een' brief uitgewerkt. — Wellicht zal ook een later postdag gelegenheid geven, om (zo ik anders Uw geduld niet te veel verge) de schuld, welke deze nog overlaat, in een' volgenden brief te voldoen. Ik bewaar daar de stof toe, en de ophelderingen, welke sommige punten in dezen misschien wel vereischen, zullen onze Briefwisseling, mag ik slechts met Uw andwoord vereerd worden, levendig houden. -- Vergun mij dit, en laat de openhartigheid, waar mede ik mij geuit heb, mijn Heer, mij Uwer dierbare Vriendschap aanbevelen, in vertrouwen op welke ik mij met alle hoogachting onderschrijve

Amsterdam,
den 16 December 1779.

WelEdele Heer!
UWEd. Onderdanige Dienaar
en ware Vriend,
Bilderdijk.

2.

Dierbare Vriend,

Op het oogenblik ontfing ik uwen brief zonder dagtekening, die mij complimenteert met de nieuwlings behaalde eermunt; die mijne naleezing van uwe Verhandeling [1]) vraagt, en die verder een hevig

---

[1]) Mijn Vader maakte hierbij deze kantteekening:

„Te weten: Feiths Prijsschrift *Over het Heldendicht*, in 1781 door het Genootschap *Kunst wordt door arbeid verkreegen* bekroond, en het Eerste Deel der *Prijsverhandelingen* van het Genootschap uitmakende. Bl. 173—181 aldaar vergelijke men met den inhoud van den hier medegedeelden brief."

pleidooi tegen mijne Episoden behelst. Wat het eerste betreffe, ik zal op den Woensdag na den aanstaanden Hemelvaartsdag U het compliment in specie wederom geven; wat van 't tweede zij, gij hebt recht, over mij te beschikken; maar het derde, het derde, mijn Vriend! — daar zullen we nog een' wijl over kibbelen! — 't Is thands feestdag, ik heb dus eenigen tijd, en gelukkig gisteren een paar riem papier opgedaan, en daar kan ik, zo ik hoop, nog al verr' mede komen.

Zonder voorafspraak (of zo er een wezen moet, neem haar uit de Catechetische woorden: „zij hebben veele vonden gezocht!"), ik zal uwe nieuwe bewijzen een voor een onderzoeken, maar ik vrees dat er contrabande waar onder loopt. Zie wel toe!

> „Indien het Episode in het Heldendicht het zelfde ware, wat het na de bepaling van Aristoteles in het Treurspel is, dan moest het volstrekt het geheele lichaam des Heldendichts behelzen; men zou er alleen de voorstelling en inroeping van kunnen afnemen, en al het overige maakt het Episode uit."

Dit is, waarde Vriend! 't allereerste, 't welk gij tegen mij inbrengt, en gij voegt er bij: „gij ziet dat deze gevolgtrekking doorgaat, immers indien er maar vier deelen in het Treurspel zijn, de *Voorrede*, het *Episode*, de *Uitslag* en de *Zangen der Reien*, spreekt het van zelfs, dat het *Episode* in het Treurspel al dat gene is, 't welk de *drie andere* deelen niet uitmaakt; en dat al het gene overblijft, wanneer men deze drie deelen wegneemt, het Episode is."

Zal deze gevolgtrekking doorgaan, zo moet er bewezen worden, vooreerst, dat het Heldendicht niet nog andere deelen heeft, die het niet met het Treurspel gemeen heeft; en ten tweede en voornaamlijk: dat het Heldendicht geen der *drie andere* deelen van 't Treurspel bezit. — Het eerste kan ik toegeven, onder die beperking, welke gij-zelf gesteld hebt, door de voorstelling des Dichters (die van de voorstelling des onderwerps die het Heldendicht met het Treurspel gemeen heeft, onderscheiden moet worden) en de aanroeping af te zonderen; doch hier wint gij niets mede, zo lang

ook het tweede niet aan wordt genomen. En dit, dit ontken ik wel hartelijk.

Ook het Heldendicht heeft de voorstelling (*Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor* [1]) enz. *Vous voyez à quel point le destin m' humilie* enz.) die het Eerste Bedrijf in het Treurspel is. Ook het Heldendicht heeft den Uitslag, of ontknooping, die het vijfde Bedrijf in het Treurspel is. En dus volgt het niet, dat zo 't Episode in het Heldendicht, dat van 't Treurspel is, heel het Heldendicht uit het Episode bestaan moet. Maar wat volgt er uit? dat het Episode in het eerste plan van het een zo wel als van 't ander Dichtstuk begrepen moet zijn; dat het tot het wezen des Heldendichts behoort, en dat het dat gene is, door hetwelke de uitslag bereikt wordt. Dit is mijn grondstelling, en 't is hier uit dat Aristoteles zich volkomen verklaren laat.

„Maar kan dit (gaat gij voort) ooit het denkbeeld geweest zijn van den zelfden man die ons leert (cap. 17, bij mij 16) dat het Heldendicht door de Episoden zijn uitgestrektheid krijgt?"

Ja, volkomen, mijn Heer; want, daar en de deugd der *voorstelling*, die in de klaarheid bestaat, en die van den *Uitslag* (de ontknoping) die in de gemakkelijkheid der oplossing te stellen is, kortheid en beknoptheid vorderen: zo is 't zeker, dat de uitgestrektheid door de Episoden wordt aangebracht. — Maar zegt zelfs onze Wijsgeer dit wel in de daad? Zien wij de plaats eens na: „In de Toneelstukken, zegt hij (dus letterlijk) moeten de Episoden beknopt zijn; maar het Heldeldicht wordt er door verlengd." Dit zegt hij niet opzetlijk van 't Heldendicht, maar alleen op een plaats daar hij handelt van 't Treurspel; daar geeft hij een vereischte op van het Treurspel, en hij zegt in 't voorbijgaan, dat die les die hij daar geeft, niet op 't Heldendicht uitgestrekt worden moet. Hij wil zeggen, zij mogen in 't Heldendicht lang zijn, en hij past dit toe op het voorbeeld van de Odyssea, waar van hij het plan kort en zakelijk opgeeft, om te tonen dat de Episoden daar het Dichtstuk

[1]) Virgilius, Aen. I. 67.

lang uitstrekken. Het onderwerp is daar de te huiskomst en herstelling van Ulysses; en al de rest, zegt hij, zijn Episoden.

Zeer goed heeft het Daniel Heinsius: „Observandum etiam, in Dramatibus concisa esse Episodia debere, cum, contra, producendi poëmatis causa, longiora adhibeant Epici"; doch voor het vervolg loopt hij mis met al de overigen. Het vergrijp is gering; maar van een al te groten invloed; het bestaat alleen in 't verzuim van de onderscheiding van den text. — Zie hier hoe ik het vertolke en vergelijk het oirsprongklijk:

„Want in de Odyssea is er een lang verhaal van iemand die verscheiden jaren uitlandig zwerft, die van den zeegod vervolgd wordt, die alleen is. § Terwijl het tot zijnent zodanig gesteld is, dat zijn goed van zijn vrouws minnaars doorgebracht, en zijnen zoon lagen gelegd worden, §, landt hij (Ulysses) na al zijne geleden stormen aan, en, de zijnen herkennende, de anderen overvallende, verdelgt hij zijn vijanden, en wordt hersteld. Dit nu is het (geen aan het onderwerp) eigen (is) (hetgeen tot het onderwerp behoort) 't overige behoort tot het Episode."

Hier onderscheidt onze Wijsgeer uitdrukkelijk het omzwerven, de vervolging van Neptunus, en de omstandigheden van Ulysses huis, van zijne terugkomst en herstelling, die hij alleen tot het eigene des ontwerps brengt, al die andere historietjes tot de Episode verwijzende. Het geen voor het eerste teeken § gaat, is dat deel van het Episode, dat vereischt wordt om den uitslag te bereiken: het geen tusschen deeze twee teekens §§ vervat wordt, begrijpt de omstandigheden, door welke de uitslag op zo of zodanige wijze bepaald wordt, en dit behoort meê tot het Episode: alleen het laatste gedeelte, de Uitslag, de ontknoping-zelve (het eenige dat de Wijsgeer hier, oplettend, *oratione directa*, uitdrukt) zegt hij eigen aan 't ontwerp (of zo gij 't wilt uitdrukken, aan de Fabel) te zijn. — En dewijl dit slechts een vrij klein gedeelte van het Dichtstuk beslaat, zo bewijst dit volkomen 't geen de Wijsgeer bedoelde, dat men in de Heldendichten lange Episoden maakt om het stuk uit te strekken. Want waarlijk, het Episode is lang van de reis van Ulysses en het geen zijn gezin aangaat: doch het geen Scylla,

Charybdis, de Syrenen Polypheem, Circe en Calypso betreft, is ieder op zich zelve zo uitgestrekt: niet deze deelen te samen maken 't Episode en wel een lang Episode uit.

Dat ik mij nog iets nader verklare. Aristoteles zegt: „Dit is het eigene der Fabel"; waar slaat dit op? op het laatste gedeelte van zijne rede, op dat, 't welk hij in *oratione directa* gezegd had: de aankomst en herstelling van Ulysses. — „Al het overige zijn Episoden"; waar is dit toe betrekkelijk? op al het geen in die rede voorafgaat, op al het geen hij *in oratione obliqua* gezegd had: Ulysses reis en de omstandigheden van zijn gezin. — Aristoteles geeft hier het plan op van de gantsche Odyssea, niet slechts het wezen der Fabel. — Indien hij anders gemeend had, kwam het er niet te pas: het kwam niet te pas van den aart van de Fabel in 't Heldendicht te spreken, terwijl hij van 't Episode in het Treurspel handelde. Maar Aristoteles is naauwkeurig, en stelt niets lichtelijk zonder bewijs aan te voeren. Hierom, daar hij van de Episoden in 't algemeen handelt, onderscheidt hij dat van het Heldendicht, daar het van het andere onderscheiden is, en bewijst hij zijne onderscheiding; 't geen hij zeker niet zoude doen, indien hij op 't eind van dit Hoofdstuk van de Fabel sprak.

„Maar, vraagt gij verder, is het met de Eneïde wel anders gelegen?" De overeenkomst van die met de nieuweren heb ik in mijn vorigen ten volle erkend, en het geval van Nisus en Euryalus aangehaald: voor Dido is nog iets te zeggen, zij treedt in het plan van Juno en hare *amourettes* vertragen de vervulling van 't lot dat hem riep naar Italie: zo vertraagt Gabrielle d'Estrée het winnen van Parijs: 't doel, 't ontwerp des dichtstuks. Zo strijdt het geval van Ulysses bij den Cyclops, bij Calypso etc. met de vervordering van de reis naar Ithaca, alwaar aan te landen het ontwerp is: en dus koomt het zeer geschikt in het Episode.

Na dit alles begrijpt gij zeer wel, lieve Vriend, dat uw reden van waarschijnlijkheid weinig klem heeft, vooral daar zij op eene onderstelling gegrond is, die geen streek houdt. Gij onderstelt naamlijk dat de Episoden „van het Toneel naderhand tot het Heldendicht overgegaan zijn". Dit ontken ik ten sterkste. 't Episode

is zo onafscheidelijk van alle gedicht 't welk een daad behelst, dat het niet van het een tot het ander kan overgaan, maar met ieder soort zelve geboren wordt; 't is er (gelijk gij in uwe Verhandeling ten opzichte van het Treurspel aanmerkt) altoos een onafscheidelijk deel van.

Gij werpt mij Aristoteles' duisterheid tegen. Ik bevind deze duisterheid niet; menge men slechts geen meêgebrachte denkbeelden onder zijn woorden, en hij is klaar. Of is hij niet altoos getrouw aan zijne eens aangenoome benamingen, naauwkeurig in te onderscheiden, en gereed met zijne bewijzen? — Wat wil men meer?

't Is ook zeker dat de Wijsgeer zich niet tegenspreekt over de noodzakelijkheid van de Episoden. Maar hij zou zich tegenspreeken, indien hij van Moderne Episoden sprak; wanneer hij ze niet noodzakelijk zegt te zijn, spreekt hij in betrekking tot de Fabel, tot het ontwerp van de daad; wanneer hij ze noodzakelijk oordeelt, in betrekking tot het Dichtstuk, waar van zij een deel en dus onafscheidelijk zijn. En in dit laatste geval moet men nog onderscheiden *quoad formam* en *quoad materiam*: *quoad materiam* zijn ze in 't dichtstuk noodzakelijk, *quoad formam* niet. — *Ulysses moest van elders op reis zijn naar Ithaca:* dit is 't Episode der Odyssea: maar hij behoefde niet op zee geslingerd te worden; dit is 't Episode van Homerus' Odyssea; hij kon ook b.v. uit Achaie te land weêrom komen en vreemde ontmoetingen hebben. *Quoad materiam* zijn ze eigen aan alle Dichtstuk, *quoad formam* hangen ze van de keuze der Dichters af. — *Bossu* verklaart de zaak wel, maar op een verkeerd beginsel.

Ga dit na, bidde ik u, lieve Vriend, en beproef het. Wat de plaats van Batteux betreffe, ik erken dat zij mij niet in 't hoofd lag; doch nu erken ik haar niet te verstaan.

„In de *eerste* beteekenis, zegt hij, en ook in de *tegenwoordige*, is het Episode een stukje, dat tot de Hoofddaad medewerkt, maar er afkan: het is van beteekenis veranderd in het Treurspel". Wat volgt hieruit anders dan dat het in het Toneelspel tot de beteekenis van iets onafscheidbaars gebracht is: doch dit is valsch, zo we het van tegenwoordig verstaan; en het strijdt niet met

mijn stelling, dat men thands het woord in de zelfde beteekenis neemt in het Heldendicht zo wel als in het Treurspel. — Waar heb ik mij dan hierin misgrepen?

Dit in vliegenden haast; na 't bezorgen van de Verhandeling schrijf ik nader. Vaar wel, groet de uwen, vergeef stijl en schrift en bemin

Leiden, 14 Febr. 1781. uwen

Bilderdijk.

(Wordt vervolgd).

Badeloch. — In de middeneeuwen was *Badeloch* als vrouwen-doopnaam, in Holland in gebruik. Ook in eene Vlaamsche oorkonde van de 14de eeuw, staat: „*Badeloghe*, zijn wiif". Is dit een oorspronkelijk Germaansche, of een vreemde naam? en hoe is deze naam te verklaren? W.

Kasper, Gaspard, Jasper. — Zijn deze drie doopnamen (de tweede is meest aan Frankrijk eigen — de eerste en de laatste komen in de Nederlanden voor) oorspronkelijk een en de zelfde naam? te weten, die van Caspar (of Casparus) — een der Drie-Koningen? W.

Waerscap stellen. — „Idem stelt waerschap int vercopen" van ..... eenige landerijen aan een ander. Aldus in 1591, 94 in het Geldersch Leenregister. Wat beduidt dit? JAC. A.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Miniatuurschilder Vodo. Eene oudtante van mij was uit de Dordtsche familie van Kamen. Bij de familieportretten, die uit den inboedel harer zuster kwamen, waren twee keurige miniaturen op ivoor, beiden, naar de tegenw. bezitter vernam, uit St. Petersburg gekomen. Deze twee waren steeds in een lade geborgen geweest, zoodat er nimmer de aandacht op viel. 't Is dus niet vast en zeker wie ze voorstellen, want er is nooit naar gevraagd. Maar 't is zoo goed als zeker, want in St. P. woonde Gerardus van Kamen (oom mijner oudtante), die ald. overleed 23 Mei (14 Juni) 1802 en er in juweelen handelde. Hij huwde ald. in de Fransche Kerk 7 Juni 1797 Anna Elisabeth Meyerus uit Riga, lidm. der Luth. Kerk. Zij hertrouwt Georg Prandsteller, welke sterft 13 (25) Dec. 1820 ald. En zij zelve sterft ald. 25 Sept. 1837. Na haren dood nu moeten die 2 portretten en dat van Clasina Vijgh (vr. van Jacobus v. K. broeder van Gerardus) zijn teruggezonden naar de familie. Op dit laatste portret staat: „uit St. Petersburg terugontvangen 11 Sept. 1840." Op het portret nu, dat van Anna El. Meyerus moet wezen, staat: Vodo. Leefde deze miniatuurschilder soms te Riga of te St. Petersburg? Zoo ja, dan wil ik niet meer twijfelen of zij 't is. 't Zou trouwens de eenige reden zijn waarom men het met dat van haren eersten man en dat van diens schoonzuster naar Dordrecht zond.

O. H. J. S.

Van Loenresloot. — Uit verschillende beleeningsakten

Jan, Heer Dirckszoon van Loenresloet
vermeld in ± 1313, 1333 en 1345
huwt . . . . . . ?

vermoedelijk was er ook
Jan van L.;
huwt . . . . . . ?

Dirck van L: (oudste zoon)
vermeld in 1333
huwt . . . . . ?
of deze kinderen nagelaten heeft blijkt niet.

Joff: . . . . van L: huwt Wouter Coe
Zij overleed. . . . . ? vermeld in 1
Hij overl

Hun viertal kinderen zich noemende „Loenersl

Jan van L:
vermeld in:
1437 en 1445.

Daniel van L:
vermeld in:
1424 tot 1447.

Wouter van L
vermeld in:
1423 tot 1445
overleed z: k:

Wouter Coevoet van Boevendaal
hertrouwt na het overlijden van zijn vrouw
hierboven vermeld:
Joff . . . . . . ? van den Vliet, Gerritsdochter
uit welk huwelijk geen kinderen schijnen geboren te
Hij overleed in 1423 of 1434
en zijn weduwe hertrouwt in . . . ?
Jan Valckenaer

Adriaan V:
vermeld in 1445

Hendrik V:
vermeld in 1455
verleid met Snoy-Grevenweert, om
dood te komen aan zijn drie zoons
verwekt had bij Joff: . . . . .

Adriaan V:

Hendrik V:
huwt
1° Johanna . . . ?
2° Godstowe Treys van
hij lijftocht aan het

Jan V:

Wie omtrent de hiergenoemde personen mij nader kan
verplichten.

's Gravenhage.

bronnen vind ik:

—— vermoedelijk	ook een zoon:
evendaal	Jan van L: Janszoon in 1413 burger van Utrecht
01, 1407, 1421.	in 1434 beleend met IX morgen lands in Oudenkoop
of 1434.	huwt . . . . . ? en overleden in 1439.
:	Dirck van L: Janszoon
trix van L:	verleid met IX morgen lands in Oudenkoop in 1440
neld in 1445	huwt . . . . ?
huwt	
m van Adri-	
m vermeld	denkelijk was zijn zoon:
n 1441.	Splinter Dirckszoon van L:
en dochters	Schout van Loenen (Sticht's) in 1486 en 1490
rvan slechts	huwt . . . . ?
nkelen bij	
me bekend.	
	en diens zoon
	Dirck Splinterszoon van L:
	Schout van Loenen (Hollandsch) in 1530 en 1541.

u
ij

, die
Ru-
er.

hten en de opengelaten plaatsen invullen, zal mij zeer

MARTINI BUYS.

OUDHEIDKUNDE.

DE WEEZEN VAN DEN ZEEKAPITEIN [1]).

ZEDENSCHILDERING

DOOR

JOH. H. BEEN.

Den 15en Februari 1726 schreef de heer Daniel Massis, te 's-Gravenhage, aan Weintje, die toen in Yperen woonde — hoe zij daar gekomen was blijve nog een weinig een geheim — het volgende:

„bij dese gelegentheijt moet UE mede delen, dat mijn broeder mijn desselfs brief van den 31 Janu: 1725 geschreven heeft, als UE broeder, Anderies Zas van den bossche, welcke van intensie was geweest over Mocka en Silon naert Vaederland te reparteren, in de eerste plaes overleeden is, aldaer op order van de Heer Johannes Hertenberg, Gouverneur van Silon vollegens sijn schrijvens aen mijn broeder, van den 6 Desember daar te vooren, seer fatsoendelijck ten respeckten van sijn vrinden, was begraven, ende des selfs grafsteede fraij opgemetselt geworden, weete niet of UE. voor schreve, van dit overlijden reeds kennis sult gekregen hebben, dogh vertrouwe UE geen groote reeden sult hebbe om verder daar over te bedrouven, maar God voor zijn schicking en genade, ten zijne opsigten, te dancken enz. enz."

Ja... ik zou zelf wel willen weten, wat dat enzoovoort inhield, want wat beduidt het geen groote redenen te hebben om te treuren over een broeder, die met eerbied door zijn vrienden is begraven? Moet men hier denken aan een vrome gemeenplaats, of was men bevreesd voor een terugkeer van Andries? Helaas, ik

[1]) Vervolg en slot van Nav. XLVII, blz. 85.

had een copie van den oorspronkelijken brief, en ik staar op dat „enzoovoort", waarachter waarschijnlijk het antwoord verborgen ligt. Heel bedroefd was die copiïst zeker niet, die *niet* in zijn eigen brief, maar wel in het ingesloten afschrift, zooveel komma's gebruikte, alsof hij de ons nog wel bekende Drimmelsche schoolmeester was en niet een militair. Heb ik voor de duidelijkheid die komma's opgeofferd, ik wil wel verraden, dat die afschrijver den naam droeg van Jan Adriaan de Beaufort, maar hoe *deze* tot het schrijven aan heeren Weesmeesteren kwam, blijve ook nog een weinig mijn geheim.

Op den 27sten Maart 1726 kwam bij onze oude bekenden, die we haast vergeten zouden, bij heeren Weesmeesteren van Den Briel, het officieele bericht in van den Boekhouder der O. I. Compagnie ter Kamer Rotterdam, dat Andries overleden was. Daarbij werd gevoegd een opgave van wat hij te goed had, over welke som, naardien gebleken was, „dat Andries Sas van den Bossche ten tijde als hij naar Indien vertrock nog jongman was, ende wat Susters en Broeders present heeft naergelaten sonder verdere descendenten en vader ende moeder beijde sijn overleeden", aanstonds beschikt kon worden.

Nu wij de laatste eer aan dezen verloren zoon bewezen hebben, kunnen wij terugkeeren tot zijn broeders en zusters. Reeds is ons bekend, dat een van hen, namelijk Jacob, den wensch van zijn leven vervuld zag, toen hij in hetzelfde jaar, waarin zijn broeder naar Oost-Indië werd gezonden, het zeegat uitzeilde.

Den 1en April waren Jacob en Gerbrand van Schiedam naar Den Briel overgekomen en daar besteed bij Aug. Luijendijk, en uit de rekeningen blijkt, dat Jacob tegen Juni naar zee ging. Hij voer uit als appoincté, of, zooals men tegenwoordig zou zeggen, als adelborst, en verdiende als zoodanig 12 gld. per maand. Eigenaardig is het, dat dit maandgeld door heeren Weesmeesteren beschouwd werd als niet aan hem, maar aan den boedel Sas van den Bossche te behooren [1]).

---

[1]) „23 Junij 1715 betaalt aan Jacob Sas voor sakgeld zonder quitantie dewijl hij tself van zijn verdiend maandgeld afnam — 4 gld." En onder *ontvangst:*

Dan ... de zeedienst bracht Jacob al evenmin geluk aan, als de landdienst het aan Andries gedaan had. Wat er geschied is, weet ik niet. Maar niet langer dan twee maanden is hij zeeman geweest. Viel het leven op zee hem tegen? Zag hij gelukkig bijtijds in, dat het gevaarlijk was adelborst te zijn zonder te kunnen rekenen op een toelage van huis, zoodat het hem beter ware geweest, indien hij er als scheepsjongen op uit ware gezeild? Is er iets op zijn schip gebeurd, of was hij tòch niet de rustige boy, dien ik mij voorgesteld heb uit zijn brieven, maar had het kwikzilverachtige in het bloed der Sasjes ook hem te pakken? IJdele vragen, waarop geen antwoord gegeven kan worden. Alleen kan ik mededeelen, dat hij, van het oogenblik af toen hij het schip verliet, negen maanden rondgeloopen heeft in Den Briel zonder iets bij de hand te hebben. Hij was besteed bij Arij Luijendijk, die voor de *acht en dertig* weken, „onderhouds, in kost, drank en woninge, met eenig verschot voor hem aan sakgeld, als andere kleinigheden", 134 gld. en 14 st. rekende. Wanneer men dit over de week rekent, en nadenkt hoe in circa *f* 3½ voor den gewezen adelborst dat alles begrepen was, zal men tot de conclusie komen, dat het zakgeld niet te veel bedragen moet hebben.

En bijna geheel dien tijd heeft hij zonder uitzondering in Den Briel doorgebracht. Slechts twee keer werd hem een uitstapje vergund. In Februari toch ontving hij 2 gld. 15 st. reisgeld om zijn oom in Den Haag te bezoeken, en den 10en Maart 6 gld. voor een reis naar Amsterdam. Beide reizen zullen wel in betrekking gestaan hebben met het zoeken naar een weg om door de wereld te komen.

Want het was in het geheel geen goede tijd voor de kinderen van den zeekapitein om leeg te loopen. We weten toch, dat hun kapitaaltje niet alleen zeer bescheiden was, maar ook hadden de kromme sprongen van Andries niet medegewerkt om het te vermeerderen. Integendeel! Nu had de kapitein, behalve geld, ook land nagelaten, gelijk we reeds mededeelden. Een gedeelte dezer landerijen lag aan de Velgersdijk onder Zuidland, en droeg den

„Aug. 1713 Nog ontfangen in voldoeninge van twee maanden gage voor Jacob Sas, gevaren hebbende als appoincté — 24 gld." (Adm. Bouck f° 23 verso).

naam van het Boerennieuwlandje. Alsof het lot geheel en al tegen de weezen van kapitein Sas van den Bossche was, zoo geschiedde het, dat in het Boerennieuwlandje een doorbraak plaats had. Reeds voor eenigen tijd hadden heeren Weesmeesteren er lang en breed over geredeneerd om dit stuk land te verkoopen, aangezien het meer nadeel dan voordeel opbracht. Nu echter was goede raad duur. De heeren reisden heen en weer, natuurlijk op kosten van den boedel, groote kosten *moesten* er gemaakt worden en het ellendigste was, dat men alle moeite had om een huurder voor dit land te vinden. Een groot, zoo niet het grootste deel der papieren uit den boedel zijn gewijd aan deze kwestie of aan de zaken betreffende de andere landerijen. Wij laten ze hier onvermeld. Alleen hebben wij er even een toespeling op gemaakt, om wèl te doen uitkomen, dat een jongen van zeventien jaar, als Jacob was, die, vóór hij zijn oom ging bezoeken nog een paar schoenen van 2 gld. moest krijgen om er fatsoenlijk uit te zien, niet bij de pakken kon blijven neerzitten. Of hij nu al lust had in de zee, ja dan neen, dat kwam er niet op aan. Was hij door afkomst — een vloek voor deze weezen! — en opvoeding te veel heertje om aan een ambacht te gaan, hij moest dan maar naar een kantoor. En al zat hij er als een vogeltje in een kooi, daar viel niets aan te gebeteren.

Den 4en Mei 1716 namen heeren Weesmeesteren het volgende besluit:

„Is Jacob Sas van den Bosse in kost en woninge enz. bestelt ten huise van Dirck Stijnse tot Rotterdam voor een hondert vijftig gulden jaarlijcx omme aldaar gehouden te werden tot het schrijven op een comptoir van een Notaris".

De heeren waren zeer in hun schik, dat Jacob onder dak was. Zij gaven hem 1 gld. 16 st. voor zakgeld. Dat wil zeggen: niet per week, maar ineens. Want ik meen te lezen, dat er staat: „voor sakgeld voor de kermis".

We mogen veronderstellen, dat Jacob het goed heeft gehad bij onze oude bekenden, sinjeur Steijnse en diens vrouw, en dat hij zich zeer op zijn gemak gevoelde bij de lieden, die immers zooveel

„respect" voor hem hadden! De resolutiën zwijgen gedurende een half jaar over hem, de rekeningen vermelden onbeduidende dingen. Totdat de droevige gebeurtenis plaats had, welke althans het Administratie-Bouck voor een wijle geheel met zijn naam vervult.

Kenmerkt zich de maand December in ons land gewoonlijk door overheerschende zuid-westelijke winden, vergezeld van nattig en triestig weer, — de donkere dagen voor Kerstmis! — en vindt men bij het nagaan van de gebeurtenissen over eenige honderden jaren dit niet tegengesproken, de maand December van het jaar 1716 zou tot de uitzonderingen behooren, die juist in een Archief dezen weerkundigen regel bevestigen. En geen wonder mag het heeten, dat het invallen van de vorst gebeurlijkheden voor de Zuidhollandsche eilanden na zich sleepte, welke aanleiding moesten geven tot het nemen van resolutiën door de Magistraat. Nauw heeft het eenige dagen gevroren, of daar komen van alle kanten de ijsschotsen aanzetten op de rivier de Maas. Waar ze vandaan komen, lijkt soms wel een raadsel. Ze komen van boven met de ebbe, ze duiken uit het dikke en als drabbig geworden water op van den bodem. Was het nu stil water, die „overgroote" Mond der Maas een ijsvloer geworden, zou spoedig de communicatie met het vasteland verbeteren. Maar nauw heeft zich bij dood tij een ijsbank vastgezet, of daar komt hij aanzetten, de vloed, niet zoo machtig en overweldigend als bij den Noordwester, maar immer onweerstaanbaar. De schotsen, die zeewaarts dreven, komen nu terug, en, dacht men ze verminderd in aantal door het zoute water, de raadselachtige schotsen van onder water gedoken of afgescheurd van de zandbanken, vergoeden ruimschoots het geleden verlies. En het kraakt en het splijt en het splintert, staketsels knappen af als glas, zeetonnen worden overstelpt door het knappende ijs of losgescheurd van hun „veteren", schotsen schuiven op elkaar tot ruwe veelhoekige bonken, die midden in den stroom met toenemende snelheid al draaiend en kantelend elkaar najagen en, door nog haastiger of geweldiger ijsmassa's op zij geschoven, met daverend geweld op den zich vastgezetten zoom geworpen worden. Het is een gebruis, alsof een vloed boven de dijken gewassen is en zich

neerstort in den lagen polder, een geluid als de zee kan maken in den stillen nacht na vele dagen van storm; maar alles veel doffer, somberder, massiever zou ik willen zeggen. Een kanonnade zonder het begin van de zware, ruw-krakende ontploffing, iets van een voortdurend uitrollen van den donder. En, tusschen al dat verblindende wit van den besneeuwden zoom en den oever, waar boomen met uitgestreepte witte lijnen en half blootgewaaide roode daken, bruinkleurige plekken gras en gele, door den wind bewogen en telkens van tint veranderende biezen — het plooiende, voortgestuwde water, dat een wonderlijke donkerblauwe kleur heeft aangenomen. En daarboven de stralende zon aan den onbewolkten winterhemel als vonkend over die ijsbergjes met hun spleten en scheuren en hun kristallijnen facetten, over de korrelige, platte ijsschollen, die gelijken op reusachtige grafzerken, en over het water zelf, dat al dat wit en dat blauw en dien glans weerspiegelt — o, het is een heerlijk schouwspel!

Maar het is ook juist die ijsgang, welke het land van Voorne van de bewoonde wereld afzonderde, ja, laat ik er maar dadelijk bijvoegen, nog in deze laatste jaren der negentiende eeuw even zoo algeheel kan afzonderen als voor twee-, driehonderd jaar. Thans wel geen schepen, die de vlucht moeten nemen in de Briel-sche haven; geen vreemde koopvaarders in nood van te vergaan. Maar toch in elk geval een poos vertraging in het vervoer, zoowel van brieven als van levensbehoeften, een aanplakken van waarschuwingen aan het postkantoor, dat vermoedelijk deze post te laat of een ander in het geheel niet zal aankomen, totdat na eenige dagen door de volijverige zorgen der betrokken ambtenaren een overland-post tot zekere hoogte in de leemte voorziet. In zulke dagen zou de wereldrevolutie al uitgebroken zijn, terwijl de luchthartige Briellenaars nog rustig zouden gelooven in het bestaan van keizers en koningen, die reeds als een rijtje tegen elkaar gezette domino-steenen waren omgerold.

Één troost voor het tegenwoordige geslacht: al ontvangt men de couranten eerst van den vorigen dag, en smult men aan de nieuwsbladen, waarin onze meer bevoorrechte landgenooten reeds

kruideniers waren afwegen — men behoeft niet meer, zooals in vorige eeuwen, dubbel port te betalen [1]). Het roept een glimlach op het gelaat, als men, in de deftig aangekleede Resolutiën van dergelijke tijdelijke afzonderingen lezende, verneemt, dat er altijd menschen geweest zijn, die groeiden bij de verdrukking hunner lotgenooten. Een enkele maal konden zulke handige lieden echter te haastig gebakerd zijn, zooals b.v. in Januari van het jaar 1730. Toen was juffrouw de Cort, die destijds de brievenposterij voor de Geuzenstad dirigeerde, zoo tuk op dat dubbele briefport, dat zij die al eischte bij het eerste invallen van de vorst. De Briellenaars hadden echter geen lust al zoo dadelijk op schatting gesteld te worden en klaagden er over bij de vroede vaderen, die juffrouw de Cort dit heel kwalijk afnamen en haar handelwijze ten eenenmale „ongehoort" noemden.

Maar omtrent de helft van de maand December van het jaar 1716 hadden de heeren van de Magistraat wel voor wat anders te zorgen! Tot die zielszorgen behoorden niet zoozeer, dat een zekeren Wouter van den Berg, evenals onze Andries, naar O. I. moest worden geëxpedieerd, maar nu op stadskosten; ook niet het schandaal door de weesjongens in de kerk verwekt, waar zij met elkaar lustig zaten te praten en te lachen, in plaats van naar het langdradige gepreek te hooren [2]). Och, dat waren kleinigheden in vergelijking van de zware zorg, die de ijsgang veroorzaakte. Want niets minder dan een Engelsch koningsjacht lag dwars voor de

[1]) Iets dergelijks heeft men nog bij den, zoo goed als op middeleeuwsche wijze ingerichten veerdienst van Brielle op Rozenburg, waar men bij ijsgang het viervoudige van het gewone veergeld moet betalen. Dit veer is, zoodra de boot op Rotterdam stil ligt, zoo goed als het eenige verbindingsmiddel met het vasteland.

[2]) Dit schijne geen hatelijkheid! Een veertien daag later, den 2en Januari 1717 werd er door de Magistraat zelve een resolutie genomen over „het langwijlig preken", en werd bepaald, dat de kerk voortaan vóór 11, vóór half 4 en vóór 7 uur *moest* uitgaan. Waarop de predikanten den 9en Jan. 1717 antwoordden, dat zij „aangenomen hadden, soo veel in haar vermogen was, 't selve naar te koomen, dog dat de heeren niet qualijck wilde nemen, indien somwijlen door eenig toeval 't selve mogte overtreden werden".

haven en verhinderde aldus de in gevaar verkeerende koopvaarders op stroom hun toevlucht te nemen in de Brielsche haven. Met die Engelsche koningsjachten viel niet te spotten, de geschiedenis van het Engelsche koningsjacht, dat den 24sten Augustus 1671 voor Den Briel uitgezeild was en waarop zich de gemalin van Temple bevond, kon hier niet vergeten zijn. Bovendien de Engelschen zijn alle eeuwen door dezelfde geweest. Nu verzochten de heeren, of de kapitein van gemeld schip zoo vriendelijk wilde zijn binnen de haven te komen. Zij beloofden hem, bij kentering van het weer, met alle middelen te zullen helpen om de reis te vervolgen, en eindigden hun resolutie vrij kras met te zeggen, dat, zoo aan hun verzoek geen gevolg werd gegeven, zij zouden handelen naar bevind van zaken. Vrij kras was dat, herhaal ik, want de Engelsche koning zelf stond op het punt voorbij of in deze stad te komen, en weldra zouden de heeren zich verdiepen in de kwestie, met hoeveel saluutschoten men die koninklijke Majesteit zou begroeten [1]).

Maar nu bij zulk een zwaren ijsgang een lijk over de Maas te vervoeren! ......

Neen, op zulk een toestand van de rivier de Maas hadden heeren Weesmeesteren niet gerekend, toen zij den 8sten December den heer Mr. Cornelis Langereis verzochten naar Rotterdam te gaan om te onderzoeken, wat een begrafenis aldaar wel zou „komen te kosten"; en indien zulk een treurige plechtigheid meer kosten mocht vereischen dan een vervoer naar Den Briel, dat men het lijk naar hier zou vervoeren. In het tegengestelde geval zou men het in Rotterdam „soo menageus doenlijk" doen begraven.

Die ijsgang echter, waardoor zelfs veroorzaakt werd, dat genoemde Mr. Langereis en nog een zijner collega's niet naar Den Briel konden terugkeeren, zoodat zij naar het logement der Brielsche heeren in Den Haag vertrokken, die ijsgang echter sneed alle communicatie met Den Briel af. En de goede sinjeur Steijnse, die zijn huis en winkel gesloten hield, omdat er een doode lag in

---

[1]) Zij wendden zich in Januari 1717 daartoe zelfs tot den Raadpensionaris en andere Haagsche heeren, die aanraadden hierop de oude acten na te slaan.

het slaapkamertje van den gewezen adelborst, reisde naar Den Haag om daar het een en ander met heeren Weesmeesteren te bespreken over de begrafenis.

Ach, wat had het geholpen, dat dr Snellen zes visites gemaakt had bij den ziek geworden Jacob [1])? Wat had het gebaat, dat dr Pelt, die de eigenlijke geneesheer schijnt geweest te zijn, omdat hij niet alleen visites maakte, maar ook de medicijnen leverde [2]), den zieke bijstond? Zelfs de liefderijke verzorging bij sinjeur Steijnse — en waarlijk aan hartelijkheid hadden toch deze weezen het meest behoefte — vermocht niets tegen den dood, al zal zij het sterven verzacht hebben. Na een korte doch heftige ongesteldheid sloot de arme jongen de oogen, een uiterst maar eenig afdoend middel om de administratie van den boedel Sas van den Bossche wat meer te vereenvoudigen.

Dit is volstrekt geen hatelijkheid op heeren Weesmeesteren. Hun taak was niet gemakkelijk in het beheer van meergemelden boedel, en zonder hun zorgen, wat zou er van de kinderen, wat vooral van Andries terecht gekomen zijn? Misschien waren zij enkele malen milder geweest, indien zij hadden kunnen vermoeden, dat de dood hen helpen zou. Maar, waar wij met elkaar de brieven dier kinderen gelezen hebben, mee hebben geklaagd en misschien mee geleefd in het jonge leven, dat bleef hopen op een toekomst, daar spijt het ons, bij het lijk van dezen jongen doode staande, te vernemen hoe er zelfs bij zijn begrafenis bezuinigd moest worden.

Er ligt iets wonderlijk rustigs in het denkbeeld om den stillen slaap der dooden te slapen bij lieve afgestorvenen, in de schaduw der kerk, waar onze ouders ons aan God hebben opgedragen, dicht bij al die plekjes, waar we als kinderen speelden en de wereld zoo aantrekkelijk schoon en het kerkhof met zijn ritselende popels boven de indrukwekkende stilte der graven, zoo aantrekkelijk geheimzinnig vonden. Doch nu wij weten, dat het lijk van onzen jeugdigen vriend alleen om den wille van het minder kostbare

---

[1]) Dr Snellen ontving voor zes visites... 1 gld. 16 st.

[2]) Aan Dr Pelt werd voor visites en leverantie van medicijnen 12 gld. betaald.

langs de Maas zou gevoerd zijn om naast zijn moeder te worden bijgezet in de Sinte-Catharina, hooren wij met een gevoel van dankbaarheid het doffe geraas der voortschuivende ijsschotsen, die het vervoer onmogelijk maakten.

Jacob werd te Rotterdam begraven. Zijn broeder Gerbrand, die te Warmond op school lag bij meester Boers, en zijn twee zusters, werden geheel in den rouw gestoken, terwijl Weintje, misschien wel ten gevolge der droevige gebeurtenis, ernstig ongesteld werd. De weezen kregen reisgeld om naar Den Briel te gaan, dat wil zeggen, Weintje en Gerbrand. Alzoo schijnt Maria òf om de zwakheid van haar gestel, òf voornamelijk door den ijsgang niet bij de begrafenis tegenwoordig te zijn geweest. Kinderen worden Maria en Gerbrand nog genoemd, doch mag men een eigenaardige gewoonte dier dagen tot maatstaf nemen, dan gold Gerbrand niet meer als zoodanig. Het was toch een hartelijkheid om met Brielsche kermis, die toenmaals op St Catharinadag, dat is op 25 November viel, aan de kinderen een koek te zenden. In 1714 werden er drie in rekening gebracht, twee voor de kinderen in Schiedam, een voor Maria, in 1715 twee, voor Gerbrand te Warmond en voor zijn jongste zuster, terwijl in 1716 Gerbrand niet meer in de termen scheen te vallen om een kermiskoek te krijgen [1]).

We hebben daar medegedeeld, dat Gerbrand te Warmond school lag bij meester Boers. Hij was daarheen gezonden in April 1715, bijna onmiddellijk nadat hij van Schiedam naar Den Briel gekomen was. Zijn uitrusting was die van een jongen uit den deftigen stand. Hij droeg hals- en handboorden en handschoenen. En heeren Weesmeesteren waren zoo tevreden over het onderwijs, dat hij ontving, dat zij den meester in November 1716 vereerden met een zilveren lepel en vork [2]). Gerbrand bleef op school tot het

[1]) Voor de meisjes werd echter een uitzondering gemaakt; want enkele malen blijft voor Weintje deze post voorkomen. Voor 2 koeken werd in 1718 elf stuivers betaald. (Administratie-Bouck, f°. 33 v.).

[2]) Het is eenigszins duister bij het eerste gezicht, *wie* het cadeau kreeg, Gerbrand of de meester. In het eerste geval had er echter geen „met een present" bij gestaan. Want het werd uit den boedel betaald, en vroeger, op de school te

najaar van 1717, toen hij, even als dat met zijn broeder Jacob het geval geweest was, in Rotterdam besteed werd om op een notariskantoor te schrijven. De resolutie van 28 Oct. 1717 door Weesmeesteren in deze zaak genomen, is in zeker opzicht belangrijk voor ons. Want in de eerste plaats vernemen we, dat die notaris niemand anders was dan de heer Swinas, ons reeds uit een der eerste aanteekeningen bekend. Maar in de tweede plaats treft het ons te vernemen, dat onze Dirck Steijnse overleden was. Gerbrand toch werd voor *f* 155 per jaar besteed bij diens weduwe.

We laten nu daar, wat Gerbrand bij den Notaris toe moest betalen, en volgen Weintje, die, na aanvankelijke weigering van Weesmeesteren, het daarheen had weten te leiden, dat zij op een kamer mocht gaan wonen om „het ambagt van wolle Naijen te voltrecken" [1]). Ongeveer een jaar later, den 1sten Maart 1719, werd zij besteed ten huize van sinjeur Cornelis du Kastel op de Hoogstraat om als winkeldochter daar te verblijven. Zij zou daar een proeftijd van drie jaren ondergaan, gedurende welken tijd — maar elk jaar minder — voor haar betaald zou worden. Doch als

---

Schiedam, eenvoudig onder de uitgaven vermeld zonder meer. (Adm.-Bouck f° 30 v.) Ziehier ten slotte nog een rekening van meester Boers.

12 m. Kost en leergeld vervallen 14 November. (1717) . .	*f* 150—0—0
Zondags- en armgeld à 6 st.	15—12—0
groot zomboek, inktkooker, liniaal, en Pennemes.	3—12—0
2 dictionaires, Themaboeken, vrageboekje, en briefport . .	10—9—0
Psalmboek, en lettres historiqs	5—2—0
3 paar schoenen, en lappen van dito	11—11—0
2 p. koussen, 1 p. handschoenen, en bombazijn.	6—12—0
1 broek met maakloon.	7—6—0
omkeeren van Rok, en Camisool, met onkosten.	5—6—0
hairsnijden, kammen, en huijsje.	2—9—0
hals, en handboorden, knoopen, zergie, veeters en kousseb.	2—10—0
stoof, testen, en geld gegeeven *f* 1 : 10.	1—18—0
	f 222—7—0

[1]) Res. Weesk. 14 Juni 1718.

[2]) In het Adm.-Bouck dato 13 Oct. 1719 komt een post voor van een uitrusting van Gerbrand naar Oost-Indië. Bij een acte gepasseerd voor not[s] Van IJsendoorn in 1728 wordt hij echter aangeduid als wonende te Brielle.

zij die drie jaar uitbleef en zich eerlijk gedroeg, zou zij daarna nog twee à drie jaar in die zaak mogen blijven, niets meer behoeven toe te geven, en slaapplaats, spijs en drank voor niets hebben.

Dat was een prachtige bepaling. Doch omdat Weesmeesteren een weinig de Sasjes kenden, was het geval voorzien, dat Weintje „eigenwillig en onbedwongen" dezen dienst verlaten kon -- „sterven buiten" zeggen de secure heeren; — en in dit geval zou, ter voorkoming van schandaal, het tweede jaar evenveel betaald worden als het eerste.

Dat zij zeer bevriend was met de familie Steijnse, bewijst een brief van haar aan de vrouw van den heer Slaets, gedateerd 25 September, maar natuurlijk zonder jaartal. Het was toen echter acht dagen vóór zij „haar juffrouw" zou verlaten, en natuurlijk is het weer een brief om geld. Haar juffrouw heeft bij de zaak van Andries circa dertig gulden schade geleden, en nu zou het Weintje zoo spijten, als haar dit niet vergoed werd. „Ik weet dat het de juffrouw zoo trouw uit haar zak geschoten heeft, en nu al twee jaar uitgestaan heeft en ook zoo hebben de menschen zoo veel aan mij gedaan, meer als ze verplicht zijn. Wanneer mijn broers maar uit Den Briel gekomen zijn, eten en drinken, slapen, is altijd tot hun dienst geweest en de juffrouw daar nooit iets voor gepretendeerd heeft, zoodat ik het wel verplicht ben om een beetje moeite te doen of ik het teweeg kon brengen, en ten tweede als ik van de juffrouw vandaan ben, zou ik alevel wel vriendschap zoeken te houden, want zij heeft mij altijd wel geraden en de juffrouw (d. i. de vrouw van den heer oud-burgem[r]. Slaets) kan wel oordeelen als dat rekeningetje nu nog niet betaald werd, dat dat de grootste genegenheid niet zou maken en een mensch heeft al gaarne eens een aanloop".

Uit het postscriptum blijkt, dat de rekening voor een manteltje ook al 22 st. te hoog was geloopen. Het maakt een droevigen indruk, hoe die weezen om geld leerden vragen!

Maar, om tot de wijze bepaling van heeren Weesmeesteren te komen, zij hadden werkelijk met den winkelier op de Hoogstraat die afspraak voor het tweede jaar niet behoeven te maken. Want

nog geen jaar later, den 11en Januari 1720, zat Weintje goed en wel in Den Briel, en vroeg niets meer of minder dan een eigen winkeltje. En vragen? Of ze die kunst verstond!

Werkelijk stond men haar verzoek toe, en werd er voor haar een huisje gehuurd op het Maarland, naast de woning van burgemeester Tael. Het was slechts bij wijze van proef, want het huurcontract werd voor niet langer dan een jaar aangegaan. En Maria zou bij haar komen inwonen. In de Resol. Weesk. [1]) wordt eigenaardig gezegd, dat het „een kleijn winckeltie zou zijn van catoen, gaern en band, en voorders wat linnen te naijen, om te sien dat op soo een weijse wat koomen te winnen en door de weerelt raken".

Door de familiën der Regenten zal zeker wel dit nerinkje begunstigd zijn. Want werkelijk het was noodig, dat de weezen wat verdienden. Het vorige jaar toch hadden de Magistraten zich zelve met den boedel moeten bemoeien, wegens „veele en verscheide schulden". [2])

En inderdaad de zaken schenen goed te gaan. Want reeds een half jaar na de opening, deed Weintje het verzoek om nog wat geld ter uitbreiding van haar winkeltje. Men hebbe echter over die uitbreiding geen te groote gedachten! De som, die Weintje vroeg, bedroeg 50 gld.

De heeren nu, die veel meer geld moesten uitgeven aan meesters- en apothekersrekeningen voor Maria, hadden daartegen geen het minste bezwaar. Wij meenen ook te mogen constateeren, dat Weintje haar zaakje aardig dreef. Handigheid had ze genoeg opgedaan in Rotterdam, en als ze maar half zoo goed met haar tong heeft kunnen omgaan als met haar pen, wil het ons voorkomen, dat geen klant zich in haar winkel verveeld heeft.

Omdat zij in Den Briel woonde, missen wij uit deze periode alle schriftelijke bescheiden van haar. Dat is wel jammer, want het was juist in dit tijdperk, dat zij persoonlijk meer aantrok dan al de koopwaren van haar winkeltje te zamen. Ten minste voor

---

[1]) Van 11 Januari 1720. [2]) Res. Mag. 22 April 1719.

den jongen man, die haar eindelijk wist te ontvoeren uit datzelfde huisje naast de groote woning van burgemeester Tael. En het was geen timmermansjongen, die kwam vrijen over het juffertje, dat wel achter een toonbank stond, maar toch nog altijd zoo in de familie van de heeren bleef. Het was een vaandrig met een mooien naam, het was Jan Adriaan de Beaufort [1]) die haar zijn hart en zijn hand aanbood. En had Weintje in de donkere jaren harer ouderlooze jeugd zooveel verdriet van een vaandrig gehad, het schrikte haar niet af nog eens de proef te nemen met een vaandrig, maar een, die er een vrouw op na kon houden. En zoo kwamen den 9en Mei 1724 de drie weezen weder bij elkaar, maar thans op een bruiloft in Den Briel. Men kan zich zoo voorstellen, dat heeren Weesmeesteren wel de vroolijkste gasten zijn geweest, en dat de jonge echtgenoot de heeren van Den Briel de joviaalste menschen ter wereld heeft gevonden.

De eerste maal na haar bruiloft, dat Weintje de pen opnam, waarmede zij zoo het hart van meergemelde heeren had weten te treffen, was het om over haar winkeltje te schrijven. Zij toonde aan, dat zij zich daar natuurlijk niet meer mede bemoeien kon, en verzocht nu, of haar zuster er in kon en mocht blijven en de gunst der heeren behouden.

Ook daar hadden de heeren niets tegen, die per slot van rekening meer pleizier aan de meisjes dan aan de jongens hadden beleefd.

Dat de pen van Weintje tot in lengte van dagen vaardig bleef, heeft men zoo eenigszins kunnen bemerken aan den ons

---

[1]) Getrouwd, den 9en Mei 1724: „Jan Adriaan Beaufort. J. m. Vaandrig onder het Regiment van den Hr Kolonel Regter van Hemert in guarnisoen tot Isendijke, met Wendelina Sas van den Bosch, j. dr gebooren en woonagtig alhier." Het Adm.-Bouck schrijft bij voortduring *de* Beaufort. De Weeskamer te Brielle heeft óók geadministreerd den boedel van eenen kapitein de Beaufort in 1712 te Brielle overleden, nalatende zes onmondige kinderen. Een daarvan, een vaandrig. raakte, als onze Andries, spoedig in de schulden, een ander vertrok naar China. Mocht ik over het een en ander een genoegzaam aantal stukken vinden, dan hoop ik ook hiervan een legkaart samen te kunnen stellen.

reeds bekenden brief, dien de heer de Beaufort uit Yperen schreef onmiddellijk na de tijding van Andries' overlijden. We hebben toen opgemerkt, dat de copiist van den brief des heeren Daniel Massis niet heel bedroefd was. Wij verklaren dit thans nader door mede te deelen, dat de heer de Beaufort er een brief bijvoegde, waarin hij aan Weesmeesteren onmiddellijk over de nalatenschap van Andries schreef en er alzoo een geldkwestie van maakte. Het is voor ons, die Weintje kennen, zoo duidelijk als iets, dat mevrouw de Beaufort hier achter zat. Zij lijke daardoor niet harteloos! Het zou ons leed doen, als onder zulk een indruk de lezer afscheid van haar nam, waar hij haar lijden kent in het voor de weezen zoo noodlottige jaar 1714. Maar hij bedenke, hoe heel haar jeugd opgegaan was in het rekenen met stuivers en penningen, hoe zij bedelen moest om een paar stuivers speldengeld of anders de kerk niet zou kunnen bezoeken, een zware opoffering in die dagen. Men zij niet vergeten, hoe zij kleederen ontving, die zij moest laten keeren en jarenlang met het goed moest doen, haar door de zalige moeder nagelaten. In de jaren, waarin ieders hart geopend is voor vroolijke mededeelzaamheid, had zij gebukt gegaan onder den vloek der fatsoenlijke armoede. En waar zij Andries had onder zien gaan, heeft zij waarschijnlijk een deugd leeren overdrijven.

Het zou echter van den schrijver eener familiegeschiedenis ook de overdrijving eener deugd zijn, indien hij al te nauwkeurig wilde zijn. Van de papieren rakende den boedel Sas van den Bossche heb ik verreweg het kleinste gedeelte gebruikt, en waar er onder de stukken, die door mij van alle hoeken en kanten bij elkaar gezocht werden en nu beter geordend weder den slaap der eeuwen ingaan, vele zijn, die betrekking hebben op Gerbrand en Maria, daar laat ik ze toch onvermeld. Wat kan het iemand ter wereld schelen, hoeveel lessen Maria bij den schoolmeester Verhell nam, of dat Gerbrand bij de overdracht van een huis genoemd werd? Ik heb beide figuren in de coulissen gelaten; zij blijven daar, omdat ik niets interessants van hen weet te vertellen. En juist omdat ik een stuk leven gegeven heb, voel ik er geen lust toe de doodboeken voor u op te slaan.

„Sulks dese administratie aff is"· schreef de klerk der Weeskamer op den 9en Juni 1728 onder de laatste verantwoording van den boedel Sas van den Bossche; en door die lange, lange lijst van Uitgaaf en Ontvangst werden groote, dikke halen getrokken. Mocht de lezer geen lust gevoelen dit te doen door de bladen, die wij geschreven hebben, het zou ons een bewijs zijn, dat wij er in slagen mochten een flauwe afspiegeling te geven, van wat wij doorleefden bij het opzoeken, passen en vereenigen van de stukjes, waarvan wij deze legkaart vormden.

Wonderlijke profeet (XLVI, 692). — Geloofwaardige beschrijving van een profeet, welke zich in deze landen ophoudt, uit Engeland afkomstig is, en als zeer wonderlijk wordt beschreven. Hij draagt een rok van velerlei kleuren, niet geverfd, genaaid, gebreid noch geweven, ook is hij niet van haar, zijde, wol of lijnwaad, maar zeer kostbaar gemaakt, en heeft een schoonen glans, zoodat een ieder zich verwondert over zijne gedaante en waakzaamheid, daarenboven kan men hem in alle landen verstaan, hij wekt de mensche(n) uit de(n) slaap, en wel met zulk een geweld dat men deuren en vensters opent. Hij heeft vele vrouwen, doch van trouwen houdt hij niet, hij slaapt niet bij ééne, maar bij allen, en als zij oneenig zijn, dan weet hij weer vrede te maken. Koningen en prinsen beminnen zijn gezelschap en hebben hem ook dikwijls bij zich. Hij groet niemand, en nooit heeft men hem zien lachen, echter is hij bij vele bruiloften en maaltijden tegenwoordig, hij is ook in de arke Noachs geweest, en heeft later nog door zijne tegenwoordigheid (geleid) tot versterking van ons geloof. Zijn geslacht is van Adam af in de wereld geweest, en velen gelooven dat het duren zal tot den jongsten dag. — Hij erkent geen ouders, ook heeft hij nooit zijn moeders borst gezogen.

L. B.

Wonderlijke profeet (XLVI, 692). — Met dezen profeet wordt een „haan" bedoeld. Hij maakt den naderenden dag bekend door

zijn gekraai. De bloedvlak op het hoofd is de roode kam. Hij maakt zich schuldig aan veelwijverij (kippen) en gaat zelden uit zonder een zijner vrouwen bij zich te hebben.

Bovenstaande verklaring vernam ik van iemand, die reeds vele jaren geleden zulk eenen brief gezien had en toen de oplossing ook er van gehoord heeft.

's-Gravenhage. H. A. KLAASSEN.

Dezelfde oplossing gaven de hrn. G. J. Brenkman te Liende en E. Ph. Erfmann.

Kootwijk. — Wat beteekent de tweede helft van het spotrijm?

Kootwiik is een darp
Met zeven huizen en een kark;
Alle boeren komen 'r uut
Met de bochels op de huud.

E. LAURILLARD.

Lazarusbergje. — Wat is de oorsprong van dien naam, dien een heuvel draagt, bij Soestdijk? E. LAURILLARD.

Grafschrift te Oosterend op Tessel. — In de Herv. kerk aldaar ligt een zerk, waarop staat: „De vrouw van de collr (collator?) T. Snip, Antje J. Boon, in den Heer gerust den laatste October 1757, out 33 j. 7 maand. 6 dagen, benevens haar soon in haar arme, die sooveel dagen geleeft heeft, als de eerste letter van sin naam beteekent. Nu weet gij wie dat ik ben, of wie dat ik geweest ben. Ik kan u, o voorbijgangers, in het donker niet kennen. Kent uzelven, vaarwel."

Wie verstaat dat? Hoe is de leeftijd van dien zoon te kennen uit eene verwijzing naar zijn *niet genoemden* naam?

E. LAURILLARD.

Wije- of Spanjaardsdijk. — Als ik van Kesteren naar Zetten of omgekeerd spoor, valt altijd, op de scheiding van Over- en Neder-Betuwe, mijn oog op de overgeblevene stukken — als heuvels — van eenen dijk, welke nog bekend is en genoemd wordt de Wijedijk, vroeger ook wel de „Spanjaardsdijk", en welke gediend

zal hebben, om het vloedwater van Over-Betuwe uit de Neder-Betuwe te keeren. Nu is de vraag, hoe dit mogelijk was met het oog op de Linge, of wel de Waal- en Rijnwetering, tenzij deze elk eene zijdelingsche leiding ter uitwatering naar Waal en Rijn hadden, en hiervan, meen ik, is niets bekend. Wie weet hieromtrent iets nader?

L. B.

Ronse. — Voor eenige jaren nam De Navorscher iets van mij op over deze stad, uit een oud liedeboekje. Ik bemerk heden dat zij nog steeds haren ouden roem (?) handhaaft. In den geïllustreerden Almanak Uilenspiegel voor 1897, uitgegeven te Brussel, vind ik:

„Naar Ronsse of Maltebrug hoef ik
„Daarom — (namelijk om een ander — of
liever voorwerp voor een hekeldichtje)
„— zelfs niet te gaan.
— — — — — — —
„Daar loopen er (hier) genoeg."

Of Maltebrug (bij 't volk gekken-brug), een plaatsje nabij Gent, in Ronses roem deelt, is mij onbekend, misschien gebruikt men dien naam voor een flauwe woordspeling. G. P. ROOS.

Nieuwjaar. — P. Weiland zegt in zijn „Groot Nederduitsch Taalk. Wrdbk" (Dordrecht, Blussé en v. Braam, 1859) bl. 378b art. *Maart*, dat eerst in 1563 Karel VIII van Frankrijk in zijn land gelast heeft, in alle geschriften, den 1sten Januari als den eersten dag des jaars aan te merken; en dat sedert 1576 de maand Januari ook in ons land voor de eerste maand des jaars is gehouden. Volgens de „Inleiding tot de Cameraars-rekeningen van Deventer" (Dev., 1888), bl. XXXI, 'v, viel daarentegen reeds in 1337 *Nieuwjaar* op 1 Januari, was 2 Januari de Wisseldag (wijsscheldach, — quid?) en liep ter stede het boekjaar van 22 Febri (S. Peter ad Cathedram) tot 22 Febri daaraanvolgend, in overeenstemming met het feit, dat dan de oude schepenen hun ambt en de sleutels aan de nieuwere overgaven. Hoe is dit te rijmen met Weiland's opgave? JAC. A.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Utrecht. Overluidingen. Vervolg van *Nav.* XLVI, blz. 464.

1644. v Jan. Anna v Broeckhuysen, we wijlen Petrus Portengen.

vii Jan. Gosen Huybrechtsz. v Schaick.

ix Jan. d' weled. Jor Jacob v Tienen, mrknaep v Hollant en Westvrieslant; gestorven in 's-Hertogenbosch.

xii Jan. Gijsbertge Henricx, we v za. Peter Rijcxe van Doreweert.

xv Jan. Mr Wouter Bodt, busch- en clockegieter.

Eod. d. Maria Verborcht, dr v wij. Sr Cornelis Verborcht.

xvi Jan. Petrus v Sterckenborch, can. St Jans t' Utr, zn v Anthonis Gijsbertsz. v Sterckenborch, schout v Werckhoven eñ Sterckenborch.

xxviii Jan. Gerard v Broeckhuysen.

xxix Jan. 't soontie v Jor Jacob van Randenrode gnt v der Aa.

ii Febr. overluyd Jacomina Ulrix v Covelens, we van za. Peter v Cleeff.

iii Febr. Gijsbert v Beest.

iv Febr. Cornelia v Schaick, we v za. Cornelis v Wijckerslooth.

v Febr. Gerarda v Vrijenies, dr v za. e. Diederick v Vrijenies.

vii Febr. d'Heer Dominicus Bogaert, out-schepen en cameraer der stadt Utr.

xxix Febr. *'t kintje v Jor Daniëll de Ridder* v Groenesteyn, hr v Rijnesteyn.

x Maert 't soontje v de Hr professor Arnoldus Senguardus.

ii Apr. Geertruyt Egbertsdr v Everdingen, huysvr. v Michiel Vrancken v Bueren, coornkoper.

Eod. d. 't soontie v Dirck v Steren.

iii Apr. 't kint v Mr Johan v Someren, secrets v 't capittel v Ste Marie.

xxiv Apr. d' weled. gestrengen Heer *Ewoud v Baecxen, hr van Casbergen*, Conincxvrij etc., comparerende in 't lidt v de HH. ed. en ridderschappen ter vergadering v de ed. mo. HH. staten 's lants v Utr, en stadhouder der leenen.

xxvii Apr. Gerrit v Lamsvelt. zn v Mr Willem v Lamsvelt, advt 's hoofs v Utr.

xxviii Apr. Aeltge v Helberck we v Henrick de Cock, in sijn leven schepen der stadt Wijck te Duersteden.

xxix Apr. 't kint v Christiaen v Rodenborch, sects v den ed. gerechte der stadt Utr.

vi Mey Frederick Mattijsz. v Lobbrecht, fabrijck der staten 's lants v Utr.

1644. IX Mey Isabella v Berck.

XVIII Mey Mechtelt Oth-Semsdr. we v za. Wernart v Rijssen.

XXII Mey d' weled. Vrouwe *Vr. Catharina Maria v Wael v Moersbergen, huysvr. v den weled. gestr Hr Johan v Oostrum,* hr v Moersbergen etc., ridmr ten dienste der Vereenigde Nederlanden; gestorven op Moersbergen.

XXVI Mey Joff. Hadewich van Gemert, we v Johan v Royen.

XXVII Mey Rutger v Bockhoven.

II Jun. Juffr. *Maria de Voocht v Rijnevelt,* cloosterjuffr. tot Mariëndael.

XV Jun. 't kint v de Hr profr De Roy.

XXVIII Jun. Elisabeth ten Hage, huysvr. v Sr Gerard Harskamp.

I Jul. overluyd Ludolph v Everdingen.

Eod. d 't soontie v Hr Gerard v Bloclant.

VIII Jul. d' Hr Willem de Jongh, can St Jans t' Utr.

XIV Jul. d' ed. Johan van Westrenen.

XVII Jul. Mr Willem van Lamsveld, advt 's hoofs v Utr.

XXIII Jul. d' ed. Jor Cornelis de Regniere, domhr t' Utr; gestorven te Breda.

XXV Jul. d' ed. gestr Hr Hr Abraham de Bije, hr v Albrantsweerd etc., lt-colonel; is de broeder van den domheer De Bije.

XXVI Jul. d' e. Antonis Baltussoon v der Heull.

XXX Jul. Dirck v Leeuwen, out-raet der stadt Utr.

VII Aug. overluyd Sophia van den Bogaert, dr v François van Bogaert.

XIII Aug. Juffr. Joa v Hilten, dr van Heer Antonis v Hilten, sets v de ed. mo. HH. staten 's lants v Utr en griffier v derselver leenen.

XIV Aug. d' Hr Rudolph Messelmans, canon der kercke v Ste Marie t' Utr.

XV Aug. Dirck Vuystinck, schoonvr v den domhr Lamsweert.

XVI Aug. Peter Both v der Eem.

XX Aug. den weled. Jor *Caspar v Wanroy Uyttenhamme,* hr van Ham, Nieucoop, Portengen en Vijfhoeven etc.

XXIX Aug. Joes Uyttenbogaerd, vóór dese predicant eerst t' Utr, daernae van Duytsche en Waelsche kerck in 's-Gravenhage; aldaer gestorven.

III Sept. overluyd Robbert Gouge.

IV Sept. Juffr. v Voorst, we v za. Arnout v Buchell, in sijn leven advt 's hoofs v Utr.

VII Sept. Vr. Anna de Joncker, huysvr. v de weled. Jor Daniël Schonck v Cleyn Poelgeest.

X Sept. 't kint v de Hr en Mr Gijsbert de Reuver.

XII Sept. 't kint v Antonis v Neerkassel, advt 's hoofs v Utr.

XVII Sept. Juffr. Cornelia Cumgetti, huysvr. v de Heer Joost v Beeck.

XX Sept. 't dogtertie v de Hr raetsheer Booth.

1644. xxv Sept. den weled. gestr en vesten Hr Hans George Orvismits, hr uff Nebora, Weysige, Out Burgick, des doorluchtigsten hoochgeb vorst und Hern Maurits, hersoch zu Zaxen, Gulich und Cleef und Berch, lantgravens zu Duringen und Marck etc., gewesene camer-jonckheer.

xxvi Sept. Aert Cnoop, in sijn leven schout v 't capittel v St Jan t' Utr.

i Oct. *'t soontie v den ed. Hr Jor Frederick Ruysch*, out-burgermr der stadt Utr.

iii Oct. 't soontie v den Hr Gerard v Blocland.

vii Oct. d' Hr Willem v Someren, bewinthebber v d' Oostindische compe en schepen der stadt Hoorn; gestorven te Hoorn.

viii Oct. *Johan van der Borch.*

xii Oct. Maria de Boudt, huysvr. v Melchior Hermansz.

xiii Oct. Joa v Broeckhuysen, huysvr. v Antoni v Beest, exploicteur 's hoofs v Utr.

xxi Oct. de weled. geb Vr. Vrouwe *Mechtelt v Gendt, vr. douagiere v Wolfsweert*, Muyswinkel etc.

xxvi Oct. Belichje v Doorn, dr v za. Evert v Doorn.

xxviii Oct. t' dochtertie v de Hr professor Ravensberch.

Eod. d. de weled. Jor Johan Straeffiinck, in Sijn ed. leven vaendrich onder de compage v de lt-colonel Bernton.

xxxi Oct. Elisabeth van Brenck, huysvr. v Willem de Ridder.

xi Nov. *Dorothea Ruysch*, dr v Hr Peter Ruysch, hr v Meresteyn.

xviii Nov. d' weled. Joffr Geertruyt v Thienen, dr v den weled. Jr Jacob v Thienen, in sijn leven mrknaep v Hollant en Westvrieslant.

xix Nov. Anna Nyeuwstadt, huysvr. v Nicolaes v Royen.

xxi Nov. Joff. Joa Charles, we v Mr Herman de Jongh, in sijn leven advt 's hoofs v Utr.

xxvii Nov. *Floris wten Enghe*, vendrich onder de compe v den hr v Oudegheyn etc.

xxix Nov. Joffr. Cornelia Schayck, *we wijlen Dirck de Ridder v Groenesteyn.*

Eod. d. *Françoise Ruysch*, dr v de Hr Peter Ruysch, hr v Meresteyn.

ii Dec. de ed. gestr. Hr *Johan Duyck*, hr v Outkarspel en in Coedijck, Merkenborch, domhr t' Utr.

Eod. d. 't dochtertie v den e. Herbert v Houwert, sects v Ste Pieter t' Utr

v Dec. 't kint v den ed. Jor François v Oudewerven, hr v Adrichem.

xvi Dec. Joffr. *Maria Louisa v Spangen*, dr v den weled. Jor v Spangen, hr van Spangen en Baudrijs.

xvii Dec. Johan Vas, zn v wijlen Adriaen Vas, in sijn leven schepen v Schielandt.

xx Dec. Maychgen Claesz v der Horst, huysvr. v Willem Jansz. v Gennip.

(*Wordt vervolgd.*)

de Moy ook **de Mooy.** — Wapen, oorspronkelijk, in zilver drie aanziende zwarte ossekoppen, 2. en 1.; welk wapen later werd geécarteleerd met: in rood een zilveren vogel staande op een grasgrond.

Van dit geslacht zijn door mij vermeld gevonden:

1° Daniel Moy of de Mooi, geb. te Zierikzee, die omstreeks 1520 eene reis deed naar het Heilige Land, in gezelschap van zijn stadgenoot Mr Lieven Jan Gillisz. Keersemaker, ook genaamd Boom, geb. te Zierikzee in 1497, en in 1516 te Leuven bevorderd tot meester in de rechten (zie F. Nagtglas, Levensberichten van Zeeuwen, Middelburg 1889, bl. 520);

2° Hendrik de Moy, raad en eerste secretaris van Antwerpen, gehuwd met Clara van Gulick Melchiorsdr, en hunne dochter Maria de M. echtgenoote van Balthasar van Nispen, overl. Dec. 1625, provoost van de munt van Antwerpen, zoon van Kornelis v. N. en Anna van Santvoord (zie Balen, Beschrijving van Dordrecht, bl. 1165);

3° Clara de M. gehuwd met Jan Brant, raadpensionaris van Antwerpen, ouders van Isabella Brant, in 1609 gehuwd met den beroemden schilder Pieter Paulus Rubens, Ridder, Heer van Steen, secretaris van den geheimen raad, geb. 1586, overl. 30 Mei 1640, zoon van Jan R. en Maria Pypelinck; en Maria de M., zuster van Clara voorn., gehuwd met Philips Rubens, broeder van Pieter Paulus R. voorn., overl. 28 Aug. 1611, secretaris van Antwerpen, uit welk huwelijk zijn geboren: *a.* Philips R., geb. in 1611, overl. 5 Oct. 1678, secretaris en raadpensionaris van Antwerpen; en *b.* Clara R. (zie: Dumont, Fragmens généalogiques, Gand 1862, II, bl. 28);

4° Ewout de Mooy in 1658 bevelhebber op het schip „de Provinciën";

5° Cornelis de Moy ook de Mooy, voornaam zeeschilder te Rotterdam, begraven aldaar 4 April 1676, die 12 Febr. 1656 aldaar huwde met Antonette Jans (zie Rotterdamsche Historiebladen van Scheffer en Obreen, I, bl. 645);

6° François de Moye, geb. n. f. omstreeks 1630, die kinderen

heeft gehad bij zijne echtgenoote Anthonia van Asperen, dochter van Jan v. A. en Christina Thonis (zie Balen, Dordrecht, bl. 1269);

7° Lieven de Mooy, geb. omstreeks 1640, en zijn zoon Gijsbert de M., die gehuwd is geweest met Sara Rees, geb. in 1670, (n. f. Adriaansdr), zoomede de kinderen uit dit huwelijk, als: *a.* Levinus de M.; *b.* Adrianus de M.; 13 Juli 1722 te Rotterdam gehuwd met Christina van der Kloot, die beide reeds in 1739 waren overleden en één kind hebben nagelaten, genaamd Gijsbert de M.; en *c.* Maria Debora de M., geb. Dec. 1698, overl. te 's-Gravenhage 30 Nov. 1736, die 5 Aug. 1720 te Delft is gehuwd met Mr Reinier Bernard Hoynck van Papendrecht, geb. te Dordrecht, 6 Febr. 1688, overl. te 's-Gravenhage 12 Oct. 1769, advocaat te 's-Gravenhage, raadsheer van den keurvorst van de Paltz, zoon van Mr Johan H. v. P., advocaat voor het hof van Holland, Zeeland en West-Friesland, en van Anna Catharina van Heemskerck (zie deswege o. a. het Algem. Ned. Familieblad 1883/84, N° 85, bl. 6).

De kinderen uit het huwelijk H. v. P.—de M. zijn: *a.* Johan Reinier H. v. P., geb. te 's-Gravenhage 31 Oct. 1721, kolonel, commandant van het regiment Walsche dragonders, gehuwd te Amsterdam in Mei 1752 met Theresia Maria van Lintelo; *b.* Anna Maria H. v. P., geb. te 's-Gravenhage 27 Mei 1723, gehuwd met den heer d'Ortho; *c.* Barbara Cornelia Laurentia H. v. P., geb. te 's-Gravenhage 28 April 1725; *d.* Sara Maria H. v. P., geb. aldaar 5 Sept. 1728; *e.* Mr Cornelis Paulus H. v. P., geb. aldaar 30 Sept. 1730 en 20 Oct. 1758 aldaar gehuwd met Petronella Johanna Diert, geb. aldaar 9 Dec. 1734, overl. te Elten 1 Febr. 1807, dochter van Mr Johan Diert, vrijheer van Melissant, heer van St. Elisabethspolder, enz. enz., en van Catharina Goverdina van Beeck.

Indien aan de lezers van De Navorscher meer bijzonderheden omtrent het geslacht de Moy of de Mooy bekend zijn, zal men mij met de mededeeling daarvan zeer verplichten.

's-Gravenhage. V. R. V. D. K.

Wet op de doopnamen (XLVII, 33). — De wet regelende het

geven van voornamen is die van 11 Germinal An XI (Bulletin des Lois N° 267), waarvan art. 1 luidt:

„A compter de la publication de la présente loi, les noms en usage dans les différens calendriers, et ceux des personnages connus de l'histoire ancienne, pourront seuls être reçus comme prénoms sur les registres de l'état civil destinés à constater la naissance des enfants, et il est interdit aux officiers publics d'en admettre aucun autre dans leurs actes."

Ter toepassing van die wet zegt het besluit van den Souvereinen Vorst van 15 Maart 1815 n° 87, dat zij met betrekking tot het gebruik van voornamen geenszins in dien strikten zin behoort te worden opgevat, alsof daardoor hier te lande verboden zouden zijn, zoodanige bekende voornamen, welke van overoude tijden alhier in de onderscheidene provinciën en landschappen of bij sommige geslachten gebruikelijk en algemeen als voornamen erkend zijn geweest, en dat mitsdien de ambtenaren van den Burgerlijken Stand ook zoodanige voornamen in hunne registers kunnen en behooren toe te laten.

Hoewel herhaaldelijk aangevallen, werd de rechtsgeldigheid van art. 1 bij verschillende arresten van den Hoogen Raad gehandhaafd. Het overige deel der wet is door de artt. 63—69 Burg. Wetb. vervallen.

Het verbod om geslachtsnamen van bestaande familiën bij de acten van geboorte te geven, ligt in art. 31 B. W. opgesloten, waar alleen van de aan het kind te geven *voornamen* melding wordt gemaakt, voornamelijk ook in verband met art. 17 B. W. Door aan een kind eenen naam toe te voegen, die niet als *voornaam* bekend is, of die blijkbaar tot de geslachtsnamen behoort, zouden de ambtenaren van den Burgerlijken Stand tegen gemelde artikelen handelen (circulaire van Z. E. den Minister van Justitie d.d. 25 Sept. 1838).

Het Tijdschrift ter beoefening van het Administratief Recht, 2de jaargang, vermeldt een geval, dat een vader aangifte deed van de geboorte van een kind en dit kind 26 voornamen wilde geven, achtereenvolgens beginnende met de letters van het alphabet: A, B,

C. enz. Al deze namen waren *niet* in strijd met art. 1 der bovengenoemde wet.

De ambtenaar van den Burgerlijken Stand, ter plaatse, waar het kind werd aangegeven, weigerde in de registers van geboorten al deze namen te plaatsen, ging zelfs nog verder, en gaf het kind drie namen, gekozen uit de 26, welke gewenscht waren.

In het voorloopig verslag der Tweede Kamer op de Staatsbegrooting voor 1885, wordt de aandacht der Regeering op dit geval gevestigd, en zij antwoordt het volgende:

„Blijkens een ingesteld onderzoek heeft zich te Tilburg bij de aangifte van eene geboorte, verschil van meening voorgedaan ten opzichte van het geven van zekere voornamen van den jonggeborene. De betrokken A. v. d. B. S. heeft daarbij gehandeld, overeenkomstig het voorschrift van art. 1 der Wet van 11 Germinal An XI. Mocht zich ook in andere gevallen soortgelijk verschil van opvatting voordoen, dan zal eveneens die wet, en zoo noodig, de rechter moeten beslissen."

Het afgeloopen jaar vermeldden de dagbladen een geval, dat een arbeider, ik meen in Twente, aan zijn dochtertje den naam van „*Anarchistine*" wilde geven, welke naam echter op grond van meergenoemde wet door den ambtenaar werd geweigerd.

Amsterdam. H. J. SCHARP.

Wet op de doopnamen (XLVII, 33). — Mag ik op de mij indertijd gedane mededeeling van oudere ambtenaren verlaten, dan zeg ik op die vraag, ja, doch met het voorbehoud: eene Fransche wet ook voor Nederland geldig. Wijlen de heer C. Schout Velthuys te Sluis, stelde altoos in zijne acten de namen zooals die in de geboorteacten voorkwamen, b. v. Jeannette Catharine G., omdat, zeide hij mij eens, niemand het recht heeft om de namen te vertalen, b. v., in dezen Johanna Catharina. De oud-secretaris van Aardenburg, Jacob Luijckx, waarschuwde mij om geene onbekende namen in de geboorteacten (ik was toen ambtenaar ter Secretarie mijner geboortestad) op te nemen. Men moest ze kunnen aanwijzen, 't zij in den Bijbel, 't zij in den almanak, dus stof

genoeg! De eigenlijke ambtenaar van den Burgerlijken Stand, had in dezen te beslissen. Tijdens het bestuur van burgemeester B. te A. ontving, met zijne goedkeuring, het kind van een klein-pachter, de wijdlofte namen van Odilla Wivina Begga Merceda. In 't begin des volgenden jaars, na 't onderzoek van de dubbelden der Registers, kwam ook des Officiers van Justitie's verslag over die te Aardenburg in en de Burgem^r^ Ambt^r^ moest voor die naamgeving verantwoording doen, doch belastte er mij mede. Ik liet ZEd. Achtb. antwoorden, dat Odilla of Odilde (volgens Bilderdijk) een H. naam was, die in de, met name Vlaamsche almanakken wel bekend was (de ouders waren Vl. Belgen); Wivina insgelijks; Begga eene geschiedkundige, dien de dochter van een der Pepijns droeg; en dat Merceda den Spaanschen naam Mercedas vertegenwoordigde. Maar we waren er nog niet van af, een volbloed Zuid-Hollander gewon eene dochter en gaf deze den naam van Jamaïca, de heer Off. wilde ook daarvan de reden weten: Deze was niet ver te zoeken, eene tante des vaders, te Katwijk aan Zee woonachtig, heette zoo, in de wandeling Kaatje, bovendien voegde ik er ondeugend bij, was die naam zoo goed als die van Tesselschade, beroemder gedachtenis. We hoorden er niets meer van en alles bleef zoo als 't was.

Eenige jaren later werd de schoolmeester almede vader van eene dochter, en verklaarde haar den naam van Aardenburgina te willen geven. De Burgemeester meende dat dit niet mocht en raadpleegde er den heer Off. over. Neen, 't mocht niet; te vergeefs voerde de schoolmeester aan, dat een der dochters van den (omstreeks 1672) Aardenburgschen gouverneur dien naam droeg, namelijk van den heer de Perponcher de Maisonneuve. Er was niets aan te doen en 't meiske kreeg een anderen naam.

Bestaat bedoëlde wet, dan betreur ik het dat oude geliefde doopnamen, ook aan familienamen ontleend, niet zouden mogen gegeven worden.

Mijne schoonmoeder heette *Dubois* en haar zoon Pieter *du Bois* van Dale, maar dat hare kleindochter Pieternella Johanna du Bois (Dubois werd vermeden) genoemd werd, keurde men af, en de geslachtsnamen Blönker, Waeyhaert, enz. werden voortaan verbo-

den. 'k Vind de Engelschen op dit punt toch vrijzinniger met hunne dochters Alma en hunne zoons Inkerman. G. P. ROOS.

Wet op de doopnamen (XLVII, 33). — De Fransche wet van 11 Germinal, an XI, bepaalt, dat geen namen mogen worden ingeschreven, dan die voorkomen „dans les différents Calendriers," en de namen „des personnes connues de l'histoire ancienne." Maar een Besluit van den Souvereinen Vorst van 15 Maart 1815, N°. 87, zegt, dat de ambtenaren het daarmee niet te nauw moeten nemen, en ook mogen inschrijven namen, die hier van ouds als vóórnamen in gebruik zijn geweest. — Zie verder mijn *Sprokkelhout*, i. v. *Vóórnamen*. Dat men vrij ruim met de zaak te werk gaat, blijkt uit het feit, dat ingeschreven zijn de zeker niet zeer gebruikelijke namen *Aliman*, *Rento*, *Risselmina*, *Outkomina*, enz.

E. LAURILLARD.

Canter (XLVII, 25). — Het wapen van Canter (volgens Groningsche Volksalmanak 1891, blz. 24: „drie mispelbloemen van zilver op een veld van azuur") komt voor op een gestoelte in de kerk te Wirdum, provincie Groningen, vereenigd met dat van Aldringa; Rietstap's Armorial (1e Editie) geeft „d'azur à trois roses de huit feuilles d'argent," terwijl in de kerk te Eelde, op de zoldering van het koor, een wapen is geschilderd, vertoonende: in blauw drie zilveren vijfbladen, (2, 1,) meer dan waarschijnlijk eene herinnering aan de Canter's als bewoners van Canterborgh onder Eelde.

Uit mijne aanteekeningen betreffende de familie Kymmell noteer ik: Wigbolt Gerhardt Aldringa van Wirdum, gedoopt te Wirdum 23 Februari 1731, heer op Rusthoven (een buiten ¼ uur ten Z. Z. O. van Wirdum, nabij den trekweg van Groningen naar Appingedam), later heer van Wirdum, in 1786 gecommitteerde ter Rekenkamer van Stad en Lande, overleden te . . . . den . . . ., huwde 1e op 23 Maart 1761, met Abelina Cloeck zum Berenclauw van Delfzijl, 2e op 22 Mei 1777, te Roderwolde, met Christina Kymmell, gedoopt te Havelte 9 Januari 1746.

Wigbolt Gerhardt was een zoon van Wigbolt Aldringa heer van Wirdum, kapitein, en van Helena Canter, gedoopt te Groningen 18 April 1693, dochter van Bartolt Canter, in 1675 en volgende jaren Gezworen der Stad Groningen, 7 October 1679—1685 Drost van 't Gorecht, 6 Januari 1686—1701 (zijn sterfjaar), Hooftman in de Hooge Justitiekamer van Stad en Lande, en van Florentina Geërtruid de Sighers ther Borch.

Het zegel van Helena's broeder, Johan Canter tot Leegkerk en Dorkwert, hangt aan een wisselbrief van 12 Januari 1707, breeder omschreven in mr J. A. Feith's Inventaris van het Huisarchief van den Nienoord.

De jaren van huwelijk en overlijden van Helena Canter zijn mij niet bekend; alleen trof ik haar als weduwe aan op het jaar 1746; misschien kunnen trouwboeken van Wirdum of van Groningen den huwelijksdag geven.

Assen. J. A. R. KYMMELL.

Van Erkelens (XLVII, 33). — Van de in de O. L. Vrouwe- of Mariakerk te Harderwijk nog aanwezige grafzerken nam ik, voor zoover zij niet door de vaste banken aan het oog onttrokken zijn, afschriften. In die aanteekeningen vind ik, dat ongeveer midden in het koor en aan het einde hiervan een fraaie zerk, met het n°. 641, is gelegen. Op deze zerk komen de verbonden wapens van *Erckelens* en *Schrassert* voor. Op de hoeken der zerk zijn de wapens aangebracht van *Erckelens*, *Schrassert*, *Hoeclum* en *Loben van Spaensweert*. Het grafschrift luidt: Hier rust de WelGeboren Heer Herman, Jacob van Erkelens, oud-Burgemeester van Elburg en Overpander van Veluwen. In den Heere ontslapen den 26 Januari 1771, in den ouderdom van 86 jaren. Ende rust ook hier desselfs Ehevrouwe de WelGeborene Vrouwe Elisabet, Agnis Schrassert, in den Heere ontslapen den 24 October 1760. Verwachtende beyde alhier eene zalige opstandige."

Elisabeth Agnis Schrassert, — gedoopt 1 Oct. 1704, — was een dochter v. Johan en van *Helena Catharina van Loben*, die, 25 Oct. 1696, te Harderwijk werden aangeteekend.

Herman van Hoeclum is gehuwd geweest met *Helena Cloeck*, Vrouwe tot Spaensweerd en overleed in 1628. Zijn weduwe hertrouwde in 1630 met *Valentin van Loben* en stond in 1646 Spaensweerd aan haren zoon *Hendrik v. H.* af, van wien zij het in 1653 weder erft, toen deze den 3 Juli van dat jaar te Steenderen overleed. (Zie Ridderschap v. d. Veluwe.)

In 1519 wordt reeds van Henrick de Groef van Erkelents als Rentmeester der Veluwen gesproken (Zie Schrassert, Hard. Ant. II D. 2e dr. p. 79 en v.). Deze bewoonde het kasteel Staverden, — (zie p. 87) — waarschijnlijk dateerende van 1291, toen Reinout Graaf v. Gelre het voornemen had te Staverden op de Veluwe een stad te stichten en allereerst begon met een jachtslot te bouwen.

Arnhem. H. PORTHEINE J[R].

Vraag over het Nederl. Wapen (XLVII, 34). — Het aantal en de plaatsing der blokken in het rijkswapen is geheel onverschillig.

Het schild is „*bezaaid*", welke uitdrukking in de wapenkunde beteekent: over de geheele oppervlakte regelmatig bedekt met een *onbepaald* aantal gelijke en gelijkvormige stukken. Om het onbepaalde van het aantal aan te duiden, komen de stukken bij den rand slechts voor 1/4 op het veld. Eigenlijk moeten er *meer dan 16 zijn* (Junius: Heraldiek blz. 244).

Gelijk men weet is het Nederlandsche wapen het gewijzigde Nassausche. Daarom is een *heraldische* leeuw hier zeer juist op zijne plaats, hoewel het mij voorkomt, dat in alle wapens, ongeacht hunnen oorsprong, waarin een leeuw afgebeeld is, die leeuw *heraldisch* en *niet* z.g.n. *natuurlijk* moet zijn. De oorsprong van de blokken in het Nassausche wapen is gelegen in het feit, dat de Heeren der *Nassen Auwen* langs de Lahn, na het winnen van hun proces met den Bisschop van Worms, hunne onafhankelijkheid toonden in het wapen, door het te bekleeden met het kleed der vrijen, het met blokvormige lappen bezette kleed.

Amsterdam. H. J. SCHARP.

Heynen (XLVII, 25). — In mijn kwartierstaat wordt Margaretha (niet Maria) Elisabeth Heynen gehuwd met Johannes Fredericus Gobius, dochter genoemd van Johannes en van Willemina van Nes.

Arnhem. J. D. WAGNER.

Heynen (XLVII, 25). — Maria Elisabeth Heynen, vrouw van 1° J. F. Gobius, 2° Iman de Jonge, was dochter van Johannes Heynen en Willemina van Nes, vrouw van Crayesteyn, en dus een zuster van de vrouw van Cornelis Meurs.

's-Gravenhage. M. P. SMISSAERT.

v. Slijpe (XLVII, 35). — Kapitein Rogier Slijp (of: Slip) komt reeds in den in mijn bezit zijnden manuscript-Staat van Oorlog van 1604 voor, als bevel voerende over eene compagnie voetknechten, ter repartitie van Friesland. Eveneens komt hij als zoodanig voor in de Staten van 1605, 1609, 1610, 1613, 1617 en 1621. In den Staat van Oorlog van 1599 wordt hij nog niet genoemd. Denkelijk is hij tusschen de jaren 1599 en 1604 kapitein geworden in plaats van kapitein Sallancy. Daar hij ter repartitie stond van Friesland, wordt met het regiment van „Zijne Genade graaf Willem zaliger memorie" in 1623 dus ongetwijfeld bedoeld dat van den in 1620 gestorven Frieschen Stadhouder Graaf Willem Lodewijk.

In de Staten van Oorlog van 1651 en 1658 wordt een Adriaen Slijp genoemd als luitt-kolonel van het Regiment van den Vrijheer thoe Schwartzenberg.

Zaandam. G. MURRAY BAKKER.

de Wael van Vronesteijn. — Bestaat van dit geslacht eene genealogie? Zoo ja! Waar is deze te vinden?

Zoo neen! Wie kan mij omtrent het navolgende inlichten:

Willem de Wael van Vronesteijn, jongere zoon van Lubbert de Wael h^r v. Vronesteijn en van Maria van Raephorst, huwde in eerste huwelijk (1548) Cornelia van Renesse, volgens Ferwerda,

dr van Cornelis van Renesse van Moermont en van Oeda Proeys; in tweede huwelijk Maria van Winssen, dr van Godschalk en van Ermgard Ruijsch.

Willems vader Lubbert is waarschijnlijk 1548 overleden en liet hem goederen na (de hofstede Vronesteijn kwam aan den oudsten zoon Adriaan, gehuwd met Beatrix de Voocht van Rijneveld). Heeft nu echter Willem de Wael kinderen en kindskinderen gehad? dit zoude ik gaarne vernemen, een gedeelte der goederen aan hem bestorven, komt in 1655 of 1657, dus meer dan een eeuw later, aan Maria van Winssen, vrouwe van Hoencoop en Heemstede, gehuwd met Hendrik Pieck van Wolfswaerd, hr van Muyswinckel, weduwe van N. de Wael van Vronesteyn (Herald. Bibl. 1882—84) en zijn aan haar bestorven door doode van Ermgarda de Wael van Vronesteijn.

Is nu deze Ermgarde eene afstammeling van Willem voornoemd en wie waren de ouders van den eersten echtgenoot van Maria v. Winssen van Heemstede?

Utrecht. J. W. DES TOMBE.

Van Nes (XLVII, 34). — In de Rotterdamsche Historiebladen door Scheffer en Obreen, 3de Afd. 1e deel, komt een allerinteressantst artikel voor over het geslacht van Van Nes, geseyt Boer Jaep. Onder de kinderen van Jan van Nes en van Willempje Joosten van Coulster komt Willemina niet voor. Het wapen van v. Nes blijkt uit dat van den Lt Adml Aert van Nes.

Arnhem. J. D. WAGNER.

Van der Burch (XLVI, 651). — Met betrekking tot de vraag op bl. 652 diene, dat in België een adellijk geslacht van der Burch bestaat (*comtes* en *vicomtes*). In hoever tusschen beide geslachten verwantschap bestaat, is mij niet bekend, doch zou waarschijnlijk niet moeilijk na te gaan zijn.

Arnhem. J. S. F. VAN HOOGSTRATEN.

Wapen van Roermond (XLVII, 36). — Het wapen dezer stad

vertoont een doorsneden schild, boven: een z.g.n. *luipaard*, onder: eene heraldieke *lelie*.

Amsterdam. H. J. SCHARP.

Grevel, Graevel, Grevelius, Greyvel, Grebel enz. — Wie kan mij nadere inlichtingen verschaffen omtrent deze familie, die onder bovengenoemde verschillende benamingen voorkomt. Den 14 Sept. 1645 werd als cand. juris te Leiden ingeschreven Guilelmus Grevel uit Zwolle. Men schrijft mij dat te „Mülheim a/d R. im J. 1678 in der Reform. Kirche ein Theodorus Grevel, stud. jur. von Groningen als Auswartiger zum H. Abendmahle zugelassen sei." Elke opgave op dezen naam betrekking hebbende is welkom.

Deventer. D^R. M. E. HOUCK.

Van Veen. — Is aan een der lezers van De Navorscher het wapen bekend van het geslacht *Van Veen*, te huis behoorende in Zuid-Holland en wel in Aarlanderveen en omstreken, alwaar het reeds in het midden der 17de eeuw gevestigd was?

Arnhem. D^R. J. S. VAN VEEN.

Wapen gevraagd. — De heer Six Dijkstra, pred. te Rotterdam, zond mij voor eenigen tijd een afdruk van een cachet, onder hem berustende, welk cachet, naar den afdruk te oordeelen, uit de vorige eeuw is.

Het daarin gesneden wapen is als volgt:

Van? beladen met een engel, die een heraldieke lelie in de rechterhand houdt. Daarboven een fasce, beladen met 2 zespuntige sterren.

Schildhouders: 2 omziende leeuwen.

Kroon: fransche markiezen-kroon. Mogelijk is dit wapen van het een of ander Zeeuwsch geslacht. Is aan iemand onzer geachte Navorschers dit wapen wellicht bekend? R. C. SIX.

KERKGESCHIEDENIS.

BIJZONDERHEDEN UIT HET 3de NOTULENBOEK

DER VOORMALIGE CLASSE VAN VOORNE, PUTTEN EN OVERFLAKKEE.

MEDEGEDEELD DOOR

H. DE JAGER [1]).

BRIELLE.

Wat 't Notulenboek vermeldt betreffende het beroep van Burgvliet in de plaats van Fraxinus, zal ik zooveel noodig mededeelen in een afzonderlijk opstel over de vervanging van Fraxinus door Burgvliet.

In de vergadering der Classe van 16 Sept. 1615 werd aangebracht, dat lidmaten van Brielle (contra-remonstrantsche) bij naburige predikanten ten avondmaal gingen en de Classe nam dit besluit: „Alzoo verstaen wort dat eenighe naestgesetene predicanten in hare kercken totten avontmaele toelaten lidtmaten der gemeynte van Briele, dwelc dese vergaderinghe verstaet te wesen tegen ordre, gestelt van den Synode van Suyt-Hollant: is goetgevonden dat naerder by de gedeputeerde des Classis sal gelet worden, die oock belast worden daerin te versien by gelegenheyt naer behooren, soo vele haer mogelijck sijn sal". De vergadering, waarin dit besluit werd genomen, werd bijgewoond door den baljuw van Voorne en twee andere heeren, gecommitteerd door de Magistraten van Brielle, alsmede de 3 predikanten van Brielle met den ouderling Fr. Valerius, Tijckmaker, Stuer, Velsius, Carpentier, la Faille en Selcaert, remonstrantschgezinde predikanten.

Nannius Geisteranus, die in 1617 te Brielle predikant werd in

[1]) Vervolg van Nav. XLVI, blz. 484.

plaats van Willem Crijnsze, die afgezet was, alsmede zijne ambtgenooten Ryckewaert en Burgvliet werden om hunne remonstrantsche gevoelens afgezet. De punten van beschuldiging, tegen hen ingebracht, zijn opgeteekend in 't Notulenboek en luiden aldus:

Capita accusatiomum tegens Theophilum Ryckewaert.

Dat hy heeft geleydt d'eerste fondamenten der scheuringe in de kercke ende Classe van den Briel.

In de Classe doorgaens recommanderende Remonstrantsgesinde predicanten ofte studenten, ooc in dien tijd eer men ter dege wiste van de Arminianen te spreken, noemende deselve godsalige, seer geleerde ende vreedsame lieden, als met name eenen Joannem Narsium, al in den jare 1607 ofte daerontrent, welckers beroep evenwel geen voortganc gehad en heeft; item Caspar Barlaeus, door denwelcken de eerste moyelijcheden in onsen Classe ontstaen zijn. Ende heeft in somma deurgaens de handt gehouden aen de indringinge der andere Remonstranten, tegens dewelcke haer de kercken mette gesonde Broeders des Classis opposeerden, als aen de indringinge Abrahami la Faille, Carpentarii, Joannis de Vries, Celcart etc., over welckers beroepinge vele questiën zijn geresen, alsooc over haerluyder comportement ten tyde haeres dienstes, welcke mesusen Theophilus altijt heeft verschoont.

Is ooc ten hoogste schuldich aen de onwettige indringinge Burgvlietii in de kercke van den Briel, niet willende hem selven daertegens stellen met all zijn vermeugen, jae niet willende yets dan pro forma daertegen doen, seggende dat hy daerinne niet en wilde handelen na conscientie, maer naer 't gene dat uyterlijc conde blijcken, waerdeur de scheuringe der kercke van den Briel veroorsaeckt is. Heeft ooc daerna geseyt tegens eenen ouderling: Haddet ghyluyden met my willen aenspannen ofte eens zijn, men soude Burgvliet hier wel uyt gehouden hebben. Ergo hy soude hem hebben connen weyren ende alsoo connen verhoeden de droefelycke moeyelijcheden ende scheuringe der Brielscher kercke, die daerop gevolght zijn.

Heeft ooc Theophilus, als hy met D. Fraxino zal. ende Willem Crijnsze in den kerckendienst was, zijnde de Brielsche kercke in goede ruste ende vrede, met eenige Arminiaensche predicanten in Hollandt, sonder zyne voors. medebroeders yets te openbaeren, correspondentie ende conventicula gehouden, omme te formeren argumenten tegens de praedestinatie Gomariana (soo zijt noemden); heeft de Remonstrantie met de vijff artijckelen onderteykent (indien hy die niet heeft helpen maecken), ende alsoo de beginselen van de droevige scheuringe der kercke int gemeen helpen leggen.

Gelijc hy ooc syne predicatiën somwylen daertoe heeft gedirigeert als in den jaere 1615 den 11en Augusti predickende uyt Col. 2 : 18: „Dat u niemant qualijck regeere, eygenwillich door ootmoedicheyt ende dienst der Engelen hemselven insteeckende in hetgene hy niet gesien en heeft etc." Heeft onder andere geseyt: Wy moeten dan vermaent zijn, dat wy die leeraers niet en hooren, welcke predicken dat zy niet gesien en hebben, dat is, dat zy niet en weten, ende daervan zy geen rekenschap en connen geven, als diegene zijn, welcke, niet tevreden zijnde met de verborgentheyt des Euangeliums, predicken van een verborgen wille Gods, (I. m. staat scheur-predicking.)

Daerbeneffens heeft ooc Theophilus menigmael de gesonde leere onser kercke (insonderheyt het poinct van de volhardinge der geloovigen) op den predicstoel gesmadet ende gelastert, ooc wel buyten de vijf artyckelen gaende, sustinerende dat Judas soowel als d'andere Apostelen van Christus was genaemt een goet sout (I. m. staat: Anno 1615 16 Mart. uyt Luc. 14 : 34: Het sout is goedt).; dat de duyvel de geloovigen niet en soude aenvechten, indien hy wiste dat zy niet en souden connen vallen. Ende heeft in sekere contenancie willen staende houden dat ooc Jesus Christus wel soude hebben connen vallen, voor reden gevende, indien hy noodsaeckelijck moeste blyven staen in de gehoorsaemheyt, alsoo dat hy niet vallen en conde, so en hadde hy niet veel bysonders uytgerecht, dewyle een ander mensche sulx ooc soude connen, jae moeten doen, wanneer hy soo gestelt waere, dat hy niet conde vallen. (I. m. staat: Laster.)

Als Willem Crijnsze eens hadde geciteert 1 Tim. 2: „God wil dat alle menschen salig worden," ende geseyt hadde dat het woord *alle* daer beteyckende *allerley* ofte alle soorten ende conditien van menschen, ende dat sulx was t'gevoelen van onse algemeene gereformeerde kercke, blyckende uyt de annotatiën van denselvigen text gestelt in de bybels, welcke zijn gedruckt met privilegie van de H.H. Staeten, soo heeft Theophilus daeraen op den 6en April 1614 op Luc. 15 : 8 aldus geseyt: Ic bekenne wel dat in de bybels, die met privilegie gedruckt zijn, geannoteert staet op 1 Tim. 2 : 4 *alle soorten van menschen*, maer ic meene dat de Heeren Staeten het my niet qualijc sullen afnemen, dat ic segge dat het valsch is ende een glose tegens den text.

Item in deselve predicatie: Ist saecke dat niemandt sal salich worden dan die daertoe gepredestineert zijn ende dat deselve door geenderhande sonden connen verloren gaen, soo sijn te vergeefss alle predicatiën, alle noodingen, vermaningen, dreygingen etc. Ende staet de saecke alsoo, soo loopt vryelijc in bordeelen ende hoerhuysen, bedrijft bloedschande, beslaept u eygen jongwijffs ende maeckt se met kinde ende offert de kinderen andere vaders op, ende doet al wat ghy wilt, want hoe ghijt maeckt, ghy sult alevenwel oft behouden oft verloren zijn etc. (I. m. staat: argernisse.)

Heeft ooc gepredickt, dat se God maecken tot een oorsaecke des quaets, welcke seggen dat hy eenige ten eeuwigen leven heeft gepredestineert, eenige niet, sonder bemerckinge van haer geloove ofte ongeloovicheyt (I. m. staat: anno 1616 15 Jan. uyt Coll. 3 : 6: Om dewelcke de toorne Gods etc..)

Item dat die menschen de schuld der sonde op God leggen, welcke seggen dat God alles in allen werckt; dat God van den mensche niet meer en eyscht dan hy hem geeft, want hy hem genoegsaeme gaven (geeft) om te connen doen tgunt hy van hem eyscht. Dit worde geseyt van alle menschen ende kinderen der ongehoorsaemheyt (I. m. staat: openbare onwaerheyt.)

Dat alle menschen, die de roepinge des Evangeliums hooren, haer meugen versekeren dat God haer van te voren geordonneert heeft den beelde zijns Soons gelijcformich te worden.

Datter is tweederley lieffde Gods, eene waermede hy de werelt, dat is, alle creaturen lief heeft als zyne schepselen. Dese liefde streckt sich tot alle menschen, die in de werelt zijn, ende dat soo verre dat y hen verschaffet genoegsaeme gaven ofte middelen ter salicheyt. In m. staat: op Rom. 8 : 30.)

Dat d'uytvercorene Gods connen verloren gaen. Item ic segge over geloovige, over wedergeborene, over uytvercorene, over al. Ist dat ghy naer den vleysche leeft, soo sult ghy sterven. (In m. staat: op Rom. 8 : 12.)

Dat alle wedergeborene niet en zijn uytvercorenen, dat is, zy alle en volharden niet in der wedergeboorte, maer vervallen eenige van haere kindschap Gods, als zy grove sonden bedryven; dat David niet meer en was een kind Gods, maer des duyvels, als hy met Bersabe etc. (In m. staat: op Luc. 15 : 8 den 6en Mart. 1614.)

Dat de Catechismus in den 6en andwoorde spreeckt van onherborene menschen.

Dat de geloovige niettegenstaende de voorbiddinge Christi het geloove wel connen verliesen door grove sonden; dat Petrus, zynen meester versaeckende, noch wel heeft het geloove behouden, achtervolgende de belofte Christi, dat hy voor hem gebeden hadde, maer dat quam om dieswille dat Petrus doen ter tijd niet groffelijc en sondichde metter herte ende bewillinge, zijnde eene lichte sonde, door onbedachtheyt ende swacheyt begaen. (I. m. staat: den 22en Nov. 1615 op Luc. 22 : 32.)

Dat se sachte peuluwen ende cussens onder de ooren ende ellebogen der menschen leggen, welcke leeren dat de geloovige niet connen vervallen.

Ja dat desulcke een nieuw pausdom oprechten, seggende: De geloovige en connen niet vervallen, gelijc de pausgesinde seggen: De Roomsche kercke en can niet dwaelen. (I. m. staat: Anno 1616 15 Jan. op Col. 3 : 6.)

CAPITA ACCUSATIONUM TEGENS CORNELIUM BURCHVLIETIUM.

Dat hy is onordentelijc in de kercke van den Briel ingedrongen opt simpel beroep van de Magistraet tegens alle vermaningen, waerschouwingen, wille ende danc van den kerckenraed, die noyt in zijn beroep hebben willen consenteren, noch eenige beroepbrief schryven, uyt oorsaeck dat vele quade geruchten hem naerliepen, als dat hy was lichtveerdich, seer leugenachtich, dronckig ofte gulsich, oncuysch, speelachtich met de caert ende teerlingen ende frequenterende suspecte plaetsen; maer is geproclameert van den Secretario uyt het gestoelte der Magistraet, ende is ettelycke maenden daernae van den predicstoel bevesticht achtervolgende seker accoort, gemaeckt tusschen de gedeputeerde van de Magistraet ende den kerckenraed, meer uyt drang ende dwang, om niet alles het onderste boven te werpen, als op hope dat zijn dienst ende comportement eenige vrucht schaffen soude.

Heeft hem oock meermael onsuyver verclaert in de leere te zijn, predickende dat het ordonnaire middel, waerdeur God de menschen salich maeckt, is dat de Geest Gods alle menschen, die onder hem willen ter schole gaen, het geloove geeft. (In margine staat: op Luc. 21 : 37.)

Item (meermalen) datter geen besluyt Gods en is, datter vele sullen verloren gaen, ten aensien dat se menschen zijn, maer ten aensien dat se ongeloovich zijn, dewelcke wel hadden connen gelooven, indien zy gewilt hadden.

Dat alle menschen, die twoort hooren, connen gelooven, indien zy willen.

Soe de mensche niet en can gelooven, als hijt Woort Gods hoort predicken, soe en heeft God geen recht om hem van ongeloovicheyt te straffen.

Datter wel is een predestinatie, maer niet soodanich eene, dat God eenige menschen, die hy uytvercoren heeft, soude trecken uyt het verderf, daerin zy laegen, sonder aensien van haer wercken ende geloove, ende d'andere voorbygaen ende in haer verderf,

daerin zy haerselve gestooten hadden, soude laeten leggen, want dan soude God wesen een uytnemer der persoonen.

Dat diegene, welcke stellen eene precise predestinatie, gelijc zijn den outsten broeder van den verloren soon, welcke zynen broeder misgunde, dat hy mede in des vaders kercke comen soude.

Dat het voornemen Gods can belet worden ende verhindert van de creaturen, exempel in den val Adams ende Act. 7: Altijt wederstaet ghy den H. G. (I. m. staat: Op de 6e vraege des Catechismi ende noch Sondaegs daeraenvolgende in exordio van de voormiddaegsche predicatie.)

Item tot tweemael toe dat een droppel des bloets Christi Jesu genoegsaem is tot betaelinge voor aller menschen sonden.

Dat het lyden Christi is te bate gecomen den verdoemden menschen, namentl. de geesten, die in de gevangenisse zijn, dewelcke ten tyde Noë op der aerde woonden in haere lichamen ende der predicatie Noë ongehoorsaem waeren. Item die van Sodom ende Gomorrha, die ten tyde Loths vergingen. Dit heeft hy noch gerepeteert in de volgende predicatie. (I. m. staat: Anno 1615 8 Dec. op 1 Petr. 3 : 19.)

Dat de genade Gods ter salicheyt alle menschen even na is, dewyle Christus is gestorven voor alle menschen sonder onderscheyt, hooft voor hooft: gelijc se Christus ooc alsoo alle roept Matt. 11 : 28. Ende God en is geen uytnemer der persoonen, niet begeerende dat yemant vergae etc. (I. m. staat: dit heeft hy dicwils gepredickt.)

Dat diegene, die tot God bekeert zijn, de wet Gods wel volcomenlijc souden connen onderhouden, waert dat zy maer de leidinge des H. G. volgden, die henluyden genoegsaeme gaven daertoe is gevende (I. m. staat: op de 114 vraege.)

Dat de Phariseën niet en doolden daerin dat se door de wet wilden salich worden, want God hadde geseyt: Wie se doet, die salder deur leven. Maer doolden daerin dat zy de wet qualijc verstonden, te weten van eenige uytwendige onderhoudinge derselver.

Dat men de salicheyt niet en moet stellen op eenige verkiesinge

Gods, noch op eenige roepinge, noch op de barmherticheyt Gods, maer daerop dat men een deuchtsaem leven leydt ende Christum naervolght. De roepinge is wel Godes, ende en comt van den mensche niet, maer de mensche moet in vreese ende beven zyne salicheyt wercken ende de roepinge gehoorsaem zijn. Christus is de weg, dat is, hy heeft se ons gebaent, opdat wy die souden wandelen. Exempel aen de noodinge ter bruyloft Matt. 20. (I. m. staat: Anno 1615 26 Aug. op 1 Petr. 3 : 9.)

Men moet in der noot alleen steunen op het gebedt, als zijnde het fondament ende het eenige steunsel van de vasticheyt onses vertrouwens ende het eenige middel onser hulpe. Men leest alomme van de cracht des gebeds. Tis waer dat David in den 34en Psalm Gode wel de eere geeft, dat hy de rechtveerdige uyt alle nooden helpt, maer ondertusschen wijst hy mede aen hoe veel het gebedt helpen can. (In margine staat: Anno 1616 17 Jan. op Luc. 22 : 40).

Dat men dese antwoord niet en mach verstaen na de letter, indien men se met Gods Woort wil vast maecken, want daer geene menschen en zijn, die God haeten, maer *God haet* moet aldus verclaert worden: dat de menschen van natuyre soodanige wercken doen, die van God gehaetet worden. (In margine staat: op de 5e antwoord, 14 Jul. 1616).

Van gelycke heeft ooc Burgvliet doorgaens de parthye der Remonstranten gehouden int voorstaen van de onwettige incominge eeniger derselver.

Heeft ooc noch, in den Briel zijnde, verscheyden mael met zyne lichtveerdicheyt ergernisse gegeven.

Noch heeft de Classis tegens Burgvliet dat hy hem heeft laeten gebruycken tot handhavinge van de schandelycke daet ende lasteringe der waerheyt, die Adrianus Romanus binnen Goedereede heeft met openbaeren, gedruckten brief geattenteert.

Capita accusationum tegens Nannium Geisteranum.

Dat hy is ingedrongen in de plaetse van Willem Crijnsz., eer deselve was wettelijc gedeporteert, dewyle het gepretendeerde

deportement is geschiet simpelijc van den Magistraet, sonder weten, veel min advijs van den Kerckenraed; ooc eer de Ed. Mog. Heeren Staten, die de saecke onder handen hadden, daervan hadden gedefiniëert.

Syne verkiesinge is ooc door t'lot opt Stadhuys geschiet tot aenstoot van eenige van den Kerckenraed.

Heeft ooc in ettelycke predicatiën de gereformeerde predicanten ende leere gecalumniëert ende ooc selfs het Synodum Nationael.

Dirksland.

Johannes Damman, dien ik 't laatst genoemd vond in de Acta van 16 Sept. 1615, overleed als predikant van Dirksland en werd opgevolgd door Gosuinus Buytendijck. Van diens beroep te Dirksland is niets genotuleerd. Ik zag hem voor de eerste maal als predikant dier gemeente genoemd in de Acta van 29 Nov. 1618. In de vergadering van 5 Febr. 1619 werd door afgevaardigden van Dirksland herinnerd dat Buytendijck nog maar den tijd van twee jaar „by haer geweest" was. In 't begin van 1617 moet Buytendijck dus te Dirksland zijne pastorale werkzaamheid hebben aanvaard. Den 21sten Jan. 1619 vernamen de Broederen, die toen ter classicale vergadering waren, dat Buytendijck beroepen was te Goedereede. Zooals reeds in „De Brielsche Archieven", p. 92 en 93, is medegedeeld, werden die van Dirksland en die van Goedereede, alsmede de beroepen leeraar door de Classe gehoord en 't besluit, 5 Febr. genomen, was dat Buytendijck predikant van Goedereede zou worden, maar op voorwaarde dat Goedereede die van Dirksland te gemoet zou komen in de bestrijding der kosten ter bekoming van een anderen predikant en dat Buijtendijck niet zou vertrekken, „vooraleer dat de kercke van Dirxslandt wederom versekert" zou zijn „van een goet predicant". In April 1619 deden afgevaardigden van Dirksland het verzoek aan de Classe om goedkeuring van het beroep, uitgebracht op Jeremias Hennecart, proponent te Nieuwe Tonge, maar de vergadering, „aengehoort hebbende de oppositie, by die van de Nieuwe Tonge gedaen, ende de debatten, van wege

van die van Dirxland daerover gevallen", oordeelde dat Jeremias „de kercke van de N. Tonge byblyven" zou en dat „die van Dirxland van haer beroepinge desisteren" zouden. Voor Buytendijck, die gaarne „dadelijc metter wone naer Goereede" wilde vertrekken, was zulks eene teleurstelling, en eerst na verloop van ruim 7 weken kon hij verhuizen. Na „herwaerts ende ginswaerts gereyst te hebben", vonden de broeders kerkeraadsleden van Dirksland goed „ten overstaen van eenige naestgesetene Broeders ende met approbatie van den Magistraet tot haeren kerckendienaer te beroepen den eersamen Jan Simonsze van den Berge, wonachtig tot Ziericzee", die omtrent 6 jaren „in de Cruyskercke tot Vlaenderen gebruyckt geweest" was. Nadat 's mans gaven waren gehoord, werd 't beroep op den 14den Mei 1619 op hem uitgebracht, en men stelde toen tevens „ordre op zyne voorstellinge ende bevestiginge". In de vergadering der Classe op 11 Junij 1619 werd hij aangenomen als een lid van de Classe. Men leest in de Acta van die vergadering: „H. Nolthenius heeft opt versoeck van Jan Sijmonsse (alsoo hy op dese tijd op de Classe niet conde verschynen) zyne attestatiën de Broeders des Classis vertoont. D'attestatiën gelesen zijnde, zijn deselve by de Broeders des Classis voor goet bekent, hebben ooc de voorgaende handelinge in zijn beroep geapprobeert ende is over sulx voor een lid onser vergadering erkent".

Geervliet.

Tijckmakers schaarde zich vóór 1618 bij de Remonstrantsche leden der Classe. Na de zegepraal der tegenpartij verklaarde hij het met haar te willen houden, maar hij werd niet terstond weer als lid der Classe toegelaten. Eerst moest hij schuld belijden. Acta van 9 April 1619: „Is gelesen een brief van Nicolaes Tijcmaecker, predicant tot Geervliet, van date den 8 April anno 1619, in dewelcke hy te kennen geeft zijn begeerte, die hy hadde om goede ordre te helpen onderhouden, gelijc hy sich altijt volgende de Synodale acten alle goede ordre hadde onderworpen, waerin hy hoopte te continueren, doch dat voor desen tijd niet mogelijc was om de

bruyloft, die tot zynen huyse gehouden wierde, midsgaders ooc van wege zyne swacheyt nu op de Classe niet en conde compareren, versoeckende dat de Broeders hem voor dees tijd wilden geëxcuseert houden, belovende op de toecomende Classe te compareren ende alle goede ordre ende eenicheyt in leer ende leven te onderhouden, verclaerende in zyne kercke geen swaericheyt te hebben, noodich de vergaderinge voor te draegen. Is omgevraeght off men op den brief voors. sal andwoorden ofte niet. Is by de Classe verclaert, dat men op zijn brief sal andwoorden, namenlijck dat het de Broederen des Classis houden voor een misslach, dat hy hem aen de Classe excuseert van absentie, daer hy hem tot noch toe op geen gevoegelycke wyse by de Classe wederom heeft vervoeght, van dewelcke hy tot dese tijd toe hem heeft affgescheyden. Zal derhalven eerst in de Classe verschynen ende alsoo van zijn ontfang met haer handelen. Ende om dit mondeling aen te seggen, zijn geordonneert D. Jacobus Florianus ende Jan Heynderijcxsse". — Acta van 18 Julij 1619: „Nicolaus Tijckmaecker heeft versocht binnen te staen ende, ingestaen zijnde, begeert dat hy als een lid des Classis in de vergaderinge mochte verschynen, alsoo hy tot allen tyden genegen was geweest (soo hy seyde) om hem selven na de Synodaele ende Classicale ordinantiën te voegen. De Broederen, op zijn versoeck gelet hebbende, hebben geresolveert ende goetgevonden hem aen te seggen, dat zy voor tegenwoordich met hem diesaengaende in geen handelinge connen treden, soo omdat het Collegie van de Broeders niet compleet en is, als ooc omdat op dese ende diergelycke saecke door de gestelde gravamina, op de aenstaende Suyd-Hollantsche Synode sal worden gelet". Toen dit besluit was genomen, werden de bedoelde gravamina gelezen en het advies der Broeders over 't eerste luidde aldus: „dat men de predicanten, die haer selven willen voegen na het decreet des Synodi Nationalis, sal aennemen voor lidmaeten der Gemeynte, mids doende openbaere schultbekentenisse voor de gantsche Gemeynte, ende deselve een wyle tijds beproeven, ende wel beproeft zijnde, alsdan op een nieuw beroepelijc stellen". Van broeders, die dit advies gaven, was niet te verwachten, dat de handelwijze van

Tijckmakers blauw blauw zou worden gelaten, en hij ondervond dan ook het tegendeel. Acta van 3 Sept. 1619: „Is in de vergadering verschenen N. Tijcmaecker, predicant tot Geervliet, dewelcke ingebracht heeft twee attestatiën, soo van den kerckenraed als van den Magistraet van Geervliet, nopende zijn goet comportement in leere ende leven den tijd van 34 jaeren, regelrecht strydende tegens zyne schultbekenninge, die hy heeft gedaen in den Synodo tot Leyden". — „De saecke Nicolai Tijcmakers wederom by de handt genomen zijnde, is omgevraecht wat men in de saecke soude doen, alsoo hy met zyne voorgemelde ingebrachte attestatiën syne gedaene schultbekenninge voor den Synodo tot Leyden schijnt te willen omstooten ende declineren. De Broeders, daerop in de vreese des Heeren gelet hebbende, hebben alle te gelijc verstaen, dat men Nicolaum voornoemt sal affvraegen oft hy de schultbekenninge tot Leyden in den Synodo oprechtelijck heeft gedaen ende alsnoch deselve bereyd is oprechtelijck voor dese vergaderinge ende ooc voor zijn Gemeynte te doen: waerop hy ontboden ende ingestaen zijnde, is hem de resolutie der Broederen voorgehouden, luydende in voegen als volght: Ic onderget. bekenne mids desen voor God ende dese eerweerdige vergaderinge, dat ic, my selven binnen eenige jaeren by de classicale vergaderinge der Remonstranten des Classis van Voorn ende Putten begeven hebbende, verscheyden saecken hebbe helpen besluyten ende executeren, streckende aen d'een zyde om de valsche leere ende onbehoorlycke proceduren der Remonstranten te styven ende te bevorderen, ende aen d'ander zyde om de rechtsinnige leere ende proceduren der Contraremonstranten, die by de oude, waere, gereformeerde religie zijn gebleven, te becladden, odieus te maecken, tegen te staen ende, soo veel mogelijc was, te verdrucken, ooc soo verre dat ic my hebbe laeten gebruycken om de luyden van de rechtsinnige leere ende leeraers af te trecken: waerinne ic bekenne voor God Almachtig ende dese eerwaerdige Vergaderinge my selven swaerlijc ende menichvuldelijc vergrepen te hebben, versoeckende ende begeerende dat God Almachtich ende dese eerweerdige vergaderinge de voors. fauten ende ergernissen om Christi Jesu wille gelieve my te ver-

geven ende ten goede te houden, belovende ooc voortaen my selven in mynen dienst alsoo te draegen, dat ick de Gemeente de suyvere waerheyt volgens Gods Woort ende na de formulieren der eenicheyt midsgaders de verclaeringe des Nationalen Synodi sal voordraegen, ende diegene, die door my verleydt ofte twyfelmoedich souden zijn gemaeckt, te onderrichten, stichten ende wederom tot de eenicheyt der kercke te brengen, biddende God den Vader der lichten, dat hy my daertoe zynen zegen verleene. In kennisse der waerheyt hebbe dit op den 3en Augusti 1619 gewilliclijc onderteyckent

Nicolaes Nicolai Tijckmaekers.

Dese forme van schultbekenninge by hem aengehoort zijnde, heeft opentlijc ende rondelijc verclaert hem van herte leedt te zijn, dat hy de Broeders des Classis met zijn maniere van doen, in de forme van schultbekenninge gestelt, heeft bedroeft, ende daerby gebeden dat ze hem sulx willen ten goede houden ende van herte om Christi wille vergeven; ende in kennisse der waerheyt heeft hy dit met zijn eygen handt, ten daege der handelinge des Classis met hem, onderteyckent. Ende dewyle volgens t'besluyt des Synodi tot Leyden de voorgemelde schuldbekenninge ooc voor de Gemeynte van Geervliet moet gedaen worden in de tegenwoordicheyt N. Tijckmakers, die daerop rondelijc ende oprechtelijc met ja sal gehouden zijn te andwoorden, soo heeft de Classis daertoe genomineert D. Florianus". In de Acta van 29 April 1620 leest men: „Werdt alhier genoteert pro memorie dat N. Tijckmakers in de aenstaende Classe sal gehouden sijn te onderteyckenen de acte syner schultbekenninge, die int Classeboeck gecopiëert is".

De Acta maken nog melding van een zoon van N. Tijckmaeckers, genaamd Jeremias. Na 3 maal een propositie voor de Broeders te hebben gedaan, werd die zoon te gelijk met den proponent P. Steyaert den 16den Junij 1610 „gepreëxamineert", maar hem werd niet als Steyaert „toegelaeten in tegenwoerdicheyt van een predicant te moghen opentlijck prediken". De Broeders vonden goed „dat hy alsnoch hem oeffenen" zou en „niet tot openbare predicatie toegelaten werden". Den 24sten Aug. 1610 deed hij weer een

propositie, die „redelijck wel heeft behaecht", maar het „preëxamen" had andermaal niet het gewenschte gevolg. Acta van 24 Aug.: „Is aengevanghen het preëxamen vuyt begeerte ende versoeck Nicolaï Tijckmakers aen synen sone Jeremiam ende is sijn antwoerde soodanich bevonden, dat hem belast is in zyne studiën neerstich voort te varen tot de eerstcomende Classe in den jaere 1611, sonder opentlijc te prediken, selfs in de presentie eens dienaers; doch byaldien hy ten tyde voorgenoempt goede getuygenisse brengt, sal dit examen voor een preëxamen strecken ende gehouden worden, ende dat hy alsdan in presentie van eenen anderen predikant moghe prediken ende voor een gepreëxamineerde des Classis gehouden werden". Den 14den Oct. 1610 werd hem op zijn verzoek door de Classe eene attestatie gegeven en deed hij voor de Broeders eene propositie. In Dec. 1610 en Maart 1611 proponeerde hij weer en niet zonder gunstig gevolg. In de Acta van Maart 1611 staat: „Jeremias Nicolaï heeft eene propositie gedaen vuyt Mat. 16 : 24 ende heeft den Broederen seer wel gevallen ende hebben de Broederen hem geconsenteert, dat hy in tegenwoerdicheyt van een diennaer sal mogen opentlijck prediken om hem te oeffencn, ende sal hem hierover attestatie gegeven worden". Iets meer staat van Jeremias niet genotuleerd [1]).

GOEDEREEDE.

Nicolaus Dammius, die in Mei 1615 nog fungeerde als assessor in de toen gehouden vergadering der Classis, was 20 Junij 1616 uit Goedereede vertrokken, en werd in dat jaar opgevolgd door Adrianus Romanus, die als remonstrant afgezet en vervangen werd door Gosuinus Buytendijck, predikant te Dirksland, nadat te Goedereede een wijle in den dienst voorzien was door een proponent, genaamd Azarias Justini Peutevinc. Men zie over het een en ander „*De Brielsche Archieven*", blz. 89—93.

[1]) In de Kerkeraadsacta van de Herv. Gemeente te Brielle van 28 Febr. 1619 staat vermeld dat „sijn totten avontmael toegelaten van de Remonstranten Herman van Crooswijck ende Susanna Tijckmaeckers syne huysvr."

In 1620 werd Buitendijck beroepen te Dordrecht. In de vergadering der Classe van 17 Sept. 1620 werd de beroepbrief getoond door gedeputeerden, waartoe behoorden Ds. D. Demetrius en Cornelis Cornelisze Baen, schepen te Dordrecht. Ds. Buytendijck verklaarde geen redenen te kunnen bedenken „om de conditie niet aen te nemen", maar de beslissing stelden de Broeders uit tot een volgende vergadering. Deze had plaats 20 Oct. 1620. „Van wegen der kercke ende Magistraet tot Goederee" stonden Jan Arentsze Boogerman, ouderling, en Cornelis van Dam, schepen, de dimissie van Buytendijck toe. De Classe oordeelde, ook met het oog op „den noodt van de Dortsche kercke ende 't profijt, dat in die groote Gemeente te doen" was, dat Buitendijck „de beroepinge volgen" zou en bepaalde in overeenstemming met de Magistraten van Goedereede dat „die van Dordrecht aen die van Goederee betalen" zouden „de somma van 12 ponden gr. Vlaems, by de Goereesche aen die van Diericxlant verstreckt" ter bestrijding van de kosten, gemaakt ter bekoming van een predikant loco Buytendijck. De Magistraten van Goedereede stelden voor het geven van ontslag aan Buytendijck ook tot voorwaarde dat „die van Dordrecht dragen" zouden „de costen, by die van Goederee te doen in de beroepinge van eenen toecomenden predicant", maar de Classe stelde die voorwaarde niet en Dordrecht werd alleen opgelegd de gezegde 12 ponden te betalen. Die van Dordrecht verklaarden zich daartoe bereid en zouden de som betalen „niet omdat sijt schuldich" waren, maar „als een gratuiteyt, ten aensien van de cleyne middelen der stadt Goederee ende van den corten tijdt, die Buytendijck by haer geweest" was, „om wiens wille sy de costen gedragen" hadden. Den 21sten Oct. 1620 werd bepaald wanneer de te Ouddorp beroepen predikant door Buytendijck zou worden voorgesteld en bevestigd, en daar Buytendijck na die bevestiging mocht vertrekken, werd aan Ds. W. Crijnsze opgedragen „eene attestatie van syne leere ende leven gereedt te maecken" [1]. Aan de afgevaardigden van Goedereede werd daarop gevraagd „off sy d'ooge

[1]) Den 29sten Nov. 1620 was Goedereede vacant.

geslagen hadden op yemanden om denselven te beroepen". Het antwoord was ontkennend. De Classe besloot vervolgens door twee afgevaardigden dezelfde vraag te laten doen aan den Kerkeraad en den Magistraat van Goedereede, en in geval men nog op niemand 't oog had geslagen, hun 3 personen uit de Classe voor te stellen „om te vernemen, off yemandt van deselve de kercke van Goederee soude meugen voorstaen ende dienen met syne gaven". Die van Goedereede brachten een beroep uit op Jeremias Hennecart, maar in hare vergadering van 24 Nov. 1620 vond de Classe goed Hennecart te Nieuwe Tonge te laten blijven [1]. Den 20sten April 1621 verschenen voor de Classe Jan Marinusze de Bock, burgemeester van Goedereede, en twee ouderlingen met verzoek te approbeeren een „beroep te doen op Johannem de Court, predicant in den Nieuwenhoorn". Deze leeraar gaf te kennen „geen oorsaecke te hebben om te veranderen van plaetse, doch so wanneer hy conde mercken, dat God synen dienst elders wilde gebruycken, was hy bereydt den wille Gods te volgen ende stelde hemselven desaengaende onder 't oordeel des Classis". De Broeders besloten toen eenparig, „ten aensien dat de kercke van Goedereede seer desolaet gestelt ende die van den Nieuwenhoorn in eenen goeden standt" was, „te arbeyden met alle meugelicke middelen by die van den Nieuwenhoorn, dat de beroupinge soude haer effect sorteren". Den 21sten April 1621 verschenen in de vergadering twee ouderlingen van Nieuwenhoorn, alsmede Lenard Jansze 't Ghilde, schout, en Jan Wesselsze, schepen van dat dorp, „met credentiën van haere principalen, eendrachtelick versouckende dat de Classe daertoe wilde arbeyden, dat sy haeren predicant mochten behouden". Door de Broeders werden zoowel die van Goedereede als die van Nieuwenhoorn bewogen zich te onderwerpen aan het oordeel der Classe en deze was van oordeel, dat „Joan de Court de beroupinge van Goedereede volgen" zou, en besloot dat de 3 voorstellingen van den beroepene te Goedereede plaats zouden hebben 9, 16 en 23 Mei 1621. In de 4 Mei 1621 gehouden vergadering

---

[1]) Zie onder Nieuwe Tonge.

lieten de kerkeraad en de magistraat van Nieuwenhoorn weten, dat op 21 April hunne gedeputeerden „haeren last waren te buyten gegaen met haer te submitteren het oordeel des Classis" en dat zij die „submissie voor nul ende van onwaerden" hielden. In de Acta van 4 Mei leest men voorts: „De Vergaderinge, de gedeputeerden wederzijdts gehoort hebbende, hebben na rype overlegghinge geoordeelt de saecke te resumeren, also die van den Nieuwenhoorn verclaerden in de voorgaende Classe haeren last te buyten gegaen te hebben deur onwetenheyt, ende dat de Classe niet goed en vondt yemanden te vercorten deur verhaestinge en begrypinge in dingen, welcke deur onwetenheyt geschiedt sijn. Doch de saecke resumerende ende alles overwegende, sijn de Broeders eenstemmelijck gebleven by de voorige resolutie ende hebben noch geoordeelt, dat Johan de Court sal volgen het beroup van Goederee op synen persoon gedaen. Dese sententie den Gedeputeerden int gemeen voorgedraghen sijnde, hebben die van den Nieuwenhoorn geappelleert op den toecomenden Synodum particularem". Het beroep van Nieuwenhoorn op de Synode baatte niet. Joannes de Court vertrok van Nieuwenhoorn naar Goedereede. In de Acta van 23 Aug. 1621 staat: „Johan de Court welcke met advijs des Classis ende oock het oordeel des Suyd-hollantschen Synodi, gehouden binnen Rotterdam, gevolght heeft de beroepinge der kercke ende magistraet tot Goedereede, lange voor desen op sijn persoon gedaen, ende in den dienst derselver kercke bevestight is op den 15en Augusti laestleden deur Henricum Nolthenium, predicant tot Bommeneede".

(Wordt vervolgd).

Oomius, S. — Pracktyck der Godtgeleertheid. Utrecht, 1672. 3 dln (?) 4to. Is er ook iemand onder de lezers van De Nav., die zoo vriendelijk zou willen zijn, mee te deelen waar een exemplaar van bovengenoemd werk berust?

's-Gravenhage. A. J. DE MARE.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

NALEZINGEN

OP OUDEMANS' MIDDENNED. WOORDENBOEK

DOOR

A. M. MOLENAAR.

(*Vervolg*) [1].

V.

Vaardigen. Gereed maken. — Jonctijs, Roos. Oochjes, 88:

Al waar hij... met een zoet gewemel
Haar *vaardigt* tot een vrindelijken strijd.

Ook in den wederkeerenden vorm. Cabeljau, Treurbrieven van Ovidius, 4: Als alle de Vorsten van Grieken *zich* ten oorlog *vaardigden*, heeft Ulysses... zich geveynst uytzinnig te zijn.

Vaeskijn. Vezeltje. — Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, fol. 71 verso: Nochtan en verbarnde die vlamme een haerkijn noch een *vaeskijn* niet van hem.

Valliandich. Moedig, krachtig. — Nootw. Vertoogh, 253:

(Hy) most zijn kruys draghen op tselve pas,
Daer sy hem aen brachten ter doot ick las,
Ende verrees *valliandich.*

Valstricken. In een valstrik lokken. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 245:

(Gy) hebt my int gemoet zo menich mael bezwaert
Door lagen *gevalstrickt*, om my int net te vangen.

Vaneensparkelen. Uit elkander gaan. — Oudaan, Rooms. Mogentheit, 70: Ik zie dat aan Markus Aurelius de baard zoo wild *van een sparkelt.*

Varen. Vreezen. — Maerlant, Rijmbijbel, vs. 3341:

Daer ne was gheen so coene dief,
Hem ne eysde daer hi sach toe.

---

[1]) Vervolg van Nav. XLVI, blz. 243.

Doe seide dat wijf: Hoe *vaerdi*, hoe?
Dits mijn kint, wildijt weten.

In de *Bijdrage* wordt het woord aangehaald uit Meyer in den zin van: schrikken, doch zonder bewijsplaats en in dien van: schrik aanjagen, bevreesd maken, met een voorbeeld uit Blommaert, *Oudrl. Gedichten*.

Varincks. Spoedig. — De Casteleyn, Pyramus en Thisbe, 18:

Dus en ist voort an gheen kinderspel,
Want elck wordt *varincks* vijfthien jaren out.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Kiliaan overgenomen, doch zonder voorbeeld. Zonder de adverbiale *s* worden een paar plaatsen aangehaald.

Vas. Haar. — Maerlant, Spieg. Historiael, Tweede Paertie, 5:

— Nero was ter maten
Groet ende sproete ende blont sijn *vas*.

Uit Heyns geeft de *Bijdrage* een voorbeeld, waarin het woord den zin van: vezel, spier.

Vastmetsen. Vasthechten. — Holl. Parnas, 388:

Doch soo noch evenwel het vallen wert gevreest,
En soud' niet beter zijn voor soo gedrayden geest
Dan aan de aarde *vast* te *metsen* syne benen?

Vatsteren. Vatten. — Schadtk. der Philosophen, fol. 278:

Met wat jonstiger treck sietmen t' Swalunken swack
Vatst'ren met neersticheyt de Jonghskens onder d'aecken
Van 't ouste tot de jonghst, nae regel haer gestelt.

Vederigh. Nijdig. — Const-Riick Beroep, 21:

— gheen d'een waent menschen vonden
Seyt d'ander Godes wet, waer uyt als dan onstaet
Een *vedrigh* bits ghekijf. met laster, schimp, en smaet.

Elf Baladen, 46:

Siet bringht de liefd' zijn selfs niet alle sodtheyt spoedich
Door *tvedrich* bits ghekijf d'een teghen d'ander woedich.

Veedig. 1° Ajectief. Met schuld bezwaard. — Nieuwe Bijdragen, II. 535: Ten oorkonde dat de magen niet verzoend, en de doodslager *veedig* was.

2° Substantief. Met schuld bezwaarde. — Hetzelfde werk, II. 536: Al de magen, welke deel hadden in de veede, mochten dezen *veedigen*, waer zy hem vonden, binnen 's lands grijpen.

Veechte. Twist, haat. — Van Hildegaersbergh, Gedichten, 170:

Die mit loghen doen oprysen

Oude *reechte* of nyeuwe maken...
Si werden Lucifers ghesellen.

De variant heeft *rede.*

Veelspaltigh. In vele partijen gedeeld'. — Const-Riick Beroep, 66:

Naemdraghend' Christi volck, waer door is tvuyr ontsteken,
Waer door *veelspaltigh* ghy van d' eendracht zyt gheweken?

Veern. Oud. — Van der Does, Voorrede voor zijn uitgave van Melis Stoke:

Dan wt het beste vat den *veernen* wijn te tappen,
Zulx hy wel had behoirt —.

Veesken. Houtvezel, splinter. — Van Teylinghen, Paradijs der Wellusten, 138: Uwe sonden zijn ghelijck den balck; maer de sonden van den Broeder... zijn ghelyck dit *veesken.*

Veilen. Beveiligen, dekken. — Witsen, Scheeps-bouw en Bestier, II. 483: Een geweldig groote oorlogs baertze, gebouwt, om de kust te *veilen.*

Veiligen. Beveiligen. — Brandt, Leven van De Ruiter, II. 6: Om daar, tot afbreuk der Tukken kruissende, het vaarwaater te *veiligen.*

In de *Bijdrage* zonder voorbeeld vermeld.

Veyn. Vent. — Antw. Spelen van Sinne, 275:

Armoede bringtse inden rechten treyn
Ende arbeyt leert menighen slechten *veyn*
Die voor meester coemt inder consten pleyn.

Veld vecht. Veldslag. — Rodenburgh, Alexander, 52:

De *veld-vecht* moet gheschien zal ick onz' oneer rechten.
't Is reden, dubb'le reden, dat het oock gheschiet.

Verarghen. Schaden. — Leven van Marcus Aurelius, 108: Den Prince met zijnen goeden raet niet te dienen, ende de ghemeynte door zijn eergiericheyt te *verarghen.*

Verargeren. Ten kwade uitleggen, benadeelen. — Leven van Marcus Aurelius, 36 verso: Overmits datter niet ghoets ghedaen en wort door eenich deuchtsamich mensch, dat terstont van yemandt boosachtig niet en wert verandert: soo was dit werck soo *verargert* onder den quaden, als wel ghepresen bij den goeden.

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin van boos worden.

Verarren. Vertoornen. — Cassianus. Der Ouder Vader Collacie, fol. 91: Die si sculdich hadden gheweest met sueten woerden te vreden te setten, die maken si met swighen meer *verarret.*

Verarringhe. Toorn. — Hetzelfde werk, fol. 92: Die wrake ende die *verarringhe* des gheens die ons moeyt.

Verbaes. Verbazing. — Rodenburgh, Ecce Homo, 4:

— ick schrickend' met *verbaes!*
Vermits het riep, en wees Ziet hier de Mensch, helaes!

Verbaldadigen. Slechter worden. — Oudaan, Agrippa, 312: Waar uit alleen, de meeste steden verdorven worden, en door alle slag van smuikerijen... *verbaldadigen.*

Verballen. Tot een bal worden? — Van Ryssele. Spieg. der minnen, 76:

Tis goet ghewacht.
Men sal den steen schuwen daermē ouer valt.
Al caetsende werdt die handt *verbalt.*

Welke de juiste beteekenis van dit werkwoord is, kan ik niet beslissen. Naar het verband te oordeelen, vraag ik, of *verballen* hier niet gelijk staat met *versteenen*, *vereelten*, zoodat het beteekent: tot een bal worden. De zin zou dan zijn, dat men den steen moet mijden, waarover men valt, dat is, men zich voor het kwade in acht nemen moet, gelijk de hand, door het vele kaatsen, als het ware tot een bal zich vormt, en dus een verkeerden vorm aanneemt.

Mag ik de medewerkers en lezers van dit tijdschrift opmerkzaam maken, dat reeds meermalen door mijn vraagteekens van hen een verklaring is gevraagd van datgene, wat mij duister is, en dat maar zelden eenige inlichting of opheldering wordt gegeven.

Verbangen. Benauwen, beknellen. — Marnix. Psalm 69, vs. 23:

Dies haren disch end' maeltijt hun verkeer,
In eenen strick die hun *verbang* de leden.

Verbarnen. Verbranden. — Passionael, Somerstuck, fol. 108 verso: Laet ons den lichame die den verrader droech *verbarnen.*

Verbeesten. Tot beest worden. — Camphuysen, Uytbr. der Psalmen, 331:

— haer hert, in 't weeldigh smeyr bedoven
En als *verbeest*, laet leer noch reden in.

Verbeestighen. Tot beest worden. — Hetzelfde werk, 208:

Geen volck, hoe 't oock *verbeestight* is.

Verbengelen (*zich*). Zich verslingeren. — Werken van Rabelais, I. 631: Geen vrouw te hebben is, *zich* niet te verslaaven, te *verbengelen* aan haar.

Verbinden. Binden om, versieren. — De Casteleyn, Konst van Rethorycke, 6:

Meyrtboom ende Olijfboom gaet hy (de Laurier) te boven,
Dies plantmen hem in alle groote Hoven,
Men *verbinter* thooft met vanden Poeten.

De *Bijdrage* heeft het woord in andere beteekenissen.

Verbijsterig. Hard. — Huygens, Korenbloemen, I. 198:

> Niemand helpen aen een traen
> Door *verbysterige* woorden,
> Die d'onnoosele vermoorden,
> De behoeftige verslaen
> En ten tweeden doen vergaen.

Verblaesteren. Verschroeien. — Croon, Crocus Bonus, II. 229: Het (gebraet) soude *verblaesteren* oft verbranden van buyten, ende binnen rauw blyven.

Bij De Harduin vindt men het woord *verblaeysteren* gespeld.

Verblaut. Ontsteld. — Van Ghistele, Terentius, fol. 19 recto:

> Wat ist dat u deyrt?
> Sidy daer om soe seere beducht, en *verblaut*?

Verblixemen. Door den bliksem dooden. — Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 235:

> — Helbia, die te peerde uyt reedt ghesont,
> Twelck een was van d' onreyne Vestalen,
> Diemen korts daer naer deerlijck *verblixemt* vont.

Verblikkeren. Verdonkeren. — Werken van Rabelais, II. 359: Op haar aankomst wierden we wederom *verblikkert* en verblind in ons gezicht en verbijstert in onse sinnen.

Verbluysteren. Verbranden. — Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 67:

> Zoo een vierich forneys op een kort *verbluystert*
> Een schoon Roose dier in vallen mach.

Verboosen (Sich). Zich boos maken. — Vliss. Redens. Lusthof, 209:

> En dat elck naer syn plicht *sich selven* niet *verboost*
> Op syn Overheyt, maer laet elcx Liefde branden.

Verbrabbelt. Verward. — Werken van Rabelais, I. 581: Ik ben zoo verbruid *verbrabbelt* en verbijstert in mijn gemoed.

Verbrijzen. Verbrijzelen. — Pers, Gez. der Zeeden, 167:

> — dat de dood, als 't noch in 't bloeyen was,
> Snel *verbrijst* dit teed're glas.

Verbrubbelt. Vervloekt. — Van de Venne, Belacch. Werelt, 18:

> Fy, mijn vrijster, mooy en glimpigh,
> Is soo niet *verbrubbelt* schimpigh.

Verbuyten. Omruilen. — Don Quichot, II. 110: Koopmanschap die men veranderen, verruylen of *verbuyten* mach.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Kiliaan, doch zonder voorbeeld.

Verbulderen. Overbluffen. — Levens van Plutarchus, fol. 142 verso: Hy noyt sprack met de andere Crijchsoverstens... of het was altijdt met een toernich gemoet, en de *verbulderde* se schamperlick.

Verdachting. Verdenking. — Levens van Plutarchus, fol. 27: (Romulus) heeft na sijn doot... de Raetsheeren in *verdachtinge* ghelaten dat sy hem verradelick omghebracht souden hebben.

Verdaden. Verdedigen. — Hooft, Gedichten (uitg. Bilderdijk), II. 289:

— den man,
Die met der reden best syn recht *verdaden* kan.

Verdebrake. Vredebreuk. — Kausler, Denkmäler, I. 105:

Tien tiden quam een ruddere claghen
In sgraven hof ende dede daghen
Eenen andren edelen man,
Dien hi *verdebrake* leide an.

Verdegale. Wrong met hoep en rok. — Antw. Spelen van Sinne, 573:

Ledicheyt.

Mijn *verdegale?*

Wellusticheyt.

Noyt radt en stondt rondere
Certeyn tes wondere om by u ghelijcken.

De *Bijdrage* heeft het woord zonder bewijsplaats uit Kiliaan.

Verdegenen. Verdedigen. — Crous, Josephs Droev' ende Bly-einde Spel, I. 149:

Houd in! Houd in! Swijg still! Ge kont u niet *verdeeg'nen*,
Gy hebt, gelijk een Schurk en Fielt, my gaan bejeeg'nen!

Verdelven. Ten onderbrengen. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 451:

— ghy zijt, ghij zijt het selven
die de Romeynse eer geheelt soeckt te *verdelven*.
En dat kan niet bestaen. —

Verdemmen. Dempen. — Van Toorenenbergen, Acten van de Colloq. der Ned. Gem. in Engeland, 133: Int laetste is quaet om overwinnen, dat int eerste met cleenen arbeyd had moghen neergheleyt ende *verdemt* worden.

Verdemoedighen. Vernederen. — Levens van Plutarchus, fol. 53 verso: Ghy sult my het leven berghende, een *verdemoedight* aenhouder bergen.

Verdieren. (*Niet om*) Onovertrefbaar dierbaar. — Antw. Spelen van Sinne, 566:

Hoewel dat mijn Ouwers *niet om verdieren*
My noyt en lieten in dledich verwaet
Maer leerden my Grammaticam vroech en laet.

In de *Bijdrage* is een voorbeeld van dit werkwoord uit Spieghels *Hertspiegel*

aangehaald, met de beteekenis van „zeldzaam worden, in prijs en waarde stijgen."
Versta ik de plaats. door mij vermeld, wel. dan bedoelt de rederijker met de uitdrukking „niet om *verdieren*," dat hij acht, dat zijn ouders zoo voortreffelijk waren, dat zij niet *verdierd*, niet dierbaarder konden gemaakt worden, dat zij niet te overtreffen waren. Zoo deze uitlegging de ware is, dan is het werkwoord *verdieren* in beide plaatsen hetzelfde.

Verdonderen. Als door den donder treffen. — Huygens, Korenbloemen, I. 4:

> Maer slae dijn slincker Oogh op 't ooge van de Volcken...
> Nu staen ze thien om een, nu worden wij *verdondert*
> Met dusenden om hondert.

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin van: weerklinken van den donder.

Verdonken. Donker maken. — Nieuwe Werken der L. Maatschappij, IV. 89:

> (Wijn) maect die iucht in die lede,
> Ende *verdonket* doghen mede.

De *Bijdrage* vermeldt dit werkwoord in passieven zin.

Verdoevelt. Verdoofd. — Grimb. Oorlog, II. 124:

> — hi *verdoevelt* ende 't ongereke
> Sat van den selven steke,
> Hine wiste werwaert
> Hy was gekeert. —

Verdorstight. Dorstig. — De Harduyn, Goddel. Wenschen, 541: Hy verslindt de slanghen, ende naer dat hy die verslonden heeft, wordt laughst om meer *verdorstight*.

Verdosten? — Tot stof worden, vergaan? — Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 9:

> Speel-lieden...
> Die spraken triumphant, zijt vrolijck, schost en brost,
> Verteert 't ghelt, eer dat *verdost*, vermost.

Slechts bij gissing geef ik den vorm en de beteekenis van dit werkwoord op. Ik breng het (misschien ten onrechte) in verband met het Engelsche *dust*, stof. Zoo ik verkeerd zie, wordt ik gaarne beter onderricht.

Verdrijvich zijn. Verdrijven, afleggen. — Nootw. Vertoogh, 155:

> — wilt Goddelijcke Leere boven al beminnen,
> Soo suldy alle hartneckicheyt altijt *zijn verdrijvich*.

Verdroesten. Smoren. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 159:

> Wilt doch inspireren die noot heeft abondant,
> Op dat d'inlantschen twist oproerich heel *verdroest*,
> Wat middel dat best dient genomen by der hant.

Verdruckigh zijn. Verdrukken. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 328:

> Dat sy, die menigh Jaer *hadden geweest verdruckigh*,
> Nu zelver onder 't jock van and're moesten zijn.

Verdubbelleeren. Verdubbelen, vermeerderen. — Dryderley Refereynen (Rotterdam, 1561), 45:

> Wat baet het datmense van verre mach aensien
> Met de ooghen de edele schoone vrouwe
> En datter anders niet en mach gheschien
> Zoo *verdubbelleert* altoos meer de rouwe.

Verduisemen. Bedwelmen. — Six van Chandelier, Poësy, 374:

> De brandklok bromde naar. Ik liet de leedekant,
> *Verduisemt*, half in 't hemd, de deuren uitgevloogen.

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin van verslagen maken uit Meyer opgeteekent, doch zonder bewijsplaats.

Verduizenden. Verduizendvoudigen. — Vondel, Altaer-geheimenissen, 17:

> Zy kan de kracht der spys verdubbeleeren,
> Verduizenden. —

Verdulden (*Hem*). Geduld hebben. – Horae Belgicae, XI. 77:

> Eylaes this buyten minen schulden;
> Nochtans moet ik *mi verdulden*.

Verdutst. Versuft. – Den Nederd. Helicon, 197: Swaermoedighe bekommernisse, daerse alreede byna in *verdutst* saten.

Verdwalich zijn. Dwalen. — Nootw. Vertoogh, 35:

> Maer wie sich selven roemt de sulck *is* gans *verdwalich*
> Godt in ons t' sijnder eer syn eyghen gaeven kroont.

Verdwaligheyt. Verdwaaldheid. — Rodenburgh, Geboorte Christi, 14:

> ... Jae soo ghy door *verdwaligheijt*
> Oock loochent syn geboort als mensch, de vrucht uws saligheyt
> Gheheelijck ghy vernieldt...

Verdweluwen. Verbleeken. — Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 691:

> — Soo Morpheus het coleur *verdweluwen* doet,
> Soo de ziecte krenct de lustighe nature.

Verdwerelen. Verkwisten. — Japiks, Hulde, II. 154:

> — all' wat we'erzijdsche Indien schenkt,
> En Moore en Noor' ten prael *verdwerelt*.

Verdwerelt. Vergankelijk. — Blommaert, Oudvl. Gedichten, III. 73:

Die prijs die giften van der werelt,
Die valsch sijn ende *verdwerelt*,
Jegen die scoenheit van den trone,
Die de zalige hebben te lone.

Vereening. Vereeniging. — Feitama, Tooneelpoëzy, I. 341:

Opdat men nooit weêr kans tot uw verëening vinde.

Vereente. Vereeniging. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 267:

Maer d'Hoofden mosten zelf die brengen tot *vereente*,
Doch zelf eerst zijn vereent met haer Hoofden te zaem.

Vereerbaren. Vereeren, veredelen. — Antw. Spelen van Sinne, 111:

Veel beter waert een bedelaer te zijne,
Dan der consten gaue en doctrijne
Te deruen, die niet den mensch alleene
Vereerbaert, maer oock is voor tghemeene
Profijt orboorlijcken en seer bequame.

Vereeuwen. Vereeuwigen. — Schermer, Poëzy, 532:

— men sal syn groote naam *vereeuwen*.

Vererghen. 1° Toenemen. — Coornhert, Wercken, I. fol. 64: Nadien nu de werelt... van 't quade in 't alderarghste *vererght*.

2° Boos maken. Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 616:

— in als wat ghy doet, oft wat ghy peyst,
Moet ghy u wachten voor hem iet te verberghen,
Want hier dore mocht ghy hem *vererghen*.

Verflenschen. Doen vergaan. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 12:

Souw ick dan niet een hoop door-droncke dwase Menschen,
Met eere opghevult, verdrucken en *verflenschen*,
Met eene handt geswindt? —

Verfobbelen. Verfrommelen. — Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 36:

U doosen men ghebrooken vint,
Vercrockt, *verfobbelt* al u lint.

Verfrompelen. Verfrommelen. — Jonctijs, Roz. Oochjes, 121:

Een verrompeld,
Een *verfrompeld*,
Een verschrompeld
Monster-dier
Zaagt gy blinken.

Verfutselen. Onnut besteden. — Huygens, Korenbloemen, I. 270; waar gesproken wordt van iemand, die des kramers prullen:

> Voor de volmaecktheit der volmaecktheden aensagh,
> Eer 't Kermis-capital daer voor *verfutselt* lagh.

Vergauweloosen. Verwaarloozen. — Const-thoon. Juweel, 361:

> Maer vrienden goet, wat hebben sy inde sinnen,
> Verclaert ons oorsaken, gheen tijt *vergauweloost*,
> Want wij zijn de ghene die u beminnen,
> Moghen wy niet weten haer meeninghe en propoost.

De *Bijdrage* (die echter verkeerdelijk in plaats van een *w* een *m* heeft) heeft het woord uit Kiliaan, onder verwijzing naar de aangehaalde plaats.

Vergeestinghe. Instorting. — Mourentorf, Twee Boeken van Lipsius, 145: Hier sult ghy vervult worden... van een suyvere locht als een *vergeestinghe* van een nieuwe leven.

Vergenaadighen. Tot genade bewegen. — Hooft, Tacitus, fol. 275: Thans zocht men de Goden om zoen aan... en werdt Juno *vergenaadight*, door de staatlyke vrouwen.

Vergichtich. Jichtig. — Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 78: Den *vergichtighen* man die alleen om ghesontheit des lichaems badt.

Vergif. Vergiffenis. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 81:

> Nu dees' booswichten weg zijn, roept aen den genaed'rycken
> Om *vergif* van zonden, en laetse henen zwarmen.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Kiliaan en Meyer en alleen verwijzende naar een plaats uit het door mij aangehaalde werk.

Vergiffen. Vergiftigen, besmetten. — Leven van Marcus Aurelius, 214: Also u eenighe boosheydt ghenoechsaem is om veel goede vrouwen te *vergiffen*.

Vergiffenen. Gelijke beteekenis. — Hetzelfde werk, 184 verso: Sulcke vier plaghen... dat de minste van dien ghenoech was om t' geheel Keyserryck van Rome te *vergiffenen*.

Vergift. Vergiftig. — Zeeus, Gedichten, 51:

> Zy schiet van haren boog somwylen
> Op ons nogh veel *vergifter* pylen.

Vergifter. Giftmenger. — Levens van Plutarchus, fol. 428 verso: De pijne daer men de *vergifters* in Persien mede straft.

Vergoodight. Goddelijk. — Fonteyn, lofvers op Krul, Minnesph. der Deughden, 1:

> Was kunst in achtingh hier; als eer in 't Roomsche hof,
> Ten tyden van August, men soud u anders loonen,
> Mits uw *vergoodight* breyn, en Poëtischen aert.

Vergruwing. Afgrijzen. — Oudaan in J. de Haas' Leven van G. Brandt, 120: Ik voele zodanigen ingedrukten afkeer, en *vergruwing*, van alles, wat die Roomsche Kerk, als zodanig, eigen is.

Verhaastigen. Verhaasten. — Pulcheria, 44:

Gy kund hen straffen, maar *verhaastig* niet uw tooren.

Verhabelen. (*Niet om*) Onovertrefbaar schoon. — De Casteleyn, Konst van Rethorycke, 88:

Musike vandt Amphion *niet om verhabelen*,
Apollo vandt der medicinen practike.

Verhalich zijn. Verhalen. — Nootw. Vertoogh, 51:

Dies Abraham oock is door ghelijcke dinghen
Der heydenen Vader (Paulus *ist verhalich*).

Verhalicheyt. Verhaal. — Const-thoon. Juweel, 446:

En seyt de Schriftuyr niet met goe *verhalicheyt*,
Datse Abraham creech door zijn gheloof menichfout.

Verhandreycken. Ter hand stellen. — Oudaan, Gedicht vóór De Groot, Van de Waarh. des Chr. Godsdiensts:

— de Hoop van 't Goed hetgeen men wacht...
Van tijd tot tijd *verhandreyckt* van die 't zagen.

Verhanzen. Overgaan. — Oudaan, Agrippa, 183: (Zij) doen de redelijke zielen, tot rededervende lichamen, ja tot de plantzoenen toe, voor eenige keeren der tijden, of zooals 't anders toekomt, *verhanzen*.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Kiliaan en Meyer overgenomen, doch in een gansch andere beteekenis.

Verhappen. Vangen. — Van Ghistele, Terentius, fol. 127 recto:

Maer Clitipho siet, dat ghi u ooc niet en misclapt
En dat ghi niet en wort in u woorden *verhapt*.

Verheerschen. Overheerschen. — Vlaerd. Redenr.-Bergh, 189:

Vervloeckt is 't snoot ghemoet dat lust als slaef te leven,
En liever niet en kiest te sterven in het velt,
Dan sich te zien *verheerscht* van het uytheemsch gewelt.

Verhemelen (*Zich*). Zich verheffen. — Leven van Marcus Aurelius, 109: En wilt *u selven* oock niet al te seer verachten, noch al te veel *verhemelen*.

Verhetsen. Verhitten, aanblazen. — Rodenburgh, Poëtens Borstweringh, 248:

De warringh dezes hoer is steets mits myn afwezen
Verhetst, want alle dwael uyt styf-zinn' is gherezen.

Verhettighen. Verhitten. — Levens van Plutarchus, fol. 95: Dese redenen ... verhalende, *verhettichde* Martius in sijn meeninge wonderlick al de jonghe mannen.

Verhoedt. Verdwaasd. — De Casteleyn, Konst van Rethorycke, 105:

> Venus, by dat d'een en d'ander beschrijft,
> Is een furie in des menschen pypen.
> Die elcx zin zo versuffen kan, perssen en nypen,
> Verduvelt, *verhoedt*, en versott kan maken.

Verhutselen. Verkneden. — Hilarides, Brief over de nieuw herdr. Roozelyns Oogjes, 4: Hoe de Hollanders heeden zeer druk bezig zijn, om de gemeene Nederduitsche taal eens lustig te *verhutselen* en te verboeten.

Verjaert. Bejaard. — Dryd. Refereynen, 23:

> Tmoet haer al ghehoor gheven jonck ende *verjaerden*,
> In 't gheen sy deur haer wijsheyts willen beleden.

Verienten. Opsieren. — Const-thoon. Juweel 13:

> Poetische noch philosophische instrumenten
> En moghent hier *verienten* om behalen prys,
> Maer beweglick Chrystlick met Schrifturlic bewys
> Moet elck syn advys hier bringhen ter handen.

De *Bijdrage* heeft het woord aangehaald uit Kiliaan en Meyer.

Verjolyselijck. Blijmoedig. — Nootw. Vertoogh, 280:

> 'T onbesmet Lammeken is *verjolyselijck* voor ons sonden verknesen.
> Als wy lesen uyt Esaias. —

Verjongelicken. Verjongen. — De Brune, Bancketwerck, II. 370: Een quaed, dat noch eenigsins genezelick is, al waert maer door den ouderdom, daer de gierigheyd, door den ouderdom *verjongelickt*, en stercker wert.

Veryzelen. Bevriezen. — Nieuwe Honigbije, III. 129:

> — als 't uytlopend Bloey van enen boom *veryzelt*
> Door onverwachten vorst in 't voorjaar —

Verkanssen. Veranderen. — Don Quichotte, II. 336:

> Op dat sy, die uw harte heeft,
> Betoovert blyft soo lang sy leeft,
> En weet van geen *verkanssen*.

Verkeerelen. Ten kwade keeren. — Antw. Spelen van Sinne, 128:

> My wondert wat dat is u intentie
> Die soo grooten credentie hebt op de weerelt
> Door uwen grooten rijckdom bepeerelt
> Dat ghy soo slecht *verkeerelt* u noch wilt houwen.

De *Bijdrage* haalt een plaats aan uit het *Belgisch Museum*, en geeft aan ons werkwoord aldaar den zin van: „verkleed, in een keerel of tabberd gestoken."

Vercken (*Vant*). Verkeerd. — Negent. Refereynen, 25:

> — het is verwarret van achter tot vooren
> Roept men om wijsheyt dwaesheyt comt ter ooren
> Tis al *vant Vercken* hoe datment hier nu maeckt.

Verkeuelen. ? — Van Rijssele, Spieghel der minnen, 179:

> Jalours ghepeys.
> Sy sit en creuelt.
> Vreese voor schande.
> Haer herte *verkeuelt.*
> Jalours ghepeys.
> Haer herte kneuelt.

Wie verklaart mij deze plaats?

Verklampen. Herstellen. — Cabeljau, Treurbr. van Ovidius, 15:

> 'k Heb uw verflenste vloot *verklampt* en weer doen boeten.

Vercleynighen. Verkleinen. — Van Ghistele, Terentius, Tot den Leser:... Wort de Griexsche sprake (die soe groot gheacht is) daer door eenichsins *v̄cleynicht.*

Vercleynte. Verkleining. — Antw. Spelen van Sinne, 57:

> Die haer lieten duncken, dat haer ghesciede *vercleynte.*

Verclercken. Leeren. — Const-thoon. Juweel, 166:

> En ter contrarien wy u hier zijn *verclerckende,*
> Wt gunt insgelijcx voren es gedreven,
> Dat die d' Arme troosteloos veracht, sal comen beneven
> Een quaet gewissen hier, en hier naer 't eeuwich sterven.

Verkleunt. Verkleumd. — De Brune, Zinnewerck, 102: Alle zijn leden zijn gelijck *verkleunt* en stijf van koude.

Verklonnen. Verstijfd. — De Swaen, Leven en Dood van Jesus Christus, I. Opdracht, 2:

> 't Gesicht van uwen glans en seldsaem eygendommen,
> Maeckt 't hert in myne borst, 't bloed in myn hert *verklonnen.*

Verknikken. Doen knikken. — Valentijn, Werken van Ovidius, I. 19: Sij knikt staag ja... klaas vaak *verknikt* het bessenhooft.

Verknoezen. Verdragen. — Van Rusting, Werken, I. 175: 101:

> Ik (zey God Bachus) hou van 't roezen;
> Ik kan die louwen niet *verknoezen*;
> Ik val 'er schier van in de slaap.

Verknoester. Uitvorscher. — Langendijk, Gedichten, IV. 187:

— Ik geloof dat onze kapitein niet beter zou doen konnen
Als te Parys te blyven: het waar gevaarlyk zo wy in de bosschen iets begonnen:
Want al de Huchten, het Genot en de *Verknoesters* hebben zyn portret.

Verknoften. Verbinden. — Oudaan, Voorschaduwing, 16:

— dat die woorden Gods de volkeren *verknoften*,
Om alle in Abraham, en zijne heilbeloften,
In 's werelds erfbezit, te worden ingewijd.

Verknollen ? — Vlaerd. Redenr.-bergh, 161:

Bey, ick salse wel een ander les gaen lesen,
Die op de been moet, macht niet te zeer *verknollen*.

Wie geeft mij den zin van dit woord aan?

Vercoeneren. Koen worden. — Maerlant, Rijmbijbel, vers 28829:

Maer die Romeyne *vercoenerden* weder,
So dat si den ram, die daer neder
Gheveliet was, na den middach
Weder rechten daer hi lach.

Verkoesteren. Verkwikken. — Cabeljau, Treurbr. van Ovidius, 72:

Het Bootsvolk en de Vloot vereyscht noch wat te zitten
Ter Haven daarze nu maar half *verkoesterd* staan.

Verkraften. 1° Door kracht dwingen. — Hooft, Nederl. Historien, fol. 965: Die zelfste noodt, die hen tot het aanvangen van dien (krijg) *verkraft* had.

2° Schenden. — Dezelfde, Tacitus, fol. 369: De Vitelliaanen... plonderden, roofden, bezoedelden alles met *verkraften* en geilheit.

Vercrafter. Schender. — Delf. Bijbel, Judith 9, vs. 9: Vreemden luden die *vercrafters* waren in haren besmettinghen.

Verkrangen. Herstellen. — Van Dans, Thyrsis Minnewit, I. 106:

Maer, o Nymphjes, uwe wangen
Die en konje niet *verkrangen*
Of afschellen, eens geschent
Blyven leelijck tot het endt.

Verkrevelen. Kruipen — Van Rijssele, Spieg. der Minnen, 101:

Hy sal noch wepelen,
Dan zalse *verkrevelen* in Venus forneys.

Vercrompelen. Kreupel gaan. — Coornhert, Odyssea, I, 9 recto:

Maer u, o *vercrompelden*, salment wreedelick loonen
Met pijnlic gequel, daer men u sal trecken.

Verkruijmen. Doen verstuiven. — De Hubert. De Psalmen, 34:

Ik sals' als stof voor den wind *verkruijmen.*

Verquackelen. Verkwisten. — De Harduyn, Goddel. Wenschen, 325:

Al hoord' ick al het spel der negen sanghgoddinnen,
Soo en sou noch de Slaep mijn ooghen niet verwinnen,
Jae off hy sijne roe quaem strijcken over my,
En alle synen heul *verquackelen* daer by.

Poirters, Heyl. Hof van Theodosius, 100 brengt het werkwoord bij speling tot het kwakkelenvangen te huis: Hy was een groot liefhebber van de jacht, besonderlyck nochtans genegen om met het gaeren quackelen te vangen: en hy vonck soo quackelen, dat alle syn ryckste inkomsten door andere *verquackelt* werden.

Verquansen. Veranderen. — Camphuysen, Sticht. Rijmen, II. 244:

Waer is schier konst of ambacht, in dees soo *verquanste* tijdt,
(Hoe eenvuldigh in voortyden) dat zich zonder Malen lijdt?

Verquicklick zijn. Verkwikken. — Const-thoon. Juweel. 428:

O Princes Rhetorica die elcx hert *is verquicklick,*
Daerom dus lofflick van u dienaers wert vereert.

Verkwispelen. Verbeuzelen. — Jan Klaasz, of Gew. Dienstmaagd, 31: Daer heeft men zyn tyd *verkwispeld* en vermald.

Verquisten. Te gronde richten. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 72:

En ziedy yemant, die wel gaen zijn handelingen
Door afgunstig dringen, ondergaet hem met list
Sijn gewin, dat gy hem onderdruckt en *verquist,*
Zoekt alzo ongemist, u zelfs voordeel bequame.

Verlampen. Verlammen. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 446:

De Vyandt ons beloert, en wy zyn gematteert,
En liggen al *verlampt* met tweedracht overtogen,
Denckende heel verkeert dat niemant en sou mogen
Ons lichten uytten nest. —

Verlanden. Uit zijn stand wijken. — P. de Groot, Uitbr. der Psalmen, 286:

Hy heeft den aertkloot met zyn handen
Eens vast gebonden aen zyn spil,
En doet hem nimmermeer *verlanden.*

Verlasteringe. Vloek. — Vondel, Salomon, 24:

Ghy rekent dit tot eere, en roem; maer hier te lande
Gedijt het u tot haet, *verlasteringe,* en schande.

(*Wordt vervolgd.*)

OUDHEIDKUNDE.

Geldersche Plooierij. — In Oud Nijmegen's Straten, enz. door H. D. J. van Schevichaven, wordt vermeld, dat François Romswinckel, Oud Regent, later Raadsheer van het Hof Provinciaal, een der eersten was, die de „Geldersche Plooyery" in gang bracht. Wat wordt hiermede bedoeld?

Haarlem. JANSSEN VAN RAAIJ.

Geldersche plooierij noemt men de onlusten in verschillende Geldersche plaatsen voorgevallen van 1702—1705, over de bestelling van de Magistraat. De aanhangers der regentenpartij, die door den stadhouder Willem III voor het grootste deel uit de regeering waren verwijderd in 1675, kwamen nu weer op het kussen (Nieuwe plooi) en werden door de andere (Oude plooi) bestreden. Binnenkort zal een onzer medewerkers hierover eene mededeeling doen in dit tijdschrift. RED.

Spanjaardsdijk (XLVII, 149). — In een manuscript over Buren vindt men een akkoord van 17 Nov. 1590 over het toekomstig onderhoud van dezen dijk, die ook wel de *Nieuwe Dijk* is genaamd, en wordt daarin als reden van den aanleg opgegeven, „om alle die wateren, die door inbreuck van de Overbetuwe in toecomende tijden comen mochten, te stuyten". Baron Sloet, die in zijne „Bijdragen tot de kennis van Gelderland" bl. 365, betuigt dat deze dijk in 1852 in een zeer vervallen staat zich bevond en geen water keerde, — heden ten dage bespeurt men, getuige „de Nav^{r}" t. a. pl. er nog maar brokstukken van, welke als heuveltjes uitsteken, — drukt tevens het vermoeden uit, dat hij nimmer tegen het water, maar *tegen den Spaanschen vijand* heeft moeten dienen. En dat dit werklijk zoo is, kan hieruit blijken, dat men het nuttig achtte tegenover Parma eveneens den Zandwijkschen dijk te verleggen, tot de meeste verzekering der stad Tiel. De last, te dezer zake door het Hof van Gelre op order van den Raad van Staten aan Jo^{r} Dirk Vijgh gegeven, is van 10 Maart 1591. De amptman van Neder-Betuwe voldeed ook hieraan in vereeniging met de

burgemeesters de Cock van Opijnen en Foyert; zie Rink, „Beschrijving van Tiel" bl. 70; Bijl. I, 4; II, 17. En zoo liet hij dan, op last der Staten van Gelderland, in 1591, toen Parma de schans Knotzenburg tegenover Nijmegen belegerde, tot bescherming dezer landstreek tegen den vijand, dwars door de Betuwe een dijk aanleggen van den Rijn bij Op-Heusden tot de Waal te Hien, de *Dwarsdijk* of *Spanjaardsdijk* geheeten; terwijl hij in 1594 Tiel voor de Staten behield, en een jaar later hem eene versterking van 200 man werd toegezonden om de Waal vóor Tiel open te bijten, uit vrees voor eene overrompeling der stad van Spaanschen kant. Gewaagt „De Navr" t. a. pl. van „Wije dijk", dit zal wel misgelezen zijn voor „Nije dijk"; gelijk in het manuscript over Buren staat.

Treft men in dit handschrift eene onjuiste voorstelling aan opzichtens het oogmerk van werken door Jor Dirk Vijgh als amptman van Neder-Betuwe inderdaad tot stand gebracht: ongerijmd en dwaas was het echter, hem in 1597 eene doorsnijding te doen maken uit de Linge in de Waal, waardoor, naar het heet, de Tielerwaard een eiland zou zijn geworden. Zulks nu verhaalt de auteur der „Geographische Beschrijving van Gelderland" (a° 1772), bl. 182, vermoedlijk op grond der mededeeling van Halma in zijn „Tooneel der Nederlanden" (zie Rink, Bijl. II, 29). Doch geen spoor is hiervan te vinden. Nog scheever is het bericht, dat men volgens de „Beschrijving van Bommel" bl. 90, in de „Beschrijving der Nederlanden" door le Petit, aantreft, indezervoege: „Tielerwaard plagt een half eiland te zijn, maar in den laatsten oorlog heeft Dirk Vygh, heer van Soelen, amptman (lees, richter) van voorn. stad, een weerd (!) doen doorgraven van de Maas (*nota bene!*) in de Waal, zoodat de Tielerwaard een eiland geworden is"!! Men hoorde eene klok luiden, doch wist niet waar de klepel hing. Dit toch is de zaak, dat de Geldersche Landdag in 1595 toestond het graven eener nieuwe vaart dwars door de Betuwe, met name de Grift tusschen Arnhem en Nijmegen. Deze vergunning werd aan de steden Arnhem en Nijmegen zelve gegeven (zie „Registers op het archief v. h. voorm. Hof van Gelderland", bl. 375); daarbij

doorsneed ze de Over-Betuwe; de Neder-Betuwsche amptman had met dit werk niets van doen.

JAC. A.

DANK-ADRES DER HONDEN VAN 's-HERTOGENBOSCH

AAN DEN RAAD DIER STAD IN 1810.

In „de 's-Hertogenbossche Hondenpenningen" van Jhr. M. A. Snoeck, leest men blz. 6: „In 1804 is door de stadsregeering eene belasting ingevoerd op het houden van honden, en de opbrengst dier belasting afgestaan ten behoeve van het Geefhuis, als eene tegemoetkoming voor de uitgaven die de armverzorging vorderde, en waarin het Geefhuis uit eigen middelen niet kon voorzien. Die belasting is door het Geefhuis genoten over dat jaar en over de jaren 1805, 1806, 1807, 1808 en 1809."

Ingevolge de verordening op die belasting, mocht geen hond op den openbaren weg verschijnen dan voorzien van een penning, die tegen betaling van drie gulden door de regenten van het Geefhuis uitgereikt werd.

In 1810 kwam die belasting te vervallen, en eerst ruim een halve eeuw later, in 1865, is door het gemeentebestuur weder eene belasting op het houden dezer dieren vastgesteld, doch nu ten voordeele van stadskas.

Hoe verheugd onze viervoetige vrienden waren, hoe dankbaar hun trouw hondenhart klopte, en welke beloften van deugd ze ingevolge de afschaffing dier belasting deden, leert ons het volgende versje.

En geen wonder!

Vele zuinige huisvaders en huismoeders en anderen hielden hunne honden in huis om van de belasting vrij te zijn; als gevolg daarvan mocht menige Fanny, Fido, Jenny, Bruno, Castor, Turk, of hoe die dames en heeren verder mochten heeten, slechts 's morgens

en 's avonds even ter sluiks aan een ketting of touw een luchtje scheppen aan de deur.

Die jaren van 1804—1810 waren voor menigen hond een treurigen tijd. Geen vrijheid en blijheid, geen minnekoozen en ravotten, geen prettig vechten en naar hartelust tegen iederen voorbijganger blaffen, of voor afwisseling eens in de beenen bijten, geen galoppeeren met makkertjes achter een lief vriendinnetje.

Al deze genoegens, waarop de leden van het hondengeslacht zoo verzot zijn, waren voor een groot getal uitgesloten.

Menige hond zal „de Heeren" met hun „Geefhuispenning" zeker stilletjes — wie weet waarnaar toe — verwenscht hebben.

Wat behoefde men hen op te schikken met een medailje, ze waren toch geen „oud gedienden".

Ze hadden verschrikkelijk het land aan dat ding, waarvoor hun baas of juffrouw nog drie gulden moest betalen.

Ware het nu nog een penning van goud of zilver geweest, dan hadden ze aan hunne buitenstadsche collega's kunnen zeggen, dat het eene belooning was voor het redden van „Heeren", die duizelig van een zwaarwichtige raadsvergadering huiswaarts keerende, per ongeluk in het water terecht gekomen waren, of hem laten doorgaan voor een geschenk van een vriend, vooral van een aardig vriendinnetje.

Maar het was een koperen vod, geen cent waard! En die buitenstadsche collega's waren zoo'n „slimme rakkers", die lieten zich geen ooren aannaaien.

Menige Bossche hond schaamde zich dan ook de oogen uit den kop.

Zij, echte democraten en vrijheidsliefhebbers, met een koperen lootje aan den nek, en dan een lootje met een . . . . . duifje (zinnebeeld van den H. Geest, patroon van het Geefhuis) er op. Wat een uitgezochte plagerij! Wat een tirannie!

Hadden ze nog een duifje gekregen, liefst gebraden, ja, dan had het hun niets kunnen schelen, al waren de Geefhuismeesters elken dag met zulk een gebraden penning aangekomen.

Voor dat koperen lor echter wenschten ze zelfs de moeite niet

te doen een hunner achterbeenen op te lichten, om het met een zeker soort water, waarvan ze steeds rijk voorzien zijn, wat op te frisschen.

Waagden ze het toch, ondanks de zorg hunner zuinige eigenaars, zonder dat akelige ding voor hunne gezondheid een uitstapje te maken, of uit pure belangstelling een collega of vriendin te bezoeken, dan liepen ze nog gevaar op den koop toe, door de blauwgerokte politiedienaren onbarmhartig en zonder pardon te worden doodgeslagen.

Zeker een weinig benijdenswaardig lot.

Wie dezen marteldood — voor de vrijheid natuurlijk — stierf, zijn „bast" werd niet meer in het water „neergeplast", doch behoorlijk begraven. Dit althans hadden ze er bij gewonnen.

De groote scherpzinnigheid van den hond is ons echter een waarborg, dat hij, evenals den mensch, liever heel nederig langs den weg loopt, als met de grootste eer en praal onder den grond te worden gestopt. Dat kan men maar éèns laten doen, dachten ze.

De politiemacht bestond in die dagen gelukkig uit slechts zes blauwgerokten, zoodat men mag aannemen, dat menig hondje heelhuids van zijn snoepreisjes thuis gekomen is.

Wie de vervaardiger van dit rijm is, is er niet bij vermeld.

Ik vond het onder een aantal papieren van den bekenden Bosschen kunstschilder Quirinus van Amelsfoort (17 . .). Het is zijn handschrift, en daar hij rentmeester van het Geefhuis is geweest, meen ik, het aan hem te mogen toekennen. Blijkens andere stukken deed hij meer aan verzenmakerij.

Als eene aanvulling van het boekje van Jhr. M. A. Snoeck, moge zijne rijmelarij hier eene plaats vinden.

Rotterdam. CH. C. V. VERREYT.

Heb dank, O Edele Wijze Raad,
Dat gij ons weer de vrijheid laat,
Om zonder penning te loopen;
Dat ding hield velen onzer bekneld,
En menig kameraad wierd neergeveld,
Moest 't met den dood bekoopen.

De dank zij U ook toegebragt,
Dat gij ons gilde hadt bedagt,
Wij wierden nu begraven;
Waar anders onze doode bast
Wierdt in het water neergeplast,
Of bleef een prooi der raven.

Wij jankten dikwijls om een ziel,
Die door een knods ter nederviel,
Der ijselijke blaauwe rokken;
Dog regt was regt, 't was ons gezeid,
Men had de straf voor ons bereid,
Wij kenden zelf die stokken.

Doch, Heeren, nu wij tog hier zijn,
Verlost ons van belastingpijn,
Wilt ons de vrijheid geven;
Dan zweeren wij op honden eer
Om, komt de Hondstijd hierna weer,
Erg zoet te zullen leven.

Dan houden wij bij dag en nagt
Steeds trouw voor deze stad de wagt
En zullen dadelijk blaffen;
Dan kan een dronken klepperman
Of diender, 't komt er niet op aan,
Zich wat meer rust verschaffen.

Dan zullen wij, hoe het ook gaat,
Steeds altijd toezien op de straat,
Als men zich mogt vergissen;
Dan bijten wij voor U met kragt,
Die tegen de orders onbedagt
Staat aan een boom te pissen.

Dan zullen wij den heelen dag
Steeds toezien, dat men niet vermag
Het vuil in het water gooijen;
En dadelijk bijten wij verwoed
Den diender in zijn kuit of broek,
Die 't met de meid wil plooijen.

Dan zullen we ook, 't zij laat of vroeg,
Steeds toezien, dat niet in de kroeg
  Een diender wat gaat pooijen;
En is 't na elven, hoort dan maar
Naar 't blaffen van de hondenschaar,
  Beboet dan naar behooren.

Dan zullen wij met Nieuwejaar
Of Paasschen aan de dienderschaar
  Een hondenfooitje geven;
Al vragen zij het zelve niet,
Geen hond die op een fooitje ziet,
  Als men ons maar vrij laat leven.

En laat gij ons de vrijheid, Raad,
Dat men op straat steeds vrij lijf gaat,
  Dan zullen wij U bedanken;
Daar anders, ja, dat zweeren wij,
Des nagts de heele hondenrij
  Voor uwe deur komt janken.

Den Bosch, 1810.

In naam der honden.
De groote Bruno, onder zijne
kameraden de Dikkert genoemd.

Voltrekking van de doodstraf (XLVII, 87). — IJ. B. de Graaf werd den 23 Maart 1860 te Leeuwarden ter dood gebracht, en de laatste doodstraf, die in Nederland is voltrokken, had plaats te Maastricht, den 31 Oct. 1860.

Oud-Beierland. A. VAN DER HOOP.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

DE HEERLIJKHEID LIENDEN

IN

NEDER-BETUWE.

DOOR

JAC. ANSPACH.

VII.

HET KERKGEBOUW.

De kapel van Verhuizen, vermoedlijk het oudste bedehuis, *herdachten* wij aan het slot van hfdk I; zie *Navr* XLVI, 193, 4.

Hadden de kerken te Ingen [1]) en Ommeren [2]) St. Lambert tot patroon [3]); denklijk ook die te Lienden, omdat de heeren van Ln reeds vroeg in betrekking tot die plaatsen voorkomen.

Volgens Butkens droeg Floris I heer van Ln, ridder, met *zijne* gemalin Agnes (v. Wachtendonck), de kerkgift (begeving der kerk) te Ln aan de abdij van St. Paulus op, gaf haar het jus patronatus (de collatie) over, en wel in Mei (des zondags na Hemelvaartsdag) 1190. Dit nu kan, volgens Bn v. Spaen [4]), eerst in 1290 geschied zijn, en dient hier sprake te wezen van Dirk heer van half-Ln *en* gade Agnes (v. Herlaer). Mr. F. G. baron v. Lynden van Hemmen,

---

[1]) *Navr* XXXIV, 121. De daar vermelde Henrik Bentinck a° 1571, priester en vicaris te Ingen, had Willem B. en eene de Groeff van Erkelens tot ouders (Bn d'Ablaing van Gg, „Ridderschap van Zutphen", 's-Gravenhage, v. Doorn, 1885 bl. 10)

[2]) A. J. v. der Aa, „Aardr. Wrdbk der Nederl.", VIII (1846) bl. 445.

[3]) evenals Ophemert en misschien Avezaat; zie Geld. Volksalm. 1890 bl. 152.

[4]) a. w., III, 440,

Butkens' verdediger, die van de door de Historie weersprokene stelling uitgaat, dat Ln het *allodiaal* bezit zijner eerste voorzaten is geweest, en eerst in 1327 door opdracht van Dirk van Ln, den eersten erfschenker, aan de St. Paulus-abdij, voor de helft aan deze leenroerig is geworden; gewaagt van de „collatio abbatis St. Pauli Trajectensis" in dien zin, dat dit collatierecht beurtlings door de abdij en door den heer van Ln werd uitgeoefend (alternatis vicibus cum domino de Lynden). Ten onrechte. Na de opheffing der abdij in 1599, hebben de heeren van Kulenburg als heeren van Ln dit recht verworven, of zich toegeëigend; immers, terwijl men zich in 1561, blijkens het toenmalig boven aangevoerd getuigenis, niet bewust was, dat zij het bezaten, terwijl ook Ln niet genoemd wordt onder de plaatsen, waar Floris I van Pallandt in 1580 de collatie had; hebben zij het toch kort daarna uitgeoefend; en in 1660 wordt de Graaf van Kulenburg openlijk door het Hof van Gelderland als patroon der kerk erkend en vermeld [1]).

Doet gezegde opdracht der kerkgift a° 1290 vermoeden, dat *toenmaals* de kerk is gesticht, en wel op grond der St. Paulus-abdij, waarvoor deze bij wijze van vergoeding het collatierecht erlangde: het jaartal 1212, dat men opmerkt te midden van tulpen en leliën met gebladerde stengels, waarmee de onderscheidene vakken van het koor-verwulft over zijn volle diepte in roode, gele, groene en purperkleur nog steeds rijk is beschilderd, is, als in slingervormige cijfers, en niet in de puntige, hoekige cijfers der Gotiek vervat, natuurlijk van jonger datum. Dit koor nu, dat geen transsept [2]) heeft, met een vijfhoek sluit, en een weinig lager is dan het schip der kerk, is in later tijd gebouwd dan dit schip, hetwelk, naar den bouwstijl te oordeelen, volgens deskun-

---

[1]) Zie „Registers archief v. h. voorm. Hof van Gelre", bl. 186.

[2]) Transsept of transept is het dwarsschip in de groote Middeleeuwsche kerken, waardoor de lengte van het gebouw wordt afgebroken, en dwarsvleugels gevormd worden. Uit lat. *trans* (overheen, dwars doorheen) en *septum* (of *saeptum*) = omheining, afschutsel. — In tegenstelling met andere R.-Katholieke kerken, wordt het orgel met koor in de Nieuwe St. Bavo, kathedraal te Haarlem aan de Leidsche vaart (in 1898 voor den eerdienst gereed), in de transept geplaatst.

digen, herkomstig is uit de 14e eeuw. Het koor in zijn tegenwoordige gedaante stamt uit de 15e; maar het is lager, derhalve kan of zal dat koor gedeeltlijk herbouwd zijn uit een ouder koor, waarvan het in 't verwulft van het nieuwe koor geschilderde jaartal 1212, lees denklijk 1292, mooglijk nog de heugenis bewaart. Eene overlevering luidt, dat het oudere koor „afbrandde". Zie hier dan weder een bewijs, dat overleveringen menigmaal eene kern van waarheid bevatten; want in of kort na 1361 is door de Bronckhorsten het dorp platgebrand [1]), en heeft dus ook de kerk veel geleden. Die verwulftschildering is dan ook van veel jonger datum, dan gezegd jaartal opzichzelf zou doen vermoeden. Niet over dat schilderwerk, maar over thans geheel verdwenen overblijfsels van muurschilderingen op de togen of vakken tusschen de koorramen, aan weerszijden van de consoles of eindpunten der gewelfribben, is indertijd een belangrijk artikel geleverd in de „Algemeene Konst- en Letterbode" van 26 October 1861, N°. 43 bl. 337, hoogstwaarschijnlijk van de hand van wijlen Dr. L. J. F. Janssen, den toenmaligen hoofdredacteur van dat tijdschrift. Die overblijfsels wezen op veertien of zestien figuren van heiligen, boven wier hoofden afbeeldingen van tempels zichtbaar waren. Onder die figuren kon men 't best onderscheiden de gestalte van den Apostel-martelaar Bartholomeus, staande in de deur eens heiligdoms, waarboven zich een toren met kanteelen verhief; uitgedost in lange geel-bruine tunica, met de linkerhand het mes omhoog houdend, waarmeê hij heet onthuid te zijn, en in de rechterhand den bijbel; om zijn rechterarm hing zijne huid. Voorts ontdekte men daar sporen van afbeeldingen van Petrus (den bijbel in de linker-, den sleutel in de rechterhand houdend) en den Heiland (met den aardbol, waarop een kruis, in de linker-, en opgeheven rechterhand), van Maria (gekroond en in biddende houding) en Paulus (wiens rechterhand op een zwaard rust), van den Apostel-

---

[1]) Geld. Volksalm. 1875 bl. 38, waar men onderscheidenlijk leest van verwoesting van het kasteel te Ek, van die der kerk met het slot te Maurik alsmede van die des kasteels „met het dorp tot Linden."

martelaar Andreas, kenbaar aan de kruisarmen, welke aan beide zijden van zijn hoofd gezien werden (het St. Andrieskruis). Deze afbeeldingen, in gezegd artikel tot de 15de eeuw teruggebracht, zijn in den jare 1861 op last van het Ministerie van Binnenl. Zaken, door de bekwame hand van T. Hooiberg, Amanuensis bij het Archaeologisch Kabinet te Leiden, allerkeurigst geschetst. Thans is er niets meer van overig, dan de teekening, aanwezig in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage. — Ook hier, gelijk in zoo menig kerkgebouw, heeft zich het grilziek volksvernuft geuit. De straksgenoemde consoles toch, de eindpunten der bogen, welke de ruiten en driehoeken vormen van het prachtig gemetseld verwulft, prijken met zonderlinge figuren in gips; ze vertoonen òf druiventrossen òf viervoetige monsters òf een paar dikke menschenhoofden, — misschien portretten van man en vrouw, die het koor stichtten of opsierden of eenige andere schenking deden. Maar ook valt het oog op een bakker, die op zijne knieën in een oven tuurt, op een manshoofd, waarvan de mond door zijne beide handen uitgerekt en opgesperd wordt, alsmede een menschenhoofd met vier oogen en drie aangezichten. 't Was de *anticlericale* geest der latere VRIJMETSELARIJ, die dergelijke voorstellingen ingaf, dat wil zeggen, de spotzieke hekelzucht van *vrij-* (vrijzinnige, vrijdenkende) *metselaars*, welke zich tegen den dompergeest van den Roomschen clerus kantte, uitte zich in dergelijke tafereelen juist in de kerken, de gebouwen waar die geest werd aangewakkerd, en deed van lieverlede een over de gansche wereld vertakt *geheim* (uit vrees voor de Inquisitie!) genootschap ontstaan, dat zich verheffing van den menschlijken geest, vrijmaking van 't geweten, veredeling van het menschdom door ontwikkeling van het ware, goede en schoone, ten doel stelde, den opbouw van den *Tempel der Humaniteit* beöogde. Ziedaar de oorsprong van de Orde en van den naam dier Orde [1]).

---

[1]) Over den oorsprong dezer Orde, — dat geheim genootschap verspreid over de gansche wereld, dat zich de zeedlijke ontwikkeling en beschaving van het geheele menschdom, onafhanklijk van geloofsovertuiging, ten doel stelt, en de menschheid tot eene maatschappij van broeders tracht te verheffen, vooral ook door in 't verborgen wèl te doen, — en harer benaming, bestaat verschil van gevoe-

Is eveneens de bouwtrant en inrichting van het verwulft van 't schip opmerklijk schoon; het gansche inwendig, ameublement enz. getuigt van smaak en tact, van een geest van orde en netheid, en niet minder van eene zucht voor restauratie van het antieke, welke niet genoeg kan worden aangeprezen.

---

len. Men beschouwt ze als een uitspruitsel van het Middeleeuwsch gilde der Steinmetzen in Duitschland en der Masons in Engeland, wier werkplaatsen (bouwhutten), in Engeland *lodges*, — vanwaar òns *loge*, — geheeten, zich meestal bevonden bij de groote domkerken, die wij nòg bewonderen als de kunstgewrochten hunner hand. Nu wil men, dat na den opbouw der in 1666 afgebrande St. Pauluskerk te Londen door den vermaarden bouwmeester Christopher Wren, als het verval der lodges was toegenomen, besloten werd tot eene volslagen reorganisatie, en de oorspronklijke werkvereeniging (operative masons) door de opneming van mannen van beschaving en zeedlijkheid werd herschapen in eene vereeniging, die zich een zeedlijk doel ter bereiking voorstelde (Free and Accepted Masons); en zoo zal met de vereeniging der vier te Londen overgebleven loges tot eene Groot-Loge i. d. 24 Juni 1717 onder het Grootmeesterschap van Anthony Sayer de geschiedenis aanvangen der tegenwoordige Vrijmetselarij. Gottwold Ephraim Lessing († 1781), zelf Vrijmetselaar, evenals Herder († 1803) en Goethe († 1832) het waren, stelt daarentegen een uiterst *toevallig* verband tusschen de Orde en de Werkmetselaars der 17e eeuw, en beschouwt *Masonry* als eene verhaspeling van Angelsaksisch *Masoney*, d. i. dischgenootschap; welke dischgenootschappen als besloten gezelschappen nog te Londen bestonden ten tijde dat Wren de St. Pauluskerk herbouwde; deze had destijds deelgenomen aan de oprichting eener wetenschaplijke vereeniging ten doel hebbend de aanwending der speculatieve waarheden ten nutte van het menschdom, om het zeedlijk peil er van te verhoogen; hij zal als wijsgeer-architect, aanleiding tot die verhaspeling gegeven hebben en de stichter der hedendaagsche Vrijmetselarij geworden zijn. — De hierboven, in den tekst voorgestelde duiding, waarbij het Hoogduitsche Steinmetz (= steenhouwer), Freimaurer (van *Mauer* = muur) geheel tot hun recht komen, beveelt zich aan door hare natuurlijkheid, en heldert tevens de aanwezigheid op dier spotzieke tafereelen, — denk bijv. aan een vos, die voor een koppel ganzen preekt, in eene kerk in Friesland's Barradeel! — in Middeleeuwsche kerkgebouwen, dateerend derhalve uit een tijd, waarin men ze allerminst verwachten zou. Al die tafereelen ademen eene bedoeling, welke zich in spottenden zin gevoeglijk laat overbrengen en toepassen juist op den Middeneeuwschen clerus. De geest van een doorbrekend anti-clericaal humanisme gaf ze in. 't Was de nawerking van den geest, die het uitstekendst voortbrengsel der Midden-Nederlandsche poëzie in

Draagt de zwaar gemuurde vierkante, drie verdiepingen hooge van spiegaten en schuttoren voorziene kerktoren, aan welken in 1835 belangrijke herstellingswerken geschiedden, evenals die te Op-Heusden, welke nog daarenboven een sterk gemetselden trans heeft, en mooglijk ook als die te Kesteren [1]), de onmiskenbare sporen, dat hij in zijne breede, aan het kerkgebouw niet-geëvenredigde afmetingen vroeger alléén, opzichzelf stond en tot inlegering van krijgsvolk zal hebben gediend ter beveiliging der landstreek; zijn bovenstuk bevat van binnen op een staanden balk, den makelaar, het jaartal 1595 [2]) net ingesneden. Dit bovenstuk is dus veel later geplaatst op het torengevaarte, hetwelk in 1361 kloeken wederstand vermocht te bieden aan de partijgangers der Bronckhorsten; het is uit eene latere eeuw afkomstig, dan uit welke men het huidige koor oorspronklijk acht. De gewichten in den toren, dat van het slagwerk (hartsteen) en dat van het wijswerk (een kanonskogel in een ring vervat), voeren ten opschrift in nette Gotische letters:

Als Gysbert Gerritsz hangt, daalt zyn huysvrou.

Hetgeen o. i. beduidt: als het ééne gewicht, voorgesteld door Gysbert Gerritsz (misschien wel de naam eens klokluiders uit vroeger dagen), in de hoogte gaat of hangt, gaat het andere, zijn kameraad, naar de laagte.

Op de in 1643 gegoten klok staat, behalve dit jaartal:

Door dat vyer bin ick gevlooten:
Peter van Trier ende Johan synen soon hebben mi gegooten.

't leven riep, het epos Reinaert de Vos (einde 12e eeuw), waarin zekere Willem, — anders weet men niet van hem! — eene vernuftig uitgedachte satire op de geestlijkheid zijner dagen neerlegde. Men begon den clerus in de kaart te kijken. En aan dit geheim genootschap zal Christopher Wren zich hebben aangesloten, enz.

[1]) Vgl. „De Navr" XLIII, 560. In den kerktoren te Kesteren hangt eene klok uit den jare 1444.

[2]) Ook de destijds waarnemende Rijks-Archivaris in Utrecht, de heer R. Fruin Th. Azn, verklaarde mij in een welwillend schrijven, de cijfers van dit jaartal, van welke ik hem eene afteekening overzond, aldus op te vatten.

En onder dit bij de vermaarde klokgieters v. Trier steeds gebruiklijk distichon, de namen der „kerckmesters in der tyt":

J. Hendrik Vonck van Linden

Jan Gerritsen ende Aert de Wit.

Terwijl Cornelis Wachtendorf, de toenmalige predikant, het opschrift besluit met de ontboezeming:

> o Godt, u woordt, groot van machten
> Luyt klaerder dan metaal:
> Geef ons de genaed end de krachten
> Om dat te houden altemael.

Floris de Lille en Joachim Foyert lieten [1]) in 1668/69 een schepenbank in de kerk maken tegen den pilaar, die vlak tegenover den predikstoel staat.

Thans volge de aanstelling van een koster en onderwijzer te dezer plaatse a° 1709, ontleend aan een notulenboek des kerkeraads.

Conditien waer nae de Officieren en Regenten in de kerke tot Ln zullen aenneemen een schoolMeester cum annexis van het kerspel Ln om het zelve te bedienen op volgende wijze.

Eerstelijk zal hij gehouden en verpligt weezen de Jonge jeugd en schoolieren dewelke tot zijnen opzigt zullen worden gebragt, wel te onderwijzen, ende te leeren leezen, schrijven en ook cijfferen, en het geen meer van zijne wetenschap mogt zijn; verders in goede discipline te houden tgeene een schoolmeester te doen betaemt, alles in conformiteit van schoolreglement en ordres hier omtrent gemaekt en nog te maeken.

Item zal des Sonnendaegs en andere tijden voor en nae de predicatie in de kerke van Ln voorn. op de stichtelijksche wijze voorleezen en zingen, en het waeter tot den Doop brengen, en wat daer verder tot den Godsdienst wordt vereischt getrouwelijk verrigten, en ordres van de predikant en kerkenraed in kerkelijke zaeken nae behooren nae koomen. Item zal mede gehouden weezen de kerke wel te bewaeren, dezelve rein en bezemschoon te houden, desgelijx ook de banken en gestoelten nae behooren af te stoffen,

---

[1]) Zie over hen *Navr* XXVI, 315, 578.

en klaer te houden. Item het uurwerk op den thoorn wel te zullen bestellen, en dat oppassen, ook des Sonnendaegs of zoo wanneer predikatien zullen worden gedaen, de klokke te helpen trekken of luijen, gelijk alhier te L^n tot nog toe gebruijkelijk is geweest.

Voor welke zijnen dienst wel en getrouwelijk te verrigten den SchoolMeester voor eerst zal hebben de vrije wooninge van het schoolhuis, en het geen daer aan behoort, de duiven en derzelver mest van den thoorn en gewulfsel van de kerk, en daerenbooven nog honderd vijv en zeventig gulden jaarlijx te weeten zestig gulden dewelke de Heerlijkheid L^n en buurschappen Meerten en Aalst uit haere gemeinte koomen bij te slaen, veertig gulden van den thient maeltijden, de pagt van kosterije acker gereekent op vijf gulden; seventien gulden vijv stuiver van de kerk, die voor beezemen in de kerk en olij tot het uurwerk en de Clokke voor deezen zijn toegeleid geworden, twee gulden voor de aenteekeningen van de Sonnendaegsche collecten, twee gulden van den armen en de rest uit de dorpslasten, of daer men dezelve tot gemeine best zal kunnen formeeren, en dan nog de Gerechtigheid van alle gerigtelijke en andere weeten, in plaets van de proeven, en dan nog de gerechtigheid van het bewaeren van de kerke doodkleeden, het gras van het kerkhof, mits dat het ten minsten tweemael des zomers zal moeten afmaijen om te moogen hooijen, Edog met geenerleij vhee te moogen beweiden, en daar beneffens ter maend van Ider kind dat leert leezen, genieten 3 stuivers, en die mede schrijven vijf stuivers, en die des winters in de avondschool gaen om te leeren cijfferen ter maend tien stuivers, mits dat gehouden zal zijn de kinderen die haere ouders van den armen leeven, om niet te leeren. Mits deeze expres is toegedaen, dat bijaldien de schoolMeester eenige der voorschreeve pointen quam te overtreeden, of niet getrouwelijk nae te leeven, dat aenstonds van zijnen dienst zal worden ontzet, zonder eenige de minste uijtvlugten daartegen te zullen mogen voorwenden.

Op alle voorschreve conditien en poincten daer bij vervat is Jan Gijsbert Knecht bij provisie voor een jaer tot school Meester en koster aangenoomen, ingaende met den 10 October of S. Victor 1700

negen, en zullende eindigen met S. Victor 1700 tien; zoo nogtans dat hij in het singen en leeren schrijven en wat den schooldienst meer aengaet, zig verder zal hebben te bequaemen, en zulx geschied zijnde, zal hij van Jaer tot jaer naeder worden aengenoomen, en anders zal hij moeten vertrekken en officieren en regenten vrijstaan om een ander in zijn plaets te moogen stellen, zonder daer tegen iets directelijk of indirectel. te zullen moogen onderneemen, en dit alles onder submissie en verband als nae Reghten. In oirkont der waerheid zijn hier van twee aleens luidende Instrumenten geschreeven en onderteijkent op den 11 Augustus 1709.

Was geteekent
Fr. Scherphoff, V. D. M.
tot Lyenden.

VIII.

VICARIEËN EN KRUISGILD.

Oorkonde der stichting eener vicarie op Onze-Lieve-Vrouwe-altaar in de parochiekerk te L^n door Johan van Triest in dato 1 April 1484.

Cond eñ kenlick sij allen goeden kerstenen luijden die dese fundatie sellen sien of horen lesen Dat ick Johan van Trijest naeste erfgenaem van Claes van Trijest saliger gedachten Angeleijt met geesteliker deuotien eñ aftervolgende die begeerte eñ Vterste Wille van Claes voors^r eñ van salighe lijsbeth hermans dochter sijne echte huijsvrouwe begerende die Eertsche dingen in hemelsche en dat verganclick is in tgheen dat eeuich is salichlic te keren En dat Claes en lijsbeth voirs^t lange in der begeerten gedragen hebben bij der hulpen goids tot volcomenheijt te brenghe so heb ic gesticht en beghift stichte en begifte met desen tegenwoirdigen briuen in der prochij kercken tot lyenden op onser lieuen vrouwen altaer staende an die noortsijde bij dat choer een ewhighe vicarije ofte Capelrije ter eeren Goids ende sijnre glorioser moeder maria en sinte jans euangeliste voir salicheijt eñ lauenisse van Claes eñ lijsbeth voors^t tot welker vicarijen ofte capelrijen eñ tot behoeff

der personē die die besittē sellen die voirgen Clais ende lijsbeth gegeven ende be...... hebben een campken lants dat sij gecoft hadden tegen Otte die Rode gebeten overmeir daer Oestwaert een gemeijnstraet zuijtwaert Ruthger Vonck westwaert goesens kijnder vā ewick eñ noortwairt wolter foijert eñ noch vier rijnschgulden siaers erfrente wt Johan van lewens [1]) huijs en hofstat ende noch derden halven Rijnschgulden siaers wt een erue toebehoorende Reijers erfgenamen van Aelst elcx so die gelegen eñ bepaelt sijn na inhout der brieue die daervan sijn Behoudeliken dat men die voirss Renten aflossenen eñ in anderen goeden landen ofte eruen dat dair goet genoech voir is belegghen sel moghen tot aller tijt. — des sel die besitter deser vicarijen ofte capelrijen verbonden wesen te doen ofte te doen doen twee missen binnen elke weke dats te weten alle vrijdaghe tusschen zes eñ zeue vren een singhende misse van den heijligē cruce eñ alle sonnedaghe oec tusschen zes eñ zeuen vren een lesende misse Voirt so behoude ic die ghifte van deser vicarien ofte Capelrijen an mij seluen also lange als ic leue Eñ an den pastoer eñ kercmeijsters der kercken tot Lyenden in der tijt wesende En na mÿre doet so wil ic dat se come op mijn naeste erfname eñ den oudsten die van mijnē bloede gecomē is hij is man ofte wijf eñ also voirt van erfname tot erfname tot ewighen daghen ende Here pastoer en kerckmeisters voirst in der tijt wesende tot ewighen daghe mit voirwaerde dat die niewe kerckmeijsters eweliken in manieren voirst gedaen werden. Voirt so wil ic en ordinere dat men dese vicarije ofte capelrije tot ewighe tijden ende also minnichwerf als sy open wert geue sal eenē abelen persoen hy sij priester ofte klerck die verbonden sal wesen die (twee missen) voirst wekelicx te doen ofte te doen doen als voirst staet Oec soe en sel hy dese selue vicarie ofte capelrye niet moegen permityren buten consente van my ende den ghifsters voirs. Tot welcker vicarie ofte capelrije ic Johan van Trijest voirgen eerstwerff gecoren en genoemt hebbe kijese eñ

[1]) Zie over v. Leeuwen, riddermatig geslacht in Neder-Betuwe, *Navr* XL, 244—52.

noeme den eerbaren Johan block klerck des kreesdoms van Vtrecht om die eerbairlick te besitten eñ te bedienen in alre manieren voirss Bidde dair om den eerweerdigen vader in gode ende Heř Her dauid van Bourgōēñ bisscop tutrecht zeer demoedelike dat hij hem weerdighe dese voirss vicarij te sceppen tot een geestelick beneficiū eñ dese fundatie bewysinge der goede — en goeds dienstigen wille mit sijne geestelyke macht te confirmeren eñ dese voirss goeden die als voirst staet daer toe bewyst sijn ende in toecomenden tijden bewyst sellen werden tot behoef der besitters te mortificeř eñ voirt meer geestelik eñ kerckelik te maken so dat sy kerclicke vrijheden moghē gebruijken In oirconde deser dinghen voirscrř so heb ick Johan van Trijest voirscreuen mijnen segell die ic plach te bruijcken an desen bryeff gehangē gegevē Int jaer ons hēñ duysent vier hondert vier eñ Tachtich op den eersten dach in Aprille.

Deze fundatie werd door bisschop David van Borgondië op 29 April deszelfden jaars bevestigd [1]).

In 1518 was Hubert v. Triest pastoor te Ln.

In hfdk V (zie *Navr* XLVI, 515) vernamen wij, dat in 1561 in de kerk ter plaatse vier vicarieën bestonden, die gedeeltlijk door de van Lyndens, als de eerste heeren van Ln, kunnen zijn gefundeerd. De „Historie van 't Utrechtsche Bisdom" (III, 253) gewaagt in 1719 slechts van twee in de parochiekerk weleer gestichte vicarieën; „de eene ter eere van de Heilige en Onverdeelde Drievuldigheit; de andere ter eere van de H. Maagd Maria. De eerstgenoemde werd dan gewis toenmaals beschouwd als ontstaan uit eene samensmelting der vicarieën van St. Jan Evangelist, van St. Nicolaas en van St. Antonius; doch ten aanzien van die van St. Nicolaas is die beschouwing stellig onjuist. En kon met het oog op 1 Johs 5 vs 7 (vgl. Ev. Johs 1 vs 1, 2) aldus getiteld zijn of bekend staan. Voorts zegt die „Historie": „In de eerstgenoemde vicarie, openstaande door het afsterven van Heer Dideryk Foyert,

---

[1]) Beide documenten, nog in originali aanwezig, zijn in 't bezit van den heer G. J. Brenkman te Aalst.

is in 't jaar 1514, na voorgaande afkundiging, ingesteld Herbert v. Ewyk, kerkelijk persoon onder het Stift van Utrecht. In dezelfde vicarie, eerst opengevallen door den dood van den gemelden Dideryk F., en daarna weder openstaande door de onbehoorlijke voorstelling gedaan in den persoon van Herbert v. E., is in 't jaar 1574 na voorgaande afkundiging ingestelt Willem Ryel, Priester". De juistheid van dit laatste jaartal valt te betwijfelen, omdat W. v. Ryell ons boven reeds 6 Dec. 1561 als priester-vicaris van St. Jan Evangelist voorgekomen is. Nog getuigt ze: „In dezelfde Parochiekerk is de Vicarie van de H. Maagd Maria, openstaande door den dood van Heer Goossen v. Grootfelt, in 1575 na voorgaande afkundiging begeven aan Heer Hendrik v. Schevixhaven". De in 1561 als vicarie van St. Antonius aangeduide vicarie kan opgegaan zijn in die welke in 1619 getiteld wordt als de vicarie St. Crucis, tot welke de Olieakkers (bij de kom des dorps, tegenover de huidige hofstede 't Heylige Leven) behoorden. Van deze had ten gezegden jare Jan van Meerten het collatierecht, waarin hij door Marie Pelgroms belemmerd werd. Het Hof van Geld. veroordeelde haar 24 Juli, die akkers te laten varen, ze weder bij de vicarie St. Crucis te voegen, met de lasten ten behoeve der kerk van ouds er op gesteld [1]). Van de in de kerk te L. gestichte vicarie van St. Nicolaas schonk Wilt v. Broeckhuysen, heer van Ek-en-Wiel, als collator in 1675 de opkomsten, zoowel als die der kapelanie te Verhuizen, aan de pastorie der kerk te Ek, hetgeen den 4den November van dat jaar bekrachtigd werd door het Hof [2]). De goederen dezer vicarie, in de buurschap Aalst gelegen, kadastraal bekend als „Den Boutenburg" [3]), heeten ter plaatse in den volksmond nog steeds „De Vikarieën".

---

[1]) „Registers archief voorm. Hof van Gelre" door P. Nijhoff (Arnhem, 1856) bl. 57: Vgl. „Navr" XXVI, 369 noot. „Olieakkers", vermoed ik, z. v. a. akkers, geschonken om er de olie voor gewijd gebruik en voor den eerdienst uit te bekostigen.

[2]) „Registers", bl. 393.

[3]) Denklijk naar een lid der familie Bouten vernoemd; zie mijn „De voormalige heerschap Malsen" (Leerdam, Ter Haar en Schuijt, 1894) bl. 35, noot.

Was er vóór het Hof 10 Jan. 1656 tusschen den rentmeester van de directeuren der geestelijke goederen in Gelre en Bommelerweerd (*sic*), ter eene, en de vijf kanonikale kapittels te Utrecht met den rentmeester der abdij van St. Paulus, ter andere zijde, een akkoord getroffen over het recht van congrue portie of suppletie, — tegenwoordig het Alterum-tantum geheeten, — tot het traktement der predikanten in de respectieve kerspelen aldaar [1]); tegenover Dr. Gerbrand Schagh, syndicus (procureur) der stad Wijk-bij-Duurstede, als gevolmachtigde van de bezitters der goederen dier abdij, die beweerden, dat de Graaf van Kulenburg, heer van Ln, als patroon der kerk en bezitter van het grove tiend ter plaatse, die congrue portie behoorde uit te keeren; oordeelde mitsdien Cornelis Wachtendorf, predikant te Ln, dat de bezitters van geestelijke goederen, die „curam annexam animarum" hadden (onder de verplichting stonden tot het onderhoud der bedienaren van den godsdienst bij te dragen), gehouden waren aan de predikanten der plaatsen, onder welke die goederen lagen, hunne congrue portie uit te keeren. Hij verlangde dus in vereeniging met de gedeputeerden der classis van Tiel, vóór het Hof i. d. 20 Juni en 6 Juli 1660, dat die bezitters uit hunne tienden, enz. onder Ln, ingevolge ao 1652, '53, '57 genomen kwartiers-resolutiën, hieraan voldoen en het predikantstraktement ter plaatse uit de abdijgoederen, tot 600 gln toe, aanvullen zouden [2]).

Evenals te Zalt-Bommel in 1549 onder het patronaatschap van Johan v. Rossem, heer van Poederojen, een dames-gilde van St. Cecilia werd opgericht tot het houden van een jaarlijkschen maaltijd, met den Abt van Mariënweerd (destijds Peter v. Zuere)

Waarbij kome, dat de 1e luit. artrie G. P. Bouten, gedetacheerd bij het leger in Nederl.-Indië, Novr 1894 eene eervolle vermelding verwierf wegens zijne dapperheid, Maart '94 bij de krijgsverrichtingen in Malaboeh (Atjeh) betoond.

[1]) „Registers" straks genoemd, bl. 389, 90.

[2]) Ibid. bl. 185, 6.

als kapelaan, voorafgegaan door eene mis en armenbedeeling [1]; zoo had een 30-tal jaren vroeger te L^n iets dergelijks plaats, en wel in 1518 op Heilige-Kruisdag, ter eere van (God en) het Heilige Kruis; 't was echter geen gild van adellijke dames, aanvanklijk 13 of 14 leden, die op St. Ceciliadag (22 November) vergaderden; neen, 't was een broeder- en zusterschap, ingesteld door de meeste gegoede ingezetenen der heerlijkheid L^n, onder wie er *dertien* met name genoemd worden, en gewijd door eene plechtige mis in de kerk, ter gedachtenis van de gestorven leden, opgedragen door den pastoor ter plaatse. Jaarlijks hield men een teertijd, bestaande in drie dagen maaltijd, waarbij alleen bier, en geen sterke drank gebruikt mocht worden; den 3^{den} dag werden de armen er bij genoodigd, die eenige toelage bekwamen, indien er iets overschoot. Die teertijd werd gehouden in September, en wel in 1674 op den 7^{den} en 8sten dezer maand. In herfstmaand toch viel de Heilige-Kruisdag, nml. op 14 Septr de gedenkdag der Kruisverheffing, de Crucis Exaltatio [2]). De vereeniging heette het Kruisgild.

Een en ander blijkt uit den stichtingsbrief, in originali nog op perkament aanwezig [3]), en aldus aanvangend:

In den naem der heyligher drieuoldicheyt etc. Wȳ Cornelis van Brakell, Richter van weghe den hoechgeboren doerluchtigen vermogeñ ffurst end here Carolus hertoge van Gelre van Gulich end greue van Zutphen etc.; wy Bernier v. groetfelt, Richter [4]) van

[1]) Zie hieromtrent Prof. Dr. J. G. R. Acquoy in de „Handelingen en Mededeelingen van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde over 1887" (Leiden, E. J. Brill), bl. 72 vg., die bl. 76 vg. de statuten mededeelt uit „Sinte Cecilia gyldt boexken," met toelichting.

[2]) Door de R.-Katholieke Kerk gevierd ter herinnering aan de herovering van het Kruis onder keizer Heraclius II in 628, nadat het door de Perzen was geroofd geworden. Niet te verwarren met den feestdag van H. Kruisvinding (Crucis inventio), jaarlijks 3 Mei gevierd ter herinnering aan Helena, de moeder van Keizer Konstantijn den Groote († 337), die bij gelegenheid eener bedevaart naar Palestina het Kruis van Jezus zou ontdekt hebben, waarvan zij een gedeelte naar Konstantinopel medenam.

[3]) in 't bezit van den heer G. J. Brenkman te Aalst.

[4]) Deze kwamen ons boven reeds voor, in Hfd^k V (*Navr* XLVI, 516), in de getuigenis van 6 Dec. 1561. Jo^r Cornelis v. Brakell was in 1518 dertig jaar oud.

weghe der edelre waelgeboren Joffrow Anna van Culenborch vrou tho Lynen, ter Lede etc.; wy Johan v. groetfelt vnd Hillebrant Vonck [1]), kerckmysteren indertyt; wy Hubert v. Triest [2]), pryster, Adam van Lochorst, Henrick Bor van Amerongen, Goert van Brenck, Herberen v. Ewick, Dirck die Kemp, Sander v. groetfelt, Thonys gelyssoen, Dirck v. groetfelt, mannen vnd ondersaten mit ayn deel goede treffelike naburen ende ingeseteñ der herlicheyt vnd onder dat kerspel van Lynden geseten, doen gesammtlike kondt ende bekennē mit desen apenen brieue voor onss end onser naecomelingen dat by rade vnd goetduncken Melchior van Culenborch b [3]), drost ter Lede vanwege der edelre joffrow Anna van Culemborch voirgeñ. ende van weghe onss pastoerss indertyt eendrachtlike overcomen geordonniert ende gemaeckt hebben ind mit desen maken een goede deuote godtlike Eerlike ind mynlike bruderscap end susterscap en dat in die ehre godts ind dat erwerdighe heylige cruys dat nw [*nu*] voert aen (*voortaan*) then ewighen Daghen tot loff end zelicheyt der zielen inder kercken tot Lynden gehalden nagegaen end onderstaen sal worden in alre manieren en vurwairden als hiernae beschreven volgt.

Dat is te weten: dat die pastoer ofte synen vicecureyt indertyt met den coster ind andere die deuoty (*devotie*) daertoe hebben alle sondaghe op alsulcken altaer dairtoe geordonniert off gefundiert mach worden, brenghen sullen eene misse van den erwerdigen heylige Cruys, beheltelick off daer hoechtyde opten Sundach geboden ind die pastoer behoirde te singen, soe sall die pastoer na dat offertorium [4]) van den altaer choer gaen end doen spreecken een exim̃ [5]) ind

---

[1]) Dezen troffen wij i. d. 28 Nov. 1527 boven, hfd^k VI, (*Na*^*vr* ibid. bl. 534) aan.

[2]) Deze en andere Liendensche leden van de familie v. Triest ontbreken in mijne opsomming in „Maandblad Geneal. Gen^p Nederl. Leeuw" 1893 bl. 87 vg., 93 vg. [3]) bastaard.

[4]) na de opdracht van het (mis)offer. Offertorium beduidt in het Middeneeuwsch Latijn èn offer èn offerzang. In den straks aangevoerden Vicariebrief a° 1484 is sprake van een „singhende misse van den heyligen Cruce".

[5]) misschien *exequiæ*, waardoor in de oude Katholieke Kerk alle plechtigheden bij het begraven van overledenen werden aangeduid, z. a. het zingen van psalmliederen, het uitspreken van lijkredenen, het doen van gebeden, enz. Tegen-

Aue mar̄ [1]) voer alle gestorven broderen end susteren wes sielen godt genaedich sy". Enz., enz., enz.

Mag het duistere exim̄ door *exequiæ* verklaard, dan had de instelling van het H.-kruisgild ten doel, zielmissen te houden voor het heil der afgestorvenen op een daarna te stichten H.-kruis-altaar; en was de September-teertijd een zoogenaamd Memorie-maal.

Aan den perkamenten stichtingsbrief is plaats voor veertien zegels, waarvan de strooken op twee na allen nog aanwezig zijn. Aan twee er van hangen nog zegeltjes, één waarvan drie (2, 1) kruisjes, het andere een St.-Andrieskruis voorstelt; dit laatste is dus het wapen van v. Grootvelt.

Toen op het einde der 16e eeuw de gemeente te Ln tot de Kerkhervorming overging, en de altaren uit het kerkgebouw verdwenen, werden natuurlijk de kerkelijke plechtigheden van het gild opgeheven; doch de jaarlijksche maaltijd hield stand tot in de eerste helft onzer eeuw. Onder de „Namen der Gildebroederen van t Cruysgilt tot Ln die volgens Costuyme eñ ouder gewoonte hebben geteert ten huyse van Cornelis v. Wamel den 7 en 8 Septr 1674, doen Gildemr̄s waren Ariën Cornelis v. Ingen en Herman Corneliszn Mol", treft men aan:

Dirck Thonissen v. Westrhenen.
Dirk v. Merthen.
Jerephaes v. Grootvelt.
Thonis v. Wijck.
Jan v. Wijck.
Abraham v. Wijck.
Jan v. Wijck Thoniszn.
Willem v. Wijck.
Mr. Hendrick v. Heusden.

Destijds waren er 34 gildebroeders, en Cornelis v. Wamel was

---

woordig geeft men in de R.-Katholieke Kerk dezen naam vooral aan de *zielmissen*, waardoor de lidmaten hunne afgestorven betrekkingen wenschen te verlossen uit het vagevuur. Latijn *ex(s)equiæ* beteekent lijkstaatsie, plechtige begrafenis.

[1]) Ave Maria. Gebed tot de H. Maagd, door de Roomschen als Moeder Gods vereerd. Het eerste gedeelte er van bestaat uit den groet door den aartsengel Gabriël aan Maria gebracht (Luk. I v. 28), het tweede uit de woorden door Elisabeth harer nicht Maria toegesproken (ibid. v. 42 vg.), het derde uit eene korte bede, door de Kerk hieraan toegevoegd.

éen hunner; waaruit men besluiten mag, dat de maaltijd ten huize van de leden rondging.

Verder leest men:

Nogh hebben sig op dato int vrsg [voorzegde] gilt begeven

Gysbert v. Itterson.	Frederijck v. Hemert.
Adriaen v. Guylijck.	Jerephas v. Triest.
Dirck Theunisz op Tollenburg [1]).	Cornelis v. Triest.

In den jare 1675 zijn ingekomen:

Marten de Lanoy.	Willem de Roy.
Willem v. Royen.	Tonis Henrickszn.
Willem v. Grootvelt.	Adriaen v. Wijck.

Aan die voormalige instelling herinnert thans nog alleen het *Gildeland* of het *Kruisland*, als benaming van een erfje onder Meerten, dat voor de 400 gln „capitael daerin gevestigt", door de gildebroeders 11 Jan. 1759 van Gerrit Jasperszn v. Brenck werd overgenomen.

IX.

DE PREDIKANTEN.

Gewis ook door den invloed van den heer en bewoner van Kermestein, Jor Johan v. Brakell († 1580), als verbonden Edele, was Lienden anti-Spaanschgezind, en leverde Geuzen op. Joan v. Hemert (aliàs v. Lienden), Cornelis v. Lockhorst en Claes Gilliszoon v. Wijck werden met een elftal ingezetenen uit Maurik, Ingen en Kesteren, krachtens 20 Dec. 1568 te Brussel uitgevaardigde sententie, door den Hertog van Alva gebannen, met verbeurdverklaring hunner goederen, omdat zij deels te Vianen en elders onder den heer van Brederode als rebellen gediend, deels het klooster (te Ln) en de kommanderie te Ingen geplunderd hadden; de een of ander uit hen zou ook beeldstormerij hebben gepleegd [2]). In 1561 bezat

[1]) Zie over deze huizing, boven, hfdk VI (*Navr* XLVI, 540).

[2]) G. v. Hasselt, „Stukken voor de Vaderl. Historie", I, 314.; vgl. *Navr* XLVI. 550. In 1567 verliepen Brederode's soldaten, en gingen plunderend het land

L^n^ nog twee priesters, nml. Goossen v. Grootveld [1]) en Willem v. Ryell, denklijk beiden pastoors, of anders pastoor en kapelaan. De benaming „Papestraat" langs de oudste pastorie, schuins tegenover de kerk, leert die pastorie als de voormalige pastoorswoning kennen. Ook in '75 zagen wij, als opvolger des eersten. Hendrik v. Schevichaven tot geestelijke aangesteld. Hij heeft echter niet lang gefungeerd. Hoorde men toch te Ek, Maurik. Zuilen, Schalkwijk, Everdingen, en „gewoenlyck waer hij (Floris I v. Pallandt) die gheestelycke collatien had, ooc buyten het graafschap" (Kulenburg), in '80 het Evangelie verkondigen) [2]); mooglijk is Hendrik v. Schevickhaven nog wel tot de Reformatie overgegaan, om als eerste predikant de gemeente te bedienen [3]). Hoe dit zij, zeker gaat het, dat men als predikanten de navolgenden vermeld ziet.

1. *Johannes Bernardi* (filius) *Strijdholt* [4]), S. Min. cand., bevestigd in 1582; vertrokken in '85 naar Loenen op de Veluwe [5]).

2. *Wilhelmus v. der Wal*, S. Min. cand., bev. in '86, vertr. n. Heikoop in '98.

---

door, alswanneer ook het klooster Westeroijen op Zantwijk (bij Tiel) veel te verduren had.

[1]) uit eene riddermatige familie, zie hiervoren, hfd^k^ VI (*Nav^r^* XLVI, 533). Vgl. „De Nav^r^" XXVI, 632; .VII, 98, 515'; VIII, 366; X, 625, enz.; XXXVI, 192, 326; enz. Goosen v. Grootveld, gehuwd met Elisabeth v. Achtenvelt († 5 Dec. 1660), ligt. in de kerk te Ek-en-Wiel begraven (Herald. Bibl^k^ 1879 bl. 165).

[2]) Dr. G. D. J. Schotel, „Floris I en II van Pallant, Graven van Culemburg" (1846) bl. 106, die niet *Zuilen* opgeeft, maar *Zoelen*; wat onmooglijk is.

[3]) Ten minsten zijne nazaten waren Protestantsch. In 1842 was J. v. Schevichaven pred. te Groesbeek, en omstr. 1860 overleed te Amsterdam eene Mej. Maria v. Sch., ongehuwd. Zij had eene zuster, gehuwd met eenen heer Lentfrink. A. J. L. M. v. Schevichaven, 1^e^ luit. der genie, werd 18 Maart '93 tot kapitein benoemd bij den staf van dat wapen.

[4]) Hij staat vermeld bij Ypeij en Dermout, „Geschied. d. Nederl. Herv. Kerk" II (1822) bl. 118, als een der weinige predikanten, die men destijds in deze landstreek nog aantrof. In 1653 trad een (zoon?) Bernhardus Strijthou te Bruchem en Kerkwijk in dienst, † ald. '57.

[5]) Volg. Henricus de Jongh, „Naemlijst der Predd. v. h. Geld. Synode" (1750) bl. 23, vertr. naar „Loenen bij Amsteldam", en in 1609 ontslagen (ibid. bl. 426).

3. *Henricus Crollius*, S. Min. cand., bev. 1600, vertr. n. Heikoop in '13 [1]).

4. *Isaäcus Joannis(-zoon) à Ree(u)wijk*, bev. in '13. Wordt vóor de Geld. synode te Arnhem 15 Juni/28 Juli '18 gedaagd, wijl hij zou gezegd hebben: 1° dat God, naar het gevoelen der Contra-Remonstranten, wel wat zegt dat Hij niet meent: 2° aangaande het Hof van Gelderland en de Synode (van Gelderland): „Gaat er onder liggen, dan zijt gij hun waarlijk onderworpen"; 3° omtrent de Synode (van Dordrecht): „Houdt gijlieden synode, wij zullen contra-synode houden". Hij bekende schuld, omdat hij zoo onbedacht tegen God, tegen zijne Overheid en tegen de Kerklijke Vergadering en de leeraars der Hervormde Kerk gesproken had, betuigend hem zulks van harte leed te zijn. En is hem aangezegd, dat ingeval iets dergelijks weder plaats had, hij terstond van zijn dienst zou worden ontzet. Hij beloofde beterschap, „met handtastinge (handdruk) aan den Praeses". Ook vroeg men hem, of hij niet deel had genomen aan de tien Positiën [2]), welke mede uit naam der (Remon-

[1]) Volgens een oud bord in de kerk te Lienden eerst in 1624. Wat onmooglijk is, omdat hij als pred. te Heikoop in 1617/18 naar Ochten over kwam. Sedert de prov. Z.-Holl. synode, gehouden te Woerden, tot die welke te Rotterdam 30 Aug. 1605 gehouden werd, is peremtoir geëxamineerd en in dienst getreden te Heikoop Frederik Izebrants. Men verkrijgt alzoo voor Heikoop: Wilh. v. der Wal (pred. te L.) 1598—1605; Fred. Izebrants 1605—13; Henr. Crollius (pred. te Ln) 1613—17/18, vertr. n. Ochten (vgl. *Navr* XXXVI, 96). Hij stond te Ochten tot 1623, bediende, volg. de Jongh a. w. bl. 285, in 1633 de gemeente te Nieuwland (o. Gorinchem) en † ald. 1653. — Een Isebrant Jansze (of Isebrandus Johannis v. Bijlant) werd in 1597 door de classis van Voorne, Putten en Overflakkee aan Hekelingen voor predikant aanbevolen (*Navr* XLII, 591 noot 2, '92).

[2]) Stellingen ter verzachting van de harde leerstellingen der strenge Calvinisten (Franciscus Gomarus, prof. te Groningen in 1618), Sibrandus Lubberti (hoogl. te Franeker) en Joh. Bogerman (pred. te Leeuwarden, den president der Dordsche Synode).

Die harde leerstellingen waren aldus voorgesteld:

1. Dat Godt het merendeel der menschen van alle eeuwigheyt heeft verworpen ende onvermijdelijck geschickt ter verdoemenisse, sonder te sien op haer ongeloove ende sonden, die sij begaen souden. oock niet op die sonde Adams alleenlijck, maer op sijn welgevallen ende behagen 't welck Hij heeft int betoonen van de glorie Sijner mogentheyt.

strantschgezinde) Tielsche Classis aan het Hof waren overgegeven; doch hij verzekerde, dat die al ingeleverd waren alvorens hij en anderen iets daarvan wisten. De Ms.-acta „Synodi Ducatus Gelriae et Comitatus Sutphaniae, ghehouden ende ghearresteert binnen Niemeghen van den 23. Augti tot den 2. Sept. 1619 Incluijs, ver-

---

2. Of dat Godt wel in de voorsz. verwerpinge gesien heeft op die sonde Adams en erfsonde daeruyt volgende, maer op geene datelijcke sonden of ongeloove, waerdoor die verworpen mochten die verwerpinge verdienen meer als anderen.

3. Dat onder dese verworpene sijn ontallicke kinderen der geloovigen, die in hare kintsheyt stervende, sonder eenige sonden inderdaet begaen te hebben, van moeders borsten worden genomen ende geworpen int helsche vier; sulcx dat denselven niet en baet dat sij den heyligen doop ontfangen hebben, ende dat men den Heere voor haer bidde.

4. Dat Godt het minder getal der menschen van eeuwigheyt heeft vercoren ende onwederstandelijck geschickt tot die saligheyt, sonder te sien op haer geloove als een condicie ter saligheyt vereyscht; jae oock sonder beweeght te worden door Christum als verdienende oorsaecke der saligheyt, alleenlijck uyt welgevallen in sommige persoonen, sonder eenige qualiteyten aengemerckt; soodat Christus alleen is Executeur van hetselve decreet, ende het geloove een vrucht der verkiesinge.

5. Dat Godt tot uytvoeringe van sijn eeuwigh onveranderlijck decreet verre het meestendeel der menschen geschapen heeft tot de verdoemenisse, met dese intentie geschapen opdat sij souden verdoemt worden.

6. Dat Godt den mensche heeft genootsaeckt tot die sonde, jae een oorsaecke is van sonden.

7. Dat Godt het gevallene menschelijcke geslachte sijnen Soone wel gegeven heeft tot eenen Middelaer, wiens offerhande welgenochsaem soude wesen tot versoeninge van aller menschen sonden, doch dat sijne intentie niet en is geweest dat Christus voor alle menschen sterven soude, maer alleene voor weynige, ende dat die verworpene wanneer haer het Evangelium vercondiget wort, evenwel moeten gelooven dat Christus voor haer gestorven is, ende sulcx niet geloovende, daeromme rechtveerdelijck verdoemt worden.

8. Dat Godt velen verworpenen sijn woort sendet ende haer noodight tot sijne gemeynschap, niet opdat sij daerdoor souden bekeert worden ende in Christum gelooven, maer expresselijck met sulcker intentie opdat sij souden verhert ende swaerder gestraft werden, ende dat dieselve verworpenen die voorseyde roepinge en noodinge des Heeren, gedaen door sijn heyligh woort, moeten erkennen voor een werck van genade ende barmhertigheyt, waerover sij schuldigh sijn den Heere te dancken.

melden art. 11: „Js inghestaen" — nml. bij de derde zitting. i. d. 25 Aug. — Isaäcus Joannis predicant tot Lynden ende sijn hem voorghelesen de pointen die tot sijnen laste waeren voorghecomen ende tot desen Synodus ghedevolveert, ende naer verhoor van bericht ende verantwoordinghe van Isaäco daer op ghedaen. verstaet de Synodus dat gemelte bericht niet bondich ghenoech en is, maer alsoo hij de schult sijner overtredinghe van dese eerw. vergaederinghe afbiddet, de Canones der Leer met hert ende handt

---

9. Dat die uytvercoornen bekeert worden ende het geloove hun ingestort wort door eene cracht die onwederstandelijck is, soodat sij niet cunnen laten haer te bekeeren ende in Christum te gelooven, gelijck den verworpenen niet mogelijck en is, wat middelen sij aenwenden, tot het geloove te geraecken, al deeden sij schoon alle die wercken der heyligen.

10. Dat die eens in Christum gelooft, sijn geloove niet geheel noch eyndelijck can verliesen noch van de genade vervallen door onachtsaemheyt, oock niet door die allerswaerste doodelijcke sonden als overspel, doodtslagen; dat hij gevallen sijnde in grouwelijcke sonden, vóór sijnen doot nootsaeckelijck moet bekeert worden uyt cracht vant voorsz. absoluit en onvermijdelijck decreet.

Men legde den Remonstrantschgezinden leeraars in Gelderland te last, dat zij deze tien „poincten ofte positien" hadden opgesteld, om door *overdrijving* de leer der contraremonstrantsche leeraars in dezelfde provincie *bespotlijk* te maken: hoewel deze, voorzoover zij in de vier classen Tiel, Zutfen, Over- en Neder-Veluwe dienden, rondweg verklaarden niet te weten, dat de leer der Hervormde kerk „ in sulcke terminis ende sin van eenigen leeraer dier kercke „soude gedreven sijn;" integendeel zij hadden een „grouwel ende afgrijsen van deselve. die ten hooghsten detesterende".

Van Reewijk zelf of zijn opvolger ontving eene synodale aanschrijving tot weering der Socinianen, krachtens art. 31 der te Nijmegen 7—10 Aug. 1639 gehouden synode, dus luidend: Tot kennisse dezes E. Synodi gekomen sijnde, dat die Socinianen uyt het Coninckrycke Polen gebannen, en vele van denselven op reyse staen om herwaerts over te komen, en hare residentie in desen vereenichden Neederlanden te nemen; so heefft die E. Synodus tot conservatie der suyverheyt in die leere en behoudinge der ruste en eenicheyt der Kercke hooch noodich geachtet bij het Ed. Hoff (van Gelre en Zutfen) aen te houden in die vaderlicke voorsorge voor die goede rust en welstandt der Kercke Godes in deser provincie te continueren, en dus ook de magistraet in de steden en de hoofdofficieren ten plattelande schriftelijk aen te manen, om de Socinianen uit hun gebied te weeren. Ook al de predikanten der kerkeraden onder dese Synode in desen sin aen te manen en aen te schrijven".

presentiert te onderschrijven, ende altoos de stichtinghe der Kercke Godts te betrachten, heeft de Synodus de voorgaende abusen overgesien ghelijck hij die oversiet bij desen, ende continueert hem in de bedieninghe der Kercke Cristi, vermaenende sich voortaen Cristelijcker ende Godtvruchtigher, tot voorstandt der Leere ende goede ordre der Kercke te draeghen, ende laetet den oordeele des Eerw. S. aenbevolen, oft stichtelijck is dat hij in sijn kercke ghecontinueert oft op een ander plaetse ghetransporteert worde: alles nochtans richtende tot de meeste stichtinghe sijner eijghener Gemeijnte". Remonstrantschgezind had hij dus bezwaar gemaakt de Canones, de Regels der Dordsche Synode te onderteekenen; doch liet zich hiertoe vinden. Wij ontmoeten hem als afgevaardigd vanwege de classis Tiel op de Geld. synode te Nijmegen i. d. 7 Aug. '22, nadat hij op die te Harderwijk i. d. 27 Juli vg. '21 tegelijk met Johs Verhouwel, pred. te Ek-en-Wiel, en Bertram v. Laer, pred. te Tiel, tot inspector dezer classis was verkozen. Door de synodale afgevaardigden uit de verschillende classen, aan de Geld. synode te Nijmegen 15—18. Aug. '32 met Bernardus Crusius (Kesteren) en Johs Nevius (Zoelen) voorgesteld als leenpredikant vanwege de classis Tiel. In '39 vertrok hij naar het fort Nassau o/d Voorn.

5. *Cornelius Wachtendorf*, pred. te Kesteren (sedert '37), bev. '39 [1]). Als dichter op de kerkklok a° 1643 leerden wij hem hiervoren (hfdk VII), als handhaver der pastoralia a° '60 in hfdk VIII kennen. Zijn naam wordt in de actenboeken beurtlings Wachtendorp, Wagtendorp, Wachendorff en Wachtendorff geschreven [2]).

---

[1]) Voor Johs Mollerus, welken H. de Jongh, a. w. bl. 53 en het kerkbord te Ln nog vermelden, is hier geen plaats, gelijk wij Navr XXVI, 480,1 hebben aangetoond uit het Aktenboek der classis van Tiel. Deze werd in 1648 pred. te Waardenburg.

[2]) Zie *Navr* XXVIII, 258 eene nog niet opgeloste alliantie Wachendorff. Ibid. XXIX, 582 vermeldt een in 1749 levenden E. v. Wachendorff. Eberhard Wachendorff en Jan Kol waren 8 Oct. 1771 leenmannen van den Huize Loenreslooth. Een tijdgenoot en gewis ook bloedverwant van onzen Cornelius was Petrus Wachendorff, pred. te Linnich (in Gulikerland), wien door tusschenkomst der Geld. 15 Juni—28 Juli 1618 te Arnhem gehouden synode een klachtbrief

Vanwege de classis Tiel verscheen hij op de Geld. synode, te Nijmegen 19—22 Sept. 1649, en op die te Harderwijk 7—12 Aug. 1650. Doopte hij 31 Maart '46 Jor Johan v. Brakell's zoon Lodewijk, 6 Aug. '48 dezes edelmans dochter Anthonetta, in 1658 Elisabeth, dr van Willem v. Hooff en Maria de Montgomery; den 19 Maart '54 bediende hij den doop aan zijn eigen kind Odelia Maria, hem geschonken door zijne echtgenoote Christina v. Edel, waarbij Delia van Kralingen, gade van „Mhr. v. Balveren" [1]) als getuige stond. Deze Christina was gewis eene dochter van Ludovicus ab Edel, die in 1619 te Ommeren den predikdienst aanvaardde, en † ald. '37, en misschien wel, bij onoordeelkundige verlatijnsching des familienaams, gesproten uit het Utrechtsche geslacht Dedel, oorspronklijk als d'Edele bekend [2]). Een zoon van hem, Cornelius Wachtendorp, werd 3 Jan. 1676 te Tiel preparatoir geëxa-

vanwege de te Charenton gehouden synode van Frankrijk werd toegezonden betreklijk een bedrag van 725 gln, hem door die synode tot voortzetting zijner studiën geleend en nog niet door hem teruggegeven. Blijkens bij de synode te Zutfen (25—30 Juli 1620) vanwege de Fransche synode te Vitry (28 April 1619) ingekomen bericht, schold men hem die schuld kwijt, wegens zijn goeden wil om ze te voldoen. Ook was een Petrus Wachtendorp Sept. 1653—68 pred. te Maas-Bommel. Bij A. Tongerloo, J. Verhoeven en S. de Putter, boekverkoopers te 's Gravenhage, gaf Caspar Wachtendorp in 1648 een „Rijmkronijck" uit, een allerzonderlingst boek, aanvangend met den zondvloed en eindigend met den 80-jarigen oorlog. „Geld. Volksalm." 1879 bl. 183 vg. deelt er een proefje uit mede.

M. A. Hoffman (nicht van Maria Jacoba Meinertshagen) tr. in 1749 prof. Wachendorff († 1758 te Utrecht, oud 55 jaar (Scheffer's Familie-Archief in „Alg. Nederl. Familieblad" 1883/84 N° 111 bl. 4b, 5a). Zie nog eene alliantie *von* Wachendorff in „Herald. Biblioth k" 1881 bl. 123. Te Utrecht werd een v. Wachendorff 14 Mei 1795 als secretaris door de Patriotten geremoveerd („Navr" XLVI, 320). Te Groningen woont de onderwijzeres Mej. J. H. Wachtendorf. Te Haringkarspel huwde D. v. Wachendorff v. Rijn Adochter 31 Maart 1893 P. Ros Jzn (te Oude Niedorp).

[1]) Aldus het Doopboek. Uit „Herald. Biblk" 1879 bl. 16 leert men haar kennen als Odilia v. Assendelft, dr v. Gerrit v. A., heer van Kralingen enz., gade van Jor Jacob Christiaan (of Christoffel) v. Balveren, woonachtig op den Roden Toren te Heteren.

[2]) Zie Navr XXXIII, 181, enz.

mineerd, en wel tot het „publiek prediken" toegelaten, maar moest 10 April daarna wederom „getenteerd" worden, omdat hij geen volkomen contentement gegeven had; nochtans liet hem de Tielsche classisvergadering in dato zonder tentamen toe „om redenen den Eerw. broederen bekent". In zijnen dag viel er te klagen over „concubinaatschap" te Ln, zoowel als te Ingen, tot weering waarvan de Tielsche classisvergadering dd. 22—23 April 1644 besloot de hulp in te roepen des Amptmans van Nederbetuwe. Insgelijks rekende men op de hulp van dezen (Jor Dirk v. Welderen, heer van Leeuwenburg, te Nijmegen) in de Tielsche classis van 9—11 Sept. '50 tot weering van groote misbruiken en ongerechtigheden als het schutten der bruidegoms en bruiden (tot afpersing van drinkgeld) en het maken van „Paeschvueren" te dezer plaatse, zoowel als te Ochten en Rijswijk. Hierbij kwam April '53 het schandaal (!) van het „wedderijden". Den 29 Juli '73 fungeerde hij bij de beroeping van Johs v. der Horst te Ommeren, als vicinus [1]), en desgelijks 29 Juli '74 bij die van Justus Heurnius te Kesteren. In de classisvergad. te Tiel i. d. 13—14 Sept. '75 zond hij een schriftelijk verzoek in om hulp in den predikdienst wegens ziekte, en verzocht haar tevens om aanstelling van een anderen koster en schoolmeester, dewijl de toenmalige, eenen persoon te Ingen doodelijk gewond hebbend, een manslag had begaan en daarom voortvluchtig was. De classisverg. van 15—16 Maart '76 woonde hij weder bij, ook nog die van 5—6 Mei '79, maar behoorde 8 Sept. dezes jaars tot de overledenen. Hij beleefde het dus niet meer, dat zijne dochter Geertruida (te Ommeren 18 Nov. 1688) in den echt trad met Lutharus Stephanus baron v. Quadt en Wickrath, rijksvrijheer, erfdrost des Hert. Gelre en Gr. Zutphen, luit.-kolonel onder den Keurvorst van Brandenburg, met attestatie van Henricus Prunaeus, pred. te Mühlheim a/d Roer. Maar wèl beleefde hij de „vechterij van den schooldienaer Klaes Braams" ten zijnent,

[1]) z. v. a. een der beide consulenten. Het consulentschap werd indertijd, nog in het einde der vorige eeuw, waargenomen door de beide vicini of naburen, d. i. de predikanten der twee naaste dorpen, aan weerszijden van de vakante gemeente gelegen. Lienden ligt tusschen Ommeren en Kesteren in.

die deswege geschorst, in de antesynodale classisverg. te Tiel i. d. 6 Aug. '77 wederaanneming verzocht; hetgeen werd toegestaan wegens zijne vrijspraak door den politieken rechter en goede rapporten uit de gemeente ten aanzien van zijn persoon. — Het „Bouck der Beroephinghen" in manuscript aanwezig in het classicaal archief te Tiel, dat, in strijd met H. de Jongh, a. w. bl. 53 en het kerkbord te Ln, Johs Mollerus als pred. ter plaatse niet kent, laat de vacature, ontstaan door Wachtendorf's overlijden, rechtstreeks vervuld worden door

6. *Frederik Scherphoff*, leerling van Johs v. Aelhuysen, Tiel's vermaarden „rector der Latijnsche schole" [1]), zoon van Samuel († 1689 als pred. te Tiel), praeparatoir ter stede geëxamineerd 9 Febr. '80, begiftigd 27 Maart '81 met de collatie door George Frederik graaf v. Waldeck-Pyrmont en Culemborg [2]), 25 Aug. daaraanv. beroepen door den kerkeraad, welk beroep 12 Sept. door de classis van Tiel geapprobeerd, en hij 26 Oct. peremptoir geëxamineerd werd vanwege die classis door Henricus Verkammen, pred. te Zoelen, 21 Mei '82 als lid der classis aangenomen, en 7 Aug. het eerst ter classisvergadering verschenen [3]). In drie jaren tijds (sedert Mei '79) was Ln niet vertegenwoordigd op die vergadering, welke 6 Mei 1690 besloot, een vast formulier van collatiebrieven naar het exempel van die van den stadhouder Willem III, toen koning van Engeland, in de classis van Tiel in te voeren; 't werd in de stad Grave en in het land van Kuik reeds toegepast; de invoering geschiedde om moeilijkheden te voorkomen, ingeval de classis haar gevoelen aangaande collatierechten uiten moest. — Kort daarna nam gezegde vorst eene resolutie nopens het doen van kerke- en armerekening, welke bij de kerkvisitatie aan elken kerkeraad zou worden voorgelezen (Acta der Tielsche classis 1 en 2 Mei '93). — Beval de Geldersche synode aan de classen, gunstig

---

[1]) Zie over hem *Navr* XXVI, 423, en vooral 'VII, 523, noot.

[2]) onderteekend door de Raden van ZExcie, v. Lidth de Jeude, Etlingh en Bosch.

[3]) Aldus was destijds de gang van zaken bij de indiensttreding van een predikant. Omtrent het tweetal af te leggen kerkelijke examens, zie mijne aanteekening in *Navr* XXXVI, 99 noot 3, bl. 282 noot 2.

te adviseeren op het voorstel, dat de Nederlandsche synode met de *Waalsche* correspondentie zou voeren; de Tielsche classis i. d. 1 en 2 Mei '93 nam gereedlijk over hetgeen door de classis van Nijmegen te dezer zake besloten was. — Voor de noodlijdende kerken in Gulikerland droeg de Liendensche gemeente trouw het hare bij, als in '84 6 gl. 6 st., in '92 twee dukatons, (= *f* 6), en voor Grevenrade (Greffrath) in de Paltz nog 2 gln; voor andere Paltzische kerken nog 4 gln. Kwam er i. d. 20 Jan. '93 uit Linnich een dankbrief vanwege deze kerken voor de over '92 genoten „verhantreykinghe"; L^n gaf nog 25 Juli '94 6 gln 6 st. voor 2 jaar, in '96 7 gln tevens voor het afgebrande Ziegen en den opbouw der kerk te Emmerik, en andermaal voor dit alles 7 gln 10 st. In Mei '98 werd het „danck en beedeschrift der synode van Gulik van so beweeglicken aert en inhout" bevonden, dat men vooralsnog met de liefdegaven wilde voortgaan, en L^n offerde wederom 6 gl. 6 st., 25 April 1703 twee dukatons, 8 April 1704 *f* 12. Men ging daar tot 1728 mede voort, terwijl er in 1712 gecollecteerd werd vanwege de Waalsche synode voor de „bedrukte confessoren (belijders) op de Fransche galeijen". — In die dagen werd tegen het „licentieus boekdrucken" met gunstig gevolg in de Tielsche classis gewaakt, maar wel viel er te klagen over het uitgeven van theologische boeken door Fransche predikanten (a° 1691, '92). — Bezigde men in '96 nog *bussen*, en geene *armenbuidels* bij den kerkdienst; April '97 werd een fons charitatis (liefdefonds) voor predikantsweduwen opgericht, waartoe elk predikant als lid der classis jaarlijks *f* 2.50 moest bijdragen, terwijl Petrus Pauw (pred. eerder te Ochten, destijds te IJzendoorn) tot quaestor er van werd benoemd; die weduwenbeurs bezat 1 Mei 1702 *f* 365. — Frederik Scherphoff † 22 Febr. 1710. De acta der T. classisvergad. dd. 5—6 Mei vermeldt Anna Margareta Ranst als zijne weduwe; zij overleed te Amsterdam tusschen 13 Sept. 1718 en 15 April 1720.

7. *Petrus Bisschop* [1]), zoon van Bartholomeus B., pred. te IJzen-

[1]) Deze naam komt al vroeg voor. Men vindt Willem B. a° 1438 te Zutfen, zegelend met een St. Andrieskruis („Herald. Biblk" 1873 bl. 336). Rijm Egbertszn Bisschop, geh. m. Lijsbeth de Bisschop, woonde als Remonstrantschgezinde 28 Aug.

doorn, en van Odelia de Haas, geb. te IJ. 14 Oct. 1668. Na den dood zijns vaders († '74) werd hij in '77 door zijne grootmoeder Beatrix Lisselius te Tiel op de „Triviale Schole" besteld, en van daar in '80 naar Utrecht op de „Triviale Schole" gezonden, waar hij de leiding van den vermaarden Rector Surendonk genoot. Van hier werd hij in '88 met eene oratie „De vituperio in Cajum Marium" naar de hoogeschool te Utrecht bevorderd, waar hij eerst de colleges van Luyts en v. Leusden bezocht, en vervolgens de theologische van Leydekker en Witsius. Den 24 April '94 werd hij proponent bij de classis van Tiel, praeparatoir geëxamineerd zijnde door Petrus Pauw, pred. te IJzendoorn, waarbij hij eene leerrede over 2 Tim. 1 vs 5 houden, en wegens de talen Ps. 2 en Hebr. 1 verklaren moest. Na te Avezaat en te IJzendoorn het leeraarsambt bekleed te hebben, werd hij in 1711 te L^{n} beroepen, begiftigd met de collatie van „de Doorlugtigste Prinse Hartogh Johan Ernst van Saxen, Gulich, Cleev en Bergh, ook Engern bij

---

1621 te Amst^{d} eene godsd. samenkomst op den Kraansteiger, ten huize van Jan Olfertsz bij — toen Dominicus Sapma uit Hoorn gevangen werd genomen. — Philippina Gerharda Bisschop en echtgenoot kochten in 1801 en '02 perceelen van het kort te voren gesloopte kasteel de Marsch (bij Zutfen, „Geld. Volksalm.." 1896 bl. 125, 6). — J. H. W. Bisschop Boele, pred. te Twisk, is 22 Jan. 1892 te Beek bij Nijmegen met S. M. M. Balsem getrouwd. — S. A. Bisschop, kapt., werd 22 Maart '93 benoemd tot regiments-adjudant bij het 1^{e} reg^{t} vesting-art^{rie} te Utrecht. — Mevr. I. E. H. Kerkhoven geb. Roosegaarde Bisschop en twee zonen, kwamen als passagiers aan boord van het stoomschip Bromo, uit Batavia 28 Mrt '93 te Marseille aan. — De kunstschilder C. Bisschop vervaardigde een portret van H. M. onze Koningin-Regentes, hetwelk April/Mei '93 door de voogden van het St. Anthony-gasthuis te Leeuwarden aan deze gemeente werd aangeboden, en in de Raadkamer van het Stadhuis is geplaatst, in eene der wandvlakten, waar vóór de Omwenteling van 1795 de afbeeldsels der Nassausche vorsten aangebracht waren. Te Amsterdam † 26 Jan. '95 Pieter Jacot, oud 73 jaar, eene weduwe M. E. B^{p} nalatend. Mevr. M. Udo de Haes, geb. Roosegaarde B^{p}, beviel in Deli 7 Aug. '95, en te Dieren 1 Aug. '96 van eene dochter. Eene C. M. Steins B^{p} te Amst^{m} trad 7 Mei '96 met eenen W. M. Helmich in den echt. W. Roosegaarde B^{p}, geb. te Semarang, promoveerde April '96 in de rechtswetenschap op dissertatie „De Opkomst der Londensche geldmarkt 1640—1826", eene historische en kritische beschouwing.

Westphalen, Landgraaf in Thuringen, Markgraaf tot Meyschen, Gefürsteter Graf tot Hennebergh, Graaf van der Mark en Ravensbergh, heere tot Ravesteyn" [1]). Bevestigd 28 Juni door Petrus Zaunslifer, pred. te Zoelen, met Jez. 62 vs 6. Zijne intreêrede was over Ps. 71 vs 16. Eerst gehuwd geweest met Mechteld Cornelia v. Raesfelt [2]) † 4 Febr. 1710); daarna met Cornelia Fay [3]) († Febr. 1729), en eindelijk (16 Febr. 1736) met Neeltje v. Versendael, vrouwe tot de Bouwing [4]), wede Aart Vink [5]), schepen der hooge heerl. Ln, die hem overleefde, en voor

[1]) Aldus art. 2 der acta van de buitengewone classisverg. dd. 7 Mei 1711, in welke zijn beroep geapprobeerd werd. In de „Boekzaal voor de Geleerde Wereld" a° 1737 heet de collator „Zijne keurvorstelijke Doorluchtigheid Saksen-Salevelt". Alstoen wordt Lienden als eene „bloeijende gemeente" aangeduid.

[2]) bij wie zeven kinderen, waarvan bij zijn overlijden zes in leven, vier dochters en twee zonen, de oudste, vaandrig in Statendienst, de andere, Johannes, pred. te Rijswijk (Nederbetuwe). Zij was eene dr van Johs v. Raesfelt, pred. te Echteld, bij Maria Glimmerius, wede Cornelius Udents, „eerst Secretarius der Stadt Thiel den tydt van 16 jaren, en naderhant Predikant te Thiel, gelyk in het leven van den Rotterdamse Borstius te zien is". Maria Gl. was dr van Otto, over wien zie *Navr* XXXVI, 281. Over Udents, ibid. bl. 282, welke laatste volg. Mr. E. D. Rink, „Beschrijv. v. Tiel" 1836 bl. 7 noot, van 1627 tot '48 Secretaris was ter stede, en ook een „Politieboek" schreef, bevattende „Eenige oude en gedenkw. Geschied." der stad. Zie ook ald. bl. 305. — De andere twee vrouwen schonken Petrus B. geen kroost.

[3]) dr. v. Jan Fay, Fransch schoolmeester, boekhouder en landmeter te Tiel, bij Jacomina Glimmerius.

[4]) aldus het Trouwboek te Ln. Later en thans meer bekend onder den naam van „De Thijnshof" (in de nabijheid van en tegenover den oudsten molen), het eigendom van den heer v. Steenis, die deze deftige landhoeve bewoont. Uit deze gaat een tijns van 75 gl. voor het traktement van den predikant. Die hof bestond vermoedlijk reeds in 1392; vgl. hiervoren, hfdk IV (*Navr* XLVI, 359) en vgl. „De Navr" XLIII 679. Zie over de aldaar gevonden steenen a° 1559 en 1605 uit de dagen van Filips II en III van Spanje, mijn opstel in Geld. Volksalm. 1873 bl. 28—30.

[5]) uit eene oude familie te Ln, welker nazaten, de zonen van Aart Vink († 3 Dec. 1870), nog als deftige landbouwers te Ommeren wonen. Nijhoff's „Oorkonden" vermelden Herman Vinc (Vincke), Willaem Vincken zoen, porter [burger] in der stede van Dordrecht, 3 en 16 Febr. 1390 aldaar herbergier (III bl. 161, 3); alsmede Gaert Vinck, weleer drost en scholtus des ambts van Krieken-

wie een jaar en zes weken [1]) gepredikt is. Deze was Septr 1748 nog in leven; terwijl hij zelf 6 Mei 1737 overleed [2]), met Henricus Wilbrenninck, pred. te Kesteren, als lijkredenaar (over Handel. 13 vs 36); nadat hij 8 Oct. 1730 zijn zoon Johannes B. te Rijswijk met Deut. 33 vs 8 bevestigd had.

8. *Jacobus de Schoesetter*, S. Min. cand. te Middelburg, ontving 22 Oct. '37 de collatie van Albert Otto Roeleman Frederik graaf vau Bylandt. Legde 15 Jan. '38 peremptoir examen af te Tiel vóór de classis in eene buitengewone vergad. daartoe belegd, in welke hij der gemeente van Ln tot een „gewoon herder en leeraar" werd toegewezen. Den 16 Maart met Ev. Joh. 21 vs 15—19 bevestigd door zijn examinator Christophorus Arnoldus van Brissen, pred. te Ingen; hield hij zijne intreê-rede met Ps. 5 vs. 8, en werd 21 April tot lid der classis aangenomen. Behoorde de hooge heerl. De Marsch weleer kerklijk onder Kesteren; blijkens het Actenboek dezer laatste gemeente liet Jac. de Sch. 3 Juni 1743 „uit naem van het Edele Gerigte in de Marsch aan den kerkeraad te K. verzoeken, om „de huysen en ledemaeten onder de Marsch (dat toch gemeentelyck grootendeels tot Ln behoorde), die te K. ten Avondmael ginghen, van de kerk te K. te dimitteeren en met attestatieën over te geven aan Ln". Wilde K. dit niet, dan zou

---

beek (kreitz Geldern, Reg.bezirk Dusseldorf), die met Reinier v. Holthuysen 12 Mei 1509 eene verklaring gaf aangaande de rechten der leen-, laten- en lijfsgewingoederen, zooals die door de gezamenlijke ridderschap en hoflieden van dat ambt in 1485 vastgesteld en bewilligd waren. (VI bl. 419). Zie Vinck, Vink in Scheffer's „Nederl. Familie-Archief" 1883/84, en in „Algem. Nederl. Familieblad" X (1893) bl. 33a.

[1]) het zoogenoemde Gratiejaar.

[2]) Petrus Bp doopte 9 Febr. 1714 Jan, en 26 Maart '16 Susanna Jacoba (ten doop geheven door Mevr. Brassaerd), kinderen van Jan Nicolaes v. Sterckenburg, oud-burgemeester van Wageningen, en Susanna Jacoba Pernée. Jan werd geheven door zijne grootmoeder, Heremina v. de Wall, douairière (*sic*) van Benjamin Pernée, in leven drost van den Koning-Stadhouder Willem III over de heerl. Soest en Baarn c. a., maarschalk van Eemland en domheer van 't kapittel van St. Pieter te Utrecht (Doopboek van Ln). De wede J. H. Bangert, geb. v. de Wall Pernó (*sic*), te Amsterdam, dankte 12 Mrt 1893 voor de deelneming bij het overlijden haars echtgenoots ondervonden. Ook te Apeldoorn, v. de Wall Perne.

deze gemeente de behoeftige bewoners van De Marsch moeten onderhouden. Deze werden dus te L^n bedeeld. Wij lazen niet, welken uitslag dit verzoek gehad heeft. Den 21 April '49 ontslagen, en vertrokken als pred. naar Veere [1]).

9. *Henricus Vossius* [2]), in Sept^r '23 geb. zoon van Henricus V., J. U. D., conrector der Lat. school te Tiel, bij Emmerentia Langsoet (beiden † 1727), S. Min. cand., ber. 8 Mei, beroep geapprobeerd door de Classis 12 Mei; 9 Juli peremptoir geëxamineerd, 3 Aug. bev., 4 Aug. '49 lid der classis. Was hij Kerstmis '46 met attestatie uit Utrecht naar Tiel overgekomen, hij trad 20 Jan. '50 te Kesteren in ondertrouw, en huwde 11 Febr. aldaar met Huberta Elisabeth v. Geelkerken [3]), j.dr, geb. te Tiel en inwonend bij haren broeder Jacobus, pred. te Kesteren, in wiens pastorie zij, met vergunning van Baron v. Brakell als gesubstitueerden amptman (en heemraad) van Nederbetuwe, in den echtelijken staat bevestigd werden; „is doe ontfangen voor den Arme 20 gl. 8 st. 4 penn." Vossius overleed reeds 25 Mei van hetzelfde jaar, oud 26 jaar en 9 maanden, en werd 30 Mei in de Groote-kerk te Tiel bij zijne ouders begraven [4]). Zijne weduwe bleef te L^n wonen, doch komt op de lijst der predikantsweduwen van 26—27 April '51 reeds niet meer voor, omdat zij 31 Mei van dit jaar hertrouwde

[1]) waar hij 20 Febr^i beroepen, 18 Mei bevestigd werd (de Jongh, a. w. bl. 412) en in 1770 nog stond (*Nav^r* XXVIII, 585). — Te Antwerpen leefde in 1802 een boekdrukker J. S. Schoesetters, bij wien toen gedrukt werd „Applausus Pelandorum reverendo admodum ac doctissimo domino Joanni Baptistae Koeckhofs ex Budel sacrae Romanae ecclesiae presbytero (priester) prius in Westerhoven, nunc in Someren pastori vigilantissimo, curae pastoralis semi-jubilaeum celebranti a° MDCCCII" („Histor. en Topograf. Tentoonstelling betr. Kempenen Peelland", bijeengebracht en beschreven door Aug. Sassen, Archiv. van Helmond, gehouden te Eindhoven 30 Apr.—15 Mei 1893. Eindh., M. F. v. Piere en C°, bl. 25 n° 263).

[2]) Een Joh^s Vossius predikte als een der „naestgesetene", Oct. 1597 tot 15 Oct. 1600 te Hekelingen, als wanneer hij Elias v. Campen aldaar in den dienst bevestigde (*Nav^r* XLII, 592, 3 noot, 595).

[3]) Een bouwland te Kerk-Avezaat heet nog steeds „Geelkerken".

[4]) Ds. R. G. Bartz (Ommeren) hield 31 Mei de lijkrede op hem. Zijn eenige broeder, Jacobus Vossius, was destijds nog in leven.

met den rentmeester Dirk v. Eldik, dijkschout des ambts van Nederbetuwe, j.m. te Dodewaard, die ook, met consent des Amptmans (den Graaf v. Welderen), in de pastorie te K. trouwde; „is doe ontfangen voor den Arme 22 gl. 8 st. 8 penn."

10. *Theodorus ten Bokkel* [1]), S. Min. cand. (cl. Zutfen), ontving 27 Sept. '50 de collatie; ber. 28 Jan. '51, ber. geappr. 1 Febr., 30 Mrt peremptoir geëx., 25 April bev. met Matth. 5 vs 19 door Phil. de Roy (pred. te Aalten), 26 April lid der classis, Mei '56 ontslagen en vertr. n. Bodegraven.

11. *Abraham v. Lom* [2]), S. Min. cand., 1 Juli '56, evenals zijne beide voorgangers, met de collatie begiftigd door straksgenoemden Graaf v. Bylandt. Den 20 Juli d. a. v. door den kerkeraad beroepen, 23 Juli ber. geappr., 2 Sept. peremptoir geëx., 10 Oct. bev. door Ds. Manger [3]), pred. te Hemmen, 25 April '57 lid der Classis; 14 Nov. '63 ontslagen en vertr. n. Heusden en Oudheusden.

12. *Antonius Marant*, S. Min. cand. te Utrecht, ontving de collatie van denzelfden edelman 2 Dec. '63. Ber. 19 Dec., ber. geappr. 28 dito, per. geëx. 8 Febr. '64 door Nicolaas Vonk, pred. te Rijswijk (Geld.), bev. 11 Mrt door Ds. v. de Pol, pred. te Soest, 7 Mei lid der Cl., ontsl. 28 Dec. '70 en vertr. n. Liefkenshoek. Zie verder over hem *Nav^r* XXXVI, 139.

13. *Theodorus Cloppenburg Perizonius* [4]). S. Min. cand., ontving

---

[1]) S. A. ten Bokkel Huinink, geb. 1846, werd 22 Mei '81 pred. te Wilp (bij Deventer); Zie „Nieuw Kerkel. Handboek" door M. W. L. v. Alphen S^r, 1885 bl. 18; 1896 bl. 22. A. J. ten B. H^k is sedert 7 Oct. '94 pred. te Schoonebeek.

[2]) *Nav^r* XLVI, 305, eene Gorinchemsche familie genoemd; aldaar komt een gelijknamige predikant voor. Theodorus v. Lom was in 1722 gegoed te Beuningen („Regrs arch. voorm. Hof van Gelre" bl. 269). Andries Hermanus Palick Johannes Antonius v. Lom, luit-kolonel, was gehuwd met Jacoba Maria v. Wassenaer-Duvenvoorde, zuster van Maria Hester, die in 1788 met W^m v. Neukirchen genmd Nyvenheim in den echt trad (*Nav^r* XXII, 53). J. C. L. v. Lom tr. te Amsterdam 20 Mrt 1884 G. J. Balfour v. Burleigh, commies der Posterijen. Men heeft thans nog v. Lom de Berg.

[3]) Men heeft thans Manger Cats en Manger Müntz (vgl. *Nav^r* XXIX, 53 (waar men voor Rinckes leze Binckes). Zie ook Manger in J. H. Scheffer's „Nederl. Familie-Archief" 1883/4.

[4]) Joh^s Cloppenburg, 1630 pred. te Brielle, '40 prof. te Harderwijk, '44 prof.

1 Maart '71 de collatie, ber. 25 Mrt, bij welke beroeping o. a. als ouderling tegenwoordig was Carel Lodewijk bn de Pagniet, heer tot Kermestein, schepen en raad der stad Tiel en bewindhebber der West-Indische Compagnie [1]). Ber. geappr. 8 April. per. geëx. 12 Juni door Bernardus Sandijk, pred. te IJzendoorn, bev. 7 Juli door Ds. Perizonius, zijn vader, pred. te Amsterdam, Ontsl. 13 Dec. '73 en vertr. n. Pijnakker.

14. *Petrus Conradus Hugenholtz*, S. Min. cand., ontving 22 April '74 van het kasteel Wickrath de collatie vanwege Willem Otto Frederik Graaf v. Quadt tot Wickrath. De beroeping werd 16 Mei '74 geappr., en hij 29 Juni per. geëx. door Adrianus Ham Adriaanszn, pred. te Ochten, bev. 31 Juli door zijn vader, pred. te IJselstein; lid der Cl. 1 Aug.; in '78 vertr. n. Nieuw-Loosdrecht.

In den diensttijd van dezen pred. treft men in het Doopboek nog de uitdrukkingen „doopvader" en „dooplover" aan. *Dooplover* z. v. a. doopbelover, d. i. die de belofte aflegt, bij den doop vereischt.

15. *Willem Cornelis Luyken*, S. Min. cand., ontving 20 Febr '78 de collatie van denzelfden edelman, en vertrok in '84 naar Harderwijk.

16. *Bernardus v. Marken*, S. Min. cand., verwierf 3 Nov. '87 de collatie te Nijmegen van Maria Louise gravin v. Quadt tot Wickrath. Prins Willem V [2]) begiftigde hem als collator met de pastorie te 's-Gravenzande [3]).

---

te Franeker, † ald. '52. Een Perizonius, pred. te Venendaal, bedankte 8 Febr. 1745 voor een beroeping naar Utrecht; zie over den naam *Navr* XXXIII, 84, 328.

[1]) Zie over hem *Navr* XXVI, 577, 89; 'VII, 133; 'VIII, 39, enz.

[2]) In het Actenboek staat „De Heere Prince van Oranje *en* Nassauw". Aldus moet het ook zijn, en niet „Orange-Nassau". Dit was reeds het gevoelen van Mr. Wm Bilderdijk.

[3]) Als pred. ald. gaf hij in '97 „Leerredenen over het leven van Jozef", en als pred. te Hoorn (sedert '99) „Leerredenen over de beoefening van den Christel. godsdienst" in 't licht. Te Hoorn huwde hij Maria Elisabeth de Vicq, geb. ald. 9 Mrt '72, wede van Lucas Merens. Zijne dr Margareta Agatha v. M. tr. ald. 10 Mei 1832 Mr. Rudolf Adriaan Mees, wedr van Maria Elisabeth Adriana Ackersdijk, bankier te Rotterdam.

17. *Gerard v. Kooten*, geb. 18 Dec. 1764 te Kulenburg, student te Utrecht, 30 Oct. '87 praeparatoir geëx., tegelijk met Lucas Egeling, door Ewaldus Kist, destijds pred. te Tamen aan den Uithoorn (*sic*) [1]), 6 Oct. '88 pred. te Zuidbeierland gezegd den Hitzert [2]). Hij verwierf 23 Aug. '90 op het kasteel te Wickrath de collatie. Onder zijne leiding besloot de kerkeraad te Ln 10 Oct. '92, met voorkennis van de heeren der plaats als *Opperarmmeesters* [3]), geene acten van indemniteit meer te geven of te nemen, wegens de verwarringen, hieruit ontstaan; „zullende nogtans de stad Rhenen, wegens derzelver betrekking tot de Heerl. de Marsch [4]), niet onder deze Resolutie begrepen zijn". Hij vertrok in '96 naar Vlissingen [5]).

De „acten van indemniteit", waarvan hier gewag geschiedt, waren bewijzen van schadeloosstelling van de zijde der kerklijke armbesturen over de plaatsen, vanwaar de lieden kwamen. Van zulke acten kon alleen sprake zijn in een tijd, toen het domicilie

[1]) d. i. Uithoorn, voorheen Tamen a/d. Amstel, bij Amsterdam. De vermaarde Ew. Kist bediende deze gemeente 1786—90, de Nederd. dichter Adam Simons '99—1816. Tusschen beiden in stond er Franciscus Gerardus Immink, geb. 1755, in '98 pred. te Deventer, wiens overlijden zijne wede J. v. Eldik (wede v. Kooten, † 22 Sept. 1849, oud 81 jaar) 21 Apr. 1818 bekend maakte; zie Herald. Biblk 1882 bl. 237 noot f; *Navr* XLIII, 574. Aan L. M. v. Kooten werd 22 Febr. 1884 eervol ontslag verleend als Rijks-ontvanger te Amsterdam (2de kantoor).

[2]) den Hitserd of Hitsaard, in den Hoekschen Waard, arr. Dordrecht.

[3]) Dat zij dit waren, blijkt uit de kerkeraads-notulen dd. 14 Juli 1786.

[4]) De Marsch' een ingedijkte polder tegenover Rhenen, zijnde eene hooge Heerlijkheid, was twee-heerig, en behoorde deels aan Gelderland, deels aan het Sticht van Utrecht; zie hierboven, XLVI, 366, 540.

[5]) en werd Mrt 1801 bevestigd te Dordrecht; vierde 7 Oct. '38 zijn 50-jarig jubilé, ontving toen de ridderorde van den Nederl. Leeuw, en † 5 Aug. '41. Tal van geschriften staan van hem vermeld in de „Nieuwe Uitgaaf v. Van der Aa's „Biogr. Wrdbk d. Nederl." hoofdred. Schotel. — Van Kooten nóg te Venendaal. De kapt.-artrie v. Kooten fungeerde met den ritmr Waalewijn en de kaptns inf. Führop en Van der Bel als slippendragers bij de uitvaart i. d. 27 Nov. '94 met militaire honneurs van den daags te voren in het hospitaal te Soerabaja aan zijne bij de bestorming van Tjakra Negara (op Lombok) bekomen wonden overleden kapt. infie Slangen.

van onderstand der hulpbehoevenden door de geboorteplaats, en niet, zooals thans, door de woonplaats, werd aangewezen. Al besloot de kerkeraad van L^{n} in 1792, geene zoodanige acten meer met andere gemeenten te wisselen; ze bleven toch over 't geheel nog in zwang. In den jare 1803 arresteerde nog het Departementaal Bestuur van Gelderland te Arnhem een reglement op het geven en afvorderen van dergelijke acten [1]). Ze mogen niet verward worden met de zoogenaamde „guarandbrieven" (actes of lettres de guarande, garant), d. i. documenten, uit welke blijken kon, dat de lieden niet verhuisden wegens armoede, of uit begeerte naar betere bedeeling.

18. *Hendrik Lagemans* [2]), S. Min. Cand. in de Classis van Utrecht. Op hem werd 5 Sept. 1796 te Nijmegen de collatie uitgebracht door den *burger* (citoyen) Mauritz de Bruijn. Hij was gehuwd met Maria Geertruy Schneevoogt, en vertrok in 1803 naar Kulenburg.

19. *Philippus Specht Grijp* [3]), S. Min. Cand. in de classis van

---

[1]) Toen moest er deze vorm bij worden in acht genomen: „De Diaconie (het Armbestuur of de Armbesorgers) van de Hervormde Gemeente binnen........ verklaren, dat N. N. is inboorling of inwoonder zedert de laaste Levensjaaren van bovengemelde (Stad of Dorp) en tot onse Godtsdienstige Geloofsbelijdenis behoorende. Waarom wij aannemen en belooven om, wanneer deselven binnen de eerstvolgende 7 jaaren onverhoopt tot armoede mogte geraken, hem (haar of hen) met sijne (haar of hun) kind of kinderen weder tot ons te sullen opneemen, of den Armbesorgeren sijner woonplaats wegens desselvs (of derselver) onderhoud op eene behoorlijke wijse schadeloos te houden", enz. enz. Ze werden vanwege de kerkeraden door de predikanten uitgereikt.

[2]) Een Cornelius Lageman, geboortig uit Amsterdam, promoveerde 22 Oct 1791 te Harderwijk als Med. dr, en zette zich in zijne geboorteplaats neder (Scheffer's „Nederl. Familie-Archief" 1883/84 n° 44 bl. 1^{b}).

[3]) Zie twee predikanten Specht te Opheusden „Geld. Volksalm." 1888 bl. 123, 4. De grootvader, Philippus Specht, liet als wed^{e} na Hillegonda Vollenhoven † te Zalt-Bommel Febr. 1709. De gelijknamige kleinzoon was zoon van Gerhard. K. A. Specht kondigde Febr^{i} 1896 een door hem uittegeven werk (bij Wilms en C° te Amsterdam) aan, getiteld „Theologie en Wetenschap", in 12 hoofdstukken, en 6 aflev. van 64 blzz. (à 40 cts de aflev.). Te Leiden † 16 Dec. 1886, oud 75 jaar Mej. G. W. Specht Grijp (geadv. namens de familie door H. C. Humme). De heer en mevr. W. Sp. Gr. te Amsterdam dankten 11

Overbetuwe, ontving de collatie 16 Juni 1803 van den *heer* Mauritz de Bruijn, — de tijden veranderden dus weder! Hij vertrok in 1808 naar Hinlopen, en werd Novr 1811 als pred. bevestigd te Tiel, waar hij in 1844 overleed.

20. *F. H. v. Berck Colenbrander* [1]), zoon van Dirk v. B. C., pred. te Utrecht, bij Louise Hermanna Aleida v. Hecking. Hij ontving ook de collatie van den heer M. de Bruijn, 24 Juni 1809. Den 29sten Januari dezes jaars werd in den kerkeraad overwogen, dat ingevolge decreet van Z. M. Louis Napoleon, koning van Holland, aangevangen 1 Jani, 1° alle kerkelijke bedienden niet meer uit plaatselijke kassen, maar door de gemeente zelve moesten onderhouden worden; 2° de kerklijke goederen, die onder plaatselijke besturing waren, moesten worden overgegeven aan de Hervormde gemeente tot haar bezit en onderhoud. Plaatselijke kassen en besturing beduidden hier die van de heeren der heerlijkheden. De predikant en één der ouderlingen, daartoe door den kerkeraad gecommitteerd, moesten die goederen overnemen, waarna de kerkeraad de administratie er van zou toewijzen aan drie kerkmeesters, ondergeschikt aan den kerkeraad. Doch de richters der heerl. Ln, toenmaals A. D. baron v. Omphal [2]) en C. v. Wijk hadden die administratie, en weigerden ze aan den kerkeraad over te geven; weshalve deze hierover eene klacht indiende bij den landdrost. Als substituut der voormalige richters, die indertijd de kerkmeesters

---

Nov. '92 voor de belangstelling bij de geboorte van hun zoon ondervonden. Terwijl Mr. P. C. E. Sp. Gr., vice-president van het hooggerechtshof in Nederl.-Indië, Jan. 1892 benoemd werd tot ridder in de Orde v. d. Nederl. Leeuw, en de wede J. B. H. Saltet geb. Sp. Gr. in vereeniging met S. Saltet het overlijden i. d. 1 Febr. '94, berichtte van hare schoonmoeder Marie Cornélie Bruinier, wede Dr. G. H. Saltet, oud 64 jaar, te 's-Gravenhage.

[1]) B. W. Colenbrander Hzn, geb. 1836, is sedert 11 Mrt '77 pred. te Herwen en Aardt; zie v. Alphen's „Kerkel. Handbk" 1885 bl. 24; en verder, 1896 bl. 112, 54. Zie v. Berck en Col. elk afzonderlijk in Scheffer's „Familie-Archief; v. Berck ook *Navr* Alg. Regr III.

[2]) Alexander Diderik v. O., vrijheer van IJzendoorn; zie over hem *Navr* XXIX, 632; 'X, 328; XLVI, 545 noot 3; Jacobus Omphalius promoveerde te Utrecht 22 Juni 1682 tot Med. dr, en zette zich te Amsterdam neder.

aanstelden, terwijl de fondsen en papieren der kerk onder den secretaris van het voormalig Gericht berusten, wilde in 1814 de R.-Katholieke edelman Eduard Theodoor Hendrik baron Speyardt van Woerden, lid der Rp v. Geld., in 1811 door Napoleon I [1]) aangesteld tot maire, 1814—18 burgemeester van Ln, heer van Kolverschoten, kerkmeesters aanstellen; doch zulks werd hem bij missive v. 18 Febr. '15 door den Gouverneur van Gelderland, eenen Baron v. Lynden, verboden. Toen die aanstelling desniettemin volgde, verklaarde de kerkeraad 27 Jan. '19 de toenmaals fungeerende kerkvoogden voor vervallen en hunne administratie voor nietig, en verzocht den heer van Ln, M. de Bruijn, als *opperkerkmeester*, drie kerkmeesters aan te stellen; hetgeen geschiedde. — Ook Ds. van B. Colenbrander heeft gewis staande zijn dienst als pred. te Ln den door Napoleon I vereischten staatkundigen predikanteneed moeten afleggen, welken zijn voorganger, Phil. Specht Grijp als beroepen pred. te Tiel [2]), en Jan Jacob Denier v. der Gon als ber. pred. te Zoelen, in 1811, alvorens in deze hunne gemeenten den herdersstaf op te nemen, in handen van den Prefect van den Boven-IJsel (Jhr. v. Andringa de Kempenaer) te Arnhem in den hôtel de Préfecture aflegden, van dezen inhoud:

„Ik zweere en belove aan God op het Heilig Evangelie gehoorzaamheid en trouw aan de Regeering, door de Constitutie voor het Fransche Rijk gevestigd, te zullen betonen; Ik belove ook geene verstandhouding te zullen hebben, niet te zullen bijwonen eenige raadplegingen, in geene factie binnen of buiten 's Lands te zullen deelen, welke met de openbare rust strijdig zij, en dat, wanneer

[1]) De laatst overgeblevene der officieren, die met den voormaligen Keizer der Franschen op St. Helena vertoefden, de generaal graaf d'Anthouard de Vraincourt. † Maart 1893 te Versailles, oud 97 jaar. Hij streed mede bij Waterloo en nam verder aan al de veldtochten van het Fransche leger deel, tot in '57 toen hij gepensionneerd werd („Nieuws v. den Dag" 14 Maart, blad 1 blz. 2 kol. 1).

[2]) Ook Pieter v. der Willigen, ber. 6 Sept. 1813 als pred. te Tiel, heeft dien eed moeten afleggen. Secretaris-Generaal was destijds een Scheidius. De predikanten werden *benoemd* „par Décret Impérial".

ik in mijne gemeente of elders bevinden mogt, dat het een of ander ten nadeele van den Staat ondernomen wierd, ik zulks aan de Regeering zal kenbaar maken".

De eed was voorgeschreven „par la Loi du 18 Germinal [1]) an X" (1803).

Deze eedafneming is karakteristiek; ze doet ons zien wat bij den Keizer der Franschen 't zwaarst woog, en waarvoor hij 't meest beducht was — in de uitoefening van den eerdienst. — Gehuwd met Johanna Diderika v. Olst, vertrok v. B. Colenbrander in '16 naar Brielle.

21. *Dr. Barthold Reinier baron de Geer* (van Jutfaas), geb. 22 Mei 1791 te Utrecht, theol. stud. ald., in 1815 als eerste luitenant bij de Jagers der Utrechtsche Hoogeschool, uitgetrokken tegen Napoleon I, 21 Maart '16 gepromoveerd op dissertatie „de Bileamo". Hij ontving in '17 de collatie van M. de Bruijn, vertrok in '22 naar Vreeland, werd in '25 Theol. Professor te Franeker, in '37 emeritus, † 1 Mei '40 te Jutfaas [2]).

22. *Amos Lambrechts*, S. M. cand., verwierf Aug. '22 de collatie uit handen van Angela Alexandra v. der Nieupoort, wede Mauritz de Bruijn. Hij bediende den doop aan Quirine Georgine Louise Henriette Clasina geb. 1 Febr. '30, Charlotte Françoise Filippine Frédérique geb. 30 Oct. '31 en Josephina Levinia geb. 3 Juni '33 — dochters van Jean Charles François Gysbert de Mey en Jacoba Maurina Spiering. En zegende 20 Aug. '37 het huwelijk in van Bernard Friedrich baron v. Verschuer, geb. te Praast (in Pruissen, *sic*) 21 Aug. 1803, oud-majoor der artie, ridder in de orde

---

[1]) Germinal = maand van *ontkieming* (dus, lente), 7de maand in den Fransch-republikeinschen kalender, 21 Maart tot 19 April.

[2]) Zijne prijsverhandeling bij 't Haagsch Genootschap en andere geschriften, zie in de „Nieuwe Uitgaaf van A. J. v. der Aa's „Biogr. Wrdbk der Nederl." hoofdred. Schotel. Dr. Barthold Reinier was een zoon van Barthold, heer van Jutfaas, bij Jacoba Gijsberta Beatrix v. Vianen. Zijn broeder Anton Gustaaf, geb. te Utr. 18 Febr. 1788, tr. 18 Sept. 1811 Esther bare v. Lintelo. bij wie Mr. Barthold Jacob v. Lintelo Baron de Geer, prof. d. Rechtsgel. te Utr., geb. ald. 2 Dec. '16, tr. 12 Aug. '46 Jonkwe Jeanne Adrienne v. Asch v. Wijck.

v. d. Nederl. Leeuw, drager van het Metalen Kruis, lid der Rp van Geld., † te Arnhem 22 Jan. '83, zoon van Bernard Deodatus bij Theodora Joha Anna Jacoba bare Mackay, met Jacoba bare v. Neukirchen genmd Nyvenheym, de voor-overleden zuster der douairière v. Brakell, hiervoren „Navr" XLVI, 549 vermeld. Ook wijdde hij 3 April '42 het kerkorgel in, vervaardigd door C. F. A. Naber, orgelmaker te Deventer, tot welke orgelstichting de grond gelegd was door Mej. M. E. Kock, die, ofschoon Evang.-Luthersch, een bedrag van 1000 gln daarvoor testeerde. Bij den geduchten watervloed van Maart '55 gaf hij, in vereeniging met Ds. Reinier v. Beuningen v. Helsdingen, pred. te Ommeren, een tweetal leerredenen uit, ten voordeele van de noodlijdenden door die overstrooming in hunne gemeenten, door hen persoonlijk overhandigd aan Z. M. Willem III, bij H. D. bezoek aan deze geteisterde landstreek. Als wedr van Louise Gertrude Hagenberg, omstr. '58 hertrouwd met Mej. Huyser (uit Gouda), 1 Jan. '69 emeritus, overleed hij te Amsterdam 3 Juli '84, oud 85 jaar [1]).

Ingevolge eene erfmaking van den heer G. A. Verbrugh, ingezeten der gemeente, is in den jare 1860 eene tweede predikantsplaats gecreëerd [2]), welke het eerst vervuld is door

23. *Justus Elisa v. Toorenenbergen*, geb. te Utrecht 16 Maart '30, zoon van Justus bij Elisabeth v. den Brandeler [3]), S. Min. cand.

[1]) Een zijner zoons woont te Ochten. Te Assen † 22 Febr. '96 Arnoldine Vels, dr van een pred. te Twello, als echtgenoote van Dr. R. J. Lambrechts, bij wien Arn. Lts.

[2]) Was op het verzoek om des Konings toestemming tot aanvaarding dier erfstelling, van 's Konings wege aanvanklijk afwijzend beschikt, omdat de legataris er de voorwaarde aan had vastgemaakt, „dat een tweede predikant moest beroepen worden, die naar 't oordeel van de meerderheid des kerkeraads de orthodoxe gevoelens was toegedaan"; door tusschenkomst van de Synode en de Synodale Commissie der Nederl. Herv. Kerk werd 10 Maart '60 aan den Kerkeraad verleend de Koninklijke machtiging tot aanvaarding, en 27 Mrt aan den Minister van Financiën de machtiging tot het geven van handopening aan den Kerkeraad, ter beroeping van een tweeden predikant, onder voorwaarde dat in zijn traktement buiten bezwaar van 's Lands schatkist zou voorzien worden.

[3]) Vgl. de geneal. v. den Brandeler in „Herald. Biblk" 1880 bl. 205, 6. Aldaar

in Geld. '58. Gehuwd met Jacoba Viveen, hield hij 12 Aug. '60 zijne intreê-rede, en vertrok in '69 n. Hazerswoude, '71 Wageningen, '77 Nieuwe-Tonge. Zie hier beneden N° 29. De vacature Amos Lambrechts werd vervuld door

24. Dr. *D. G. W. Muller Massis*, pred. te Wichmond (sedert '27 Aug. '65), geb. '41, S. Min. cand. in Overijsel '64, Lienden '70. Geh. m. Jacoba barse v. Eck v. Pantaleon, vertrok hij in '73 naar Hattem [1]). De plaats van Ds. J. E. van Toorenenbergen werd vervuld door

25. Dr. *Salomon Sieuwert de Koe* [2]), geb. te Woudsend, pred. te Ln '70, vertr. '72 naar Buitenpost; als pred. te Utrecht 2 Mei '83 ald. gepromoveerd op dissertatie „De Conjecturaal-kritiek en het Evangelie naar Johannes". Ondertr. ald. 11 Juni, tr. hij 24 Juni '80 Jonkvre Isabelle Antoinette Michielena Cornelia v. Asch v. Wijck, aanvaardde Oct. '84 het ambt van hoogleeraar der Kerkgeschiedenis te Groningen, waar hij omstr. '90 overleed, oud 44 jaar. Vervangen door

26. *L. J. Heldring* (zoon van Otto Gerhard, den filantroop), pred. te Austerlitz (bij Zeist), gehuwd met Jonkvre Fabricius, in '73 te Ln, Oct. '74 emeritus, woont thans te Chicago. Dr. Muller Massis werd opgevolgd door

27. *Johannes Gerhardus Klomp*, geb. te Gendringen (Geld.) 18 Jan. '50, S. Min. cand. in N.-Brabant '74, te Ln 30 Aug. '74, in '79 vertr. n. Gelselaar, na Oct. '78 te Amersfoort in den echt te zijn getreden met Gerdina Elisabeth Kleber [3]). Heldring's opvolger werd

---

ook het wapen van v. Toorenenbergen. In 1742 woonde te 's-Gravenhage Rachel le Roy, wede v. Tornenberg, bij wie inwoonde Mr. J. v. T., advokaat (Scheffer's „Familie-Archief" 1883/84 n° 118 bl. 4b). Zie ook v. Alphen Sr, „Kerkel. Handbk" 1896.

[1]) 1 Juli '74 emeritus geworden, is hij sedert 24 Sept. '76 pred. te Groesbeek. Te IJsselmonde vindt men de „Sepulture van Dr. Petrus Massis, pred. ald. † 1707.

[2]) T. Mojet de Koe dankte 2 Maart 1895 uit Hoogeveen voor de bewijzen van deelneming, ontvangen bij het overlijden van Dr. W. J. de Koe † ald. 30 Jani, oud 67 jaar.

[3]) In '81 pred. geworden te Broek-op-Langendijk, trad hij 26 Oct. '84 te

28. *Johannes Jacobus Sanders* [1]), S. Min. cand. in Drente '78, geh. 27 Juni van dat jaar te Amsterdam met Susanna Marianne Ramann, dr van W. Ramann bij eene dr van Mr. Isaac Da Costa. Den 18 Aug. '78 bev. te Ln door S. S. de Koe, pred. te Utrecht, trad hij 9 Jan. '81 te Loenen (Veluwe) in dienst. Ds. Klomp had tot opvolger

29. *Justus Elisa van Toorenenbergen*, pred. te Nieuwe-Tonge, die 25 Apr. '80 met 2 Kor. 2 vs 16b intrede deed, na bevestigd te zijn door Jacob v. der Dussen, pred. te Rhenen, en 15 Oct. '82 te Zwartsluis in dienst trad. Hij overleed in '91 als pred. te Vreeswijk.

30. *Johannes Fredericus v. Dijk*, geb. '27, S. M. cand. te Utrecht '50, pred. te Nootdorp 4 Mei '51, Zevenhuizen (Z.-Holl.) '54, Zevenbergen '55, Overschie '59, Hilversum '65, Monnikendam '70, Gendringen c. a. '77, Woubrugge '80; trad 6 Mei '83 als 2de pred. te Ln in dienst, alwaar hij 6 Aug. '86 overleed, en 11 Aug. op het kerkhof is bijgezet, eene wede Lobry [2]) met ééne dochter nalatend. De eerste predikantsplaats werd vervuld door

31. Dr. *Jan Albert v. der Flier*, geb. '35 te Nijkerk, S. M. cand. in Geld. '59, pred. te Bunschoten 5 Febr. '60, Broek-op-Langendijk '63, Zwartsluis '65, Harlingen 6 Sept. '74. Was hij gepromoveerd op eene dissertatie „De Coccejo Anti-scholastico", en gehuwd met Maria v. den Bosch (uit Goes); hij aanvaardde 3 April '87 den dienst te Ln, na bevestigd te zijn door zijn neef, Dr. G. J. v. der Flier, pred. te 's-Gravenhage, (thans ook Hofprediker), en vertrok in '88 naar 's-Hertogenbosch.

's-Graveland in dienst, in '90 te Nieuwland (Wijmbr.), 11 Sept. '92 te Wassenaar.

[1]) Zie Sanders in *Navr* Algem. Regr III, Scheffer's „Nederl. Familie-Archief" 1883,84, „Algem. Nederl. Familieblad" IX (1892) bl. 154 (te Brielle), 160 (te Zutfen). J. J. Sanders, in '87 te Lichtenvoorde, 3 Mei '91 te Warnsveld.

[2]) dr v. L. M. Lobry, in leven pred. te Zwammerdam, bij A. M. M. Willink († te Oosterbeek 26 Maart 1893, oud 95 jaar). De andere kinderen van dit echtpaar waren in dato: M. S. Ly (geh. m. F. W. Gallée, te Vorden), de wede H. A. Tjeenk Willink geb. Ly, en N. Ly (geh. m. J. G. de Vries Robbé).

32. *G. J. Spijkerboer*, geb. te Oosterwolde, S. Min. cand. in N.-Brabant (met Limburg) in '83, pred. te Krimpen a/d. IJsel 20 Apr. '84. Gehuwd met Johanna Adriana v. Nes [1]), werd hij 14 Sept. '90 door Ds. v. der Werfhorst, pred. te Mastenbroek, bevestigd als pred. te Ln, en vertr. 26 Aug. '94 naar Harderwijk.

33. *Hendrik Anton Heijer*, S. M. cand. in Drente '92, pred. te Hagestein (sed. 8 Jan. '93), bevestigd 8 Sept. 1895 door zijn behuwdbroeder Ds. J. G. Deur te Zetten.

De 2de predikantsplaats is sedert 6 Aug. '86 onvervuld.

Het menschdom is als gras, en zijne heerlijkheid eener veldbloem gelijk. Het gras verdorre, de bloem verwelke, wanneer des Heeren adem daarop blaast; maar het woord van onzen God houdt stand in eeuwigheid (Jez. 40 vs 6—8, naar J. H. v. der Palm).

(*Wordt vervolgd*).

Leembruggen (XLVI, 661; XLVII, 117). — Genoemde heer is sedert 11 Nov. 1889 Italiaansch onderdaan, na bij Kon. Besluit van 22 Dec. 1887 tot erfelijk Baron van het koningrijk Italië te zijn verheven. Hierdoor is het in de laatste zinsnede van Nav. blz. 117 beweerde voldoende terecht gewezen. R. V. R.

Wapen v. Roermond (XLVII, 36). — In het Aardrijksk. Wdb. van v. der Aa, IX, 606, wordt het wapen van R. als volgt, bebeschreven:

„Het wapen van Roermond bestaat uit een doorsneden schild, het bovendeel van azuur, met eenen leeuw van goud, getongd en genageld van keel, het onderdeel van zilver, met eene lelie van keel."

Oud-Beierland. A. VAN DER HOOP.

---

[1]) Zie v. Nes in Scheffer a. w., en Navr Algem. Regr III.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

NALEZINGEN

OP OUDEMANS' MIDDENNED. WOORDENBOEK

DOOR

A. M. MOLENAAR.

(*Vervolg*) [1].

Verlastinge. Last. — Van Ghistele, Aeneas, fol. 139 verso:

> (Dit hert) quam dagelijcx van syns meesters tafel eten
> Ten was ooc nimmermeer yemants *verlastinge*.

Verlauwen. Verkoelen. — Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 88: Mer *verlauwen* wi van goeder begheerten, soo bliven wi in passiën.

Verleenigen. Dragelijker worden. — Oudaan, Agrippa, 347: My maakt de barsheid des gelux... tot een dief; indien mijn lot *verleenigde*, ik zouw misschien beter... worden.

Verlemmen. Verlammen. — Statenbijbel, Josua 11, vers 6: Hare peerden sult ghy *verlemmen*, ende hare wagenen met den vyere verbranden.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Meyer, doch zonder bewijsplaats.

Verlempen. Verminken. — Six van Chandelier, Poesy, 183:

> Opdat de kanker, van de goedren
> Gesneeden, suivren mocht de leeden der gemoedren,
> Zoo dit *verlempen* ons genas.

Verlevenen. Levend maken. — Orizandt, Democritus, 16: Soo is oock een deugdsaem Koningh of Prince bekrachtigt om doode zielen te *verlevenen*.

Verlicken. Verteren. — Const-thoon. Juweel, 441:

> Jae en geeftmer wollen oft linnen teenigher uyr,
> Sy vercoopent en gaen 't gelt met malcander *verlicken*.

Verlijckenen. Vergelijken. — Coornhert, Wercken, I. fol. 217: Hoe sal men

[1]) Vervolg van Nav. XLVII, blz. 196.

den selven Apostel Sint Jan... met hem selve eenighsins konnen *verlijckenen*?

Verlingen. Verlangen. — Antw. Spelen van Sinne, 157:

> Maer crijcht daer den prijs door, daer na elck *verlingt.*

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin van verdriet.

Verlochchenen. Verloochenen. — Bogaert, Roomsche Monarchy, 255:

> Zijn Godt *verlochchenen,* en zich een heiden maaken.

Verloeyen. Verluieren. — Const-thoon. Juweel, 441:

> 't Is al verloren wat hem totten bedel gaet schicken,
> Sy *verloeyen,* verleckeren groot metten cleene.

Verloghen. Verzaken. — Horae Belgicae, V. 9:

> *Verloochdi* dese heren viere,
> Ghi wert onteert, coninc fiere.

Verlooveren. Verloven. — Ogier, Don Ferdinand, 15:

> Gaet in u saeken voort, en siet haer te *verlooveren,*
> Spreeckt hooge woorden die gy noch sy verstaet.

Verlos. Verlossing. — Rodenburgh, Gheboorte Christi, 16:

> O dach! op welcken dach voor ons' heyl was verkoren
> Emanuel, te zijn tot ons' *verlos* gheboren.

Verluchten. Verluchten. — Vaderboeck, fol. 27: Dat dat lant Thebayda van den heiligen man hylarion worde *verluchtet* door sine teykenen.

Verlugtigen. Verluchten. — Van Effen, Holl. Spectator, I. 415: Zig 's maandagsmorgens bedienende van een Paard... om zig wat te *verlugtigen* en zyn honger tegen 't middagmaal te scherpen.

Verluymen. Verluieren. — Van de Venne, Belacch. Werelt, 224:

> Laate we geen tijdt versuymen,
> Of verleuren, of *verluymen.*

Verlusting. Verlustiging. — Statenbijbel, Jesaja 5, 107: De mannen van Juda zijn een plante sijner *verlustingen.*

Vermaack. Klucht. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 16:

> Dat is haar Keyser die kan zijn re'en soo uytrichten:
> Gint isser Prins, die heeft sulcken moyen uytspraack,
> En gheene quant speult soo fraey, bysonder in 't *vermaack.*

Vermaerdig. Vermaard. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 281:

> Oock d'Heeren, met eeren, Staten des Landts *vermaerdig*
> Als Voeders en Behoeders, haerder Gemeenten trou.

Vermasken. Maskeren. — Rodenburgh, Poet. Borstweringh, 426:

Vermomt, *vermaskt* zy spelen schuyle-vinkxken schuyl.

Vermeerlijc zijn. Vermeerderen, uitbreiden. — Van Ghistele, Aeneas, fol. 43 recto:

...daer Licurgus vol wreëder zeghen
Het Rijcke voortijts *was vermeerlijc.*

Vermenghelen. Mengen. — Levens van Plutarchus, fol. 541 verso: Dat hy van de suootheyt van de Epicureen onder de Stoische stuyrsheyt *vermenghelt* heeft.

Vermenichfulden. Vermenigvuldigen. — Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 510:

Godt heeft hem gesegent, en *vermenichfuldt*
Syn Domeynen. —

Vermeter. Grootspreker. — Antw. Spelen van Sinne, 507:

Wie mach ons senden hier desen *vermetere?*
Tschijnt dat hijt al weet...
Want sonder niet en spreect hy soo hooghe.

Vermijten. Vergaan. — Blasius, Dubbel en Enkkel, 11:

Hy leit hachlijk al *vermijt*
Iewers onder een Sark gesmeeten.

Vermoddelen. Modderig maken. — Delfsche Bijbel, Ezechiël 32, vers 2: Du *vermoddeles* die wateren mit dinen voeten, en du vertrades haren rivieren.

Vermoelen. Vergaan. — Blommaert, Oudvl. Gedichten, III. 20:

Ter minnacht quam hi ter werelt in,
Om te verclaren 's menschen sin,
Die in die deemsterheden verdoelde,
Ende in die zwaren sonden *vermoelde.*

Vermoenen. Vermanen, opwekken. — Maerlant, Van den Lande van Oversee, vs. 89:

Gi Heren, gi Princen, gi Baroene,
Hoe coemt, dat hem elc niet *vermoene* [1])
Met live, met goede gereet te sine,
Te suveren tlant van dien venine.

Vermoeren. Verontreinigen. — Orizandt, Democritus, 92: De Paerden, die dorstigh in een water komende, 't selve met de voet *vermoeren*, en troebel maken.

De *Bijdrage* heeft het woord aangeteekend uit Kiliaan, doch zonder bewijsplaats.

Vermompelen. Verzwijgen. — Poirters, Heyl. Hof van Theodosius, 222: Wat

[1]) Is *vermoene* in dezen zin niet = vermanne? RED.

souden wy al klachten voor de menschen *vermompelen?* wat en souden wy met een stilswygende gedult niet verdragen?

Vermonderen. Vermelden. — Despars, Cron. van Vlaenderen, II. 29: Zo dat noyt man van dierghelijcke ongeregelthede ende rudesse der zelver riviere (de Seine) en hoorde *vermonderen.*

Vermortelen. Vermorzelen. — Sluiter, Lofzang van Maria, 4:

Maria's zaed is 't welk de slang den kop *vermorteld.*

Vermout. Vermolmd, bedorven. — Schotel, Geschied. der Rederijkers, II. 4:

Laet dit volck weder scheyden,
Off ons dingen, die worden *vermout.*

Vermurselen. Vermorzelen. — Van Mander, Olijfbergh, 116.

Gh'lijck ofmen wel met een swaer yser staf
Vermurseld' al veel eerden vaten schervich.

Vermuseleeren. Een muilband aanleggen, het zwijgen opleggen? — De Casteleyn, Konst van Rethorycke, 72:

Martiael den Oppiaen induceerdt,
Die wijs waende syn, midts syn bleeck beschodt,
Ghelyck ghylien, die de lieden *vermuseleerdt:*
Maer alsulcke wysheit maect eenen zot.

Vernaeyen. ? — Van Rijssele, Spieg. der minnen, 95:

O jonghelinck *fier*, die liefs dangier
Secreet *vernaeyt*,
Daer is de vrientschap dunne ghesaeyt,
Dies cranck betrouwen de vruchten maeyt.

Vernaecken ? — Vlaerd. Redenr.-bergh, 128:

So, so, vry ronckt en snuyft, al slapende *vernaeckt*,
Siet (kondy) hoe dat (Mensch) steets uwen vyandt waeckt.

Vernederich. Nederig. — Const-thoon. Juweel, 325:

Dus acht hier op, geeft dit credentij,
Een *vernederich* hart eyscht Godt met penitenty.

Verneerderen. 1° Vernederen. — Levens van Plutarchus, 429: Nae dat de Lacedemoniensen de slacht van Leuctra verlooren hadden, seer *verneerdert* zijnde, ende ghelt ghebreck hebbende.

2° Onderdrukken. — Hetzelfde werk, fol. 490 verso: Te bedwingen ende te *verneerderen* de raserny ende stouticheyt van een cleyn ghetal luyden.

Verneken. Benepen. — Valentijn, Werken van Ovidius, I. 46: Ik selfs, die u

tegengift verschaft had, sat bleek *verneken*, doen ik 't heir soo schielyk sag in 't wapen oprijsen.

Verneughen. Vergenoegen. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 220:

't Best wert u aengeboden, *verneucht* u niet met draf,
Op dat ghy niet als kaf van den wint wert verdreven.

Vernieuweren. Vernieuwen. — Levens van Plutarchus, fol. 275 verso: Eenighe oorsaeck om de (uytgeroeyde partye) te *vernieuweren*.

Vernuftheyt. Vernuft. — Poirters, Heyl. Hof van Theodosius, 128: Eene wackere *vernuftheyt* ... om de herten der menschen te winnen.

Vernuftiseeren. Spitsvondig redeneeren. — Rodenburgh, Alexander, 3:

Studenten zyn te kloeck, steeds zy *vernuftiseren*.
Het schijnt de Zoon de Vader nu betracht te leeren.

Verongelucken. Doen verongelukken. — Vondel, Virgilius in Dicht, 466:

— dat jaeght hun flux te rugh,
Zoo datze in 't hollen den koetsier *verongelucken*.

Veronlukken. Verongelukken. — Schipper, Onverg. Ariane, 78:

Men weet niet waer hy is. Hy mag *veronlukt* zijn.

Veronteenighen. Oneenig maken. — Prince van Machiavelli, 23: En scheyden noch en *veronteenighen* de inwoonders niet van malkanderen.

Verontrustigen, Verontrusten. — Tuinman, Begins. van Hemelwerk, 22:

Is hebzugt nooit te vreên, hoe veel men wint:
Wyl zy den mensch gestadig *verontrustigt*.

Veroetmoeden (*Haer*). Zich verootmoedigen. — Moll, Joh. Brugman, I. 229: Geliek als Ruth voer Boas voeten ginck liggen ende *veroetmoeden haer*.

Veropenbaren. Openbaar maken. — Nootw. Vertoogh, 26:

Treckt uyt u haren,
Ghy aertsche broose scharen
Draeght rou wilt weenē over u misdaet,
Eer het beswaren
U comt *veropenbaren*.

Veroverweldigen. Overweldigen. — De Hubert, Psalmen, 325:

Maakt mij van mijn vervolgers vrij;
Want sij *veroverweld'gen* mij.

Verpalen. Vertrekken? — De Casteleyn, Konst van Rethorycke, 108:

Ten jare wilt God, zonder langher dralen,
Zal tgroote schip vloten, dus wilt naer uwen zin waghen:
De baerke zal zonder faute dan *verpalen*,
Elck make hem ghereet wy zullent al in daghen.

Ik durf hier niet beslissen. Ik vermoed uit het verband, dat *verpalen* hier zooveel beteekent als van palen, van grenzen veranderen; bij uitbreiding dus: vertrekken. De beteekenis van het geheel zou dan zijn, dat in dit jaar een groot schip zou gereed zijn, dat de bark zou vervangen, die daarop vertrekken zou, en dat ieder zich gereed te maken heeft, wanneer de indaging, de oproeping tot inschepen zou geschieden.

Verpercken. Beperken, verminderen. — Nootw. Vertoogh, 131:

> Maer soud 't Naturen licht des redens kracht doen mercken,
> En gheven sulcke macht sich selfs t'verwinnen ras,
> Het teghendeel dat blijckt, Natuyr doet vreucht *verpercken*,
> Des gheestes kracht uyt liefd moet deuchden in ons wercken.

Verpicken. Bedwelmen, versuffen. — Antw. Spelen van Sinne, 313:

> En wanneer aenden mensch de inspiratie faelt
> Oft den gheest niet bestraelt sijn die sinnen verdict
> Met turbatien als most dwelc den mensch *verpict*
> Maect van seden onschict gheacht met den dwasen.

De *Bijdrage* heeft het werkwoord in den zin van: doodpikken.

Verpipen. Door pijpen bekend maken, rondbazuinen. — Van Rijssele, Spiegel der minnen, 197:

> Jalours ghepeys.
> Sy gaet nu schoyen,
> Te Middelburch waert met haren neve.
> Vreese voor schande.
> Sy zijn vroech ghelopen over schreve,
> Van ancxste oft yemant den dans *verpepe*.

Verpisen. ? — De Casteleyn, Konst van Rethorycke, 4:

> Daer zijnder vele doot niet te *verpisene*
> Noch voorby te wijsene, dats klaer en waer.

Het is mij niet mogelijk aan dit werkwoord een zin te geven. Is het mogelijk een fout voor *verprisene?* en heeft dit woord dan de beteekenis van: niet prijzen, misprijzen?

Verplaieren. Verspelen. — Levens van Plutarchus, fol. 208: Hoe wel hy alle daghe niet dede als toeslaen ende vercoopen de rijcste huysen, ende die met gelt best voorsien waren binnen de stadt; maer dit bedroech niet by het ghene hy alle dagen *verplaierde*, ende syn bootsmakers ende oorblasers toeworp.

Verplaetsen. Zich verplaatsen. — Vlissings Redens-Lusthof, 213:

> Want oft de Berghen al *verplaetsen* uyt haer stede,
> Soo wijckt doch nimmermeer Godts gonst van dit geslacht.

Verplaysanten (*Niet om*). Onovertrefbaar schoon. — Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 118:

> V lichaem met uwen gheest hy ghestoffeert heeft,
> Zoomen eenen winckel doet *niet om verplaysanten*
> Met peirlen ghesteynten, en met carcanten.

Verplichteling. Bondgenoot. — Maria Heyns, Bloemhof, 171: Hy bleef... tot aen zyn doot toe een getrouwe *verplichteling* der Romeinen.

Verpoffen. ? — Neghentien Refereynen, 21:

> En die haer suyv'ren met al te heylighe wercken
> Die ons *verpoffen*, en sullen wy niet versnercken.

Staat *verpoffen* hier voor *verpochen?* en beteekent het woord misschien: doorpochen, grootspreken, te niet doen?

Verporren. Aanzetten. — Passionael Winterstuck, fol. 126 verso: So seidemen iohannes dat eudoxia die keiserinne epiphanium tegen hem *verporret* hadde.

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin van: verplaatsen, bewegen.

Verporrenen (*Hem*). Zich bewegen. — Ypermans, Cirurgie, 168: Want het pulver ne *verporrent hem* [1]) niet voor dat de wonde heel es onder hem.

Verprillen. Zich verlustigen. — Antw. Spelen van Sinne, 542:

> Wanneer hy *verprilt* in quade wellusten
> So moet ghy benemen sijn langhe rusten.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Kiliaan en Meyer.

Verpronselen. 1° Verkwanselen. — Udemans, Geestel. Gebouw, 175:

> Heeft uw Buerwijf wat *verpronselt*
> Dat uw voorhooft staet gefronselt?

2° Veranderen. — Valentijn, Werken van Ovidius, II. 99: Sloeg hem Perseus met een stok... in 't aansigt, dat de troonje in het gekneust gebeent *verpronsselt* was.

Verraetschap. Verraad. — Antw. Spelen van Sinne, 367:

> Nu niet meer twist *verraetschap* strijdinghe keere
> Godt van onsen edelsten ghenadichsten
> Coninck Philippus den alder grootdadichsten.

Verrabbelen. Kreuken. — Valckoogh, Reghel der D. Schoolmeesters, 27:

> Die 't Boeck scheurt, of *verrabbelt* sijn pampier.

Verreylen (*Doen*). Vaarwelzeggen. — Vliss. Redens Lusthof, 201:

> Doen wenst ick wel weer thuys, ick sach wat groote feylen
> Dat ick op sulcken reys al onderworpen was,

[1]) Heeft men hier niet te denken aan de beteekenis van het fr. „se pourrir"? RED.

Ick woud' het Schippers ampt terstont *doen* wel *verreylen* [1],
Om myn voorighe staedt. —

Verrijffelen. Verdobbelen. — Franssoon, Giertje Wouters, 6:

— soo me weer iens wat liet *verrijffelen*,
En stelden heur op veur 't hoochste Lot,
Ghy vondt nau in 't hiele landt Geck of Sot,
Of se souwen der wel een blauw oogh na waghen.

Verrinneren. Herinneren. — Hooft, Brieven, I. 419: Laetende in de gedachten der geener, die haer genoten hebben, den galm ende naeclanck van haer lieflijcken sang, om hen te *verrinneren* haer heilsame leeringen.

Verrijsen. Doen verrijzen. — Rodenburgh, Celia en Prospero, 33:

Meent ghy door u gheklach uw Grave te *verrijsen?*
Ghy ziet hem nimmer weer, 't is buyten alle waen.

Verrisselen (*Zig*). Zich ritselend bewegen. — Oudaan, Poëzy, II. 184:

In bruin-groen-loof-schaauw-stilte en koelt',
Daar 't hert een zachte ontroering voelt,
Zoo dik *zig* wind of vink *verrissel*!

Verroesteren. Verroesten. — Heyns, Bartas' Wercken, I. II. 89:

Met een *verroestert* mes doorsaegt ghy zijn gewrichten.

Verrompelen. Overrompelen. — Van der Veen, Zinnebeelden, 37:

— ergens in een boerenhuys verrast,
Verrompelt op sijn onversienst.

(*Wordt vervolgd.*)

Naamcijfers. — In eene verzameling van Gezelschapsliederen, enz., 5e verbeterde druk, Dordrecht bij J. Zenden 1839, komen een drietal liederen voor, nl.:

De Nederlandsche Taal. Solo en Koor van T. d. K.

Voorts twee stukjes, die ik burgerlijke romances zou noemen, beide geteekend Ob. K.

---

[1] = verruilen? RED.

Weet iemand der navorschers wie met deze T. d. K. en Ob. K. bedoeld worden? De verzameling is lang niet slecht, de namen van Poot, Feith, Tollens, Worp, Bilderdijk en Staringh waarborgen het wel. In 't Nationaal lied op 15 Juli 1831 meen ik de hand van Ruijsch te erkennen. Het bundeltje overtreft zeer zeker de zoogenaamde „Volksliedjes" door de Maatschappij T. N. van 't Alg. uitgegeven, die, op zeer enkele uitzonderingen na, 't algemeen nooit hebben kunnen behagen.

G. P. ROOS.

Harpluis, Harpuis (XLVI, 488, 555, 6). — Had men maar den ouden P. Weiland („Groot Nederd. Taalkundig Woordenboek", Dordrecht 1859) ingezien, dan zou veel geschrijf zijn uitgewonnen geweest. Daar toch leest men, bl. 227a: „*Harpluis* = geteerd werk, van *oude touwen* gemaakt, hetwelk men in de reten van schepen inbreeuwt. *Harpuis* = zekere harsachtige stof, waarmee men de huid van een vaartuig bestrijkt, om het tegen het gewormte te beveiligen. Vanhier het bedr. werkw. „*harpuizen*". — De *Narr* t. a. pl. bl. 699 voorgestelde etymologie: „harpluis = haarpluis" wint door Weiland's definitie in waarschijnlijkheid, omdat men spreekt van *touw*, dus ook vooral oud, vezelachtig touw, *pluizen*.

JAC. A.

Welgeboren. — Volgens L. van Ollefen, de Nederlandsche Stad- en Dorpbeschrijver, werden te Heemskerk in Noord-Holland personen, die niet op natuurlijke wijze, maar door de sectio caesarea ter wereld gekomen waren, „welgeboren mannen of vrouwen" genoemd. Werd en wordt deze benaming ook nog elders gebezigd?

Haarlem. JANSSEN VAN RAAIJ.

Starteriana. — Starter dicht o. m.:

> O soete Hartjes! schoon en kuys,
> Die den dienst bediend in het Hartenhuys.....
> ick scheyd, en u misschien
> Noyt nae desen dagh wederom sal sien,
> wensch ik u toe....
> Dat....

Bevryen mach van smart
En alle last
Die met de jaren dick aen wast.
Wel drie Goddinnen van u tijdt,

Waar kan dit huis gelegen zijn?

Starter schijnt de last en de smart al gekend te hebben.

't Lied komt eerst voor in de derde vermeerderde druk.

S. V. B. Claegh-liedt, Over de onrype Dood van de Recht-Edele Juffrou M. v. B. syn Nieus-getroude.

Ook dichtte Starter een naam-dicht op *Anna van den Queekborn*. — Wie kan me mededeelen, waar ik over deze Anna iets vinden kan? B. H.

Badeloch (XLVII, 131). — *Navr* XXIX, 432 verklaart het eerste gedeelte van dezen door Vondel in zijn beroemd treurspel aan de gade van Gysbrecht III van Amstel toegekenden naam (*Badeloge*, *-loga*, *-loos*, *-lon*) beslist uit angelsaks. *beado* (strijd); maar betuigt omtrent de beteekenis der slotsylbe in 't onzekere te verkeeren. Kan hier passen angelsaks. *laeg* (vlam), mid.nederl. *loghe*, *loge*, *loech*, *lochene?* Of mid. nederl. *loost*, *lost* = lust, begeerte, trek, genegenheid? Zoodat de naam beduide: „heet op, begeerig naar den strijd"?! In casu evenwel een zonderlinge vrouwennaam! Doch *Navr* t. a. pl. noemt een hier betreklijk laat voorbeeld van *Baleik* als mansnaam. Ook verlieze men niet uit het oog, dat in de Middeleeuwen menige vrouw een mansnaam droeg, bijv. *Evert*. Wie komt hierbij niet in de gedachten „Vrouw Jacob" = Jacoba van Beijeren!? Volgens *Navr* XXXI, 581 schijnt de (historische) oorsprong des naams in het Sticht van Utrecht gezocht te moeten worden. JAC. A.

Picardië (XLVI, 677). — Onder dankbetuiging voor het doeltreffend antwoord, t. a. pl. bl. 700 gegeven, wenscht schrijver dezes met den vrager ook vriendlijk bescheid omtrent de naamsreden van het Limburgsche *Picardië*. JAC. A.

FOLKLORE.

DE RAAF IN HET VOLKSGELOOF.

In het volksgeloof van vroegeren en lateren tijd bekleedt de raaf eene belangrijke plaats. Het Christendom heeft haar tot een duivelsvogel gemaakt; maar in de Germaansche Godenleer is deze vogel het zinnebeeld van Wodan's alwetendheid, in de Grieksche Mythologie is zij met den wolf (het symbool der zon en der bloedwraak) Apollo heilig.

Geen vogel was den Germaanschen oppergod dierbaarder en heiliger dan de raaf. „Twee raven zitten op Odin's schouders en fluisteren hem al het nieuws, dat zij hooren en zien, in het oor. Hij zendt ze des morgens uit om alle werelden door te vliegen, en des middags keeren zij tot hem weer, om hem wat zij vernamen, kond te doen. De menschen noemen hem daarom *Ravenvader*." In de oudere en jongere Edda wordt op verscheidene plaatsen van de raaf melding gemaakt, en bij een onderzoek dier plaatsen is gebleken, dat Odin's raaf van het ravengeslacht in het algemeen wel onderscheiden moet worden.

In *Grimnismâl*, naar de vertaling van Simrock, leest men:

> Hugin und Munin müssen jeden Tag
> Ueber die Erde fliegen,
> Ich fürchte, dass Hugin nicht nach Hause kehrt;
> Doch sorg' ich mehr um Munin.

Grimm [1]) leidt *Hugin* af van *hughr*, animus, cogitatio, denkkracht en *Munin* van *munr*, mens, herinnering.

De raaf gold vroeger voor een geluksvogel; ravengekras was een gelukkig voorteeken. Kwam een raaf aanvliegen, terwijl het zegeoffer vóor den slag in gereedheid werd gebracht, dan vermeer-

---

[1]) *D. Wtb.* I, 122.

derde de hoop op overwinning. Verder verkondigde het gekras van de raaf, dat Odin het aangeboden offer aannam.

De Noormannen namen op hunne zeetochten steeds raven mee om te onderzoeken, of er land in de nabijheid was. Zoo ontdekte Floki IJsland, door telkens raven te laten uitvliegen, totdat een ervan niet terugkeerde. Als zich een raaf op het schip neerzette, dan wist men, dat men spoedig zou moeten strijden. Zette een raaf zich met geopenden snavel en klapwiekend op het veldteeken, dan voorspelde dat geluk, scheen zij stil te zitten en de vleugels te laten hangen, dan was dat een ongelukkig voorteeken. In de Oudgermaansche tijden voerden de Alamanen, Sueven, enz. op stangen bevestigde afbeeldingen van dieren mee, als draken, raven en wolven, en nog in 1157 streden de Noormannen bij Grathede onder de ravenbanier [1]).

De raaf verkondigde aan Apollo de ontrouw van Koronis, de dochter van den Thessalischen vorst Phlegyas [2]). Tijdens hare zwangerschap had zij hare liefde geschonken aan Ischys, en uit toorn hierover doodde Apollo haar of liet hij haar door zijne zuster Artemis dooden. Neergeslagen door overmaat van smart, maakte Apollo de raaf, die tot nu toe wit was geweest, zwart.

Aristeas daalde met Apollo in Metapontum, eene stad op de zuidkust van Italië, neder in de gedaante van een raaf. In den Apollotempel bij de smaragdgroeven in Egypte en in Koptos werden raven gehouden. In de gestalte van een raaf leidde Apollo de Theraërs naar Kyrene.

Eene Grieksche sage verhaalt het volgende:

Een raaf werd door Apollo naar eene bron gezonden om zuiver water voor een offer te halen. Maar in de nabijheid der bron zag de raaf aan een boom onrijpe vijgen hangen. Zij wachtte tot

---

[1]) Vgl. *Noord en Zuid* VII, 293.

[2]) Koronis, eene dochter van Koroneus, een koning in Phocis, werd, terwijl zij aan het strand der zee wandelde, door Poseidon gezien en vervolgd. Zij smeekte Athena om hulp; de godin veranderde haar in eene kraai en maakte deze tot haar lievelingsvogel. Later viel de kraai in ongenade en nam de uil hare plaats in.

die rijp geworden waren, en deed zich toen aan de vruchten te goed. Zich harer schuld bewust, greep zij eene slang uit de bron, voerde die met het in een beker geputte water mede en beweerde, dat de slang dagelijks de bron had leeggedronken. Apollo echter kende de ware toedracht der zaak; hij strafte de raaf door haar te verbieden gedurende eenigen tijd te drinken. De vogel werd nu tusschen eene waterslang (hydra) en een beker (crater) geplaatst. Zoo is hij ook aan den sterrenhemel te zien; daar vindt men het sterrenbeeld *Corvus* tusschen *Hydra* en *Crater*.

De Indiërs brachten de raaf in verband met hunne begrippen omtrent de zielsverhuizing („repraesentant animos defunctorum"). Op den mantel van den zonnegod *Mithra* zit een raaf en de priesters des zonnegods heeten bij de Magiërs *raven*.

Van een den hoogsten god gewijd wezen werd de raaf tot een demonischen vogel, en wel van dien tijd af, dat de machtige Hemelgod Wodan door de priesters tot duivel verklaard en in de hel gebannen werd of veroordeeld, om als *wilde jager* rusteloos tusschen hemel en aarde rond te zwerven. De raaf verschijnt nu als symbool en als gezel des duivels. Bij de Christenen is de raaf, eens het zinnebeeld der alwetendheid, tot duif, het symbool van den Heiligen Geest, geworden. Bij den doop in de Jordaan daalt de duif op Christus neer. Augustinus wordt steeds met eene op den schouder zittende duif afgebeeld.

Het gekras van de raaf gold voor een onheilspellend teeken. Augustinus vond in het ravengeroep: *cras*, *cras*, iets duivelsch, als aansporing tot uitstel, omdat *cras* beteekent *morgen* [1]), en in Jesaja XXXIV : 11 wordt op dat onaangename geluid gezinspeeld. Zelden worden bij de schildering van een akelig natuurtooneel de zwarte, krassende raven gemist. Een raaf, die, op het dak van een huis gezeten, haar onaangenaam geluid doet hooren, werd vroeger en wordt ook thans nog wel als de voorbode van een naderend onheil beschouwd, meestal van ziekte of dood. Bij La Fontaine, *Fables* IX, 2 leest men: *Un corbeau Tout à l'heure annonçait malheur à*

[1]) Menzel, *Christl. Symbolik*, i. v. *Rabe;* zie *Nav.* XXI, 379.

quelque oiseau; vgl. I, 2 en II, 16, en dat de raaf als een ongeluksvogel wordt beschouwd, blijkt ook uit het gemeenzame *Quel corbeau de mauvais augure!* van personen gezegd.

Wanneer men beweert, dat iets aan het licht zal komen, „al zouden de raven het uitbrengen", beroept men zich op de alziendheid der raven.

De raaf wordt voor onnatuurlijk wreed voor hare jongen gehouden; zij drijft ze uit het nest, zoodra ze kunnen vliegen; zie Job XXXIX : 3; Psalm CXLVII : 9; Lukas XII : 24. Daarom heet een ontaard vader ook een *ravenvader;* vgl. Hd. *Rabenvater*, *-mutter*, *-sohn*, *-volk*, *-vieh*, *-pack*, *-zeug; Rabenstein*, gerechtsplaats, galgeveld. De zegswijze *Hij steelt als een raaf* wijst op het diefachtige karakter van de raaf, eene andere, *Hij liegt als een raaf*, maakt den vogel tot een leugenaar [1]).

De raaf loert vooral op de oogen harer prooi; vgl. Spreuken XXX : 17. *De eene raaf pikt de andere de oogen niet uit*, luidt een spreekwoord; [2]) in het Hoogduitsch kent men: *Was den Raben gehört, ertrinkt nicht*, en eene *rabenartige Behandlung* is eene hardvochtige, wreede behandeling. Littré vermeldt als spreekwoord: *Nourris un corbeau, il te crèvera l'oeil*, c. à. d. Souvent le mal est rendu pour le bien.

De raaf zoekt het doode aas en is daardoor het zinnebeeld van den dood. Als roofvogels waren de raven natuurlijk onrein; vgl. Leviticus XI : 15; Deuteronomium XIV : 14 [3]). Zorgvuldig verbergen

---

[1]) Deze uitdrukking wordt in *Navorscher* XXXI, 621 vlg. vermeld door A. Aarsen (voor het Veluwsch dialect). T. a. p. 622 vlg. wordt het bestaan dezer spreekwijze betwijfeld. Ze is echter opgeteekend bij Harrebomée, die verwijst naar Campen, bl. 83. Vgl. Reinaert 2793 (uitg. Jonckbloet):

> Isengrijn began antworden
> Ticeline met corten worden
> „Ic wane, ghi lieghet, here raven!"

[2]) Ten Doornkaat Koolman III, 4: *ên rafe hakt de andere gên ôgen ût.* Zie verder Harrebomée, *Spreekwoordenboek* II, 207 vlg.

[3]) Aldaar leest men: „alle raven naar haren aard," d.i. „naar hare verschillende soorten." De bedoeling is waarschijnlijk dat, behalve aan de eigenlijke

zij, wat zij van hun maaltijd overhouden, om het weer voor den dag te brengen, als zij honger hebben. Daardoor is de spijziging van Elia door de raven (1 Koningen XVII : 4, 6) slechts tot zekere hoogte natuurlijk te verklaren. De Joodsche sage verhaalt, dat het eerste graf hier op aarde gegraven is door een raaf, voor haar jongen en dat de aanschouwing daarvan Adam op de gedachte bracht, Abel's lijk onder de aarde te bergen. Op de hier bedoelde eigenschap van de raaf wijst ook het (verouderde) Fransche *corbeau*, voor „Des gens qui, dans un temps de contagion, enlèvent les pestiférés, soit pour les porter à l'hôpital, soit pour les enterrer.

Meermalen komt de raaf voor als gezel of als zinnebeeld van den duivel. Toen deze na den dood van Jezus vernam, dat door een boek, Evangelie genaamd, zooveel menschen tot het Christendom bekeerd werden, nam hij dit en las erin. Hij vond dat boek zeer gevaarlijk en om den invloed daarvan wat te verminderen, gaf hij den mensch de kaarten in handen en leerde hem het spel. De raaf, als plaatsvervanger des duivels, wordt ook veelal als een bevorderaar van het dobbelspel beschouwd.

In vele legenden plaagt de duivel, als raaf, vrome kluizenaars en op eene oude schilderij, die zich te Stuttgart moet bevinden, zoekt hij, in die gedaante, Johannes te kwellen, maar wordt door den arend van den Evangelist verjaagd.

In het *Spel vanden Heiligen Sacramente vander Nyeuwervaert*, vs. 1037, (uitg. Verwijs) komt de naam *ravenjonck* voor, waarmede een duivel bedoeld wordt.

In Faust doet de heks aan Mephistopheles de vraag: *Wo sind denn eure beide Raben?* (Zie ook Staring, *Marco*, waar de kraai voorkomt in het gevolg der heksen.)

Dat Noach een raaf uitzond (Genesis VIII : 7) schijnt zijn grond te hebben in het geloof, dat deze vogel door zijne vlucht en zijn gekras het weder voorspelt. In het Hooglied V : 11 wordt zwart

---

raaf (*Corvus Corax*), ook aan andere verwante en in het Hebreeuwsch onder denzelfden naam begrepen vogels, zooals de kraaien en eksters, moet worden gedacht. Zie *Bijbelsch Wdb. v. h. Chr. Gezin*, 162.

haar met het glanzig zwarte gevederte van de raaf vergeleken; vgl. Walewein 9689.

In geheel Duitschland, Nederland, Denemarken, zelfs in het hooge Noorden kent men sagen, die op Odins omzwervingen in de gestalte van een raaf, ook wel van een uil betrekking hebben. Zoo is het volgende verhaal [1]) in Nederland niet onbekend.

In de nabijheid van het slot Wynendael woonde lang geleden een oude boer, die een zoon had, welke zulk een hartstochtelijk liefhebber van de jacht was, dat hij den geheelen dag in plaats van op het veld te arbeiden, in de bosschen omzwierf. De vader had hem reeds dikwijls daarover onderhouden, maar de zoon bekommerde zich daarom niet en deed, zooals hij gewoon was.

Toen nu de boer op zijn sterfbed lag, liet hij den zoon tot zich roepen om hem nog een laatste christelijke vermaning te geven. De zoon wilde echter niet komen, floot zijne honden en ging het bosch in. Daarop ontstak de grijsaard in vreeselijken toorn en vloekte zijn zoon met de woorden: „Jaag dan nu voor eeuwig, ja voor eeuwig!" en toen wendde hij het hoofd om en stierf. Sedert dien tijd zwerft de ongelukkige rusteloos in de bosschen rond. Des nachts hoort men hem dikwijls erbarmelijk roepen: „Jakko! Jakko! Jakko!" en dan weerklinkt in den geheelen omtrek een jammerlijk gekerm en vreeselijk hondengeblaf. Volgens anderen werd de zoon door zijn vader in een roofvogel (raaf) verwenscht, en vliegt hij in deze gestalte rond; hij vervolgt menschen en valt dieren aan, en doet daarbij steeds denzelfden kreet weerklinken.

Toen de bosschen om Wynendael in de laatste jaren uitgeroeid werden, heeft de jager zich hooger op begeven.

Amsterdam. J. WOLTHUIS.

---

[1]) *Noord en Zuid* VII, t. a. p.

OUDHEIDKUNDE.

RODENBURGH.

In het merkwaardig geschrift: Eene Hollandsche stad in de Middeleeuwen [1]), wordt (blz. 74), na over de kloosters en kasteelen in den omtrek van Leiden gesproken te hebben, ter loops vermeld: „Eindelijk na het Huis ter Zijl (e. a.) had men er nog de bezitting der heeren van Rodenburg, in 1453 in een klooster veranderd op de plaats waar vroeger de Romeinsche sterkte Raamburg stond."

De tegenwoordige eigenaar (heer) van Rodenburgh kan niet over zich verkrijgen, die min juiste omschrijving en de doodverklaring van een nog levenskrachtig overblijfsel van vroegere eeuwen met stilzwijgen voorbij te laten gaan, van hoe luttel belang het bestaan of niet bestaan van een schaduwbeeld uit lang vervlogen dagen ook zijn moge. Hij acht zich geroepen te constateeren, dat, wel verre vandaar dat deze bezitting in een klooster zou zijn veranderd, van af A° 1522, toen Aelbregt Gerijtsz den Hartogh door keizer Karel met de heerlijkheid Rodenburgh verleijd werd, grondbezit en titel onafgebroken, volgens de nog bestaande leenbrieven, in zijn geslacht verbleven zijn, bevestigd en erkend door den Raad van Adel bij diploma van 18 Mei 1818.

Voor het eerst wordt Rodenburgh genaamd door Heda, sprekende van 5 mansi (akkers) in Rodenburgh, A° 865 aan de kerk van Utrecht toebehoorende [2]). Later wordt de heerlijkheid herdacht bij de bevestiging van giften van Dirk III door Dirk V gelegen

[1]) **Eene Hollandsche stad in de Middeleeuwen, door Dr P. J. Blok. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff 1883.**

[2]) **Heda (*ed. Bosch*), bladz. 65. Waarom (Holl. stad, bladz. 6) Rodenburg verbeterd wordt in Roomburg, dat destijds niet bestond, blijkt niet.**

in R*a*denburg (klaarblijkelijk Rodenburg) A° 1083 [1]). Wij vinden de heerlijkheid terug A° 1313, wanneer volgens het Charterboek der heerlijkheid: Zondag na onser Vrouwendag in September, Willem, Graaf van Holland: Heer Philips van Zandhorst met Rodenburgh verleijd, als een erfleen". De bezitting bestond destijds, behalve de achterleenen, uit een steenen huis met 25 mergen land, waarvan in 1400 en volgende jaren door Dirk van Zandhorst 20 mergen werden verkocht „om een klooster op te tijmmeren", het latere Roomburg. Dit klooster van de derde orde van Sint Franciscus, gewoonlijk Maria's Convent van Jerusalem geheeten [2]) staat vermeld in het archief van het leengoed bij gelegenheid van eene overeenkomst tusschen: Heer Goossen, priester als pater en wijzen manne van den gemeenen Convente, en Hugo van Zwieten, den (toenmaligen) bezitter van Rodenburgh, 9 Mei 1496. — Den 4den Sept. 1532 doet Maarten Cornelisz, gezworen landmeter in Rijnland, verslag van de opname van een stuk land door den Heer van Rodenburgh Aelbregt Gerijtsz Hartoghe gekocht van 't convent van Roomburgh. Deze naam was de volksnaam geworden, en duidt op het kath. Rome, geenszins op de Romeinsche sterkte, waarboven het gebouwd was en waarvan de naam onbekend bleef. Wel werd door Marcus Velserus e. a. deze akker aldus genoemd, doch dit was lang nadat het convent was afgebroken, waarvan geen spoor overbleef. Van het Romeinsche blokhuis, *armamentarium*, op welks grondvesten het stond, zijn de singels, de omtrek en de indeeling nog duidelijk te herkennen en tusschen de moestuinen, die thans dien klassieken grond bedekken, zijn op geringe diepte scherven van Romeinsch aardewerk en bouwsteenen terug te vinden. Volgens een in het jaar 1500 aldaar gevonden inschrift lag de 15de vrijwillige Cohorte (Coh. XV vol.) hier in bezetting [3]). Een pad, thans de besjeslaan geheeten, waarschijnlijk eene kloosterherinnering,

---

[1]) Omtrent het veranderen van R*a*denburg in Roomburg, als boven. Vergelijk overigens Van Leeuwen: *Korte beschrijving van het Lugdunum Bat.* Leijden 1672, bladz. 406.

[2]) Oudheden en Geschriften van Rhijnland, enz. te Leiden. 1790, bladz. 290.

[3]) Heda, Cap. IV. — Bat. ill., pag. 180.

voerde van uit het blokhuis naar den Rijnoever en den heerweg, die van *Lugdunum* (Leiden) langs *Albinianis* (Alphen) naar *Colonia Agrippina* (Keulen) bracht [1]).

In den verleibrief van keizer Karel aan Albregt Gerijtsz. den Hartogh van 15 October 1528 wordt de bezitting omschreven als: de Hofstede van Rodenburgh mitten Boogaerde, mitten laan, mits vijf mergen land en met andere manschappen en nutschappen daartoe behoorende, gelegen bij onser stede van Leijden en nu ter tijds die susteren van 't klooster rontsomme belegen hebben". Met bijna deze zelfde omschrijving blijft het leengoed in het onafgebroken bezit der nakomelingen van Albregt Gerijtsz. tot op den tegenwoordigen eigenaar. De heerlijkheid was eene aanzienlijke bezitting door de XIX achterleenen, omschreven in Van Leeuwen's Bat. ill., bladz. 1263, thans met alle andere heerl. regten vervallen bij de Staatsregeling van 1798. Alleen het grondbezit is overgebleven. Daaronder behoorde de hofstede de Laeth onder Soeterwoude, waarvan de naam denken doet aan het raadselachtige Leijthan.

Even buiten de Hoogewoerdpoort te Leiden geeft een houten hek met den naam Rodenburgh toegang tot eene lange laan, die langs den slotgrond naar de daar achter gelegene landerijen loopt. Ook deze laan wordt omschreven door Simon van Leeuwen en elders [2]) en staat aangeduid op de kaart van het Hoogheemraadschap van Rijnland. Maar het is vooral de uitmuntende terreinkaart van den landmeter I. C. Dou, 1618, bewaard op de Lakenhal te Leiden, die eene volledige en getrouwe voorstelling geeft van de omstreken der stad in zijn tijd en van het stuk kloostergrond binnen de landerijen gelegen, die in 1400 door Dirk van Zandhorst verkocht werden.

Rodenburgh voert tot wapen: van keper met drie gouden palen; als helmteeken een schorpioen tusschen een vlucht van zilver [3]).

Haarlem. D. J. V. R.

---

[1]) Korte beschr. van het Lugd. Bat., bladz. 407.

[2]) Batavia illustr., bladz. 1263.

[3]) d'Ablaing, Gemeentewapens.

Arnemuiden (Vragen betreffende de geschiedenis van). — Wie was Remaris de Arnemuda, in 1223 genoemd?

Is er eenig verband tusschen het verleenen van privilegiën door den koning van Noorwegen in 1370 aan Oud-Arnemuiden en het stichten door de Denen van de hofstede Asenberg te Kleverskerke, benevens het vestigen van houtzagerijen aan de zuidzijde der Arne en het bevaren door Nooren van bij die houtzagerijen behoorende houtschepen?

Wat is er bekend omtrent de hofsteden „Klein Vlaanderen", „Waldamme", „de Grenadier", Karstery Baljeu, „t Is Veranderd", „Pleyte"? en wie waren de bewoners of eigenaars?

Hoe moet men zich van af 1535 het vroegere Oosthavenhoofd bij Nieuw- en St. Joosland voorstellen?

Was de zich daar in 1633 bevindende houtzaagmolen de later vermelde molen „In de wind", op wiens plaats de houten huizen hebben gestaan?

Welk gebouw heeft er gestaan bij het zoogenaamde „Wegeling"? Is de hooge boom met kraaiennest, en de sloot met steenpuin bij den hovenier en oude kerkhofweide eene herinnering aan het weleer op Arnemuiden gestaan hebbend kasteel met kerk en brouwerij? Wat is er bekend omtrent de Mallezee, de Hayman, Mortiere, Stroodyksche, Klein Nieuwerkerke, De breedte, De Hoogeberg, de Arnedijk zuidwaartsch, Het Hoogehuis, Het Wegeling, De Weel en het Dijkje van Pleyte, De diepe Put bij de houten huizen en het Tolhuis, de Meestoof bij het zwarte wegje?

Wat beteekent de uitdrukking voor eene buurt; „achter de smisse en vinkenbuurt?

Wat is er omtrent het „galgegors" bekend en een zekeren misdadiger P. Valckenier en krijgsvolk van Brederode?

Had de heer M. Beelaardts in 1722 eene hooge betrekking te 's-Hage?

Op welke conditiën kwam zijn terrein in handen der Societeit der Zaagmolens, en hoe is het verschil over windrecht in 1756 beslecht? Wanneer kwam dit terrein onder het gebied van Middelburg en bezit Middelburg nog het recht van naasting?

Op welke wijze en door wien werden de Societeiten der Zaagmolens bestuurd en wie waren David Pieter en Jacob van de Capelle, die de eerste steenleggers van den opstal waren?

Woonde Govert van Nederhoven in 1590 op het kasteel te Arnemuiden?

Is er familiebetrekking tusschen kapitein Jan de Rijke te Arnemuiden (1606), Jakobus de Rijke, landbouwer te Kleverskerke, Pethrus de Rijke, predikant te Nieuw- en St. Joosland (1755) en Cornelia de Rijke, gehuwd met Samuel Rozemond?

Is er familiebetrekking tusschen de familie Rozebecke te Arnemuiden, Millwright Rosemond, Rozemond (1811), Rosemond (Cootehill en Belfast) Rosamond (London-Carlisle en Brighton), Roozemond (Stavenisse en St. Maartensdijk). Roosemont te Brussel, en Rozemund te Maagdenburg?

Welke familienaam is de juiste, *Schuit* of *Schuijt*?

Teuntje en Arie heeten Schuit? Dirk en Cornelis heeten Schuijt? en toch zijn het kinderen van eenen vader!!! ROZEMOND.

Extract uyt een brief van Cleef (XLVI, 692). — De door den heer H. C. Obreen gepubliceerde brief werd jaren geleden ook door mij gevonden onder oude papieren, door mijn vader nagelaten. Aan de keerzijde van het blad, waarop de brief geschreven was, stond vermeld, wie met dien „wonderlijken profeet" bedoeld was. Niemand anders dan *een haan* (coq). De brief bevatte dus eenvoudig een raadsel.

De omstandigheid, dat de door den heer Obreen gevonden brief geschreven is op hetzelfde papier, waarop zich de zes gedichtjes bevinden, vervaardigd bij gelegenheid van den brand in de Engelsche kerk te 's-Hage, en mijn vader ook Hagenaar van geboorte was, doet mij vermoeden, dat de aardigheid van Haagsche afkomst is.

Den Haag. A. C. J. VAN DER KEMP.

Dood (Jan de). — In de „Nederlandsche Stad en Dorp-beschrijver", door L. van Ollefen, wordt melding gemaakt van eene afbeelding, met beschrijving van het vreugdetooneel, den 7 Nov.

1697 te Jisp gehouden, wegens het sluiten van den Rijswijkschen vrede, bij welke afbeelding een vers geplaatst is door Jan de Dood, *„berucht wegens de steensnijding, die hy aan zich zelven gedaan heeft."*

Wie is die Jan de Dood, en wat is er van het bedoelde feit?

Haarlem. JANSSEN VAN RAAIJ.

Jan de Dood was een hoefsmid te Amsterdam, die in 1651 den moed had zich zelven van den steen te snijden. Er bestaat eene plaat van Corn. Visscher, waarop hij, zijn mes en de steen zijn afgebeeld, beschreven door Wussin in zijne monographie over den plaatsnijder C. Visscher. RED.

HET EERSTE GEBOORTEFEEST

DES KONINGS VAN ROME TE DELFT.

In het Delftsch gemeente-archief mocht ik onlangs tal van verbalen enz. doorsnuffelen, die betrekking hebben op de Fransche overheersching. Ik was daartoe in de gelegenheid gesteld door den archivaris Mr Dr Veldman, die aan een spoedige ordening van dat archief al zijn krachten wijdt. Behalve charters en privilegiën, die loopen van 1246—1599, Resolutiën der Heeren Veertig Raden, Memoriaal boeken der Burgemeesteren enz., bezit dit archief bovendien een niet onaanzienlijke bibliotheek en prenten-collectie.

In genoemde verbalen mocht ik een paar brieven en eene onkostennota aantreffen over het vieren van het geboortefeest van den Koning van Rome, die den 20sten Maart 1811 het levenslicht aanschouwde. Geen kind kwam zeker ooit met schitterender toekomst ter wereld, daar die gebeurtenis plaats vond, toen Napoleon op het toppunt van zijn macht stond, en zij het zegel beloofde te leggen op de duurzaamheid zijner dynastie. Die brieven enz., welke een eigenaardigen blik werpen in de viering van dit geboortefeest, komen mij niet onbelangrijk voor om in ruimer kring bekend te worden gemaakt.

Le Maire de la Ville de Delft
à
Monsieur le Sous Prefet
de l'arrondissement de Rotterdam.

Monsieur le Sous Préfet!

Malgré toutes les peines qu'on s'étoit données, ce n'est que de hier qu'on a trouvé un Militaire et une Rosiere pour se marier le 2 Juin prochain: ayant convoqué pour aujourd'hui le conseil municipal on s'est parfaitement accordé de choisir:

Elizabeth Blok, jeune fille et
Gillis de Bruin, jeune homme.

Militaire, reformé, tous deux natifs de cette ville, le quel choix je me flatte que vous voudrez bien honorer de votre approbation; j'ai l'honneur de vous envoyer le Proces Verbal, que on a été formé que je vous fais parvenir par l'ex-militaire lui même pour que, si vous le trouviez à propos vous puissiez juger de notre choix.

J'espère Monsieur que vous voudrez bien m'informer, si ces jeunes gens pourront se fiancer Samedi prochain comme il est d'usage dans notre ville, et s'il y aura des cérémonies généralement à suivre dans les différentes communes pour que la celébration de ces mariages se fasse avec le plus de solemnité possible, ou bien si on en laissera le soin au maire et conseil municipal de chaque endroit.

J'ai l'honneur d'être avec une considération distinguée,
Monsieur le Sous Préfet votre très humble et très obeissant Serviteur

Delft — M. van Schuylenburch
le 22 Mai 1811. — adjoint faisant les fonctions de Maire.

Extrait d'une lettre de M. l'Auditeur
du Conseil d'Etat Préfet des Bouches de la Meuse etc.
La Haye, le 2 Juin 1811.

J'approuve Monsieur les dispositions contenues dans votre lettre du 14 Mai sur les fêtes de la naissance du Roi de Rome néamoins les dépenses proposées. Je n'approuve pas que le 9 Juin il y ait

dans les cabarets ou auberges des bals, ou on entre en payant, tous les plaisirs doivent être gratis et il ne faut nulle part des feu d'artifices, qui coûtent toujours beaucoup et amusent peu. J'ai proposé à M. l'Intendant, de l'Intérieur de fixer la dépense pour la ville de Delft à 1900 (dix-neuf cent francs)

dot de la Rosière [1])	600	francs
mat de cocagne	100	„
Bal en plein air	200	„
Illumination des maisons communales	600	„
Distribution aux pauvres	400	„
	1900	„

J'ai l'honneur etc.

Signé G. de Stassart

Pour copie conforme

H. J. Caan [2]).

De Maire en de Commissie uyt het midden der Municipale Raden daartoe versogt, en gecommitteert bestaande uyt deesen: Dr Bartholomeus van den Boogaart, Mr Jacob van der Lely van Oudewater, Aarnout, Willem van Haaften, en Arnoldus Schoncken hebben onderling goedgevonden ingevolge het geapprobeerde door Mijnheer de Prefect nopens het vieren der festiviteit en ter gelegenheid der doopplegtigheid van Z. M. den Koning van Rome op Zondag den 9 Juny 1811 het navolgende:

1. Dat er bij afwisseling drie maalen op dien zelfden dag door de klokken der kerken en andere gebouwen zal worden ge-

---

[1]) beteekende in die dagen een oppassende jonge dochter.

[2]) Henri Jean Caan, de 1806—1810 Auditeur du Roi d'Hollande. Sous Préfet de l'arrondissement Rotterdam.

luyd en ook met het klokkenspel der Stads Nieuwe kerkstoren gebeyert.

2. dat de plegtigheid van het huwelijk welke ter dezer gelegenheid moet plaats hebben, zal gecelebreert worden in het locaal voormaals geweest zijnde de vierschaar, dat de Municipale Raden met den Heer Maire en Griffier zich ten half twaalf zullen plaatsen in het zelve, zijnde de verdere directie dieswegens aan de Heeren v. Haaften en v. d. Lely van Oudewater, zoo wegens de plaatsing zelve groenmaken van het locaal als andere arrangementen gedemandeerd met adsistentie van Stads Fabriek [1]).

3. dat de bruyd en bruydegom zullen worden afgehaalt van des bruydshuys in een koets analoge de plegtigheid, met adsistentie van een Stadsbode, en gebragt worden in de Oude Raadkamer, voorts nadat de Maire en Municipale Raden zullen zijn gezeten, door een der Leden dezer Commissie werden geleijd in het voorn. locaal en na afloop der huwelijks celebratie weder om terug geleid werden in de tegenswoordige Raadkamer, alwaar eenige ververschingen in gereed zullen zijn en eyndelijk zullen dezelve onder het gehoor van het musyck der gewapende burgerwagt voor het Raadhuys alsdan vergadert werden teruggebragt na de voorn. koets, om weder naar huys te rijden, in voegen als boven.

4e De mast van lekkernij, mat-de-cocagne, zal geplaatst worden op het Marktveld tusschen het Raadhuis en de lantaarnpaal, zullende tot een premie voor die geene, welke den stam er af mogt halen, een zilvere tabaksdoos in gereedheid zijn, ten einde aan hem door een der Leden dezer Commissie ter gedagtenis dezer heugelijke fête te worden toegereikt, 't welk zal plaats hebben des namiddags ten 5 uuren zijnde voorts de Heeren van Haaften en van der Lely van Oudewater als daartoe versogt; gecommitteerd, tot de verdere directie, ordre en lotery dien aangaande;

5e dat de Maire, almede den commissaris van politie zoo wel

[1]) Directeur van openbare werken.

van deeze hunne besluyten, als van den inhoud der publicatie, bij hem gerequireerd, zal informeeren, met verzoek van voor de rust en orde, zoo bij de lotery ten Raadhuyze, als bij het overige der fête zelve te doen surveilleren.

6e dat het „Bal en plein air", zal gehouden worden op de Paardemarkt denzelven avond ten 7 uuren, terwijl de musikanten daarbij benodigd van stadswegen zullen worden besorgd.

7e dat de illuminatien aan de Stadsgebouwen, in dezelve smaak als bij vorige gelegenheden, zullen worden ingerigt, en wel, even als de generale illuminatie van negen uuren des avonds tot middernagt.

N°. 3.

Departement des Bouches de la Meuse.

Arrondissement de Rotterdam.

Etat des Dépenses faites pour les Fêtes publiques.

Exercice 1811.

Commune de Delft.

Dépenses faites à l'occasion de la fête de la naissance de sa Majesté le Roi de Rome.

1811			
7 Juin.	Aux Régens de maison de charité pour les distributions aux pauvres de la Communion reformée	fr.	203,70.
	Aux administrateurs des biens des Pauvres de l'Eglise Wallonne	„	1,89.
	Idem de la Communion Lutherienne	„	9,45.
	„ „ „ „ Catholique Rom:	„	135,24.
	„ „ „ „ Reformée à Delfshaven	„	35,70.
	„ „ „ „ Catholiq. Romaine à Delfshaven	„	14,7.
8 —	Pour le mat de cocagne, la Tabatière d'Argent	„	62,58.
10 —	Pour la musique, pour le Bal en plein air et petit de bours à cette occasion	„	94,4.
	Frais à l'occasion du mariage de la Rosière.........	„	133,88
	Au corps des musiciens de la Garde Nationale	„	75,60.
	Pour des Lampions et des Chandelles pour l'illumination	„	356,37.
	Pour de Savon Employé au mat de cocagne	„	16,80.
	Pour le tapissage et les ornemens du Balcon des Musiciens	„	34,23.
	Pour le Salaire des différens ouvriers charpentiers etc.	„	59,64.
	Pour des petits Refraichissemens à la Mairie	„	14,7.
		frs.	1247,26.

In de voornaamste plaatsen van ons land werd dit geboortefeest op dergelijke wijzé „o p h o o g b e v e l" gevierd. Wie had toen kunnen vermoeden, dat drie jaren later de kleine koning naar Weenen zou worden gevoerd, om daar onder toezicht van zijn grootvader, keizer Frans I, te worden opgevoed, en hij op 21-jarigen leeftijd aan de tering zou sterven [1].

Vrijenban bij Delft. C. GIJSBERTI HODENPIJL.

Tienden. -- *Navr* XLV, 35 staan vermeld *kop*tienden; wat voor soort van tienden waren dat? Waarom heetten beschapen of geschapen tienden, die bij overeenkomst in eene bepaalde hoeveelheid rogge waren veranderd, *slop*tienden (*Navr* XXVI, 79)? Op de *Navr* XXIX, 315, 6 nopens *prent*tienden gedane vraag kwam ook nog geen antwoord in. JAC. A.

Grafschrift te Oosterend op Tessel (XLVII, 149). -- „De eerste letter van sin naam": S. (van Snip) = de 19de letter van het alfabet; dus 19 dagen. „In het donker" = in het duistere graf, waarin ik nederlig met door den dood verdonkerde oogen.

JAC. A.

Kootwijk, spotrijm (XLVII, 149). — „Met de bochels op de huid" = met kromme ruggen, in de diepst ootmoedige houding, met 't hoofd gekromd als eene bies, komen zij uit de kerk, geheel onder den indruk der godsdienstoefening. Te Kootwijk was men altoos *steil* rechtzinnig; thans nagenoeg geheel doleerend.

JAC. A.

[1]) Bij besluit van 22 Juli 1818 bepaalde Keizer Frans, dat Prins Frans Joseph Karel, zoon van zijn welbeminde dochter, de aartshertogin Maria Louise, den titel zou voeren van Hertog van Reichstadt.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Van Erckelens (XLVII, 33). — Capitein Franck Henrick van Erkelens, volgens het burgerboek te Harderwijk geboren te Doornspijk, hebbende sig in den jaere 1721 te Harderwijk aangegeven en van die tijd af van het burgerregt deser stad gejouisseert hebbende, heeft zijn eed gedaen en voldaen 31 Dec. 1733, overluid Harderwijk 7 Maart 1749 en begraven in de Gereformeerde kerk evenals al de Katholieken te Harderwijk, trouwt aldaar in de Roomsche kerk 7 Febr. 1715 Joanna Aleijda Hagen, gedoopt aldaar 14 Maart 1686, er overluid 18 Juli 1754 en begraven op het choor der Gereformeerde kerk bij haar man, dochter van Petrus Hagen, overleden Harderwijk 13 May 1716 en Geertruida van Westervelt [1]) aldaar overleden 18 Aug. 1724 (catalogus Defunctorum Catholicorum). Hunne kinderen zijn:

1o Mr Peter Franciscus of Petrus Franciscus van Erkelens of Erckelens, gedoopt te ....? tusschen 1715 en 1718, Juris Utriusque Doctor, wiens vader voor hem het burgerrecht te Harderwijk heeft gewonnen 31 Dec. 1733, mits zijnen eed doende en betalende *f* 15.— bij zijne mondigheid, waaraan hij 19 Jan. 1739 heeft voldaan, trouwt Amersfoort (attest gegeven 14 Sept. 1749) Anna Gerarda Maria van Muijlwijck van Amersfoort, waarbij

a. Aleijda Maria van Erckelens, gedoopt te Harderwijk 8 Nov. 1751 (Matrina Aleijda Muijlwijck), trouwt Harderwijk Roomsche kerk 18 Sept. 1788 Franciscus Carolus Christiaan Oettinger, Lieutenant in het regiment Mariniers onder colonel Westerlo in guarnisoen te Hasselt. De geboden gaan ook te Elburg, Hasselt en Putten.

b. Franciscus Henricus Josephus van Erckelens, gedoopt Har-

---

[1]) In den loop van het jaar hoop ik in een der genealogische tijdschriften geplaatst te krijgen eene bijdrage voor eene genealogie van dit geslacht uit authentieke stukken opgemaakt.

derwijk 18 Mei 1754, (Matrina Johanna Hagen), er overluid 1 Oct. 1754.

c. Joanna Gertrudis Aloijsia van Erckelens, gedoopt te Harderwijk 2 Febr. 1757 (Patrinus et Matrina Wilhelmus Franciscus Muijlwijck et Gerarda Lilaar), trouwt Putten destijds de woonplaats der bruid (attest gegeven 13 Oct. 1783) Reinerus Johannes Canisius Beuckevoirt, geboren en wonende te Doesburg.

d. Franciscus Henricus Aloijsius Philippus van Erckelens, gedoopt Harderwijk 3 Maart 1764 (Patrinus et Matrina Philippus van Baarle et Agnes Hagen), trouwt te Stoutenburg (attest gegeven 27 Juni 1802) Maria Catharina van Heilman, geboren te Bree en wonende te Stoutenburg. Hij is overleden te Harderwijk 26 Jan. 1848 als wethouder dier stad en als echtgenoote nalatende Cornelia Barbara van Tomputte, geboren te Rotterdam, overleden te Harderwijk 12 Febr. 1849, oud 69 jaren, dochter van Adrianus van Tomputte en Maria Aleijda de la Tour. Zij hadden eene dochter Theresia Petronella Aleijda van Erckelens, geboren te Putten, overleden Harderwijk 5 April 1863, oud 45 jaren als echtgenoote van Henricus Bernardus Franciscus Huberts, gedoopt te Harderwijk 28 Nov. 1807, er overleden 29 Aug. 1883, zoon van Hermanus Huberts en van diens tweede vrouw Elisabeth Maria Brinck.

e. Ida Wilhelma van Erckelens, gedoopt te Harderwijk 18 Oct. 1765 (Patrinus et Matrina Wilhelmus van Grootvelt et Ida van Lilaer).

f. Henrica Joanna Gerarda van Erckelens, gedoopt Harderwijk 11 Mei 1772 (Johannes Cramer et Alberta van Erckelens nomine Gertrudis Maria van Rosendaal).

2° Elisabetha Gertrudis van Erckelens (Matrina Agnes Margaretha Hagen), gedoopt Harderwijk 28 Jan. 1718.

3° Anna Maria van Erckelens, gedoopt Harderwijk 29 Sept. 1720 (Patrina et Matrina Herbert Hagen et Anna Maria van Esvelt), trouwt Harderwijk Roomsche kerk 2 Juli 1758 (Testes Agnes Hagen et Maria van Erckelens cum marito suo Domino Grootvelt) Franciscus Xaverius Sasse, Lieutenant in dienst deeser landen,

geboren in de Heerlijckheid Houfflaken (Hoevelaken), die ten gevolge van zijn huwelijk met eene burgerdochter, 29 Juli 1758 te Harderwijk het cleijn burgerrecht heeft gewonnen, en betaelt met *f* 15.— Hij is 26 Juli 1803 in de Gereformeerde kerk begraven.

4° Gertrudis Aleijda van Erckelens, gedoopt Harderwijk 3 April 1722 (Matrina Gertrudis van Westervelt).

5° Josina Henrica Hermanna van Erckelens, gedoopt te Harderwijk 31 Dec. 1723 (Patrinus Henricus Issendoorn. Matrina Adriana Issendoorn.)

6° Henricus Judocus Hermannus van Erckelens, gedoopt Harderwijk 10 Maart 1725 (suscept Henricus van IJsendoorn et Adriana van IJsendoorn), aldaar overleden 27 Jan. 1728 (Catalogus Defunctorum Catholicorum).

7° Henrica Hermanna van Erckelens, gedoopt Harderwijk allen in de Roomsche kerk 5 Oct. 1728 (susceperunt Henricus van IJssendoorn et Adriana van IJssendoorn), trouwt Hierden bij Harderwijk 26 Mei 1755 in de Gereformeerde kerk, en 27 Mei 1755 in de Roomsche kerk te Harderwijk Johannes Cramer.

Herman Jacob van Erckelens, geboren te Doornspijk, Burgemeester van Elburg [1]), heeft zijn burgerrecht te Harderwijk gewonnen en voldaen 16 Sept. 1720, ouderling in de Waalsche kerk in 1756, overluid Harderwijk 4 Febr. 1771 trouwt Hierden, 16 Juli 1724.

Elisabeth Agnes Schrassert, gedoopt Harderwijk 1 Oct. 1704, aldaar overluid 31 Oct. 1760, dochter van Johan Schrassert en Helena Catharina van Loben, wier huwelijk 25 Oct. 1696 te Harderwijk werd afgekondigd.

Uit hun huwelijk werden geboren:

---

[1]) Vergelijk Geldersche Volksalmanak 1886, bl. 24. De schrijver daarin maakt wel eens uitstapjes op het gebied der Geslachtkunde, op de wijze als aangeeft een oud rijmpje, dat begint: „Je vais en" . . . . , zooals voor ingewijden blijkt uit Geld. V.-A. 1882, wanneer men het daarin geschrevene vergelijkt met de schepenactenboeken der stad Arnhem. Zie ook over hem de Redactie der Ned. Heraut. dl. I, bl. 80, Geslacht Fahne. Om die reden heb ik niet overgenomen wat hij schrijft.

1º Helena Catharina van Erckelens, gedoopt te Elburg [1]) 2 Dec. 1725, vermeld in het register van kerkelijke ontvangsten en uitgaven (Driedubbel stoelengelt) 1771 te Harderwijk, aldaar begraven 24 Juni 1793.

2º Elisabeth Anna van Erckelens, gedoopt te Elburg 10 Maart 1727, trouwt Hierden 23 Juli 1766 Adam Bernard Smits Gordon, de geboden gingen ook te Lisse.

3º Maria Catharina van Erckelens, gedoopt te Elburg 7 Oct. 1728, vermeld in het register van kerkelijke ontvangsten en uitgaven 1760, trouwt te Ede 30 Jan. 1775 Theodorus Muntingh, (de geboden gaan ook te Zwolle).

4º Dibbelt Arent Winant van Erckelens, gedoopt te Elburg 20 Dec. 1731, misschien overluid te Harderwijk 18 Oct. 1758, op welken datum als overluid voorkomt „De Heer Dibbes Erkelens". Moeilijk is het te bepalen of hij het is, of een ander die later volgt.

5º Johanna Josina Charlotta van Erckelens, gedoopt te Elburg 21 Dec. 1732, wellicht overluid te Harderwijk 30 Juni 1734, op welken datum wordt vermeld, „Br Erkelens kint".

6º Everdina Maria van Erkelens, gedoopt te Harderwijk 30 Juni 1734, komt voor in het register van kerkelijke ontvangsten enz. 1771, trouwt in de Waalsche kerk te Harderwijk 22 Febr. 1774 door Ds Klingender, Engelbert Bluth, de geboden gaan ook te Zwolle.

7º Dibbelt Arent van Erckelens, gedoopt te Harderwijk 20 Dec. 1735, misschien overluid te Harderwijk 18 Oct. 1758, op welken datum als overluid voorkomt „de Heer Dibbes Erkelens". Zie hiervoren.

8º Charlotte van Erckelens, gedoopt te Harderwijk 8 Jan. 1737, begraven aldaar 24 Mei 1805, trouwt Hierden 10 Mei 1768 Pelgrom Ardesch, gedoopt vermoedelijk te Barneveld, begraven te

---

[1]) Bovenstaande opgaven uit Elburg ben ik verschuldigd aan de groote welwillendheid van Mr H. T. Gregory, Burgemeester van Elburg, wien ik daarvoor nogmaals mijnen hartelijken dank betuig.

Harderwijk 30 April 1803, kolonel in het Regiment Schepper, zoon van Engelbert George Ardesch en Henrietta Johanna Schrassert, die 26 Aug. 1723 te Hierden zijn gehuwd.

H. J. van Erckelens voornoemd, had volgens het Burgerboek te Harderwijk, ook tot zoon Jan of Johan van Erckelens, hetgeen blijkt uit het volgende inschrift: „schepenen (van Harderwijk) hebben aan Jan van Erkelens, zoon van Harmen Jacob van Erkelens, oud Burgemeester der stad Elburg, getrouwt geweest met wijlen Elisabeth Agnes Schrassert, wiens vader en voorvaderen van onverdenkelijke tijden zijn in de regeering deser stad geweest, sedert eenige tijd hier woonachtig, heeft geaccordeerd het groot Burgerregt deser stad 25 April 1763" (Burgerboek dl II, 1572—1808), verkoren tot lid der gezworene gemeente 7 Jan. 1765 gehuwd met Guillemette (Wilhelmina) Charlotte Haag, uit welk huwelijk zijn geboren:

1° Sophie Elizabeth Agnes van Erckelens, geboren 18 Maart 1779, gedoopt in de Waalsche kerk te Harderwijk 28 Maart 1779.

2° Hermen Jacob van Erckelens, geboren te Harderwijk 18 Juli 1781, en gedoopt in de Waalsche kerk 22 Juli daaraanvolgende.

3° Johan David Christiaan Haag van Erckelens, geboren te Harderwijk 26 Dec. 1783, gedoopt in de Waalsche kerk aldaar 28 Dec. daaraanvolgende.

4° Dibbold Arent van Erckelens, geboren te Harderwijk 16 April 1785, gedoopt aldaar Waalsche kerk 17 April d.a.v.

5° Carolina van Erckelens, gedoopt te Harderwijk in de Gereformeerde kerk 21 Juni 1787.

Joost Harmen (Hermen) van Erckelens, geboren te Elburg, overleden te Harderwijk 17 Jan. 1810, en begraven in de Gereformeerde kerk 24 Jan., wordt het groot burgerregt te Harderwijk gratis geaccordeert, en doet den eed 3 Febr. 1775, aangesteld tot schepen en Raad van Harderwijk in de plaats van wijlen Hendrik Johan Schrassert 31 Juli 1786, Burgemeester in 1788 en 1794, en in 1795 uit de regeering verwijderd, trouwt Vaassen (attest

gegeven 6 Juli 1783) Everharda Geertrui ab Hoogland, waarbij

a. Elisabeth Agnis Christina van Erckelens, gedoopt te Harderwijk 24 Oct. 1784, aldaar overluid 6 Aug. 1785.

b. Christiaan Antonij van Erckelens, gedoopt te Harderwijk 19 Maart 1786.

c. Herman Jacob Samuel van Erckelens, gedoopt te Harderwijk 27 Jan. 1788.

Deze twee kinderen zijn jong overleden, een te Harderwijk overluid 21 Aug. 1788, en een 23 Febr. 1789.

d. Christina Elisabeth Agnis van Erckelens, gedoopt te Harderwijk 11 Oct. 1789.

e. Samuel Dibbolt Arend van Erckelens, geboren te Harderwijk 23 Jan. 1791, en gedoopt aldaar 30 d.a.v.

f. Elisabeth Agnis van Erckelens, geboren te Harderwijk 28 Aug. 1792, en gedoopt 2 Sept. Een kind aldaar overluid 23 Oct. 1792.

Johan Anthonij Pacqué, lieutenant onder 't Bataljon van den Generaal Majoor Bentinck in guarnizoen te Coeverden, trouwt aldaar (attest gegeven 3 Febr. 1777 Herberta Theodora van Erckelens, begraven te Hulst 5 Nov. 1787 (Nav. XLV, 316).

Verder vind ik nog vermeld:

F. van Erkelens in 1795 lid der Provisioneele Regeering te Harderwijk. Misschien de latere wethouder P. S. van Erkelens in 1778 en F. R. van Erkelens in 1794 in het Register van Kerkelijke Ontv. enz. Wilm Jans van Erckelens, woonachtig tot Amsterdam, trouwt Harderwijk 17 April 1616 Trijntgen Jans van Dulmen, alhier woonende.

Deze bijdrage voor eene geslachtlijst der familie Van Erkelens of Erckelens, is uitsluitend uit authentieke stukken, voornamelijk te Harderwijk berustende, opgemaakt.

Harderwijk. VAN DOORNINCK.

ARENT VAN BUCHEL.

GEDRUKTE LEVENSBESCHRIJVINGEN. BRONNEN WAARUIT DEZE GEPUT ZIJN. AUTOBIOGRAPHIEËN. WAARDE.

Ofschoon geen onbekende persoonlijkheid, is *Arent van Buchel* toch betrekkelijk weinig bekend. Wel vindt men in encyclopedieën en biographische woordenboeken een en ander omtrent hem meegedeeld en wordt ons een lijst opgegeven van door hem vervaardigde geschriften, maar toch is wat van hem wordt gezegd zóó vaag, zóó vol onjuistheden dikwijls, dat we er moeilijk op vertrouwen kunnen. Daarbij komt nog, dat de meest belangrijke feiten uit zijn leven onbekend zijn, zoodat het ten eenenmale onmogelijk is, zich van hem een duidelijk beeld voor oogen te stellen. Dit is jammer, want zoo één, dan is hij waard gekend te worden, de nauwgezette, de onvermoeide beoefenaar van Utrechts geschiedenis.

De eerste die over *Van Buchel*, en nog wel tijdens zijn leven, heeft geschreven, is *Janus Gruterus*, in zijn in 1614 te Frankfort a/M. uitgegeven *Chronicon Chronicorum*. Deze bijzonderheid (nooit is er op gewezen) ontleen ik aan een brief van den 23sten Maart 1615 door *Van Buchel* aan *Gruterus* gezonden, en waarin o. a. ook deze woorden voorkomen: „Meum autem nomen inter tot illustrium virorum legi omnino non expeto, ne ludibrium debeam posteritati, meae sane quam maxime debilitatis conscius sum, neque tantum inani gloriolae studemus et nos, quod in apologis est, inter poma natare velle videremus” [1]).

Op de samenstelling van andere levensberichten, die op *Van Buchel* betrekking hebben, is het artikeltje van *Gruterus*, voor zoover mij bekend is, van geen invloed geweest. Niemand heeft er gebruik van gemaakt.

Belangrijker niet slechts dewijl het uitvoeriger is, maar ook omdat het aan volgende levensbeschrijvingen ten grondslag heeft gelegen, is wat we vinden bij *Valerius Andreas* in zijn *Bibliotheca*

Belgica [2]). Het is aan geen twijfel onderhevig, of *Andreas* heeft, voor hetgeen hij aangaande *Van Buchel* zegt, een door dezen zelf vervaardigde biographie [3]) gebruikt. Behoudens eenige afwijkingen van de autobiographie, gevoegd bij enkele onjuistheden en weglatingen, heeft de auteur der *Bibliotheca Belgica* zich soms woordelijk aan zijn origineel gehouden, en wat hij gaf, is weer een hoofdbron geweest voor *Burman* in zijn *Trajectum eruditum* [4]), al moet ook, gelijk later blijken zal, onmiddellijk worden toegegeven, dat hij vollediger is dan *Andreas*.

Dat werkelijk de autobiographie ten grondslag heeft gelegen aan het artikel van *Andreas*, en dit op zijn beurt weer voor een belangrijk deel aan *Burman* [5]) de noodige bouwstoffen heeft geleverd, wordt bij onderlinge vergelijking duidelijk. Ze vinden dan ook hier naast elkander een plaats: *Arnoldus Buchellius* nascitur Trajecti ad Rhenum in Batavis A° 1565 xvii Martij [6]) (*V. A. Arnoldus Buchellius* V. N. nascitur An. Dom. CIƆIƆLXV, die xvii Martij. *Burm.* Buchelius Arnoldus Trajecti natus xvii Martij An. MDLXV) fundamenta literarū iecit in patria urbe, inde docentes Leydae audivit *Donellum* ac *Lipsium*, quorum tum celeberrima fama (*V. A.* Fundamenta litterarum fecit cum in patria urbe, tum in Leidensi Academia, ubi *Hugonem Donellum* et *I. Lipsium*, quorum tunc celeberrima erat fama, audiuit. *Burm.* Fundamentis literarum in urbe patria jactis, Leidensem Academiam adiit, ibique *Justum Lipsium* humaniores literas docentem, et *Hugonem Donellum* jus civile interpretantem sedulo audivit). Et postquam alias vtriusque Galliae, Germaniae item ac Italiae Academias perlustrasset, tandem accepto J. C. titulo patria advocatorum numero adscriptus [7]) causas egit [agere coepit] (*V. A.* Lustratis deinde et alijs Galliae, Germaniae atque Italiae academiis, acceptoque tandem I. C. titulo, in patriam reversus [8]), aduocatorum numero adscribitur, caussasque annos aliquot egit. *Burm.* Deinde Germaniam, Italiam et Galliam peragravit, Jurisconsulti titulo ornatus, et in patriam redux, in albo aduocatorum se adscribi passus est, et aliquot annos causas in foro egit), verum cum parum lubricum (minus molestum et seuerum) hoc exercitij genus arrideret, mortuo iā filio, quem vnicum ipsi

coniunx [9]) peperat (i. m. a^m^ xvi unde pridem abierat) ad amoeniora studia se reversus in inquirenda mediae aetatis antiquitate [10]) (qua maxime historia laborat) plurimū temporis posuit et varia de re commentatus in adversaria rettulit (*V. A.* Verum dum interim annorum xvi filius prolesque unica moritur à molesto et lubrico illo advocandi seu patrocinandi exercitio, ad amœniora studia, unde abierat, reversus, in inquirenda mediae aetatis antiquitate (qua maxime historia laborat) plurimum temporis atque operae posuit. *Burm.* Ex hoc matrimonio [*Burman* heeft n.l. een uitweiding gemaakt over *Van Buchel's* huwelijk] unicum tantum filium habuit, qui cum anno xvi aetatis obijsset, a molesto illo patrocinandi exercitio ad amoeniora studia, unde abierat, reversus, in inquirendis mediae aetatis antiquitatibus et rebus gestis maxime elaboravit). Et cum viris doctiss. *Merula*, *Vossio*, *Pontano*, *Scriverio*, *Lyraeo* alijs, etiam R. Dno. *A. Mireo*, *F. Sweertio*, *J. Grutero*, quae ad Historiae Belgicae elucidationem facerent conferens (*V. A.* cum doctissimis viris ea conferre solitus, quae ad historiae potissimum Belgicae elucidationem facerent). Cumque *Aubrij* Typographi constituissent scriptores, qui Belgiam illustrarunt, in unum congestos publicare a *Grutero* et *Sweertio* rogatus aliquoties per literas *Jo. Bekae* et *Wil. Hedae* historias pessime a *Furmerio* habitas cum exemplarijs MS. quam multis contulit, adjunctis notis uberioribus, quos scriptores cum in Germaniam ad *Gruterum* misisset, ij fatali ejus provintiae mali implicati, perierunt, eosdem nuper iterum emaculatos editioni (modo Deus vitam prorogat) parat [11]). Edita ab ipso suppresso nomine (met weglating van het „suppresso nomine" heeft *V. A.* Auctor est *Buchellius* en *Burm.* scripta, quae reliquit, sunt): *Descriptio Urbis Ultrajectinae de veteri regione ejus provinciae*, diatribe quam *Jo. Latius* suae *Belgici confoederati Reipublicae* inseruit a° 1630 (*V. A. Descriptio Urbis Ultrajectinae*, quae Tabulae topographicae ejusdem urbis adhaeret, editae an. 1605. — Item. *Diatribe de veteri regimine Provinciae Ultrajectinae*, quam *Joan. de Laet* suae *Belgii confoederati Reipublicae.* An. 1630 inseruit. Gelijke opgave is te vinden bij *Burman* [12]). Dedit et *descriptionem florum, fructuum, herbarum a CR. Passaeo.* Jun. aeri

incisorum a° 1614 [13]) (*V. A.* Dedit et *Descriptionem Florum*, *Fructicum*, *Herbarum* etc. a *Cr. Passoto* F. Aeri incisorum. 1614. *Burm. Descriptio florum*, *fructicum*, *herbarum* a *C. R. Rossoto.* An. 1614). *Appendicem* item ad Mercatoris Athalantem a *Jodoco Hondio* a° 1630 Amsterod. edito Gallico idiomate conscripto addidit [14]) (*V. A.* Adjecitque *Appendicem* Atlanti *Ger. Mercatoris* à *Jodoco Hondio* An. 1630. Amstelodami edito. *Burm.* heeft volkomen hetzelfde. Habet insuper inchoata de scriptoribus Batavis volumen. De fœminis ingenio et eruditione claris. Catalogum illustrium pictorum aliaque. Vivit a° 1638 mediocri valetudini aet. annum 74 agens, meliorem vitam quando Deo O. M. placuerit cum hac fragili haud illubente commutaturus. Dit laatste gedeelte der Autobiographie komt bij *V. Andreas* en bij *Burman* niet voor.

Uit de, zooals gebleken is, soms woordelijke overeenstemming tusschen *V. Andreas* en *Van Buchel's* levensbeschrijving blijkt ten duidelijkste, hoe de laatste voor de eerste de noodige bouwstof heeft geleverd voor zijn artikel in de *Bibliotheca Belgica*, en hoe dit weer de bron werd waar *Burman* uit putte.

Meer dan *Andreas* geeft *Burman*, dewijl hij. behalve de *Bibliotheca Belgica*, nog andere bescheiden heeft geraadpleegd voor zijn levensbericht van *Van Buchel*, waaronder niet weinige bijzonderheden voorkomen, aan schriftelijke aanteekeningen van hem zelf ontleend, of wel die genomen zijn uit documenten, aan wier waarheid niet te twijfelen valt. Zoo vindt men b. v. op pag. 38 van het *Trajectum eruditum:* „et amicitiam cum viris doctis contraxit et Parisiis cum *Ludovico Carrione Paulum Melesium* se adiisse ipse testatur in MS. ad Tom. II *Boissard.* Icon. pag. XVI, cui exemplari quod venerandus pater possidet, multa adscripsit;" op pag. 39: „Et licet forum reliquisset, tanta tamen erat ejus in jure dicundo, responsionibus dandis, et controversiis dijudicandis peritia et dexteritas, ut Ordines nostri ejus consilio carere non possent, et saepissime in supremo Revisionis (uti vocant) Tribunali adhibuerint, quas partes bis anno 1638 obiisse ex actis Ordinum nostrorum rescivi" cet. . . . . nullosque honores gessit, nisi quod ad duos annos nomine nostrae civitatis Societati Indie Orientalis

praefectus fuerit, uti patet ex decretis Ordinum xxv August. 1619; op pag. 42: „adscripsit etiam carmina *Herologiae Anglicae* H. H. id est *Henrici Hollandi*, ut manus ejus testatur, quem librum et se revidisse et recensuisse dicit. exemplar illud possidet venerandus Pater.

Auctor quoque est libelli, cui titulus *Nassovische Orangieboom*, qui prodiit Trajecti 1615, ut manus in exemplari, quod reverendus Pater habet, testatur."

De door *Van Someren* uitgegevene autobiographie van 1638, waarvan ik de minute vond, is niet de eenige die *Van Buchel* schreef, reeds in 1636 toch gaf hij een levensbeschrijving aan *Johannes Beverwijk*, den Dordschen geneesheer, die hem een present-exemplaar gezonden had van zijn geschrift *de vitae termino*. Niet van belang ontbloot voor de kennis van het leven van *Van Buchel*, en ook om te voldoen aan het opschrift boven dit opstel geplaatst, wordt ze hier meegedeeld. De schrijver zelf betitelt dit stuk (een brief, met het opschrift D. *Jo. Bevervicio* Senatori medico, philosopho urbis Dordrecht S. P. D. *Arn. Buchelius*) als een *vitae meae compendium*. In sommige opzichten uitvoeriger, in andere echter minder gevende, maar vooral ook omdat het over het tijdstip, waarin *Van Buchel* dezen brief schreef, zooveel licht geeft, niet het minst met betrekking tot zijn levenstoestand, is het een document van waarde. Het luidt aldus:

Beasti me, amplissime doctissimeque vir, misso libro tuo de *vitae termino* erudito sane et salutari mihiq: p̄inde gratissimo, qui jam ad vitae meae limites stationem ago, exspectans quando Imper. noster, ex hac fragili, et, si bene calculum ponimus, misera evocare ad meliorem vitam velit. Est igitur, ut pro isto munere, auro contra caro gratias T.A. agam, maximas quas referre vellem, si esset facultas verum cum meae exequitatis conscius non ignorem quam curta mihi supellex sit, constabit meum illud desiderium nunc intra voluntatis et voti terminos. Gratulor a. mihi, qui in hoc vitae meae epilogo (haud procul nempe a 72 natali die absum) talem tantaeque eruditionis atq: humanitatis virum amicum nactus sim, a quo tam benigne compeller, tam amice habear, nullo aut

exiguo meo merito plures eruditione et ingenio celebres eo in numero mihi fuere, ab eo tempore quo primum Iras amare et aestimare coepi, quos naturae lex, qua omnibus vitae suae terminus statutus est abstulit; inter quos haud postremi *Jo. Auratus* [15]; *P. Melissus* [16]; *Ludov. Carrio* [17]; *Alb. Leoninus* [18]; *Canteri*, *P. Merula* [19], *E. Vorstius*, *Janus Gruterus*, *Fr. Sweertius*, *Aub. Miraeus*, nunc et tu vir clarissime hisce succedaneus accedis, praeter spem, q mihi lubentiorem hanc vitae moram faceres. Certe ad eam aetatem perveni benignitate divina, ut ultra mortem, terribile illud nomen, nec metuam magnopere nec optem, sed creatoris mei voluntati lubens acquiescam, et est quod summo numini quotidie laudes dicam quod me tot annis gravem nullo insigni defectu aut malo mactaverit. Oculorum quidem acies non est q̄ fuit, conspicillo tamen raro utor, et non nisi in longiori lectione minutissimarum literarum, vel cum ad lumen lego, scribendo nunquam. Auditus minor est quam solet. Gustus fere constat, et cibum capio cum appetitu bis in die. Statura integra est, nec ambulandi consuetudinem, cum tempus permittit anni ademerunt, nisi qd. lassitudo citius superveniat. Deo etiam meo gratias debeo infinitas, quod nec calculo studiosorum tortore (sic *Desiderius* ille magnus Bataviae nostrae ornamentum appellare solebat) nec podagra de fluxionibus catharrisve aut capitis doloribus multum laborem. Hyems tantum infesta est, cum frigoris sim impatientior et perinde rarius ante prandium domo pedem exeram, aeris intemperiem vitans. Aetate parentes, superavi quorum vita intra 60 et 70 ann. stetit. Avus vero et avia paterni ad 83 et 84 ann. pervenere, quo et patrui duo, quorum alter a° saeculi praecedentis proxime ultimo aet. 84 ambulans et quodammodo stans (nam lecto inclinatus mortuus ab ancilla et vicinis repertus est) spiritum emisit. Is toto vitae curriculo semel tantummodo aegrotaverat, testamento scripto centum familias tenuiorum ac liberis gravatorum civium familias heredes rellinquens quae singulae singulis mensibus libram Flandricam acciperent. Bibliothecae etiam publicae fundamenta fecit sua, quae non contemnenda erat civitati nostrae cum in usum relicta. Soror quoque mihi fuit, quae ad? aetatem absque ullo modo, si puerperia

excipias, pervenit, et superest altera quae tribus fere annis me superat [20]). In juventute mea vitio gentis, haud adeo frugaliter vixi, et a puero paene morbus (saltum vocant, nostrates de vliegende gicht, at Westphali, quibus is morbus frequens, de wilde varen dicunt) molestus fuit, ter n. ante conjugium q̄d mihi a° aet. 28 initium, eo vexatus fui, et post illud tempus totidem me viribus male habuit [21]), ab anno postremum 1607 nullo deinceps incommodo affecit, a quo itidem tempore meliore diœta uti incoepi, parcius convivia frequentare et ab omni potu, quantum *p* mores nostros fieri licuit tempore inter prandium ac coenam medio abstinere. In conjugio 43 annum jam fere complevi, uxor tribus mensibus et diebus insuper aliquot major est [22]). Unicus nobis fuit filius, qui cum ad XVII propter annum pervenisset et studijs aliqua cum spe incumberet, maligna febre ablatus me et orbum reliquit. Hinc a foro ac litibus (a quibus natura abhorrebam) quantum licuit me abstraxi, ac musis paullatim vivere coepi, nisi quod interim amicorum et conjugis voto magis quam meo acquiescens, ord. nostrorum decreto ad tempus Indiae Orientalis collegio adscriptus sum, sed postquam adversante meo genio ibi aliquam diu haesissem, successorem libens admisi [23]); nec postea senatorio ordini curiae nostrae provincialis me adhiberi passus fui, frustra amicis admodum honorificum nec minus utile illud munus fore occinentibus quibus reddebam me a duobus istis malis avaritia scilicet et ambitione alieniorem ingravescente tum aetate, quiete opus habere, nec molestijs ultra ferendis parem futurum. Ab ecclesiastica nihilominus functione me excusare non potui, perinde bis presbiteratui adlectus [24]), tertio tandem ob aetatem aliasque justas causas rude donari merui, ita ut jam pleraque ex animi sententia mihi procedant una querela superest de memoriae defectu. Habes hic clarissime *Beverovice* vitae meae quasi seriem licet compendiosam, ut cui hactenus ignotus fuerum, aliqua ex parte innotescerem. Adjunxi effigiem meam ante annos quam plures sculptam verum in me jam multum deformatam, maxime post subitam canitiem, quae mihi cum amicum juvandi studio tenerer, nec illud absque magno mearum facultatum periculo fieri posse metuerem intra exiguum temporis spatium, supervenit."

We krijgen nu het levensbericht over *Van Buchel* bij *Paquot* [25]), die ofschoon geheel afgaande op *Valerius Andreas* en *Burman*, toch ook nog een andere bron heeft gebezigd. Immers zegt hij: „J'ai lu dans une note MS[te] sur *Valère André*, qu'il était batard [26]). De vermelding „*Buchelius* entendoit le Grec et écrivoit bien en Latin en prose qu'en vers" is weinig zeggend en omschrijft kwalijk zijn kennis van beide talen. Dit is een feit, 't welk blijkt uit verschillende aanhalingen in zijn talrijke geschriften, dat hij met het Grieksch zeer goed op de hoogte was, en dat hij de klassieken bij uitnemendheid kende, zoowel als tal van Grieksche schrijvers, vooral kerkvaders, uit de eerste eeuwen van het christendom. Wat het Latijn aangaat, daarvan kan gerustelijk getuigd worden, dat hij deze taal grondig kende, en dat hij een groot deel, van wat er in deze taal was gedrukt, onder oogen had gehad. De belezenheid van *Van Buchel*, doet, bij de bestudeering zijner werken, menigmaal verbaasd staan, en, ook al deed hij weinig anders dan studeeren, toch is men telkens gedwongen zich af te vragen, hoe is 't mogelijk, dat hij tijd had voor dit alles. Onbeduidende of weinig algemeen bekende Latijnsche schrijvers heeft hij in handen gehad, wat de talrijke aanteekeningen die hij bij zijn geschriften maakte, doen zien. Tot zijn laatste levensoogenblikken heeft hij zich met de beoefening van 't Latijn, waarin bijna al zijn geschriften vervat zijn, bezig gehouden. Toch kende hij ook zijn moedertaal goed, en wist zich zeer goed in haar uit te drukken.

Van *Paquot* gaan we naar een in 1836 door *A. A. T.* geschreven stukje over *Van Buchel* [27]). Het is evenwel onnoodig er lang bij stil te staan, want volkomen waar is het, wat *Dodt van Flensburg* er van zegt, dat er niets in voorkomt, wat ook niet reeds door anderen gezegd is, en wij zouden er dan ook niet op gewezen hebben, indien het niet voor *Dodt* een oorzaak ware geweest, ook eens over *Van Buchel* te schrijven, en wel 't meest belangrijke en meest wetenswaardige hem betreffende te leveren, ook al heeft hij zich, ten gevolge van te weinig origineele bescheiden gebruikt te hebben, hier en daar aan onjuistheden schuldig gemaakt. *Dodt's* studie [28]) lezende, krijgen we al aanstonds den indruk, dat hier

iemand aan 't woord is, die zijn onderwerp volkomen machtig is. Hier is de historische kritiek aan het woord, en zoodoende is 't hem gelukt, een opstel te leveren over *Van Buchel*, verre boven alle bestaande uitstekende.

Na een kort overzicht gegeven te hebben, met betrekking tot de over *V. Buchel* bestaande literatuur, staat *Dodt* achtereenvolgens stil bij *den naam*, *afkomst* en *maagschap*, *school-* en *academie-onderwijs*, *reizen*, *promotie*, *beroep*, *ambt* en *dood*, om met een opgave van de werken en gedrukte brieven te besluiten.

Wat *Dodt* zegt over den naam, de afkomst en familie van *Van Buchel*, gaan we *nu* met stilzwijgen voorbij. Handelende over *school-* en *academieonderwijs* heet het: „Dat *Buchellius* te Leiden, onder *Justus Lipsius* en *Hugo Donellus* zoude hebben gestudeerd, heeft mede *Andreas* gemeld, zonder dat iemand te dezen opzigte iets naders heeft ingebracht. En, ook wij dienen te bekennen, van, op dit stuk, in 't zelfde geval te verkeeren, als moetende mede berusten in hetgeen reeds *Andreas* heeft geboekt, hetwelk ons dan des te minder moeijelijk valt, als wij schriftelijke bewijzen voor ons hebben liggen, uit welke ten duidelijkste blijkt, dat *Andreas* met *Gijsbert Lap van Waveren* e. a. in letterkundige verkeering was, mannen, die voorzeker in staat en gelegenheid waren om hem (*Andreas*) dienaangaande te onderrigten."

Het behoort volstrekt niet tot de onmogelijkheden dat *Andreas* door *Van Waveren* in staat gesteld is, om het artikeltje over *Van Buchel* in zijn *Bibliotheca Belgica* te plaatsen.

Waar *Dodt* er op wijst [29]), hoe het den letterkundigen onbekend is gebleven, dat *Van Buchel* de Academie heeft bezocht te Douay [30]), daar wijzen we er op dat dit wel niet anders kon. Immers zelf heeft hij hieromtrent in zijn autobiographieën niets gezegd, en dewijl zijn *Commentarius rerum quotidianarum*, waarin hij uitvoerig stil staat bij zijn verblijf aan de Universiteit aldaar, onbekend was, bevreemdt ons dit niet. Ook was de door *Musschenbroek* in 't licht gegevene *Descriptio Urbis Rheno-Traiectinae*, aan den *Commentarius* ontleend, destijds nog niet in 't licht verschenen.

De geopperde gissingen, met betrekking tot de kennismaking

van *Van Buchel* met *L. Carrio* en *P. Melesius*, laat ik rusten, de plaats waar, en den tijd wanneer ze plaats vond, deelde ik in aanteekening 16 en 17 mee. Dat *Dodt* evenwel uit het bericht bij *Andreas* en *Burman* gevoeld heeft, dat de ontmoeting van *Van Buchel* met *Carrio* en *Melesius* niet op dezelfde plaats voorviel, en dat *Paquot* zich vergist heeft, toen hij dit, in de door hem gebruikte bronnen meende te lezen, pleit voor zijn kritischen blik en zijn juist oordeel.

Sprekende over de werken van *Van Buchel* staat *Dodt* lang stil bij de „*Descriptio florum, fructuum herbarum* etc. a *CR. Passoto* F aeri incisorum 1614, al zijn scherpzinnigheid heeft hij aangewend om uit te maken wie dezen *Passotus* of, gelijk *Burman* schrijft, *Rossotus* is geweest. Dat er vermoedelijk *Passaeo* zal moeten gelezen worden, heeft *Dodt*, met behulp der hem ten dienste staande middelen, tot den grootst mogelijken graad van waarschijlnijkheid gebracht [31]).

Handelende over de *Diatribe de veteri regimine Provinciae Ultrajectinae*, stipt hij hierbij aan: „Wij hebben dit boeksken voor ons liggen, maar noch in de Introductio, noch in de bedoelde inlas sching zelve, zien wij, dat deze laatste door *Van Buchel* zij gesteld." Dit is natuurlijk, en had hij zelf het niet gezegd, dan zou naar een onweerlegbaar bewijs lang moeten gezocht worden. Eenigszins onverklaarbaar is het, dat Dodt niet voelde, dat de titel van 't geschrift, zooals dat bij *Andreas* voorkomt, niet deugt.

Na op *Dodt's* arbeid gewezen te hebben, vestigen we nu de aandacht op het reeds aangehaalde stukje *Arnoldus Buchellius*, eene biographische schets door *A. V(isscher)* voorkomende op blz. 113—131 van den *Utrechtschen Volksalmanak* jg. 1847.

Wat *Dodt* eenmaal schreef met betrekking tot het artikeltje van *A. A. T.* over *Van Buchel*, dat hij n.l. niets te berde heeft gebracht, wat niet reeds door zijn voorgangers, die over dezen persoon handelden, in 't midden was gebracht, is ook van toepassing op 't geen *Visscher* schreef. En het is alsof de schrijver zelf voelde, dat hij niet veel bijzonders heeft geleverd. Immers zegt hij: „Men beschouwe het volgend opstel echter slechts als een

vluchtige schets, waarin men getracht heeft, alles bijeen te brengen, wat over dezen verdienstelijken man in den laatsten tijd, door onze meest geachte letterkundigen is aan het licht gebracht." Dat het een „*vluchtige schets*" is, is volkomen waar, maar dat getracht is, zooveel doenlijk alles bijeen te brengen, wat tot 1846 over *Van Buchel* door de voornaamste letterkundigen gezegd was, is onwaar. Het is onbegrijpelijk, hoe *Visscher* er toe gekomen is, op blz. 119 te zeggen: „Hij bezocht vervolgens de Fransche, Duitsche en Italiaansche boekerijen", Nergens toch kon hij, in de door hem gebruikte bronnen „boekerijen" gevonden hebben. Van deze toch is volstrekt geen sprake, maar wel van Universiteiten.

Niet van belang ontbloot is verder, dewijl we er een bijzonderheid uit leeren kennen, waarover *Van Buchel* zelf zwijgt, een artikel van Dr *P. J. Vermeulen*, getiteld: Legitimatie van *Arnold van Buchell*, met het daarbij gevoegde diploma der legitimatie d.d. 4 Sept. 1585 [82]). Onbekende bijzonderheden echter geeft, behalve de legitimatie, dit stuk niet, en waar Dr *Vermeulen* zegt: „Hij deed het (n.l. zich laten wettigen) misschien om daardoor in het Sticht van Keulen, tot het aanvaarden van erfenissen enz. te Utrecht gerechtigd te zijn, want het is niet met zekerheid bekend dat eene dergelijke legitimatie in Utrecht, zelfs bij de Geestelijkheid onbepaald voor wettig werd gehouden, zoodat hij hier eenig voordeel van zulk een wettiging zoude gehad hebben, al ware het ook dat hij op den 4n Sept. 1585, den dag waarop de acte verleden is, de hoop mogt hebben gekoesterd dat zijn vaderland eenmaal weder onder de gehoorzaamheid van den koning van Spanje zoude terugkeeren, en de vroegere orde van zaken hersteld worden," daar wil ik er op wijzen, dat mij van een dergelijke begeerte van *Van Buchel* nooit iets gebleken is. Ofschoon destijds nog tot de R. Katholieke kerk behoorende, koesterde hij volstrekt de hoop niet, dat deze gewesten nog eens weer onder de gehoorzaamheid van *Filips II* zouden worden teruggebracht. Integendeel, waar zijn ouders zooveel last van de Spanjaarden hebben ondervonden, als werkelijk het geval is geweest, en waar zijn sympathie voor 't oude geloof, toen reeds tot zeer geringe proporties was teruggebracht,

daar geloof ik dat het niet veel moeite zou kosten te bewijzen, dat *Van Buchel* in 1885 een gevoelen koesterde, juist tegenovergesteld aan dat, 't welk *Vermeulen* meende dat hij destijds bezat [83]).

Voor de vrienden die *Van Buchel* had, dient gewezen te worden op het door Mr *P. van Musschenbroek* geschrevene en in het door Dr *Vermeulen* in het zooeven genoemde tijdschrift geplaatste stukje: *Album Amicorum van Arnold van Buchel* [84]). Jammer dat *Musschenbroek*, die waarschijnlijk met de in Hebr., Arab. of Syrische karakters geschreven spreuken geen weg wist, ze bij de mededeeling van den inhoud van het *Album* eenvoudig heeft weggelaten. Hierdoor toch mist het stuk veel van zijn waarde. Ook de zonder jaartal, naam van uitgever of vervaardiger verschenene *Descriptio Urbis Rheno-Trajectinae*, aliaque ad res praesertim Trajectinas spectantia, excerpta ex inedito M. S. *Arnoldi Buchelii* Diario [85]) komt hier in aanmerking. Zooals de titel van dit boek te recht zegt, is het in hoofdzaak een opsommen van bijzonderheden uit Utrecht's geschiedenis, doch het ligt in den aard der zaak, dat enkele mededeelingen uit het leven van hem, aan wiens aanteekeningen de *Descriptio* is ontleend, niet geheel en al achterwege konden blijven. Tot nu toe nog kan over *Van Buchel* het meest in dezen arbeid van *Musschenbroek* gevonden worden, en nu moge de tekst der *Descriptio* alles behalve vrij zijn van onjuistheden en onnauwkeurigheden, waarover zelfs aan den vervaardiger harde verwijten naar het hoofd zijn geslingerd, onverdienstelijk is zijn werk niet, en waar is wat *Dodt* zegt, dat ze bevat „een schat van belangrijke aanteekeningen, omtrent wetenswaardige zaken, aangaande den staat en de geschiedenis der stad Utrecht [86]).

Het laatste wat over *Van Buchel* het licht zag, is, gelijk reeds gezegd werd, in *De Navorscher* van Juli 1896, alwaar blz. 418, door den heer *Van Someren*, zonder eenige bij- of toevoeging, een zijner autobiographieën is afgedrukt.

Welke waarde, deze vraag blijft ons ten slotte nog ter beantwoording over, hebben nu de besproken bescheiden voor de kennis der levensgeschiedenis van *Van Buchel*. Zonder eenige uitzondering

geven al de artikels, waarop we achtereenvolgens de aandacht vestigden, niet veel meer dan zeer vage omtrekken van zijn beeld. Wie en wat hij is geweest, zijn groote verdienste, vooral als geschiedvorscher, leert men er niet uit kennen. Mogelijk mag na de lezing er van, bij dezen of genen de overtuiging gevestigd zijn, dat hij een knap, een geleerd man is geweest, doch een goeden indruk van zijn wezenlijke goedheid krijgt men er niet door. Dit is onmogelijk, nog daargelaten de onjuiste en scheeve voorstellingen, die ons over zijn reizen, zijn studie en zijn promotie gegeven zijn. Lezende b.v. over de reizen, zou men onwillekeurig geneigd zijn te meenen, dat achtereenvolgens zonder tusschenpoozen Frankrijk, Duitschland en Italië doorreisd zijn. Dit echter is het geval volstrekt niet. Immers duurde zijn verblijf in Frankrijk van den 4den Maart 1584, toen hij te Calais aankwam, tot den 28sten Mei 1586, toen hij uit Havre de Grâce vertrok, om weer naar het vaderland terug te keeren. Na zijn tehuiskomst is hij ongeveer een jaar te Utrecht geweest, nl. tot April 1587, toen eerst ving hij de reis aan naar Duitschland en Italië, en deze reis heeft geduurd tot den 7den Juli 1588. En nu moge het waar zijn, dat hij te Douay, te Parijs, Keulen en Rome eens een Universiteit heeft bezocht, of beter, misschien een enkele les bijgewoond heeft [37]), gestudeerd heeft hij alleen te Douay, hier toch is hij werkelijk als student ingeschreven geweest. Van een promotie in het buitenland is geen sprake, bijna vijf jaar pas na zijn terugkomst uit Italië, verkreeg hij aan de Leidsche Universiteit den titel van licentiaat in de rechten. En wanneer gevraagd wordt, wat hij gedurende die vijf jaar heeft gedaan, dan kan in 't kort op die vraag door ons dit antwoord gegeven worden. Na geruimen tijd te hebben doorgebracht bij zijn familie te Utrecht, nu en dan een uitstapje makende naar Dordrecht, waar zijn zuster *Maria* woonde, dan weer eens vertoevende te Gouda, waar hij kennissen had, bezocht hij ook een- en andermaal Amsterdam, of een der om zijn woonplaats liggende dorpen, totdat hij eindelijk den 27sten Juni 1590 een betrekking kreeg in den Haag, bij *Walraven*, heer van Brederode, waar hij bleef tot Maart 1591 [38]). Van uit den Haag

keerde hij naar zijn geboorteplaats weer, waar hij ruim een maand verbleef, om daarna in dienst te komen als secretaris bij *Johan de Hornes*, heer van Boxtel en Baucigny, met wien hij een reis door Duitschland maakte, die duurde tot den 14den Nov. 1591 [39]).

Dat reizen en trekken, dat zwervende leven zonder een ernstig doel, begon *Van Buchel* eindelijk te vervelen, hij wilde iets zijn in de maatschappij, en zoo kwam hij er toe, bij den aanvang van 1593 weer naar Leiden te gaan, om er een academischen graad te verwerven, die hem den weg zou banen tot een meer rustigen en kalmen arbeid. In het album studiosorum is *Van Buchel* ditmaal niet ingeschreven geweest, terwijl ik ook van een volgen van enkele of meerdere lessen niets vond, maar wel van zijn examina, die hij enkele weken slechts na zijn komst te Leiden aflegde, en die hem tot licentiatus juris maakten [40]). Hierom was 't hem dan ook alleen te doen, want twee dagen na zijn bevordering verliet hij Leiden weer [40]).

Ik maakte hier een uitstapje, en deelde enkele bijzonderheden uit het leven van *Van Buchel* mee, om daardoor te laten zien, hoe weinig tot nu toe bekend was over de wijze waarop, en de plaats waar hij zijn academischen graad had verworven. En gelijk het hier is, zoo is het eveneens met andere feiten uit zijn levensloop, men verkeert in het duister, of deelt dingen mee die òf onwaar zijn, òf verkeerd worden voorgesteld. Geldt dit van alle levensberichten, ook de autobiographieën nemen slechts voor een klein deel die onbekendheid weg, en als slotsom van onze beschouwing mogen we gerustelijk zeggen, dat een en ander voor de beschrijving van het leven van *Arent van Buchel* betrekkelijk slechts weinig oplevert.

Lekkerkerk. L. A. VAN LANGERAAD.

AANTEEKENINGEN.

---

1. Hs. n° 836. *P. A. Tiele, Catalogus codicum manu scriptorum* Bibl. Uni Rhen. Traject. Tr. ad Rh. 1887, *p.* 215 — f° 188 v°.

2. Leuven. 1643. pag, 78 en 79.

3. In genoemden *Catalogus cod. manu script.* vindt men op p. 314 in de sub n° 1324 (Hist. 179) vermelde portef., stukken betreffende *Arent van Buchel* (*Arn. Buchelius*) en leden zijner familie 1587—1621. Het derde stuk in deze portef. voorkomende is een gecollationeerd afschrift eener acte. betrekkelijk aankoop van land onder Bunschoten, door *Geertr. van Voorst*, huisvrouw van Dr. *Ever. Vorstius* te Delft 1598. Op den omslag, waarin deze copie, geschreven door den notaris *P. Kettingh*, dd. 15den Sept. 1598, ligt en die overigens met *V. Buchel* zelf niets te maken heeft, is door dezen in 1638, en wel in 't Latijn een autobiographie geschreven. behelzende enkele levensbijzonderheden en één en ander omtrent zijn letterkundigen arbeid. Duidelijk is het aan de doorhalingen en gemaakte veranderingen te zien, dat we hier een klad voor ons hebben, bestemd om te worden overgeschreven. Dit is dan ook werkelijk het geval geweest. Immers in *De Navorscher* van Juli 1896 blz. 418 is, door de zorgen van den heer *J. F. van Someren*, bibliothecaris te Utrecht, afgedrukt een autobiographie van *Van Buchel*, waarvan het origineel in 't bezit is van den heer *M. P. Smissaert* te 's-Gravenhage. Op dit stuk, door *Van Buchel* geschreven, teekende de Utrechtsche geneesheer Dr *Cornelis Booth*, (een groot vriend van den geleerden Utrechtenaar) aan: „Hanc vitam suam Dr (ik vermoed dat er staat Ds) *Buchelius* J.C. meo rogatu ad libros suos conscripsit." En zie nu is deze levensbeschrijving woordelijk overeenstemmend met die, welke op de bovengenoemde copie-acte te vinden is. We mogen dus ongetwijfeld aannemen, dat *Booth* aan *V. Buchel* een korte levensschets heeft gevraagd, benevens een opgave van zijn literarischen arbeid. Dit verzoek werd ingewilligd. *Van Buchel* maakte eerst een klad. dat hij hield; het oorspronkelijk stuk kreeg *Booth*, die er op zijn beurt een afschrift (anders begrijp ik de onjuistheden niet) van deed toekomen aan *Valerius Andreas*, die het gebruikte voor zijn *Bibliotheca Belgica*.

4. *Trajectum eruditum*. Trajecti ad Rhenum 1750.

5. a. w. p. 38—42.

6. Het verdient opmerking dat *Van Buchel* zich hier vergist in de opgave van zijn geboortedag; want niet den 17den, maar den 18den Maart 1565 werd hij geboren.

7. Wanneer juist *Van Buchel* als advocaat werd ingeschreven, blijkt niet, maar uit alles is te zien, dat het kort na zijn bevordering tot licentiaat in de rechten (6 Febr. 1593), en zijn terugkeer uit Leiden naar Utrecht, waar hij den 8sten aankwam, plaats had.

8. Hier begaat *Andreas* een groote onjuistheid, en in navolging van hem *Burman* en allen, die op de uitspraken dezer twee steunende, hunne levensbeschrijvingen van *Van Buchel* gaven. Immers *V. Buchel* zegt niet, dat hij in het vaderland terugkeerde, na den titel van advocaat te hebben verkregen, maar wel dat hij, na verscheidene buitenlandsche academies bezocht te hebben, den

titel van advocaat verkreeg, en als zoodanig in zijn vaderland, d. i. in Utrecht op de rol geschreven werd. Blijkbaar heeft *Andreas* de woorden van *Van Buchel* niet goed begrepen.

9. De vrouw van *V. Buchel* was *Claesken van Voorst*, dochter van *Cornelis Joostensz van Voorst* en weduwe van *Valentijn van der Voort*. Het huwelijkscontract tusschen *Arent* en *Claesken* werd den 26sten April 1593 gesloten: „xxvi Apr. Contractus nuptialis inter me et *Nicoleum Voorstiam* conceptus fuit; hanc ego faeminarum sapientissimam et domestica prudentia instructissimam inueni". De huwelijksvoltrekking zelve had plaats den 6den Mei (*Commentarius rer. quotid.* Dl. II. f° 181 r° en v°).

De zoon waarvan hier gesproken wordt, werd den 21sten April 1594 geboren; „Aprilis xxi (1594) Die dominica hora fere septima matutina, sole existente in Tauro, Luna in Virgine, vere medio, natus est mihi filius, optime nutritus. membris praegrandibus.

Id. xxviii. Sacro fonte ablutus in summo templo nomen accepit patris; aui paterni ac majoris auunculi sive patrui: *Arnoldi Zuleni a Blasenburch;* patrimis *Theodorico Wilhelmi Langhij* F; *Johanne Henrici Wyckerslotij* F; matre vero mea matrina, cujus vices vacarias dedit *Gertrudia Voorstia*. Munera lustralia fuere a *Theodo ico Langio*, 3 aurei regales cum argenteo numo: a *Joanne Henrico Wyckerslotio*, regalius aureus duplex cum thalero Hollandico; A matre vero mea duplex scutum Willemicum, scutum Gallicum Corenatum, majus consueta forma, Leo Burgundicus aureus et Thalerus quadrilateris, Zelandicus. (*Comment.* rer. quot. Dl. II f° 188 v°).

10. Die lust, zich bij voorkeur te verdiepen in de geschiedenis der M. E., drukt *Van Buchel* eigenaardig uit op het schutblad van zijn *Album Amicorum*. dat zich gelukkig niet in het buitenland bevindt, gelijk vermoed wordt in het *Tijdschrift voor Oudheden, Statistiek*, enz. van het bisdom, de provincie en de stad Utrecht, Dl. IV (Utrecht. 1852), blz. 200 aanteekening 1; maar in de Bibliotheek van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde (*Catalogus*, Dl. I. Leiden 1887. Kol. 58). We lezen daar:

Nova quaerunt alii, nil nisi prisca peto.
Sentence de Mons Peteau.

A rechercher les nouvautez,
La plupart du monde s'applique
Pour moi, touchez d'autres beautez
Je n'ay du gout que pour l'antique.
Menage in *Menagiana*.

11. De woorden van „Cumque Aubrij . . . . . . parat," komen bij *V. Andreas* en bij *Burman* niet voor. Uit *Van Buchel's* brieven kan deze zaak nader worden toegelicht:

1ste brief (opschrift: *Jano Grutero* V. Cl. et Erud. S. D. A. B. — Onderschrift: Trajecti in Batavis A° Christiano 1615. X. Kal. Apr. A. B.). „Ego cum de *Aubriano* proposito edendi Belgij historicos certior factus essem, protinus nobilissimum simul ac doctiss. virum *Theodoricum de Renesse* veteri amicitia mihi junctum conveni, quem a multis iam annis sudare in patria historia enucleanda cognoveram et cum eo egi, ut conferre simbolam in rem tam laudabilem vellet; sed citius pumice aquam, quam ex illo obseruationum historicarum partem aliquam exprimere possem, neque id tamen vel invidia, vel malevolentia, ut plurimi solent, sed ex eo quod sua aestimari nolit, neque sibi satisfacere unquam sciat. In *Heda* et *Becano* restituendo, atque illustrando diu laborauit, sed quotidie se incertiorum, reddi sœpenumero querentem audiri, quare et ego hos rerum nostrarum scriptores principes in manus sumpsi, et editionem *Furmerianam*, quae unica est, cum M. S. codicibus contuli, invenique admodum negligenter habitos, plurimisque vitijs et mendis scatere quos ideo proposueram aliquantulum purgatiores dare, notisque brevibus explicare. Verum tempus defecit, cum plus difficultatem contrarietatum ac differentiarum invenirem quam sperarem, neque tamen omnino ab illo proposito desisto, tantum differo, donec a te certior fiam, quousque *Aubriani* processerint et an authores illi iam impressi sint, vel ab aliquo ipsis correctiores suppeditati, nam edita impressio valde est corrupta et mutila cui aliquantam etiamsi non plenam me facere posse non diffido. Tu ea de re tota exspecto indicij oraculum". (Hs. sub aanteekening 1. f° 187 v° en 188 r°).

2de brief — (Ad eundem epistola. — Zonder dagteekening, maar zooals uit enkele uitdrukkingen blijkt, geschreven na den voorgaanden en ook door *Van Buchel*, na dien van den 23sten Maart 1615 geplaatst). „De *Becani* et *Hedae* historijs Batauicis, amicorum suasu mutaueram sententiam et iam hasce domi edere cum plenioribus rerum nostrarum commentarijs decreueram, hisce potissimum de causis, cum quod intelligerem *Aubryos* tm̄ ineditos scriptores Belgicos; ut sunt *Gerbrandus*, *Snoijus*, *Vorperius*, *Dinterus* et similes daturos esse, tum etiam quod presentiam meam plenior horum scriptorum editio requireret. Verum si tamen intellexero *Aubrios* hos quoque historicos simul edere velle exemplar multis locis emendatum, adiunctis breuibus notis proxima occasione transmittere non gravabor; quod etiam iam fecissem nisi vestra ad me scriptio tardius delata fuisset ita ut id integrum mihi propter temporis breuitatem non fuerit" (Id. f° 189 r° en v°).

3de brief. Clariss. ac nobil. viro *Jano de Wit* affini meo carissimo (geschreven in 1615 als antwoord op een brief van de *Wit* van den 21sten Mei 1615). „Ego in recendo *Becano* ac *Heda* scriptoribus Batauis (qui nuper admodum negligenter editi sunt) occupor, et videbimus an aliquem lusem ijs dare poterimus." (Id. f° 192 r°).

4de brief. Clarismo Doctissimoque v. *J. Grutero* JC. Bibliothecae Palatinae

Praefecto. S. P. (Deze brief schreef *Van Buchel* den 7den Maart 1616): „Acceptis igitur nuper tuis literis quibus me certiorem facis de instituto *Aubryanorum Becanum* Cronicon nonnihil emendare et notis historicis illustrare agressus sum, quod per *Passaeum* nostrum ad vos iam mitto. Sed temporis angustia oppressus, cum sorius manum ei admonuissem operi, *Hedanam* simul adjungere historiam, ut credideram, non licuit. Si nihilominus intellexero *Becanum* hunc vobis placere, aut instituto illorum facere, proximis nundinis illam notis quoque meis planiorem factam missurum spero; sin, haec saltem quae iam mitto, ad me ut redeant rogo." (Id. f° 193 r° en v°).

5de brief. Amplissimo Clarissimo Consultissimoque v. Dno. *Henrico Eppio* Jr. Doctori et adsessori curiae provincial. Oostfrisiae ap. Auricam residenti. Priv. Kal. Sept. 1632: „Ego in patria historia versor, *Hedam* ac *Becam* recenseo, et notis historicis illustro. Feci illud ante annos plures, sed Germaniae calamitas et meis scriptis fatalis fuit, quae ad doctissimum *Gruterum*, eo valde petente, Heidelbergam miseram. Si vixero, lucem videbunt, sed terminus mihi brevis conceditur, ac inimica huic aetati hyems, a lucubrationibus ejusmodi me arcet." (Hs. n° 983. *Tiele;* a. w. p. 234. f° 68 v°).

De door *Van Buchel* aan *Gruterus* gezonden bescheiden en aanteekeningen, zijn stellig bij de inname van Heidelberg door *Tilly* òf te loor gegaan, òf met de handschriften uit de bibliotheek naar Rome gebracht. Immers ook de verzameling boeken enz. van *Gruterus* viel in handen van den overwinnaar. — *Paquot, Mémoires pour servir* à l'histoire littéraire des XVII Provinces des Pays-Bas etc. Louvain 1770. f° 334.

12. *Valerius Andreas* en op zijn voetspoor ook *Burman*, hebben zich hier schuldig gemaakt aan een schromelijke vergissing. Wat één geschrift is, daarvan heeft men er twee gemaakt, die, ieder op zich zelve, niet bestaan. Het boek van *de Laet, Belgii Confoederati Respublica*: seu Gelriae, Holland., Zeland., Traject., Fris.; Transisal., Groning., Chorographica politicaque descriptio, verscheen in 1630 te Leiden (Lugd. Bat.) bij *Elzevier*. Hierin komt p. 155—176, onder het opschrift *Trajectensis Dioecesis*, het stuk van *Van Buchel* voor. Het oorspronkelijk stuk (in 1605 geschreven, wat bekend was aan *Andreas*, daarvandaan ook bij hem de vermelding van dit jaartal) berust in de Acad. bibliotheek te Utrecht. Cf. *Catalogus cod. manu script.* p. 257, n° 1053.

13. In een brief aan *J. de Wit* (zie aanteekening 11 3de brief) schrijft *Van Buchel:* „Filius (i. e. *Passaei*) in exprimendis rarioribus floribus jamdiu sudavit et 150 fere feliciter expressit, ac in formam libelli redigit, *ego descriptionem eorundem brevi compendio adjunxi*".

Onjuist hebben *V. Andreas* en *Burman* voor *fructuum*, fructicum gelezen, terwijl van *C.R. Passaeo*, door *A.* is gemaakt *CR. Passoto* en door *Burman C.R. Rossoto.* Ik vermoed dat de naam *Passaeo*, in de kopie door *Andreas* gebruikt, niet al te goed leesbaar zal zijn geweest, en dat zoo de verandering

van den naam gekomen is, later heeft *Burman* er nog een wijziging in aangebrac

14. Het origineel is te vinden in de Utr. Un. bibliotheek. (Zie *Catal.* c manu script. p. 257. nº 1053).

15. De kennismaking met *Auratus* (*Dorat; d'Aurat,* Doré) had plaats Parijs. Dec. 1585. Kal. *Jo. Auratum* Lemovicensem parentem poetarum et d torum fere quot habet Gallia virorum magistrum, *Theodoricus Schoutenus* ego invisimus (Com. rer. quot. Dl. I. fº 187 vº).

16. De kennismaking met *P. Melissus* had eveneens te Parijs plaats (xv Au 1585. „Eodem quoque die cum *Carrione, P. Melissum* invisi, poetarum Geri nicorum verum mel, qui iam poematum partem sub proelo habebat, dedit Anglorum Reginae ac Angliam cogitabat. Aetatis 46 annorum erat, utpote a° 1539 natus." (*Com. rer. quot.* Dl. I. fº 172 vº).

17. Over zijn ontmoeting met *Carrion* zegt Van Buchel: „Ambiani inv *Ludouicum Carrionem* Brugensem, virum in re literaria doctissimum, cum eo ex hoc tempore amicitiam paene intymam contraxi (*Com. rer. quot.* Dl. I. 159 rº). *Van Buchel* kwam den laatsten Juni 1585 te Amiens.

Niet onvermeld mag hier blijven dat *Van Buchel* ons ook zegt wann *Carrion* geboren is, iets wat aan *Paquot,* a. w. T. II fº 574, onbekend w *Paquot* zegt: „On peut mettre sa naissance vers 1547." Dit is onjuist, w fº 176 vº van zijn *Commentarius rerum quotidianarum* zegt de schrijver: Sept. 1585, celebrauimus natalem *Lud. Carrionis* Brug. quadragesimum," wa uit volgt dat hij den 5den Sept. 1546 geboren is. Ook van het zijn van *Carri* in Frankrijk in den loop der jaren 1585 en '86 weet *Paquot* niets af.

18. In de eerste dagen van Oct. 1587 was *Van Buchel* te Francfort a/ en nu zegt hij (*Com. rer. quot.* Dl. I. fº 248 vº): „*Franciscum Modium* Bru hic conueni et cum *Alberto Leonino* Ultrajectino familiaritatem quandam co traxi."

In Juni en Juli 1599 was *Van Buchel* te Leiden, en bij deze gelegenhe sloot hij den vriendschapsband met *P. Merula:* „3 Julij ibidem (Lugd. Ba inij amicitiam cum *P. Merula* (*Com. rer. quot.* Dl. II. fº 237 vº).

19. De zuster, waarover *V. Buchel* hier spreekt, is *Maria,* geboren den 27st October 1562. — In zijn *Commentarius.* Dl. I. fº 61 rº teekent hij aan: „H die Martis, festo Simonis et Judae, matutino tempore circa horam quartam an quintam, soror mea nata posterior *Maria Buchellia,* cujus patrimus vel suscept *Theodoricus Langius,* susceptrices *Aleida van Dorschen,* uxor Antonii *Richar* et *Bertha Martia Abcoudia,* uxor *Antonii Buserii.* — Deze zuster huwde d 22sten Jan. 1589 met den Dordtenaar *Jacob Quekkel:* „XXII Jan. Soror m *Maria Buchellia* nuptias cum *Jacobo Quequelio* Dordracensi Batauo celebravi cum III hujus mensis contractus conscriberetur." (*Com. rer. quot.* Dl. II. fº 1(vº). — Het was een zeer ongelukkig huwelijk. Van de kinderen uit dit huweli geboren, vond ik de volgende onbekende bijzonderheden: X Oct. 1589. —

hujus mensis nata sorori meae *Mariae Bucheliae* ex *Jacobo Queckelio* filia, die Victori sacra, nomine Veneris. hora pomeridiana inter secundam et tertiam, coelo sereno, sole existente in libra, dominantibus planetis *Saturno* et *Marte*, quarto aspectu in horoscopo, stylo veteri in platea Brigidiana, ad moenia, domo vltima. contra aedes cochlearias. — (Staat bij i. m. *Cornelia* nascitur. *Com. rer. quot.* Dl. II. f° 115 r°). Onmiddellijk volgt hierop: „Sequenti die hora pomeridiana tertia papistarum more baptisata me existente patrimo, uxore *Adriani Beaumuntij* et sorore *Gertruda Buchelia* matrimis.

xviii (Maart 1595) Lunae peperit *Maria Buchelia* soror mea puerum Dordraci, eique nomen *Arnoldi* imposuit (*Com. rer. quot.* Dl. II. f° 187 v°). 23 (April 1595). *Arnoldus Queckel* infans 29 dierum ex sorore *Maria Buchelia* nepos obijt.

Eadem die *Maria* filiola xv mens: ambo sequenti die hora pomoeridiana v in Jerosolimitano sepulti (*Com. rer. quot.* Dl. III f° 189 r°).

20. Over zijn ziek wezen vond ik aangeteekend : 1576 Maius: „Hoc mense magno et periculoso morbo ad desperationem pene medicorum (qui erant *Daniel Brouckhusius* et *Martinus Schipperius*) vexatus sum, omnia membra adeo intumuerant, ut vasis instar totum corpus videretur, tanto dolore, ut moveri vix possem (*Com. rer. quot.* Dl. I. f° 109 v°).

Den 10den Mei 1585, terwijl *Van Buchel* te Douay was, maakte hij een uitstapje naar St Omer, met twee van zijn academie-vrienden *Jacob Rumelaer* en *Gerard Mulert*. 't Was naar zijn zeggen hier dat hij wederom ziek werd: „xiii Mai." Oudomari in febrim incidi, quae post octavum diem, vena incisa ex Doctoris *Rhodij* sententia, sedata est (*Com. rer, quot.* Dl. I. f° 156 v°).

xxvi Jun. 1587. In febrim incidi, quem pustulae (variolos vocant et vulgari idiomate kinderpocxkens) insequatae, morbus hic puerilis, sed grandioribus et qui iam adolescentiam attingerunt periculosus et mortiferus. qui me decem dies lecto affixit (*Com. rer. quot.* Dl. I. f° 227 r°).

Van een vierde ziekte spreekt *Van Buchel* in zijn *Diarium itineris mei Coloniensis* a° Christi 1599, hij bevond zich te Keulen, in zake de nalatenschap van zijn oom *H. van Buchel*. Den 25sten Aug. was hij in deze stad gekomen, en reeds den 28sten kreeg hij de koorts, die hem tot den 20sten Sept. in huis deed blijven.

21. De vrouw van *Van Buchel* was den 1sten Nov. 1564 geboren. Immers zegt hij in zijn *Diar. rer. quot.* Dl. II. f° 184 v°: „November I. Celebravi natale vxoris xxix."

22. In het *Tijdschrift voor Gesch., Oudh. en Statistiek van Utrecht* 1837 blz. 164—166 is door Dodt afgedrukt *a:* Missive van nominatie van Mr *Aert van Buchell* als Bewynthebber van Oost-Indische Compagnie d° 25 Augs. 1619 en *b.* Commissie voor den voorn. Mr *Aert van Buchell* d° als boven.

Had de aanstelling tot bewindhebber der O.-I. Compagnie, in de Vereenigde Kamer te Amsterdam plaats den 25sten Aug. 1619, den 15den Sept. werd ze *Van Buchel* te huis gebracht. Den 4den Oct. reisde hij naar Amsterdam, maar

pas den 29sten van diezelfde maand heeft hij in de „borgemr̃scamer opt sta
huys" den eed als bewindhebber afgelegd. Aangezien het bijwonen van de v
gadering der vereenigde kamer, die iedere week twee zittingen hield, en wel
Maandag en Donderdag-middag om vier uur. een onophoudelijk reizen en trekl
zou veroorzaakt hebben aan *Van Buchel*, bracht hij, gemakshalve, den wir
van 1619 op 1620 (van November tot den 27sten Juni) te Amsterdam door.
De betrekking van bewindhebber der O.-I. Compagnie viel niet zeer in z
smaak en het verwondert ons niet wanneer we lezen: „Den 11 Octobris (16
ofte den 1 ouden styl hebbe ick myn afgescheyt genomen vande Camere
Amsterdam alsoo myne twee iaeren inde commissie hier voorgestelt begrep
geexspireert waren, ende ick geen continuatie en hadde versocht omme d
saecken dat het reijsen mij te moeijelicken viel insonder inde wynter, dat
oock met de saecken meest coophandelinge betreffende niet opgevoet en w
de proufyten weynich waren, ten respecte vande originele bewinthebbers me
coopluden synde, die nader coopluden aert hooveerdich ende opgeblasen sy
alle authoriteyt aen haer trocken, ende vooral omdat ick *humanioribus stu
assuetus*, niet voor een eerlicke ruste was beminnende.

Ouersulcx hebbe ick sonder ymant aen te spreecken van de H. Staten,
plaats voor anderen open gelaten, ende hebbe alsoo successorem gecregen
Jan van de Wel" enz. (Hs. van *V. Buchel* berustende in het Rijks-Archief
's-Hage. Kamer 34. Aanwinstkast. nos 975 en 976. Op den rug der portef. sta
Ontvangen van het rijksarchief in Utrecht 1882. *Buchelius*).

23. xviii Jul. 1622. Accersitus in senatum ecclesiasticum per *Arnoldum A
dream* accensum camerae eccl. et propositum multorum ac fere omnium concor
votis me cum alijs tribus nominatum ad seniorum ordinem, quod cum omn
praeter mentem meam accidisset, modeste me excusavi, sed admissa ea excusa
non est, quod operam meam ecclesia requireret, atque ita electioni invitus acqui
28 ejusdem finitis ternis de more proclamationibus publicis in templo sum
ad populum habitis post concionem ibid. sub suggesto confirmati novi presbit
et diaconi. (Ik ontleende deze bijzonderheden aan een handschrift van *Van Buch*
beschreven door Mr *S. Muller* in de *Bijdragen en Mededeelingen van het H.
gevestigd te Utrecht*. Dl. X. Utrecht 1887, blz. 29. — Door de hulp van Ds *G.
van Borssum Waalkes*, ontving ik van Jhr Mr *F. J. J. van Eysinga* te Le
warden, dit Hs. eenigen tijd in bruikleen. Het hier door mij gezegde is te v
den op fo 35). Nadat *Van Buchel*, twee jaar als ouderling in den kerkera
gefungeerd had, is hij afgetreden, doch werd hij den 14den Juli 1626 opnie
benoemd (*Muller* t. a. p. blz. 57). Over zijn bevestiging schrijft hij: „Ci
Augustum quatuor presbiteri munere defuncti et dimissi — sunt solita gratiar
actione, nempe *Joës Buschius*, *Anton. de Goyer*, *Rolandus Zylius*, *Gysb. J
van der Wel*, iam morte abrepto, in quorum locum solitis ceremonijs inaug
rati . . . . *Arnoldus Buchelius*."

24 Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des dix-sept Provinces des Pays-Bas. etc. Louvain. 1765 T. I. f' 44.

25. Tegen deze uitdrukking alsof *Van Buchel* een bastaard zou geweest zijn, teekent *A. V.* (*Adolf Visscher*) protest aan in den *Utrechtschen Volksalmanak* voor het jaar 1847, blz. 115. Hier toch zegt deze schrijver: „Hij (*A. v. B.*) was de zoon van *Arnoldus Buchellius* Canonnik van St Pieter en *Brigitta Evertsen*, den eersten boekdrukker binnen Kampen. Deze vrouw schonk den Canonnik, behalve *Arnoldus*, nog eene dochter, *Johanna* genaamd, terwijl zij later in den echt trad met *Jan Adriaansz Ruysch*. Men moet niet vergeten, dat de Canoniken toen niet alle geestelijken en ongehuwd waren en *Paquot* dwaalde toen hij schreef: „J'ai lu dans une note MSte sur *Valère André* qu'il était Batard." — De partij van *Paquot* wordt daarentegen opgenomen door Dr *P. J. Vermeulen* in het *Tijdschrift voor Oudheden, Statistiek, Zeden en Gewoonten* enz. der geschiedenis van het Bisdom, de provincie en de stad Utrecht. 3de Dl. Utrecht 1849, blz. 75 en 76: „Zekerder (schrijft deze) is het dat de vader van onzen *Van Buchel*, als geestelijke en kanonik van St Pieter niet gehuwd konde zijn en waarschijnlijker dat *Paquot* niet dwaalde, toen hij de aanteekening las. Ook de maker van die aanteekening was niet kwaad onderricht." — De tijd heeft de meening van *Vermeulen* bevestigd en de schrijver der gemaakte aanteekening dwaalde niet, toen hij haar in zijn exemplaar van *Valerius' Bibliotheca Belgica* neerschreef. *Van Buchel* was bastaard, evengoed als zijn zuster *Johanna* (geb. den 3den Aug. 1561 en gest. den 3den Nov. 1574) en *Maria* (zie boven aanteekening 19) en een nog oudere zuster *Geertruy* of *Geertruyt*, (die echter weer geen kind was van *Brigitta Jansdr.* maar van een andere bijzit), en van wie onze *Van Buchel* zegt, dat zij den 3den Dec. 1573 een zoon verloor, *Emond* of *Edmond* geheeten. Nooit is de oude *Arent* gehuwd geweest en toen hij stierf, den 23sten Mei 1573, was *Brigitta* al eenige jaren met *Ruysch* (gest. den 4den Mei 1589) gehuwd.

26. *Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht.* Utrecht 1836, blz. 404—407.

27. Id. blz. 20—25; blz. 57—64 en blz. 161 - 172.

28 Id. blz. 61.

29. Het verblijf van *Van Buchel* te Douay heeft geduurd van den 4den Maart 1584—den 28sten Mei 1585.

30. *Tijdschrift voor Geschiedenis* enz. blz. 166 en 167.

31. *Tijdschrift voor Oudheden, Statistiek, Zeden en Gewoonten* enz. Dl. III. Utrecht 1849, blz. 67—95.

32. Wanneer men zich geheel geeft aan de bestudeering van *Van Buchel's* verbazend groote schriftelijke nalatenschap, dan krijgt men hoe langer zoo meer den indruk, dat hij zeer nauwkeurig opteekende, wat er merkwaardigs in zijn leven voorviel. Daar dit zoo is, verwondert het wel dat hij van zijn overgang

uit de Roomsch-Katholieke kerk tot den Hervormden godsdienst niets meedeelt. Toch geloof ik dat die overgang wel niet zoo heel lang zal hebben plaats gehad vóór den 16den Juni 1591, toen *Van Buchel* het Avondmaal bijwoonde in de kerk te Alkmaar (xvi Jun. Coenae hic dominicae memoria celebrabatur, aderamus et nos. — *Com. rer. quot.* Dl. II. f° 144 r°).

33. *Tijdschrift voor Oudh.* enz. 1849, blz. 200—208. Dit *Album Amicorum* bevindt zich te Leiden, waar het deel uitmaakt van de schatten van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde (*Catal.* Dl. I. Leiden 1887, blz. 55). Veel mannen van naam, kennissen en vrienden van *Van Buchel*, schreven in dit *album* hun naam en voegden daarbij een teekening, familiewapen, een vers of een spreuk. De meeste personen, die er in voorkomen, hadden in dien tijd een goeden naam.

34. De wijze waarop deze *Descriptio* in de wereld is gekomen, wie haar vervaardigde en waar ze werd uitgegeven, deelt *Vermeulen* mee, t. a. p. blz. 69—73.

35. *Tijdschrift voor Gesch., Oudh. en Statistiek van Utrecht*, jg. 1837, blz. 169.

36. vII Augs. 1585: „Avdivi disputationes mathematicas M. *Bressi* et *Amioti* pro lectione Matheseos ex testamento *P. Rami* instituta in collegio Cambracensi, stipendio annuo 500 aureorum" . . . (*Com. rer. quot.* Dl. I. f° 169 v°).

vII Jul. 1587; „Lectionis audivi *Antonij Saliceti* in oratio Juris publico, cum Tit. C de caducis tollendis explicaret. (Id. Dl. I. f° 235 r°).

xxIv Jul. 1587: „Audiui disputationes publicus in scola collegij Juristarum. quae utilissimae meo quidem juditiae, cum pandectarum ordinem in elegendis thesibus iuste sequantur, et haec praecipua studiosorum exercitatio, cum nulli JCti publico stipendio ad docendum alantur.

Het is zeker niet van belang ontbloot om het oordeel te vernemen, dat *Van Buchel* uitspreekt over de Academie te Keulen. Hij zegt er dit van: „Hodie illarum artium quae ad magisterium ut vocant, tendunt facultas maxime floret. caeterum ius Imperatorium et ars medica plane frigent. Theologia parum viget. mathematices, Graecae Hebraeaeque linguae exercitia dormitant, ita ut meo juditio proprior triviali scolae quam academiae, in qua omnium artium liberalium necesse est esse exercitium. logica et sophistorum mixtim nugae discuntur. physicam cursim attingunt, promouentur magistri doctoresque artium vII liberalium, cum nullam omnino teneant, philosophique vocantur, quasi vera sapientia in vociferationibus sophistarum et disputantium clamoribus consisteret. Ethicam sive moralem sapientiam (quae vera et homini politico imo homini ad bene beateque vivendum necessaria) boni illi sapientiae studiosi vix attingunt. Artes mathematicas orbis mirabilia et scientiam complectentes ut vetitas fugiunt" (*Com. rer. quot.* Dl. I. f° 240 v°).

Augs. v. „Hoc die incepit *Antonius Salicetus* (juvenis adhuc quem ego audivi) explicare materiam contractuum et praecipue innominatorum accommodati (*Commentariolus rer. memorab diversarumq: observat. itineris mei Germanici ac Italici.* f° 65 v°).

Maart xx (1584). „Nomen meum albo academiae inscribendum curavi" (*Com. rer. quot*. Dl. I. f° 146 v°).

„Cum *Benignius Jacobus* praelegeret nobis domi suae primum librum Inst. Juris et quaedam occurrerent ex antiquitate Romana explicanda, cujus ipse ne micam quidem unquam gustauerat" . . . . . (Id. f° 148 r°).

37. — Junius xxvii. iv Kal. July stylo Gregoriano Hagam Batauorum profectus, in familiam *Walrauij Brederodae* Baronis receptus sum" (Id. Dl. II f° 123 v°).

Martius xv (1591) „quod capitosius meus dominus *Brederodius* et libertate mea assuetus aliorum irrationalem iram ferre non possem, quamvis ab ejus uxore inuitus dimitterer, omni familia contristante ab eo discessi et 17 qui stylo veteri septimus Trajectum redij. Abhorrueram enim meapte natura ab aulica hac vita, quam ego sano olim juditio *Erasmum* splendidam miseriam dixisse arbitror" (Id. Dl. II. f° 135 r°).

38. Maius v 1591. „Cum *Johanne de Hornes* Boxtelliae et Baucigny satrapa egi hoc die et conveni, ut ei essem a secretis honesto stipendio et eodem cum ipso mense uterer, quod ideo libentius feci quod Germaniam esset petiturus" (Id. Dl. II. f° 139 r°).

Novemb. xiv (1591) „Trajectum redij cum Boxtelliae Barone, ibique in corona imperiali divertimus." (Id. Dl. II f° 164 r°).

39. De eerste maal toen *Van Buchel* te Leiden kwam, werd hij in het *Album* als student ingeschreven den 7den Mei 1583 (Dr *W. N du Rieu*, *Alb. Stud.* Haag 1878, kol. 14).

1593. Jan. „Mensis Januarij initio ac anni vltra ↄIↄ nonagesimi Aertij Lugdunum Batauorum ingressus sum, hospitumque mihi fuit commodum sed carum, in campana via Lata (*Com. rer. quot*. Dl. II. f° 178 r°).

Februarius. Kal. „Fui in iure examinatus in aedibus *Cornelij Grotij* secundum praescriptum Ordinum, nouo statuto secundus.

Sequenti die hora 4 vespertina occupavi me discutiendis explicandisque legibus satis difficilibus et intricatis. Minor II de procurat. et qui negotia D de mandatis; praesentibus inquirentibusque Doctoribus professoribus, D. *Julio Beima*, *Thoma Sosio*, *Euerardo Bronckhorstio*, *Corn. Grotio*, *Gerardo Toningio*, et cum admitterer, pro examinatione singulis lib. flandricam VI Flor. numeravi.."

„VI praesentibus rectore *Johanne Hurnio* medico. *Francisco Junio*, *Luca Trelcatio* Theologis; *Julio Beima*, *Thoma Sosio*, *Euerardo Bronckhorstio*, *Corn. Grotio*, *Gerardo Toningio* JCtis; *Bontio*, *Petro Pauwio*, medicis; *F. Rhaphelingio* Hebraicarum literarum professore, *Bonauentura Vulcanio* Graecarum litt. professore et Academiae a secretis, disputavi materiam commodat et promotus sum.

Pro juribus Academiae numeravi *Vulcanio* XLVI Flor. distributae sunt chyrotecae. Bedelli singuli thalerum habuere et pro literis ac sigillo dedi III fl." — *Com. rer. quot*. Dl. II. f° 179 r° en v°).

Dat onder het woord „promotus sum" werkelijk het verkrijgen van den graad van licentiaat in de rechten moet worden verstaan, blijkt afdoende uit een brief, door *Arent* aan zijn oom *Hubrecht* te Keulen geschreven den 21sten Dec. 1593, waarin het o. m. heet: „nempe hoc anno (adeptus) *licentiae Juris*, advocati et mariti titulum proximo volente Deo et patris."

40. VIII Febr. „Styli novi Lugduno decedens, sequenti Trajectum reuersus sum" (Id. f° 179 v°).

NEELTJE PATER EN DE GESCHIEDENIS

VAN HAAR VERMOGEN.

Van tijd tot tijd, haast periodiek, duikt in ons vaderland, zoowel in Zeeland als Groningen, als in Noord-Holland, de echo op der legende van een gansch *bijzondere reusachtige erfenis*, die nog steeds niet ten volle beredderd of aan de rechtmatige erfgenamen zou gekomen zijn.

Het buitenland kent, zooals men weet, ook zulke erfenis-kwesties, hetzij dan legende of niet.

Het zijn geen zaken van privaat of particulier belang alleen; neen sommige van die erfenis-legenden *worden gebruikt door speculatieve zaakwaarnemers om lichtgeloovige lieden het hoofd op hol te brengen, ze te paaien met „groote verwachtingen" en als het hoofd goed warm is gemaakt hun geld af te persen ter wille eener gedroomde millioenenvinderij*, die *zij* dan althans tot een *kwartjesvinderij* geschikt vinden.

Zoo hebben wij hier te lande de legende van een reusachtige erfenis, die nog geheel of gedeeltelijk onverdeeld zou zijn, van een zekere juffrouw Neeltje Pater, geb. te Broek in Waterland in 1730, als weduwe van den heer Cornelis Schoon Cornelisz., overleden aldaar in 1789 12 Maart.

Om een einde te maken aan de dwaze legenden, die omtrent bedoelde Neeltje Pater, haar levensloop, haar vermogen en de geschiedenis (verduistering) van hare erfenis, in omloop zijn, ware het wenschelijk dat bevoegde en deskundige personen de vriende-

lijkheid hadden in dit tijdschrift mede te deelen, wat *zij* omtrent de geschiedenis dezer erfenis en familiezaak *weten*. Daarmede zou een goede daad verricht worden, zeggen we; want aan verscheidene eenvoudige argelooze lieden zouden door de dagbladen de oogen geopend kunnen worden voor het hersenschimmige hunner verwachtingen en pogingen, terwijl de ware *geschiedenis* in de plaats zou kunnen treden eener niet onmerkwaardige, doch in den grond der zaak toch ook niet geheel onschuldige legende; *niet onschuldig bedoelen wij ten opzichte der betrokken familiën die het vermogen werkelijk geërfd hebben; niet onschuldig ook met het oog op de* volksovertuiging omtrent de rechtszekerheid in Nederland.

Mijn beleefd verzoek aan de Redactie van De Navorscher is, om dit stukje wel te willen plaatsen en een dringend beroep te doen op de historie-, plaats- en familiekennis van allen, die betrouwbare gegevens omtrent Neeltje Pater, haar geschiedenis en haar testament met de codicilaire bepalingen, die het bevatte, weten te verschaffen. Het schijnt dat er in de jaren tusschen 1820 en 1849 verschillende processen over zijn gevoerd, dat er een brochure van een consortium van notarissen over is geschreven in 1848 en het is wèl te verwonderen, dat een commissie van ernstige mannen, bestaande uit de heeren Mr A. Slotemaker te 's-Gravenhage, Mr Schim van der Loeff te Gouda, Jan Lankelma te Purmerend en Jacob Willemsen te Haastrecht, die zich in den jare 1893 geconstitueerd had om een nader onderzoek in te stellen, *niets*, hoegenaamd *niets* meer van zich heeft doen hooren, niettegenstaande zij — (nog eens: als ernstige en goed ter naam en faam bekend staande mannen) aan een 150-tal menschen (gegadigden) — hadden beloofd (bij een door hen *onderteekende* circulaire) den uitslag van hun onderzoek mede te deelen.

Wie wil en kan dan in deze zaak eenig licht ontsteken?

Nog eens: Dat zou niet ongewenscht zijn, want opnieuw wordt het testament van Neeltje Pater het onderwerp eener familiebeweging, die zelfs kans schijnt te hebben te worden de zaak van een centraal-comité voor geheel Nederland met plaatselijke comité's in allerlei steden en dorpen van Nederland.

Tot voorlichting en uiteenzetting der eenvoudige waarheid door de betrokken familie spoort aan

Zutphen. J. A. BIENTJES,
hoofdredacteur der *Zutphensche Courant.*

Van der Hoeven (XLVI, 664). — Volgens de lijsten van den magistraat van 's-Gravenhage, bij de Riemer, komen aldaar gelijktijdig voor: Johan v. d. Houve, weesmr. 1658 [1]; Marcus v. d. Hoeve, schepen 1659 e. v. jn., vroedsch. 1640 e. v. jn., burgemr. 1665, 66, 71, 72 geëxcuseert, kerkmr. v. St. Jacobskerk 1650; en mr. Jacob v. d. Hoeve of Hoeven, ook wel v. d. Houve, schep. 1654 e. v. jn., vroedsch. 1657 e. v. jn., burgemr. 1659 e. v. jn., tresorier 1669, 70, pensionaris 28 Nov. 1670 tot 7 Sept. 1672, toen geëxcuseert, kerkmr. v. d. Kloosterkerk 1669 en v. d. St. Jacobskerk 1650 en rentmr. van dezelfde kerk 1669.

In de „Rotterd. Historieblad." van Scheffer en Obreen, 3e afd. 1e dl., Rott. 1880, staat, bl. 79 en 130, dat de dochter (Agatha) van Abraham Jacob v. d. Houven, of mr. Jacob v. d. H., en van Agatha Jacobsdr. Briel, den 11 Jan. 1716 huwde met Cornelis Speelman en hem de heerlijkheid van Heeswijk en Dinter aanbracht [2]; maar in Scheffers „Algem. Nederl. Familieblad" 1883—1884, n° 11, wordt die fout hersteld en zij dochter genoemd van Jacob v. d. H. (mr. Jacobz. ex Agatha Jacobsdr. Briel); heer van H. en D., schepen te 's-Hertogenbosch 1702, 3, 6, 9, 12, 13, president (Butkens, Troph. de Brab. II, 570, 71), *obiit* 1718 (volgens v. Zuylen, Naaml. en Wapenk. d. reger. v. 's-Hbosch, 1863, IX; 'tgeen waarschijnlijk is, daar, volg. Butkens, p. 572, mr. Henry

[1] Als regenten van 't Leprooshuis noemt de Riemer (I I, 487): 1669 Johan v. d. Hoeven, Burgemr., en Govert Comans, Vroedschap. Niet Johan, doch Mr. Jacob v. d. H. komt in dat jaar als burgemr. voor.

[2] „De kolonel Matthijs v. Asperen (zie van hem en zijn geslacht: Balen, Dordr., bl. 1101) heeft de heerlijkheid van H. en D. bij koop overgedragen aan mr. Jacob v. d. Houven." Sch. en Obr., l. c., bl. 130 i. n.). — De „Herald. Bibl." 1876, bl. 295, wil, dat deze heerlijkheid later door koop „van de erfgenamen v. d. Hoeven" aan de familie Speelman kwam, waarmede v. d. Aa, Aardr. Wdb. V, 319, echter niet instemt.

Bernard Martini hem in 1719 in de schepenbank verving), en van Clara Magdal. v. Bergen v. d. Grijp [1]). Zijn zoon zal geweest zijn mr. Jacob v. d. H., heer van H. en D., schepen a. v. 1721, *ob.* 1739, wiens wapen bij Butk. l. c. en bij v. Z. l. c. XI, voorkomt.

Q. N.

Van Bergen van der Grijp — *Hollande.* (Confirmation de noblesse, 22 Juin 1658). Ecartelé: au 1 de sable au lion d'or, armé et lampassé de gueules (*Brabant*); aux 2 et 3 d'or à trois pals de gueules (*Berthout*); au 4 de sinople à trois mâcles d'argent, 2 et 1, accompagnés en chef d'une coquille de gueules (*Bautersem*). Sur le tout un écusson d'or, bordé d'azur et chargé d'une aigle éployée de sable; *casque* couronné, *Cimier:* deux lions affrontés d'or, armé chacun d'une épée, et croisant ces épées. *Supports:* à dextre un lion, à senestre un griffon. *Devise:* Nullus volat altius ales. (Rietstap, Arm. gén. 2e édit.)

Dit wapen komt, wat de figuren betreft, niet in alles overeen met een niet-gearceerde afbeelding er van [2]), geplaatst vóór „Mr. Johan Beets Dichtkonst van verscheide stoffen: waar achter bygevoeghde brieven van R. Hogerbeets, Tot Hoorn, by Hendrick Jansz. Marius, 1668". [Deze „Poezy, na desselfs overlijden in 't licht gegeven door zijn E: Behoude Soon De Heer François

[1]) De Geneal.-Speelman, in 't Stamb. v. d. Friesch. adel, waarop Sch. en Obr. zich beroepen, schijnt hen op een dwaalspoor gebracht te hebben. — Op de schepenlijst bij Butkens heet hij: „M. Jacques v. d. Hoeven, Sr. de Heeswyck et Dinter, Adt."

[2]) Op de bladz. achter de afbeelding van het wapen, staat een gedicht van zekeren (pluimstrijker?) „Th. St.", getiteld: „Des Wapens roem", dus aanvangende:

> Hy die het Duytsche volk in rijcken en in steeden
> Beheerscht met Oppermaght, en hooghste landtvooghdy;
> Dees Hertoghs stam en naam hy niet laet ondertreden:
> Maar toondt dat syn begin uyt Hollandts-graafschap zy;
> En koninglijcken huys, ja hoe sijn Keysers handt,
> Dit nu op nieuws herstelt, en recht d'onrechte rechten
> Aan dese Phœnix spruyt; uyt d'asch bynaa verbrandt,
> En 't recht ontrechte recht naa 't rechte recht doet echten.

Piëns, der Medicijnen Doctor tot Hoorn", prijkt met volgende opdracht: „Perillustri. ac. generoso. Domino. Michaëli Ludovico. van. Bergen. Domino. vander. Gryp. feudorum. in. ditione. Brederodeana. et Monasteriensi, Hollandiae. Occidentalis. Præfecto &c. Ec."]. De schelp in het 4de kwartier, is dáár niet in het schildhoofd, maar in het schildhart geplaatst; de adelaar van het midden- of hartschild, is dáár de dubbele of Rijksadelaar; terwijl boven de helmkroon een eenhoofdige aanziende adelaar met uitgespreide vleugels zweeft, vastgehouden, naar het schijnt, door twee boven zijn hoofd zwaardkruisende gekroonde leeuwen. De schildhouders hebben dáár de staarten tusschen de achterpooten doorgeslagen.

De „Adels-Matrikel [1]). A. Personalmartrikel. Deutschland", in het „Archiv f. Gesch., Geneal., etc.", Stuttg. 1847, Nro. 3, S. 280, heeft: „*Bergen van der Gryp et Curial* [2]) armorum melioratio et nobilitatis confirmatio Viennae 22 Junii 1658, pro Michaele Bergen van der Gryp et Curial [2]) Hollandiae occidentalis feudalis, ditioneque B(r)ederodianae praefecto, nec non fratre Ludovico."

Ni fallor, heeft men, eenige jaren geleden, in den Haag met dat diploma te koop geloopen. Dat die adelsbevestiging en wapenverbetering te Weenen gegeven zijn, zal wel waar zijn [men kon daar voor geld alles gedaan krijgen en afstammen van wien men maar wilde [3])], maar het genealogisch gedeelte (of *certificat de noblesse*) scheen uit de fabriek van de Launay of van een dergelijken falsaris herkomstig. Q. N.

---

[1]) Materialien zu einer allgem. Adelsmatrickel. Zeitraum vom J. 1658, als dem Antritte d. kaiserl. Regier. k. Leopold d. Ersten, bis zur Auflös. d. deutsch Reichsverf. im J. 1806.

[2]) Zou dat „Curial" niet op *leenhof* slaan, en men dit te Weenen voor den naam eener heerlijkheid aangezien hebben?

[3]) „Das Pergament in der Reichs-Canzley lässt alles eben so geduldig auf sich schreiben, wie das Thier, wovon die Haut genommen ist, sich im Leben belasten liess." (D. Just. Frdr. Runde, Beitr. zur Erläut. rechtl. Gegenst., I, Gött. 1799, § 4, S. 484). Vgl. de Lange v. W., Gesch. v. Der Goude, I, 471 e. v.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Naamsoorsprong van den Bangerd. — Eene streek lands, met een gehucht van boeren- en van oofttelershuizen, gelegen in West-Friesland (noordelijk Noord-Holland), onder de dorpen Blokker en Zwaag, bij Hoorn, draagt den naam van „de Bangerd", ook Bangert geschreven. Ook eene andere streek lands in dat gewest, met gehucht, onder den dorpe Andijk, bij Medemblik, draagt dezen zelfden naam.

In een opstel van Profr Dr F. Pijper, getiteld: „Een nonnenklooster onder den invloed van Windesheim", 't welk voorkomt in Acquoy en Rogge, Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis, Vde deel ('s-Gravenhage, 1895), wordt deze plaatsnaam Bangerd verklaard als „tuin der banne". Met dit „banne" wordt ongetwijfeld bedoeld het woord ban of banne, dat, nevens vele andere beteekenissen, ook deze heeft van „rechtsgebied, landstreek waarover de rechtsban van den ambtenaar zich uitstrekte", zoo als in het groote Woordenboek der Nederlandsche taal wordt aangewezen. Juist in Noord-Holland is het woord ban of banne, in dezen zin, meest in gebruik geweest, en nog heden bekend.

Dus, volgens Profr Pijper, bangerd is de gaarde van zekeren ban, de bijzondere tuin van zekere landstreek.

Ik twijfel sterk aan de gegrondheid dezer naamsafleiding. Naar mijne meening is de oorsprong van den plaatsnaam Bangerd een andere.

De Bangerd bij Hoorn is eene landstreek waar bijzonder veel ooft wordt gekweekt; de vruchten- of ooftteelt is daar het hoofdmiddel van bestaan voor de landzaten. Het land is er dan ook veelvuldig bezet met appel-, pere-, kerse- en noteboomen, met uitgestrekte aanplantingen van aalbessestruiken daar tusschen. Reeds sedert eeuwen is dit het geval. Volgens Velius, Chronyk van Hoorn, zoude een ingezetene van die nabij gelegene Westfriesche hoofdstad, ten jare 1469, die vruchtboomgaarden het eerste

daar hebben aangelegd. Vermoedelijk echter dagteekent de ooftteelt te Blokker en Zwaag reeds van vroegeren tijd.

Boomgaard, het bekende algemeen Nederlandsche woord, is eenigszins moeielijk om uit te spreken, wegens de letters *m* en *g*, die hinderlijk op elkanderen stooten. Van daar dat in het eene gewest men in de dagelijksche spreektaal die *m* geheel achterwege laat, en men *boogaard* zegt, of nog meer versleten, *boogerd;* terwijl men elders de *m* in *n* verandert, en van *bongaard* of *bongerd* spreekt. In het eigenlijke Holland wordt meest *boogaard* gezegd; in de oostelijke gewesten, Gelderland, Limburg, meest *bongerd*. Reeds in de middeleeuwen komen de vormen *boongaerd* en *boogaerd* voor, in stede van het volledige, oorspronkelijke *boomgaard*.

Het Friesche woord voor boom is *bam* (zeker met opene *a* uitgesproken); 't is te zeggen, in Oud-Frieschen vorm. Het hedendaagsche zoogenoemde Nieuw-Friesch (de Friesche taal gelijk die heden ten dage in de Friesche gouwen tusschen Flie en Lauwers, dat is, in de Nederlandsche provincie Friesland gesproken wordt), heeft den vorm *beam*. Het woord *boomgaard* moet in het Oud-Friesch als *bamgard* hebben geluid. Even als nu het Dietsche woord *boomgaard* in den volksmond tot *bongerd* is veranderd en versleten, en wijngaard tot *wingerd*, zoo is ook het Friesche woord *bamgard* tot *bangerd* geworden. Het eene geval verloopt geheel evenwijdig met het andere. En dat in den hedendaagschen plaatsnaam Bangert het oude oorspronkelijke woord *bamgard*, boomgaard, als 't ware nog voortleeft, blijkt hieruit, dat de plaatsnaam nog heden ten dage steeds met het bepalende lidwoord genoemd wordt. Men zegt nooit Bangerd op zich zelven, maar steeds *de* Bangerd; nooit: „ik woon in Bangerd"; steeds: „ik woon in *den* Bangerd".

In de middeleeuwen werd door de Friezen bewesten Flie, door de West-Friezen, natuurlijker wijze de volkseigene, Friesche taal gesproken. Sedert dien tijd echter is die taal daar verloren gegaan in hare reinheid, in haar geheel, — veranderd en opgelost in de Friso-frankische, nog sterk Friesch gekleurde gouwspraak, die in noordelijk Noord-Holland nog heden ten dage de eigene volksspreektaal, de eigenaardige gouwspraak uitmaakt. De zelfde boom-

gaarden van Blokker en Zwaag, in de middeleeuwen, ten tijde van het heerschen der Friesche taal in West-Friesland *de bamgard* genoemd, bestaan nog heden, en hunne oorspronkelijke Oud-Friesche benaming leeft nog heden in den plaatsnaam Bangerd. Wij hebben hier dus een nieuw bewijs (of de taalgeleerden en geschiedkundigen dit anders niet wisten!), dat de Friesche taal in haren volledigen ouden vorm nog langen tijd in West-Friesland is gesproken geworden (al werd ze daar niet geschreven, zooals beoosten Flie), ook sedert de Hollandsche graven deze gouw aan hunne macht hadden onderworpen; ten minste tot in de 15[de] eeuw.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Welgeboren (XLVII, 253). — Blijkbaar niets meer dan eene aardigheid, de toepassing van dien titel, met het oog op de *keizer*snede, — door een grappenmakend Heemskerker gedebiteerd. Kon of kan dus niet van (meer) algemeen gebruik wezen.

JAC. A.

Starteriana (XLVII, 253, 4). — Kluchtige vraag: „Waar kan dit huis gelegen zijn?" nadat „Soete Hartjes" is voorafgegaan. Het „huis des harten" is de zetel der zoete min; in dat huis zwaait de lieflijke maagd den schepter of doet er dienst. JAC. A.

Volstrekt geen kluchtige vraag. Er bestaat eene familie „Hartjes" naast de plaatsnamen „Hartjeshuis" en „Hartjesberg". Er kan dus ook wel bestaan hebben of nog bestaan een „Hartenhuys", misschien wel i. c. eene herberg waar het roode „hert" of „hart" uithing, of die naar den nabijgelegen hertenkamp, aldus genoemd was, en alwaar de „soete hartjes" aan Starter den wijnroemer of bierkan toebrachten. RED.

Op blz. 256 moet achter de woorden „syn Nieus-getroude", de vraag volgen Wie kan dit zijn, een Burmania?

Vertalingen van: Petrus Cunaeus, Sardi venales. Satyra Menippea, etc. Ex off. Plant. 1612, 12° (XLVI, 713). — Eene Nederlandsche vertaling van *Sardi venales* bestaat inderdaad, en achter deze vertaling volgt, in hetzelfde boekdeel, eene overzetting in het Nederlandsch van: *Juliani Imp. Cæsares, P. Cunæo translati.* De algemeene titel van het werk luidt: *Gekken te hoop* (niet *te koop*),

of Schimp-schrift op de verkeerd-geleerden van onzen tijd, beschreven door Petrus Cunæus. En de Keizers van den Keizer Julianus ofte Schimp-schrift op de Roomsche keizers, door N. B. A. en A. B. N. Het boek werd uitgegeven: *Tot Rotterdam, By Isaac Næranus, boek-verkooper op 't Steiger. In 't jaar M.DC.LXXV*, is in 8°-formaat, en telt 3 bladen voorwerk, 252 genommerde bladzijden en 1 ongenommerd blad, aldus verdeeld: algemeene titel, keerz. wit — „Opdracht, aen den heere Petrus Trist, der Medicinen Doctor", geteekend „N. B. A." en gedagteekend: „In Maassand (sic, voor Maasland) den 1. Juli, 1675", 2 blzz. — „Tot den lezer", 2 blzz. — bijzondere titel voor het 1e gedeelte, keerz. wit blzz. [1] en [2] — „Voorreden aan de ernstfeste heeren Rombout Hoogerbeets en Apollonius Schotten, Raadsheeren in den Hoogen Raad van Holland", blzz. 3-10 — „Inleidinge tot den lezer" blzz. 11-14 — „Gekken te hoop...", blzz. 15-120 — titel van het 2e stuk: *„De Keizers van den Keizer Julianus, ofte Schimpschrift op de Roomsche keizers vertaalt, en met vele aanteikeningen verrijkt door A. B. N."*; keerz. wit blzz. [121] en [122] — „Voorreden op Julianus, aan den vermaarden heer Nicolaus Zeist, Loon-Raad (Pensionaris) van Leiden", blzz. 123-134 — „De Keizers..." blzz. 135-252 — op het ongenomm. blad: „Errata"; keerz. wit.

De namen der vertalers heb ik niet kunnen ontdekken. Uit de „Opdracht" aan Petrus Trist blijkt, dat die van het 1e stuk zijn werk ondernam op verzoek van Dirk Trist, overleden broeder van Petrus, en dat hij den titel die zou moeten luiden „Gekken te koop", heeft veranderd in „Gekken te hoop" (Gekken bij hoopen), „om dat... die in het Hollands beter op de zaake past". Verder zegt de vertaler: „Hier heeft mijn oudsten zoon, toen ontrent zeventien jaren oud zijnde het andere (De Keizers, van Julianus) by-gevoegt, 't welk hy uit het Grieks heeft vertaalt... In deze over-zettinge hebbe ik uit de vertalinge van den bovengemelden Cunæus hier en daar iets verandert; daar bydoende de vertalinge van des zelfs Latijnsche Voor-reden: Waar onder ik in 't gedrukte zie dat mijn zoon geschreven heeft, dat hy het oordeel van Leunclavius aangaande Julianus in een Voor-

reden zal doen zien: als mede pag. 131. dat hy voor-genomen hadde het leven van Julianus te beschrijven, en des zelfs Schimpschrift op die van Antiochiën gemaakt over te zetten: Maar hy, nu dit werk al tot op een blad of ander-half naa was af-gedrukt, zonder dat hy daar van hadde geweten, by my komende, en ik hem dat indachtig makende, zeide nu daar toe geen tijd te kunnen uit-vinden: Vorders, dat hy in sijne Aanteikeningen wenschte eenige fouten te mogen verbeteren. Want wy hebben allebeide, elk by onse overzettinge eenige Aanteikeningen gedaan tot verklaringe van zommige zaken...."

Een exemplaar van deze vertaling, die vrij zeldzaam schijnt te zijn, is voorhanden in de boekerij der Hoogeschool te Gent.

Eene Fransche vertaling van het werk heb ik nooit aangetroffen en zelfs nooit aangehaald gevonden. Ik geloof dan ook niet dat deze bestaat. De schrijver van het art. *P. Cunæus*, in het *Biographisch woordenboek der Nederlanden*, verwart misschien de zoogen. Fransche vertaling waarvan hij spreekt met het werk: *Satyre ménippée de la vertu du catholicon d'Espagne, et de la tenue des états de Paris* (par P. le Roy, Gillot, Passerat, Rapin, Florent-Chrétien et P. Pithou), waarvan zeer vele uitgaven bestaan.

Gent. TH. J. I. ARNOLD.

BILDERDIJKIANA [1])

DOOR

H. DE JAGER.

XVII.

BILDERDIJKS VRIENDENROL.

Van dezen Vriendenrol gaf de Leidsche Hoogleeraar H. W. Tydeman eene beschrijving op bl. 36 en 37 van Deel XIII van Bilderdijks Geschiedenis des Vaderlands. Zooals hij aldaar meldde, is

[1]) Vervolg van Nav. XLVII, blz. 131.

het Album „volgens den smaak van dien tijd een langwerpig
octavo-deel, tamelijk dik, verguld op snee en plat, en op dat pla
aan de voorzijde:

Vriendenrol van
WILLEM BILDERDIJK.

Op de achterzijde:

AANGELEGD
MDCCLXXXI.

Voorin schreef Bilderdijk met groote letters zijn *Semper idem*
en dan volgen eenige „meest alle, als om strijd, loftuitende, ver
heffende, vleijende" verzen. Het laatste is „een Engelsch gedicht
vier quatrains, van C. W. Schweickhardt (Bilderdijk's *Era*), oo
vol bewondering, maar ook van teedere *hingebende* neiging — reed
was hare schrijfhand naar die van B. gevormd — 12 Junij 1796"
Op het volgend blad schreef Bilderdijk zelf een 4regelig vers e
„al het verdere van het dik boekdeel bleef ledig".

Wat Tydeman op de gemelde bladzijden liet drukken, bevatt
voor de lezers van den „Algem. Konst- en Letterbode" niets nieuws
In N°. 15 van dien Bode voor het jaar 1851 was reeds hetzelfde al
op die bladzijden medegedeeld, voorafgegaan door de volgende regels

„*Voorloopig fragment uit het XIII deel van de* Geschiedenis de
Vaderlands. *Tevens als voorloopig prospectus eener gefacsimileerd*
(*of geautographeerde*) *uitgave van dit Album*, *geheel ten voordee*
van Bilderdijk's *Kleinkinderen*".

De uitgave van het Album werd door de vrienden en vereerder
van den Dichter „met belangstelling" te gemoet gezien, maar d
„curiositeit" liet zich wachten. De Leidsche Hoogleeraar bleef i
gebreke zijn voorgenomen plan te volvoeren.

In 1865 werden de door Mr. H. W. Tydeman nagelaten Hand
schriften enz. verkocht en Bilderdijks Album ging in eigendom
over aan mijn' Vader, die het boekdeel voegde bij zijne met zoovee
zorg en kennis verzamelde Bilderdijkiana. De merkwaardige col
lectie berust sedert het overlijden van mijn' Vader onder mij e
daardoor ben ik in staat den inhoud van Bilderdijks Vriendenro
hier te laten volgen.

AAN DEN
WELËDELEN HEER
WILLEM BILDERDIJK.

Van de eerste kindschheid af, in de armen van de Deugd
Te worden opgekweekt, en zich, in rijper jeugd,
Te zien geleid naar 't choor der Roomsche Zanggodessen
En Grieksche Wijsheid, rijk in schoone zedenlessen;
Is 't lot, dat u, mijn vriend, gelukkig viel te beurt.
Thans word u prijs bij prijs door 't kunstchoor toegekeurd.
Terwijl Astrea juicht, naardien ge uwe oefeningen
Haar ook geheiligd hebt. Laat de Afgunst u bespringen!
Geen nood: de zegekroon, door nijd noch tijd verdoofd,
Hangt, nijvre Bilderdijk, u glinstrend boven 't hoofd.
Hoe! . . poogt ge u reeds die kroon op 't blonde hair te drukken?
't Gaat wel. Reik hooger aan! het zal u niet mislukken.

17$\frac{7}{23}$81. Bern. de Bosch [1]).

VOOR DEN HEERE
WILLEM BILDERDIJK
TER GEDAGTENISSE.

„'t Gaat wel, mijn braave Vriend! van Kunst en Wijsheid zwanger,
(Dus dacht en schreef de Bosch, des Amstels grijze Zanger,)
„'t Gaat wel, reik hooger aan, Minerv's en Phoebus Zoon!
„Verhef uw fieren moed, en win de zegekroon:"
Hoe!.. Zou dan Bilderdijk nog hooger kunnen klimmen,
En daagt zijn Gloriezon pas uit haar ochtendkimmen?
Daar reeds dit gansch Gewest, vereenigd tot zijn roem,
Hem 't Wonder zijner Eeuw, en Neerlands Luister noem';

---

[1]) In Westermans Keur (Amst. 1827) staat een gedicht van Bilderdijk, getiteld: „Aan den Heer Bernardus de Bosch, in andwoord op de verbeteringen zijner D. Verlustigingen in de Werken der Maatsch. van Nederl. Letterkunde". Twee grafschriften van Bilderdijk op Bern. de Bosch vindt men in „Verspreide Gedichten", D. II. bl. 97 en 98. Lucas Pater maakte een vers bij de afbeelding van De Bosch en Bilderdijk wijdde zijn gedicht: „Op het afsterven van den dichter Lucas Pater", aan Bern. de Bosch toe; zie a. w. van Bilderdijk, D. II. bl. 83.

Wat zege, boven die, heeft dan mijn Vriend te wachten?
De lofspraak van Euroop', en die der Nageslachten.
Eer zelfs de Nijd deez' uitspraak doe,
Dwong Waarheid er de Vriendschap toe.

$17\frac{1}{2}\frac{0}{9}81$. Jan de Kruijff [1]).

AAN DEN HEERE WILLEM BILDERDIJK.

Bataafsche Amfion! zou, zou op uw gloriebaan,
Waar Maro en Pindaar herleeven,
Mijn zangster u een proef van dankbren weêrklank geeven —
Wat Eisch! — laat af! — Zou zij bestaan,
Vol waan,
Voor 't oog van Febus echte neeven,
Klapwiekende, door Pindus groene dreeven,
Te streeven
Op 't spoor van Amstels fiere zwaan! —
Zou ze als Icaar op wasse vleuglen zweeven,
Om: — Dan, vergeefsch! — Neen: bied uw hart hier aan!
En, tedre Nimf! de Vriendschap is voldaan! —
De Kunst vlecht ook vergeefsche Lauwerblaên:
Verr' boven al haar Lof is Bilderdijk verheven!

's Haage, Th: van Limburg.
den 15en van Slagtmaand,
1781.

Apol der Dichtren God op Helicon gezeeten
Wijst Bilderdijk den rang van Neêrlands Puikpoëeten.

Viget invidia Virtus. Sijmb. J: v: Spaan [2]).
's Haage $17\frac{1}{2}\frac{0}{6}81$.

---

[1]) Een vers, door Bilderdijk geschreven in de Vriendenrol van J. de Kruijff, vindt men in de „Nalezingen van Mr. W. Bilderdijk", Deel I, bl. 14.

[2]) Van Joannes van Spaan, predikant te 's-Gravenhage, bestaat een vers, getiteld: „Bij de uitdeeling van den gouden eerpenning aan den Heere W. Bilderdijk in de 10de Alg. Vergadering van het Genootschap *Kunstliefde spaart geen vlijt*, op den 28 van Oogstmaand 1781." Eerst was Van Spaan een oranjeman, daarna een patriot.

Bilderdijk schreef hieronder:

Qui depuis . . . .! mais alors il était vertueux.
Voltaire [1]).

Hooft, de Agrippijner, Poot en Hoogvliet moesten sneeven,
De groote **Bilderdijk** zal zelf niet eeuwig leeven!

$17\frac{1}{2}\frac{2}{1}81$. Carolus Vlieg.

Wie is in Neêrland toch aan Pindarus gelijk?
Voor mij, ik ken 'er geen, dan Willem Bilderdijk.

's Haage $17\frac{1}{2}\frac{1}{6}81$. Reijnier van Spaan [2]).

Ik ken, o Bilderdijk! de neiging van uw geest:
Die 't minst zegt tot uw' lof voldoet U zeker 't meest.

In 's Graavenhaage Johan van Hoogstraten.
den 19 van Wintermd. Zinspreuk
1781. *In vrede Heil.*

Ja! Neêrland mag met recht op groote Dichters roemen,
Maer 't is ons eer genoeg, slechts **Bilderdijk** te noemen.

's Graevenhaege G. Beijer.
den XX van wintermaend
MDCCLXXXI.

Wat eer! De Naneef zal mijn' naam, mijn' wensch hier vinden:
De glorie onzer eeuw, de groote **Bilderdijk**,
Nog in zijn jonglingschap en reeds onstervelijk,
Telt me onder 't kleen getal van zijn oprechte vrinden.

's Graavenhaage Hendrik van der Burch.
Den 9den van Louwmaand 1782.

In den droom zag ik Apollo. Dichter, sprak hij, hef eens aen!
de dichter. Ik! ik! voor Apollo speelen,
wel dat zou zijn ooren streelen!

---

[1]) Aldus zong Voltaire, La Henriade, Ch. VIII. Er is bij dien dichtregel eene „note" gevoegd, welke het volgende inhoudt: „Charles Gontaud de Biron, maréchal, et duc et pair, conspira depuis contre Henri IV, et fut décapité dans la cour de la Bastille en 1602."

[2]) Een vers van Bilderdijk: „In den Vriendenrol des Heeren Mr. R. van Spaan", komt voor in de „Nalezingen", Deel I, bl. 10.

Apollo. 't Weigren u noch slechter staen.
de dichter. Goed; zoo dan uw eisch moet gelden,
Wil ik uwen lof vermelden.
Apollo. Wat ge doet is wel gedaen.
de dichter. Maer!.... die schittrende Eerlaurieren,
Die ik om uw hoofd zie zwieren....
Apollo. Nu die blaedjes?...
de dichter. „Koel! die blaedjes!" 't word onmooglijk uitgedrukt,
Door wat kunst ze zijn geplukt.
Apollo. Zoudt ge ook dan wat anders zingen?
de dichter. Ik! wat anders dan uw' lof?
Neen; ik zal mijn speeltuig dwingen,
Of zijn hoogsten toon u trof.
Apollo. Treffen!...
de dichter. Jae; die scherpziende oogen,
Zoo vol wijsheid!... En die mond!
Die de stugste harten lenigt, die den koudsten boezem wondt;
Die...
Apollo. gae voort!...
de dichter. 't Is vrugtloos poogen.
Schoon ik al mijn snaeren brak,
O, noch waer mijn toon te zwak!
Apollo. Ai! kan vrindschap u behagen?
de dichter. Lieve vrindschap!.... jae; dat vlot!....
Zoete zalfster van ons lot,
Tot uw' roem zal ik gewaegen!
't Grootst verschil van waerde en eer,
Niets verhindert uwe banden.
Dat de dood natuur braveer',
Wat gij bondt, met reine handen,
Doet u eeuwige offeränden.
Kniel Apol!... wat zie ik? hoe,
B i l d e r d ijk reikt mij de handen!
Waek ik? jae, tree toe! tree toe,
Lieve vrindschap! sluit de banden!
Eeuwig zal ons offer branden.

Leijden den 8sten
van Sprokkelmaend 1782. Pieter Vreede.

Wie durft — wie kan — wie zal ooit Bilderdijk volroemen?
D'onovertrefbre, — den volmaaktste van 't heelal!

Ik zwijg, van eerbied vol: men zou mijn stoutheid doemen;
Daar dichtkunst zonder hem geen dichtkunst weezen zal.

Daar de vriendschap 't hart gebied.
Kend ze valsche lofspraak niet.

'S gravenhage, den
19 van Bloeimaand 1784. [1]) Cathariena Rebecca Woesthoven.

Kunst, — kunde, — een zuivre ziel, door deugd aan God gelijk,
Volmaakt den menschenvriend — den grooten Bilderdijk.

's Gravenhage den W. P. Turnbull de Mikker [2]).
19n van Bloeimaand 1784.

O hoe genoeglijk is het, de waarheid hulde te doen!

Ter gedachtenisse, in de vriendenrol
van den Wel Ed. Gestr. Heere
Mr. WILLEM BILDERDIJK.

Zoo lang onwrikbre Trouw een ieders achting trekt:
Zoo lang een ronde ziel, door Valsheid onbevlekt,
De Trekken van het hart op 't braaf gelaat doet leezen:
Zoo lang een deugdzaam hart geen afgunst hoeft te vreezen:
Zoo lang de Tijrannij, de Laster en de Nijd
Vergeefs op staalen deugd haar helsche tanden slijt:
Zoo lang in Nederland nog braave Burgers woonen,
Die eerbied voor het bloed van hunne Vadren toonen:
Zoo lang de Tuinmaagd nog den hoed der Vrijheid voert,
En 't schoon Oranje-lint de zeeven pijlen snoert:
Zoo lang de Billijkheid der Rechtbank zal vercieren:
Zoo lang de Dichter prijkt met kraakende Eerlaurieren:
Zoo lang de waare Deugd in 't hagelwit gemoed
Aan God en Volk en Vorst en Vrindschap hulde doet:
Zoo lang blijft B i l d e r d ij k de schatkist aller gaaven,
De beste Patriot, en de eerbied aller Braaven,

---

[1]) Tydeman noemde dit jaar: „het jaar van haar ongelukkig huwen". maar Cath. Reb. Woesthoven (Bilderdijk's *Lilith*, schreef Tydeman) trouwde met den Dichter in 1785.

[2]) Zie over dezen dichter en courantier mijn werkje: „Het Brielsche Archief, Geschied- en Letterkundige Naoogst", blz. 52 en volgg.

De zuil van 't heilig Recht, de schrik der Huichlaarij,
De glorie van zijne Eeuw, de kroon der Poëzij,
De trouwe Menschenvriend, naar waarde nooit te roemen,
En zulk een Vriend (wat eer!) mag ik den Mijne noemen.

Optimo amico se suamque amicitiam haud poenitendam commendat
Jan Scharp.
Eccles. Reform. Pastor Axellanus[1]

's Graaven Haage
22 Mei 1784.
Sijmb.
Boni Civis est praesentem reipublicae statum tueri.
Cicero.

Wel hem, die, edel van gemoed,
Tot God en zijnen naaste een zuivre liefde voed,
En, steeds zichzelv' gelijk in voor- en tegenspoed,
Standvastig zijnen pligt voldoet!
Hij leve, als van al de aard' vergeten,
Of moet, in hoog bewint gezeten,
Door ampt op ampt gedrukt, tot 's lands behoudnis zweeten;
Het zij een zon van heil al lagchend' hem begroet',
Of 't zij een storm van ramp verdelgende op hem woed',
Hij smaakt, in 't onbevlekt geweten,
Een blijdschap, wier gemis geen eeuwigheid vergoed,
Een liefelijke rust, wier onuitspreeklijk zoet,
De hoogste zaligheid te heeten,
Bij 't eindloos heil van God alleen is af te meten.

Amsteldam. Pieter Johannes Uylenbroek.
17 6/9 84.

Trop grand pour cette sphère, ou, par le sort placé,
De plus — vous souffrez dans un siècle trop vulgaire —
(Il est vrai) justement vous êtes indigné.
Mais pour un seul moment cessez d'être irrité;
Et dites moi; — „quel siècle aurait donc pu vous plaire"?
Pas un seul; je le sens: — ils sont tous cimentés
Dans la docte ignorance. Et la pale misère,

---

[1]) In 1783 schreef Bilderdijk een vers „In den Vriendenrol van Ds. J. Scharp", en in 1790 vervaardigde hij een gedichtje: „By de afbeelding van Ds. J. Scharp". Men vindt die verzen in de „Nalezingen", Deel I, bl. 23 en 35.

Dans les maux enjouée a regné d'Ére en Ére,
Etranger dans tout age en ce monde — Riez! —

Symb. Johs. Kinker [1]).

L'amitié est un
miroir qui ne flatte point.

Als hartetrouw zig huuwt aan eenheid van gevoelen,
Dan stijgt het vriendschapsvier ter hoogste toppunt op.
Dan smelt het hart int hart, dan ziet men zeegereijen
Zig menglen in den drom van vreugd en heijlgenot.
Dan riekt men heemelgeur zig overal verspreijen.
Elk wensch is beijder wensch, elk zugt klimt ter gelijker top.
Terwijl opregtheid blaakt, waar vuijge schimplust spot.
Dit is juijst ons geval, mijn Bildijk, (sic!) wiens vermoogen
In 't Roomsche noestigst regt, in taalkunst, poezije,
Zo meenigmaal mij trof, wen ik met weende (sic!) oogen
Beklaagde Oranjes ramp, de roof der vloekharpije.
Gij dorst met eedeler sier uw puijk van Eeredigten
Opdreunen onder 't woen der snoodste lasterlust.
Ik volgde van ver, moest voor uw kunstvuur zwigten
Dog bleev aan uw gelijk, mijn vuur wert nooit geblust.

's Hage 25 Feb. 1791. Evert Herm. Putman [2])
Consul Daventriensis.

---

[1]) In 't 1ste Deel van Bilderdijks „Mengelpoëzy" komt bl. 216—219 een gedicht voor, getiteld: „Aan den dichter Kinker."

[2]) In 1791 vervaardigde Bilderdijk het volgend gedicht:

Aan den heer Putman.

Den schrandren Putman, die, aan Nassauws huis getrouw,
Ten hechten Hoofdschoo strekt van 't Neêrlands staatsgebouw,
Die, als 't ontzindst geweld naar Willems Erfstaf trachtte,
Voor Hem, voor 't volk, voor 't Recht, en goed en bloed verachtte;
En zelf zijn vaderstad, misleid, bedwelmd, verdrukt
Aan 't valsch vermomde juk der Dwangzucht heeft ontrukt: —
Dien Staatsman, groot door moed, en kunde en deugdbetrachting,
Strekk' dit gering geschenk ten zuivren blijk van achting,
Van een' die, even sterk aan Nassauws stam verknocht,
Van verre, in enger kring, dat voorbeeld volgen mocht.

In zijne inhoudsopgave van het Album heeft Tydeman Putman aangeduid als

Aen
Bilderdijk.

'k Bewonderde sints lang in u den grooten Man,
Die al wat roemrijk is op 't schoonst in zich vergaêrde,
Die . . . . maer ik zwijge uw' lof, die nimmer sterven kan —
Waerom verhef ik u? . . . . gantsch Neêrland voelt uw waerde!
Ik eerde u onbekend, steeds wenschende u te zien,
En voor 't vermaek of 't nut, dat me uwe kunst bereidde,
Den ongeveinsden dank van 't spreekend hart te biên; —
Wat vreugd, nu 't gunstig lot mij in uw bijzijn leidde!
Gij zaegt me, en reikte op eens de gulle hand mij toe;
Uw vriendschap schenkt mij meer dan 'k immer dorst begeeren.
Ik blijf, daer ik dier stem met wellust hulde doe,
Den grooten Bilderdijk zoo hoog als ooit waerdeeren!

Amsterdam
den 4 February
1792.

J: J: Vereul.

Aan den Heere
Mr. Willem Bilderdyk.

Gelukkig hij, wiens hart, gevoelig,
Op dit beneeden-rond,
Voor Godsdienst, 't Vaderland, de Liefde
En d' Eed'le vriendschap klopt.

Amsterdam den
26 February 1792.

W. H. Vereul.

„een Oranje-gans tusschen de zwanen". Het op hem vervaardigde gedicht van B. werd voor 't eerst gedrukt naar een facsimile op een blaadje in 8vo en komt in geen dichtbundel van B. voor. Volgens eene mededeeling van mijn vriend J. C. van Slee werd E. H. Putman, zoon van Adolf Hendrik, op zijn verzoek 2 Sept. 1791 door H. Ho. Mo. van zijn post als „contrarolleur der Convoijen en Licenten" te Deventer ontslagen. Hij was daartoe benoemd 5 Junij 1772. Tal van jaren behoorde hij tot de Deventersche regeeringspersonen. Nu komt hij voor als lid van de gezworen gemeente, dan als schepen, als raad of als burgemeester. Zijne weduwe, C. M. van Laer, maakte 16 Jul. 1801 bekend, dat hij, bijna 61 jaar oud na circa 40-jarige echtvereeniging overleed, 2 kinderen nalatende. Het Albumblaadje, welks ééne zijde hij beschreef, is geen bewijs, dat hij door „groote kunde" zich onderscheidde.

Du mauvais gout censeur inexorable
De l'imposture il dedaigne les cris:
Sa plume aux ecrivains l'a rendu redoutable,
Et son coeur cher a ses amis.

Amsterdam 26 Februarij 1792.

Nihil in hominibus amo
nisi homines ipsos.

A. Vereul.

Lo! where th' enraptur'd Muses all dispute,
The glorious task, to sing thy lofty worth!
How shall a tongue with admiration mute
Attempt to sing the noblest theme on Earth?

How sing a Bard. ador'd from clime to clime?
How paint the soul, where Virtue's fix'd her throne?
How speak the Christian, the Patriot sublime? —
To paint such worth! requires a Seraph's tone!

Be mine the task, in silence to admire,
To honour, and revere th' enlighten'd Sage!
Still to suspend the Poets proud desire,
Till more instructed by maturer age.

Ordain'd by Heav'n! as patterns for Mankind,
Some matchless Spirits deign to dwell below.
Was ever Man for that great end design'd,
Thy matchless merits, do bespeak thee so! —

L'encens des vils flatteurs vous est insupportable,
En user envers vous seroit impardonnable.

Londres
$17\frac{1}{8}{}^{2}96$.

C. W. Schweickhardt.

Genoeg gevleid, ja, al te veel!
Den dwaas vermaak dit laf gestreel;
In God en waarheid is mijn lust.
Bij dezen vindt de boezem rust.

Bilderdijk.

(*Wordt vervolgd.*)

FOLKLORE.

VOLKSGELOOF.

Eens kwam de dondergod Thorr (Donar) bij den reus Utgardhaloki. Zij zouden hunne krachten meten. Doch de reus zeide: „Ik zal zelf niet met u strijden, maar een kampioen voor u kiezen." Toen verscheen eene oude vrouw. De wedstrijd begon. Thorr moest onderdoen in de worsteling. „Dat het zóó zou afloopen, wist ik," zei Utgardhaloki, „want het was de Tijd, waarmede gij streedt."

De Tijd heeft de goden doen vallen, maar hunne gebruiken hebben stand gehouden. Volksgewoonten en volksgebruiken verdwijnen, maar ze verdwijnen langzaam en na vele eeuwen hebben ze sporen nagelaten zelfs in het leven van den tegenwoordigen tijd. Volksgezegden hebben het oude volksgeloof gedeeltelijk bewaard. De godsdienst onzer Germaansche voorouders was een natuurdienst, hunne feesten waren natuurfeesten — het Christendom heeft geen van beide geheel verdrongen.

Oudtijds hechtte men aan elke maand en aan elken dag der week eene bijzondere beteekenis. In een handschrift uit de 15de eeuw [1]) leest men:

Januario eyn kynt geboren wert dat scal wesen van kolder naturen. In Februario eyn kynt geboren wert dat wert gerne eyn dēf. In Marcio eyn kint geboren wert dat scal wesen kone ende klok van synnen unde men schal id vortheren unde id scal to male unstedich sijn. In Aprili eyn kind geboren wert, dat schal syn weldich unde kusch. In Junio eyn kint geboren wert dat schal sin unblide unde schal nicht weten unde schal nycht achten wat it deyt. In Julio eyn kint geboren dat schal syn gerich unde tornech. In Augusto eyn kint geboren wert dat schal

[1]) Medegedeeld in het *Tijdschrift* voor Ned. Taal- en Letterk. 8, 159.

wesen kusch unde getrouwe unde weldich. In Septembre eyn kynt geboren wert dat wert van guden sinne unde sedich unde rechte richtende. In Octobris eyn kint geboren wert dat is van bozer nature unde schal quade wort spreken tegen gode. In Novembre eyn kint geboren wert dat schal werden eyn klok schutte, klok unde getrouwe unde eyn meyster van arstedye. In Decembre eyn kint geboren wert, dat wert eyn recht richter unde geweldich unde kusch.

Nog steeds geldt de Zondag, zij het al in mindere mate dan vroeger, voor een gelukkigen dag; de uitdrukking *Zondagskinderen*, voor menschen, wien alles in de wereld meeloopt, herinnert aan het oude volksgeloof, volgens hetwelk kinderen, die op een Zondag geboren worden, gelukskinderen zijn. Maar arbeid, op dien dag ondernomen, brengt geen zegen: *Het vaart al kwalijk, wat men des Zondags spint: Een Zondagssteek Duurt geen week; Zondagswerk duurt maar een dag* [1]). Boomen, die men des Zondags snoeit, sterven. De Zondag is, trots zijn onheiligen naam, de „dag des Heeren" (Het Lat. *dies dominica* leeft voort in fr. *dimanche*, it. *domenica*, sp. *domingo*), gewijd aan God en zijn dienst [2]).

De Maandag daarentegen staat van ouds in een slechten reuk. Genoemd naar de maangodin Mona, herinnert hij aan de veranderlijkheid van den wachter der aarde. Op dien dag mag niets worden ondernomen, wat duurzaam zal zijn: geen huwelijk gesloten, geene overeenkomst aangegaan, geen dienst, geen reis aanvaard, geen oogst binnengehaald worden. Thans nog zullen in sommige streken, bijv. in het Bentheimsche, de landlieden op geen Maandag met den oogst of ander akkerwerk beginnen. In Noord-Brabant heet het: *Maandags spoed, zelden goed*, elders: *Een Maandagsche maan brengt zelden veel goeds aan*, of *Een Maandagsche maan is een wilde maan.* „Man musz auf keinen Montag in den Dienst treten, in ein Hausz

---

[1]) Harrebomée, 2, 507.

[2]) De Zondag dient wel allerminst om te rooven, gelijk de kraai doet. Vandaar het spreekwoord: Het lijkt er op als eene kraai op den Zondag, vgl. Het lijkt er zooveel op als eene kraai op een christen en vgl. Harrebomée, 1, 445.

ziehen oder sonst was beginnen, solches wird sonst nicht Wochen alt . . . . Wenn Montags iemand frembdes zur Stubenthür hinein siehet, und geht nicht gar hinein, der macht dasz derr Mann die Frau schlägt [1]). In Beneden-Saksen zal men op dien ongeluksdag nooit een huwelijk inzegenen of eene bruiloft vieren, volgens het spreekwoord: *Maandag waard nig weeken olt.* Ook bij de Israëlieten geldt die dag vanouds voor een kwaden dag, omdat in het Scheppingsverhaal bij elken dag gezegd wordt: „God zag dat het goed was", behalve bij den tweeden, den Maandag. Kinderen, die op een Maandag geboren worden, leven niet lang; heksen en booze geesten hebben dien dag grootere macht dan de overige dagen der week. Maar op Maandag zaait en plant men gaarne: bij de meeste volken wordt de maan voor zeer bevorderlijk aan de vruchtbaarheid gehouden. Nog tegenwoordig leeft dit geloof voort.

Het gebruik om op Maandag niet te werken, is al oud. Schiller und Lubben [2]) citeeren: Vortmer so hebben die knechte alle maendage vry. Vandaar de uitdrukking *mândach machen.* T. a. p. leest men verder: oft jenich geselle in erer weke, der hillighe daghe inne weren, eyn maendach makede, den schalme vor eyn halue weke lonen.

Verder zij gewezen op het Fr. volksgezegde *faire le lundi,* ne pas travailler le lundi et se livrer aux amusements du cabaret, en op *fêter saint Lundi, célébrer, la Saint-Lundi.* In de 16de eeuw bestond de spreekwijze *faire le lundi des savetiers* [3]).

Bekend is de uitdrukking *blauwe maandag,* tegenwoordig gebezigd in den zin van *zeer kort.* Van deze uitdrukking heeft men verschillende verklaringen gegeven [4]). Sommigen beweren, dat blauwe Maandag beteekent kwade Maandag, met toespeling op een hevig gevecht dat op een Maandag in de maand Mei van het jaar 1344

[1]) Grimm, *D. Wtb.* 6. 2514.
[2]) *Mnd. Wtb.* 3, 21b.
[3]) Littré 3, 359.
[4]) Zie *Noord en Zuid* 7, 14—17.

tusschen de volders en wevers van Gent plaats had. Die dag werd sedert de „kwaede maendag" genoemd. Bilderdijk gist, dat *blauw* in verband staat met *blouwen*, slaan, en verklaart de uitdrukking als *gebroken* Maandag. Werkelijk vindt men bij Kiliaen *blaeuwen, j. blouwen* = slaan. In Holstein is *blau maandag* iedere maandag, welken de handswerkslieden als vierdag nemen, welk gebruik dagteekent uit de 15de en 16de eeuw. Men behing den eersten Maandag voor de vasten de kerken met blauw laken. In Holstein heeft dat gebruik, volgens Molema [1]) minstens tot in deze eeuw, trots de daartegen gemaakte rijkswetten, stand gehouden. Dien dag werd er niet gewerkt en de handwerkslieden brachten hem in opgewonden stemming door. Het gebruik zou later op alle andere Maandagen zijn overgegaan [2]).

Ook in Vlaanderen bezigt men de zegswijze *blauw maandag houden*. „In de 17de en 18de eeuw waren de voetgangers der katholieke legers meestal in 't wit en die der protestantsche in 't blauw gekleed. Uit dit kleurenverschil kan wel de naam van *blauwen* ontsproten zijn, welken men heden nog in Limburg en elders den protestanten toewerpt. Ook beteekent *blauwverven* in 't Limburgsche: liegen als een ketter. Nu, wijl die protestantsche krijgslieden het wat al te bont bij de katholieke burgers maakten, beteekent *blauwen maandag houden* in Limburg zooveel als op eene kettersche wijze feest vieren" [3]).

Letten we op de verschillende, meestal ongunstige beteekenissen van het woord *blauw*, dan blijft er eene andere, meer natuurlijke, verklaring over. *Eene b l a u w e boodschap* is eene onbeduidende (ver-

---

[1]) *Wdb. der Gron. volkstaal.* In *loop naar de maandag*, dat men in Groningen hoort, heeft men m. i. te doen met eene verbastering van *loop naar de maan*; vgl. *wat dönderdag, wat soaterdag!* in datzelfde dialect en Hd. *Dönnerstag und Freitag* (Grimm 2, 1252). Molema zegt echter: *loop naar de maan, loop noa de moandag*, eig. zooveel als: ga heen, ga weg en vier den maandag mee, evenals men zegt: noa de 28ste (Aug.) goan.

[2]) Harrebomée 2, 48.

[3]) Zie L. W. Schuermans, *Alg. Vl. Idioticon* 58.

zonnen) boodschap, [1]) Mnl. *blauwe* devocie = valsche vroomheid [2]), Hendrik van Beieren, van 1524 tot 1528 bisschop van Utrecht, heette *de blauwe Bisschop*: hij hielp de verwarde zaken van het Sticht nog meer in de war. Vergelijk Hd. *blaue Nebel*, praatjes om iemand te bedotten, *Blaufärber*, leugenaar; Eng. *blue*, beschonken, ook verlegen, beschaamd, *to loke blue upon any one*, iemand met schele oogen aanzien, *to have the blue devils*, het land hebben; Fr. *conte bleu*, sprookje, *diables bleus*, hersenschimmen. [3])

Een *blauwe maandag* is zooveel als een *verloren* maandag [4]), een nuttelooze dag, een dag, waarop de handwerkslieden niet arbeiden. Wie *een blauwen maandag op een ambacht geweest is*, kan niets hebben geleerd. Wij bezigen de uitdrukking thans ook in de beteekenis van *zeer kort*, maar steeds in ongunstigen zin. Grimm [5]) maakt van den Holsteinschen *blau maandag* geen gewag, maar verklaart Ndl. *hij is een blauwen maandag op dat ambacht geweest* ook door: *hat gar nichts gethan*. Met de hier besproken uitdrukking kan men nog vergelijken Fr. *journée blanche*.

Ze komt ook voor met de beteekenis: *elk* oogenblik.

P. Bernagie, *Studenten-leven*:

> De ouders moeten kamers en alles voor het heele jaar ginter betalen .
> En de jonkers zijn alle *blauw maandagen* thuis en beelden 'er wel in,
> dat men ze lustig behoort te onthalen. [6])

De Dinsdag was gewijd aan den oud-Duitschen krijgs- en gerichtsgod Zui. Hij was gunstig voor alle aangelegenheden, waarbij eene overeenkomst werd gesloten: huwelijk, indiensttreding, enz.

Den Woensdag wijdde men aan den Germaanschen god Wodan. Deze dag werd als gunstig voor tooverij beschouwd; de heksen rijden uit — ook verried Judas Iskarioth den Heiland op een Woensdag.

---

[1]) Zie Molema, *Wdb. der Gron. volkstaal* en *Nedl. Wdb.* i. v. *boodschap*.

[2]) *Mnl. Wdb.* 1, 1290.

[3]) Zie Littré i. v. *bleu*.

[4]) Vgl. Harrebomée 2, 48.

[5]) *D. Wtb.* 2, 83.

[6]) *Noord en Zuid* 7, 16.

Evenals de Dinsdag is ook de Donderdag een gerichtsdag. Hij was aan Donar gewijd, wiens attribuut, de hamer, die reeds in overouden tijd gebezigd werd bij gerechtelijke zaken, zooals thans nog bij verkoopingen, op vergaderingen, enz. er toe leidde, den Donderdag als geschikt beschouwde voor het sluiten van verdragen, huwelijk, enz. Nog in de 17de eeuw gold in Mecklenburg het volksgeloof, dat men op dien dag niet mocht spinnen en in Zuid-Zweden zou men op Donderdag niet begraven.

De Vrijdag is de ongeluksdag bij uitnemendheid. Van iemand, die een ongelukkig huwelijk heeft, zegt men: *Hij is op een Vrijdag getrouwd.* [1]) Voor het sluiten van een huwelijk is de Vrijdag niet gunstig. Deze dag heeft zijne treurige vermaardheid gekregen na de invoering van het Christendom, omdat op Vrijdag Jezus werd gekruisigd. Zijne oorspronkelijke beteekenis van gelukkigsten dag der week heeft hij hier en daar nog, als een overblijfsel uit den vóor-Christelijken tijd, gehandhaafd. Vaak wordt de Vrijdag met Freya, de IJslandsche liefdesgodin, in verband gebracht. Echter moet men den naam afleiden van Frija-Frigg, de gemalin van Odhin; vandaar Oudd. Friatag, Middend. Fritac, Oudn. Friggjadagr, Oudfri. Frigendei. „Maar de verwisseling is reeds zeer oud. Gedenkt men echter, dat Freyja, zuster van Freyr, eene zuiver-IJslandsche godin is en zuidelijker niet bekend, dan is het duidelijk, dat de algemeen Germaansche naam voor den zesden dag niet van haar, maar van Frija moet zijn afgeleid" [2]).

Ook de Zaterdag stond slecht aangeschreven. Kinderen, op dien dag geboren, waren geneigd tot huichelarij; ook hoorden en zagen zij beter dan gewone stervelingen. Op dien dag mocht niets nieuws worden ondernomen, maar evenmin mocht, wat op Zaterdag begonnen was, onvoltooid worden gelaten. Indien de spinsters des Zaterdags hare taak niet afgesponnen hadden, kwamen de heksen om het overige te bewaken en des Zondags kwam de duivel spinnen. Harrebomée [3]) vermeldt: *Geen Zaterdag zoo kwaad, of de zon*

---

[1]) Zie Harrebomée 3, 415.

[2]) Zie *Navorscher* 43, 250 en 44, 301.

[3]) *Spreekwoordenboek* 3, 493.

schijnt vroeg of laat. Het volksgeloof, in Amsterdam heerschend, meent nl. dat de zon, om den wille der Joden, die graag wandelen op sabbat, zich altijd voor korteren of langeren tijd op Zaterdag vertoont.

Amsterdam. J. WOLTHUIS.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Van Overvest — „Onder de tallooze stukken, opgenomen in de ten Rijksarchieve berustende Leenregisters der Grafelijkheid van Holland, bevinden er zich zeer vele, die bijzonderheden bevatten over de oude adellijke geslachten van Holland, en dus voor de genealogie en geschiedenis dier familiën van het hoogste belang zijn. Vooral kunnen die stukken dienen om de bij Gouthoeven, Van Leeuwen en anderen opgenomen geslachtsregisters aan te vullen en te verbeteren" (Nav. XLVII, 32).

Deze opmerking roept in mijne herinnering terug, wat ik eens las òf in de Delftsche Beschrijving van Van Bleiswijck òf in de Nieuwe Beschrijving der Stadt Delft (van een ongenoemden schrijver), dat n.l. bij Gouthoeven en Van Leeuwen *vergeten* is op te nemen onder de oude adellijke familiën van Holland het *geslacht* (*Van*) *Overvest.*

Zoo ik mij wèl herinner, vond ik in bovengenoemde werken vermeld, dat de familie Overvest (zoo geheeten naar de Ridderhofstad „Overvest", oudtijds gelegen even buiten de Schoolpoort te Delft, doch tijdens het begin van den 80-jarigen oorlog tegelijk met de Huizen „Altena" en „Groeneveld" op last der stedelijke regeering verwoest), eene der oudste is uit die landstreek. Ten tijde van Filips den Schoone leverde zij aan Delft 2 burgemeesters: Simon Dammasz en Dammas Simonsz v. Overvest, gekozen uit den Raad der Veertigen, welke moest zijn saamgesteld uit de verstandigsten, rijksten en vroomsten der stad (Van Bleiswijck).

In mijn bezit is een schotel van Oud-Delftsch aardewerk, vervaardigd op de plateelbakkerij van Martinus Overvest, vader van Martinus Overvest (geb. 1 Aug. 1795), waarin het wapen van Overvest is ingewerkt.

Dit wapen is vierkant, van onder rond toeloopende met een punt. Boven het wapen een helm, er onder een lint met de woorden „Mourits Overvest". Het is in 2 gelijke helften gedeeld door een

dwarse middenstreep gescheiden. De bovenhelft vertoont een griffioen vliegende boven de wateren; de benedenhelft 3 schaapkens, grazend in een weideveld.

Naar .een sinds lang overleden Overvest mij eens mededeelde, was dit wapen door „den Prins" aan een harer voorvaderen geschonken voor bewezen diensten bij de inneming eener stad. Volgens familie-overlevering zouden de Overvesten een zijtak van de Duvenvoorde's zijn. Nu herinner ik mij wel in Kok's „Vaderl. Woordenboek", in de geslachtslijst der Duvenvoorde's, een Duvenvoorde gelezen te hebben, die aan Prins Willem I gewichtige diensten bij de inneming eener stad bewees; doch deze droeg niet den voornaam Mourits. Familiebescheiden, geloof ik, bestaan niet, behalve vermelde familieschotel, en een perkamenten wapen (beschadigd) in het bezit van den heer B. Feenstra te Apeldôorn. In de trouwkamer ten stadhuize te Delft vindt men op een bord aan den muur het wapen v. Overvest 2 maal afgeschilderd.

Meerdere bizonderheden aangaande dit geslacht zijn mij onbekend, doch zou ik gaarne te weten komen. Naar ik vermoed, zal wel het een en ander zijn op te diepen uit de Leenregisters, de Beschrijvingen van Delft, het Trouwboek, Doopboek en Begrafenisregister te Delft, Rietstap's Wapenboek, Van Lennep's Oude Kasteelen, Vorsterman v. d. Oyen's Stam- en Wapenboek, het Archief van het Gemeene Landshuis van Delfland te Delft enz. — doch 1° zijn deze werken niet onder mijn bereik; 2° ontbreekt door drukke ambtsbezigheden mij de tijd voor genealogische studiën en 3° vrees ik geen genoegzame geoefendheid te bezitten in het ontcijferen van oude manuscripten.

Redenen waarom ik mij veroorloof de aandacht der medewerkers op dit geslacht te vestigen in de hoop, dat zij lust en gelegenheid mogen vinden over dit onderwerp eenig meerder licht te ontsteken.

Veenendaal. W. DEN HENGST.

Van Brienen. — In het oude gedeelte der O. L. Vrouwe- of

Mariakerk te Harderwijk, die door aanbouwing van een nieuw en grooter dwarsschip en een nieuw koor met omgang in 1415 *vergroot* werd, vond ik een prachtige in renaissance-stijl gebeeldhouwde zerk, met het Nc 316. Wijl deze, vóór den torenval in 1797, nabij een der uitgangen was gelegen, zijn de grafschriften reeds zoover afgesleten, dat zij niet anders dan met veel inspanning kunnen ontcijferd worden.

Op de linkerhelft der gebeeldhouwde cartouche las ik nog: „Anno 1583 den 12 Marty stilo veteri sterf die edele erentricke Joffer Anne van Brienen, weduwe van .... Stein (?)........ hier begraven"; op het rechtergedeelte: „Anno 1556 den 16 Novembris stilo veteri sterf die edele erentricke Joffer Wendhe van Brienen" ....

Op de boven deze grafschriften aanwezige ruitvormige schilden, die beide gedeeld zijn, is in de linkerhelft het wapen der Van Brienens. Het eerste schild heeft in de rechterhelft een keper vergezeld van een ring; het helmteeken is een vossenkop. In de rechterhelft van het tweede schild is een ossenkop; helmteeken een ossenkop. Bij beide zijn de helmen aanziende.

Het Begrafenisboek vermeldt als eigenaren van dit graf, de erfgenamen van Jacob van Brienen van de Latmer.

Met wie zijn deze Joffers gehuwd geweest?

Aan het einde en de zuidzijde van het koor vindt men eveneens een fraaie zerk. Daarop vindt men twee schilden, waarvan de wapenen zijn weggehakt en waarboven drie vierde aanziende helmen; helmteekens een vlucht. Van de cartouche zijn de namen weggehakt of, wat mij waarschijnlijker voorkomt, een ingesloten koperen plaat, welke het grafschrift bevatte, is hieruit geroofd. Het grafnommer 441 verwees mij naar een Grafregister en vond als eigenaar vermeld: Colonel Brienen, terwijl uit het Begrafenisboek verder blijkt, dat dit graf, te voren, aan de erfgenamen van Arndt en Gerrit van Amstel had toebehoord.

Welke van de Van Brienens was dit?

Op naam van de erfgenamen van Jacob van Brienen van de Latmer vind ik nog de Nos 315^1, 315^2, 316, 343 en 344, welke

later werden overgeschreven op Frans van Lanscroon, heer tot Boshuissen (?).

Arnhem. H. PORTHEINE J[R].

Utrecht. Overluidingen. Vervolg van *Nav.* XLVI, blz. 153.

1645. II Jan. Joncfr. Maria v der Burch v Wijnesteyn, huysvr. v Jor Rochus Grijp v Valckesteyn, hr v Valckesteyn, dijckgraef v Portugael.

Eod. d. d' Hr en Mr Jacob Mijen, in sijn leven cañ v 't capittel v Sint Marie, en advt 's hoofs van Utr.

III Jan. de weled. Joffr. Maria Splitloff, lest we v wijlen den Hr Philip Hartman, in sijn leven drossard, dijckgraef en stadthouder der leenen eñ graeffelicheyt v Leerdam, Acquoy etc.

Eod. d. Burchge v Schoonhoven, jongedr.

IV Jan. de weled. gestr Jor *Willem de Ridder v Groenesteyn*, in sijn leven capn ten dienste der Keyserlijcke Majt; gestorven op Groenesteyn.

Eod. d. 't zoontie v Sr Peter Verburch, brouwer in 't Hart.

XII Jan. den e. Cornelis van der Wel; gestorven te Eck.

XVI Jan. 't dochtertie v Mr Johan v Someren, secretaris v den ed. caple v Ste Marie t' Utr.

XXIX Jan. de weled. Juffr. Maria v Oprode, jongedr; gestorven te Mechelen.

I Febr. den e. Johan Meyen, in sijn leven coopman t' Amsterdam.

V Febr. den weled. manh Pierre v Durfort, hr van Atiegie, lt colonel v 't regiment v de graef v Coligny; sij (*sic*) stirf den 4 Febr.

VI Febr. den Hr Arent Hornhoven, raedt vóór den ed. hove prov. v Utr.

XII Febr. den ed. Gijsbert Bruynincx, out-ontfr v de convoyen en licenten aeñ Vaert.

XIII Febr. Theodorus v Steenbergen, jongm, zn v Cornelis v Steenbergen.

XIV Febr. Joff. Margareta v Blanckevelt, we v den e. Johan v Vianen v Jaersvelt, in sijn leven muntmr 's lants v Utr.

XVIII Febr. de e. Hr Antonis van Haeften; is de oom v den domheer Lamsweerde.

XIX Febr. Arnoldus v Duverden, zn v den Hr eñ Mr Aernt v Duverden, domheer.

XXI Febr. de e. Hr Joost v Diemen, in sijn leven burgermr, hooch-dijckheemraet en ontfanger indertijt der stadt en graefschap Cuylenborch.

XXIV Febr. *Sandrina v Tuyl v Serooskerken*, dr v Rijnold v Tuyl v Serooskerken, hr v Rhijnhuysen, Stavenisse etc., eñ Agnes v Rheede v Drakesteyn.

XXIV Febr. 't kint v den Hr advt Prins.

1645. III Maert overluyd Weyert Gerritz. v Campen.
IV Mart. Geertruyt Baers, we v Hendrick v Borculo.
VI Mart. Johan van der Woert, in sijn leven canonik v St Jan t' Utr.
VII Mart. Cornelia v Soestdijck, huysvr. v den Hr Nicolaes v der Meer, raed in de vroetschap der stadt.
X Mart. Joffr. Jõã v Drielenborch, huysvr. v de Hr Hendrick v Wijckersloot, raedt in de vroetschap deser stadt.
XI Mart. Maria Portengen, we v za. Horatius van Milanen.
XVII Mart. Anna Gerritsdr v Santhen, huysvr. v Johan v Everdingen.
XVIII Mart. *Gerardus v Renesse v Wulp*, zntge v Rene v Renesse v Wulp.
XXII Maert Adriaen Gerritz. v der Barck, metselaer v den dom en Oudmunster.
XXXI Maert Elisabeth v Schoonhoven, we wij. Cornelis Joostensz. v Wijck.
II Apr. overluyd Willemtge Jans van Beeckum, huysvr. v Gerrit Willemsz. de Bout.
IV Apr. Sophia Soest, lest we v Hendrick Mornich.
VII Apr. Willem v Steenberch, zn v Guillaume v Steenberch, rentmr v Oostbroeck.
XIII Apr. Joffr. *Agatha v Cuyck*, we v Jor Peter Riedt.
XXII Apr. Joff. Aletta v Wede, huysvr. v de Hr en Mr Cornelis Splinter, secrs der admiraliteyt te Rotterdam; gestorven aldaer.
XXVIII Apr. Joffr. Elisabeth v der Meer.
XXX Apr. 't kint v Jor Herman Helmichs v Welle.
III Maj. Juffr. Lamberta v Coddenoort, dr v za. Jor Nicolaes v Coddenoort; gestorven op 't huys te Royesteyn.
XIII Maj. 't kint v Hendrick de Bout.
XVII Maj. Martinus v der Meer, zoontge v den e. Hr Jões v der Meer.
XIX Maj. 't dochterke v den ed. Jor Johan van Westrenen za.
XXVII Maj. de weled. Jor *Willem Ruysch*, in sijn leven vendrich v capn Vonck; gestorven te Dordrecht.
IX Jun. de weled. Vr. Vrouwe *Anna, geboren Muylardt*, we wij. Johan Gladebeck, in sijn leven hr v Swegerhoff eñ Harst; is suster v den domhr Muylard.
XII Jun. Walborch v der Nijpoort, bejaerde dr.
XIII Jun. de weled. Juffr. *Elisabeth Ruysch*, drke v den weled. Hr Frederick Ruysch, oudt-borgermr der stadt Utr.
XXV Jun. Gerrit v Pamburch, jongm, coopman tot Amsterdam.
XXX Jun. Juff. Margareta v Schroyesteyn, huysvr. v de Hr Henrick Sas v Weldam.

1645. I Jul. Juffr. Anna v Broeckhuysen, huysvr. v de Hr Cornelis v Wijckersloot, bewinthebber van de Westindische compe.

VIII Jul. de weled. Vr. Vr. *Maria Ruysch*, huysvr. v den weled. Hre Jor Walraven v Arkel.

IX Jul. Jan Fredericksz. v Groeningen.

Eod. d. *Elisabeth v Loenresloot*, wo wijlen Bernhard Swaerdecroon, in sijn leven rector van de triviale schoole t' Utr.

XXII Jul. Aeltge v Schayck, we v za. Jasper v der Brugge; moeder v den Hr Frans van der Brugge, vicaris ten dom.

XXVI Jul. 't dochterke v Mr Bruno Verdoes, chirurgijn.

XXXI Jul. d' Hr en Mr *Martinus v Sijpesteyn*, Licentiaet in de Rechten.

VI Aug. Jor Diderick v der Burch v Swijndrecht.

XI Aug. den Hr Octavio del Ponte.

XVI Aug. Anna Cluyters, we v Antonis Jansz. v Cortenhoeve.

XX Aug. Anna Gerobulus, dr v den e. Hr Jöēs Gerobulus, muntmr 's lants v Utr.

XXIII Aug. Antonia v Wintershoven, we v Hr Paulus Moreelse, in sijn leven raedt en eerste cameraer deser stadt.

II Sept. Jacob v Asch v Wijck, geëligeerde raedt, presiderende ter vergaedering v de ed. mo. HH. staten 's lants v Utr, deken en scholaster Ste Pieters t' Utr.

VII Sept. Henrick Specht, substituut griffier 's hoofs v Utr.

X Sept. den weled. gestr Hr Jor *Johan v Heemskerck, geseyd Bekesteyn*, hr v Incourt, Longeville etc.

XII Sept. den weled. Jor *Willem v Rijsenborch*.

XV Sept. de weled. geb Hr Hr Johan Siwiczki, hoofmr v Sijn Gen Constantinus Opalenski. grave v Brim etc.

XVII Sept. Joffr. *Arnolda Foeydt*, huysvr. v den ed. Barnard v Leeuwen.

XIX Sept. Huybert Wernartsz. v Velthuysen, exploicteur v de ed. mo. staten 's lants v Utr.

XX Sept. de Heer Johan v der Wolde; gestorven op sijn huysinge Evesteyn in Jutphaes.

XXII Sept. de weled. Joffr. Mejuffr. *Elisabeth Proeys*, dr v den weled. Jor Beernt Proeys.

XXIII Sept. Jor Johan v Radelant; gestorven te Oorschot.

XXV Sept. de e. Hr Mr Adriaen de Zweserenge, advt 's hoofs v Utr.

IX Oct. Elisabeth v Smiel, huysvr. v den Hr Willem v der Nijpoort, deken Ste Marie.

XI Oct. Egbert Baltusz. de Leeuw.

XIII Oct. den weled. Jor *Henrick v Lockhorst*, canonick t' Oudemunster.

XV Oct. den weled. Jor *Beernt Bentinck* ten Brylar.

1645. XXII Oct. Anna Eelmont. we wij. Boudewijn de Bije.

X Nov. Cornelia Schouten, jongedr v den Hr Gijsbert Schouten.

XXI Nov. de weled. *Angela de Wael v Vronesteyn*, dr v den weled. gestr Hr Willem de Wael v Vronesteyn.

XXII Nov. den ed. Hr Arnout v Brantwijck, hr van Bloclant, canon v St Pieter t' Utr.

XXVII Nov. Joffr. Aletta Crom, bejaerde dr.

I Dec. Agneta Marcus v Detten, we wij. Dirck Cornelisz. v Lamsvelt.

VI Dec. Juffr. Judith Freys van [1]), we wij. den Hr Nicolaes v Daell, in sijn leeven munster v de ed. mo. HH. staten 's lants v Utr.

XI Dec. Jor Marcus Mamuchet, in sijn leven hr v Grimerst [2]) en Houdringen; gestorven in Oostvrieslant te Embden.

XII Dec. den weled. Jor Steven van den Eede [3]).

XIII Dec. Joff. Gijsberta v Hellemijt v Welle, we v wij. den Hr Johan v der Velde.

XVIII Dec. den weled. manh Jor Gijsbert v Duvenvoirde, in sijn leven capn over een compagnie infanterye.

Den XXVI Dec. Mr Lourens v Nijendaell, advt 's hoofs v Utr.

XXX Dec. Joff. Seyna v Hornhoven, *huysvr. v Jor Adriaen Ploos v Amstel*, oudt-president der stadt 's-Hertogenbosch; was de moeder v Jor Nicolaes Ploos v Amstel, domhr.

Eod. d. Catharina de Goyer, dochterke v Dor Cornelis de Goyer, can v Ste Marie.

XXXI Dec. Mechtelt v Velthuysen, huysvr. v Johan v Rijsen.

(*Wordt vervolgd*).

de Wael van Vronesteyn (XLVII, 162). — Eene genealogie zal te vinden zijn in Van Spaen's verzamelingen bij den Hoogen Raad van Adel.

Willem liet (volgens Butkens, Ann. de la maison de Lynden) bij zijne vrouw Maria van Winssen een zoon Cornelis, gehuwd met Josina van Lynden-Mussenberg, na.

Arnhem. J. D. WAGNER.

de Wael van Vronesteyn (XLVII, 162). — Zie over dit geslacht *Navorscher* XXIII, 35, 6, 109, 212, 413 (bronnen in menigte,

[1]) Waarschijnlijk is hier weggelaten: Dolre of Kuinre.

[2]) Hierboven staat: Grunerie.

[3]) Aan den kant staat: Hij ⊙ 10 Dec. Eerst stond er: out 38 jaar 8 maanden 10 dagen ⊙ XI Dec, maar dit is doorgehaald.

door M°), 585 (Beatrix de V. v. Vr. † 1560); Adriaan de W. v. Vr., in 1568 op last van Alva onthoofd); IV, 307, — nagenoeg alles van de hand van Jhr. G. A. Six ('s-Gravenhage). — Hendrik Pieck van Wolfwaard is nooit *heer* van Muyswinckel (Herald. Biblk 1882 bl. 144) geweest; zie ibidem 1880 bl. 305. Misschien noemde hij zich als mooglijk verwinhebber aldus. — *Navr* t. a. pl. spreekt van de „hofstede" Vronesteyn; blijkens ibid. XXI, 237 evenwel was 't een der talrijke weleer in de stad Utrecht aanwezige kasteelen. JAC. A.

de Wael van Vronestein (XLVII, 162). — De heer J. W. des Tombe kan in de verzameling *Atteveld* berustende in het Rijksarchief te Utrecht en in de verzameling grafschriften *van Engelen*, Stedelijk archief, mede aldaar veel vinden.

O. A. A. V. V. O.

Van der Burch (XLVI, 651; XLVII, 163). — De thans nog in ons land bestaande familie Van der Burcht van Lichtenberg, die voorheen in Zeeland zeer aanzienlijk was, voert hetzelfde wapen als de thans in België nog bestaande grafelijke familie Van der Burch, n.l. in hermelijn drie roode roskammen, geplaatst 2 en 1, het helmteeken is zelfs gelijk. — Uit de gegevens omtrent de familiegeschiedenis dier twee familiën blijkt echter niet dat zij aan elkander verwant zijn.

O. A. A. V. V. O.

Oostenblankhart c. s. — Anna Geertruy Oostenblankhart werd geboren te Amsterdam? Jan. 1754; zij huwde Jan Went.

Gevraagd wordt de plaats en datum van dit huwelijk en zoo mogelijk de plaats en datum van geboorte van dezen Jan Went.

Maria Christina van Elfrinkhof(f) werd geboren te Amsterdam 12 Mei 1783. Wie waren hare ouders, en waar en wanneer werden dezen geboren?

A. W.

Van Renesse. — Kan mij iemand den voornaam opgeven van ..... Renesse, dochter van Jan van Renesse en Elisabeth van Baer, gehuwd met Jan van Doorninck (vermeld 1457—77), zoon van Helmich van Doorninck en ..... van Langerack?

Deventer. D[R]. M. E. HOUCK.

Van Erckelens (XLVII, 33). — Het geslacht Ruelo in Gelderland voert: d'arg. à un cerf de sa, rampant contre un arbre terrassé de sin., placé à dextre dans l'écu.

Arnhem. J. D. WAGNER.

Vosch van Avesaet, sedert 6 April 1826 een baronnengeslacht, volgens den Armorial, „Hollandsch"; dus niet „Geldersch". Wil die combinatie zeggen, dat Vosch tot het bekende Neer-Betuwsche dorp Avezaat in betrekking heeft gestaan? Of wel, is de naam saamgesteld uit twee familienamen, nml. Vosch en v. Avesaet? — Hij kwam vroeger te Tiel voor. — Het is opmerklijk dat dit geslacht in zijn wapen wel een (gekroonden) helm met helmteeken en schildhouders voert, maar *geen* helmkleeden (lambrequins)? Vanwaar dit? Wat is de heraldieke reden en beteekenis hiervan? En is zulks bij de wapens van meerdere geslachten het geval? JAC. A.

Mom (XLIII, 347, 514—16). — Joan Merkessen *Mom* maakt op 22 Oct. 1623 een accoord over het recht van valkenvangst in IJsland. Woont op dat eiland 20 Dec. 1646. — Zie: Album der Natuur 1897 „Iets over de valkenvangst in de 17e eeuw" blz. 85 en 86. W. CROOCKEWIT W. AZ.

Alliantiewapen. — Onder mijne familiepapieren vond ik eene teekening, waarschijnlijk van een grafzerk, waarop het volgende alliantiewapen met ter wederzijde vier kwartierschilden:

Het mannelijk schild stelt drie vierbladen voor 2 en 1; het vrouwelijk ruitschild drie palen van vair en een schildhoofd. Beide schilden gedekt door een gekroonden helm met dekkleeden, waarop als helmteeken kop en hals van een gekroonden vogel.

Kwartierwapens, rechts: 1 de drie vierbladen; 2 twee dwarsbalken; 3 een St. Andrieskruis in elk der hoeken vergezeld van drie hermelijnstaartjes; 4 doorsneden: *a.* 5 natuurlijke hermelijnstaartjes of rechtopstaande slangetjes, geplaatst 3 en 2; *b.* effen.

Links: 1 de palen met het schildhoofd; 2 drie molenijzers, 2 en 1 geplaatst; 3 drie palen van vair en een schildhoofd waarin een barensteel met drie hangers; 4 twee leliën en een vierbladerige roos, geplaatst 2 en 1.

Tot zoover de teekening: blijkbaar is er een gedeelte van afgescheurd en heeft er nog iets, waarschijnlijk een opschrift onder gestaan.

Van de wapens zijn er verschillende, die door meer dan ééne familie gevoerd worden. Is wellicht een der medewerkers van De Navorscher in staat mij mede te deelen van welke personen deze kwartieren zijn en hoe de kwartierstaat moet luiden? V. S.

Van Keppel Fox (XLVI, 661). — *Rudolf* van Keppel Fox, in 's lands dienst, Majoor der artillerie, overleden kort vóór 1680.

Cornelis van Keppel Fox, Luitenant, later te Zwol Burgemeester & Muntmeester. Hij trouwt vóór 1683 met Petronella, dochter van Arend *van Romond*, te Zwol Muntmeester en van Aleida Schuurman. Hebben 2 kinderen, die denkelijk geen van beiden descendenten hebben nagelaten:

Warner Arend van Keppel Fox, geb. 1687, overl. 1748, trouwt met Vreda Elisabet *Scholt* en *Aleida* van Keppel Fox, die trouwt met Nicolaas *van Blotenburg*. Zie gedrukten Inventaris van het archief van Enkhuizen, door C. J. Gonnet, 1892, de n°s 712, 713 & 714.

's-Gravenhage. P. J. BUYSKES.

Teyler. — In 1644 was Wilhelm Teyler waard in het logement *Het Roode Hert* op de Markt te Nijmegen. Was deze Teyler verwant aan het bekende Haarlemsche geslacht van dien naam?

Haarlem. JANSSEN VAN RAAIJ.

Eyma (XLVII, 34). — In De Nav. t. a. pl. las ik: Eyma is

inderdaad de naam van eene, nog bestaande Friesche maagschap. Gaarne vernam ik zoo mogelijk waar in Friesland deze naam dan nog voorkomt. Alsook of de mansdoopnaam Eye thans in Friesland nog in gebruik is. P. J. EYMA.

Van Asperen. — Wie kan mij iets mededeelen omtrent de afkomst van Berent van Asperen, die in 1692 te Dordrecht huwde? — In de doopregisters aldaar is tot 1657 te vergeefs naar zijne geboorte gezocht. In 1722 wordt hij vermeld als eigenaar van het familiegraf in de Groote kerk aldaar. Welke zijn al de wijzigingen die achtereenvolgens in het wapen van het geslacht van Arkel van Asperen zijn aangebracht? V. A.

de Moy (XLVII, 154). — Anne de Moy, tr. Charles van Male, bailluw van Borcht en Swyndrecht, zoon van Arnoud van Male en Livine de But. (Goethals hist. gén. et hérald. des familles nobles de Belgique, 1850, gen. van Male.)

's-Gravenhage. M. P. SMISSAERT.

Devies: Spe Patiencia. — Wie gebruikte omstreeks 1580 dit devies? Wellicht is het antwoord in eenig album amicorum te vinden. DE S.

Organisten te Harderwijk. — Aan de Resolutieboeken in het gemeentearchief en de Rekeningen van de Kerkeraadsbeurs en het Kerkarchief, ontleen ik dat reeds in 1531 gesproken wordt van de organisten toen het oude orgel aan de Minderbroeders werd geschonken, mits daarvoor zes jaar lang drie missen in de O. L. Vrouwe- of Mariakerk werden gedaan. Toen werd een beter orgel in de kerk geplaatst „met een behoirlyck tractement voir een organist en treder voorsien."

In 1598 was *Millijs Henricksz.* organist en ontving van de kerk „jaerlixs voir het orgel blaesen iiij gulden Hollants ende dadt op verscheyden termijnen."

Meyster Frants was in de jaren 1600—1604 organist en ontving

jaarlijks uit de kerkeraadsbeurs 3 gulden Holl. „van 't intoniere van psalme in der karcke."

Harmannus Hemmingius werd den 8 Jan. 1606 door den Magistraat tot organist en voorzanger aangenomen op eene belooning van 200 gld. „mits in der schole musicam lerende."

Vervolgens ontleen ik aan genoemde bronnen dat als organisten werkzaam waren:

Mr Jacob Peters Lennink —27 Juli 1630.

Mr Jan Jacobs Lennink 27 Juli 1630—26 Oct. 1636.

Gosewinus Bongarts [1]) 26 Oct. 1636—20 Juli 1674.

1......... Bongarts (zoon) 20 Juli 1674—1682.

Hendrik Bolder 1682—9 Dec. 1726 en werd toen „vermits syne hoge jaeren geadjungeerd onder behoud van de emolumenten en tractement jaerlix op 't orgel staend."

Diderick Knoop 22 Jan. 1727—1745 adjunct.

Diderick Knoop 1745—1751.

Lucas Coldewey 17 Mei 1751—28 Jan. 1797 toen, tengevolge van den torenval, het orgel werd vernield. Sedert genoot hij van stadswege pensioen tot aan zijn dood in 1811. Evenals zijn voorgangers ontving hij van de kerk tot suppletie van zijn traktement *f* 15.— 's jaars.

In 1826 verkreeg de kerk een nieuw orgel. Achtereenvolgens waren organisten:

Louis Charles van Overmeer Fischer 1827—Oct. 1838 op eene belooning van *f* 275.— p. j.

Marten van Vledder. Oct. 1838—1842, die deze betrekking geheel belangeloos waarnam.

Louis Charles van Overmeer Fischer 1842—1842 [2]); I. H. ten Sythoff. 1842—1843; G. A. Hempenius. 1843—1864; B. de Vries.

---

[1]) Hij ontving behalve vele emonumenten 200 gld. traktement, 15 gl. suppletie uit de kerkeraadsbeurs en vrije woning, Den 6 April 1653 werd hij tevens tot *voorlezer* aangenomen op eene belooning van *f* 25.— 's jaars enz.

[2]) Werd toen opnieuw benoemd.

(Tegenover bladz. 341).

- **Jan III graaf**
  - Willem *van Egmond*, overl. 1483.
    - Jan *van Egmond*, overl. 1451.
      - Aernoud *van Egmond*, overl. 9 April 1409, zoon van Jan van Egmond, overl. 1320 en Guyotte van Ysselstein, overl. 1377.
      - Jolanda gravin *van Leiningen*, overl. 24 April 1434, dochter van Frederik VI graaf van Leiningen en Jolantha van Gulik, overl. 1357. (Zie Hubner 468.)
    - Marie *van Arkel*, overl. 1415.
      - Jan *van Arkel*, overl. 24 Nov. 1428, zoon van Otto van Arkel, overl. 15 Aug. 1396 en Elisabeth gravin van Bar, overl. 1406. (Zie Hubner 68).
      - Maria of Johanna *van Gulik*, dochter van Willem VIII van Gulik en Maria van Gelre, [illegible] *Nassau* of Masovië, overl. 1426 en Alexandra van Lithauen.

1864—1876; O. J. Bekker. 1876—1878; J. J. Coopman. 1878—1882; T. Pijper. 1883, die thans nog dit kerkelijk ambt vervult.

Arnhem. H. PORTHEINE J[R].

De beroemde glazen in de St. Janskerk te Gouda. — In het boekske: Uitlegging van de wijdberoemde glazen der St. Janskerk te Gouda, 1779, kl. 8vo, zoomede in den vermeerderden herdruk in 1827 bij J. van Bentum te Gouda, komt eene fout vóór bij de beschrijving van het XV glas, zijnde het eerste der veel beroemde glazen door George van Egmond, bisschop van Utrecht, aan de St- Janskerk ten geschenke gegeven.

Onder de wapenen staat namelijk opgegeven het wapen van Nassau; dit moet het wapen van Massau (Masovië) zijn (Zie nevensg. stamboom).

Ook in het werk „Utrecht's Oudheid" van Joannes van Liefland pag. 128 komt bij de opnoeming der 16 adellijke kwartieren, waarmede de graftombe van gemelden bisschop prijkt, abusievelijk het wapen van Nassau in plaats van Massau (Masovië) voor.

Uit de hieronderstaande kwartierstaat blijkt ten duidelijkste, dat de naam Massau met Nassau is verward geworden. Het hertogdom Massau, Massou, eigenlijk Masovië, hoofdplaats Warschau had vroeger zijne eigen hertogen, en is onder de regeering van Casimir de Groote, koning van Polen, overleden in 1370, aan dit rijk toegevoegd. (Zie Historie de Pologne, Tome I, pag. 120. Paris 1807).

Wijders komt ook in het werkje getiteld: De Goudsche Glazen, uitgegeven door Christiaan Kramm in 1853, de naam van Nassau in plaats van Massau voor.

Dat werkelijk dit wapen niet van Nassau, maar van Massau is, blijkt overigens ook uit de zeldzaam voorkomende Photographieën der kerkglazen van de St. Janskerk te Gouda, in 1870 verschenen (in Maart 1892 op eene auctie bij den boekhandelaar Martinus Nijhoff te 's-Gravenhage verkocht); het bedoelde wapen toch toont een adelaar, op de borst beladen met eene halve maan, in plaats van den Nassauschen leeuw. J. A. VAN HENGST.

DE HEERLIJKHEID LIENDEN

IN

NEDER-BETUWE.

DOOR

JAC. ANSPACH.

ADDENDA EN CORRIGENDA.

De Navorscher XLVI.

Blz. 184, onder regel 7 bij te voegen:

IX. JAN VAN LYNDEN, ridder, heer van Ln, Lede, Oudeweerd, Ommeren; erfschenker, † 1382, begraven in de abdij van Mariënweerd; gehuwd 1° in 1338 met Isabella v. Polanen [1]), vrouwe van Millingen, dr v. Jan heer van Polanen en de Leek bij Catharina v. Brederode; 2° met Margriet gravin van Gennep, nicht van Willem aartsbisschop van Keulen, keurvorst des Duitschen rijks. Uit het eerste huwelijk won hij Johanna v. Lynden, gade van Hendrik v. Gimnich, ridder, heer van Gimnich, Visschel. Uit het tweede, Dirk v. Lynden.

X. DIRK IV VAN LYNDEN, heer van Ln, Lede, Oudeweerd, Ommeren; erfschenker, † 6 Mei 1408, bijgezet in de kapel van O.-L.-Vrouw der abdij van Mariënweerd. Huwde Maria v. Hornes, gravin van Meer, vrouwe van Duffel, die 12 Juli 1390 met heer Dirk als haar gemaal voorkomt, dr v. Dirk v. Hornes, heer van Alsterlan, Hesse, Leends, Perweis en Cranenburg, bij Catharina v. Berthout, vrouwe van Duffel, Geel. Maria verhief in 1409 Oudeweerd van de abdij van St. Paulus. Bij haar won hij

XI. MARGARETA VAN LYNDEN, vrouwe van Ln, Lede, Oudeweerd, † 22 Nov. 1409, oud ongeveer 17 jaar ongehuwd, bijgezet in het klooster te Rhenen, enz. enz. (zie bl. 335).

Aldus de boven, bl. 180 vermelde „Extrait".

XLVI, 193, 4 (vgl. XLVII, 201). *Verhuizen*, in 1298 Vernehuysen, in 1626 Vernhuse, in 1668, '75 Verhuyse, in 1758 Versen, — met de Verze- of Verhuizensche straat, — wordt in „Nom. Geogr. Neerl." III (1893) bl. 350 *geduid* als *vern* (got. *fairneis*, angelsaksisch *firn*, oud-saks. *fern*) d. i. oud, vroeger huis; in tegenstelling met *nieuw*, in Niebroek, Nyenhuis, Nijkerk, Nijland, enz.

Bl. 194. *Een seer oud Prentjen van A. P.* (A. Pronk?) Op bl. 45 en 46 van

---

[1]) N. J. C. v. Polanen Petel, kaptn infant. op Borneo, werd Mei 1896 wegens volbrachten diensttijd eervol ontslagen.

den „Catalogus" (niet in den handel), Arnhem, Gouda Quint, 1883, komt in de rubriek Gelderland, Teekeningen en Prenten, verzameld door Mr. A. Ver Huell te Arnhem, voor: „Het dorp Lienden; C. Pronk delineavit omstr. 1728, en „Het dorp Lienden, teekening a° 1756".

Bl. 194, noot 3, *Hans-michel* = schobbejak. Niet te verwarren met *Hans Michel* als spotnaam der Duitschers, ter uitdrukking van verouderde nationaliteit, gehechtheid aan het oude, bekrompenheid van zin, afkeer van het vreemde, en sterke ingenomenheid met zichzelve. Die spotnaam ademt gewis een overdreven anti-Germaanschen geest.

Bl. 333. De opgaven van het Tijnsboek der abdij van Elten a° 1408 en '09 winnen in betrouwbaarheid als *onafhanklijk* van Butkens daarin staande, omdat in dit Tijnsboek ook eene beleening van Alert v. Lienden a° 1421 voorkomt; zie *Navr* XLVI, 365, 6; en die beleening wordt volg. ibid. bl. 610 „in den Annales von Butkens todgeschwiegen". Dit, met het oog op ibid. bl. 615, noot 3. Daarom worde bl. 610 r. 18 v. b. voor „zu sein scheint" gelezen „ist".

Bl. 333, aan noot 2) *toevoegen:* Volgens den Rijksvrijheer v. Spaen overleed Dirk III van Lynden in 1429.

Bl. 336, *Sander Tengnagel.* Vermoedlijk de *Navr* XXVI, 535 noot 4 vermelde *Sander T.*, ridder, gehuwd met Elsabe v. Echtelt; vgl. blz. 365.

Bl. 339, noot 1 *staat* gerichtlyk; *lees* gerichtlijk (Butkens).

Bl. 339, noot 5. Wordt Febri 1823 *W. Grisart* vermeld als eigenaar van den Schuilenburg en de Schulenborgerweerd; te 's-Gravenhage † 1 Jani '97 de oud-Generaal-majoor der Cavalerie A. L. T. A. Grisart, die vele jaren als hoofdofficier van dit wapen was toegevoegd aan wijlen Prins Willem van Oranje, toen deze als generaal-inspecteur der Cavalerie werkzaam was; deze betrekking werd later door Generaal Grisart zelven vervuld. Geboren 2 Jan. 1815, trad hij als jongeling van 17 jaar als vrijwilliger in dienst bij het regiment lansiers, bij welk korps hij in '39 tot 2den luitenant en in '48 tot instructeur werd benoemd. Na zijne bevordering tot 1en luitenant, in '54 toegevoegd als adjudant aan den inspecteur der Cavalerie. Ook later als ritmeester bleef hij adjudant, totdat hij in '71 opklom tot luit.-kolonel, in '73 tot kolonel. Tijdens den opstand in België '30/31 was de toenmalige lansier Grisart ingedeeld bij het mobiele leger. Zijne verdiensten als hoofdofficier werden erkend door zijne benoeming tot ridder in de orde van den Nederl. Leeuw. Tevens was hij commandeur van de Eikenkroon-orde.

Bl. 341, 2. *Johanna van Borgondië — de la Roche.* Als Johanna van Borgondië is zij meest bekend; zie „Maandblad de Nederl. Leeuw" XIV (a° 1896). bl. 141, 90, 1, waar eene dochter van Jasper en Johanna, gehuwd in v. Lalaing v. Rennenberg, en eene kleindochter van dit echtpaar, gehuwd in von Inn- und Kniphausen, vermeld worden.

Bl. 342—4. *Floris v. Pallandt I* (geb. 1527) *en II* († 1639), *heeren van Kulenburg.* Deze zoon en kleinzoon van Jan v. Pallandt, heer van half Wildenborg,

enz. enz. behoorden tot den zoogenaamden vierden tak van den stam v. Pallandt, nml. den tak der heeren van Wildenborg, die men tot 1639 kan naspeuren. Die vier hoofdtakken sproten uit Werner v. Pallant, ridder, heer van Bredenbent, Pallant enz. en Alveradis v. Engelzdorff, vrouwe van Wildenborg, beiden te Aken bijgezet. Werner had tot ouders Carsilius v. P., ridder, bijgenaamd de jonge, in 1379 heer van Bredenbent, Pallant, Bachem en Frecken, en Margaretha v. Bergerhausen. Zie „Geld. Volksalm." 1897 bl. 10, 11.

Bl. 344. *Floris van Pallandt II* zette in vereeniging met den Prins van Oranje in 1635 de benoeming door van Sweder v. Boetselaer, heer van Leeuwen, tot amptman van Maas-Waal (zie „Geld. Volksalmanak" 1894 bl. 81). Bij Floris, uitvaart i. d. 20 Aug. 1639 werden de vier tippen van het fluweelen lijkkleed gedragen door den heer v. Lynden van Hemmen, Johan v. Gent van Appeltern, Barthold v. Gent van Meinerswijk en Arnt Vijgh van Zoelen (Dr. G. D. J. Schotel, „Floris I en II van Palland, graven van Culemborg" (1846) bl. 251).

Bl. 346, 7, *van Saksen-Saalfeld.* De laatste Graaf van Kulenburg, Ernst Frederik hertog van Saksen-Coburg-Saalfeld († 9 Maart 1724), gemaal van Sofie Albertine gravin van Erbach, wordt *Navr.* XXXI, 586 Ernst Frederik von Hildburghausen geheeten. Men wil, dat de St. Stevenskerk te Nijmegen het stoffelijk overschot van Lodewijk Frederik hertog van Saksen-Hildburghausen bevat.

Bl. 350, r. 11 v. b. In de „Oprechte Haarlemse Donderdagse Courant Van den 29 Mai A° 1794 (N° 64) werd de publieke veiling (bij A. v. Dam, in het Veerhuis te Ek en Wiel bij Amerongen) op Woensdag 18 Juni 1794 in perceelen en in massa, en 14 dagen daarna, 2 Juli bij toeslag, in dezer voege aangekondigd:

„De Halve HOOGE HEERLYKHEID LIENDEN, gelegen in het aangenaamste van de Provincie van Gelderland, in 't Quartier van Nymegen aan den Rhyn, in den Ampte van Neder-Betuwe, met de aangehoorige Regalien en Gerechtigheden, waaraan behoort het bestellen van een Richter, Schepenen. en Secretaris voor de helft, het Jus Patronatus van de Kerk te L^{n} voor 't geheel, met het Recht tot den Ontfangst der Revenuen van de Pastorye en Vicarye-Goederen, tegens betaaling van het Predikants-Tractement en Classicaal-Geld, item eenige Agterleenen, met het Recht van aanstelling van Stadhouder en Leen-Griffier, ook Jaarlyksche Thynsen en Erfpagten, het Recht van de Jagt en Visschery in den Ouden Rhyn en Waedens, een Heeren-Huis en Tuinen, groot vier Honde een Gestoelte in de Kerk te L^{n}, een Bouwhof, genaamd *den Aldenhoff*, groot 45 Morgen, een Hofstede, genaamd *de Cuylenkamp*, groot 12 Morgen, de Thienden onder voorsz. Heerlykheid L^{n} en Buurschappen Meerten en Aalst, welke in den Jaare 1793 te zamen opgebragt hebben *f* 2072; een gemetzelde Steen, Koorn- Wind- en Ros-Moolen, Moolenaars-Huis, en ongeveer twee Hond Land, alsmede nog differente Perceelen Bouw en Weilanden en Houtgewassen, groot te zamen 41 Morgen; alles breeder by Biljetten gespecificeert; waarvan de Koop-Conditien te zien zyn ten Comptoire van den Procureur *W. D. Schonbach* te

Nymegen, en by den Rentmeester *G.*(errit) *van Wyck*, woonagtig te Wiel, by 't Veer, over Amerongen. Iemand eenige aanwyzinge begeerende, adresseere zich te Lienden voornt. by *Jan Willemse van de Peppel*, Pagter van gemelde Bouwhof *den Aldenhof* genaamd."

Hieruit blijkt klaarlijk, hoe de bezitting destijds omschreven werd. Die publieke verkoop ging dan niet door; want 12 Juni deszelfden jaars zien wij Otto graaf van Quadt en Wickrath L^{n} (uit de hand) aan Mauritz de Bruyn verkoopen.

Bl 351, 2. Aan Jhr. Mr. Dr. J. C. N. van Eys, 24 Aug. '96 tot ridder in de orde van den Nederl. Leeuw, Nov^{r} '96 tot ridder Grootkruis der orde van de Kroon van Rumenië benoemd, werd Octr 1896 eervol ontslag verleend uit zijne betrekking van zaakgelastigde met den persoonlijken titel van Minister-Resident te Bucharest, en werd hij gesteld in disponibiliteit.

Bl. 365. *Jonckvrou Sophia v. Lijnden † 1503.* Wil men de onbetwistbare donnée van *Navr* XLIV, 264: „Jouffr. Sophia v. L^{n} voersz. sterf 1503" handhaven; dan leze men ibid. XLVI, 609, r. 3 v. b. „*der* ohne männliche Erben gestorben ist", nml. Sophia's vader, Alert v. L^{n}, die alzoo 21 Oct. 1454 dood was.

Bl. 366, r. 16 v. b. *staat* prophamatie; *lees* prophanatie.

Bl. 368, r. 3 v. b. *Gouverneur van het huis Franchimont.* Volgens *Navr* XLVI, 411 werd Robert v. Lynden 26 Febr. 1578 tot Amptman van Franchimont benoemd.

Bl. 369, r. 18 v. b. *Dirk v. L^{n}, burggraaf van Dormael.* Zie zijne biografie, beneden, bl. 399 vg., 411 vg. Een zoon van Dirk en Maria v. Elderen was ook Juriaen (Jurgen) v. Lynden, heer van Opper- en Neder-Dormael, † 22 Jan. 1592, van '60—'66 burggraaf van Nijmegen; hij ontving eene stadsvereering in wijn, — vijff stadtkannen ende sijne dienaers eyn quart, maeckt IV gulden", — naar aanleiding van het verblijf van Anna van Oostenrijk, dr v. keizer Maximiliaan II, als bruid van koning Filips II op het Valkhof, bij hare doorreis naar Spanje, in Aug^{s} 1570. Later moest hij zijne heerlijkheden verkoopen; hij was ook drost en souverein opperschout van het land van Montenaken, souverein majoor van St. Truijen, waar hij begraven ligt. Als krijgsman onderscheidde hij zich in den slag bij St. Quentin. Gehuwd met Maria Nicolaasdr v. Heemskerck, liet hij dertien kinderen na („Varia uit de Geschiedenis van Nijmegen" door J. C. F. v. der Meer v. Kuffeler, 1895, bl. 54^{a}, '6^{a}).

Bl. 519, r. 17 v. b. *Christoffel Hendrik Cassius.* Vermoedlijk een zoon van den Pool Bogislaus David Cassius, 23 Mei 1723—17 Oct. '75 predikant te Zoelen. — G. Cassius was 2 Sept. 1896 passagier a/b stoomschip Obdam, van Rotterdam naar New-York, via Boulogne-sur-Mer.

Bl. 516, '28, '31, '33. *v. Grootveld* (vgl. *Navr* XLVII, 212, 5, 6, 7, 8). In het archief van het Heilige-Geest-gasthuis te Deventer is aanwezig de minute van een brief d.d. 30 Maart 1596 van den secretaris Wilhelm v. Apeldorn aan den hopman Alijcksander (*sic*) v. Groetfelt, Capitein in de Schans te Goor, waarbij

paspoort en vrijgeleide voor gezegd gasthuis gevraagd wordt. Insgelijks een brief d.d. 13 April 1596 van Arndt Thoijs (Doys?) uit Lingen aan Alexander v. Groetfelt, hopman des Konings (van Spanje), commanderende binnen Ootmarsum, berichtend dat de Stadhouder, alvorens sauvegarde te verleenen, het getal der beesten en de namen der personen wenschte te weten, waarvoor gezegd gasthuis die verlangde (zie „Catalogus der archieven van de Deventer gasthh." door Mr. J. I. v. Doorninck, 1879, n° 1269, 70).

Van de oorspronklijk adellijke, nog te L^n en elders in de Betuwe, ook te Amerongen, vertegenwoordigde familie v. Grootveld, vond ik nog:

Jan, Dirk, Wouter en Steven v. Grootveld, 19 Febr. 1436 te Utrecht onthoofd (*Navr* XXVII, 515).

Aan Wouter v. Groetvelt werd in 1459, en aan Jan v. Gr. in 1463 — borgerschap te Tiel verleend [„Algem. Nederl. Familieblad" IX (a° 1892) bl. 133^a, 4^a]".

Derck v. Groetfeld Jerefaessoen, in 1454 schepen van Tiel [Rink, „Beschrijving", Bijl. M (bl. 20)].

Cornelis Johannes v. Grootveld trouwt Juni 1738 Maria Lucia v. Twenhuisen, dr v. Emanuel, J. U. Dr. („Bijdr. Geschied. v. Overijsel" I, 87). Zie over dit geslacht ook J. H. Scheffer's „Nederl. Familie-Archief", in „Algem. Nederl. Familieblad" 1883/84. Te Venendaal ligt een Grootveldsch tiend. Onbekend is mij, of hierbij past Grootveld(t) zonder voorzetsel, bijv. de *Navr* XLV, 356 vermelde heer Grootveldt; alsmede de Petrus Gr. van *Navr* XXXVI, 326, zoon van Frans, geb. te Arkel, eerst waarnemend pred. te Gouda, ber. 8 Mei, bev. 7 Juli 1737 tot adjunkt-pred. te Vessem, Hoogloon, Kasteren en Knechsel; ber. 24/29 Maart, bev. 7/14 Aug. '40 te Schijndel en Liempde, legerpred^t in Brabant voor '47; ijverig voorstander van het Calvinisme, ook Latijnsch dichter; gehuwd met Theodora de Jongh, geschriften nalatend; en eindelijk J. D. G. Grootveld, vermaard decoratieschilder, — zie bijv. Herald. Bibl^k 1880 bl. 239, — en zijn zoon J. A. F. Gr, die 25 Febr. 1897, ter gelegenheid zijner beneficevoorstelling, in het Paleis voor Volksvlijt in „Het Parelsnoer" (of „Knecht, Dienaar en Heer") de hoofdrol vervulde.

Bl. 523, r. 13 v. b. *staat* kwamen; *lees* konden komen (want het gansche archief is door brand vernield).

Bl. 526, r. 12 v. b. *Ketelboeterswaard.* De geslachtsnaam Ketelboeter, mooglijk ook een beroepsnaam alleen, was weleer te Kulenburg bekend, bijv. Peter Ketelbuyter ter stede, die den laatsten Februari 1508 van de abdij Mariënweerd ten leen ontving vier hont lands, gelegen te Beusichem op het Hoogeind, bij het land der St. Jansheeren van Utrecht („Cartularium van Mariënweerd" door James de Fremery, bl. 372]. De Ketelboetersweerd te L^n bestond echter reeds in 1370.

Bl. 532, r. 18 v. b. De stamvader der familie Vonck zal wel uit de 12/3de eeuw spruiten, en niet uit de 14^e, gelijk Butkens stelt, die aan de combinatie

„Vonck van Lynden" de beteekenis hecht „Vonck herkomstig uit *van* Lynden", en niet, gelijk ons bleek dat werklijk 't geval is, „Vonck herkomstig uit" of „behoorend tot Lienden". Immers *Navr* XLVI, 583 herinnert aan Roelof Vonck, wiens kleinzonen in 1357 meerderjarig waren. Maria Vonck en Jacob v. Wijnbergen hadden tot dr Maria v. W., tr. Nicolaus v. Sasse, zoon van Dominicus v. S., in 1542 raad van Utrecht, bij Engel v. Voirde (Herald. Biblk 1881 bl. 374). — Herman Vonk en Maria v. Meerten, echtelieden, lieten te Ommeren 27 Mei 1798 eene dochter Dirkje (geb. 20 Mei) doopen, met Cornelia Vonk als getuige. Wat *Vonck* = fonck-drinker betreft, te Maurik bestaat de familienaam *Fonk*; aan J. M. Fonk gehuwd met eenen J. Lamers werd 29 Sept./6 Oct. 1896 een zoon geboren. Vonk was in de Middeleeuwen ook wel voornaam, bijv. Vonk v. Leeuwen, broeder van Herman v. L., zoons van Johan, te Maurik (zie *Navr* XXVI, 375); XL, 246.

Bl. 532, r. 13 v. o. *staat* Filips III; *lees* Filips II.

Bl. 533 *Vonck*. Johan Vonck gaf 11 Dec. 1578 een declaratoir omtrent de afstamming en riddermatigheid van Frans v. Leeuwen (echtgenoot van Helena Foyert), woonachtig te Maurik of te Rijswijk (in Neder-Betuwe).

Bl. 536. L. M. Vonck, controleur 1ste kl., Novr 1896 bij den landraad te Sambas (op Borneo) tot buitengewoon subst.-griffier benoemd, werd Febri '97 naar de residentie Palembang verplaatst.

Bl. 539, r. 8 v. b. *tusschen peyndonge vnd pantkeronge*, d. i. waarbij hij hem de keus liet tusschen beboeting en uitkeering (overgave) van het pand (perceel).

Bl. 539. r. 10 v. b. *staat* te Amsterdam (gehuwd in Ingerman); *lees* te Amsterdam (gehuwd in Eisendorn en Ingerman). Johanna Poulina Jolly, wede Cornelis Junius v. Hemert, moeder van eene E. C. P. v. Hemert, gehuwd met eenen K. Ingerman, † ald. 1 Sept. 1896.

Bl. 539, r 7 v. o. *bij te voegen:* te Haarlem (in Velthuysen). Ook ontmoet men Von Hemert: te Amsterdam † 31 Dec. 1896 Louise Catherine Elisabeth von H., oud bijna 71 jaar, gade van W. v. der Vliet, zuster der wede I. A. Insinger geb. von H. (te Haarlem) en van O. E von H., gade van G. Vas Visser (te Amst$_{m}$).

Bl. 540, *den Tollenburg*. Omtrent deze huizing, voormaals een burcht van beteekenis, bevat *Navr* XLVI, 583 een belangrijk gegeven. Denklijk is de daar vermelde Roelof Vonck *de eerste* bezitter van het huis met zijn weerd (de Dollenbergsche weerd) geweest. Roelof's kleinzonen, Jor Rutger, Johan, Henrik en Willem V, zien wij 26 Juli 1357 in 't bezit van dit pand. En hun nazaat Jor Huybert Vonck van Ln stond in 1674 als heer er van bekend.

Bl. 540, r. 10 v. b. *staat* Tweewyenhuizen; *lees* Tweenyenhuizen (te Vollenhove).

Bl. 542, noot 4) *lees* Over de Geeren.

„ 544, r. 8 v. b. *grachten en driften*. Driften z. v. a. drijvende wateren? In de Transvaal beteekent *drift*, meerv. *drifts*, een overzetveer.

Bl. 545. *Jor Abraham de Pagniet, heer van Flierenberg en Kermestein.* Hij, kaptn eener compagnie infanterie en luitt-kolonel, 16 Sept. 1724 overleden zijnde, op 63-jarigen leeftijd, werd den 23en dier maand in de kerk te Ln in zijn grafkelder (dien der v. Brakell's) bijgezet met 6 flambouwen en 40 rouwmantels, des Zaterdag-avonds, waarop des Zondagmorgens is gepredikt over 1 Kon. 2 vs 10, in welke lijkrede Ds. Petrus Bisschop den gestorven hoofdofficier vergeleek bij David, die ontsliep bij zijne vaderen, en in de stads Davids, te Jeruzalem, werd bijgezet [1]).

Bl. 545, r. 12 v. b. *staat* Toen hij; *lees* Toen deze, nml. Reinier Johan Christiaan de Pagniet.

Bl. 545, noot 3. Zijne zuster Wilhelmina Anna Cornelia. *Bij te voegen:* de Pagniet.

Bl. 546, *Henriette Philippine v. Brakell.* Zij, dr v. Willem Frederik tot Tedingsweerd, gesubstitueerden amptman van Neder-Betuwe, bij Elisabeth Jacoba Pompe van Kernis, geb. in 1693, gedoopt 30 Juli te Avezaat, had tot „meterse" de Gravin van Buat, „by welcker uytlandigheyt de welgeb. joffrou Johanna Hadewig v. Eck (v. Pantaleon) van Teisterbant dit kint heft ten doop gepresenteert" (Doopboek van Avezaat). Die Gravin van Buat, die destijds te Parijs woonde, was niemand anders dan Elisabeth (Elisabeth Maria) Musch, vrouwe van Nieuwveen, overbekend uit den roman van Mr. Jacob v. Lennep, de wedo van Henry Fleury de Culan, graaf van Buat, dr v. den griffier Cornelis Musch en van Elisabeth Cats (jongste dr v. den dichter Jacob Cats). Elisabeth Maria's schoonvader heette *Philippe Henry* Fleury de Culan. Hare oudere zuster, Maria Elisabeth M., vrouwe van Karnisse, gade van Matthys Pompe, heer van Slingeland, was de moeder van straksgenoemde Elisabeth Jacoba Pompe van Kernis. Vanhier, dat Henriette Philippine v. Brakell eene der vier erfgenamen was der 11 Aug. 1699 te St. Cyr bijgezette gravin van Buat, hare oudtante, wier nalatenschap eerst 30 jaren later (in 1729) mocht worden verdeeld. Zie M. G. Wildeman's „Elisabeth Musch" (Amersfoort, Firma A. H. v Cleeff, Augs 1896), een belangrijk geschrift, geput uit Prof. Fruin's aanteekeningen.

Bl. 549, r. 16 v. o. *Prins Frederik.* Van dezen vorst, Willem George Frederik van Oranje en Nassau, keizerlijk Generaal-Veldtuigmeester, te Padua 6 Jan. 1799 overleden en aldaar in de kerk der Heremieten bijgezet, werd 24 Juni 1896 het stoflijk overschot ontgraven, dat met het door den beroemden Canova uit Carrarisch marmer gebeeldhouwd gedenkteeken in het begin van Augs d. a. v., in tegenwoordigheid van den adjudant der Koningin, Baron Sirtema van Grovestins en den commissaris van den Kon. grafkelder, den burgemeester van Delft, in dezen kelder is overgebracht. In het koor der Nieuwe-kerk ter stede

---

[1]) Het Zondagsblad n° 38 (21 Sept. 1896) van het Nieuws v/d Dag bevat een artikel „Avondbegrafenissen".

achter het praalgraf van Prins Willem I werd 6 Nov. '96 in den muur nabij de consistoriekamer dit monument geplaatst.

Bl. 550, r. 4 v. b., *hoofd der familie*. Bij te voegen: nml. Dirk v. Meerten († 20 Dec. 1568), gehuwd met Berta v. Eck (v. Pantaleon, † 7 Sept. 1531), die hem Blijwerven had aangebracht.

Bl. 551, r. 3 v. o. *staat* alias; *lees* aliàs.

„ 552, „ 9 v. b. „ gezegd convent; „ gezegd convent Mariëndaal.

De Navorscher XLVII.

Blz. 216, r. 2 v. b. *Directeuren der geestelijke goederen in Gelre en Bommelerweerd* (*sic*). Men schrijft mij: Zalt-Bommel en de Bommelerwaard hadden zich in 1572 bij den Prins van Oranje gevoegd en zich als het ware van Gelderland afgescheiden; eerst in 1602 werden ze weder met Gelderland vereenigd door de reductie van 31 Maart. Doch ze bedongen uitdruklijk, dat uit de inkomsten der geestelijke goederen aldaar, niets zou betaald worden, alvorens voorzien was in de bezoldiging te Zalt-Bommel van twee predikanten, één ziekentrooster, één koster, één organist, één rector en twee praeceptoren, en dat de rentmeester in zijne betrekking zou worden gecontinueerd; zie J. G. R. Acquoy, „Jan van Venray" (Johannes Ceporinus) bl. 113; Oudenhoven, „Beschrijv. van Z.-Bommel" bl. 208; „Groot Geld. Plakkaetboek", Praelimin. p. 115; Koker, „Vicarieën" bl. 28. Hieruit valt gereedlijk af te leiden, waarom er t. a. pl. sprake is van „geestelijke goederen in Gelre *en* Bommelerwaard".

Blz. 216, r. 8 v. b. *Dr. Gerbrand Schagh, syndicus der stad Wijck.* Aldus in „Registers Archief voorm. Hof van Gelre" bl. 185. Men schrijft mij, dat voor „Schagh" te lezen is „Schagen". Hij, weduwnaar van Antoinette Wyborgh, huwde 9 Juli 1654 te Tiel Geertruy v. Lidth de Jeude, dr v. Johan bij Theodora v. Leeuwen (*Navr* XL, 251; vgl. ibid. XXXVII, 381). Zij † 25 Sept. '79, begr. in de kerk te Wijk-bij-Duurstede met grafschrift; hij † 15 Dec. 1704 („Algem. Nederl. Familieblad" 1883/84 [waarin J. H. Scheffer's „Nederl. Familie-Archief" nº 44 bl. 5a) en nº 110 bl. 3]; 1885 nº 8 bl. 217. In 1636, 55, 69, 70 1704 was hij (Mr. Gerbrand Schagen) burgemeester van Wijk-bij-Dde.

Blz. 216, r. 8 v. b. *Syndicus* (*procureur*). Een syndicus, — Grieksch *sundikos*, d. i. bijstaand vóor het gerecht, uit *sun* (met) en *dikè* (recht), — was een ambtenaar, die voor gemeentezaken in dienst stond van den magistraat, en als zoodanig verplicht om, zoo dikwijls als deze het goedvond, naar de land en kwartierdagen te reizen. Men verwijst mij naar Rink, „Beschrijv. van Tiel", bl. 251, die zegt, dat hij verplicht was de magistraatsvergaderingen bij te wonen; ingeval de Schout of Burgemeesters processen hadden, de schrifturen te stellen, en, indien Schepenen zijn advies vroegen, dit te geven. Ook verwijst men mij naar Paringet, „Beschrijv. van Grave", bl. 424: Est defensor qui ab aliquo collegio, municipio, universitate vel civitate ad causam ipsius agendam delectus

est. Officier, qui est chargé des affaires d'une ville, d'une communauté". Derhalve een procureur, die de rechtszaken eener bepaalde stad of gemeente ter harte nam. Deventer bezat in 1363 een „der stad advocaet". Zegt Rink t. a. pl. dat na 1641 van dezen post te Tiel geen gewag meer gemaakt wordt; men ziet, dat de fuuctie in 1660 te Wijk-bij-Duurstede nog bestond. Wat wij thans onder een „procureur" verstaan, heette weleer „voorspraak" of „voorspreker"; bijv. te Tiel a° 1455: „Item ter seluer tyt stont dair Jan Bernts mit Egen v. Tricht sinen *voirspraek* voir het gerigt" enz. (Rink, a. w., Bijlagen a° 1847 bl. 34). Het door geestelijken beheerde gymnasium te Megen heeft eenen *syndicus apostolicus*, d. i. rechtskundigen adviseur vanwege de R.-Katholieke Kerk.

Blz. 216, r. 14 v. b. *Geestelijke goederen, die „curam annexam animarum" hadden.* Men schrijft mij: Zulke geestelijke goederen (beneficia) werden (worden) genoemd „beneficia curata". Ze waren (zijn) òf „simplicia", waaraan zielzorg verbonden was (is), òf „commenda", waaraan voordeelen verbonden waren (zijn), zonderdat men het ambt zelf bekleedde (bekleedt). Met aanhaling van Boeles, „Geestelijke goederen in Groningen", bl. 6, en van Schrassert, „Codex Gelro-Zutphanicus", I, 108.

Blz. 221, r. 4 v. o. *staat* Strijthou; *lees* Strijthout.

Blz. 222—24. *De tien Positiën.* Men meende, dat Allard de Vries, predikant te Tiel. deze had opgesteld. Hij werd op vermoeden van Remonstrantschgezindheid in 1618 afgezet; zie mijne aanteekening over hem in *Navr* XXVI, 414.

Blz. 227, r. 8 en 9 v. b. *Amptman van Neder-Betuwe.* Niet Jor Dirk v. Welderen, maar Jor Arnt Vijgh was in 1650 amptman van dit distrikt (zie mijne „Genealogie Vijgh" in Herald. Biblk 1879 bl. 272—75).

Blz. 227, r. 4 v. o. *te lezen*: vicinus (nabuur), z. v. a. een der beide consulenten.

Blz. 229, r. 6 v. o. *staat* vermeldt; *lees* vermelden.

Blz. 229, *Neeltje v. Verzendael*, wedo Aert Vink, was 25 Jan. 1733 getuige bij den doop van Huibertus, zoon van Aelbert Vink, schoolmeester te Ommeren, bij Gerritje v. Beusichem. Insgelijks 31 Oct. '34 bij dien van Albertina Huiberta, dr. v. wijlen gezegden Albert Vink.

Blz. 229, 30. *de Schoesetter.* Den 12den Aug. 1896 hechtten te 's-Gravenhage de leden der 3de sectie van het Metalen Kruis, — ter herdenking van de overwinning bij Leuven en Bautersen in 1831, — een krans aan het standbeeld van Koning Willem II, destijds hun aanvoerder. De stoet werd voorafgegaan door de muziek der veldartillerie, waarna in open rijtuigen volgden het bestuur, waarbij gezeten was de ruim 90-jarige weduwe Schoenzetter, oud-waschvrouw der Citadel van Antwerpen; daarna het eerebestuur, en ten slotte de overige leden der 3de sectie, bestaande uit ruim 20 gerechtigden tot het dragen van het Metalen Kruis.

Blz 231, r. 7 v. b. en noot 3: *Jan Fay.* Een bevriend aarts-Tielenaar, wien

mijn oprechte dank voor zijne opmerkingen bij deze toekomt, schrijft mij, dat hij hem vermeld vindt als Jan Tay, in 1670 koster, in '99 weeshuismeester, in 1700 Fransch schoolmeester. Is dit zoo, dan heeft de „Boekzaal der Geleerde Wereld" van Mei 1737 zich vergist. Mijn vriend vermoedt, dat hij dezelfde was als Jan Tay of Taai, die zich in 1702 mengde in de Plooijerij te Tiel, en deswege bij vonnis van 5 Dec. 1702 werd verbannen (Rink, a. w., bl. 107; Mr. A. Brants, „Geldersche Plooijerijen" bl. 116); welk vonnis 22 Maart 1703 werd opgeheven en vernietigd [Rink, a. w., Bijvoegsels (a° 1836) bl. 6]. En noemt als tijdgenooten van dezen, te Tiel:

Jan Ta(a)ij, in 1671 marktschipper op Rotterdam.

Hendrik T., in 1675 koopman, gehuwd met Anna v. Wezel. Zoon van Gysbert, vermeld in 1658. Hij won bij haar:

a. Gysbert, in 1695 Fransch schoolmeester ter stede.

b. Rochus.

Nog geeft hij op:

Aart Ta(a)ij, in 1712 deken van het bakkersgild, provisor der Algemeene Armen.

C. Ta(a)ij, in 1734 koperslager, die twee klokken kocht uit den Tielschen kerktoren.

Jacob Ta(a)ij, in 1735 procureur, echtgenoot van J. Barange.

Ek-en-Wiel, 4 Mei 1897.

Van Eijl. — Mr Wessel, Joseph Godfried van Eijl, geb. te .... den ..... overl. te ..... den ....., zn van ..... en van ..... huwt:

1° te ..... den ..... Arnolda Cornelia Haak. geb. te ..... den ..... overl. te ..... den ....., dr van ..... en van .....

Uit dit huwelijk: (kinderen ?)

2° te ..... den ..... Anna Maria Theresia Hackfort tot ter Horst, geb. te ..... den ..... overl. te ..... den ....., dr van ..... en van .....

Uit dit huwelijk: (kinderen ?)

Beleefd wordt verzocht deze opgave aan te vullen en te verbeteren.

Zutphen. J. GIMBERG.

Grevel (XLVII, 164). Te Steele aan de Ruhr (Westfalen, Pruis-

sen) woont (woonde althans ten jare 1878—'88) de Apotheker W. Grevel. Deze heer, even als ondergeteekende, lid van den *Verein für Niederdeutsche Sprachforschung*, vertelde mij eens, dat zijn geslachtsnaam eigenlijk de oorspronkelijke Duitsche benaming was van den das (*Meles taxus*). Ook voerde hij, als ik mij wel herinner, zulken dier in zijn geslachtswapen.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

De balk in de heraldiek. — Dat die balk *faas*, *fasce*, uit latijn fascia = band, windsel; *bande* = band, — oorspronklijk diende om den gordel en den gordelriem der ridders af te beelden, gelijk ik in het Maandblad van het genootschap „De Nederl. Leeuw" IX (a° 1891) bl. 90b heb zoeken aan te toonen; blijke uit de benaming van den dwarsbalk bij de Arabieren, nml. *isâbe*, d. i. gordel. Deze balk was, volgens „Herald. Biblk 1879 bl. 203, de oudste en eenvoudigste nationaal-Arabische heraldieke figuur (die het schild in tweeën verdeelde). In de 13de eeuw ontmoet men Saraceensche wapenschilden, die in wit zulk een gordel van groen hadden; de gebruikelijkste echter waren die met een witten gordel in een rood veld. Dit laatste Saraceensche wapen, — zegt Herald. Biblk t. a. pl., — waarvan tot in de 15de eeuw verscheidene voorbeelden zijn aan te wijzen, was het type van het Oostenrijksche zoogenaamde *Bindenschild*, het wapen van het Oostenrijksche keizershuis. Die balk is dus van Oostersche herkomst, en wordt derhalve door oude latijnsche schrijvers terecht met *balteus* of *balteum* = gordel of riem, vertolkt. JAC. A.

KERKGESCHIEDENIS.

BIJZONDERHEDEN UIT HET 3de NOTULENBOEK

DER VOORMALIGE CLASSE VAN VOORNE, PUTTEN EN OVERFLAKKEE.

MEDEGEDEELD DOOR

H. DE JAGER [1]).

HEENVLIET.

In 1619 werd door de Classe van Leiden, „vervangende de gemeente tot Noordtwijck", tot predikant dier gemeente beroepen J. Agricola. Door gedeputeerden, aan wier hoofd stond Isaäcus Junius, predikant te „Catwijck op den Rijn", werd in de vergadering van 9 Dec. 1619 verzocht „de ontslaghinge van D. Johan Agricola". Twee ouderlingen van Heenvliet verklaarden, „nademael dat niemandt tegen sijn gemoedt wel en is te houden, dat sy soo veel daer niet tegen en hadden, dat D. Agricola dat beroup soude volgen, maer doch dat sy daertoe niet en connen verstaen, dat hy nu soo metten eersten soude vertrecken, dewyle sy van hem van te voren niet en sijn gewaerschouwt". De Magistraten van Heenvliet verzochten den 30sten Dec. „instantelijck dat D. Agricola van haer niet en werde gedimitteert, verclarende dat sy met hem seer wel gedient" waren. Zij voegden er bij „dat, indien hy de beroepinge soude moeten volgen, hy dan niet en wierde van de Classe ontslagen, vooraleer dat hare kercke wederom van èen ander ware voorsien, deurdien dattet anders" stond „te duchten datter afbreuck in hare Gemeente deur de Wederdooperen geschieden" zou. De redenen, die de Classe aanvoerde om Agricola te doen blijven bij zijne Gemeente, hadden op hem geen vat. Hij verklaarde „geneycht te sijn het beroep te volgen, ende dat om dieswille dat

---

[1]) Vervolg van Nav. XLVII, blz. 181.

apparent" was „goede stichtinge ende winste deur hem aldaer te sullen geschieden, daer doch jegenwoordich in Heenvliet cleynen aenwasch van de Gemeente" was. De Classe stond, alles overwogen hebbende, Agricola toe 't beroep op te volgen, maar hij mocht niet vertrekken, voordat Heenvliet voorzien was. De laatste bepaling werd niet gehandhaafd. Den 13den Jan. 1620 kwam de Classe samen en in de Acta van dien dag staat: „Is gelesen vooreerst een seker absoluit ontslach D: Agricolae van de kercke ende Magistraet van Heenvliet, mitsgaders een missive van den Classis van Leyden, daerinne seer instantelick versocht wordt aen desen Classem, dat J. Agricola metten eersten soude meugen de kercke van Noortwijck volgen, dewyle den staet ende gelegenheyt dier kercke sulcx opt alderhoochste vereyschet. Waerop de Broeders, in de vreese des Heeren lettende daer beneffens oock op de vrye verclaringe van die van Heenvliet nopende d' ontslaghinge D. Agricolae, soo veel hun aengaet, niet hebbende oock eenige gewichtige redenen om den voorn. Agricolam op te houden, hebben den Classi van Leyden ende die van Noordtwijck haer versoeck ingewillight ende D. Agricolam mits desen ontslagen om metten eersten hemselven tot Noordtwijck te transporteren". Nog in Januarij 1620 vertrok Agricola naar Noordwijk. In April 1622 waren aan H. Meeuwesteyn, „waert in den Toelast" te Brielle, nog de kosten niet betaald van hetgeen door de Classe van Voorne en de gedeputeerden der Classe van Leiden ten zijnen huize gebruikt was, toen men handelde over het ontslag van Agricola. De Leidsche Broeders, daarover aangeschreven, verklaarden niet gerechtigd te zijn tot betaling van die kosten. De Brielsche Heeren beweerden het tegendeel „ende dat om dieswille dat D. I. Junius, van de Classe van Leyden om de ontslaghinge D. Agricolae te bevorderen gedeputeert, de maeltijdt voor de Broeders hadde doen bereyden ende oock haer genoodight, ende comende als syne gasten heeft gewellecoemt". In Sept. 1622 werd besloten dat de waard nog eens ernstig aan de Classe van Leiden om betaling zou schrijven, en dat, bijaldien alsdan geen betaling mocht volgen, de Classe van Voorne de rekening zou voldoen.

Toen den 30sten Dec. 1619 besloten was Agricola te ontslaan, werd „voorgeslagen” aan die van Heenvliet te „recommanderen den sone van Joris de Coster” en werd goedgevonden dien zoon eerst voor de Broeders te laten proponeeren over Matth. 5 : 20. Uit de Acta van 30 Maart 1620 blijkt, dat genoemde man niet de opvolger van Agricola werd. Eenige gedeputeerden der „Heerlickheyt van Heenvliet” verschenen toen voor de Classe „met behoorlicke credentiën, in welcke credentiën bevonden wierd, dat sy gesamentlijck (kercke ende Magistraet) waren geneycht omme de facto te beroupen tot haeren predicant eenen proponent, woonachtich binnen Delff, genaemt Cornelis Simonsze, dewelcke syne gaven in hare kercke hadde laten hooren met soodanich een welgevallen ende goedt genoegen der gantscher Gemeente, dat se daerdeur eendrachtelijck waren bewogen geworden om Cornelis Simonsze te beroupen”. De heer Persijn te 's-Gravenhage had als voogd van de „joffrouwen, dochteren van den E. Heere Maximiliaen Baron ende Heer van Cruningen”, vrouwen van Heenvliet, reeds de vereischte agreatie geschonken en door de Gedeputeerden van Heenvliet werd nu de „toestemminge” van de Classe gevraagd. Daar de Broeders van Cornelis Simonsze „niet anders en hadden gehoort dan 'tgene loffelijck is”, consenteerden zij in 't beroep en droegen Cornelis op zich te „bereyden tegens het examen opten 28en April eerstcomende”. Vrijmoedig moest hij zeggen of „dien tijdt al te cort wesen soude”; zijn antwoord was, „dat hy met Gods hulpe tegen den voorgemelden tijdt gereedt” zou zijn, en daarop werd hem als tekst om te proponeeren opgegeven Joh. 1 : 17. Den 27sten April 1620 werd de propositie gedaan met het gevolg dat de Broeders hem „bequaem” oordeelden „om hem in de stucken der leere, totten kerckendienst noodich, te ondersoecken”. Den 28sten April had het examen plaats en Cornelis gaf „allen den Broederen goet contentement”; dientengevolge werd hij „bequaem geoordeelt om totten dienst van de kercke des Heeren gebruyckt te worden”. Met „handttastinge” werd hij daarop toegelaten „totten H. Kerckendienst” en aangenomen als lid van de Classe.

HEKELINGEN.

Balthasar van Beaumont vertoonde in de vergadering van 28 Maart 1611 aan de Broeders „een beroepinghe op zijn persoon gedaen by de kercke van Sparenwoude ende Sparendam", en verzocht „ontslaginge van zijn dinst tot Hekelinghe". De Classe stelde de zaak uit „ten eynde men de Gemeente mochte hooren", en er werd „goetgevonden dat de proponenten des Classis moghen verwillicht worden om aldaer te gaen prediken ende alsoo te vernemen offer ymant ware onder deselve, daertoe zy gesint souden moghen zijn". Den 31sten Mei 1611 werden de „gecommitteerde van de kercke van Hekelinghe" door de Classe gehoord en dezen stelden „het vertreck van Baltasar in de handen van de Classe om daerin te doen naer behooren". Al de Broeders verklaarden daarop „dat haer de bywooninghe van Baltazar lief ende weert soude wesen; nochtans acht nemende op de meeste stichtinge", ontsloegen zij Balthasar als predikant van Hekelingen. In dezelfde vergadering, waarin dat ontslag werd gegeven, verzochten „de gecommitteerde van de kercke ende Magistraet" van Hekelingen „dat se terstont wederomme mochten versien werden ende tot dien eynde mochten beroepen Pieter Steyaert, schoelmeester op de Stadt". De Classe stond zulks toe. Pieter Steyaert was den Broederen geen onbekende. Reeds 6 Oct. 1609 had hij tegelijk met Paschier de Fyne eene propositie gedaan, waaraan de Broeders een „goed contentement" hadden gehad. Nadat hem „eenige dingen aengeseyt" waren „dienende tot verbeteringhe", verzocht Mr. P. Steyaert „de naestcomende Classe gepreëxamineert" te mogen worden. Het werd hem toegestaan met eene vermaning tot „neersticheyt". Den 20sten April 1610. deed P. Steyaert weer een propositie, die den broeders wel beviel en Van Gellinckhuysen werd opgelegd hem „de naeste komende Classe te preëxamineren" en hem „8 off 10 dagen te voren een texst te geven". In Junij 1610, nadat hij een propositie gedaan had, waarin de Broeders „een redelijck goet behagen" hadden, kweet Van Gellinckhuysen zich van zijn taak en Mr. Pr. Steyaert, „redelijck tot contentement van de broederen" geantwoord heb-

bende, werd toegelaten „in tegenwoerdicheyt van een predicant te moghen opentlijck prediken [1]) ende hem te oeffenen". In de Acta van 14 Oct. 1610 leest men: „Is gelesen het versoeck van Pr. Steyaert, begeerende recomandatie in zijn noot aen de Heeren Staten. Is hetselve hem vergunt". Nog twee proposities deed Steyaert, 1 Maart en 1 Aug. 1611. Toen hij de tweede deed, was hij beroepen te Hekelingen en zij moest dienen om te beoordeelen „off men totte examinatie soude voortvaren". Het examen geschiedde op den 1sten Aug. 1611 door J. Agricola, die hem 8 dagen te voren een tekst had opgegeven voor zijn propositie, en de uitslag was dat al de Broederen op de vraag: „Hoe haer de antwoorde behaechden?" verklaarden „dat sy genoech gedaen" waren, „biddende den Heere hem te stercken". Onmiddellijk daarop werd bepaald door wie Steyaert zou worden voorgesteld en bevestigd, zoodat de vacature nog in 1611 te Hekelingen vervuld werd. Steyaert voegde zich bij de contra-remonstranten. In de vergadering van 29 April 1620 vroeg Steyaert raad aan de Broeders, hoe te handelen ten aanzien van eene weduwe, die „ontrent 14 weken" weduwe was en verzocht had in ondertrouw te worden opgenomen. In de Acta leest men daarover: „De Classis heeft goedtgevonden onsen Broeder aen te seggen, dat hy de weduwe sal vermaenen, dat d' eerbaerheyt wel vereyscht dat se noch 14 dagen ofte een maent vertoeve, ende ingevalle sy daertoe niet en can gepersuadeert worden, dat hy hen dan d' ondertrouwe sal afnemen".

MELISSANT.

In 1620 werd voor Melissant prediking gevraagd. Acta van 20 Oct. 1620: „Job Jobsze, schout van Melissant, heeft by monde ende geschrifte versocht, dat de plaetse van Melissant somtijdt met predicatiën mochte worden gedient in hare kercke, opdat alsoo deur dit middel de inwoonders derselver plaetse te beter geleert

---

[1]) Toen in 1610 Ds. Pilaert krank was en hulp behoefde, werd door de Classe op den 20sten April bepaald, dat Pr. Steyaert 9 Mei zoude preeken „in Pilaerts bywesen".

ende onderwesen mochten worden". Den 21sten Oct. werd over de zaak gesproken en deze beschikking genomen: „Sullen de Broeders D. Petrus Pilius ende Anthonis Adriaensze die van Diericxlant aenspreken om haer te bewegen dat deur haren predicant die van Melissant meugen werden bedient, ter drie weken eens, met eene achtermiddaechsche predicatie". Te Dirksland werd de combinatie niet gewenscht. Acta van 24 Nov. 1620: „Tot de bedieninge der kercke van Melissant alle drie weecken eens (also de kerckenraedt ende Magistraet van Diericxlandt niet conden bewogen worden vooralsnoch dattet by haeren predicant per combinatie soude worden bedient) is d' eerste bestemt Johannes Fleurkins, de 2e Jan Simonsze van den Bergh, de 3e Jeremias Hennicard, de 4e Adriaen Lodovijckse ende de 5e Anthonis Adriaensze Nout". De Classe liet het er echter niet bij en de Staten werden in den arm genomen. Acta van 15 Julij 1621: „Is verstaen dat die Broeders, die opt Outdorp sullen gaen, haer sullen voegen by de Magistraet ende kerckenraedt van Diericxlandt, om met haer te spreken van de resolutie der Ed. Mog. Heeren Staten, genomen op het bedienen van Melissant by haeren predicant Jan Simonsze, om deselve sonder eenige swaricheyt te maecken in te willigen". De inwilliging liet zich niet wachten. Althans, in de Acta van 6 Sept. 1622 staat: „Jan Simonsze heeft aen de vergaderinge versocht hare getuygenisse, dat hy den kerckendienst in Melissant waerneemt, ende by requeste aen hare Ed. Mog: te versoecken sijn toegeseyde sallaris, hetwelcke hem ingewillight is".

MIDDELHARNIS.

Tobias van Gellinchuysen ontving in 1611 twee beroepen. Van het eerste leest men in de Acta van 1 Maart 1611: „Is verschenen Geeraert Thol, secretaris van Hasersouwe, met credentie van de Magistraet ende kercke, om de beroepinghe te bevoorderen op Tobias van Gellinckhuysen, dienaer in Middelhernisse. Sijn oock gelesen de beroepinghe van de kercke ende magistraet van Hasersou op den persoon van T. Gellinckhuysen ende is vuytgestelt

hiervan te spreken, totdat die van Middelhernisse sullen gecomen zijn. — De Baljou ende rentmeestere van Middelhernisse, met credentie van overheyt ende kerckenraet, versoeckende dat sy haeren diennaer T. Gellinckhuysen souden moghen behouden, alsoo hy goede stichtinge doet: de vergaderinghe gehoort hebbende dit versoeck mitsgaders het versoeck van die van Hasersouwe, is besloten dat men die van Middelhernisse sal helpen om Gellinckhuysen te behouden. Ende tot dien eynde sal men scryven aen de E. Heeren Edelen ende de ontstichtinge. die daer rysen soude, vertoonen. De Secretaris van Hasersouwe is aengeseyt, dat de Classe alsnoch niet en verstaen tot het vertreck van Gellinckhuysen, maer dat hy wille de heeren van Hasersouwe bidden, dat sy willen tevreden sijn in sijn verblyven". In de vergadering. 1 Junij 1611 gehouden, kwam er tegen Gellinchuysen een klacht in over zijn onzuiverheid in de leer. In de Acta van die vergadering staat: „Is in de vergaderinghe verschenen Pauwels de cleermaker, fransman, woonende tot Middelhernisse, hem beclagende over den predikant aldaer, als dewelcke soude geleert hebben het tgene met Godts woort ende de leere, die tot noch toe in de kercken geleert is, soude stryden. Sijn clachten ende poincten der beschuldinge zijn gehoort, die hy schriftelijcken heeft overgelevert: waerop Tobias Gellinckhuysen predikant zijn verantwoerdinghe mondelinghe heeft gedaen, doch is by de broederen goetgevonden, dat Tobias voorsz. corttelick sijn antw. op de poincten der beschuldinghe soude by gescrifte stellen ende aen de broederen overleveren, het dwelc hy heeft ingewillicht." Nog in dezelfde vergadering werd het verlangde geschrift door den beklaagde ingeleverd, maar de Broeders besloten de zaak „op te schorten tot de naeste classe ende de sake in zijn geheel" te laten „blyven aen beyde zyden". Den 1sten Aug. 1611 kwam de zaak weer en voor het laatst aan de orde. In de Acta van dien dag leest men: „De acte van verleden Classe is gelesen ende daerinne gevonden eenighe swaricheyt van Tobias Gellinckhuysen: waerop de voorsz. is aengesproken over een scrift, het dwelck eenen Pauwels fransman heeft overgegeven tegen Tobias voorsz., over welcke scriften hy hem heeft ten deele verclaert ende

de Broeders eyndelijck daermede sijn vernoeget, soo vele die sake aengaet". Kort daarop ontving Gellinchuysen een beroep naar Woerden, dat hij aannam. In de Acta van 18 Oct. 1611 staat: „De ouderlinck der kercke van Middelhernisse Marcelis Pauwelsze heeft versocht, overmits tvertreck hares predicants naer Woerden, dat zy versorcht mogen worden van een ander getrouwe predicant, welken last hy verclaert te hebben van den kerckenraet aldaer, gelijck oock onse broeder Tobias Gellinckhuysen datselvighe bevesticht heeft waer te wesen. Ende aengesien de kercke van Middelhernisse tversorgen van een ander predikant in handen des Classis gestelt heeft ende sonder deselve beloeft in het beroepen van een ander predikant niet te attenteeren, soo heeft de Classe sulx op haer genomen, mits dat men den ouderlinck een brief aen den kerckenraet mede soude geven, dit te kennen gevende, ende is D. Valerio alderierst opgeleyt aldaer zijn gaven te laten hooren. Ende soo Valeri saeken niet succedeeren, dat alsdan Florianus sal scryven aen den Broeder van Romerswael. — Heeft onse Broeder Tobias Gellinckhuysen vertoont zijn beroepinge van de kercke van Woerden op zijn persoon, verclarende ontslagen te wesen van zijn kercke tot Middelhernisse, versoeckende van de Classicale vergaderinghe ontslagen te mogen worden. Heeft de Classicale vergaderinghe den voorsz. Broeder zijn begeertte toegestaen ende denselven de Gemeynte van Woerden vergunt. Tobias Gellinckhuysen attestatie versocht hebbende, is hem die van de Broederen gegeven".

De opvolger van Tobias van Gellinchuysen was Jacobus Carpentarius, die te Middelharnis van 1612—1619 werkzaam was. Over zijne benoeming, afzetting enz. zie men hetgeen ik meldde in *De Brielsche Archieven, Geschiedkundige Mededeelingen*, blz. 107—114.

Over Cornelis Hayman, theol. cand., die in de gemeente van Middelharnis een korten tijd arbeidde, over den toestand dier gemeente en over Jacobus Ridderus, die 30 Nov. 1621 te Middelharnis als leeraar bevestigd werd, zie men a. w. blz. 114—118. Op de vraag van Ridderus, in de vergadering van 6 April 1622 gedaan, „op hoedaniger wyse hy eenen kerckenraedt verkiesen

sal?" werd hem geantwoord „'t selve te doen met de naestgesetene predicanten deses Classis".

NIEUWENHOORN.

In 1618 waren er te Nieuwenhoorn sommige lidmaten, die het niet eens waren met den contra-remonstrantschen predikant der gemeente [1]), en daar er nu wel contra-remonstranten gingen „prediken op particuliere dorpen voor weynich persoonen", gaven zij hun ernstig verlangen te kennen, dat hetzelfde zou geschieden in hun dorp. Twee predikanten deelden die begeerte in de vergadering van 24 April 1618 aan de Broeders mede en het besluit, dat genomen werd, is aldus genotuleerd: „Is geresolveert, dat voor al eens te comen tot executie van de sake eerst sal informatie werden genomen van de gelegenheyt der plaetse ende getal mitsgaders de gestaltenisse der persoonen, waervoor sulx tot voortplantinge van de waerheijt soude gescieden; daernaer dat hetselvige met den Remonstranten binnen den Haeg ende Leyden gecommuniceert sijnde, alsdan requeste tot authorisatie by de E. Mo. Heeren Staten daerop soude werden versocht. Ende sijn daertoe gecommitteert D. Th. Ryckewaert, Burchvliet, Tijckmaker ende Carpentier".

In de vergadering der Classe van 27 Nov. 1618 gaf de kerkeraad van Nieuwenhoorn te kennen, dat „de kercke van Nieumegen door sekere missive versocht" had „voor sekeren tijd Leonem te mogen hebben by leeninge". Die van Nieuwenhoorn verklaarden daartoe „niet te connen verstaen" en vroegen het advies der Classe. De Broeders besloten, „alsoo de noot van de kercke van Nieumegen haer niet soo wel bekendt" was „als de tegenwoordige standt van den Nieuwenhoorn, dat Leo in zijn kercke blyven" zou, „totdat naerder de gelegentheyt van Nieumegen blycken" zou.

[1]) Deze leeraar, Leo, vroeg in 1610 aan de BB. of een lidmaat gaan mocht in „de papisten kercke" en daar een preek hooren of staan „over den doop van een kint". De vergadering oordeelde dat de lidmaten ernstig vermaand moesten worden „sulx te laten" om „'t groot gevaer", dat daaruit zou kunnen ontstaan.

Den 3den Dec. 1618 kregen de Broeders inzage van 3 brieven, geschreven door J. Verheyden, F. Hommius en Henricus Arnoldi, waarin zij ernstig verzochten dat de Classe tot de leening van Leo besluiten zou. De kerkeraad van Nieuwenhoorn kon, ook na de lezing der brieven, niet „verstaen tot de leeninge", waarop de Broeders der Classe zich gedrongen gevoelden „redenen van persuasie te gebruycken", hetgeen ten gevolge had dat de kerkeraad de leening inwilligde op deze condities, 1° dat „haer kercke mocht versorght worden met een bequaem proponent voor Leonis vertreck", en 2° dat „die van Nieumegen" moesten „beloven geen beroepinge te maecken op Leonem". Leo vertrok naar Nijmegen, nadat door gedeputeerden van de Synode „de swaericheyt, tusschen den borgemeester Pieter Jacobsze [1]) ende Leo geresen door seker geschrifte Leonis, affgedaen" was. Weldra werd Leo te Nijmegen beroepen en met goed gevolg. Acta van 5 Febr. 1619: „Sijn gelesen twee missiven van Nieumegen, eene van den Magistraet ende d' ander van den kerckenraedt van date den 9 Januarij stilo veteri 1619, vertoont door D. Gysium ende Jacobum Heydanum, versoeckende ernstelijc Leonem tot haer predicant. De beroepinge, op Leo gedaen, is de kercke van den Nieuwenhoorn voorgehouden, dewelcke daertoe niet hebben willen verstaen om haeren predicant Leonem van zynen dienst t' ontslaen, seggende dat dit strijdt tegens de gemaeckte conditie, waerop Leo die van Nieumegen is geleent, namelick dat hy op soodanige voet daer gaen soude, mids dat hy van haer niet en soude worden beroepen; dat ooc de standt van de kercke van den Nieuwenhoorn niet en can lyden zijn vertrec. Ende alhoewel de Classe haer aenwees, dat die conditie wel was aengeteyckent, maer van die van Nieumegen niet ingewillight, ende dat de noot van Nieumegen verre de noot van den Nieuwenhoorn overtrefte, soo hebben evenwel die van den Nieuwenhoorn het vertreck haers predicants niet geconsenteert voor die reyse. -- Leo zijn intentie afgevraeght zijnde, heeft geandwoordt dat hy wel wil blyven in den Nieuwenhoorn, siende op den standt zyner kercke, dat hy

[1]) Zie over dezen burgemeester Alg. Ned. Familieblad, jaarg. 1894, p. 98—103.

nochtans ooc wel wil vertrecken, lettende op de wetticheyt der beroepinge, doch by hem selven niet wetende wat hy doen oft laeten sal, onderwerpt hem t' oordeel Classis, begeerende nochtans niet verbonden te wesen aen die van Nieumegen, maer dat zy beyde haer vryheyt souden houden, malcander beproevende voor een jaer, welc laetste de Classe Leoni heeft ontraden, dwelc Leo ooc gevolght heeft. De Broederen Classis, de redenen soo van de kercke van Nieumegen als ooc van den Nieuwenhoorn rypelijc hebbende overwogen, midsgaders Leonis meyninge in desen verstaen, hebben eyndelijc naer rype deliberatie, siende op den tegenwoordigen standt van Nieumegen ende de wettige beroepinge, op Leonem gedaen, eendrachtich geaccordeert het versoec van de kercke van Nieumegen, stellende de saecke gantschelyc aen de kercke van Nieumegen ende aen Leo, ten waere dat de kercke van den Nieuwenhoorn, t'selve aengedient zijnde, eenige redenen noch hadde in te brengen, die suffisant waeren tot verhindering vant voors. consent. Ende alsoo de Broeders van den Nieuwenhoorn niets nieuws hebben ingebracht, soo zijn de Broeders Classis gebleven by haer voorgaende resolutie, mids dat Leo niet en vertrecke voor Paesschen aencomende, opdat men middelertijdt mach uytsien naer een bequaem predicant in zijn plaetse".

Den 18den Febr. 1619 verschenen in een buitengewone vergadering der Classe gedeputeerden van „Nieuwenhoorn ende Nieuwe Gote, beyde van de kercke ende van den Magistraet", met verzoek het beroep in te willigen, dat op Jan de Court uitgebracht was. Deze leeraar was ook te Abbenbroek beroepen. Op de vraag „waervoor hy beyde die beroepingen hielde", verklaarde De Court aan de Broeders der Classe dat hij „se beyde voor wettelijc" hield, en dat hij, „oversulx niet wetende, welc van beyde hy soude accepteren", zich onderwierp aan 't oordeel der Classe. Deze vond zich bezwaard „sententie over deselvige te strijcken" en er werd bepaald de zaak bij „lotinge" te beslissen. Zoowel die van Abbenbroek als die van Nieuwenhoorn vonden zulks goed en na aanroeping van Gods naam is De Court of Courtenius „by lotinge die van den Nieuwenhoorn toegevallen". Aan Leo werd opgedragen

's mans „voorstellinge ende bevestinge" te doen voor zijn vertreck" [1]). Den 9den April 1619 werd de vergadering der Classe gehouden te Nieuwenhoorn; toen werden „gelesen de attestatiën van Jan de Court, soo van de Classe van Delf als Rotterdam"; de Classe nam „daeraen een goet genoegen" en De Court werd „aengenomen tot een lid des Classis". In 1620 lieten de Wethouders van Nieuwenhoorn, die „het gewoonlick schoolhuys vercocht" hadden, „de schole houden in de kercke, waerdeur groote stanck ende vuylicheyt in de kercke gebracht" werd. Op verzoek van De Court besloot de Classe den 29sten April daarover met de Magistraten te spreken. In 1621 werd De Court beroepen te Goedereede en hij vertrok derwaarts; zie op Goedereede. In zijne plaats werd te Nieuwenhoorn beroepen Petrus Montanus, die den 23sten Aug. 1621 voor de Broeders een propositie deed, die „haer sulcx heeft bevallen dat se goedt gevonden hebben tot de examinatie van sijn persoon in de stucken der christelycker leere voort te gaen". De antwoorden, die hij gaf, bevielen den Broederen der Classe en den Gedeputeerden van de Synode „soo wel, dat se hem totten kerckendienst bequaem" oordeelden, „waertoe hy (nadat syne beroepinge mitsgaders d' attestatiën syner studie, leere ende leven waren overgelevert ende gelesen) met handttastinge is opgenomen ende ernstelijck vermaent met naersticheyt in syne aengevangene studiën te continueren".

(Wordt vervolgd).

---

[1]) Eerst was hij schoolmeester te Delft. Zie op Abbenbroek.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

AANWAS MAAR GEEN AANWINST [1].

Niet alle overgenomen of nieuw gesmede uitdrukkingen dragen, zoo zeer als de vermelde, het merk der vreemdheid als op het voorhoofd. Vele zijn er, die bij eene oppervlakkige beschouwing lichtelijk als niet zoo afkeurenswaardig zouden worden aangezien, maar toch om de eene of andere reden niet mogen worden toegelaten. Zoo is menig werkwoord op zich zelf onberispelijk, doch wordt door de bijvoeging van eenig overtollig of niet juist gebezigd voorzetsel of bijwoord ongepast.

Wij brengen tot deze rubriek:

Aanverheffen. Bilderd. Navonkel. D. I. bl. 79:

> U *verheffen* Serafynen ....
> 't Heilig, Heilig, Heilig *aan*.

In *aanverheffen* is *aan* volstrekt overtollig.

Aandroomen. Feith, Dicht- en Proz. Werken, XI, bl. 198:

> Maar Jezus kent den mensch, zoo als hij waarlijk is ....
> Hij *droomt* geen kracht hem *aan*, die hij niet meer bezit.

Iemand iets aandroomen voor door of in droomen aanbrengen is onzin, omdat het droomen van iemand niet kan uitgaan van een' ander.

---

[1]) Vervolg van Nav. XLVII, blz. 56. — Op bl. 55 is bij 't woord *opdammeren* door den Red. een noot gevoegd, uit wier plaatsing ik meen te moeten afleiden, dat de aanteekening niet goed is begrepen. De beteekenis van *opdammeren* was den Steller der aant. natuurlijk niet onbekend. Zij is trouwens vermeld in 't Woordenb. der Freq. waarnaar verwezen is. Leest men t. a. p. dat „*optroezen*, opbinden, gemaakt van het Fransche trousser, geen Nederl. woord is en ons evenals *opdammeren* onverstaanbaar moet voorkomen", dan beduidt het laatste, dat het woord *optroezen* ons. Nederlanders, zonder kennis van het Fransch, onverstaanbaar moet voorkomen, evenals het woord *opdammeren*, zonder kennis van het Hoogduitsch.

Aantreden. Mulder, Bijbel voor de Isr. Jeugd, I. bl. 93: Met het herleefd vertrouwen . . . . had Kaïn zijn zwervend en dolend leven *aangetreden.*

Aantreden voor te gemoet treden blijkt onaannemelijk bij vergelijking met hetzelfde voorzetsel in *aanstappen*, *aankomen*, enz.

Begerechtigd, *onbegerechtigd.* Ypey en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. kerk, III. 400: ten einde zij bekwaam wierden, om openbare belijdenis van hunnen nieuwen godsdienst af te leggen, en alzoo *begerechtigd* mogten worden tot het plegtig gebruik van 's Heeren heilig avondmaal. Ald. bl. 712: wie tot deszelfs gebruik *begeregtigd* waren. Ald. 213: de synode . . . verklaarde hem . . . *onbegeregtigd* tot de viering van het heilig avondmaal [1]).

Rechtigen is recht geven, zooals machtigen macht geven; er bestaat dus geene reden dit ww. met nog twee voorzetsels te vermeerderen tot begerechtigen.

Beleeren. Meerman, De Groots Vergel. der Gemeeneb. II. bl. 239: Van daar, dus *beleert* de Priester den Wetgever, van daar alle die Zinnebeelden enz. Scheltema, Gesch. en Letterk. Mengelwerk, D. IV. St. II. bl. 175: door minkundigen te *beleeren.* De Raadt, Lager Onderwijs in Engeland, bl. 265: om hen (d. i. de kinderen) te *beleeren* over allerlei zaken. Dautzenberg, Verspr. en Nagel. Gedichten, bl. 167: de teeder *beleerende* vader [2]).

De les, die het leeren ondergaat, zou naar ons taaleigen eerder *beleerd* mogen heeten, dan de persoon, die haar leert.

Benutten. Meerman, a. w. I. bl. 186: dat zij de ligging van ons land *benutteden* om eenigen buitenlandschen handel te voeren. Ald. II, bl. 240: wij hebben de driften zelven zoeken te *benutten.* Bogaers, in de Werken der Holl. Maatsch. D. X. bl. 263: Het voornaamste . . . is hier door mij *benut.* Jorissen, Const. Huygens, I. bl. 299: De man . . . heeft de lange ervaring van het leven *benut.*

Benutten klinkt niet fraai en doet aan het nuttigen van spijs denken. Het had evenmin als *beleeren* uit het Hoogd. moeten zijn

---

[1]) Weiland heeft *onberegtigd.*

[2]) 't Woord komt ook voor in De Toekomst, 1867. bl. 483.

overgenomen. Er bestond niet de minste reden voor. Dit geldt ook

Bestreven, *bestreving*. Kasteleyn, Nieuwste Poëzij, II. (1793), bl. 133:

— 't Onderscheiden doel, dat ik met u *bestreeve*.

Van der Hoop, Lente en Herfst, bl. 26:

'k *Bestreef* die taak eens jonglings niet.

Ald. bl. 53:

— 't Hart van heel der Schriftgeleerden bent,
Dat door het dwaallicht van zijn letterwaan verwend....
Gerechtigheid *bestreefde* in weidsche plechtigheên.

Bogaers, Gez. Dichtw. II. bl. 237:

Met die (deugd) het goede en 't waar' *bestreefd!*

Schouten, De Vrijmetselarij, bl. 102: het meest geliefde doel harer dagelijksche *bestreringen*.

Bestreren, voor streven naar, zou gelijk staan met behaken, voor haken naar, bedorsten, voor dorsten naar enz.

Bijleggen. Van Kampen in de Werken der Holl. Maatsch. III. bl. 326: Zelfs het niet onedele gevoelen . . . wordt door Milton aan Satan *bijgelegd*. Dez. Vaderl. Karakterkunde, II. bl. 569; deze (geaardheid) wordt nogtans den Prins door koning Fredrik . . . *bijgelegd*. Halbertsma, Aanteek. op Maerl. Inl. bl. 4: zij, die dit woord den zin . . . *bijlegden*.

Bijleggen heeft eigenlijk genomen den zin van toevoegen, en figuurlijk dien van vereffenen: het te gaan bezigen voor het hoogd. *beilegen*, d. i. aanbrengen, toelichten, toeschrijven, is onraadzaam; het woord heeft — het is zoo — eenige overeenkomst met ons *bijzetten*; doch dit wordt alleen eigenlijk, en dan nog slechts in den gemeenzamen stijl, geduld.

Doorvoeren. D. J. van Lennep in Van Kampens Magaz. II. bl. 328: hetgeen de oude wijsbegeerte wel aangeduid, maar niet ten einde *doorgevoerd* . . . . had. Van Oosterzee, Leven v. Jezus, St. I. bl. 229: het mythisch stelsel, consequent *doorgevoerd*. Hofdijk, Ons Voorgesl. II. bl. 209: Gij kunt dat beginsel verder ook *doorgevoerd* zien.

Een beginsel of een stelsel doorvoeren gaat niet aan, omdat men van geen van beide zegt, dat men ze voert [1]).

Inreiken. De Gids, 1848, I. bl. 660: de gemagtigden van de zoogenaamde conventie lieten de monster-petitie, op drie wagens geladen, naar het lagerhuis voeren, waar F. O'Connor ze *inreikte.*

Een verzoekschrift *reikt* de Nederlander wel *over* of *aan*, maar nooit *in; eine Bittschrift einreichen* laat hij dus voor zijn' nabuur over.

Inspreken. Alb. Thijm, Over de Spelling van de Bast.woorden, bl. 34: den takt, die ons *inspreekt*, dat steeds en altoos . . . . den gevoeligen auteur niet onverschillig kunnen zijn.

Wij zeggen van een zaak, dat zij in ons spreekt, maar daarom nog niet, dat zij ons *inspreekt.* Ons werkw. *inspreken* wordt dan ook geheel anders gebezigd. Dit geldt ook van

Invloeijen. Bilderd. Gesch. des Vad. VII. bl. 111: de Staten met Oranje aan 't hoofd en door hem geleid en *ingevloeid.* Ald. 172: Maurits, die . . . . altijd door Barneveld *ingevloeid werd.*

Wij zeggen van een' persoon, dat hij invloed op ons heeft; daarom evenwel nog niet, dat wij door den persoon *worden ingevloeid.*

Omarbeiden, omarbeiding. Van Kampen, Magazijn, VIII. bl. 5: ledigen tijd genoeg te vinden, ten einde alles op nieuw te kunnen *omarbeiden.* Nepveu, in de Dichtwerken van Van Alphen, III. bl. 57: de geschiedenis der *omarbeiding* van Riedels Theorie.

Omarbeiden voor omwerken, toegepast op boeken of afschriften, noemt het Woordenb. der Ned. Taal te recht een germanisme.

Toebrengen. Bilderd. Luchtreis, bl. 52: ik . . . . strekte my uit in de groente, waar ik een geruimen tijd *toebracht*, alvorens ik mijn leden volstrekt tot mijn wil kreeg.

Doorbrengen en *toebrengen* zullen wij niet licht verwarren; het laatste met den Duitscher voor het eerste te bezigen is daarom ongepast; het voorz. *toe*, d. i. tot, kan *door* niet vervangen.

Ontzinnen. Feith, Oden en Gedichten, D. I. bl. 46:

> Poog vrij, verachte! poog vermetel
> Een glimp te *ontzinnen* voor uw schuld.

---

[1]) Ook het Kon. Ned. Instituut keurde indertijd *doorvoeren* af. Zie mijns Vaders Archief I. bl. 284.

Ontzinnen voor verzinnen is even ongepast als *toebrengen;* het zou moeten beteekenen: van de zinnen berooven.

Uitledigen, uitlediging. Thomas à Kempis, Navolg. van Christus, door J. P. Hasebroek, bl. 222: de liefde van Christus vermindert nooit en de rijkdom zijner verzoening wordt nooit *uitgeledigd.* Ald. bl. 71; zoodat gij, met verlating en *uitlediging* van alles, alleen met Hem u vereenigt.

Een rijkdom kan worden uitgeput, omdat men put uit den rijkdom; doch daar men uit den rijkdom niet ledigt, kan hij niet *uitgeledigd* worden. Om dit te kunnen zeggen, moet men aan *uit* de beteekenis toekennen van geheel of volkomen, welke meer aan het Hoogd. dan aan het Nederl. eigen is.

Uitboeten. Rens, Gedichten, bl. 145:

> Nu, dacht ik, heb ik *uitgeboet*
> Voor de eêlste drift van mijn gemoed.

Op gelijken grond als *uitledigen* is *uitboeten* voor volkomen boete doen (Hoogd. ausbüssen) niet na te volgen.

Uitmuren. Bilderd. Nieuwe Oprakel. bl. 81:

> Maar zelfs, zoo domheid ooit mocht slagen,
> Haar (d. i. de waarheid) *uit te muren* met geweld.

De beteekenis van uit de muren te verdrijven, waarin *uitmuren* door B. is gebezigd, en die ook niet ligt in het hoogd. ausmauern, d. i. bemuren, komt niet met afleidingen van *uit* overeen, en maakt den zin raadselachtig. *Uitmuren* is evenmin na te volgen als

Uitvorderen. Bilderd. Betrachtingen, bl. 63: tot zulke onderredingen . . . . worden wij door iedere krankte uitgenoodigd en *uitgevorderd.*

Van *uitvorderen,* naar ausfordern, merkt Grimm zelf in zijn Woordenb. op, dat het Nederl. daarvoor *uiteischen* zegt: houden we ons dan daarbij. Regelmatig zou *uitvorderen* moeten staan tegenover *invorderen,* wat echter verre van waar is.

Verdanken. Van der Hoop, Willem Tell, bl. 179: waaraan de Duitschers hun garten, de Engelschen hun garden, en wij onze gaarde *verdanken.*

Daar *verdanken* niets anders te kennen geeft dan ons danken,

is de overneming van het hoogd. *verdanken* voor 't minst onnoodig.

Volspreken. Hofdijk, Rosamunde, bl. 15:

> Nog eer hy 't woord *volsproken* had,
> Dat zooveel tergend leed bevat.

Volstroomen. Bogaers, Jochebed, bl. 16:

> — zal 't gebroed, eens hongrend opgenomen,
> Ons vaderlijk gebied thans *vol-* en over*stroomen.*

Voltorschen. Bogaers, a. w. bl. 41:

> Ja, 't offer was gebragt —
> De zwaarste pligt *voltorscht*, dien. in een heilloos uur
> Ooit ouders torschten bij het krimpen der natuur.

De uitdrukkingen *een woord volspreken*, *een gebied volstroomen*, *een' plicht voltorschen* schijnen zich niet aan te bevelen. Wat Grimm ergens ten aanzien van *vol* opmerkt, dat het, namelijk, in verscheidene gedenkstukken ter samenstelling gemist wordt, is in zoo verre op het Nederl. toepasselijk, dat het niet bij veel werkwoorden wordt verbonden, en dan nog alleen in figuurlijken zin. Nevens de erkende *volbrengen*, *voldoen*, *volmaken*, *voltooijen* en enkele andere, kan men *volspreken*, *volstroomen*, *voltorschen* toelaten, hoewel het niet kan worden ontkend, dat het figuurlijke, hetwelk aan die samenstelling eigen is, en ook door den zwakken toon op *vol* wordt aangeduid, eenigermate strijdig is met het gebruik, dat onze schrijvers van de drie genoemde uitdrukkingen maakten; men zou kunnen zeggen, dat *spreken*, *stroomen* en *torschen* bij hen den letterlijken zin hebben.

Uitproeven. Kist, Verhandel. en Redevoeringen, bl. 17: het gehemelte dat de spijze *uitproeft*. Bilderdijk, Redev. van Chrysostomus, bl. 66: om toch alle soorten van de vrucht des wijnstoks te kunnen *uitproeven*.

Uitproeven is eene onnoodige navolging van het hoogd. *ausprüfen*; wij zeggen op voldoende wijze *proeven* (b. v. wijn proeven).

Uitbuiten. J. A. de Laet, De Vlaamsche Zaak, bl. 33: De Belgen . . . mochten dat land noch vijandig tegenoverstaan . . . noch, als 't ware ter schuim, *uitbuiten*. Handelingen van het elfde Ned.

Taal- en Letterk. Congres, bl. 204: dat Nederland zijnen eigen ondergang bewerkt, door op schandelijke wijze zijne koloniën *uit te buiten.*

Ook dit ww. is eene onnoodige navolging van het hoogd. *ausbeuten;* wij hebben er *uitplunderen* voor; *buiten* is veel minder verstaanbaar.

Uitscharen. Bilderd. Muis- en kikvorschkr. bl. 24:

> Als Jupiter zijn' Hof, aan 's Hemels trans vergaârd,
> De felle krijgers toont, in slagorde *uitgeschaard.*

Uitscharen is onraadzaam in het gebruik voor „in scharen uitbreiden", niet alleen wegens gebrek aan duidelijkheid, maar vooral omdat de lezer, denkende aan het hoogd. *ausscharen,* dat „van de schaar afzonderen" beteekent, allicht den waren zin zou missen.

Uitbrieven. Bilderd. Krekelzangen, I. bl. 196:

> Frix is op zich-zelv' verliefd,
> Haatlijk wordt dit *uitgebriefd.*

Uitbrieven, voor overbrieven, geeft eene beteekenis aan het voorzetsel, die daarin bezwaarlijk te leggen, althans te vinden is; de Dichter schijnt gedacht te hebben aan: door brieven verspreiden of uitbreiden.

Voortbrengen. Hartog. De Spectat. Geschriften, bl. 324: alle feesten . . . waarvan ik er slechts noch één . . . uit hetzelfde Passionaal *voortbrengen* zal.

Wanneer eene of andere zaak door ons uit een geschrift wordt aangehaald of aangevoerd, kunnen we dit ook *voorleggen, in het midden brengen,* of iets dergelijks noemen; doch in zulk een geval het werkw. *voortbrengen* te bezigen, omdat ook aan het fransche *produire* en aan het basterdwoord *produceeren* die beteekenis eigen is, verraadt geen zucht om het eigen taalgebruik te handhaven.

Verbloeijen. Bilderd. Mengelingen, D. I. bl. 63:

> Als 't bloemtjen, dat... verwelkt, *verbloeid* en afgetreurd.

Dez. Poëzy, D. III. bl. 81:

> Hoe *verbloeit,* ô dierbre Gade, hoe *verbloeit* uw frissche jeugd!

Verpressen. Bilderd. Rotsgalmen, D. I. bl. 147:

't Bij één geschoolde mierennest
Was in een oogenblik verloopen,
Als door des wandlaars voet *verprest.*

Verschallen. Vr. Bilderd. Gedichten, bl. 59:

Stijg' dan de lof in nog zoo zwakken galm,
Hy zal gewis in 't luchtruim niet *verschallen.*

Versloten. Bilderd. Naklank, bl. 16:

— zou uw geest dan zwelgen; niet verteeren;
Ontfangen 't geen hy grijpt, als in *versloten* kast?

Het hoogd. *erblühen* zegt opbloeijen, *erpressen* uitdrukken en afpersen, *erschallen* klinken, *erschliessen* ontsluiten; blijkens het bovenstaande vond B. goed *verbloeijen* in te voeren voor uitbloeijen, *verpressen* voor vertrappen, *versloten* voor toegesloten, en 's Mans gade *verschallen* voor al klinkende verdwijnen: hoe wil men hier, dat de lezer, zonder nader onderzoek, den zin vatte?

Vooruitstellen. Ockerse, Nag. Redevoeringen, bl. 92: dat ik dezelve (waarheid) als een *vooruitgesteld* grondbegrip (axioma) gerustelijk durve aannemen. Van der Palm, Bijbel voor de Jeugd, St. XVII, bl. 15: moet men . . . hunne trouw en waarheidsliefde *vooruitstellende,* het besluit opmaken. Dez. Al de Leerredenen, D. XII. bl. 267: omdat zij hunne begrippen . . . als ontwijfelbare waarheden *vooruitstellen.*

Iets *vooruitstellen* kan naar de gewone beteekenis van het voorvoegsel alleen aanduiden iets voorwaarts of verder stellen of plaatsen; het ww. te bezigen voor: vooraf aannemen, is bij ons even weinig bestaanbaar, als voor voorafspraak het naamwoord

Vooruitspraak. Toussaint, het Huis Lauernesse, I. 199: met niet meerdere *vooruitspraak* ziet de lezer zich in de tegenwoordigheid enz.

Het laatste woord heeft ons gebracht tot de naamwoorden, die van werkwoorden afkomstig zijn, met voorzetsels afgeleid. Daartoe behooren wijders:

Aanerkenning. Mr V. d. Brugghen in het Nijmeegsch Schoolblad, 1849, n° 7, bl. 49: Zoo is de noodzakelijke éénheid der Christenen door wederzijdsche *aanerkenning* eene heerlijke waarheid.

Aanerkenning, voor erkentenis, is bij ons niet te dulden, omdat wij het ww. *aanerkennen* missen.

Aanklank. Lulofs, De Declamatie, bl. 265: zoo zij niet in de snaren der ziel zelve . . . . een *aanklank* vinden. Ald. bl. 270: met een' zeer flaauwen *aanklank* van weemoed.

Aanklank zou tegenklank beteekenen, en niet eerste klank, zoo- als in 't Hoogd.

Gekeerdheid. Broes, Geschiedk. Onderzoek, bl. 291: door *gekeerdheid* in zich zelve en door behoefte aan troost, den godsdienstigen zin op te wekken.

Daar men niet zegt *keeren in zich zelf*, maar wel *inkeeren tot zich zelf*, is de afleiding *gekeerdheid* niet aan te bevelen; voor 't minst moest het dan *ingekeerdheid* zijn; *inkeer* is echter voldoende.

Opvallend. Weissman de Villez, Handleiding tot het kunstm. lezen, blz. 57: nog *opvallender* is het weglaten der n. Ald.: bl. 73: de reden is te *opvallend*. Jonckbloet, Gesch. der Middeln. Dichtkunde, III. bl. 244: eene *opvallende* overeenkomst. Ald. bl. 269: Het . . . . komt in gang en soms in uitdrukking *opvallend* overeen met enz. Prof. P. Willems, Ned. Gedichten door Prof. David, Voorrede, bl. 32: Is hier het onderscheid van beteekenis niet *opvallend?* Nolet de Brauwere, Proza, I. Voorb. bl. 14: een zeer verouderd voorkomen, nog te meer *opvallend* sinds enz.

Opvallend voor bevreemdend, is gevolgd naar het hoogd. *auffallend*, deelw. van *auffallen* [1]), dat wij den nabuur niet behoeven te benijden, naardien de beeldspraak, die er bij ten grondslag ligt, dat namelijk het ons voorkomende nieuwe of vreemde op ons valt en alzoo tegen ons aanstoot, niet fraai kan heeten.

Mededeeling van H. DE JAGER.

(*Wordt vervolgd.*)

---

[1]) *Opvallen* gebruikte Schultz Jacobi, Oud en Nieuw, 1862. bl. 34: Moet het ons *opvallen*, dat op 4 Sept. 1520 een drietal fraters uit Zuid-Nederland te gelijk werden ingeschreven.

Waerscap stellen (XLVII, 131) is borgtocht stellen (Meijer, „Woordenschat", III 501). *Warandisare* in Latijnsche charters, z. v. a. borgstellen, waarborgen; afgewisseld a° 1310 met „portare warandiam". In Nederd. charters van dien tijd uitgedrukt door „eene rechte waer doen" of „waerschap doen". Zie Nyhoff, „Oorkonden" I bl. 120, met aanhaling van Van de Sande, „Comment. de effestucatione", cap. VI § 31.

Wijlen Prof. M. de Vries te Leiden verklaarde deze uitdrukking in 1846 aldus: „Waerscap komt van *waren*, *waarborgen*, Fr. garantir. *Waarsman* is degeen, die in het dijkbestuur de regten en belangen der ingelanden, zijne committenten, als gevolmagtigde ver*waart*. *Waarschappij* is het collegie van Waarsmannen. (Zie: Mededeelingen van M. de Vries, blz. 22). RED.

Moexsteren. — Volgens H. D. J. van Schevichaven, Oud-Nijmegens straten, markten, pleinen, open ruimten en wandelplaatsen, komt in de Stadsrechten van Nijmegen de volgende bepaling voor: „Item soe waer die burgermeyster die bencken, vyschkerren, en „de *moexsteren* setten, daer sullen sy staen". Van dit woord „moexsteren" zoude de naam „Muchterstraat", oudtijds „Moexsterstraete" geheeten, afgeleid zijn. Vrage, wat zijn of waren „moexsteren"?

Haarlem. JANSSEN VAN RAAIJ.

N. P. H. — In 't Rymboek van den Friesen Dichter N. P. H. schreef eener voor de vuist:

Hier Rymt de konstigste van alle Rymers werken,
De Drommel op hem past,
Die voert syn vlugge geest, net op Pegasus vlerken;
Elk Boekstaaf lykt een mast:
Doch waar het komt van daan,
Mach ider mensch na raan;
Swyg stil, en houd u stom,
De werelt loopt rond om.

Jeroense, Koddige Opschriften III (1785) blz. 207.
Wie was die N. P. H.? B. H.

Haas eten. — Dezer dagen las men in een brief uit Atjeh

(Kota-Radja, 2 April 1897): „Nadat we reeds zoovele malen *haas gegeten hadden*, om deze uitdrukking te gebruiken, hadden we ten slotte toch succes en bereikten ons doel. 't Werd tijd, want hoe langer zoo meer begon Toekoe Tjoet Lam Tengah pressie op de bevolking in de VII Moekims Baid, maar vooral in het Lamkrakse, uit te oefenen". De uitdrukklng schijnt hier z.v.a. fiasco maken, het onderspit delven, te beduiden. Doch waarom is deze beteekenis verbonden aan het eten van haas? JAC. A.

Men denke hierbij aan de volksuitdrukking hazevreter = bloodaard. RED.

Auctie Hoog van ter Aar. — Voor mij ligt de Catalogus der belangrijke verzameling van handschriften, autographen enz. uitmakende het zevende gedeelte der bibliotheek van Mr. P. G. J. Hoog van ter Aar, verkocht 20 Sept. 1869 en vv. dagen door J. v. Baalen en Zonen te Rotterdam. Onder de hier verkochte oude documenten betreffende de Nederlandsche geschiedenis zijn er twee nummers, welke bijzonder mijne aandacht trekken, namelijk:

234. Deux livrets contenans la source et commencement des troubles, suscitez aux Pays-Bas, sous le Gouvernement de la Duchesse de Parma par ceux qui auoient pris le nom de Gueux à cause de l'opposition qu'ilz firent, contre l'introducon (sic) et l'inquisition d'Espagne. Item contre l'exécution des decrets du consile de Trente et des Placcates du Roy, soustenans l'estre contre les droits et privileges du pays et pretendans de viure en liberté de religion et conscience, descrites par les Tres doctes Srs N. Tisnac, en ce temps president du conseil d'Estat, et Viglius de Suichem. Zeer belangrijk en zeer fraai handschrift van het laatst der 16e eeuw. folio. 150 blz. in perg. band.

Het tweede nummer is aldus beschreven:

255. Belgica ofte Belgische oft Nederlantsche Historie meest onder de regeeringhe van Philippus II tot 1596. Voorin deze aanteekening: Dit handschrift van het laatst der 16e eeuw schijnt eene der afschriften ende copijen te zijn, waarvan Emanuel van Meteren melding maakt in de 1e druk zijner Nederl. Historie, te Delft bij Vennecool 1599 uitgegeven, en is in dit opzigt belangrijk

voor onze letterkunde. 4° 194 Blz. perg. (Blijkens een sonnet van T. v. Horn, hierin voorkomende, is dit Handschrift van v. Meteren.)

Zou een der lezers of medewerkers van De Navorscher mij ook kunnen zeggen:

1° Aan wie deze beide nummers verkocht zijn;

2° Wie de tegenwoordige bezitters zijn; en

3° Wat betreft het *eerste* nummer of dit handschrift in druk is uitgegeven en door wien? J. F. VAN SOMEREN.

Deviezen. — Van welke dichters kunnen de navolgende deviezen of letterkeeren geweest zijn, gevonden in Liedeboekjes van 1600—1620? De lijsten van de hh. Vanderhaeghen en Arnold hebben mij niet kunnen dienen hierin.

Elck kan falen
Selden F N (effen?) RED.

GESCHIEDENIS.

DEPESCHES VAN PRINS WILLEM VAN ORANJE
VAN DE JAREN 1572, 1573, 1574.

Het hierna in druk uitgegeven handschrift, dat ik door de groote welwillendheid van een der oudste en ijverigste medewerkers aan De Navorscher in staat ben gesteld aan het licht te brengen, verdient om meer dan ééne reden deze uitgaaf. In de eerste plaats omdat het ons aanwijst de onderbevelhebbers en commissarissen des Prinsen in de eerste jaren na de inneming van Den Briel, van wie er velen elders niet vermeld worden. Ook geeft het menige opheldering betreffende personen en zaken, die voorkomen in de elders door mij uitgegeven briefwisseling van den Prins met Jacob van Wesenbeke [1].

Gelijk het opschrift aanduidt, vindt men hier slechts uittreksels uit een grooter geschreven register, gemaakt op de talrijke brieven van aanstelling en machtiging, door den Prins van 1572 tot 1574 aan zijne officieren en ambtenaren toegezonden, welk register onder berusting was van een zijner secretarissen . . . . . . Hanecops. Kan deze de vader geweest zijn van den van 1625 tot 1655 te Amsterdam geleefd hebbenden predikant Corn. Hanecops (geb. 1577) dien Vondel vereeuwigde in zijn Rommelpot? Het handschrift is met duidelijke 16[de]eeuwsche hand op 4 folio's geschreven.

J. F. V. S.

---

[1]) Merkwaardig o. a. is het bericht dat de Prins in April 1573 aan dezen voortvarenden agent nog een som van 356 gld. en 12 st. schuldig was voor bewezen diensten. Welke diensten bewezen zijn, kan uit de hierboven aangehaalde Briefwisseling worden opgemaakt. Een ander van 's Prinsen dienaars, den Heer van St. Aldegonde, zien wij omstreeks denzelfden tijd begiftigd met de te Gouda achtergebleven en verbeurd verklaarde bibliotheek van Joachim Hopperus.

Extracten uyt zeker groot manuscript register inhoudende depeschen van prins Willem van Orange, so commissieën als andere, nopende den crijghhandel, ende politijke saken; oock brieven; in Fransch ende Nederlandsch van de jaren 1572, 1573, 74. En berustende onder den secretaris Hanecops.

Commission de chief d'armee et capitaine lieutenant général sur Monsr le Conte Louis de Nassau etc. donné à Delft le 12 Nov. 1573 f. 1.

Commission de maestro del campo général sur Mons. de Poyet, donné à Delft le 1 d'Aoust 1573 f. 3.

de Couronnel de six enseignes sur le Sr Thomas Morgan gentilhomme Anglois, 9 May 1573 f. 4.

Comme nous avons icy faict acheminer quelques compagnies des soldats anglois, et aiants veu l'offre à nous faict par le Sr de Morgan etc.

Couronnel de xij enseignes sur N. de Montegny baron dudit lieu et de Noyelles [1]) 10 Jan. 1573 f. 4.

Vide desselfs commissie als gouverneur van Leyden 28 Mey 1573 fol. 164.

Couronnel de six enseignes sur Achilles de Darive, Sr de Rosigny f. 4 vso.

de lieutenant Couronnel soubz Morgan sur Roelant Yorc 19 Av. 1573 f. 5.

du Conte Louis de Nassau pour lieutenant général sur navires de guerre donné en la maison fort de Dillenburch 1572 f. 5 vso.

du Conte Mongomery pour chef sur deux navires 4 Nov. 1573 f. 8 vso.

de Monsr Alexandre de Haultain pour capitaine sur la garde de son Exce de 150 piétons f. 14 vso.

Voor een tijt is in desselfs plaetse tot superintendent van Vlissingen gestelt den hr. van Baerlant bailliu aldaer 10 Decembris 1572 f. 171.

Commission de commissaire du guerre en Hollande, Bueren, Bommel, Sr Joachim Ortels, 6 Juni 1573 f. 18 vso.

---

[1]) Kantteekening: Joris Byhe van Montegny etc. d° fol. 164.

Commission pour traicter avecq les Escossois en Zélande sur les Srs de Boisot gouverneur de Vlissingen, et Sr Junio de Jonghe gouverneur de Campvere 9 Sept. 1573.

Comme ainsi soit que certaing gentilhommes, couronnels et capitaines Escossois se sont offerts de venir et se transporter par deça en Zélande et nous y ammener quelque bonne quantité d'infanterie, comme desjà de faict auscuns d'eux sont avec bon mombre de soldats arrivés audite Zélande et autres encores en chemin d'y venir f. 23.

Commission pour recevoir contributions en Angleterre des églises Walonnes et Flamandes sur Sr Edouardt Casenbroot 18 Nov. 1572 f. 24.

Autre semblable commission sur Monsr Lieoni Calvart ministre de la parole de Dieu f. 20.

Guill[aume] David su [*sic*] conte Louis de Nassau, 18 Nov. 1573 f. 29 vso.

Michiel de la Huguerie secrétaire dudict conte 26 Juni 74 f. 29 vso.

le Sr de Lumbres admiral de la flotte du prince; le Sr de Schonneval vice admiral f. 31 vso.

Lettres de remission du capitaine Henry Balfour de ce qu'il avoit tué Andreas Ormesson couronnel des capitaines Escossois au camp pres de la Bommel le . . . jour d'Avril 1574 fol. 32.

Passeport pour le conte de la Marche de se retirer en Allemaigne et aultres lieux où sesdites affaires l'appellent, 24 Apr. 74 f. 33.

Passeport pour Eduard Cester pour luy et ses gens, 3 Juni 1574 f. 34.

Comme le colonel Eduard Cester gentilhomme Anglois nous at faict remonstrer le désir qu'il a de se retirer avec ses soldats en Angleterre.

Commissie van t scoutampt der stede van Dordrecht op Mr. Jacob Muys [1]) licentiaat in de rechten 29 Oct. 72. fol. 37.

Scoutampt der stede van Alcmaer op Jan van Foreest in de plaetse van Adriaen Nannincx vermits desselfs grooten ouderdom en indispositie 16 Febr. 74 f. 38 vso.

---

[1]) Kantteekening: Jacob Muys Peterss f. 105 vso.

François van Boshuijsen scout van Texel hadt hem begeven in dienst van duc d'Alba f. 39 vso.

Commissie van 't schoutampt en dyckgraefschap van de polder den Ruigenhil en Fynaert als[mede] Vrou Jacobslant op Maldus van Baersdorp f. 41 vso.

Van Ruwaert bailliu en dyckgraef slants van Putte, en bailliu van de stede van Geervliet op Jr. Gerard van Roon 14 Febr. 73 f. 42 vso.

In de plaets van Willem van Palesteijn die voirvluchtig was gecommiteert tot bailliu en dijcgraef van Rijnlant N. van Brouchoven secretaris der stadt Leyden, 26 Aug. '73 f. 45 vso.

Van bailliu en dijcgraef van den lande van Voirne, en van de steden van den Briele ende Goede Reede op Jr. Jan van Duvenvoerde 14 Febr. 1573 [1]) fol. 46 vso.

Continuatie van commissie als bailli over het platte lant van beoistenschelt (bij de rentmeesteren eertijts geadministreert) op Caspar van Vosbergen bailliu van Zirickzee 6 Aug. 1574 f. 47.

Van bailliu van Middelburch op Joost de Moor 7 Febr. 1574 f. 47 vso.

Mits de voorvluchticheyt van Philibert van Serooskercke is Jr. Wilhem van Haemstede gecommitteert tot burchgraef van Zeelant, 3 Juni 1573 f. 53 vso.

Na resignatie van Goosen van Varick is Robert van Linden gecommitteert drossaert en Stadthouder vande leenen der graefl. stadt en lande van Bueren; ooc casteleyn en bewaerder van de sloote ende forteresse bij Kaerle baenreheer van Barlaimont etc. den lesten Octob. 1570 fol. 54.

Inde commissie sijn de titulen van Caerl Baenreheer van Barlaimont et ridder van de oorden des gulden vlies, hooft van de finantie ons Heeren des Coninx, Gouverneur en Hoochbailliu van den Lande en Graefschappe van Namen, opperjager van Brabant, Vlaenderen en Namen; ende Momboir van Heer Philips Willem Grafe van Bueren ende Leerdam etc.

Commissie van de Graefschap vanden lande van Althena op

---

[1]) Kantteekening: als rentmstr van Voirne 25 Febr. 1573 f. 83 vso.

Peter van Clootwijc scout tot Ste Geertruydenberg en eertijts dijcgraef vanden voorsz. lande van Althena 11 April 1573 fol. 58 vso.

Mr. Pauwels Buys Advocaet van Holland gecommitteert om geduyrende t'afwesen vanden Prins [1]) uyt Delff over die Raet van Staten te presideeren 6 Juni 1573 f. 60 vso.

Commissie van 't Presidentschap in Holland na 't overlijden van den Hr. van Assendelft op Mr. Cornelis Suijs Hr. van Rijswijc 7 Oct. 1559 f. 61.

Van 't Secretarisschap vande Veere en clercschap van de Willemstad op Peter de Vos van Gent 27 Jan. 1574 f. 68.

Van 't Secretarisschap van Worchum op Lucas van Riebeeck inde plaetse van Huybrecht van Sevender die latiteerde 3 Meert 1573 f. 70.

Mr. Cornelis Oem Greffier vande Leenhove van Hollant fugitif, in sijn plaets gestelt Paulus Doublet secretaris extraordinaris van den Hove van Holland fol. 72; na Paulus' overlyden [2]) gestelt Peter van der Goes dijcgraef en bailiu van Delflant f. 71, 8 Mey 1573.

Commissie van Thesaurierschap Generael van Holland en Zeeland op Adriaen Manmaker, 20 Octobr. 1573 f. 78.

Commissie om gecontribueerde penningen als thesaurier te bewaren en distribueren op Everaert van Lodesteyn burger van Delff 8 Mey 1573 f. 79.

Van veldmeesterschap in Holland vermits de voirvluchticheyt van Mr. Adriaen Numan op Adriaen Duyc onlanx casteleyn tot Woerden f. 80.

Van 't rentmeesterschap van Kennemerlant om de voirvluchticheyt van Mr. Herpert Stalpaert vander Wyele op Hans Colderman poorter tot Haerlem 3 Nov. '72 f. 85 vso en dat was by provisie f. 86 vso.

---

[1]) Kantteekening: tot het ontset van Haerlem.

[2]) is Conchierge geworden van den huyse van Wassenaer in den Haeg 23 April 1573 f. 127.

Van 't rentmeesterschap generael van alle heerlycheden en goederen in Holland en elders buyten 't gebiet van den Hertog van Alba gelegen toebehoirende Prins Willem op Cornelis Joostens van Zundert. Heeft den eet gedaen in handen vanden Ed. Hr. Floris van Uwynhem Hoofmr. vanden Prins fol. 86 vso.

Jr. Jan van Vogelsanc gouverneur van Bueren gecommitteert tot rentmr. van 't convent van Marienwaert en geestel. goederen in den lande van Bueren, 14 Meert 1573 f. 90.

Johan Godewyc van Bedaff en Vos gecommitteert rentmr. van geestel. geannoteerde goeden binnen de stede en landen van Breda, Steenbergen en Sevenbergen 13 Juli 1574 f. 91.

Prins Willem als vader en momboir en hebbende de garde noble van synen soon Philips heeft gedisponeert van synen soons goeden f. 91 vso 238.

Commissie van rentmeesterschap van sconincx domeinen in Zuytholland op Michiel van Beveren 26 Feb. 1573 f. 93.

Willem Jacopss Croon schepen van G Berg gecommitteert tot rentmr. van geconfisqueerde goederen binnen en buyten G Berg fol. 99.

Henric Oom van Wyngaerden ridder der duijtscher oorden tot rentmr. vanden Wildernisse in Hollant 6 Meert 1573. f. 101.

Jr. Wessel van Bootsselaer vrijheer tot Asperen gecommitteert tot rentmr. over den goeden vanden convente van Asperen en pastory van Langerac 4 Mey 1573 f. 105.

Mr. Jacob Snouckaert raet en mr. van sconinx rekeninge in Hollant absent in a° 1572 18 Nov. fol. 108 vso.

Commissie vant rentmeesterschap en scoutampt van St. Adolfslant of Ooltensplaat gedagvaert inde persoon van Cornelis vander Heyden woonende inden ouden Bossche fol. 109 28 Meert 1573.

Jr. Godewijc van Binchorst gecommitteert casteleyn vanden huyse van Honsselaer [1]) en rentmr. van Naeltwijc 23 Mey 1573 f. 109 vso.

Cornelis Joostens van Zundert gecommitteert tot casteleyn en

---

[1]) Kantteekening: Gouverneur vanden Haege 17 April 1573 f. 323.

rentmr. van den Nyeuwervaert en vanden Clundert 26 Nov. 1572 fol. 110 vso.

Mr. Adriaen van Blyenburch contregarde vande munt van Hollant gecommitteert tot wardeyn vande munt van Hollant in plaets van Heyman van Blyenburch voorvluchtich 11 Mey fol. 115.

den voorsz. Adriaen gestelt contregarde in plaets van Adriaen sijn vader den 25 Aug. 1571 fol. 115 vso.

Jan Damen tollenaer van Gorchum verlopene absent a° 1573 f. 118.

Pauwels Molckeman [1]) gestelt tot controlleur op den tol tot Gorkum 11 Aug. 1569 fol. 119 vso.

Vermits d'overlyden van Mr Vincent Cornelisz is by Keyser Karel tot registermr en bewaerder van de chartren van Holland gecommitteert Viglius van Swychem ridder 25 Nov. 1550 fol. 123 vso.

fol. 122 vso deportement van Viglius en in sijn plaetse gesurrogeert Mr Peter Wasteel.

Commissie op Jr. Dirk van Haeften Hr. tot Gameren Gouverneur van Bommel tot Amptman van Saltbommel Bommelere- en Tielreweirden mits de voirvluchticheyt van Jonker Jan van Bueren f. 124 vso.

Alzo wy by advis van de Staten van Hollant hebben laten steken eenen nieuwen grooten segel inden naem en vanwege den Coninc, en met sijn Majt wapenen daerop staende mettet contresegel daertoe dienende etc. so hebben wy totte bewaringhe van dien gecommitteert Mr Pauwels Buys advocaet van Hollant, 16 Mey 1573 fol. 128.

Poincten van regeringe van Vlissingen geordonneert by den Prins f. 129 vso et sqq.

Bruyninck secretaris van den Prins a° 1573 f. 144 vso.

Den Prins van Orangie ordonneert den rentmr. van geconfisqueerde huysen binnen Delff dat hy Willem van Sonne busmaker van Breda sal laten bewoonen zeker huys staende achter d'oude

---

[1]) Kantteekening: Commissaris van de paspoorten in den Briel 7 Sept. 1573 f. 109 vso.

[2]) Kantteekening: tot Gouverneur van Bommel f. 166 vso.

Kerc opten hoec van de Hoefstraet toebehoorende Jan Franchois fugitif 15 April 1573 f. 150.

Jr. Louis van Boisot Heere van Rowan en onlanx admirael over Zeelant gecommitteert tot lieutenant generael over Hollant en Zeelant 4 Meert 1574 f. 150 v^so^.

Ampliatie van de commissie van Jr. Willem van Treslong als admirael van Hollant 24 Meert 1573 fol. 151 v^so^.

Na 't overlyden van Ewout Pietersz Worst is tot admirael van Zeelant gecommitteert Bouwen Ewoutsz fol. 152 v^so^.

en vermits de doot van Bouwen Ewoutsz Jr. Louis van Boisot fol. 153.

Wilhelm van Bronchorst [1]) vryheer van Batenburch Steyn etc. gecommitteert tot lieutenant generael onder Prins Willem over Zeelant 28 Octob. 1572 fol. 160 v^so^.

Jr. Charles van Boisot gouverneur van Vlissingen gecommitteert tot gouverneur en superintendent (te weten den crygshandel en politie aengaende) van Middelburch en Arnemuyden 2 Meert 1574.

Jr. Philips van Marnix Hr. van St. Aldegonde gecommitteert tot gouverneur (aengaende den crijgshandel en politie) van Delff, Rotterdam en Schiedam fol. 163.

Mr Steven Janssen Keersmaker gecommitteert tot Gouverneur (aengaende den crijgshandel en politie) van Ziriczee en Beoosterschelt, lest Nov. 1572 f. 163 v^so^.

Jr. Cornelis van Assendelft Heer van Gouwriaen 't gouvernementschap van Leyden hebbende gequiteert is in desselfs plaetse gecommitteert so over de politie als crijgshandel Joris Byhe tot Montigny en Noyelles fol. 164.

Na doode van Hr. van Baerlant is tot Gouverneur van Vlissingen so wel in de politie als crijgshandel gecommitteert Jr. Charles Hr. van Boisot, 17 Juni 1573 fol. 165.

Jr. Diederich van Haeften gecommitteert tot Gouverneur van Saltbommel, op dez. ordonnantie als Noyelles of Boisot etc. f. 166 v^so^.

---

[1]) Kantteekening: lieutenant generael over 't leger te Weylingen na de gevanckenisse van Lumey, 9 Jan. 1573 f. 171.

Jr. Jacob Hr. van Wijngaerden in de plaetse van den Heere van Swieten gecommitteert tot Gouverneur, bailiu en casteleyn van der Goude f. 167 vso.

Jr. Hieronymus van Tseraerts gecommitteert tot gouverneur en superintendent van 't lant van Breda, de stede van G Berg met haren aencleven en ook van de Langstraet sowel den crijgshandel als politye aengaende fol. 168.

Jr. Willem van Zuijlen van Nivelt scoutet van Dordrecht gecommitteert tot superintendent aldaer en last gegeven om een vendel op te richten van 150 coppen en aldaer in guarnisoen te blyven 16 Sept. 1574 f. 169 vso.

Goddart Palm [1]) gecommitteert tot superintendent van Rotterdam fol. 170 vso.

Vermits d'absentie van Jr. Alexander van Haultain is den Hr. van Baerlant bailliu van Vlissingen gecommitteert tot superintendent of gouverneur aldaer 10 Dec. 1572 fol. 171.

Jr. Josue van Alveringen Hr. van Hofwegen gecommitteert over 't leger tot Egmont in absentie van Jr. Diederich Sonoy, 8 Febr. 1573 f. 172.

Jr. Herman van Heylingen stalmr. van den Prins, colonel over 5 vendelen Duytschen gemaect fol. 172 vso.

Jr. Adriaen Vijgh gecommitteert over 5 vendels colonel, makende 1000 mannen, 12 April 1573 fol. 172 vso.

Mits het vertrec van den Hr. van Batenburg van Dort is de Hr. van St. Aldegonde gecommitteert tot superintendent stadthouder aldaer 28 Octob. 1572 fol. 175.

Johan Junius de Jonge gecommitteert tot overste commissaris in Zeelant 24 Febr. 1573 f. 176.

Tot commissarissen generael in Duijtslant gestelt Joncker N. van Assensteyn, Jr. Diemen van Hoerde, ende Stensel van Namsloo 23 Juli '74 f. 177.

Philips van Asseliers gecommitteert tot commissaris generael voor de munitie van oorloge in Hollant 2 Dec. 1573 f. 178 vso.

---

[1]) Kantteekening: Overste quartiermr. van Hollant 29 Juni 1573 f. 192 vso.

Commissie van Gilis van Steenlant tot commissaris der monsteringe in Hollant, 11 Dec. 1572 f. 181 vso.

Jan van der Heyden gecommitteert tot leydsmann, commissaris ende raedtsman over etlyke vendelen knechten, 14 Nov. 1572 f. 184 vso.

Charles de Beaulieu gecommitteert tot commissaris generael over de licenten en paspoirten in Zeelant, 7 Meert 1574 fol. 186.

Jacob Joostens van Zundert [1]) gecommitteert licentmr. tot G. Berg 21 Sept. 1573 f. 188 vso.

Hans van Ypelaer gecommitteert munitionaris ende proviantm. van G. Bergh 6 Nov. 1573 f 195.

Jr. Gijsbrecht Ooms van Wijngaerden gecommitteert opperprovoost over de crijgstokke in Hollant fol. 198.

Commissie op Cap. Adriaen Vijgh om 3 schepen ter oorloge toe te rusten als capiteyn en daermede overal te dienen fol. 206 vso conf. fol. 215.

Commissie op den eersamen Philips Grenu om een compagnie te voet van 300 hoofden op te rechten en daermede in guarnesoen te leggen binnen Ziriczee, 10 Mey 1573 fol. 219 vso.

Aggreatie van een vendel knechten te lichten en inden Briel te houden aen Jr. Willem van Treslong adm. over Hollant fol. 220.

Op Jonker Roelof Hr. van Stakenbroec gouverneur der stede en huijse van Woerden als capiteyn van 300 coppen binnen Woerden f. 221.

Capiteynschap over de stadt Bueren fol. 221 vso.

De capiteyns over de steden hadden 't gesach alleen over de soldaten; de gouverneurs en superintendenten over de militie en politie.

Also wy tot onsen grooten leetwesen verstaen hebben dat onse hopman Henrich van Beringen op het eylant vande Clundert overvallen en in handen vanden vyant gevallen is, en dat 't meestendeel van sijn soldaten ontcomen en verstroyt sijn, etc. so ist dat wy gesurrogeert hebben Adriaen Timmerman 25 Febr. 1574 fol. 226 vso.

---

[1]) Kantteekening: Gecommitteert om tot Francfort gelt voor sijn Extie t'ontfangen. 2 Febr. 1573 f. 276 vso et. sqq.

Jr. Cornelis van Assendelff Hr. van Gouriaen tot synen ernstigen versoecke ontlast van een capiteynschap van 300 hoofden.
fol. 227.

Gheraert van Dongen gecommitteert om volc te voet en te peerde te lichten en onderhouden by alle mogelyke middelen om alle toevoer van proviande en munitie de vyanden te beletten
fol. 232.

Ritmeesterschap [1]) over de peerden doen lichten tot 200 of 300 toe door Jr. Jasper van der Noot Heere van Carloo 22 Mey 1573
f. 233.

Commissie op Jr. Willem van Dorp over 100 schutzepeerden
fol. 235.

Johannes Basio gecommitteert om in alle sijn Ex^tie^ steden en Heerlyckheden ordre te stellen, fol. 253 conf. f. 255, 256.

Confirmatie van commissie inder stede van Leyden alle toesicht te hebben aengaende de politye, crijgshandel, en fortificatie op Diederich van Bronchorst raetshr. in den provincialen raet van Hollant 20 Juni 1574 f. 254 vso.

Commissie om op sijn Excie domeynen ordre te stellen binnen GBerg op Corn. Joostens van Zundert rentmr. generael en Jan Back (?) burger der stadt van Breda 16 Sept. 1573 f. 256 vso.

Commissie op Kaerl van der Heyden van Mechelen, om in Brabant en elders de vyanden aen te grypen en beschadigen 5 Aug. 1573 f. 257 vso.

Hadt gedient onder de capiteynen Foelix Vemy etc.

Diergelycke commissie op Jr. Johan van Renesse Heere van Wulp Wulven etc. 25 Octob. 1573 f. 258.

Deselve van temple edelman van den huyse van sijn Excie 21 Sept. 1573 f. 260.

Also by slot van rekening ons in Nov. a° 1571 by mr Jacob van Wesenbeke van sijnre handelinge gedaen wy denselven schuldich gebleven sijn de somme van 356 gl. en 12 st. is geassigniert op de penningen provenerende van de aengehaelde schepen en goederen 2 April 1573 fol. 277.

---

[1]) Kantteekening 100 gl. per maent voor den ritmr.

Commissie op Jan de Vos om in Brabant contributie te lichten a° 1574 15 Dec. f 293.

Also tot kennisse van sijn Excie gecomen is dat docter Joachim Hoppaert raedt des Con. van Spaengien binnen ter Goude staende heeft een bibliotheka, en dat die na rechte confisquabel is, etc. waermede de Hr. van St. Aldegonde begenadicht wordt 11 April 1573 f. 302.

Acte waerby geboden wert alle pachters in Brabant in sauvegarde van sijn Excie wesende geene pachten of schulden te betalen aen de vyanden dan in handen van Mr. Jan Heynricx gouverneur van de Clundert, 1 Meert 1574 fol. 324.

Commissie op Jan Heynricx gouverneur van die Nyevaert, Clundert, Fynaert, Ruijgenhil om eenige pachters en andere in Brabant in sauvegarde te nemen 28 Oct. 1573 f 321.

Mathijs Berch poorter der stede van Dordrecht 1574 fol. 343.

Edict aengaende het beeltstormen binnen Delff 23 April 1573 f. 351 vso conf. 352.

Jacob Muys scoutet van Dordrecht bedanct van sijn devoir f. 354.

Jr. Hendrick van Assenstein ritmr. onder sijn Excie fol. 363

Passeport op Niclaes Bruyninc secretaris van sijn Excie om als commissaris na Duytslant te reisen 19 Aug. 1574 fol. 363 vso.

Stenzel van Namsloo goede dienst gedaen fol. 364.

Michiel van Beveren in de plaets van Andries van der Goes fugitif gestelt tot rentmr. van SuytHollant, en daer in geconfirmeert den 23 Febr. 1573 fol. 367.

Neelken van den Brouck weduwe van capiteyn Jacob Blommaert die onlancx overleden was etc. 5 Meert 1573 f. 369 vso.

Jr. Christoffel van IJselstein gecommitteert na doode van Jr. Heronimus Tseraerts tot gouverneur en superintendent van GBerg; mitsgaders van den lande van Breda en geheele Langstrate met syn aencleven fol. 167 vso.

Commissie op den eersamen en vromen Hans Mertens op desselfs aengeven om hem te transporteren na Vlissingen om aldaer verborgen gelt van 8000 gl. toebehoirende personen, contrarie den

staet van Hollant op te lichten en te stellen in handen van de gouverneurs, met belofte dat voor sijn aenbreng hij daervan genieten sal 3000 gl. 29 Aprilis 1573 fol. 308.

Hr. Bernaert van Merode ridder Heere van Rummen etc. in Sept. 1572 gouverneur der stede van Mechelen f. 277 vso.

Commissie provisioneel op Mr Jan Heynricxsz secretaris vant dorp en Heerlycheyt van Essen als superintendent en gouverneur van den landen van de Clundert, Fynaert en Ruygenhil, 6 Aug. 1573 f. 166 vso.

Commissie op N. en N, om te openen alle de spuyen, sluysen en gaten opte Ysele en Mase staende tot ontset van Leyden fol. 280 vso.

Extracten uytte brieven.

Monsr de Noircarmes trespassa le 5 de Mars 1574 et le 19 les gens du prince d'Orange prinsrent le maison de Sevenbergen, qui est à Madame d'Arenberg. fol. 468.

Jr. Jaques Cabelliau tot superintendent met een vendel binnen Alckmaer gesonden, 13 Juli 1573.

Foy van Brouchoven secretaris van Leyden, gecommitteert tot dijcgraef en bailliu van Rijnlant, 25 Aug. 1573 f. 560.

Rutger van Boetslaer Hr. van Catenes gouverneur van Gorchem 19 Meert 1574 f. 594.

Op Jr. Antheunis van Brecht en sijn brueders sijn eenige goeden gedevolveert by d'overlyden van Joncvrou Hadewijc van Brecht sijn suster uit spolien van 't clooster van St Ursule binnen etc. fol. 611.

Hopman Michiel Coemen, Sept. 1574 f. 619 vso.

Monsr de Lorges est arrivé auprès du prince dans Leyden le 1 de Juillet 1573 f. 414 vso. et alors Mr de Poyet fit des préparatifs pour avec bonne compagnie des soldats venir trouver le prince, fol. 416.

des entreprinses dressées par les ennemis contre la personne du prince 1573 f. 450 vso.

Mr. Arnt van Dorp avait à son partement de Malines laissé

illecq trois de ses filles, lesquelles depuis sont esté menées à Liere et pour l'aisnée aagée de 13 à 14 ans a escrit le prince à la marquize de Berges à fin qu'elle pourroit estre acceptée en son service. 8 Jan. 1574 f. 453 vso.

AANTEEKENINGEN OVER DE BAT. OMWENTELING,

VOORNAMELIJK BINNEN UTRECHT,

DOOR EEN OOGGETUIGE [1]).

---

14 Oct. wierd de eerste vergadering gehouden en in dezelve geresolveert dat de grenzen van Overijssel en Groningen met een genoegzaam getal Fransche troepes zouden bezet; dat de frontieren aldaar in staat van defensie zouden gebracht en dat een gewapende Burgermacht met alle spoed zou opgericht worden. Dit was het, wat ons weer inkwartiering bezorgde. Van dit alles was alreets het één en ander in ons Utrecht ruchtbaar geworden. Het Provintiaal Bestuur had ook wettige kennis gekregen; en de volkssocieteit door een brief van de Centrale vergadering in 's Hage. Ziedaar de Heer van Lidt de Jeude weer in zijn humeur! Op voorstel van dien ijverigen man wierden niet alleen de Leden van de Societeit maar zelfs allen en een iegelijk uitgenodigt tegen

15 Oct. 's avonds ten 7 uuren, om zig in gemelde societeit te begeeven en dan eenpariglijk over die brief te handelen. Die tijd daar, en de vergadering geopent zijnde, wierd de brief voorgelesen en daarop besloten, dat, alhoewel men vertrouwde de voornaamste inhoud onwaarheden te zijn, het oprichten van eene Nationale gewapende Burgermacht altijd noodzakelijk was. Weshalven wierd er een adres opgestelt, en de twee volgende dagen ter ondertekening voorgelegt, doch daar de bovengemelde Commissie hen alreets

---

[1]) Vervolg van Nav. XLVI, blz. 641.

was vooruitgegaan en tot dit besluit gekomen was, zo bleef dit adres achterwege. Want

16 Oct. wierd door 's Lands Repraesentanten gedecreteert vooreerst, dat 's Lands Armee nog zou vermeerdert worden met een zevende halve brigade, een corps artilleristen, een corps mineurs en een corps ingenieurs. En ten tweede, dat een gewapende nationale burgermacht zou georganiseert worden van 60000 man, verdeelt in 60 battaillons, ieder van 1000 man, van welke Gelderland 7, Holland 23, Zeeland 3, Utrecht 3, Friesland 6, Overijssel 5, Groningen 4, Drenthe 2 en de Generaliteit 7 battaillons zouden leveren. Intusschen hadden wij alreets de bittere onaangenaamheden ondervonden van de inkwartiering van die troupes, welke moesten doorpasseren om de grensen van Overijssel en Groningen te bezitten. Infantery en cavallery was alreets gepasseert, van welke het eerst gekomen waren twee compagnieën hussaren van Lausane, die met zeer veel moeite gecaserneert waren in een ledig huis in de Ambachtstraat, ja met zoveel moeite, dat voor vast besloten wierd in het vervolg alle doorpasseerende troepes bij de burgers te doen huisvesten, maar de guarnisoen houdende te caserneren. Daarop kwamen uit Dort

18 Oct. twee schepen binnen geladen met kruit, kogels, bomben enz. en 's avonds ten 11 uuren uit Amsterdam 3 compagnieën hussaren van Lausane, met een koets, een chais, een smitswagen en vier zwaar geladene bagagiewagens met 6 paarden bespannen. En

19 Oct. uit Alkmaar weer twee compagnieën van hetzelve regiment, welke allen

20 Oct. ons weder verlieten en Gelderland inmarscheerden. Tegen den middag arriveerden weer twee compagnieën van hetzelve regiment uit Haarlem, die

21 Oct. weer vertrokken.

22 Oct. kwamen binnen ten 11 uuren twee compagnieën hussaren van Esterhazy en ten 1 uur een battaillon Fransche infantery ook uit Noordholland.

23—29 Oct. gebeurde niets bijzonders. Eindelijk

1 Nov. kwam de echte tijding, dat het leger te Bremen was

opgebroken, dat hetzelve niet meer dan 2195 man sterk was, dat hetzelve was opgemarscheert om over te steeken na Engeland, en dat er geen de minste schijn van eenige Pruissische troepes, om zig met hetzelve leger te verbinden, aanwezig was; waarom men vermoedde, dat de troepes meestendeels weer na de Provintie Holland zouden terugkeeren. De oorlogsverklaring van Engeland bleef dus alleen een ontegensprekelijke waarheid. Of nu de Prins van Oranje voor de bewerker van dit onheil gehouden wierd, en of men dit aan zijne goederen wilde wreeken, bleef altijd een duistere gissing; maar niet te min wierd

3 Nov. in 's Hage een begin gemaakt met alle de kostbare meubelen en andere goederen, die door de Stadhouderlijke Familie waren achtergelaten, waaronder een groote voorraad van de fijnste wijnen, in het openbaar aan de meestbiedende te verkopen, zonder iets van de minste waarde achter te laten. Door deeze behandeling aan alle die goederen, daar niemand anders dan het Huis van Oranje aanspraak op had, wierden de Oranjegezinden overal opgezet en aangehitst; en tegelijk door de oorlogsverklaring opgebeurt en aangemoedigt. Hunne woorden en daaden wierden overal ten strengste in acht genomen en daar maar eenigzints fenijn uit te halen was, wierd zonder de minste verschoning gestraft. In 's Hage den Heer Van de Spiegel, die op 't Huis in het Bosch gevangen zat, eenige woorden, daar zijne bewaarders zig aanstooteden, ontvallen zijnde, wierd zijn delict crimineel beschouwt en hij na de Gevangepoort in 's Hage overgebracht. In Rotterdam geraakte de woede onder het gemeen van beijde de partijen al zo ver, dat de militaire arm van buiten moest ingeroepen worden, om dezelve te stillen, waarom ook

5 Nov. 's avonds laat twee compagnieen hussaren van hier vertrokken, om zig met geforceerde marschen na Rotterdam te begeven. 's Anderendaags

6 Nov. trok een compagnie Hussaren van hier na Rhenen, om de oneenigheden tusschen de burgers onderling aldaar noch in haare geboorte te smooren. In Nijmegen ontstonden hevige geschillen tusschen de Bestuuren en de burgers, zodat deeze zig ver-

voegden aan de Volkssocieteit alhier, verzoekende dat eenige gewapende burgers hen in hunne onderdrukkingen tot hulp zouden toeschieten, waarop

7 Nov. alle de schutters, op hunne loopplaatzen vergadert zijnde, wierd afgevraagt, wie van hen genegen was, om, zo de nood het vorderde, vrijwillig gewapend na Nijmegen uit te trekken. Het getal van deeze was zo gering, dat daaruit eene scheuring in de Volkssocieteit voorkwam. Meer dan hondert leden bedankten de Societeit, en formeerden zig tot een vast gezelschap in de Blaauwe Druif op de Marieplaats. In ons Utrecht bleef het nog al stil en bedaard. Men hoorde de Prinsgezinden wel eenige goedkeuring en toestemming over de Engelsche oorlog uitboesemen, waartoe ook eenigzints aanleiding gaf, dat men juist

8 Nov. een begin maakte met de eerepoorten, die op de dag van het Vrijheidsfeest gedient hadden, weg te neemen; als ook

10 Nov. de versletene vlag van de Domstoren, zonder een andere in deszelfs plaats te stellen. De Engelschgezinden zeyden: De Vryheid werd weggenoomen om niet in de handen der Engelsche verlossers te geraken; en meer andere dergelijke uitdrukkingen hoorde men dagelijks met alle tekenen van vergenoeging uitboesemen. De Fabriek Van der Kloes, ondersteund door zijn zoon den timmerman, ging zig zelven hierin zover te buiten, dat zij beijde dien avond omtrent 8 uuren uit hunne huisen wierden gehaalt en op het stadhuis in verzekering gezet. De Fabriek wist zig in zijn verhoor van

11 Nov. eenigzints te zuiveren, zodat hij na een duchtige correctie weer wierd losgelaten. Maar de timmerman bleef nog eenige dagen in bewaring. De Zakkedragers waaronder men verscheijde Prins- of Engelschgezinden konde tellen, hielden zig op de avond van dien dag ook niet stil. Zij hadden hunne jaarlijksche omgang met de brandtonnen, die gewoonlijk 's Maandags na St. Paulus Bekeering geschiedde, en door alle die tusschenvallende omstandigheden was achtergebleven, dien morgen volbracht, waardoor zij, door den drank aangezet, onstuimig waren geworden, doch zij wierden weer tot bedaren gebracht door den Schout Deurwaarder

Ring, van drie Gerechtsdienaars verzelt, met een ernstige vermaning van zig binnen de muuren te houden en zig stil en rustig te gedragen.

Die oorlogsverklaring van Engeland dan had verscheyde gebeurtenissen van verschillende aart ten gevolge. Zij bracht alle de 's Lands en Stads Bestuuren, ja zelfs onze Regeerders, de Wijkvergaderingen, in volle werking. Zij zetteden de Fransche Repraesentanten aan om de 100 millioenen met alle spoed in te vorderen. Zij deed 's Lands Hooge Vergadering, die toch maar provisioneel was, en van welke de meeste leden, ziende op de aanstaande critieke tijdsomstandigheden, hunne plaatsen aan anderen wel wilden inruimen, besluiten tot het daarstellen van eene vastgestelde Nationale Conventie voor een altoosdurend opperbestuur, in navolging van de toenmalige Fransche Regeeringsvorm; hierover wierd

13 Nov. alreets de eerste zitting gehouden, en in dezelve besloten, dat, wanneer het plan zal daargestelt zijn, hetzelve na alle de Provintiale Bestuuren zal toegezonden worden, om binnen de tijd van vier weeken hunne advijsen daarover in te brengen. Al op den

14 Nov. vervoegde zig de Fransche Ambassadeur Noëll ter vergadering van 's Lands Repraesentanten, geevende een adres over, waarin hij ten sterkste aandrong, dat aan de betaling van de eerste termijn van de 100 millioenen ten spoedigste voldaan wierd. Deeze termijn, zijnde 30 millioenen, moest volgens het gesloten tractaat voor ultimo September betaalt geweest zijn; doch men had toen ter tijd maar 10 millioenen kunnen bijeen verzamelen. Het gemelde adres wierd aan alle de Provintiale Bestuuren toegezonden met aanmaning van hun aandeel respectievelijk in 's Lands kas te doen geworden. Het aandeel van de provintie Utrecht was 4700.000 gulden. Onze Repraesentanten vonden zig derhalven in de dringende noodzakelijkheid van eene geldheffing te moeten decreteeren van eene twintigste penning of vijf per cent van de gansche bezittingen. 's Morgens van

16 Nov. wierd die geldheffing afgepubliceert: en 's avonds vergaderden de wijkvergaderingen al om over dezelve te handelen, zijnde alle de stemgerechtigden te voren daartoe opgeroepen. Na

lange deliberatieën wierd besloten de Repraesentanten voor te houden het onmogelijke van aan zo eene zwaare heffing te kunnen voldoen; daar veele burgers wegens hun finantiewezen zig in een zeer slechte staat bevonden, waaronder verscheyde waren, die door de Fransche assignaten zo niet geheel, tenminsten voor een groot gedeelte geruineert waren. Eene Commissie van zes burgers begaven zig dan

17 Nov. met dit besluit voor het Provintiaal Bestuur; en zij kregen tot antwoord, dat de heffing dan voor het tegenwoordige eenigzints zoude vermindert worden; daarop wierden den stemgerechtigden twee verschillende plans van geldheffing voorgelegt, om op één van dezelve hunne stem te geeven: edoch, zij beyde alweder verworpen wordende, begreepen de Repraesentanten maar een einde aan die zaak te moeten maaken; derhalven wierd vooraf

19 Nov. eene waarschouwing afgepubliceert, dat niemand zig op de eene of andere wijse zoude mogen verzetten tegen de aanstaande geldheffing en twee dagen daarna, dus

21 Nov. wierd dezelve gedecreteert, en ook afgekundigt. De twintigste penning was vermindert tot op de vijftigste; derhalven twee per Cent in plaatse van vijf, te betalen van alle roerende en onroerende goederen, meubelen, kleederen en boeken alleen uitgezondert. Die beneden de 50 gulden gegoed waren wierden vrijgestelt. De betaling moest geschieden voor den eersten January des a.s. jaars in klinkende specie, met die uitzondering alleen, dat de recepissen van het laatstleden opgeofferde goud en zilver ook in betaling konden gegeeven worden. De tijden en plaatsen, tot de ontvangst bepaald, waren in ons Utrecht Dinsdag, Woensdag, Vrijdag en Zaturdag's voormiddags van half 10 tot 12 en 's namiddags van half 3 tot 5 uuren, voor de Wijken B, C en L in het Fundatiehuis, voor de Wijken E, H en K in de Capittelkamer van Oudmunster, voor de Wijken F, G en M in de Munt, en voor de Wijken A, D en I in de groote Secretary op het Stadhuis. Om nu het hartgrievende van dit decreet nog eenigzints te gemoet te komen, zo wierd dit decreet door verscheide andere resolutieën en publicatieën opgevolgt, welke alle, de eene meer de andere

minder, de Patriotten of Franschgezinden in hun gemoed streelden. De eerste was van

22 Nov. en behelsde, dat alle de geenen, die eenige praetensien hadden wegens gedane leverantieën, tot de Fransche requisitieën behorende, dezelve aan het Provintiaal Bestuur moesten inleveren binnen de tijd van 14 dagen. De tweede wierd

25 Nov. afgekundigt en bevatte twee artikelen: volgens het eerste wierd aan allen en een iegelijk zonder onderscheid toegestaan overal vrij te mogen jaagen; doch niet op een andermans grond. De tweede was een verbod van langs de huizen met riviervisch te loopen, nog dezelve te veilen of te verkoopen. 's Anderen daags

26 Nov. zagen drie publicatieën het licht, twee van de Provintiaale Repraesentanten en een van de Raad der Gemeente. De eerste bevatte eene bekendmaking, dat, vermits een groot gedeelte van het geredimeerde goud en zilver nog niet ter stempeling was gebracht, daartoe nog gevaceert zou worden tot 15 December 's Woensdags en Zaturdags voor de middag. Deeze publicatie wierd door een ieder met onverschilligheid aangenomen; maar de andere, die behaagde meer, die gaf ieder de vrijheid om zijn huwelijk te voltrekken, waar hij wilde, de Roomsgezinden niet uitgesloten, wel te verstaan, hetzij op het Raadhuis voor den Gerechte of Municipaliteit der stad of dorp, hetzij in de kerk van zijne geloofsbelijdenis voor zijn leeraar. De Roomsgezinde Patriotten waren hiermede zeer verheven. Die van den Raad der Gemeente behelsde een belofte van een premie van 14 gulden aan den geenen, die 's weekelijks de meeste zakken aardappelen ter markt bracht, mits het getal belopende boven de 70 zakken. Het groot gebrek aan deeze zo hoog nodige behoefte; gesproten uit de nog voortdurende inkwartiering maakte deeze maatregel ten uitersten noodzakelijk. Nog nam het Provintiaal Bestuur

27 Nov. twee resolutieën om deze zelve reeden: bij de eene wierd verboden de uitvoer van rundvee en varkens en bij de andere die van allerhande graanen: doch deeze wierd spoedig weer ingetrokken, nadien de voorraad van koorn daardoor verminderde in

plaatse van vermeerderde, doordien toen van andere provintieën niets meer wierd aangebracht. Eindelijk

1 Dec. kwam er noch een publicatie van de Repraesentanten te voorschijn, die de deur sloot voor alle de vorigen. Deeze was een stukje bijzonder na de smaak van de Societeitsheeren, die daarop een en andermaal hadden aangedrongen. Zij behelsde, dat alle afgezette Regenten, zo stedelijke als provintiale, veroordeelt wierden alle de penningen terug te geeven, die zij sedert den jaare 1787 van den Lande getrokken hadden. Bij het neemen deezer resolutie was er groote combustie in de vergadering voorgevallen, en had de Heer Van Haeften dadelijk zijn post als Secretaris neergelegt. Behalven alle deeze placaten en ordinantien waren nog verscheyde resolutieën genomen, rakende het organiseren, wapenen, kleeden en exerceeren van de nieuwe zee- en landmacht als ook van de schutterij. Veele van de schutters waren daardoor al zover aangemoedigt, dat zij, een exercitiegenootschap hebbende opgericht

4 Dec. zijnde Zondag 's morgens een aanvang maakten met hunne manoeuvres in het Starrebosch, hetgeen zij, wanneer het weder het toeliet, alle Zondagen meenden te vervolgen. Men moet zich echter niet voorstellen, dat dit exercitiegenootschap, in zindelijkheid, netheid, bekwaamheid en talrijkheid bij dat van den jaare 1782 en volgende te vergelijken was. 's Anderendaags

5 Dec. wierd de generale wapenschouw gedaan over de geheele schutterij almeede in het Starrebosch. Dezelve wierd uitgevoert door de gansche Raad der Gemeente, welke bij die gelegenheid de schutterij haare drie nieuwe vaandels, voor elk battaillon één, met veel plechtigheid overgaf. Dezelve wierden na het gebruik der Franschen door sergeanten gedragen. Daar het weder, gerekend naar het jaarsaisoen, zeer gunstig was, waren veel menschen daarbij tegenwoordig. Na de wapenschouw moest volgens het schuttersreglement de jaarlijksche omschrijving vernieuwt worden, waarmede

7 Dec. een aanvang wierd gemaakt. De capiteynen deeden huisselijk bezoek, en vroegen, vooreerst na de ouderdom van alle manspersonen, om de tot de schutterij verbondenen van de anderen te onderscheiden, en ten tweede na het getal der dienstboden, om na

hetzelve het montant der uitkooppenningen te regelen. Veele burgers, zig dus genoodzaakt ziende wapenen te moeten dragen, begaven zig in 's Lands dienst (de zeedienst kwam niet in aanmerking hoewel men

8 Dec. alweer een begin maakte van met trommelslag door de stad te werven.) En, daar

10, 11 Dec. de infanterij, ende hussaren in hunne nieuwe monteringen en met hun nieuw musiek op de parade verschenen en de wachten betrokken wierden er nog meer aangezet zowel tot de infanterij als tot de cavallery. Zelfs wierden zij niet afgeschrikt of teruggehouden door de twee volgende tijdingen, die beijde ons onverwachts op het lijf vielen; de eene op

12 Dec. behelsende dat de Caap de Goede Hoop den 30 Sept. ll. bij capitulatie aan de Engelschen was overgegeeven: en de andere op

14 Dec. dat de Fransche Sambre en Maasarmee achtervolgens door de Oostenrijkers aan den Rhijn zodanig geslagen was, dat zij genoodzaakt waren met hun hoofdkwartier tot in Maastricht terug te wijken. Of nu deeze tijdingen oorzaak waren, dat het decreteeren van de Nationale Conventie door 's Lands Repraesentanten en het afeischen van de verschuldigde 33 millioenen door de Fransche Repraesentanten zo spoedig hierop volgde, willen wij liefst niet beoordeelen. Inmiddels kreeg de Conventie haar volle beslag op

15 Dec. De advysen van alle de Provintiale Bestuuren ingekomen zijnde, bleek uit dezelve dat Zeeland, Friesland en Groningen protesteerden, niet tegen de Nationale Conventie zelve, maar tegen het Plan van inrichting. De overige Provintieën waren voor de Conventie en ook voor het Plan: de meerderheid van stemmen dus, daar zijnde, wierd de Nationale Conventie dadelijk gedecreteert, en de eerste zitting bepaalt op den 18 February van het volgende jaar 1796; opdat in die tusschentijd de verkiesingen der Repraesentanten volgens het plan na behoren zouden kunnen volbracht worden. Verders wierd nog besloten, dat een van haare eerste werkzaamheden zal zijn het formeeren van eene nieuwe in alles overeenkomende Constitutie over de gansche Republiek. Vol-

gens het plan zou elke 15000 zielen een Repraesentant in de Conventie geeven: de Repraesentanten zouden verkosen worden door kiesers: de stemgerechtigden van elke 500 zielen zouden uit hun midden een kieser benoemen, zodat 30 kiesers vereischt wierden om één Repraesentant te verkiesen. Van dit alles ons Provintiaal Bestuur wettige kennis gekregen hebbende op

16 Dec. was daarover groote vreugde in de Volkssocieteit van illuminatie, musiek enz.; maar verdere blijken van vreugde openbaarden zig nergens.

Het eerste werk, dat tot de benoeming der Repraesentanten vereischt wierd, was de volkstelling, waarvan alhier

18 Dec. al een begin wierd gemaakt. Zij wierd uitgevoert door de buurtschouten, die, behalven na het getal der inwoonders, ook vernamen na de eige namen der vrouwen en weduwen en daarenboven nog afzonderlijk na het getal der kinderen. In de geheele Provintie Holland was de volkstelling al vroeger volbracht, en daarbij bevonden dat diezelve een getal van 828.532 zielen uitmaakte; zodat wegens die Provintie alleen 55 Repraesentanten in de Nationale Conventie zouden verschijnen.

Het afeischen van de verschuldigde 33 millioenen door de Fransche Repraesentanten geschiede op

19 Dec. en was oorzaak van het volgend accoort, dat tusschen de Fransche en 's Lands Repraesentanten getroffen wierd, uit hoofde van het volstrekt onmogelijke van binnen de gestelde tijd aan de betaling van de 33 millioenen nog aan die van de overige 67 millioenen te kunnen voldoen: namelijk dat voor den 15 January van het volgende jaar 1796 de 33 millioenen zouden betaalt worden, en dan vervolgens 's jaarlijks in vreedestijd zes en in oorlogstijd 3 millioenen, totdat 80 millioenen voldaan zouden zijn; kunnende dan de overige 20 met assignaten afgedaan worden. Hierop wierd

21 Dec. door ons Provintiaal Bestuur de tijd van de opbrengst van de 50ste penning ook tot den 15 Januarij verlengt; nochtans met die aanmaning van binnen dien tijd ten volle daaraan te voldoen, op straffe van, bij manquement van dien, alsdan een vijfde verhooging van de geheele som te zullen moeten betalen. Veele

burgers bevonden zig daardoor in de uiterste verlegenheid: want nergens was eenige vermindering of verschoning dienaangaande te bekomen, ook niet voor hen die door het removeeren van hun bestaan berooft waren. En echter nam die allerpartijdigste behandeling noch geen einde. De stemgerechtigden

23 Dec. na gewoonte vergadert zijnde, om de Commissarissen van de Posterij, het Wijnkantoor en Bierkantoor te benoemen, had tot de eerste post de meeste stemmen de Heer D. W. van Olst. tot de tweede de Heer Bresser en tot de derde de Heer Lieftinck. Ook wierd er nog gedelibereert over een voorstel door de burgers van Wijkvergadering van buiten de Waart ingebracht, waarin zij daarop aandrongen, dat de ambachtslieden, van hun werk afkomende, 's avonds na poortsluiten vrij zonder poortgeld te betalen alle de stadspoorten moesten kunnen doorpasseeren alsook dat er een zeekere somme gelds bepaalt wierd, waarvoor men 's avonds na het finaal sluiten van de poorten ten 10 uuren, één van dezelve konde doen openen..

27 Dec. vergaderden de stemgerechtigden nog eens, om een Erfhuismeester aan te stellen; alsook om een Opzichter van de sluis aan de Vaart te verkiesen uit de Heeren Cambier, Visser, Van Rooijen en Van Vlissingen. Tot Erfhuismeester wierd aangestelt de Heer Woningh, maar de nominatie van de Opzichter van de sluis wierd voor de tweede maal verworpen; zodat er geen verkiezing plaats had. De Heer Pauw wierd dus van zijn ambt als Erfhuismeester berooft. De Commiesen van het Wijn- en Bierkantoor de Heeren Du Pré en de Wijs wierden ook geremoveert, maar hunne plaatsen wierden dit jaar nog niet vervult. Beide zijn den 17 Januarij van het volgend jaar op hun aanhoudend verzoek weer in hunne posten herstelt. Ook wierd noch tot Bewindhebber van de Oost Indische Compagnie aangestelt de Heer Vos, Lid van de Raad der Gemeente. Eindelijk wierden nog twee Publicatien van het Provintiaal Bestuur afgelesen: de eene op

28 Dec. en de andere op

30 Dec. Bij de eerste wierd verboden het klokkenluijden ten platten lande bij de aanvang der kerkendiensten; vermits in eenige

dorpen hevige geschillen daarover ontstaan waren tusschen de Hervormden en Roomschgezinden, willende beyde op een zelfden tijd aan deselfde klok trekken. De tweede behelsde eene bekendmaking, dat alle galgen en raderen welke dienden om met de dood gestrafte personen ten toon te stellen, binnen drie weeken zouden weggenomen worden. Wij eindigden derhalven dit eerste noodlottige jaar van de alles vernielende Fransche dwingelandij met galg en rad.

(*Wordt vervolgd.*)

OUDHEIDKUNDE.

SNEEKSCHE MAGISTRAATBESOIGNES.

I.

De Spaansche Successie-oorlog was begonnen, en de Staten der Vereenigde Gewesten rekenden het zich ten plicht voor de „vrijheid van gantsch Euroop" een geducht leger op de been te brengen om Lodewijk XIV en zijne bondgenooten, o. a. den Keurvorst van Beijeren te bestrijden. Ook Friesland weerde zich dapper. Romijn de Hooghe schrijft in zijn Spiegel van Staat: „Nu heeft die heerlijke Provintie de Lof, dat haare Vriesen zo te voet als te paard, wel een groot gewicht in des Lands overwinningen inbrengen, en dat zij, streng en hardnekkig vechtende, de uitgepikte macht van 's Konings huis bij Ramillies gebrooken en vertreeden hebben, en in de Beleegeringen standvastig en schrander zijn, zo dat de vijandlycke steeden, zelfs de alderuitgeleezenste sterke vestingen, voor 't vuur van Koehoorn, de Vriesschen Archimedes, plooyen; voortgaande met zegevierende schreeden na Europa'as Vryheid, door het vernederen van dien ontrouwen en hovaardigen Franschen Dwingeland."

Was het wonder, dat in verschillende steden de overwinning bij Ramillies bevochten, door een dank- en bededag gevierd werd? Ook de Magistraat van Sneek bleef niet achter. Zij bepaalde den 20 Juni 1706 dat ten teeken van vreugde de klokken geluid en 't geschut bij drie poorten afgeschoten zou worden.

Op dienzelfden dag legden 19 „officieren" van de garde van den Prins van Beijeren, in den slag bij Ramillies krijgsgevangen gemaakt en door Kap. Fendlay den 14en Juni d. t. v. naar Sneek overgebracht, in handen van Burgemeester E. Frieswijk den eed af, dat zij zich gedurende hunne krijgsgevangenschap niet buiten de stadspoorten zouden begeven dan met speciale toestemming van

den Raad „ende dat op haer parool gelyk als eerlycke officieren." In gevolge eene aanschrijving van Ged. Staten van Friesland van den 17en Juni zou de Burgemeester Frieswijk dit consent kunnen geven en werd hem tevens opgedragen, voor de noodige victualie te zorgen.

De namen dier krijgsgevangenen waren:

Johan Roeff
Frans Wilringer
Georg Keverl
Hans Georg Springer
Hendrik Hensch
Hans Georg Berger
Hans Michel Muller
Reinchart Baugerner
Frans Meitoffcher
Joachim Snijder, Wachtmeester, alias Tailleur
Johan Martin Smid alias Marechal
Wolfgang Spiegel alias Miroir
Wolfgang Klinger alias Quincan
Hans Georg Braak
Hans Georg Steinhauser alias Soteur
Hans Meyer alias Meere
Urban Voler alias Gan
Feit Staffel
Mathys Smitmeyer alias Marechal Meere.

Zij zijn eene heele poos te Sneek gebleven, want pas toen de vrede van Utrecht was gesloten, zijn zij vrijgelaten. Eén van hen, Joachim Snijder, heeft de Magistraat heel wat last veroorzaakt. Hij was een vrij goed chirurg en heeft verscheiden proeven van zijne kunst afgelegd. Maar hij rekende buiten het Chirurgijnsgilde en hun gilderol. Die bepaalde toch in art. 1, dat niemand de chirurgie mocht beoefenen, vóór hij door den Magistraat voor goed burger en door den Ouderman en de Gildemeesters voor goed gildebroeder was aangenomen, op straffe van tien car. g. te verbeuren, de eene helft ten voordeele van de Magistraat, de andere

helft ten voordeele van 't voornoemde gild. En art. 2 liet daarop volgen, dat men ook een proef moest doen in tegenwoordigheid van de Commissarissen, beide gildemeesters en den stads-medicus, „synde een subject van 't gilde." Snijder had aan geen van beide artikelen voldaan en kon er dus zeker van zijn, dat hem door het naijverig gilde moeielijkheden in den weg zouden worden gelegd. Na herhaalde vermaningen, die niets uitwerkten, nam de Magistraat den 6 Sept. 1708 de volgende resolutie:

De Magistraat, gehoort hebbende de propositie door de Rentemeester Hermanus Cruisbeek als ouderman van 't chirurgijnsgilde deser stede gedaan, inhoudende klagte, als dat even Joachim Snijder, wagtmeester, sijnde krijgsgevangen binnen deze stad, sig onderwint na gedane insinuatie tegen de Magistraats dispositie en resp. ordonnantie tegen hem verleent op 't gedane rapport van de Heren Frieswijk en Boffert als commissarien cum secr. staande in margine van den requeste bij de officieren van 't chirurgijnsgild voors. tegens hem gepraesenteert in dato 31 Aug. 1708 en daarop gevolgde insinuatie en relaas van 1 Sept. d. a. v., aan te gaan, en de chirurgijnsdienst opnieuw te doen en te vervolgen uit een praetext en voorgeven, van dat Cornelis Pyters Mr Chirurgijn alhier hem voor sijn leerknegt soude hebben aangenomen, ende sulks door de Bode Sijlstra aan de voornoemde ouderman Cruisbeek op Sondag den 2 Sept. aangedient en bekent gemaakt gelijk deselve Bode staande vergaderinge heeft gerelateerd, hetwelk is strekkende tot vilipendentie en versmadenisse van 's Magistraats verleende dispositie, waaromme deselve hebben goedgevonden en verstaan de voors. krijgsgevangen Joachim Snijder alsnog te ordonneren, gelijk deselve geordonneert wort mits desen, omme hem vooralsnog te reguleren na meergemelde 's Magistraets dispositie, vervolgens geen de minste praxin chyrurgice onder wat praetext het ook wesen mag, 't sij als meester of leerknegt te doen, bij poene van 2 pond groot na insinuatie deses telkens te verbeuren en sal hier af extract aan de ouderman van 't chirurgijns gilde worden ter hand gesteld, om hem te dienen tot sijn narigt en om so vorder te procederen uit kragte deses als deselve te rade bevinden sal.

Het schijnt, dat niettegenstaande deze strenge resolutie, Snijder toch nog verder gelegenheid heeft gevonden de „praxin chyrurgice" te beoefenen.

II.

In de „Beknopte geschiedenis van Friesland" door W. Eekhoff wordt eene korte beschrijving gegeven van het Nationale Feest, den 19en Mei 1798 wegens het aannemen der Staatsregeling te Leeuwarden gevierd. Het werd met dansen om den vrijheidsboom en andere luidruchtige vermaken besloten.

Eekhoff maakt geen melding van de uitdeeling aan de gewapende burgermacht, die op dien dag heeft plaats gehad, volgens een den 5en Mei door het Administratief Bestuur van het voormalig gewest Friesland van den Agent van Oorlog ontvangen missive.

Dit Bestuur schreef hem den 7den d. a. v. terug, dat eene zoodanige distributie moeilijk in geregelde orde kon geschieden, en achtte het daarom wenschelijk, de waarde van de traktatie aan sommige burgers in geld te voldoen. In afwachting van een toestemmend antwoord werd denzelfden dag in dé vergadering van het Admin. Bestuur besloten, de aanschrijving van den Agent van Oorlog ter kennis te brengen van de Raden der gemeenten en eene copie in handen te stellen van het Departement van huishoudelijke zaken, tot naricht.

Op den 19den Mei dan des namiddags te 5 uur zouden in iedere stad, dorp en plaats alle burgers tot de gewapende burgermacht behoorend, en ook Fransche troepen, ongewapend op een daartoe geschikt veld bijeenkomen, om zich te vermaken en deel te nemen aan het feest. Bovendien was voor ieder onderofficier, korporaal, tamboer en soldaat ½ flesch wijn, 1½ pond wit brood en ½ pond kaas bestemd.

Verder werd den gemeenteraden aangeschreven zich met de verzorging en de uitdeeling van wijn, enz. te belasten, terwijl er te dien einde gecertificeerde lijsten van de sterkte der militairen vanwege het Admin. Bestuur zouden worden overgezonden en de kom-

mandant der gewapende burgermacht eene lijst moest overleggen van de onder zijne bevelen staande burgers.

Wijn, brood en kaas moesten zooveel mogelijk van ééne kwaliteit zijn: $^1/_2$ fl. wijn van *f* 17 à *f* 18 per anker zonder impost, $1^1/_2$ pond witte brood van 3 sts. 6 penn. of daaromtrent, en $^1/_2$ pond kaas tegen 2 sts. was voldoende.

Na afloop van het feest kon men de gecertificeerde rekeningen en de lijsten van de sterkte der militairen aan het Departement van huishoudelijke zaken inzenden.

Ook de Gemeenteraad van Sneek kreeg natuurlijk bovenvermelde missive, en dus ook daar had op 19 Mei eene uitdeeling aan de burgerwacht plaats. Maar bovendien gebruikte de Raad, die dien dag vergaderde 't een en ander; werden kanonschoten gelost, een vuurwerk afgestoken, eene uitdeeling in 't werkhuis gehouden, waren decoraties geschilderd enz., wat alles kosten na zich sleepte.

Uit de rekeningen, door de leveranciers aan den Raad overgelegd, wil ik 't een en ander meedeelen ter vergelijking met de prijzen van tegenwoordig.

Er werd op 't raadhuis o. a. geleverd:

Wijn ($^3/_4$ anker rooden en witten wijn)	. . . . .	*f* 18 - 10
4 fl. „ „	. . . .	„ 2
Brood	. . . .	„ 24
Rund- en kalfsvleesch	. . . .	„ 6 - 24
Baars 30 pnd à 8 sts.	. . . .	„ 12
Aal $10^1/_2$ „ à 4 „	. . . .	„ 2 - 2
Snoek 10 „ à 2 „	. . . .	„ 1
Zalm	. . . .	„ 8 - 4
Pofferts (tulband)	. . . .	„ 9 - 6
Kleinigheden: 10 pnd boter	. . . .	„ 2 - 15
4 fl. azijn	. . . .	„ 0 - 10
$^1/_2$ kan boomolie	. . . .	„ 1 - 12
1 pnd zeep	. . . .	„ 0 - 5
$1^1/_2$ maat zout	. . . .	„ 0 - 8
2 snees (40 stuks) eieren	. . . . . .	„ 0 - 13

2 pnd kaarsen	*f*	0 - 14
1/4 korf aardappelen	„	0 - 4
1 fl. persico	„	1 - 12
1 fl. anisette	„	1 - 10

behalve suiker en tabak (beide à 16 sts. 't pond).

Maar niet alleen de Raad smulde, ook de bewoners van 't stadswerkhuis werden niet vergeten; zij kregen koffie met Deventer koek.

De stad had op dien dag een feestelijk aanzien; een vrijheidsboom was heel van het Huis ter Heide (in Gaasterland) naar Sneek getransporteerd, en de twee mannen, daarmee belast geweest, kregen een douceurtje van *f* 6 - 18.

Dan waren 3 decoraties geschilderd, de Vrijheid, de Gelijkheid en de Vernietiging van het Foederalisme voorstellende (waarvan de onkosten *f* 78 - 13 - 8 bedroegen), vlaggedoek gekocht en werd voor *f* 40 aan inkoopen gedaan voor salpeter, zwavel, houtskool en kardoespapier voor 't vuurwerk en de zwervers. Maar bovendien werd met het stadskanon en 3 kleinere stukjes (heden nog aanwezig en van 1692 dagteekenend) flink geschoten, waarvoor *f* 13 aan loon werd betaald, en *f* 10 gegeven aan den muzikant!

Alles te zamen kostte het feestje *f* 430 aan de stad, maar gelukkig kreeg zij voor de uitdeeling aan de troepen wat terugbetaald. Want den 2den Juli was eene missive uitgegaan aan het Intermediair Admin. Bestuur van 't voormalig Friesland, van dezen inhoud:

Burgers:

Ingevolge bekomen aanschrijving hebben wij de eer Uwed. nevensgaande notulen van gevallen kosten wegens het geordonneerde bij voorschr. aanschrijving, ter gelegenheid van 't jongst gehouden nationale feest op den 19den Mei 1798 te zenden, zijnde groot *f* 150 - 8 - 12.

Wij verzoeken, dat gijl. met den eersten zoodanige ordre gelieft te stellen, dat deeze gelden aan onzen stadsrentemr D. S. van

der Ley, die deselve provisioneel heeft verschoten, worden gerestitueerd.

Naar toewensching van heil en aanbod van broederschap zijn wij Uwed. Medeburgers

De Raad der gemeente Sneek,
S. R. VISSER.

En die restitutie heeft plaats gehad.

Medegedeeld door
Sneek. MR. M. C. NIJLAND.

Dood (Jan de) (XLVII, 265). — Van der Vijver geeft in zijne Beschrijving van Amsterdam, Dl I bl. 347, omtrent dezen man de volgende noot: „In dit jaar [1651] vond de geruchtmakende daad plaats van een smid hier ter stede, met name *Jan Janszoon de Dood*, welke daad wij in navolging van vele schrijvers mededeelen. Sedert een geruimen tijd aan den steen lijdende, nam *de Dood* het besluit zich zelven van deze doodelijke kwaal te redden. Hij opende alzoo met een scherp mes, terwijl zijne vrouw naar de vischmarkt was, de smartelijkste plaats zijns lichaams, perste er den steen uit, en ontbood daarna een heelmeester wien hij den steen vereerde, en de verdere genezing der operatie aanbeval. Men wil dat deze steen — daarna in zilver gevat en door velen bewonderd — acht lood woog. — Zie *J. Six van Chandelier*, Poëzie, bl. 495."

A. AARSEN.

Herinneringskruis. — Onder oude penningen, medailles, enz. kwam mij onlangs in handen een ijzeren kruisje. Hetzelve is dof zwart, aan beide zijden fijn overlangs geribd, uitgenomen midden in het kruis waar aan beide kanten een ovaal schild is gespaard. Op een dier schilden staat in duidelijke schrijfletters GERMANIA en aan de keerzijde met gelijke letters VICTORIA. Een jaartal is er niet op aangegeven. De lengte van het kruisje is 4,7 cM. De breedte van het kruisje 3 cM. De breedte van de kruishouten is 0,6 cM., de dikte is 0,15 cM. Het kruisje hangt aan een 90 cM. langen ketting, bestaande uit 490 schalmringetjes van vierdraads

fijn ijzerdraad en wordt gesloten door een ring en kapittelstokje. Ofschoon het kruisje kenlijk is gemaakt om aan den hals gedragen te worden en waarschijnlijk in het begin dezer eeuw tot vereenigingsteeken of leus van een of ander corps heeft gediend, zoo is het mij niet mogen gelukken de herkomst of het doel van het kruisje op te sporen.

Indien De Navorscher eenige inlichtingen omtrent dit kruisje konde geven, zoude zeer verplicht zijn

ORTT VAN SCHONAUWEN.

Baldadigheid der schooljeugd op straat. — Opmerkelijk, vooral in onze dagen, nu er zoo vaak op aangedrongen wordt, dat de onderwijzer er toe medewerke om de baldadigheid der schooljeugd op straat tegen te gaan, is de volgende bepaling, voorkomende in de „Notificatie van den Secretaris van Staat voor de Binnenlandsche Zaken der Bataafsche Republiek, behelzende eene algemeene Schoolorde voor de Lagere Scholen binnen de Bataafsche Republiek. Gearresteerd den 23sten Mei 1806":

> 3. (De onderwijzer) zal zorgen, dat de Scholieren niet onnoodig naar buiten gaan, en dat zij zich, gedurende den ganschen Schooltijd, stil en aandachtig, alsmede op Straat of op den Weg steeds vreedzaam, zedig en beleefd gedragen.

MR. C. BAKE.

Republikeinsche dagteekening. — Welke gewone datum komt overeen met 11 Germinal, An XI? W.

11 Germinal, An XI = 24 April 1803. RED.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Neeltje Pater, enz. (XLVII, 302). — Toen 'k nog op de Veluwe werkzaam was, woonden te Garderen, Houtdorp, Speult, Putten, Meerveld onderscheidene Paters, vermogende en minder gefortuneerde, die voorgaven verre neven en nichten van wijlen Neeltje Pater te zijn, en die zich met 't vooruitzicht op een flinke erfenis al wat blij maakten. Ik kende al die lui best, en als 'k soms eens met hen aan de praat kwam, was 't van de tien keer stellig negenmaal over 't hun wachtend fortuin. Meer dan eens waagde ik de goede menschen te vragen: „waar zou toch al dat geld zitten? bij wien zou 't berusten in de brandkast? wie voert 't beheer er over? is 't goed belegd? enz." Want, om de waarheid te zeggen, het kapitaal, het opsporen er van scheen me nog meer bezwaren in te hebben dan 't vinden van de rechte erfgenamen. Maar dan kreeg 'k den wind van voren. 't Geld berustte bij 't land, zeiden de meesten. Volgens anderen zat 't in Engeland. Maar waar zoo? bij wien? Geen antwoord. Verder behoorden nog tot de Pater-erfenis een aantal onroerende goederen, huizen, boerderijen, landerijen, vischwater, enz. enz. alles onder Broek in Waterland gelegen, misschien wel 't geheele dorp. Heerlijk! heerlijk! Bij wien men zich te vervoegen had om aan een en ander te komen en waar dat alles gedeponeerd of gelegen was, dat kwam vanzelf, meende men, als de stukken der erfgenamen maar in orde waren. Och, och, wat hebben de menschen zich al laten beet nemen! Ik weet 't van nabij hoe verschillende practizijns, hier en daar in den lande, op hun hoop en lichtgeloovigheid en op hun centen hebben gespeculeerd. Bundels papieren, geboorte-extracten, doopbewijzen, trouwbrieven, doodacten, enz. heb ik in mijn handen gehad en doorbladerd. Een groote waarde aan zegels, leges, enz. plus de noodige percenten voor de zaakwaarnemers werd door die stukken vertegenwoordigd, alles in goed vertrouwen bekostigd door de vele belanghebbenden, maar eigenlijk scheurpapier voor den lompenmo-

len. Flesschentrekkerij, boerenbedriegerij, niets anders. Dat zoeken naar wettige of vermeende familie-Paters kan nog jaren en jaren duren. De groote vraag is en blijft bij mij: „waar zit of ligt 't geld? welke zijn die goederen? laat eigendomsbewijzen zien en noem de beheerders!" En dan documenten! Eerst den beer hebben en dan de huid verdeelen!

A. AARSEN.

GESLACHT CAU — VERGETEN TAK.

I. Adriaan Cau Lievenzoon, schepen van Middelburg en griffier der Staten van Zeeland, huwde 10 April 1613 met Elisabeth van Gallicie en had bij haar niet vijf maar elf kinderen.

1° Janneke, geb. 21 Mei 1614, jong gestorven.

2° Cornelis, die volgt II.

3° Nikolaas, geb. 1 Oct. 1618, jong gestorven.

4° Anna, geb. te Middelburg in Decr 1619; zij werd in Novr 1657 de vrouw van Jeremias de Baudoux, koopman te Amsterdam [1].

5° Nikolaas, geb. Febr. 1623.

6° Johan, geb. Maart 1625, jong gestorven.

7° Jan, geb. te Middelburg in Febr. 1626 en gehuwd 23 April 1653 met Catharina Wijckaert, geb. in Mei 1636, dochter van Matheus en Catharina Vervaques. Zijne zes kinderen sterven allen jong.

Hij was griffier der Staten van Zeeland — was hij zijn vader opgevolgd?

8° Jacobus, geb. te Middelburg in Mei 1628. Hij werd 1661 raadsheer aan het hof van Justitie te Batavia. Hij huwde in Oct.

---

[1]) Oud-Holland III bl. 57. Ondertr. te Amsterdam 1657 5 Oct. Jeremias de Baudoux van Amst^m wed^r van Eliz. Laurens, woont op de N.Z. achterburgwal met Anna Cau van Middelburg, oud 32 jaren (moet zijn 38) geassisteert met Magd^a Arents enz.

1653 met Mathilda van Coevorden, bij wie eene eenige dochter Catharina geboren in Oct. 1653 [1]), doch jong gestorven.

9o Johanna, geb. te Middelburg in Jani 1631, en geh. in Juli 1658 met Adriaan van Emond, geboren te Heusden. Had één kind.

10o Bonifacius, geb. Middelburg Febr. 1632, koopman te Amsterdam, huwt ald. 31 Aug. 1658 met Cornelia van Hoogeveen, wede Laurens van Swaenswijk.

11o Maria, geb. in Febr. 1635, leefde nog 1651.

II. Mr Cornelis Cau, geb. te Middelburg 30 Mei 1616, sterft te ... (?) Van dezen Mr Corn. C. zegt de „Annuaire généalogique des Pays-Bas 1874 „Mr Corneille, décédé sans alliance" en het Stam- en Wapenboek van aanzienlijke Nederl. familiën": „hij overl. ongehuwd", terwijl in de „Levensberichten van Zeeuwen", gezegd wordt I bl. 113: „Denkelijk is hij ongehuwd gestorven".

Hoe beide schrijvers dwalen, zullen de volgende verzamelde aanteekeningen doen zien.

Mr Cornelis Cau werd 20 Mei 1636 te Utrecht ingeschreven als Cornelis Cau, Zelandus philosophiae et juris studiosus (Album st. acc. Rheno Traiectinae); na gepromoveerd te zijn werd Mr Corn. Cau, Zelandus 8 Febri 1641 ingeschreven als advocaat voor den Hove van Holland (2e reg. v. de advocaten voor den Hove van Holl., Rijksarchief) en in 1655 benoemd bij de chambre mi-parti te Mechelen. Hij was een beroemd rechtsgeleerde en de vervaardiger van de twee eerste deelen van het „Groot Placaetboek, vervattende de placaten, ordonnantiën en edicten van de Hoogh Mog. Heeren Staten Generaal der Ver. Nederlanden en van de Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, mitsgaders van de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt, waarbij noch gevoegd zijn eenige placaten van de voorgaande graven en de princen der selver landen voor zoo veel dezelve als noch in gebruik zijn". 's-Gravenhage 1658 en 1664 in fol.

---

[1]) Zal misschien moeten zijn 1654.

Dat deze Mr Cornelis Cau niet gestorven is ongehuwd en *zonder* nakomelingen, bewijst het volgende:

Te 's-Gravenhage werd 4 Novr 1646 in de Groote kerk het 1e gebod gelezen van Mr Cornelis Kauw, advocaat voor den Hove van Holland, j.m. van Middelburg won. in 's-Gravenhage met J° Margaretha van Diemen j.d. woonende tot Rotterdam, waar ook het huwelijk plaats vond [1]).

Uit hun huw. werden te 's-Gravenhage in de Groote kerk de *acht* volgende kinderen gedoopt:

A. Maria (Cauw) 1647 6 Novr, (peter) Jacobus van Diemen en Elizab. van Gallissie (beide grootouders).

In de Groote kerk te 's-Gravenhage ging het 1e gebod 1667 27 Novr van Hendrik Leemans j.m. commies ter generaliteit wegens Overijssel [2]) met Maria Cau j.d. beide won. alhier in 's-Gravenhage.

Kinderen allen ged. te 's-Gravenhage:

a. Margaretha, Nieuwe kerk 1670 9 Sept. (get.) Mr Corn. Cau, adv. voor 't hof van Justitie, Theodora Hoeckwater, wede Casper Leenmans.

b. Casparus, Nieuwe kerk 1672 10 Mei (get.) Corns Cau en Theodora Hoeckwater, beyde grootvader ende grootmoeder.

c. Hendrik, Nieuwe kerk 1677 16 Maart, (get.) Theodora Hoeckwater, wed. contrarolleur Leenmans, de heer kamerbewaarder Ser (Sher-)wouters en Laurens Leenmans.

d. Theodora Margaretha, Nieuwe kerk 1678 4 Sept. (get.) Theodora Hoeckwater, Otto Callenfels en David le Conte.

e. Hendrik Antonie, Kloosterkerk 1679 24 Novr (get.) Antonie Leenmans en Theodora Hoeckwater.

f. Margaretha Theodora, Kloosterkerk 1681 3 Octr (get.) Jacobus Kauw en Beatris de Worm.

g. Hendrik Antonie, Hoogd. kerk 1683 25 Maart.

h. Maria Margaretha, Kloosterkerk 1684 23 Juli (get.) Jacobus Kauw en Beatris Leenmans.

---

[1]) Zij was dochter van Jacob van Diemen en Marga du Bois Pietersdr ex Grietje Huyghe.

[2]) Bij doop der kinderen komt hij altoos voor als Lee*n*mans.

B. Adriaan 1648 9 Dec^r, (peter) Corn. van Diemen en Louise de Weert (1^e vrouw van Mr Iman Cau) [1]).

C. Elisabeth 1651 15 Oct^r, (peter) prof^r Florentius Schuyl en Maria Cau voor Anna (misschien Johanna) Cau.

Deze Eliz. stierf jong.

D. Elisabeth 1653 16 Maart, (get.) (*sic*) Jacob van Diemen en Josina van Kinschot.

E. Jacob 1656 27 Sept^r., (peter) Jacob van Diemen en Bonifacius Cau en Maria Cau voor hare moeder Cath^a de Dinter alias Hessels.

F. Jacob, die volgt III.

G. Cornelis 1660 3 Oct^r, (peter) Bonifacius Cau voor Jeronimus Boudens (Baudoux) en Cath^a Hessels voor Maria Cau huisvr. van Mr Jacob Dalles (Dallens).

Deze Corn. is jong overleden.

H. Cornelis (Cauw) 1662 10 Sept^r, (peter) Corn. van Lodensteyn en Mr Caspar Mathieus voor Bonifacius Cau en Clara Cau voor Clara Cau. — Het zal denkelijk deze Cornelis Cauw wel zijn, die als j.m. van 's-Gravenhage, aldaar huwde 1684 (1e gebod Groote kerk 29 Oct^r) met Catharina van der Tin j.d. beide won. alhier in den Hage. Had ééne dochter.

III. Jacob Cau, ged. te 's-Gravenhage in de Groote kerk 21 Juni 1658, (peter) Mr Johan Cuysten en Catharina Hessels van Dinther) 2e vrouw van Mr Yman Cauw.

Het zal deze Jacob wel zijn die in 1697 doctor genoemd wordt door Dr R. Krul in de „Haagsche doctoren enz." 1891 bl. 49 en gehuwd is met Margaretha Boerhave, die als zijne wed^e nog voorkomt 20 Juli 1734.

Uit hun huw. werden te 's-Gravenhage gedoopt:

1° Eva 1709 27 Septr in de Kloosterkerk (get.) Jacobus en Eva Boerhave. Zij deed ondertr. in de Groote kerk harer geboortestad 1733 3 Mei met Mr Jacob du Claux, schepen van Zierikzee.

---

[1]) Deze Adriaan is vermoedelijk ongehuwd overleden; want toen 13 Jan. 1681 te Overschie een huis en eene partij lands verkocht werden, afkomstig van Grietje Huyge, door Hend. Leemans, wordt hij als erfgenaam niet genoemd (Protocollen Overschie. Rijksarchief).

2° Jacob, die volgt IV.

3° Abraham, ged. in de Nieuwe kerk te 's-Gravenhage 1715 8 Jan., (get.) Jacobus Boerhave, predikant te Leiden [1]) en Magdalena Boerhave. (Deze komt ook voor als Abraham Cau Boerhave). Is hij dezelfde Abm Kaau die 18 Aug. 1740 na betaling aan 't gilde van *f* 2.50 aangenomen werd tot dr in 's-Gravenhage. Dr Krul zegt in reeds aangehaald werk, dat hij de winkel kocht van den apotheker Wolfgank, doch dien weder verkocht in 1745.

IV. Jacob Cau, ged. in de Kloosterkerk te 's-Gravenhage 1711 6 Novr, (get.) Herman Boerhave en Maria Drolenvaux.

Hij huwde als Jacob Kaau 1743 (1e gebod Groote kerk te 's-Gravenhage 2 Juni) met Maria de Vrindt. Uit hun huw. werden gedoopt:

1° Jacoba Margaretha, Groote kerk 1743 13 Juli.

2° Everdina Elisabeth, Nieuwe kerk 1745 9 Mei. Zij huwde te 's-Gravenhage 1763 (1e gebod in de Groote kerk 11 Septr) met Gerardus Albertus Worms.

Jacob Cau is niet oud geworden. Zijne wede Maria de Vrint (*sic*) huwde 1748 (1e gebod Groote kerk 9 Juni) met Aalbert van den Erpeka j.m. geb. van Opheusden in de Nederbetuw, beide won. hier.

Doordien aan den kant dezer acte staat „de bruyt bewijst haer kint twaelf gulden" zou daaruit blijken dat Jacob's eerste kind Jaca Marga toen reeds overleden was.

Een Herman Cau Boerhave (denkelijk ook zoon van Jacob en M. Boerhave) huwde eerst te 's-Gravenhage 1733 (1e gebod in de Groote kerk 18 Octr) met Alida Jacoba Coelemey.

Uit dit huw. werd ged. te 's-Gravenhage in de Nieuwe kerk Margaritha Hermina 20 Juli 1734 (get.) Margaritha Boerhave wed. Jac. Kaau en Herman Boerhaave.

Het 1e gebod van gen. Herman Cau Boerhave met zijne 2e vrouw Wendelina Maria Nobelingh werd afgekondigd ook in de Groote kerk te 's-Gravenhage 1739 11 Jan. Misschien dezelfde Herman Kaau, die in 1729 doctor werd te 's-Gravenhage, in 1739 naar

---

[1]) De grootvader, broeder van den bekenden hoogleeraar.

Rusland vertrok en daar stierf in 1754. Zie Dr Krul in reeds aangehaald werk.

Een Markus Cau Boerhave, (denkelijk ook een zoon van Jakob en M. Boerhave), geb. te Leiden, overl. als predikant van Aardenburg 16 Jan. 1724 (Navorscher).

Losse aanteekeningen.

1587 reg. 386 Michiel Cauw contra Jacob Bas. (Civiele sententiën, Rijksarchief.)

1599. Gestorven te Arnemuiden Elizabeth Cau, wed., alhier gekomen met attestatie uit Londen. (Archief Arnemuiden.)

1601 24 Nov. Gestorven te Vlissingen de schepen Geleyn Bouwensz Schot; hij was geh. met Maaiken Cau wede Cornelis Thomasse.

Uit Philips Cauw geh. met Anneke Carpe, werd ged. te 's-Gravenhage Kloosterkerk 1643 9 Oct. Maria (get.) Guillaume, Janneke en Mary.

1660 13 Juni Adriaen van Keetenburgh wedr [1]) won. tot Zierikzee met Catharina Cau j.d. won. alhier in 's-Gravenhage.

1680 8 Dec. Johannes Weerts j.m. uit land van Limburg soldaat met Elisabeth Geetsongh wede Mathijs Kouw geb. van Voorburg beide won. alhier in den Hage.

1690 19 Febr. Pieter Cauw wedr met Dorothea Middelbeeck beyde won. hier ('s-Gravenhage) [2]).

1693 Mr Barths Cau man van Maria Magdalena de Soute (niet Zoute) erfgenaam van Adriaan Cunaeus (haar grootvader) contra Jacob Dirksz van Langevelt. (Civiele sententiën, Rijksarchief.)

1706 18 Juli Willem Cauw j.m. met Anna van Sweert j.d., beyde won. Heusden, doch zij vroeger hier ('s-Gravenhage).

---

[1]) Wedr van Susanna van Stavenisse volgens deze acte:

Ondertr. 's-Gravenhage 1655 14 Nov. Adriaan v. Keetenburch j.m. v. Zierikzee met Susanna van Stavenisse j.d. mede van Zierikzee, won. hier. Catharina Cau is het 7e kind van Mr Iman en L. Sweerts de Weert.

[2]) Misschien P. Caauw, de vervaardiger van een gedicht op het afsterven van Joh. Wesselius, professor te Leiden 16 Jan. 1705.

Nicolaas Caauw geh. 1730 's-Gravenhage (1° gebod Groote kerk 26 Nov) met Anna Braams.

Kinderen gedoopt te 's-Gravenhage:

1° Nicolaes Jan 1725 17 Febr. in de Luthersche kerk.

2° Anna Clara 1727 2 Febr. id.

3° Constautia Maria 1728 20 Dec. id.

4° Nicolaas Iman 1731 7 Jan. in de Nieuwe kerk.

5° Iman 1733 12 April in de Nieuwe kerk (get.) Corn^a^ Stertenius wed. Iman Cau.

Misschien is deze dezelfde Nicolaas Cau, die later geh. schijnt te zijn met Maria Semeys en waaruit ged. werd te 's-Gravenhage Klara Levina.

1727 8 Juni Cornelis van den Broeck met Louise Petronella Caauw ('s-Gravenhage). Uit hun huw. ged. te Delft 1733 17 Mei Anna Adriana.

1732 10 Jan. Commissie op Joh. Hend. Cau als ontvanger der convoyen en licenten te Zierikzee. (Commissieboek Raad v. State, Rijksarchief).

1733 31 Mei Mr Johan Iman Cau Heer van Dussen enz., met Gijsberta Elisabeth van der Beeke wede van wijlen Jeremias Verwout Noiret junr ('s-Gravenhage.)

1734 3 Mei. De Heer en Meester Jan Wasteau j.m., geb. te Leiden, gewoond hebbende (hier 's-Gravenhage) met Anna Caauw, dr van Hugo en Johe de Clercq, geb. te Leiden, beyde won. Leiden. Attest v. Leiden.

1766 Pieter Caauw, burgr van Leiden; hij was 1748 veertig en 1757 schepen geweest.

1838 12 Mei geb. te 's-Gravenhage Joha Corna Pieterna dr van Johan Kau en Susa Marga van Riet.

Te Rotterdam werd in de Luthersche kerk gedoopt uit Johan Constantijn Cau, geh. met Catharina Everhards:

1° Theodora Frederica Constantia 1713 13 Febr. (get.) Johan Godlieb Cau en Maria Everards.

2° Helena 1716 24 Aug. (get.) Johs Hermanus en Anna Everards. Of deze echter tot de Zierikzeesche fam. Cau behooren, betwijfel ik.

's-Gravenhage. Medegedeeld door FRED. CALAND.

Van Overvest (XLVII, 329). — Volgens de beschrijving van Delft door Dirck' van Bleyswijck Evertsz., Delft 1667, blz. 37, was het oude stamhuis (de Ridderhofstad) Overvest destijds niet meer in wezen, doch zou het gelegen hebben over de stadsvest, in de nabijheid van de schoolpoort van de stad Delft.

Als stamvader van de navolgende personen van den naam van Overvest staat bij mij bekend Laurens van Overvest, die met zijne kinderen en nakomelingen bij opene brieven van Keizer Sigismund, geconfirmeerd bij brieven van confirmatie van Hertog Willem van Beyeren, d.d. St. Jacobsdag (25 Juli) 1415, werd genobiliteerd en met wapen begiftigd (van Leeuwen, Bat. Ill. blz. 343; Navorscher XLVI, blz. 167). Dat wapen was primitief in groen drie stappende zilveren schapen, 2 en 1, en schijnt later, nà het jaar 1492, te zijn gewijzigd en vermeerderd, omdat Rietstap in zijn werk: De Wapens van den tegenwoordigen en vroegeren Nederl. Adel, het als volgt beschrijft: „In groen drie stappende zilveren schapen, 2 en 1, de twee bovenste naar elkander toegewend; en een zilveren schildhoofd, beladen met een vliegenden rooden draak. Helmteeken: de draak, uitkomende. Dekkleeden: zilver en groen."

De zoon van Laurens v. O. was Dammas v. O., die de vader was van Symon v. O., geboren omstreeks 1420, overleden in 1479, voor de eerste maal schepen te Delft 1452 en veertigraad aldaar 1476. Hij was gehuwd met Geertruida van der Meer.

De laatstgenoemden waren de ouders van Dammas (ook Damas) v. O., voor de eerste maal schepen te Delft 1478 en voor de eerste maal burgemeester aldaar 1495.

Als eene dochter van Dammas v. O. voornoemd kan worden aangemerkt Maria Dammasdr v. O., die gehuwd was met Hendrik Joostz. van der Stijpen van Duyveland, thesaurier te Delft 1505 en schepen aldaar 1507 [1]).

---

[1]) De naam van dit geslacht (wapen: gedeeld-ingehoekt van vijf stukken blauw op zilver), een branche van dat van Duiveland, is door mij o. a. bij van Leeuwen (blz. 1171) vermeld gevonden als van Duyvelant, gezegd van der Strijp.

Van dit geslacht kunnen verder de navolgende personen worden vermeld:

1°. de kinderen van Simon v. O., geboren omstreeks 1530, als:

a. Dirk Simonsz. v. O., j. g., apotheker in de Bruinvisch te Delft, aldaar 10 Febr. 1596 gehuwd met Neeltje Goris de Bruls dr., weduwe van Mathijs Bruynsz., apotheker te Gouda (Alg. Ned. Familieblad 1883/84, No. 57, blz. 5 *b*.); en

b. Dirktgen Zymons v. O., die in Febr. 1589, te Delft is gehuwd met Floris Balthasar, goudsmid aldaar (Navorscher VI, blz. 236);

2°. Jonkvr.... v. O., die gehuwd was met.... van Lodesteyn, die beiden voorkomen onder de kwartieren van Erkenraad v. L., weduwe Paedts, overl. te Leiden 18 Dec. 1610;

3°. Christina Apollonia v. O. den 14 Aug. 1858, te Delft, gehuwd met Daniël den Hengst, die 14 Aug. 1883 aldaar hun zilveren bruiloft vierden;

4°. Jan Barend v. O., die 7 Nov. 1856, te Soerakarta (eiland Java), is gehuwd met Maria Geertruida van Gelder. Den 6 Maart 1886 werd hem vergunning verleend om ter hoofdplaats Soerakarta en van daar naar Bojolali een stoomtramweg aan te leggen en te exploiteeren;

5°. Mejuffrouw M. Ch. v. O., die 31 Oct. 1887 werd benoemd tot hulponderwijzeres te Salatiga op Java; en

6°. H. Th. v. O. den 24 April 1892 benoemd tot Commies der 3e klasse bij den post- en telegraafdienst in Nederl. Indië.

's-Gravenhage. V. R. V. D. K.

Dezelfde wapenbeschrijving gaf de hr. A. A. Vorsterman v. Oijen. RED.

Van Overvest (XLVII, 329). — In een ms. van v. Alkemade en Van der Schelling leest men:

„Het huys Overvest gelegen aan de Noordwestzijde van Delft.

„Louweres van Overvest, Raad van Willem de VI, a° 1413.
„Sigismundus Rooms Koning nobiliteert den 16 Maart 1415 deze
„Louwerens, geconfirmeert door Jan van Beyeren eodum anno, ge-
„approbeert door Prins Willem den 1e den 24 October 1573 tot

„Delft, voerende een geslote helm op een schild beladen met 3 „witte schapen op groen."

Arnhem. J. D. WAGNER.

Alva. — Egmond. — Hoorn. — Bestaan er van bovengenoemde historische personen nog nakomelingen? Volgens de meening van wijlen Jhr C. A. van Sijpesteijn zijn er geen afstammelingen meer der laatste twee en zouden o. a. de Fransche comtes d'Egmond „Pignatelli's" gesproten zijn uit het huwelijk van de achterkleindochter van Karel van Egmond met den markies (later prins) Pignatelli te Parijs. In 1730 stierf de laatste Hoorn. Naar een der Duitsche bladen, „Iserlohner Zeitung", werd op den 18 Mei l.l. te Düsseldorf een meisje geboren, Gertrud Alvarez genaamd. Dit kind was het dochtertje van den heer H. W. Otto, letterkundige, en diens vrouw, eene directe afstammeling van Ferdinand Alvarez van Toledo, Hertog van Alba. Als merkwaardigheid deelt genoemd blad bovendien mede, dat in dezelfde stad eene vrouwelijke nakomeling van graaf Hoorn, — „jenes von Alba hingerichteten Nie- „derländischen Edelmannes," woont. Hoe is dit laatste in overeenstemming te brengen met het grondige onderzoek van wijlen Jhr van Sijpesteijn? S. L. W. ANDRÉE.

Van Eyl (XLVII, 351). — Van Spaen Lalecq zegt dat de laatste Van Eyl die gemeld wordt is Wessel van Eyl, zn van Theodorus beleend met Roderdinck bij Vorden 1711 en van . . . . .

Wessel werd 1739 met R. beleend en is dood 1774 kinderloos. Alleen het huwelijk met Hacfort wordt vermeld. Hij huwt 1761 Anna Maria Theresia Hacfort tot ter Horst, geb. 8 Apr. 1721, dr van Olivier en van Maria Cornelia van der Borch; zij werd beleend 1774 als erve van haar man, is dood 1784, testeert 1783 en de Hacforts zijn hare erfgenamen.

Arnhem. J. D. WAGNER.

de Wael van Vronesteijn (XLVII, 335, 336). — De geachte inzender beweert op gezag der Herald. Bibl. dat Hendrik Pieck

van Wolfsweert *nooit* heer van Muyswinckel is geweest. In onderscheiden authentieke documenten onder mijne berusting, als accoorden en notarieele acten, wordt hij wel degelijk als zoodanig betiteld, o. a. in een notarieele acte van 7 Febr. 1657 voor notaris Johan van Baern te Utrecht gepasseerd, wordt hij genoemd: *„de Hooch Ed: geboren Heere Henrick Pieck van Wolfsweert, Heer van Muijswinckel, Honcop, Hemstede"* enz.

In hoeverre hij hiertoe recht had, laat ik in het midden, Heer van Hoencop en Heemstede was hij door zijn echtgenoote.

Vroonestein, Vroonenstein of Vroenestein voorm. ridderhofstad thans een vervallen buiten in het Nederkwartier der prov. Utr., arr. en 1 u. Z. ten W. van Utrecht, Kant. en 1 u. O. Z. O. van IJsselstein, gem. en *10 min. van Jutphaas.*

Van der Aa, Aardr. Woordenb. XI p. 941.

Utr. J. W. D. T.

Van Brienen (XLVII, 331). — De eerste, Anna, was dochter van Hendrik van Brienen en van Margriet de Wolff (van Westerrode) en weduwe van N. van Steenhuys, die voerde: in zilver een roode keper, van onderen vergezeld van een rooden ring. Helmteeken een zilveren drakenkop en hals. De tweede, Wendele, was dochter van Hendrik van Brienen van Ramerus en van Andrea Maria van Harderwyck, echtgenoote van Henric van Aller (van Oldenaller) Arendsz. ex Dorothea van Lysten, die voerde: in groen een aanziende zilveren ossenkop met gouden hoorns. Helmteeken de aanziende ossenkop. De aanziende ossenkop in het schild komt ook voor in profil en met hals. Het helmteeken is dan de figuur uit het schild.

De eerste was tante van de tweede.

Voor „Doshuissen" aan het slot lees: „Boshuysen".

's-Gravenhage. M. P. SMISSAERT.

Van Brienen (XLVII, 331). — Het wapen met de keper en ring, helmteeken, daarop gegeven als vossenkop, zal wel een drakenkop moeten zijn en zekerlijk slecht te onderscheiden door het

uitslijten. Is deze veronderstelling juist, dan is dat wapen van Wylich. — Het wapen met den ossenkop is denkelijk Till van Till.

Rijswijk. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Van Erckelens en Erckelens. — Van het in *Navr* XLVII (blz. 33, en vooral blz. 272—77) aangebodene zondere men ibid. bl. 161 (Henrick) de Groeff van Erkelents uit; want de boezemvriend van hertog Karel van Gelre was uit het geslacht de Groeff (Groiff, Groeve, Groof, Groue, Grouf), en werd als bevelhebber te Wageningen 30 April 1508 tot erfvoogd van Erkelents, waarvan hij reeds vroeger de voogdij verkreeg, door dezen vorst aangesteld; en van toen af komt deze ijverige dienaar meestal onder den naam van „erfvoogd van Erkelents, of ook bloot onder dien van Erkelents („dikke Hendrik van Arkelens") voor; zie mijne aanteekening in Herald. Biblk 1882, bl. 251 (1881 bl. 285), en vooral de belangrijke artikelen van Mo in *Navr* XIX 51; XLII, 516—25. Zulks blijkt ook uit het wapen, nml. v. Erckelens twee dwarsbalken (ibid. XXVI, 343, — helmt.: antieke vlucht), en de Groeff de drie schoppen (spaden, pelles), ibid. XIX, 51 en XLII, 516 — *sprekend* wapen. Het afschrift der Harderwijker grafzerk in ibid. XLVII, 160 werd ook reeds in 1876 door wijlen den heer Bercher van Leuven genomen, en in *Navr* XXVI, 343 afgedrukt.

Zie hier nog eenige (oudere) leden:

Paulus v. Erckelens, die 1420—86 leefde, had tot zoon Goosen v. E., in 1505 overste pander (schout) op de Veluwe. Bij Joffer Anna v. Omeren (Ommeren), † 1 Sept. 1558 als „weduwe vā Goesen v. Erckelens overpander op Veluwen," en in de Groote kerk te Arnhem met grafzerk bijgezet [1]), won deze, of denklijk juister, had hij tot kleinzoon, Jacob v. E., in 1597 schout van Ede. Jacob v. E. won Joost v. E., schout van het ambt Apeldoorn, 12 Sept. 1624 nog aldaar [2]), die, in 1599 gehuwd, won Jurriaan v. E., schout van Apeldoorn. Deze laatste, in 1642 in den echt getreden

[1]) „*De Navr*" XL, 130.

[2]) Want in dato gaf hij aan den schoolmeester te Apeldoorn een getuigschrift („Catal. d. arch. van de Deventer gasthuizen" n° 1448).

met Geertruida v. Hoekelum tot den Oosterhof, heeft tot zoons Herman v. E., luit.-kolonel, gehuwd met Maria Schets, alsmede Joost v. E., hoofdschout (scholte) van het ambt Doornspijk, die, 22 Oct. 1680 met Elisabeth v. Hoekelum tot Carmerhull (Karmalietenhul) getrouwd, deze vier zoons heeft:

1. Jurriaan v. E., † 30 Dec. 1713.
2. Arent Willem v. E.
3. Herman Jacob v. E., geb. 1685, burgemeester van Elburg, overpander van Veluwe, † 26 Jan. 1771, oud 86 jaren, begr. 4 Febr. met grafzerk te Harderwijk (zie *Navr* XXVI, 343; XLVII, 160), gehuwd met Elisabeth Agnis Schrasser, begr. ald. 31 Oct. 1760 (ibid.). Zie hunne kinderen ibid. XXVI, 344; XLVII, 275.
4. Frans (Franck) Hendrik v. E., kapitein en luit.-kolonel infanterie in Holl. dienst a° 1725, gehuwd met Johanna Aleyda Hagen, zie ibid. bl. 272 vg., waar ook hunne zeven kinderen vermeld staan.

Volgens door tusschenkomst van den heer Fred. Caland te 's-Hage mij ter hand gekomen aanteekeningen, huwde Elisabetha Gertrudis v. E. met Willem Hendrik Grootveld, heette Anna Maria's man Franciscus Xaverius [*Navr* XLVII, 33: Franciscus Josephus] v. Sasse; was de man harer vroeg gestorven zuster († denklijk 1756) Henrica Hermanna v. E., Johannes Cramer òf momber òf muntmeester van Gelderland, heette de gade van haren broeder Mr. Petrus Franciscus v. E. († 18 Sept. 1784) Anna Gerarda (A. G. Maria) *v. der Merwede* [1]) v. Muijlwijck. En had laatstgenoemd

[1]) De actenboeken van Amersfoort en Harderwijk noemen haar echter Anna Gerarda Maria v. Muylwijck. De edelfamilie v. der Merwede als zoodanig komt echter nog later voor: Robbert Adriaan Willem v. der M., zoon van den luitt kolonel J. F. v. der M. bij Sippina Johanna v. Heerdt, † te Kampen, oud bijna 56 jaar, 13 Dec. 1812: Zie Mr. J. v. Doorninck, „Geslachtk. Aanteekk." 1871 bl. 758. Wapen: in rood een dwarsbalk v. zilver, verzeld van vijftien bezanten v. goud, negen (5 en 4) boven, en zes (3, 2, 1) onder den balk. Helmteeken (dat Rietstaps Armorial 1875 verzwijgt): een bezant van 't schild beladen met het wapen van dat schild, omgeven door denklijk vijf pluimen v. wit. Sommige zegels vertoonen enkel de pluimen, doch dit zal onjuist wezen. Catharina v. Gelder, gade van Walraven v. Arkel tot Heukelum (bij Leerdam), bastaarddochter van hertog Karel van Gelre († 1538), had tot moeder Johanna v. Merwyde (Geld. Volksalm. 1887 bl. 26).

echtpaar, behalve de *Navr* XLVII, 272, 3 genoemden, — Aleyda Maria's echtgenoot, François Karel Christiaan Oettinger, † te Amersfoort 3 Mei 1835; Ida Wilhelmina (Wilhelma) † te Utrecht 3 Nov. 1843 [*Navr* ibid. bl. 33: 15 Sept. 1841] tr. Gerard Johan v. Baerle [*Navr* ibid.: Wilhelmus v. Baerle] † te Utrecht 17 Febr. 1840; Henrica Johanna Gerarda v. E. tr. Ferdinand Beneker, Med. dr. te Amsterdam, — nog eene dochter Heriberta Theodora v. E., begr. 5 Nov. 1787 te Hulst, gehuwd 19 Jan. 1777 te Koevorden met Johannes Antonie Pacqué [1]), destijds luitenant onder den generaal-majoor Bentinck, later kapitein te Hulst [2]). Van dezen broeder Franc. Henr. Aloys. Phil. v. E. zal volgens die aanteekeningen, de eerste gade Catharine von (*sic*) Heilman 16 Juni 1803 overleden zijn, en won hij bij haar

1. Petrus Leonardus Aloysius v. E., geb. 15 Juni 1803, † te Venlo 15 Febr. '86 als weduwnaar van Maria Theresia v. Sasse van Ysselt, geb. (waar?) 13 April 1803, † (waar?) 28 Jan. '69.

Zijne tweede gade (Cornelia Barbara v. Tomputte) schonk hem

2. Franciscus Henricus v. E., geb. 24 Jan. 1812, † 25 Jan. '90. Gehuwd 1° met Wilhelmina Jacoba (?) Maria Rieffe (?) [3]), geb. 7 April 1816, † 13 Sept. '59; — 2° met Maria Johanna Rieffe (?) [3]), geb. 27 Juli 1818, † 23 April '83.

3. Wilhelmina Henriette Maria v. E., geb. 31 Juli 1814, † 17 Sept. '49.

4. Theresia Petronella Maria v. E., geb. 1 Aug. 1817, † 5 April '63 (*Navr* XLVII, 273).

5. Henriette Theodora Anna v. E., † 23 Dec. 1860, gehuwd met Philip Theodoor Jacob Roeffe (?) [3]), geb. 11 Sept. 1811.

---

[1]) *Navr* XLV, 316: XLVII. 277. Zij had bij hem drie dochters (J. G. L., A. M. en A. G. M. Pacqué, benevens den kapitein P. F. Pacqué.

[2]) Te 's-Gravenhage woonde in 1615 Thomas Pacqué (Pacquay), wien 6 Aug. van dit jaar zeker octrooi verleend werd; Zie *Navr* XXIX, 273.

[3]) Men vindt Roeffs of Roefs, gehuwd in v. Kinschot; zie de kwartieren van Jasper Schade † 1692 (later, Schade van Westrum), in *Navr* XXV, 15, 6 (wapen), 240; XXVI, 512; XXVII, 28.

Nog vermelden die aanteekeningen:

Henricus Josephus v. E., gehuwd met Johanna Hagen, bij wie

a. Franciscus v. E., gedoopt te Harderwijk 24 Mei 1752.

b. Franciscus Henricus, gedoopt ibid. 3 Maart 1764.

Navr XL, 130 vermeldt ook als begraven in de Groote-kerk te Arnhem: Joffer Gerrarda v. Erckelens † Febri 16 . ., „heu . . . . ." [huisvrouw van?] Arndt v. Steenler, landschrijver van Veluwe [en Veluwezoom] † 3 Mei 1614 en aldaar bijgezet.

Navr XXVI, 514 gewaagt van een burgemeester van Zwartsluis v. Erckelens (in 1864?), op wiens voorstel tot den verkoop werd besloten van een uitnemend kostbaren zilveren beker, der stad geschonken in 1678 door den drost van Vollenhove en Kuinre Jor Hendrik Bentinck, heer van Diepenheim. Kan deze burgemeester van Zwartsluis één persoon geweest zijn met H. v. Erckelens, die het overlijden i. d. 12 April 1880 te Arnhem van zijne moeder (eene Voermans) bekend maakte, en 15 April 1884 benoemd werd tot burgemeester van Stad en Ambt Delden? Deze (en zijn eenige zoon), reeds vóor jaren overleden, broeder van den hoogbejaarden *ouderling* der Hervormde gemeente te Helvoirt (N.-Brabant) B. W. S. v. Erckelens en van Mejuffrouw S. C. v. Erckelens te Arnhem (Boulevard 16), — behooren tot den Protestantschen tak van het geslacht. De bovenstaanden waren R.-Katholiek; hetgeen ook 't geval is met den Medic. doctor Frans van Erckelens te Aken (Wilhelmstrasse, 40, 1) en zijn broeder den ritmeester E. V. C. van E., thans in garnizoen te Dürlach (in Baden).

Al de hier genoemden behooren tot één en hetzelfde geslacht, dat, hoewel het thans Pruisisch stadje Erckelens ten noord-oosten van Aken tot bakermat hebbende, zich reeds in 't begin der 15de eeuw naar de Veluwe overplantte en in die landstreek, vooral te Harderwijk, lang heeft stand gehouden. Eene familieoverlevering luidt dat de heeren van Erkelens door gunst van eenen keizer Otto domheeren geweest zijn te Aken, maar in verloop van tijd hun recht (*sic*) aan de Hertogen van Gelre overdroegen; welke overlevering geput is uit Slichtenhorst, „Tooneel des Lands van Gelder" bl. 62b. Omstr. 1500 staat een v. Erckelens als Stifts-

probst (-proost) te Aken vermeld, gelijk eene aanteekening zegt.

Onzeker ben ik aangaande de herkomst van Jacob v. Erckelens, die 27 Mei 1637 vóor het Hof van Gelderland in proces lag met Wijer v. Steenbergen. Laatstgenoemde vorderde alstoen schadevergoeding, wegens inbreuk op zijn recht van visscherij, gepleegd door Jacob, toen hij in de grift te Haeffcamp had doen fuiken stellen en visschen. Het Hof, alvorens uitspraak te doen, gelastte partijen te debatteeren, of het akkoord van 7 Juli 1621, tusschen Hessel v. Keppel en die v. Heukelum met Herman v. Steenbergen c. s. opgericht, mede van toepassing was op den persoon van Jan v. Hoekelum den oude. Den 12 Mei 1638 verleende het Hof aan den klager, voorloopig, het uitsluitend recht tot die visscherij [1]). Waar lag die Haeffcamp? Men verzekert mij, dat „Erkelens" zonder *c* of zonder *van* hier niet behoort. Dit is dan van toepassing op „Er(c)kelens" in Overijsel (te Kampen en Zwolle), in aantal voorhanden in Mr. J. v. Doorninck's „Geslachtk. Aanteek." (Deventer, 1871), waar men op bl. 698 o. a. aantreft Christina Erkelens, te Kampen 17 Jan. 1692 gedoopt en als weduwe van Jan Cramer 22 Sept. 1767 aldaar overleden. Ik noem dit, omdat ons boven ook eene echtverbintenis eener v. Erckelens met eenen Cramer omstr. dienzelfden tijd te voren kwam.

Toch gaat de schifting bezwaarlijk, als men in hetzelfde Kampen vermeld ziet Gosen *van Erckelens*, in 1708 als lid van den steedlijken raad vervangen door Joannes Tollius, mitsgaders Ferdinand *Erckelens*, in 1712 lid der gezworen gemeente ter stede [2]); alsook in aanmerking neemt dat Jacob *van Arckelens* in 1681 een hof bezat buiten de Brinkpoort te Deventer [3]). Waar ook behoort Hermina *van Erkelens*, vrouwe van Kenenburg, gehuwd met Barend v. Lockhorst, heer van Toll, Veenhuizen en Bonlay (bij Wavre),

---

[1]) „Registers op het Archief van 't voorm. Hof van Gelre en Zutfen" door P. Nijhoff (Arnhem, 1856) bl. 87.

[2]) „Bijdragen tot de Geschied. v. Overijsel" (Zwolle, Tijl, 1874, '76), III, 299 en I, 369.

[3]) „Catalogus der Archieven van de Deventer gasthuizen" (Zwolle, Tijl, 1879) bl. 656.

wier dochter Anna Hermina Geertruida Jacoba v. L., geb. 31 Oct. 1802, als douairière van Willem Frederik Jacob Johan v. Heeckeren († 1827) 15 Oct. '29 hertrouwde met Karel François Willem Ferdinand hertog van Looz-Corswarem? [1]) Was zij uit het geslacht de Groeff van Erkelens? Ook is 't van toepassing op Er(c)kelens in J. H. Scheffer's „Familie Archief", in „Algem. Nederl. Familieblad" (red. A. A. Vorsterman van Oijen) jaargang 1883/84, in aantal voorhanden, inzonderheid te Rotterdam.

Van den naam Erckelens noemden wij in „Herald. Bibl[k]" 1881 bl. 181, 2 en 1882 bl. 241 (noot *a*) iets op. Om er thans nog bij te voegen de navolgenden:

Marie A. Erkelens, trouwt 1 Aug. 1893 te Heinkenszand Carl P. v. den Byllaardt, apotheker.

Woutherus Wilhelmus Erkelens Cooke, † te Rotterdam 27 Oct. 1893, oud bijna 78 jaar, eene weduwe Helena Alida Elisabeth Bussingh nalatend; deze † ald. 8 Juni '95, oud 79 jaar, als kinderen en behuwdkinderen nalatend, te Rotterdam, Amsterdam en Brussel, W. C. Erk. Cooke, Th. Erk. Cooke, K. C. Erk. Cooke geb. Graichen, W. Erk. Cooke, L. B. Erk. Cooke, geb. Arendsen Hein, C. W. Becker geb. Erk. Cooke, H. L. Becker, A. H. E. v. den Broek geb. Erk. Cooke en T. A. C. v. den Broek, allen 26 Juli '95 nog in leven.

L. B. Erkelens Cooke, geb. Arendsen Hein, te Rotterdam, beviel 3 Maart '94 van eene dochter.

B. Erkelens, April '94 secretaris van het gouvernement Celebes. Benoemd tot controleur 1ste klasse, werd hij Juli '95 toegevoegd aan den assistent-resident ter beschikking van den gouverneur aldaar.

B. D. Erkelens, sergeant 8ste regt infie te Arnhem, legde 18 Juli '94 examen af voor toelating tot het 1ste studiejaar van den cursus.

N. M. Erkelens, 1 Oct. '94 geplaatst a./b. stoomschip Cerberus als machinist-leerling 1ste klasse.

---

[1]) „Herald. Bibl[k]" 1882, bl. 69.

A. M. Erkelens, 9 Oct. '94 tot onderwijzeres te Rotterdam bij School P. benoemd.

F. A. Erkelens, passagier a./b. stoomschip Prinses Amalia, 1 Dec. '94 vertrokken van Amsterdam naar Batavia.

P. K. Erkelens, 23 April '95 te Arnhem geslaagd voor de l. o.-akte.

M. J. Lichtenbelt, geb. Erkelens, te Rotterdam, 9 Mei '95 bevallen van eene dochter.

Te Rotterdam bestaat eene wijnhandel onder de firma Van Straalen, Monsieur en Erkelens, en te Arnhem eene firma M. en J. Herkuleijns [„Nieuws v./d. Dag" in dato 3 Jan. 1893 blad 2 blz. 1 kol. 2, — drukfeil?]

Later bleek mij, dat de eerstgenoemde Jacob v. Erckelens, schout te Ede in 1597, aldaar in de kerk begraven ligt, met grafzerk, waarop

A° 1614 de 10 Januari is Gestorve Jacob van Ercklens, scholtus tot Ee, out sinde 84 jaren.

Hij was dus in 1530 geboren.

Onder dit opschrift een wapen, Gedeeld: *a.* twee dwarsbalkjes (v. Erckelens), *b.* rechterschuinbalk, verzeld van zes leliën, drie, (2, 1) aan elken kant van den balk. Dit laatste was dan het wapen zijner gade.

Ek-en-Wiel. JAC. ANSPACH.

Geslachten Schuirmans c. s. — Ondergeteekende zou zich zeer verplicht rekenen, indien door middel van het blad, zoo mogelijk de wapens en genealogische bescheiden konden medegedeeld worden omtrent de navolgende personen:

Pieter Schuirmans, leefde ± 1630 te Zwolle;

Sievert Janss(ons), gehuwd met *Eltje Jooste*, leefde ± 1640 te Amsterdam;

Lambertus Waterman, gehuwd met *Catherina Blaeuhulk*, leefde ± 1680 te Enkhuizen;

Ysaak van Schoonhoven, gehuwd met *Cornelia Margaretha Kloppenborgh*, eerstgenoemde was in 1708 practiseerend advocaat te Utrecht.

Egbertus te Herkel, gehuwd met *Willemina van Brinck*, leefde ± 1745 te Amsterdam.

En verder van de, op de West-Indische eilanden (Ned. ged.) voorkomende familiën: *Gumbes*, *Hassell*, *Belt* en *Westerband*.

's-Bosch. Z. F. W. V. ROMONDT.

Schaets (of Schaats). — Wie kan eenige mededeelingen doen omtrent de familie Schaets, waarvan alleen de volgende bizonderheden bekend zijn:

Gideon Schaets, schoolmeester te Beest, geb. 1608, ging in 1652, na examinatie door de Classis te Amsterdam, naar Nieuw Amsterdam (New-York), ten einde als predikant te Albany op te treden, geb. . . . ? gest. . . . ? zn. van?

Mathias Bartholomeus S. Predikant te Leerdam, stierf 1604 te . . . ? geb. . . . ? uit . . . ?

Bartholomeus S. geb. . . . ?, gest. . . . ? zn. van . . . ?

Zijn er voorouders bekend en voerden zij een wapen? H.

Wapen Aardbeke of v. Aartbeeck. — Welk wapen voert het geslacht *Aardbeke* of *van Aartbeeck?* Mr *Willem van Swieten* zn. van *Adriaan van Swieten* († Juni 1740) en van *N. Beyerman* tr. *N. Aardbeke*, uit welk huwelijk, *Cornelia Bastiana van Swieten* (geb. te Rotterdam 6 Jan. 1742, † te 's-Gravenhage 16 Aug 1773) tr. Mr *Jean Antoine Chais.*

15 April 1755 tr. te Rotterdam *Maria van Aartbeeck*, dochter van *Anthony v. A.* en van *Adriana Liebert*, met *Jacobus van Hoboken.*

Utrecht. F.

Van Hessel. — Mr François van Hessel, domheer te Utrecht en wonende aldaar, overl. ± 1747 heeft tot universeele erfgenamen de Heeren François Beeldsnijder en Paulus van Hemert. Kan iemand mij zeggen: Wie of de ouders waren van den Heer van Hessel? Met wie hij gehuwd is geweest? Welk wapen hij gevoerd heeft?

Utr. J. W. D. T.

Stieltjes (XLV, 153). — „Evert Stielties, mr. witwerker te Hoorn, heeft uitgevonden: een *karn machine*, die door zig zelfs werkt, gestadiger dan door menschen kan bewerkt worden, en al verscheidė maalen in presentie van liefhebbers de proef mede gedaan; dezelve kan meest in alle vertrekken geplaatst worden. Nog een *dito*, dewelke door een kleine jongen zeer gemakkelijk kan bewerkt worden, ja zelfs tegen een paard kan werken; de prys van de eerstgenoemde is 65 en van de tweede 30 guldens; de maaker staat een jaar daarvoor in. Gemelde machines zyn ten huize van bovengenoemde te zien; die daarvan gediend gelieft te zyn gelieve maar te ordonneeren. Brieven franco." (Oprechte Saturdagse Haarl. Ct. v. d. 15 Maart 1794, No. 32.) Q. N.

Geslacht Van Haren. — Max Rooses deelt ons in zijn *Oude en nieuwe Kunst*, uitgave van het Willemsfonds, nº 143, deel II blz. 112 mede, dat de Antwerpsche schilder Hendrik Leys in 1841 gehuwd is met mejuffrouw Adelaïde van Haren. Ik vermoed, dat deze eene afstammelinge is van Onno Zwier van Haren, wiens vrouw — gelijk bekend is — Adeleide heette. Is mijn vermoeden juist? MR. C. BAKE.

Wapen Hardewil. — *Jan Heemskerk* geb. te Rotterdam 10 Juli 1692, † aldaar 14 Juli 1732, tr. aldaar (2) 27 Nov. 1722 *Margaretha Hardewil* geb. te Rotterdam 26 Janr 1704, † aldaar 21 Sept. 1744.

Is er ook een wapen van de familie *Hardewil* bekend?
Utrecht. F.

Mr. Jan Huyberts of **Huybrechts,** Licentiaat in de beide rechten, was van 20 Jan. 1518 tot 1534 schout te Amsterdam. In laatstgenoemd jaar werd hij afgezet, beschuldigd „voor een luthriaen" en den 19 Maart 1539 ten eeuwigen dage gebannen uit Holland, Zeeland, Friesland en Utrecht. Volgens Ph. von Zesen's „Beschreibung der Stadt Amsterdam" is Mr. Jan „darauf im 1541 „zu Harderwig todes verblichen".

In de „Rapiamae vande huysen vercoopinghe beghost In Januario anno XV dertich", aanwezig op het Amsterdamsche Gemeente-Archief komt echter voor: „Opten VII^en^ dach In Januario año „XV^c^XLVI hebben Jacob ghysbertsz eñ erfgenamen van meester „Jan Hubrechts *s. g.* met de weesmrñ deser stede vercoft" enz. Het is niet aan te nemen dat deze verkooping eerst vijf jaren na zijn dood heeft plaats gehad, dus zal het jaar door Von Zesen opgegeven wel foutief zijn.

Zoo bestaat er ook verschil in de beschrijvingen van zijn wapen. In de wapenboeken op het Gemeente-Archief van Amsterdam is dit: in blauw drie zilveren visschen, terwijl Mr. P. A. J. van den Brandeler in „de Wapens van de Magistraten der stad Amsterdam" opgeeft: „In zilver twee uitgerukte groene boomen".

Is het nu soms mogelijk dat het Geldersche geslacht Huberts, Huyberts of Huibers van bedoelde Mr. Jan, die zich te Harderwijk zou gevestigd hebben, afstamt?

Nog heden ten dage wonen leden van die familie te Harderwijk en te Huissen. Bovendien beschrijft Rietstap in zijn Supplément bladz. 1262 een wapen van een familie Huibers of Huiberts te Putten, dat eenige overeenkomst vertoont met dat van den Amsterdamschen schout. n.l. „Cinq poissons en pals 3 et 2. C. un vol à l'antique, ou une aigle iss.

Kan iemand hieromtrent inlichtingen geven?

Het navolgende werd nog omtrent Jan Hubrechtsz in het Amst. Archief gevonden:

Hubrechts Hermansz
×
Lysbeth .... } 18 Febr. 1531 hunne nalatenschap ter weeskamer ingebracht (Weesregister 4 Fol. 40).

Hr Herman Hubrechtsz (priester)	*Meester Jan Hubrechts* (Schout)	Dirck Hubrechtsz	Bartholomeus Hubrechtsz	Neel Hubrechts × Willem Coppertsz	Frans Hubrechtsz (onmondig Geb. ± 1518)

Mr. Jan is o. a. 24 Aug. 1531 met Burḡ Ruysch te Kampen geweest, ter regeling van de zaken van impost met Groningen, (zie: Rek. Thesaur.) woonde in 1533 in de Kerkstraat (de tegen-

woordige Warmoesstr.), naast „de Struys", terwijl „Rapiamae van de huysen vercoopinghe „beghost in Januario anno XV dertich" het volgende bevat:

„Op ten VIIen dach in Januario año XVcXLVI hebben Jacob „ghysbertz en *erfgenamen van Meester Jan Hubrechtsz s. g.*" (d. i. zaliger gedacht.) „met de weesmr̃ñ deser stede vercoft" . . . enz.

Zeer waarschijnlijk is de schout dus kort vóór dien datum overleden.

Amsterdam. DE WITT.

Saint-Simon. — Jean Antoine de Saint-Simon, diende in 1627 tot bij de belegering van 's-Hertogenbosch als luitenant-generaal in het Statenleger; hij sneuvelde voor den Bosch 2 Sept. 1629.

Ook komt hij voor als markies de Courtomer en werd door Vondel genoemd in zijn gedicht op Grol (1627) Kourtomé. — Zijn zoon Antoine George schijnt ook in ons land gediend te hebben, hij werd in een duel hier te lande gedood.

Jean Louis de Saint-Simon, was eerst priester in de orde van St. Benoit te Grammont en diende later in het leger van den Prins van Luik. Den 20 Maart 1705 vroeg hij als gereformeerd kapitein een pensioen aan de Staten.

Is er ook iets bekend van Henri Artus (Arthur?) de Saint-Simon, die bij de belegering van 's-Hertogenbosch in 1629 gewond werd en te 's-Gravenhage stierf 6 Oct. 1630? — In welken rang diende hij in het Statenleger?

Wie heeft de goedheid meer omtrent hen of hun geslacht hier te lande mede te deelen.

R. A. A. V. V. O.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

BILDERDIJKIANA

DOOR

H. DE JAGER [1]).

XVIII.

BRIEVEN EN FRAGMENTEN VAN BRIEVEN VAN BILDERDIJK AAN BARONES DE LANNOY.

Bij Messchert, Deel I bl. 42 en volgg., vindt men een negental brieven van Bilderdijk aan J. C. Baronesse de Lannoy. Hier volgen nog zes brieven aan dezelfde dichteres en 2 fragmenten, behoorende bij door Messchert uitgegeven brieven.

1.

Hoog Welgeboren Jonkvrouwe,

Het ware misschien de vermetelheid te verr' gedreven, indien ik mij verstoute, U.H.W.G. met mijn geringe voortbrengselen lastig te vallen, welke veeleerder een' onbedwongen' kunstijver dan wel der vruchtbaarheid van Dichterlijk vernuft hunnen oirsprong verschuldigd zijn; zo niet, HWGJ. de verplichtende wijze op welke Uwe kunstliefde getoond heeft in de belangen van mijnen roem te deelen, deze vrijheid eenigermate scheen te rechtvaardigen. — Doch, daar de edelmoedige heuschheid, waarmede U.H.W.G. mijne vroegere Lettervruchten verwaardigd heeft, mij eenige plaats in Derzelver goedwilligheid scheen te vergunnen: daar ik tegenwoordig 't gewenschte geluk heb, mij te verheugen in de eer en luister, onzer Dichtlievende Maatschappij' door de deelneming Uwer H.W.G.

[1]) Vervolg van Nav. XLVII, blz. 321.

in dezelve toegebracht, geloove ik mij alleen van mijn' plicht te kwijten in de aanbieding van het bijgevoegde Toneelwerkje. Wien zoude ik het ook eerder aanbieden, aan wien eerder het oordeel over hetzelve gedragen, dan die onder onze Landgenoten bij uitzondering den Schouwburg versiert, en uit wier werken (ten eenigen tijde de verwondering en de roem van het nageslacht!) mijn eerste smaak zich gevormd, mijne eerste Toneelkennis zich geput heeft? -- Ik twijfel dierhalve niet of U.H.W.G. zal hier in Hare eigen gevoelens dikwerven ontmoeten. Voor 't minst, het zijn Uwe werken, het zijn die van den goeden smaak, welke ik tegen den indrang van laffe nieuwigheden en valsche begrippen heb getracht te verdedigen. Mag deze poging de goedkeuring Uwer H.W.G. wegdragen; 't zal in dit geschil een triumf voor mij zijn, waar mede mijne eigenliefde zich niet durfde vleien. Verdient zij gewraakt te worden; U.H.W.G. houde zich verzekerd dat Hare berisping mij meer waardig is dan de lofspraak van velen.

Ik heb, enz.

1778.

2.

Ik erken het, de ware verdienste onderscheidt zich door een zedig miskennen van zich-zelve, en zij is gewoon den verschuldigden lof, die haar toegebracht wordt, der goedwilligheid van hare begunstigers toe te schrijven: geheel uitmuntend, is zij te gemeenzaam met het uitmuntende, om in zich-zelve getroffen te worden, door 't geen de bewondering afperst van die haar omringen: doch voegde 't immer op iemand, op U voegt het toe te passen, H.W.G.J. 't geen de Roomsche Horatius tot en van zich-zelven zeide:

Neem thands die eedle trotscheid aan
Waar na 't verdienste voegt te staan:
En kroont, ô Zanggodessen,
Dit hoofd met Delfische eereblaân
Als de eer der Dichteressen.

Spaar dan uwe dankbetuiging, H. E. Jongkvr., wanneer men niet dan U recht doet; en eigen U vrijmoediglijk toe een goed, dat alle weldenkende overeenkomen in U toe te wijzen. — In de

daad, H.W.G.J., op 't aanschouwen van zo veel begaafdheden zijn we alle, die de eer hebben U te kennen, gedwongen U toe te juichen of U te benijden; hier is geen midden; en kon mijn hart zich hier tusschen beide beraden? — Te gevoelig voor 't schone, om 't niet te beminnen, deelt het met alle uitmuntende vernuften in 't genot van Uwen roem, en kent geenen naijver, dan die voor de eer der aanbidlijke dichtkunst en harer begunstigden. —

't Is mij dus een gevoelig genoegen, dat ik de eer hebbe, U.H.W.G. mijne oprechte gevoelens te uiten; en Uwe verplichtende wijze van dezelven te beandwoorden vleit mij met het denkbeeld dat zij op eenigen prijs bij U staan. Hoe moet mij dit treffen, H.W.G.J.! en met welk een vermaak mag ik U.H.W.G. het afschrift van 't geringe Epigramma op Hoogderzelver Afbeeldsel aanbieden; het welk Gij mij de eer doet van mij te vragen! Een verbeterd afschrift voeg ik hier bij van het puntdichtje, 't welk ik reeds bij eene andre gelegenheid de vrijheid nam, U.H.W.G. na de vergunde lezing van Uw Prijsvaers *de Liefde voor 't Vaderland*, toe te eigenen.

De Hr. U. was reeds door mij verwittigd van 't langwijlig ophouden van 't geen te water op Geertruidenberg verzonden wierd, gelijk zulks ter mijner geruststelling door den veerschipper verklaard was. — In 't geheel schijnt deze route van de algemeene wegen wat afgelegen; want zelfs de brieven Uwer H.W.G. (vooral zo zij niet door den post van Breda meêgebracht worden) komen mij niet dan 4 of 5 dagen na hunne teekening toe; 't geen dan ook de oirzaak is van het laat beandwoorden derzelven.

De Kunstgraveerder, wien ik, bij het overhandigen van den ingeslotenen, ook mijne bevinding omtrent de houding van 't afbeeldsel meêdeelde, beloofde, zo veel het mogelijk ware, deze zo wel als de overige aanmerkingen in acht te nemen. Hoe verlang ik het stuk voltooid te zien! hoe het bijschrift onder het oog te krijgen! Ik twijfel niet of het zal den naam van den Hr. Van der Waal [1]), het zal het edel onderwerp waardig zijn! — De recht-

[1]) Zie over Simon van der Waal mijns Vaders belangrijke „Bijdrage tot de Geschiedenis van het Vaderlandsche Schoolwezen in de voorgaande eeuw", bl. 65—76.

matige achting, welke die uitmuntende dichter zich alomme verworven heeft, heeft mij voor lang reeds doen wenschen hem te mogen kennen: Uwe opwekking, H.W.G.J. zet deze begeerte in vlam, en ik heb mijn hart alreeds moeten belooven, dat ik den aannaderenden zomer slechts afwachten zoude, om dezen kunstheld in 't naburig Alkmaar te gaan vinden, en zijne vriendschap hem af te dwingen! Het staat aan U, H.W.G.J. mij deze overwinning zeker te maken. Laat mij haar aan Uwe heusche goedwilligheid verplicht zijn! Gij zult hem erkentelijk vinden, die onder vernieuwing zijner vurige betuigingen van hoogachting de eer heeft te zijn, enz.

Amsterdam 31 Jan. 1780.

3.

De hooglijk vereerende Uwer H.W.G. is mij met het ingeslotene op gisteren geworden. Terstond zond ik den Hr. Uylenbroek het geen hem betreffende was, en hij had de oplettendheid, er mij deelgenoot van te maken. — Hij ontving het pacquet met die onderworpenheid, welke Uwer uitmuntende verdienste verschuldigd is, en zal zich de eer geven U.H.W.G. zijnen dank te betonen voor de verplichtende wijze, waar op H. Dezelve zijn aanzoek wel heeft willen beandwoorden. – Ik ben insgelijks U.H.W.G. hier mijn dank voor verplicht, niet slechts uit hoofde van 't nut, dat ik (door de gulhartige mededeeling van mijnen kunstvriend) uit deze oordeelkundige aanmerkingen heb mogen trekken; maar ook H.W.G.J. door de bevesting welke Uw algemeen oordeel over 's mans *Fedra* en *Meropé* en dat over den rol van Polyfont in het laatste aan het mijne gegeven heeft, en die mij niet dan tot eer kan strekken. Doch met welk eene dankbetuiging, met welke uitdrukkingen vermag ik het voortreffelijk puntdicht te beandwoorden, waar meê Gij, begaafde Kunstheldin, mijnen naam hebt gelieven te vereeren, te vereeuwigen? Wilde Loftuitingen kaatst men met algemeene plichtplegingen af; beschaafder lofredenen ontfangt men onder 't masker van zedigheid; maar welke is de kieschheid van smaak, die gevorderd wordt om een lofspraak zo kiesch, zo kunstig,

zo geestrijk omzwachteld als de Uwe, of zediglijk aan te nemen, of met bescheidenheid weder te geven? Vergeef het mij, H.W.G.J. indien mij hier alle bekwaamheid ontbreekt. Wat kan mijn lof bij den Uwen opwegen! Wat is mijn verdienste bij Uwen lof! Vergun, dat ik mij van het vonnis van Uwe goedwilligheid op dat van Uw oordeel beroepe, en de eer, mij aangedaan, niet dan met stilzwijgen tegenspreek, beducht, dat mijne onwaardigheid zich, al te overtuigend voor mijn eigenliefde, bepleiten mocht!

Dan, om nog een woord van den Dichter van *Merope* te zeggen: zijn naam is ongetwijfeld van een allerongelukkigst zinnebeeld ontleend en ik heb er hem meermalen over beklaagd. Een geacht geleerde, *Den Uil* geheten, maakte zijn geslachtnaam onkenbaar door er een Latijnschen zwier aan te geven en deed zich *Venulius* noemen, opdat zijn naam geen kwaad voorteken voor zijn bekwaamheden schijnen mocht, gelijk zich Pr. Ruhnkenius in zijne lessen plach uit te drukken. De Poëet had zeker wel een diergelijk hulpmiddel nodig. Doch vergeef mij, H.W.G.J., dat ik den naam van Leeuwenbroek wat oneigen vinde: de uitgang eischt (naar 't mij toeschijnt) een' vogelennaam: hij behoorde den zijnen dus van een zangrigen vogel te ontleenen en, om na bij de opgegeven verbetering te blijven, zou men *Leeuwrikenbroek* kunnen zeggen. Maar het is reeds te laat. — Dit vertroost mij alleen, dat de *Uil* Minerva geheiligd is: en wanneer ik dit slechts bedenke, zoo klinkt mij de naam al vrij wel in de ooren.

Hoe uitnemend onze Leydsche Broederschap voldaan zij en over den Dichtbondel Uwer H.W.G. en over den verplichtenden brief die denzelven tot geleide was, is mij voorlang reeds gebleken: en 't moest mij ten hoogste verwonderen dat hun verzuim in te andwoorden U.H.W. daar aan had doen twijfelen. Diergelijk een nalatigheid had ik in de daad niet van het galante genootschap verwacht! — Maar juist terwijl ik dit schrijve, ontfang ik (als beampte) een' brief van 't Genootschap, door de hand van den Hr. Mr. P. Chattelein geschreven: dit doet mij vermoeden, dat de Secretaris wellicht in eenige ziekte vervallen mocht zijn, die hem 't schrijven onmogelijk maakt: en dat Hn. Hoofdleden hem met

hunne dankzegging aan U.H.W.G. belast hebbende, onkundig zullen zijn, dat hij aan dien plicht niet voldaan heeft. — Ik weet anders geen reden uit te denken!

Zo iemand, H.W.G.J. nog eenige zucht heeft voor de ouderwetse en stijve UEdelens, ik ken er mij vrij van. Mijn meeste brieven zijn gantsch in den tweeden persoon opgesteld, dien ik zelfs in alle doe invloeien. Dan nog gisteren ontfing ik een' brief van den Zwolschen Dichter Feith, die mij voor het U en Gij, waar meê ik hem aansprak, in 7 bladzijden ruim honderd en vijftig UEdelens toetelt. Ik ben dus genoodzaakt, hem ook in 't vervolg in den zelfden stijl aan te spreken. Thands zal ik er zeer mild mede zijn, in de hoop dat de Satijre Uwer H.W.G. mij en geheel de beschaafde Natie eerlang van dien dwang zal bevrijden. Ik verlang na dit dichtstuk, en beloof er mij alles van.

Om den vaart op Geertruidenberg over Rotterdam te beproeven, geve ik mij de eer, van U.H.W.G. het bijgaande stukje aan te bieden, zijnde niet dan een' gemeenzamen vriendenbrief; doch dien men mij, hoe ongenegen er toe, verplicht heeft het licht te doen zien. — Dus kwelt men mij telkens en 't minste prulschriftje (vooral zo het slechts rijmt en den naam van vaers dragen kan) dat uit mijne pen vloeit, of dat men mij hoort reciteeren, wordt zo goed mogelijk afgeschreven en ter perse gelegd, of het mij aangenaam zij, dan niet. — Dit is iets, zo lastig, dat ik er ook welhaast eene satijre tegen schrijven zou; maar die mocht ook eens den zelfden weg gaan, en ook na den edelen boert van Jongkvr. de Lannoy gelezen te hebben, zal ik mij wel wachten, de hand aan Apelles' Coïsche Venus te slaan.

Ontfang, H.W.G.J. mijne betuigingen van de oprechte gevoelens, welke Uwe onsterfelijke verdiensten, Uw verplichtende inborst in alle gevoelige zielen verwekken. Vergun, dat ik [mij] verder moog vleien met eenig deel in Uwe goedwilligheid, en geloof dat ik waarlijk ben enz.

Den 16 Febr. 1780.

4.

Thands wenschte ik wegens den schouwburg een beter bericht te kunnen geven, dan de zaak-zelve mij afperst. De tegenwoordige Regenten, gelijk zij nog met den ouden tijtel genoemd worden, schoon in hunne Acten den naam van *Gecommitteerden tot de zaken van den Schouwburg* voerende, zijn de Hn. v. d. Lijn, Berewout (?), en v. Rijneveld, waar bij voor weinige dagen de Hr. Visser is aangesteld. De 2 eerstgenoemde Hn. zijn lieden, gantsch niet tot hun eer in de Amsterdamsche wareld bekend, doch op wie al de bestiering van het Toneel (wel te verstaan met den Hoofdacteur, die er zeer veel in vermag) berustende is. De Hr. Rijneveld wordt voor een braaf man gehouden, doch schijnt als Regent geen gezag te oefenen. Van den Hr. Visser is mij en mijnen bekenden noch goed noch kwaad bekend. — Zie daar H.W.J. den staat der zake. Wanneer ik hier bij voege, en dit is zeker, dat in geen' dezer Hn. de minste smaak, kunde, of zelfs zucht voor de dichtkunst blijkt, hoe is Uwer H.W.G. iemand aan te wijzen, die den eernaam van beschermer Uwer kunstvruchten zou kunnen verdienen, of aan den voorkeur beandwoorden, die hem voor zijne amptgenoten gegeven wierd. — Indien ik echter moest kiezen, mijn keus zou zich tot den Hr. R. bepalen, als die voor het minst als een man van fatsoen en zeden bekend is; doch van zijn bescherming, zo wel als van zijne kunde mag men zich luttel beloven. Misschien ware 't beter zich aan het Collegie in 't algemeen te adresseeren. U.H.W.G. oordeele zelv en houde dit vrijmoedig verslag mij ten goede. Indien ik Dezelve hier in mijnen dienst kan bewijzen, zij doe mij het recht, van te geloven dat hij met vollen ijver wordt aangeboden.

Het uitsluitend voorrecht van den Schouwburg ontzegt zo wel aan den dichter als aan wie het ook zijn mocht, de vrije beschikking over stukken, die voor het Toneel zijn aangenomen, en tot nog is dit streng verbod voor de dames niet te niet gedaan. Edoch (gelijk alle voorrecht dit meêbrengt) Regenten hebben het recht om er ten behoeve van wien 't hun goed dunkt, afstand van te doen.

En daar voor den schouwburg niet dan in kl. 8° gedrukt wordt, zo zouden zij zonder eenigszins het belang van den schouwburg te krenken, den herdruk in alle ander formaat kunnen toestaan. Waarschijnlijk zou U.H.W.G. tot den vorm van gr. 8° besluiten, om Uwe Toneelpoëzy bij den nieuw uitgegevenen dichtbondel te kunnen voegen, waar na algemeen gewenscht wordt; en ik kan mij geen onbeschaafdheid voorstellen, genoegzaam om U.H.W.G. en de gantsche dichtlievende wareld dit genoegen te weigeren. Dit zou meer zijn dan

„tegen 't goed fatsoen
„Aan 't gantsche Jufferschap een onbeleefdheid doen."

Dan (helaas!) Bestuurderen van den Amsterdamschen Schouwburg zijn aan geen Hof, zelfs niet aan dat der zanggodinnen gekweekt; men kan op hunne beschaafdheid dus niet veel staat maken.

(Uit een' brief van 1780, bij Messchert, D. I. bl. 50 en volgg. geplaatst. Het hier medegedeelde volgt aldaar bl. 56 op den tweeden regel).

5.

Nooit had ik mij kunnen verbeelden, H.W.G.J. dat de Hoofdleden van het dichtkundig genootschap *N. b. o. b.* vermetel genoeg zouden zijn om U tot hun lidmaatschap te nodigen. — In 't vorige najaar ontfing ik een bezending van dat genootschap, bestaande uit den Voorzitter en Secretaris, die mij tot Hoofdlid en bestuurder verzochten, waar toe ik in hun vergadering verkoren was. Hoe dringend die Luiden ook waren, hun bezoek tot tweemalen bij mij herhalende, ik heb mij verplicht geacht, deze verbintenis volstrektelijk af te slaan; niet tegenstaande zij mij een volstrekt gezag aanboden over de uit te gevene werken, „ten einde er in 't vervolg geen dichtstukken mochten insluipen, die ik te gering konde achten om naast de mijnen geplaatst te worden." Meer konden zij op dit punt niet, en omtrent andere boden zij mij allerlei voorrechten aan, die men zou kunnen wenschen. Ja tot zo verre, dat ik hun vraagde wat het genootschap toch aan mij gelegen kon liggen, dat zij mij ten koste van hunne wetten en der onderlinge gelijkheid wilden koopen: hetgeen met een compliment beandwoord

werd. — Dan, hoe ongaarne ik iemand voor 't hoofd stote, ik heb mij hieraan *moeten* weigeren om de algemeene minachting waar in dit genootschap hier is, en die schier op ieder overvloeit, die er deel in neemt: het uitgegeven deel van hun werken is mij onbekend, doch wordt algemeen veracht, en de twee voornaamste Hoofdleden, die het werk geheel schijnen te bestuuren, zijn de Hn. Kastelein en Brender à Brandis. De eerste is overal bekend en heeft zich, uit hoofde van verregaande verwaandheid en daar meê gepaarde onkunde, veel haat en verachting op den hals gehaald. Dit is de stem van het algemeen: in hoe verre die met de waarheid overeenkomt, durf ik niet bepalen. Zijn kunde is zekerlijk gering, echter is hij niet gantsch ontbloot van *genie*; en hij toont zich ten mijnen opzichte, zo dikwijls hij mij in den schouwburg ontmoet, nederiger dan ik van iemand verlangen zou, en telkens, wanneer ik hem niet kan vermijden, hervat hij zijn nodiging. — Brender à Brandis is een man van een zeer goed voorkomen, doch die zich gehaat maakt met zich in allerhande geschillen te laten zien, en nu, zonder de minste staatkunde of rechtsgeleerdheid te bezitten, politijke vaerzen maakt. De eerste is hier Apotheker, de laatstgenoemde geeft onderwijs in het boekhouden en is zeer geliëerd met den Hr. Le Francq van Berkhey.

Zie daar, H.W.G.J. het geen mij van dit genootschap bekend is. — Ik kan niet denken dat dit bericht U.H.W.G. zeer aanzetten zal om er deel in te nemen. Ik vertrouw echter dat het lieden zijn van een goed zedelijk gedrag en heb niet het minst tegen iemand van hun, doch zij zijn geen lieden, die men in een beschaafd gezelschap of bij lieden van smaak als zijn bekenden zou durven noemen. — Met verlangen zie ik het besluit te gemoet, dat U.H.W.G. hier op zal goed vinden te nemen.

Den ingeslotene Uwer H.W.G. heb ik terstond na den ontfang aan deszelfs adres doen behandigen. Een ongesteldheid, die mij dwingt mijn kamer te houden, verhinderde mij, tot mijn uiterste leedwezen, mij door mij zelven van dien zo aangenamen last te kwijten, gelijk ik gewenscht had. — Den Hr. Uijlenbroek, wien ik buiten dat spreken moest, en bij mij verzocht te komen, heb

ik een klein compliment gemaakt; en U.H.W.G. mag zich gerust stellen, dat Hoogst derzelver critiques hem niet dan vereeren.

(Uit een brief van 9 Maart 1780, bij Messchert, D. I. bl 59 en volgg. Het bovenstaande volgt op den twaalfden regel van bl. 70.)

6.

De eerste oogenblikken, welke mij na het afloopen onzer jaarlijksche vergadering ademtocht schenken van alle de bezigheden, die mij in Leyden bezet hielden; de eerste, die mij toelaten aan mijne verplichting te voldoen, zijn geschikt, H.W.G.J. ter beandwoording van Uwen vereerenden, en van de vraag, in denzelven vervat. Zonder ophouden ingesloten en (of het ware) belegerd door de overmatige en afmattende plichtplegingen van eenen kring van verplichtende kunstvrienden, bleef mij niets over dan in uitzicht op de gunstige verschoning Uwer H.W.G. mijn schrijven tot na mijn terugreize uit te stellen. Vergun, H.W.J. dat ik mij Uwe vrijspraak deswegen beloove en (daar Gij licht voor den ontfang dezes door middel der daaglijksche loopmaren van de uitwijzing der eereprijzen verstendigd zult zijn; daar alle verrichtingen van eenig belang U in 't kort uit de gedrukte Notulen zullen blijken) mij in de bepaaldheid van mijnen tijd tot het gevraagde verslag nopens de uitwerking van het dichtstukje aan *Avitus* bepalen moge.

Deze vermelding van het opschrift des dichtstuks, H.W.G.J. bewijst u alrede, dat het werkje in ons gezelschap gelezen is. Doch zal de stijl, waarin ik mijn brief aanvange, U.H.W.G. deszelfs uitwerking doen vermoeden? Helaas! de tijtels ontvallen mij mijns ondanks, terwijl ik ze waan te vermijden, en ik beledige uwe kieschheid, terwijl ik mij hare wetten ten voorschrift stelle. Zie daar de kracht der gewoonte! — Hoe overreed, overtuigd en overgehaald ons verstand ook zij, de indrukken der gewoonte, de hebbelijkheden, besturen het gedrag der menschen; en zij regelen in dit geval ook de speling van mijne pen. Dezen zijn ongetwijfeld de hevigste tegenstanders der zedenschrijveren, zo wel als der Hekeldichteren; en H.W.J. zij zijn ten Uwen opzichte de eenige. De menigvuldigheid van punten, welke in de zitting af te doen waren, en van welken

sommigen vrij wat verscheidenheid van gevoelens aan den dag brachten, was oorzaak dat de lezing der Satijre tot de avondmaaltijd verschoven werd. Over dezelve werden wij op dit stukje vergast, en men ontfing het met de grootste en algemeenste toejuiching; of, zo er eenig verschil heeft plaats gehad in de uitwerking, welke het had op de bijzondere Leden onzer vergaderde Broederschap; het was, dat het meer trof, meer behaagde en meer bewonderd wierd, naar mate de toehoorder vatbarer was, en erkend wierd, om de fijne schoonheden van smaak, die 't wezen van dit dichtstukje uitmaken, met juistheid te gevoelen. Verschoon mij, H.W.G.J. van het herhalen der kunstgesprekken tot welke het ons gebracht heeft; en laat ik U een verslag onthouden, dat mooglijk bij U van een vleizucht verdacht konde zijn, waar van mijne inborst ten uiterste afkeerig is, en die Uwe verhevene verdiensten onteeren zou. Genoeg zij het te zeggen, dat de ontwikkeling van het plan, de beschouwing der uitvoering, de onderscheiding en samenvoeging der bijzondere schoonheden ons een zo streelend als nuttig onderhoud opleverden, en dat wij elkander geluk wenschten eerlang in den dichtbondel onzes genootschaps dit kunstjuweeltje met vernieuwd genoegen te zullen zien schitteren.

Dit, H.W.G.J., dit strekke U vooral tot een overtuigend bewijs van de goedkeuring, die Uw dichtwerk gevonden heeft! Voor mij, ik zwijg van het zelve, het is boven mijn' lof. -- De ophoping van bezigheden gebiedt mij daar boven, deez' brief te bekorten, en ik spoed mij om over te gaan tot den goeden Houbraken.

Ik noem hem dus met een epithete van *bienveuillance;* want zo verstoord als ik was om zijne te loor stelling, zo zeer ik mij bepaald hadde om hem ernstig te bekijven: mijn gramschap verdween op zijn eerste gezicht, wanneer ik hem door een koortsige ongesteldheid bevangen, en buiten staat van te werken vond: de vrees van hem te verliezen nam daadlijk de plaats van verstoordheid in, en ik kon van den ouden man niet meer vergen, dan belofte van, zo dra hij hersteld zou zijn, zijn verzuim desgelijks te herstellen.

Het zou alleraangenaamst zijn, de Bijschriftjes op de Afbeelding der Dichteresse de Lannoy bij elkander gedrukt te zien, en ik kan

niet anders, H.W.G.J. dan de verzoeken die hier toe bij U aangewend zijn, door het mijne ondersteunen. Ik heb er tot nog geene gezien, dan die zelfs de afgunst zou willen onderschrijven. Ook is het de aart der bijschriften niet, zwellend te zijn in hun lofspraken. Wie zou dan een zweem van verwaandheid of praalzucht kunnen vinden in zo eene gulhartige mededeeling van dichtstukjes, waar in de vriendschap, waar in de achting, door welke zij ingeboezemd zijn, Uwe zedigheid meer dan Uwe verdiensten geraadpleegd heeft? Doch zo Uw besluit zich hiertoe bepalen mocht, H.W.G.J. zoo bidde ik U, zulks tot na de inwijding Uwer beeltenis in het Leijdsch *Pan Poëticon* te willen uitstellen, wanneer, zo ik vertrouwe, de verzameling aanmerklijk vermeerderd zal worden. -- Dit zou reeds geschied zijn, en de afgelopen vergadering was tot deze plechtigheid reeds bestemd; doch de verwijling des Kunstgraveerders, wiens plaat men tot voorbeeld zal moeten nemen, heeft dit tot ons algemeen leedwezen verhinderd.

Gelukkig Geertruidenberg, waar in Uw Dichtgeest zo gevestigd is, dat hij weigert U naar elders te verzellen! Ik herroep mij de woorden:

„'t Was een der Muzen-zelv', die om gerust te dichten,
In Sinte Geertruis schijn dees muuren heeft doen stichten,"

en dezen verklaren mij dit wonderbaar Phoenomene volkomen. Doch dat het den Hr. Van der Waal niet op dezelfde wijze gaan moge! Ik beef op dit denkbeeld, en de gantsche Nederlandsche Parnas met mij, daar hij zijn vaste woonplaats zo verr' van dit zangchoor verwijderd heeft. Ten Uwen opzichte, H.W.G.J., die uw verblijf slechts voor een wijl verlaten zult, ten Uwen opzichte beklaag ik het niet. Gij zult des te vrijer ademhalen in 't vermakelijk Gelderland, en zonder in Uwe ontspanning' door verlokkende dichtluimen gekweld te worden, Uwe gezondheid bevestigen: ten einde de Natie bij Uwe terugkomst op nieuwe lettervruchten te onthalen. — Met het vurigst verlangen zie ik die te gemoet, en het is met een dubbel belang dat ik deel neme in het genoegen, U door het aannaderend jaargetijde beloofd. Hoe wensch ik hieraan voldaan

te zien! Hoe! U.H.W.G. van de gevoelens verzekerd te doen zijn, waarmede ik de eer heb mij eerbiediglijk te onderschrijven enz.

Amsterdam den 9 May 1780.

7.

Het was niet voor heden morgen dat mij Uwe hoogstvereerende van den 15[n] dezer ter hand kwam. Mijne afwezigheid uit Amsterdam, 't welk ik sedert drie maanden voor mijn tegenwoordig verblijf verwisseld heb, is de oorzaak en maake bij U.H.W.G. de verschoning uit van mijne late beantwoording. Hoe zeer vind ik mij, H.W.G.J., aan Uwe heuschheid verplicht, en welk een prijs geeft het aan mijne genoegens, dat Uwe welmeenende inborst zich verwaardigt, in dezelve te deelen! Gun dat ik U mijne oprechte dankbaarheid betuige voor Uwe gulhartige gelukwensching, en oordeel van mijn gevoelens, uit het geen zo veel goedheid als Gij wel voor mij betonen wilt, van mij vordert.

Gij gelooft mij in staat te zijn, om in Uwe gevoelens te treden? — Ik ben het H.W.G.J., ja mijn hart verhovaardigt zich mooglijk te veel, wanneer het gelooft met de aandoeningen van het Uwe te stemmen. — Doch zo iemand gevoel heeft voor de tedere eischen der vriendschap, zo iemand den sombren wellust der tranen, die de diepe zielwond van 't verlies eens vertrouwden en dierbaren Boezemvriends storten doet, zo iemand den geest verrukkende mijmeringen, die 't aandenken aan zodanig een eigendom, als 't bezit van een waardigen vriend, van een hart dat het onze verstaat, weet te smaken, ik ben het.

Ik gevoele in de levendigste kracht wat Gij in den uitmuntenden man dien wij allen betreuren, verlooren hebt, en ik gevoel het te levendiger na mate ik dit verlies over mij zelven uitstrekke. Ik had nog zo onlangs het genoegen gehad van hem te zien, te spreken, van zijn vriendschap te vragen, en ik vleide mij, dat hij ze mij niet onoprechtelijk toezeide. En welk een vooruitzicht bouwde ik hier op! — Ik verstond 's mans verscheiden het eerst van een zijner gewezen leerlingen, die er mij van kwam verwittigen, en ik zeg niet te veel wanneer ik zeg, dat ik er roerloos van bleef.

En behoefde er meer, om de tederste achting voor den braven man te hebben, dan hem te zien, hem te spreken en zijn voortreffelijk karakter uit zijn voorhoofd te lezen. Hoe moet het dan Uwe gevoelige ziel niet aandoen H.W.G.J., die den waardigen man van zo nabij hebt gekend, met hem omgegaan, zijn vertrouwen gehad!

Ik zwijg van zijn schitterend vernuft, van zijne uitstekende bekwaamheden, die hem overal doen beschreien.

Ons genootschap (het Leidsche) is vooral ten sterkste getroffen door 't bericht van zijn dood.

De Hr. de Kruyff in de laatstgehoudene vergadering het voorzittersampt bekleedende, gaf er de leden kennis van door de volgende dichtregelen, die ik met verrukking overschrijve: . . . .

. . . .

. . . .

Maar Uwe vaerzen H.W.G.J. zullen deeze met luister vervangen. ô Met welk verlangen blijf ik er na uit zien. [1]) Zij zullen Van der Waal waardig zijn, en zij alleen. — Dit besef heeft verscheidenen de stilzwijgendheid opgelegd: ik tel er mij-zelven onder, die behalven dat door gedurige verslaafdheid aan de dorste (?) [2]) soort van letteroefening en 't daar meê verknochte nachtwaken uitgeput, 't droevig vaarwel aan de dichtkunst moet zeggen.

Dit is H.W.G.J. het ongenoegen, 't welk mij hier opgelegd is: voor het overige hier alle aangenaamheden ontmoetende, die de ommegang met lieden van verdiensten geven kan.

Mag ik hier, behalven het naauwkeuriger afschrift van den Hr. de Stoppelaer nog twee dichtstukjes op de beeltenis Uwer H.W.G. insluiten. Het eerste is van den Advocaat v. L. in de Hage, lid van beide genootschappen, het andere van den Hr. Bussingh, [3]) lid van het Leidsche. Van het eerste welks Dichter (het zij een

---

[1]) In hare door Bilderdijk bezorgde *Nagelaten Dichtwerken*, bl. 61—68, werd haar *Treurzang ter gedachtenisse van Van der Waal*, opgenomen. Mijn Vader noemde dien Treurzang „eene schitterende proeve van het talent der Jonkvrouwe."

[2]) Er staat, als ik mij niet vergis, *dorsste*.

[3]) Er staat *Bussching*.

geheim!) de Autheur van het nieuwe Accessit in de Haag is, en mijn bijzondere vriend, zijn mij twee verschillende lezingen gegeven en aan mijne keuze gesteld. Dan daar ik omtrent de vaerzen van anderen bevreest ben te oordeelen, voeg ik de twee afschriften van hetzelve bij een.

Sta toe H.W.G.J. dat ik mij in de aanhoudenheid Uwer vereerende goedwilligheid aanbevele en vervul de gebrekkige beteekenis van dit woord uit dat van de vriendschap. Geloof dat mij niets meer ter harte gaat dan U de volmaakte hoogachting te betuigen met welke ik de eer heb te zijn, enz.

Leyden den 21n Fbr. 1781.

8.

Moeten mijn brieven dan altoos met verschoningen aanvangen? — Een sterfgeval in mijne familie had mij te Amsterdam geroepen, een zware verkoudheid, die zeer ernstige gevolgen na zich sleept, hield mij daar geruimen tijd op, eer ik te rug keerende, mij door de eer van Uw' brief van den 27en gestreeld zag. Met welk een verrukking ontfing ik dit nieuwe blijk van Uwe onverdiende oplettendheid; hoe acht ik er mij verplicht door, en, hoe, H.W.G.J. hoe wenscht mijn hart U geluk met de collatie der bewuste praebende, en met hoe veel vuurigheids deelt het in dit Uw genoegen! Gelukkig zijn Doorl. Hoogheid, die zijne achting voor zeldzaame, voor verhevene verdiensten op die wijze heeft mogen betoonen!

De heusche wijze, waar op Gij de kleine bijschriftjes mijner vrienden geliefdt aan te nemen, vereert HoogW.G.J. mij zo veel als de dichters. 'k Ben belast, met UHWG. hun gevoeligheid voor de eer, hun deswegen aangedaan, te betuigen: ai, voeg bij al de goedheden, die Gij voor mij hebt, ook nog die van mij 't compliment kwijt te schelden, dat ik niet gepast genoeg uit weet te denken om hier eenigzins aan te voldoen. 't Zal weder een nieuwe verplichting op mij brengen, en ik schep vermaak die te vermeerderen.

De kunstschilder Reiers is buiten zich-zelven dat het hem vergund wordt de dichteresse de Lannoy zelve te schilderen. Uw gedane voorslag, Freule, die 't Genootschap zo aangenaam is, dien

het met zo veel drifts en onder dankzegging voor Uwe vergunning, en oplettendheid voor 's Genootschaps belang, aannam; deze voorslag maakt hem voorzeker den blijdsten der menschen. Hij is altoos hovaardig, als hij een' der gekroonde Poëeten mag schilderen; maar nu vrees ik, dat hij tot de kuuren van Zeuxis zal komen, en zijn' naam met gouden letters op den kraag van zijn' mantel zetten. — 't Is een zonderling wezen! Hij treft dikwijls gelukkig, doch het is hem met mij, zo wel als met mijn' vriend Feith mislukt. De Copijen, die ik ooit van hem gezien heb, zijn alle zeer goed. Hij zal ongetwijfeld thands uitnemend wel slagen. Het stuk van den Hr. Rode zal zijn voorbeeld zijn, de houding zal uit de prent verbeeterd worden, en eenige kleinigheden, die er nog in acht zijn te nemen, zal ik hem aanwijzen. Licht zal hij 't pourtrait zo verre brengen, dat het tot het optoetsen gereed is, en ik zal hem mijn raad, waar hem die dienen kan, niet onthouden. Ik verlang er het Pan poëticon door verheerlijkt te zien. Welk een feestdag wanneer het ingewijd staat te worden!

Alleen wenscht het Genootschap bericht wegens den tijd van uw aanstaand verblijf in de Hage, en dit, zo het zijn kan, eenige dagen vooraf te mogen ontfangen. Voor mij, ik hoop de eer te hebben, U.H.W.G. aldaar een compliment te komen maken, en het is in het uitzicht hierop, dat ik dezen besluite; doch niet dan mij aan de eer uwer vriendschap (want Gij duldt, dat ik mij in dezelve bevele!), aan die van uw gunstig aandenken opdragende, en onder betuiging van de welmeenendheid der gevoelens, met welke ik mij teekene, enz.

Leiden, den 5en Maij 1781.

GESCHIEDENIS.

MUIDEN IN 1813.

Eenigen tijd geleden werd ik toevallig in de gelegenheid gesteld uit het Notulen-boek van den Maire van Muiden, het verhandelde in November en December 1813, een soort dagverhaal van den adjunct-maire, den Heer Johannes van Zon Jr., op te teekenen, 'tgeen uit een historisch oogpunt voorzeker wel der vermelding waard is. — Wordt uit krijgskundig oogpunt, en terecht, het wedervaren van dit plaatsje in deze troebele dagen in de bestaande geschriften slechts even aangeroerd, — deze korte aanteekeningen geven de versch ontvangen indrukken getrouw weêr.

Bij besluit van 19 Dec. 1811, en daarop gevolgde aanschrijving van den Onder-Prefect van 21 Dec. d. a. v. nº 236 waren benoemd: Tot Maire van Muiden en Muiderberg: Jacob Saportas, tot Adjunct-Maire: Johannes van Zon Jr., tot municipale raden: Willem van Wijk, Daniel van der Spar, Gerrit Ruyter, Gerrit Spruyt, Gerrit Meyer, Arend van Paddenburg, Jacobus Verdam, Jacob Elias Smissaert, Jan Jacob Bodd, Adriaan van den Toorn [1]).

Het dagverhaal, dat nu volgt, is van meergenoemden Johannes van Zon Jr, die bij afwezigheid van den Maire den dienst schijnt te hebben waargenomen. Het begint aldus:

18 November 1813

ontvangen een aanschrijving van den Heer Onder-Prefect uit Utrecht, werwaards hij zich op den 16 dezer reeds van Amsterdam heeft geretireerd, ten geleide van een besluit van den Prins van Plaisance van 17 dezer, houdende om al de gelden van de Hollandsche Departementen te stellen ter dispositie van den generaalcommandant van de 17e militaire afdeeling om ten dien einde al de

[1]) Deze Heeren waren in Dec. 1812 herbenoemd, dus nog allen in functie.

ontvangers te doen storten bij den Heer Onder-Prefect de Wit, als provisionele Betaalmeester. En is daarvan kennis gegeven aan den Precepteur doch met invitatie om derwaards geene gelden over te storten.

Ten zelve dagen zijn van hier opgebroken de ontvangers der Douanen, benevens de préposés en officieren, nadat de Heer Adjunct van laatstgemelde had overgenomen al de Registers, boeken en andere effecten tot het bureau behorende en van de laatste het huisje aan de Ossenmarkt, benevens verdere aankleve van dien: welk huisje dadelijk is afgebroken.

. . . .

Het garnizoen bestaat uit 52 veteranen en een detachement kust-kanonniers onder de orders van den Kapitein Kraaij. Dag en nacht komen er Fransche vluchtelingen van alle kanten de Haven binnen, die zonder verwijl naar Naarden en Utrecht verzonden worden. Het kruidmagazijn van het kasteel wordt geheel geledigd en de vestingwerken ontbloot van het geschut, dat al naar Naarden wordt overgebragt.

De bruggen der stad worden opgehaald, de barrières gesloten en de communicatie met Amsterdam afgebroken.

De Heer Adjunct roept de voornaamste inwoners rondom zich en overlegt dat de Burgers met voorkennis van den Commandant mede des nachts zullen waken en steeds door de stad patrouilleeren om van alle voorvallen kennis te dragen en bij alle voorkomende omstandigheden bij de hand te zijn.

Den 24 dezer des morgens wordt de Heer Adjunct door den Heer Maire van Weesp verwittigd, dat er dien nacht een detachement Pruissische troepen te Weesp is gepasseerd naar Amsterdam. Even daarna koomt de vrouw van den onderofficier der kust-kannonniers aan Diemerbrug gedetacheerd, rapport brengen, dat in den gepasseerden nacht haar man en het geheel detachement door Russische Cozakken is krijgsgevangen genomen.

De Fransche Generaal Guérard [1]) commandeerende het Fransche

[1]) Dit was Generaal Guétard de la Porte, in de wandeling genaamd baron Guitnar. Zie o. a. de Bas, Het leven van Prins Frederik, IIIe deel, bl. 351.

guarnisoen te Naarden zendt een adjudant herwaarts om op alles te informeeren.

Den 25 dezer vertoonden zich eenige Cozakken op het zandpad bij de Amsterdamsche Poort.

Den 26 dezer verschenen een 25tal Cozakken, verzeld van eene groote menigte volks uit Amsterdam, versierd met oranje en gewapend met stokken, voor de Amsterdamsche Poort eisschende binnen de stad te worden gelaten, hetwelk de kapitein Kraaij met overleg van den Heer Adjunct weigerde, retirerende zich de gemelde kapitein met zijn volk over de brug naar de westzijde der stad, latende aan den Heer Adjunct de sleutels van de barrières, waarop de Heer Adjunct deze Heer Vrederegter heeft verzogt, zich in een schuit naar de overzijde op de Cingel te willen begeven en de Russische officier te willen betuigen dat hier alles vol goeden geests is, doch dat men zich niet kon in laten zonder het grootste gevaar, indien de nabijzijnde Franschen aanrukten. Dit één en andermaal geschiedt zijnde en de Heer Adjunct zelfs onaangezien de zoo onbedachtzame aanzoeken van burgers volstandig weigerende, de Russische troepen in te laten, koomt het geroep, dat de Franschen uit Naarden op Muiden aanrukken; hetwelk de Russische troepen en bijzijnde menigte doet vertrekken.

De ingezetenen reeds gedeeltelijk met oranje versierd, ontdoen zich daarvan, de Franschen verschijnen met een magt van ruim 300 man, de omgedraaide brug houdt hun wat tegen, zij rukken met den stormmarsch, onder de orders van den Colonel Phaffenroth de brug over, roepen tegen hun, die nog met oranje versierd zijn: „Abattez l'orange", worden weder verhinderd door de geslotene Barrières waarvan de Heer Adjunct de sleutels bij zich heeft gehouden, doen dezelve openmaken en rukken alzoo het zandpad op naar Diemerbrug.

Des avonds komen de Franschen van Diemerbrug in Muiden; de Colonel Phaffenroth roept den Heer Adjunct en vraagt waarom men de Cozakken heeft binnen gelaten? De Heer Adjunct beant-

woordt dit met een: *Ze zijn er niet in geweest:* en houdt zich opzigtens den Heer Colonel zoo cordaat dat deze met zijne manschappen naar Naarden vertrekt, met zich nemende den Kapitein Kraaij en de kust-kanonniers; achter latende een Detachement dat sedert met de veteranen alhier is gebleven, doch wordende telkens afgewisseld en veranderd.

Dagelijks komen de Cozakken tot voor de Amsterdamsche Poort verkenningen doen; waarom de Franschen een stuk geschut uit Naarden medebrengen en hetzelve op de Wal aan de Amsterdamsche Poort plaatsen; zijnde daarmede vervolgens maar één enkel schot gedaan.

Schepen met tabak van de Regie en een kanonnierboot door de Franschen Douaniers verlaten, liggen in de Haven, de eerste willen de Fransche Douaniers van Naarden alhier gedetacheerd plunderen, en het laatste willen anderen verbranden, doch de Heer Adjunct weet voor het een en ander zoo in het vriendelijke als met geweld te zorgen, ten einde ze voor Vorst en Vaderland te behouden.

Den 27 dezer ontvangt de Heer Adjunct een requisitoir van den Heer Commissaris van Oorlog te Naarden, om 60 fournitures en 60 ketels voor het garnizoen Naarden; hetwelk die Heer beantwoord met op te geven, dat er geene zijn, dat de communicatie met Amsterdam is afgebroken en hij alzoo buiten staat is, aan die requisitie te voldoen.

Den 29 dezer ontvangt de Heer Adjunct twee antwoorden op de voorm. nonvoldoening aan de requisitie met bedreiging van militaire executie, zoo van den Generaal Gue(t)ard zelven als van den Commissaris van Oorlog, waarop de Heer Adjunct den raad en eenige voorname ingezetenen bijeen heeft geroepen om daarover te delibereeren met dat gevolg, dat algemeen begrepen wierdt aan de huizen der voorname ingezetenen het gerequireerde op te halen, en het overige aan te koopen zoo men best kon.

Terwijl men hiermede bezig is, verschijnt in den agtermiddag een

detachement veelal Fransche douaniers, die zich begeven naar Weesp onder commando van den kolonel Phaffenroht, om aldaar mede eene militaire requisitie te doen; van waar zij des nachts ten 2 uren retourneeren met eenige wagens beladen met goederen en requireren alhier bij den burger geinkwartierd te worden, hetgeen dan is geschied; vertrekkende zij des anderen daags met de goederen van Weesp en van deze stad naar Naarden.

Den 30 dezer doen de Cozakken eene verkenning tot aan de Amsterdamsche Poort.

Des avonds wordt het Detachement van Naarden verwisseld en vervangen door een sterker detachement van de Garde soldée, allen Hollanders onder de orders van den Luitenant Colonel Viruly.

Bij het doen der inkwartiering van bovengemeld Detachement wordt er door de militairen op een vrij onvriendelijken voet over de inwoners, tegen den Heer Adjunct gesproken, die daarop dezelve militairen op eene cordate wijze aanspreekt en ze tot redenen brengt; doch zich omkeerende en de opkamer van zijn huis n° 51 intredende, wordt er op hem een schot gedaan, dat hem even mist en door de deur en twee zolders heen dringt. De gansche nagt is vervolgens gerust, de Heer Adjunct ontvangt een stille tijding dat des anderen daags de Hollandsche troepen, met de Cozakken langs den Zeedijk, het Zandpad en de Weesperweg op Muiden zullen aanrukken om zich van deze stad meester te maken en de Heer Adjunct blijft bij de hand en bereidt zich, op alles, wat zou kunnen voorvallen.

December. — Den 1° dezer des smorgens ten 8 uur rukken de Hollandsche Artillerie en infanterie met een Regiment Donsche Cozakken onder de orders van den Russischen Majoor Elswangen, op Muiden aan, gedeeltelijk langs den Zeedijk, gedeeltelijk langs het Zandpad en overigens langs de Weesper Binnenweg. Het garnisoen van Muiden bestaat uit 58 Fransche Veteranen onder commando van den Heer kapitein Bourget en 315 man Hollanders van de Nationale en bezoldigde Garde gecommandeerd door den Luitenant Colonel Viruli. De verschijning van Hollandsche en Russische troe-

pen voor de stad en het vallen van twee of drie kanonschoten op het oogenblik, dat de bezetting bij het morgenappel van 8 uren vergaderd is, veroorzaakt weldra onder de Hollandsche officieren en manschappen een buitengewone beweging en openbare verwarring, zijnde dezelve noch tot tegenweer, noch tot den terugtogt op Naarden genegen, welke geest met overleg van den Heer Adjunct tengevolge van eene conferentie van savonds te voren met onderscheidene Heeren officieren, waarvan met namen bekend zijn de Heeren Kapitainen Westenig (Westeneng?) en Jorissen en de Heeren Luitenants Pel, de Laek en Zwennike in het volk was gebragt en aangekweekt. Een enkele macht van Fransche Veteranen aan de Weesperpoort bied tegenweer, doch de overige posten worden verlaten. De Hollanders schieten hunne geweren af en werpen die weg, de officieren roepen op de orde van retireren naar Naarden, *niet terugtrekken naar Naarden.* Men loopt uit een, de Heer Adjunct helpt een aantal Hollanders binnen in het logement het Hof van Holland, en maant hier aan, de geweren te bewaren, om ze daarna voor haar eigen vaderland te gebruiken. De bruggen worden neêrgelaten en de barrières geopend.

De Cozakken rukken binnen de stad en de Fransche Veteranen trachten te ontkomen naar Naarden, doch worden door de Cozakken ingehaald en weder binnen Muiden gebragt, gelijk ook de Luitenant Colonel Viruly en aldus wordt de gansche bezetting met hunne wapenen en een stuk geschut krijgsgevangen en naar Amsterdam overgebragt.

De Cozakken rukken dóór tot voor Naarden alwaar zij door het geschut van de kapitale wal worden begroet, zoo dat er van hun twee man en eenige paarden blijven, de moeder en het kind van den kastelein van den Bogaerd in de Roskam worden doodgeschoten en den kastelein zelve de eene hand afgeschoten. Thans geeft de Heer Adjunct order, de Hollandsche en Oranjevlag van den toren en van het stadhuis te doen wapperen. Ieder versiert zich met Oranjelint, de vreugde is algemeen, de goede orde ongestoord en men voorziet in de behoeften der troepen en der Cozakken, van welke laatsten alhier blijft een regiment ten getalle van 680 man

onder de orders van den vriendelijken majoor Elswangen, voor wier paarden touwen worden gespannen aan de bomen op de gracht, alwaar hooi, hout, turf, haver en stroo wordt aangevoerd en alwaar van distantie tot distantie door de Cozakken worden opgeregt Bivouakken, waarin zij zich ofschoon het streng koud is, in de open lucht nederleggen.

De Heer Adjunct geeft van alles verslag aan den Heer Maire te Amsterdam, doet requisities van alle benoodigdheden van daar, aangezien hier alles in één dag is geconsumeerd, rigt een magazijn van vivres op, stelt den Jongen Heer Hölscher tot magazijnmeester aan, doet de Cozakken in de overdekte Kolfbaan eten, is steeds onvermoeid overal bij, verzoekt de Heeren Commandanten der corpsen toch alles aan te wenden, wat doenlijk is, om eene visite van het garnisoen van Naarden, sterk nagenoeg twee duizend acht honderd man, te beletten en dringt zulks bijzonder ter harte van de Heeren Pieter Hölscher, oud-magazijnmeester en Gerrit Verschuur, aannemer van 's Rijkswerken alhier, als het meest met de zaken bekend en die zich door hunnen voorbeeldigen ijver en door handen aan het werk te slaan ten allerloffelijksten onderscheiden.

Den 3 dezer arriveren alhier de Luitenant Colonel bij de gewapende schutterij der stad Amsterdam, de Heer Brants en de gewezen Maire de Heer Jacob Saportas, zijnde eerstgenoemde Heer gekwalificeerd door den Heer Generaal Gouverneur van Amsterdam en omliggende forten, tot het in bezit nemen dezer stad in naam en van wege Zijne Doorluchtige Hoogheid den Heer Prinse van Oranje en het aanstellen van een stedelijke regeering bij Provisie in afwagting van de nadere orders van Z. D. H. en zijn alzoo aangesteld de Heeren Jacob Saportas, Van Zon, Smissaert, Van der Spar, Van Wijk, Van Paddenburgh, Van den Toorn, Verdam en Van der Meulen, waarvan bij publicatie aan de goede Gemeente is kennis gegeven en welke regeering zich alzoo heeft geconstitueerd als Burgemeester en Raden der stad Muiden.

Den 5en dezer vertrekken van hier de Donsche Cozakken onder de orders van den Heer Majoor Elswangen, vervangen wordende

door een regiment Baskiers, onder commando van den Prins Gagaxin [1]) welke Prins is gelogeerd in het Hof van Holland, en de Baskiers eerst op de gragt langs de boomen zoo als de Donsche Cozakken, doch vervolgens op verzoek van den Heer Adjunct langs de wallen van het Kasteel, teneinde brand en ander ongemaks in de stad te voorkomen, wordende dagelijks door de zorgen van den Heer Adjunct van alles voorzien.

Den 8en dezer zijn alhier gearriveerd eenige Hollandsche Infanterie en Artillerie alsmede een bataillon Schutterij der stad Amsterdam, om Naarden van deze zijde te blokkeeren, zijnde hetzelve bereids drie malen doch te vergeefs opgeëischt tot de overgave; wordende alsnu de posten te Muiderbrug, aan de Hakkelaarsbrug en de Roode Molen in de Naardermeer versterkt. Tevens is hier aangekomen de Majoor Kamps als plaatselijke Commandant op wiens orders alhier in requisitie zijn gesteld zes span paarden en Conducteurs ten diensten der Artillerie, voorts drie paarden en conducteurs bij de voorposten buiten deze stad.

De inkwartiering bij de burgers, die reeds van den 16 November heeft aangehouden, is nu gekomen tot vier, zes en acht mannen bij ieder inwooner.

Verder bevatten de notulen niets merkwaardigs te dezer zake, en gingen de zaken langzamerhand in het kleine stadje hun gewonen gang.

Niet onaardig zou het zijn, indien soortgelijke dagverhalen uit andere in den druk verkeerd hebbende plaatsjes ook eens aan het licht werden gebracht.

Haarlem. M. G. WILDEMAN.

[1]) Dit zal moeten wezen, Prins Narischkin, (zie de Bas, Het Leven van Prins Frederik, Deel III.)

OUDHEIDKUNDE.

Oproer te Leeuwarden (XLVII, 87). – Vrijdag den 25n Juni j.l. was 't juist vijftig jaar geleden dat te Leeuwarden het zoogenoemde broodoproer plaats had. 't Viel dus voor in 1847. De Leeuward. Courant van 28 Juni j.l. vermeldt dienaangaande 't volgende: „Hoezeer de gemoederen van de ingezetenen heden vrij wat bewogen waren door de herstemming voor de Tweede Kamer, heden 50 jaar geleden (het was toen ook een Vrijdag), zag het er te Leeuwarden nog heel wat anders uit. Het was de dag, bekend door het zoogenaamde broodoproer, dat, te Harlingen begonnen, zich van daar over verscheidene plaatsen der provincie verspreidde.

Het halve roggebrood kostte vijftig cent en al de andere levensmiddelen waren even duur. Het was eene ware plundering van brood-, koek- en andere winkels. Als Megaera's gingen op verscheiden plaatsen de vrouwen voor. Wij, die getuigen waren van de allertreurigste tooneelen van dien dag, zien ze nog voor ons die vereenigingen van mannen en vrouwen, zelfs kinderen, in troepen de stad doortrekkende, en, waar ze niet konden plunderen of geld afpersen, aan hun vernielingszucht botvierende op andere schandelijke wijze.

Op de Brol en op nog enkele plaatsen waren eenige wachten militairen en schutterij gebivakkeerd. Evenals thans bestond het garnizoen slechts uit één bataljon Infanterie. Den volgenden dag werd daarop een corps rustbewaarders gevormd, waarvan gedurende elken nacht honderd man dienst deden, totdat na verloop van eene week het garnizoen met een bataljon Infanterie en een escadron Huzaren werd versterkt. — Er werden p. m. 40 personen — waaronder ook enkele vrouwen — uit Leeuwarden, Harlingen, Bolsward en Franeker aan plundering, enz. schuldig verklaard en tot schavotstraffen, geeseling, brandmerk, tepronkstelling en tot min of meer langdurige tuchthuisstraf veroordeeld. De veroordeelden uit de laatste drie plaatsen ondergingen daar de hun

opgelegde schavotstraffen, waartoe telkens het schavot er werd heengebracht."

Amsterdam. A. AARSEN.

Spanjaardsdijk (XLVII, 197). — Deze dijk, ook Dwarsdijk geheeten, diende èn tegen den vijand èn tegen het water uit de Betuwe (Over-Betuwe); zooals duidelijk staat in de acte van 17 Nov. 1590. In Juli 1591 werd de heer Van Asperen, lid van gecommitteerde raden in Holland, naar Tiel gezonden „omme met den ambtman Vygh opzicht te halden totte bewaringe van den Nyen gemaeckten Dwarsdyk in de Betuwe" (Kron. Hist. Genp Utrecht 1862 XVIII, bl. 458). Er is sprake van eene akte d.d. 17 Juli 1595 van Amptman en Dijkgraaf van Neder-Betuwe en Buren aangaande het accoord van de penningen tot secours van het repareeren van den Dwersdijck. Op den Landdag te Zutphen 29 Maart 1593 werd eene overeenkomst gesloten tusschen de Staten van Gelre eener- en Dirk Vijgh, amptman van Neder-Betuwe andererzijds over de *sluisen* in den Dwarsdijk (Tadama, „Archief van Zutphen", bl. 113. Toen de Franschen in 1672 naderden, werden twee leden van den magistraat van Tiel afgevaardigd naar Amptman en Ridderschap van Neder-Betuwe, om te beraadslagen over het versterken van den in het ambt gelegen Dwarsdyk (Rink, „Beschrijv. van Tiel" bl. 79). H. T. G.

GESCHIEDK. BIJZONDERHEDEN BETREFFENDE HET DORP SPRANG.

Wanneer wij eene oude kaart van Nederland opslaan, b. v. eene, dagteekenende uit de 16de of 17de eeuw, dan zullen we bemerken, dat Holland vroeger er geheel anders uitzag dan tegenwoordig. In de eerste plaats vormden Noord- en Zuid-Holland één gewest; dan was de Biesbosch, die thans zoo goed als geheel verdwenen is, één groote waterplas, die zelfs op kaarten van 1792 nog maar

enkele eilandjes te aanschouwen gaf: terwijl in de derde plaats een vrij aanzienlijk deel van het huidige Noord-Brabant tot Holland behoorde. Het gansche land van Heusden en Altona, de geheele Langstraat, met uitzondering van Waalwijk, Drunen en het Vlijmensche en Bossche Veld, die tot het hertogdom Brabant [1]) behoorden, Geertruidenberg en omstreken, Hooge- en Lage-Zwaluwe, het land van Zevenbergen en Klundert, al de genoemde landstreken, benevens 's-Gravemoer, vormden met Holland één geheel. Ik zeide zooeven het *gansche* land van Heusden en Altona; dit is echter niet volkomen juist, want ten Noorden van Waalwijk drong de Brabantsche bodem wigvormig tot even over het Oude Maasje in Holland, zoodat Gansoijen tot Brabant behoorde. Hoe de tijden veranderen kunnen! Gansoijen, dat vóór den vloed van 1421 eene aanzienlijke parochiekerk met vele huizen en een kasteel bezat, bestaat thans niet meer. Waar in vroegere eeuwen de adellijke jonkvrouwen van het Gansoijensche slot het spinnewiel en het snarentuig hanteerden, drijft nu de Nieuwe Maasmond zijne wateren zeewaarts.

De eerste officieele en ook zeker wel nauwkeurige grensscheiding tusschen Holland en Brabant geschiedde in den jare 1388, op bevel van hertog Aelbrecht van Beyeren, van welke „paelscheydinghe" eene uitnemend bewaarde, eene drietal eeuwen oude, copie berust in het archief der Hervormde gemeente te Besoijen. Al de daartoe door hertog Aelbrecht opgeroepen personen — dat waren o. a. de Heeren der verschillende, bij genoemde grensscheiding betrokken dorpen met hunne getuigen — verschenen den 14den Juli 1388 „tot Sinte Geerdenberge inder kercken", en moesten onder eede getuigen hoe de grens vroeger, onder de Graven van Holland, steeds had geloopen. Blijkens mijn handschrift speelde daarbij de ambachtsheer van Besoijen, n.l. Willem van Besoijen, wiens geslacht reeds lang is uitgestorven, eene aanzienlijke rol: hij was een der voornaamste getuigen. Dat feit is natuurlijk

[1]) Een gedeelte van het hertogdom Brabant behoorde van 1648 tot 1795 tot de zoogenaamde Generaliteitslanden.

heel lang geleden: ruim vijf eeuwen. Toch moeten wij nog een 150-tal jaren teruggaan en een oogenblik verwijlen bij het jaar 1240. 's-Hertogenbosch was reeds eene halve eeuw oud, maar kon nog niet bogen op zijne majestueuse St. Janskerk. Waalwijk had een half dozijn jaren geleden zijne, in Romaanschen stijl opgetrokken, eerste kerk gebouwd, gedeeltelijk staande op Besoijenschen dus Hollandschen, en gedeeltelijk staande op Waalwijkschen dus Brabantschen bodem. Besoijen, oudtijds „Besoeyen" of „Bysoeyen", begon zich te ontwikkelen, gunstig gelegen als het was rondom malsche weilanden. — In de streek echter waar thans Sprang ligt, een half uurtje zuidwaarts van Besoijen, en waar de Hollandsche bodem als een driehoek tamelijk diep in Brabant drong — men vergelijke oude kaarten — was alles nog woest en onbewoonbaar. Zoover het oog reikte alles één moeras, vol „quade moerdellen ende laechten", eene drassige, onherbergzame, gevaarlijke streek. Toch was het te voorzien, dat ook daar in die „wilde moeren" de hand des menschen aan den arbeid zou tijgen, om die woestenij te herscheppen in bewoonbaar land. De streek behoorde natuurlijk aan het graafschap Holland. Graaf Willem II, de stichter van „Die Haghe", en evenals de graven Willem I en Floris V, bekend als de schepper van vele vlekken of dorpen — hoewel hij volgens Busken Huet [1]) niet veel te beteekenen had — gaf omstreeks 1240 aan 20 vrije lieden met hunne gezinnen, of die ten minste voor vrij moesten doorgaan, „twintich hoeuen moers vuyt, elcke hoeue van XVI margen", beloopende dus te zamen 20×16 of 320 morgen. Men toog aan den arbeid; de moeren werden zooveel mogelijk uitgedolven; er werden dijkjes, straten, wegen en stegen aangelegd, vaarten en slooten gegraven; zoodat van bovengenoemde 320 morgen nog 240 morgen „bruyckbaer lants, wesende licht Brabants lant", overbleef. Op dien bodem, zooveel doenlijk vlak gemaakt, verrees het dorp „Spranghe", dat volgens sommige schrijvers *doortocht* beteekent, maar dat wel verwant zal zijn met het middelnederlandsche woord *spranke*, d. i. *vlek* of *uitspruitsel*.

---

[1]) Zie zijn „Land van Rembrand."

Het spreekt vanzelf, dat de grond het eigendom van den graaf bleef; wel moest de tot „cultuur" gebrachte bodem in de eerste plaats de nieuwe bewoners voeden, maar dezen waren verplicht schatting op te brengen en manschap te leveren aan den eigenaar, aan den graaf. Aan het hoofd van het nieuwe vlek werd een *schout* geplaatst, wiens werkkring *officium* of *ambacht* heette en die in hoofdzaak er voor moest zorgen, dat de graaf de jaarlijksche schatting ontving. In de tweede plaats kreeg zoo'n schout het recht een klein getal personen — *heemraden*, later *schepenen* genoemd — uit te kiezen, die met hem de dorpsrechtbank uitmaakten. Naar het woord ambacht werd het dorp *ambacht*, *ambachtsleen* of *ambachtsheerlijkheid* geheeten. Een der latere schouten, die den graaf gewichtige diensten had bewezen, vermoedelijk meer schatting had opgebracht dan de „bede" bedroeg, ontving het ambacht *in leen* of *pacht* en mocht zich *ambachtsheer* noemen. Als ik mij niet vergis, was een der eerste Heeren van Sprang uit het geslacht *Wilenstein* afkomstig. Dat zulk een heer zich langzamerhand, 't zij goedschiks, 't zij kwaadschiks, rechten toeëigende, die eigenlijk den graaf toekwamen (b. v. het aanstellen van schoolmeesters), spreekt haast vanzelf. — Ik heb zooeven gezegd, dat de schout met zijne bijzitters de rechtspraak uitoefende; de geijkte term daarvoor was, dat wie iets te vorderen of te klagen had, voor de „gebannen vierschaar" verscheen. De schout sprak dan in naam van den graaf recht. De rechtsboeken van Sprang — voorwaar kostelijke documenten, die ik in de gelegenheid ben geweest te bestudeeren — bevatten curieuse bijzonderheden omtrent de levensomstandigheden van de vroegere bewoners dier gemeente, en werpen met name ook veel licht op de adellijke familie Van der Duyn, thans te 's-Gravenhage woonachtig, aan wie in de 15de en 16de eeuw de heerlijkheid Sprang toebehoorde. Uit genoemde bescheiden leert men — om slechts enkele kleinigheden te noemen — dat omstreeks 1500 twee koeien verkocht werden voor 25 gulden; dat een „pleyt", een soort plat vaartuig, voor 7 „rijnsgulden" goed betaald was; een „half hoet weit" voor 12 gulden; een paard voor 13½ gulden plus 10 stuivers „te wijncoep"; een ton grauwe

turf voor 10 „penningen"; een „vercken" voor 18 stuivers; een bed met toebehooren voor 4½ „rijnsgulden"; twee vrouwenrokken en een „tabbart" voor 8 „rijnsgulden"; drie „geerden" hooiland onder Besoijen voor 30 „pont groot Vlaems ende 3 rijnsgulden"; de huur van 1 „hont" hooiland onder Besoijen voor 2 „karolus" gulden; dat toen reeds *pluksel* werd gebruikt in een wond (In 't hs. staat: „die *wieck* uyt die wondt getogen door den cirurgijn"): dat iemand „was begaeft met pestilentie"; dat iemand, wien om bijzondere redenen op zijn sterfbed het H. Sacrament der stervenden niet was toegediend, na zijn dood *op straat* moest begraven worden; dat „Willem Willemssz schuldich is die swarte [1]) mannekens" te Dordrecht . . . .; dat te Sprang en „Venloen" „wilde" en „tamme" moeren gevonden werden; dat iemand, die een meisje had verleid en haar niet wilde huwen, in den „ban" gedaan werd; dat voor de „vierschaer" van Sprang volgende zaken werden behandeld:

a. „Tuget Peter Airtsz dat hy by, aen ende ouer geweest is „op ten Hollansschen dijck, dair Jacop Stockman onder Airdden „lach in die eerd, ende Airt vraechde of hy hem woude betalen „die acht st., ende liet Jacopen op staen, ende Jacop op wesende, „sloech Airden weder vier of vijf slagen met enen rieck, so dat „den middelsten teck wt den rieck spronck ende sede: alzulcke „seuen scepen sal ick v alle morgen seynden". — b. „Tuget Claes „Janssz ende Ariaen Airt Paens, dat Willem Dircksz sede tot „Lambert Lambertsz; du joets hooft, ick sal v wel anders vuyt „richten dan mijn vader ter nog toe heeft gedaen, wair op Lam„bert antwoirden: du woeckenaer, ick en benne v nyet sculdich." — Deze bijzonderheden, die gemakkelijk met andere kunnen vermeerderd worden, mogen voldoende zijn om te doen zien, hoe uit dergelijke bescheiden belangrijke zaken voor den navorscher zijn op te diepen en hoe de toestand van het platteland in voorgaande eeuwen was gesteld.

Waar de vroegste bewoners van Sprang zich mede bezig hiel-

---

[1]) Wordt met dit woord bedoeld het middelnederlandsche *swart*, d. i. *dof*, *stompzinnig*?

den? Hoofdzakelijk met den landbouw (rogge), die natuurlijk in den eersten tijd genoeg opbracht voor het kleine getal monden. In de tweede plaats werd veel turf gestoken uit de omliggende moeren, die in vrij grooten getale aanwezig bleven. In den loop der 14de eeuw — het juiste jaartal is mij onbekend, maar volgens de grensscheiding van 1388 moet zij toen reeds bestaan hebben — werd, gedeeltelijk ten koste van Brabant, gedeeltelijk ten koste van Holland, eene vaart gegraven van 's-Hertogenbosch naar 's-Gravemoer, die, in oude bescheiden *'s Heerenvaart* of *turfvaart* genoemd, gedeeltelijk de grens vormde tusschen Sprang en Venloon (Loon-op-Zand). Van dit vaarwater — de gemeene scheepvaart voor de Sprangenaars, die in verbinding stond met het Oude Maasje en de Donge, maar die later (1421?) verzandde, — zijn op sommige plaatsen nog sporen aanwezig. Tegenwoordig een vaartuig te Sprang te zien, zou wellicht even vreemd zijn als een schip op de heide aan te treffen. Zóó kunnen de eeuwen alles veranderen!

Dat het aantal dorpsbewoners spoedig aanwies, spreekt vanzelf: in 1500 telde men er omstreeks 400 zielen, die omstreeks 1600 tot 700 waren aangegroeid. Het aantal personen, die in 1566 voor de grondbelasting waren aangeslagen, beliep ongeveer 250, van welke 152 woonden in „die Nieu-straet", 68 in „die Aude-straet", 14 op „die Vaert" en de overigen buiten het ambacht. De opbrengst van den bodem, die natuurlijk niet van de beste hoedanigheid kon zijn, hield echter geen gelijken tred met den aanwas van het zielental, en zoo kwam het, dat reeds in het begin der 16de eeuw veel arbeiders buitenaf werk moesten gaan zoeken. Het zij mij vergund, om te doen zien waarin die arbeid hoofdzakelijk bestond, enkele regels uit mijn hs. aan te halen: . . . . . . „zulcx dat den „schamelen ingesetenen vanden voirschreuen dorpe onmogelijck is „den cost voor vrouw ende kinderen inden voirschreuen dorpe te „winnen, mair moeten zy op andere plaetsen ende in andere landen „met haren arbeyt den cost gaen winnen, te weten inden voir-„zomer in de Vriesse ende Geldersse venen, ende inden zomer op „de omliggende dorpen ende in geheel Hollant ende Zeelant werck

„zoecken, zoo met grauen (= *graven*), spayen, picken [1]), meyen, „dorssen, wannen ende anderssins, ouermits dat inden voirschreuen „dorpe op vele na nyet kan gewonnen werden het coren, dat al- „daer des winters verteert werdt, ende inden voirschreuen dorpe „oic vele schamele ingesetenen zijn, die vanden „Heyligen Geest (= den arme) moeten leuen ende op de omliggende dorpen hair „broot moeten gaen bidden."

Dat vooral op het laatst der 16de eeuw het dorp zeer tot armoede geraakte, lag hoofdzakelijk hieraan, dat het, de tijdsomstandigheden in aanmerking genomen, zeer ongelukkig gelegen was. De geschiedenis der Langstraat — van Besoijen, van Waalwijk, van Baardwijk — was gedurende dien tijd ééne lijdensgeschiedenis. Men was in het volle van den tachtigjarigen oorlog, die vooral voor de grensplaatsen een tijdperk van jammer en ellende was. Als men de oude, in de archieven dier plaatsen berustende, bescheiden van dien tijd raadpleegt, dan krijgt men diep medelijden met het arme volk, dat op de grofste wijze werd uitgeplunderd, uitgezogen en mishandeld, niet alleen door Spaansche, maar ook door Staatsche benden soldaten. Uit die jaren dagteekent ook het in puin schieten van den tweeden, in Gothischen stijl opgetrokken toren van Waalwijk, die in de tweede helft der 15de eeuw was gebouwd. Wat de ligging betrof, verkeerde Sprang, blijkens mijn hs. nog in het ongunstigste geval. Het was de doortochtsplaats van schier alle uit Bergen-op-Zoom, Breda en Geertruidenberg naar Brabant trekkende soldaten, die op de onbeschoftste manier in het dorp huishielden en er vaak verscheidene dagen, ten koste der ingezetenen, bleven logeeren. Ik heb op mijne schrijftafel liggen een concept-request [2]) van „schout ende borgemeester" van Sprang, dateerende van 1584 — het sterfjaar des Zwijgers, — en gericht aan de Staten van Holland, waarin op de jammerlijkste en aandoenlijkste wijze geklaagd wordt over de schandelijke brooddron-

---

[1]) *picken*, d. i. *houwen*, *hakken*, *steken*.

[2]) Ik hoop dit stuk later in „Taxandria", tijdschrift voor Noordbrabantsche geschiedenis, te publiceeren.

kenheid, roofzucht en onbeschaamdheid der soldaten. Voor meer dan 1332 gulden aan levensmiddelen (die som zou thans een waarde hebben van verscheidene duizenden!) werd in 1583 door die woestelingen aan de ingezetenen ontstolen, en dat gebeurde in meerdere of mindere mate jaar op jaar. Was het dus wonder, dat de arme stakkers zich tot de Staten van Holland wendden met verzoek om voortaan eenigszins van die inlegeringen verschoond te blijven en eenige verlichting te verkrijgen in hunne „maentlycke contributien"? Evenwel werd hun verzoek van de hand gewezen op grond hiervan, dat de andere vijf „Zuidhollandsche dorpen", die ook veel overlast van plunderende soldaten hadden, *niet met klaagliederen waren aangekomen.*

De uitdrukking „Zuidhollandsche dorpen", zooeven gebezigd, eischt eene nadere verklaring. De dorpen Raamsdonk, Waspik, Capelle, Besoijen, Sprang en 's-Gravemoer werden in voorgaande eeuwen in de meeste officieele bescheiden steeds genoemd de „zes Zuidhollandsche dorpen", niet zoozeer, omdat zij tot Zuid-Holland behoorden, maar omdat zij in de eerste plaats vrijwel in een afgelegen hoek van dat Gewest gelegen waren, ten Noorden en Westen begrensd door het Oude Maasje en de Donge, en ten Oosten en Zuiden door Brabant. In de tweede plaats, omdat zij ten aanzien van 's Lands verponding („ordinaire ende extraordinaire lasten") steeds als één geheel werden aangemerkt. De Staten van Holland stelden vast, welke som zij gezamenlijk jaarlijks moesten opbrengen, maar onder elkander werd dan verder uitgemaakt, welk aandeel van de hoofdsom ieder „ambacht" voor zijne rekening kon nemen. Met de plaatsen Hooge- en Lage-Zwaluwe, Drimmelen met Stanthagen, Dussen en Werkendam vormden zij de zoogenaamde elf „Dorpen aenden Moercandt", zooals zij ten jare 1572 in de „Rekeninghe van Jacop Bol, Ontfanger generael van 'tgemeen Lant van Hollandt", werden betiteld. Het is hier de plaats niet eene studie te geven over de verschillende belastingen, over bovengenoemde dorpen omgeslagen; het moge voldoende zijn aan te stippen, dat het platteland zoo zwaar was belast, dat het zich ternauwernood kon staande houden.

Iets over de geschiedenis van een Hollandsch dorp uit den ouden tijd mede te deelen en dan geen gewag van de „kerk" te maken, zou algeheele miskenning zijn van den geest van vroegere eeuwen. Laat mij dan beginnen met te zeggen, dat het ambacht Sprang vermoedelijk omstreeks 1300 zijn eerste bedehuis, n.l. eene *kapel*, kreeg. Deze stond echter onder het toezicht van den pastoor van Loon-op-Zand. Uit de onder Sprang gelegen tienden, die genoemde pastoor het recht had te innen, werd de geestelijke, die de kapel bediende, onderhouden. In het jaar 1464, tijdens de regeering van Filips van Bourgondië, rezen er geschillen tusschen den toenmaligen pastoor van Loon-op-Zand, n.l. *Jan van Beringen*, en den rentmeester der Domeinen in Holland, welke laatste beweerde, dat de tienden onder Sprang aan de Domeinen toebehoorden. De verschillende daarover gevoerde rechtsgedingen — alle saamgevat in eene „Ordonnantie" van Filips van Bourgondië, door mij in „Taxandria" gepubliceerd — hadden tot resultaat, dat Jan van Beringen in zijn recht werd gehandhaafd, maar dat na diens dood de Sprangsche kapel van Loon-op-Zand zou gescheiden en tot parochiekerk verheven worden. Dit is echter — tot nog toe heb ik niet kunnen nasporen om welke reden — nimmer gebeurd. De kerk te Sprang is steeds, n.l. tot 1610, eene *succursale* van de kerk van Loon-op-Zand gebleven. In even genoemd jaar (1610) moesten de Roomschen haar, op bevel der Staten van Holland, verlaten en werd ze in bezit genomen door de „Gereformeerden", die het gebouw, alweer op bevel dierzelfde Staten, „zuiverden" van alles, wat aan den Roomschen eeredienst herinnerde. De eerste predikant van Sprang was de, uit Vondel's hekeldichten welbekende, talentvolle *Cornelis Hanecop*, die, in den tijd toen de Gereformeerde kerk te onzent werd verscheurd door heillooze twisten, dikwijls schoone bewijzen heeft gegeven van zachtmoedige verdraagzaamheid en ware godsvrucht.

Besoijen. J. VAN DER HAMMEN NZ.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

HET GESLACHT VAN DER MEER,

OOK VAN DER MEER VAN BERENDRECHT.

W. van Gouthoeven, Chronycke van Holland, ed. 1636, blz. 180, zegt dat Alit van Hodenpijl te man had Lambert van Tekelenburg en dat daaruit gekomen is het geslacht Van der Meer te Delft. M. Smallegange, Cronyk van Zeeland, bevestigt dit, met de bijvoeging „en te Leiden". S. van Leeuwen, Batavia illustrata, ed. 1685, begint met dat, op blz. 740 en 986, tegen te spreken, bewerende dat Alit van Hodenpijl de vrouw was van Willem, eerste heer van Schagen. Wel scheen er, volgens eene grafzerk te Delft, nog eene Alit van Hodenpijl geweest te zijn, maar deze was gehuwd met eenen overigens onbekenden Lambert van Tol. Op blz. 1294 van hetzelfde werk komt hij daarop echter terug, bevonden hebbende dat de vrouw van den heer Schagen Johanna en niet Alida heette. Hij erkent nu dat het geslacht Van der Meer gesproten is uit de graven van Tekelenburg. Maar reeds in 1223 en hoe? Hij schrijft in substantie: toen Herman van der Lippe gedurende de kruisvaart van den Utrechtschen bisschop Otto van der Lippe dezen hier te lande vertegenwoordigde, bevond zich in zijn gevolg Lambert van Tekelenburg, neef (lees: broeder) van Herman van der Lippe's vrouw, Sophia van Tekelenburg. Deze Lambert was getrouwd met Ada van der Meer, dochter van Rogier van der Meer, ridder, heer van Oostvoorne, welke Rogier van der Meer, nadat zijne heerlijkheden Oostvoorne en ter Meere in Zeeland gekonfiskeerd waren, de wijk nam naar zijn slot ter Meer bij Maarssen.

Lambert van Tekelenburg zou als jonger zoon gevoerd hebben drie zilveren meerbladeren op keel, „contrarie van dat van Teke- „lenburg".

Met dezen begint hij eene genealogie van Van der Meer, stellende dat Gerrit van Tekelenburg Lambertszoon den naam van Van der Meer aannam, omdat hij de goederen van die familie erfde. Deze, in 1304 als ridder vermeld, zou bij eene dochter van heer Wouter van Amstel vader zijn geweest van Gerrit van der Meer. Als kleinzoon van evengemelden Gerrit van der Meer noemt hij Lambert van der Meer, heer van Tol, tot wapen voerende van Tekelenburg, wonende te Delft, en omtrent 1390 getrouwd met Alijt van Hodenpijl. W. te Water, Adellijk Zeeland, ed. 1761, blz. 58 en Van der Aa, Biogr. woordenboek, verwijzen naar Van Leeuwen l. c., wat betreft het huwelijk van Ada, Rogiersdr van der Meer met Lambert van Tekelenburg en hun zoon Gerrit, die den naam van Van der Meer aannam.

Alzoo: twee Lambert's van Tekelenburg, de eene omtrent 1223 getrouwd met Ada van der Meer, die het wapen van Tekelenburg contrarie voerde, de andere omtrent 1390 getrouwd met Alijt van Hodenpijl, die zich Van der Meer noemde, doch Tekelenburg voerde. Tegenover Gouthoeven en Smallegange, die beiden slechts één Lambert van Tekelenburg, echtgenoot van Alijt van Hodenpijl, kennen, zijn die twee Lambert's moeijelijk aan te nemen. Maar vooral is daarmede in tegenspraak eene onder mij berustende „Afcompste „van die Van der Meer van Berendrecht met heure maghen ende „verwanten". Dat stuk loopt tot het einde der 16e eeuw en is opgesteld door een tijdgenoot. Dit blijkt uit het schrift, het gebruikte papier en vooral uit de telkens wederkeerende uitdrukking: „noch „int leven". Aan het slot wordt gezegd dat het „es uyt verschey- „den ouder boomen ende geschriften ende nae de beste condtschappe „daervan becomen byeen vergadert ende geschreven voor Barthoult „ende Franck van der Meer van Berendrecht Aerntssoonen opdat „syluyden, verstandt crygende, soo van heure affcompste als van „heure maechschappe kennisse hebben souden" enz.

Dat handschrift begint aldus:

„L a m b r e c h t was van den geslachte van Tekelen Burch ende „is bydė tyden Hartooch Aelbrecht van Beyeren, Graeve van „Hollandt ter oorsaecke van eenige oorlogen die tusschen den

„Jaere XIIIcLXXX ende XIIIIc vele ende verscheyden gevallen „zyn in Hollandt, het sticht van Utrecht, Gelderlandt ende andere „omleggende landen vertrocken geweest byden Heere van Montfort „doen ter tydt getrouwet aen eenen van den huyse van Tekelen- „burch voorss. alst blyckt uyt de wapenen gestelt byden Heere „van Montfort tot Utrecht in diversche kercken ende totte Leprosen „buyten den Haege ende elders.

„Ende heeft de voorss. Lambrecht binnen de voorss. jaeren „getrouwt gehadt *Alydt van Hodenpyl*, alsdoen staedt Joffrouwe „byde vrouwe van Montfort, daermede hy is commen woonen „binne Delfft, sich noemende *Lambrecht van Tol*, van een stucke „goets (mach wesen) by hem beseten ofte uyt andere onbekende „oorsaecken, behoudende nochtans sonder den naem te gebruycken „de volle wapenen van Tekelenburch gelyck die duergaens tot „noch toe gevoert hebben zyne nacomelingen den welcke den naem „*Van der Meer* gegeven es geweest ter oorsaecke van de blaederen „inde voorss. wapenen, gelyck wesende meeren blaederen opte „meeren ofte staende waeteren wasschende, soomen die in Hollandt „noempt, ende als andere geslachten soo hier te laende als in „Vlaenderen gelycke blaederen van andere coleuren in heure „wapenen gevende, sulx den toenaem oock hebben *Van der Meer* „twelcke de outste van deesen geslachte vertelt hebben van heure „ouders verstaen te hebben, mitsgaders noch tot bevestinge van „de affcompste des voor voorss. Lambrechts datter inden Delffschen „brant zeeckere sendtbrieven verlooren zyn by den heere van „Montfort inder tyt gescreve aen Arent Franckensz. Van der Meer „in syn tyt schoudt van Delfft ende Ballu van Delfflandt als hier „naer geseyt sal worden daerby hem noemende zynen neve." [1])

Van dit stuk bestaan meerdere exemplaren of afschriften. [2]) De

---

[1]) In het maandblad „De Ned. Leeuw", 7e jaarg. blz. 76 staat, in plaats van „zijnen neve", Sijmen Meer.

[2]) Als zoodanig afschrift kan niet aangemerkt worden het oud handschrift „over den oorsprong van den Geslachte van de Van der Meeren uyt den ge- „slachte van Teekelenburgh beginnende a°. 1176," vermeld Navorscher 3e jaarg. blz. 198.

heer Gijsberti Hodenpijl liet het zijne, zonder commentaar, afdrukken in het maandblad „De Ned. Leeuw" 7e jaarg. blz. 76. De aanhef daarvan komt nagenoeg letterlijk. overeen met het vorenstaande. Over den verderen inhoud wordt hierna gehandeld.

In het archief van den Hoogen Raad van Adel berust een handschrift getiteld: „die afkomste van de familie van Van der Meer" mede letterlijk hetzelfde behelzende.

Een ander afschrift ligt als bijlage in de genealogie van Van der Meer door Mr Jacob van der Lely van Oudewater in hetzelfde archief. Dit belette niet dat ook hij, Van Leeuwen navolgende, twee Lamberts van Tekelenburg aanneemt. De eerste Lambert echter, *bij aanvulling*, in de voorafgaande genealogie van Van Tekelenburg als jongste kind van Simon graaf van Tekelenburg in 1207 gehuwd met eene van Arendsberg, in welke genealogie aanvankelijk slechts één Lambert, tweede zoon van Nicolaas, in 1378 getrouwd met eene gravin van Bentheim, voorkwam. Die aanvulling was noodig om te komen tot de beoogde aanknooping aan de heeren van Ter Meer te Maarssen.

In eene andere bijlage dier genealogie wordt gezegd dat „de „afstamming onderscheidentlijk wordt gesteld en de twee voor„naamste stellingen, die het meest waarschijnlijk zijn voorgekomen, „ter nedergesteld," terwijl nog eene derde bijlage dier genealogie aldus begint: „Lambert van Toll alias van Tecklenburgh nu „gezegd Van der Meer wordt bij oude bescheiden gesteld afkomstig „te zijn uit de oude graven van Teecklenburgh; dan daar de „afstamming deswegens tweetents en zonder genoegzaame bewijzen „wordt gesteld, zullen wij ons vergenoegen met te zeggen dat deze „Lambert v. d. Meer getrouwd is geweest met Alijd van Hodenpijl „ten tijde van Hertog Aalbert van Beyeren, staatsjuffer bij de „vrouwe van Montfoort, en is te Delft komen wonen."

De beroemde van Spaen copieert het relaas omtrent den eersten Lambert, maar laat dan volgen:

„*Dit verhaalt S. van Leeuwen, p. 1294, en laate dat geloven wie wil.*"

De eerste Lambert van Tekelenburg is blijkbaar een door Van Leeuwen gefingeerd persoon. Verwantschap met de heeren van Ter

Meer, voerende zilver op rood, met Van Tekelenburg, voerende rood op zilver, heeft nooit bestaan. Alleen het handschrift is geloofwaardig, en daarmede uitgemaakt, dat Gouthoeven en Smallegange gelijk hadden en Van Leeuwen ongelijk. Uit diens genealogie van Van der Meer moet dus geligt worden al wat blijkens het handschrift de Delftsche Van der Méer's betreft.

Er bestaat echter nog eene moeijelijkheid.

Volgens mijn handschrift, volgens het handschrift in het archief van den Hoogen Raad van Adel en volgens de tweede bijlage der genealogie van Van der Meer, door Van der Lely, had Pieter van der Meer bij Liedewy de Wilt van Bleyswijck twee kinderen: Franck van der Meer Pietersd^r^ en Catrine van der Meer Pietersd^r^. Ook Van Leeuwen geeft aan dat echtpaar twee kinderen, maar in plaats van de dochter Catrine, een zoon Huybert. Van Spaen neemt dit van hem over. Van dien Huybert zegt Van Leeuwen dat hij was „oudste soone van Pieter van der Meer en van de Lydewy „de Wilt van Bleyswijk, Heer van Cranenburg, daar mede verlijt „anno 1499. Hij wert om sijn groote diensten van Keijser Maximi„liaan, op den Rijxdach gehouden tot Ceulen in den jare 1512 be„giftigt met andere coleuren te voeren sijn wapen, te weten drie „groene bladen op een silver velt, en daar op een silveren rechten „helm. Hij stierf anno 1514 begraven tot Eykenduynen, op wiens „sark gehouwen stonden dese vier Quartieren, als:

„	van der Meer	de Wilt van Bleyswijk
„	van Ruyven	Heerman.

„Hadde getrout Margareta van der Houve, dochter van Adriaan „en van Elisabeth van Cranenburg Engelbertsdochter. Sy hebben „gewonnen vyf soonen, als:" enz.

Van der Aa, biogr. woordenb. heeft hetzelfde, met verwijzing naar Van Leeuwen. De Ned. Leeuw cit. spreekt t. a. p. van drie kinderen: Huybert, Franck en Catrina; maar over Huybert *in eene noot.* Het handschrift, eerste bijlage der genealogie van Van der Meer heeft twee kinderen: Franck en Catrina, maar Van der Lely voegt daar, *bij renvooi*, aan toe Huybert of Huybrecht met Van Leeuwen's omschrijving van dezen.

De derde bijlage dier genealogie heeft drie kinderen, Franck, Catharina en Huybert of Huybrecht.

Dat Van Leeuwen en met hem Van Spaen Catrina ten onregte niet vermelden, blijkt daaruit, dat eerstgenoemde in zijne genealogie van Sasbout a. w. blz. 1107 zelf zegt, dat de vrouw van Mr Joost Sasbout was *Catharina van der Meer, dochter van Pieter van der Meer en Lidewy van Bleijswijk.* Dat zij aan Huybert Pieter van der Meer en Liedewy de Wilt van Bleiswijk tot ouders geven, acht ik onjuist. In drie handschriften wordt Huybert niet genoemd. Aan verzuim kan dit niet worden toegeschreven bij de groote nauwkeurigheid, ja, piëteit, waarmede die handschriften werden opgemaakt. Ik vermoed dat Van Leeuwen ook hier meer verkondigd heeft dan te verantwoorden was en vrees dat het handschrift van den heer Gijsberti Hodenpijl in de eerste bijlage der genealogie van Van der Meer door den heer Van der Lely, bij den eenen met een noot, bij den anderen door middel van renvooi, met diens opgaven aangevuld, quasi verrijkt zijn.

Waarom kreeg Huybert het aangeduide wapen, *groen op zilver?* Opdat hij, die zich Van der Meer noemde, evenals de andere Van der Meer's een sprekend wapen, meerbladeren, zou voeren. Maar niet rood op zilver of zilver op rood, opdat geene verwantschap met de Van der Meer's uit Tekelenburg of met de heeren Van ter Meer zou kunnen worden voorgewend. Hij kreeg „andere coleuren". Andere kleuren dan zijne naamgenooten, niet verandering van zijne eigene kleuren. Hij had geen wapen, geene kleuren, maar was dertien jaren te voren verleid met Cranenburg, waarvan de moeder zijner vrouw erfdochter was, en stond in gunst bij den keizer, die hem „tot edele maakte" (nobiles fecimus et „creavimus") zie het diploma afgedrukt in het tijdschrift de Ned. Heraut 7e jaarg. blz. 237. (Eene vertaling in het Hollandsch is te vinden in De Navorscher, jaarg. 27, blz. 58.) In het belangrijk artikel, getiteld „het geslacht Van der Meer, Ned. Heraut 7 jaarg. blz. 218, komt hij wel als Pietersz(oon) maar toch als stamvader voor. Van afstamming uit Lambert van Tekelenburg of verwantschap aan de heeren van Ter Meer wordt daarin met geen woord gewaagd, ofschoon

het den schrijvers wel niet ontgaan zal zijn, dat een zoo bekend werk als Batavia illustrata het een zoowel als het ander stelt. In de genealogie van Van der Meer de Walcheren, Jaarboek van den Ned. adel, 4e jaarg. blz. 186, waarin dezelfde Huybert van der Meer ook als stamvader verschijnt, wordt in de noot zonder op- of aanmerking, naar Van Leeuwen verwezen. Hooger dan de geadelde Huybert gaan echter ook bij Van der Meer de Walcheren de pretentiën niet. Zie t. a. p. bl. 187 en 188 en Stam- en wapenboek van aanzienlijke Ned. geslachten door A. A. Vorsterman van Oijen, deel 2, blz. 276. Opmerking verdient dat Mr Willem van der Meer, die in het jaarboek t. a. p. gezegd wordt zoon te zijn geweest van Huybert en Margaretha Adriana (lees: Adriaansdr) van der Houve in Ned. Heraut t. a. p. onder de kinderen van die echtelieden niet wordt aangetroffen, en evenmin bij Van Leeuwen en Van der Lely, genealogiën Van der Meer. Volgens eene oude aanteekening bij mij was hij zoon van Willem van der Meer gezegd van Alkmaar. Ook in het Stam- en wapenboek van aanz. Ned. familiën, deel 2 blz. 276, heet hij Willemszoon.

Van Leeuwen zegt dat Huybert de oudste zoon was. Deze en zijne talrijke nakomelingschap zou men dus in de handschriften eenvoudig vergeten hebben te vermelden. Met Van Spaen zeg ik ook hier „laate dat geloven wie wil".

Is het niet opvallend dat hij te Eijkenduijnen begraven werd en niet te Delft in de Oude kerk aan den ingang, in het graf dat Arend van der Meer, elf jaar vóór hem overleden, deed maken voor de „anboren ende meer hunne nacomers van Franck getr. „met Catrijn van Foreest"? Doet dit niet vermoeden dat hij niet tot die „anboren" of „nacomers" behoorde? De kwartieren op de zerk moesten blijkbaar dienen om het tegendeel boven twijfel te stellen. Maar op mij heeft dit eene tegenovergestelde uitwerking. Ik houd het er voor dat hij behoorde tot de in de „Afcompste" bedoelde „andere geslachten soo hier te lande als in Vlaenderen „gelycke blaederen van andere coleuren in hunne wapenen gevende". Hem, een nieuw persoon, maar Heer van Cranenburg, door zijne vrouw en door den keizer geadeld, hinderde het dat hij niet was

van de Van der Meer's die uit het geslacht Teekelenburg hun oorsprong rekenden en sedert honderd jaar te Delft op het kussen zaten. Hoe bij het nageslacht de overtuiging te vestigen dat hij van datzelfde geslacht was? De archieven konden niet leveren wat nu eenmaal niet bestond. Maar van eigen werk was veel te verwachten. Eene zerk met vier kwartieren, niet te Delft maar in de nabijheid dier stad. Echter zonder het anders gebruikelijke opschrift dat alligt de aandacht van derden getrokken en het bedrog aan het licht gebragt zou hebben. Als de zoon en dochter van Pieter van der Meer die zerk gekend hebben, schijnen zij daarin, misschien wel om daartoe verplichtende redenen, berust te hebben [1]. Dat de kunstgreep gelukt is, blijkt uit Van Leeuwen en uit de in twee handschriften bij noot en bij renvooi gedane aanvullingen. Aanvullingen die deze stukken bedierven. Maar bederft men dan een handschrift door daarin op te nemen wat het in eene grafzerk uitgehouwene leert? Dwaalde Schotel dan toen hij „eene grafzerk „een monumentaal bewijs" noemde. Dat grafzerken soms fouten behelzen, blijkt uit hetgeen Smallegange op blz. 475 zijner „chronyck" wist te verhalen van eene grafzerk ter eere van Jacob van Grijpskerke Floriszoon in de kerk te Grijpskerke (zie maandblad De Ned. Leeuw, 12 jaarg. kol. 41) uit mijn in de Nederlandsche Heraut, dl. VIII, afl. 3, voorkomend artikel „Grafschriften te Rijnsburg" en uit een voorbeeld in mijn eigen geslacht. In de kerk te Niel lag een groote blaauwe steen, waarop stond uitgehouwen „Hier „leyt begraven Mijnheer Joan Carolo Smissaert, Heer van Niele, „sterft den 20 Januario 1644 ende vrouw Constantia Reynst, syne „huysvrouwe" (Zie Niel en zijne Heeren, door Joh. Théod. de Raadt, in Dietsche Warande, blz. 43.) Uit authentieke bescheiden blijkt dat die vrouw daar nooit begraven is. Zij stierf te Utrecht aan het St Janskerkhof, is „in stilte uytgevoert nae Amsterdam" (sterfregister Utrecht) en in de Nieuwe kerk aldaar begraven (begrafenisregister Amsterdam). Papier is geduldig, maar steen ook!

---

[1] Verg. de processtukken bedoeld Ned. Heraut, 7e jaarg., blz. 229 en 247.

Jammer dat de schrijvers in De Ned. Heraut, 7e jaarg., blz. 219 de vier kwartieren zonder toelichting of rectificatie opgenomen hebben.

Mijn doel was om aan te toonen dat de genealogie van Van der Meer, zooals die voorkomt in Batavia illustrata en aangevuld werd in „De Navorscher," 27e jaarg. blz. 189, is eene samenvoeging van drie niet verwante, geheel op zich zelven staande geslachten, voerende respectievelijk: drie zilveren meerbladeren op rood, zijnde *Van der Meer te Maarssen*, drie roode meerbladeren op zilver, zijnde *Van der Meer van Berendrecht*, drie groene meerbladeren op zilver, zijnde *Van der Meer van Cranenburg*. [1]) Ontdaan van hetgeen de andere geslachten betreft, behelst Van Leeuwen l. c. eene onvolledige genealogie van de heeren van Ter Meer te Maarssen. Van Van der Meer (van Cranenburg) vindt men de genealogie in het tijdschrift „De Nederlandsche Heraut", 7e jaarg. blz. 218, en ook in het Jaarboek van den Ned. Adel, 4e jaarg. blz. 186, indien de aldaar blz. 188 genoemde Willem van der Meer zoon was van Huybert, wat, zooals hierboven werd gezegd, voor tegenspraak vatbaar is. De vraag in „De Navorscher", 16e jaarg. blz. 284, „welk verband is er tusschen de geslachten

---

[1]) Volgens het maandblad van „De Ned. Leeuw" 8e jaarg. blz. 70, bestaan tien verschillende wapens van Van der Meer, zoo voerden b. v.:

Jeremias van der Meer, geb. te Amsterdam 1647 uit het op 6 Mei 1642 gesloten huwelijk van *Benjamin* van der Meer, uit Keulen, en *Ide Pieters*, den 28 Juli 1671 gehuwd met *Geertruid van der Waeyen*, Dirksdr ex Maria van Vollenhoven,

hun zoon:

Mr *Dirck* van der Meer, geb. 1687, schepen en raad te Amsterdam en bewindhebber van de W. I. Comp., den 5 April 1712 gehuwd met *Debora Elias*, Gerbrandsdr ex Alletta de Bruijn,

en de zoon van dezen:

Mr *Jeremias* van der Meer, geb. 1716, schepen te Amsterdam, bewindhebber van de O. I. Comp. en gecomm. raad ter admiraliteit, den 23 Sept. 1738 gehuwd met *Maria Johanna Munter*, Willemsdr ex Catharina Pels,

twee golvende blauwe dwarsbalken in zilver, met een rood schildhoofd beladen met drie gouden sterren, waaronder op de lijn een zilveren zwaan.

„Van der Meer in Batavia Illustrata en Balen. Beschrijving van „Dordrecht en Van der Meer de Wijs te Amsterdam en Dordrecht"? is daardoor tevens beantwoord, in dien zin dat geen verband bestaat.

Hier volgt de genealogie van Van der Meer van Berendrecht, naar de meer gemelde „afcompste", aangevuld uit andere geloofwaardige gegevens.

De „maghen ende verwanten" zijn niet overgenomen omdat zij in eene genealogie van Van der Meer niet te huis behooren. Ook niet, om dezelfde reden, de afstammelingen uit het tweede huwelijk van Alijt van Hodenpijl, van Liedewy de Wilt van Bleijswijck enz. [1])

I. *Lambrecht* van Tekelenburg, hier te lande zich noemende Lambrecht *van Tol*, woonde te Delft, huwde tusschen 1380 en 1400 *Alijt van Hodenpijl*, staatjufvrouw bij de vrouw van Montfoort, hertrouwd met *Boudijn Boudijnsz. Hart*, 1395 schepen te Delft.

Beiden begraven te Delft in de Oude kerk bij de predikstoel.

Hadden twee kinderen:

1. *Franck* Lambrechtsz. gezegd Van der Meer, volgt II,

2. *Jacob* Lambrechtsz. gezegd Van der Meer, volgt III.

II. *Franck* Lambrechtsz. gezegd Van der Meer, zoon van Lambrecht van Tekelenburg zich noemende Van Tol en van Alijt van Hodenpijl, 1422 en later meermalen schepen te Delft, huwde *Catharina van Foreest*, dochter van Jan van Foreest, Heer van Middelburg, en van Ida Cuser van Oisterwijk.

Beiden begraven te Delft, bij zijne ouders.

Hadden drie kinderen:

1. *Arend* van der Meer, volgt IV,

2. *Maria* van der Meer huwde *Gerrit Willemsz. Storm van Wena*, 1450 thesaurier, 1452 en 53 schepen te Delft.

Hij stierf 1466, begr. te Delft in de Nieuwe kerk voor het koor.

3. *Geertruida* van der Meer huwde I. *Jacob Claesz*, II. *Symon*

---

[1]) Voor de hulp, mij daarbij verleend door den heer M. A. van Rhede van der Kloot te 's Gravenhage, specialiteit voor Delftsche geslachten, breng ik hem hier mijn openlijken dank.

Dammasz. van Overvest, Ridder des H. R. Rijks, 1457 schepen, 1476 veertig raad te Delft. Hij stierf 1479.

III. *Jacob* Lambrechtsz. gezegd Van der Meer, zoon van Lambrecht van Tekelenburg, zich noemende Van Tol, en van Alijt van Hodenpijl, 1445 schepen te Delft, huwde *Ida Tou* dochter van Claes Tou Arentsz.

Volgens Van Leeuwen en Van Spaen, was hij 1445 schepen te Delft en zij eene Van der Burch (*Yda Touw van der Burch*).

Van hunne nakomelingen noemt de „afcompste" alleen: „*Gerrit* Adriaensz. van der Meer, schepen tot Delfft (X, 14, hierna); *Dirck* van der Meer (XX) ende *Pieter* van der Meer Cornelissoonen (XXI); ende *Francken* heurlieder broederssoon; Mr *Adriaen* van der Meer, raedt in den hove van Hollandt, (XXVIII); *Cornelis* Adriaensz. van der Meer, mede schepen tot Delfft, (XXII); ende *Engelbrecht* van der Meer, sijn broeder, (XIV, 7); *Jan* van der Meer, balliu tot Haserswouw, (XVI, 2) ende *Jacob* van der Meer, balliu tot Heenvliet, (XXIV) beyde Adriaensz. gebroeders."

Volgens de genealogie door Van der Lely en hare bijlagen in de genealogie, getiteld: „Die afkomste van de Familie Van der „Meer", bij den Hoogen Raad van Adel, hadden zij deze acht kinderen:

1. *Jacob* van der Meer (van Montfoort) (de oude) boekdrukker, 1459, 63 en 67 schepen, 1461 en later meermalen burgemeester, 1464, 65 en 74 thesaurier, 1476 veertig raad te Delft, stierf ongetrouwd 1477. Kort voor zijn dood (10 Jan. 1477) gaf hij den eersten bijbel [d. i. O. Test.] *in de landtaal* uit „gedruckt bij J. Jacobszoon „van der Meer en Maurits Yemantsz. van Middelburg te Delft."

2. Dr *Lambert* van der Meer, med. doctor, 1499, 1500 en 1501 burgemeester te Delft, liet een bastaardzoon na: Jacob Lambertse van der Meer.

3. *Franck* van der Meer, volgt V.

4. *Claes* van der Meer, volgt VI.

5. *Jacob* van der Meer (de jonge) volgt VII.

6. *Soetje* van der Meer.

7. *Heyl* van der Meer, bagijn.

8. *Maria* Wisch van der Meer.

IV. *Arend* van der Meer, zoon van Franck van der Meer en van Catharina van Foreest, 1471 en nog drie en twintig malen schout te Delft en 1494—1500 bailluw en dijkgraaf van Delfland „een harticli man ende streng justicier, dies hij oock quaet Aartje „toegenaempt werde, den huyse van Bourgogne toegedaen ende aengenaem." Hij trok aan het hoofd van vele burgers op tegen Jonker Frans van Brederode, doch werd 6 Maart 1488 te Overschie door dezen verslagen. Als boer vermomd ontkwam hij. Wegens deze redding en voor de rust der zielen van de gesneuvelden, waaronder zijn zoon Lodewijk, stichtte hij een eeuwig jaargetijde. Gedurende zijn schoutambt bezocht keizer Maximiliaan, bij wien hij in hooge gunst stond, de stad Delft en werd de toren van de Nieuwe kerk aldaar voltooid. Ter herinnering daaraan werd in een steen aan een der acht gevels boven aan den toren op den hoogsten trans ten noordwesten dit versje gehouwen:

Arent Vranck was Schout van deser Stede,
Doe men dit werck maecte dat is claer,
Hy regeerde Delff in pays ende vrede,
Ende hadde toen Schout geweest 39 Jaer,
Ende bleef noch Schout dats kennelyck en waer,
Want 't God beliefde tot hem de dood ontrieffde.

en daaronder zijn wapen.

De overige zeven gevels hebben ook versjes op dien bouw. Hij was meer dan vijftig jaren gehuwd met *Jacobmijne Claesd*r, ambachtsvrouw in Pendrecht.

Bij Van Leeuwen, Van Spaen en in de 2e en 3e bijlagen van de genealogie door Van der Lely, ook bij Van der Aa, biogr. woordenboek wordt zij genoemd *Jacomina Claesd*r *van Ruyven gesegt van Tetterode*, ambachtsvrouw van Pendrecht.

In eene losse aanteekening, bijlage der genealogie door Van der Lely, dochter van Pieter Heer van Rhoon en Pendrecht en van Geertruy de Heuyter.

Hij stierf 7 Aug. 1503, zij stierf 22 Sept. 1509. Beiden begraven

te Delft in de Oude kerk aan den ingang, in een graf dat hij had doen maken, doende op de zerk stellen: „Hier liggen begraven „deze anboren ende meer hunne nacomers van Franck getr. met „Catryn van Foreest, oudtste soon van Lambert van Tol en Alyt „van Hodenpyl syn wyf, sedert genaemt van der Meer nu mede „van Berendrecht," en voorts: „Arent Frankensz. schout dezer „stad, bailjeu en Dijkgr. van Delfland, die dit graf maken dede, „starf A° 1503 met Jacomyne Claesd^r Ambagtsvr. in Pendrecht „syn wyf, st. 1509." In het midden zijn wapen en in de hoeken die zijner 4 kwartieren.

Van der Meer   Forest
Hodenpijl   Cuser.

Haar portret, eene copie, is in het aartsbisschoppelijk museum te Utrecht. Beider portretten waren 1894 eigendom van den heer J. C. Hoynck van Papendrecht. [1])

Hadden drie kinderen:

1. *Pieter* van der Meer, volgt VIII,

2. *Jacob* van der Meer, huwde *Russent van Alckemade*, dochter van Cerstant van Alckemade en van Russent de Heuyter.

Hij verdronk 1482 aan den Leidschendam op de jacht zijnde, begraven te Delft in het familiegraf, met dit opschrift: „Jacob „Arentsz. starf op de jacht 1482, wiens wijff was Rus van „Alckemade."

Hadden geene kinderen.

3. *Lodewijk* van der Meer, volgt IX.

V. *Franck* van der Meer, zoon van Jacob van der Meer en van Ida Tou van der Burch, 1486 buitenhavenmeester te Delft, huwde *Elisabeth van Heemskerck van Beest.*

Hadden acht kinderen:

1. *Alida* van der Meer, geb. 4 Sept. 1475, stierf ongetrouwd 25 Jan. 1554.

2. *Boudewijn* van der Meer, geb. 12 Sept. 1477, broeder tot St. Maartensdijk.

---

[1]) (Nieuwe Rotterdamsche Courant van 10 Augustus 1894.) Zie over hem: Van der Aa, Biogr. woordenboek.

3. *Jacob* van der Meer, geb. 4 Dec. 1478, stierf   Febr. 1479.

4. *Augustijn* van der Meer, mede geb. 4 Dec. 1478.

5. *Adriaan* van der Meer, volgt X.

6. *Pieter* van der Meer, 1534 veertig raad, 1519 kerkmeester van de Nieuwe- en 1537 van de Oude-kerk te Delft, stierf 9 of 16 Aug. 1558.

7. *Quirijn* van der Meer, geb. 13 Juni 1486.

8. *Jacob* van der Meer, geb. Bartholomeusdag 1487, stierf 9 dagen daarna. (Volgens anderen zou hij gehuwd zijn geweest met *Jacoba Jacobse de Jonge*).

VI. *Claes* van der Meer, zoon van Jacob van der Meer en van Ida Tou van der Burch, huwde 1°. *Baef*.... hadden een kind, geestelijke zuster van St Clara te Delft, huwde 2°. *Maria*...., waarbij een kind *Claesje* van der Meer.

VII. *Jacob* van der Meer (de jonge) zoon van Jacob van der Meer en van Ida Tou van der Burch, 1480 en later meermalen burgemeester, 1496 thesaurier, 1504 en 5 weesmeester te Delft, 1486—94 dijkgraaf van Delfland, huwde *Trijntje* of *Truitje*....,

Hadden vier kinderen:

1. *Lodewijk* van der Meer, stierf ongetrouwd.

2. *Jacob* van der Meer,

3. *Cornelis* van der Meer,

4. *Jan* van der Meer, volgt XI.

VIII. *Pieter* van der Meer, zoon van Arent van der Meer en van Jacobmijne Claesdr, huwde *Liedewy de Wilt van Bleyswijck*, dochter van Jacob Gerritsz. de Wilt van Bleyswijck, (bijgenaamd de schoone Bleyswijck), en van Jacoba Heerman, zij hertrouwde met *Aris* of *Andries Matthijsz.*

Hij stierf   Maart 1479, begraven te Delft in het familiegraf, met dit opschrift: „Pieter Arentsz. starf 1479 met Lidewy de Wilt van Bleiswijk Jacobsdr syn wyff."

Hadden twee kinderen:

1. *Franck* van der Meer, volgt XII.

2. *Catarina* van der Meer, huwde 1°. *Wiggert Pietersz.* huwde

2°. te Delft Mr *Joost Sasbout*, geb. te Delft 4 Maart 1487, Ridder, Heer van Spaland, 1515 raadsheer in het hof van Holland, 1526 in dat van Friesland, 1543 kanselier van Gelderland, zoon van Sasbout Sasbout en van diens tweede vrouw Machteld van der Dussen.

Hij stierf te Haarlem 14 Nov. 1546, oud 59 jaren, begraven te Arnhem, in de Groote kerk, alwaar op een steen tegen den muur in den trans van het koor staat uitgehouwen een door hem zelf in Latijnsch dichtmaat gemaakt grafschrift vermeld bij Guicciardin, Boxhoorn en Van Leeuwen. [1])

IX. *Lodewijk* van der Meer, zoon van Arend van der Meer en van Jacobmyne Claesdr, huwde *Margaretha van Tetterode*, wier moeder was Alijt de Grebber.

Hij sneuvelde bij Overschie 6 Maart 1488, begraven te Delft in het familiegraf, met dit opschrift: „Lodewijk Arentsz. starf in „den oorlog tot Overschie onder het gebied zijns vaders 1488, „wiens wijve was Margaretha van Tettrode".

Hadden een kind:

Catrine van der Meer, huwde Mr *Hieronimus van den Dorpe*, raadsheer in den Grooten Raad te Mechelen [1]).

X. *Adriaan* van der Meer, zoon van Franck van der Meer en van Elisabeth van Heemskerck van Beest, geb. 2 Sept. 1481, 1519 buitenhavenmeester, 1522 en nog vier en twintig malen schepen, 1534 veertigraad en 1552 burgemeester te Delft, St Jansheer te Haarlem, huwde *Catharina van Couwenhoven*, of, (volgens het wapen in het handschrift bij den Hoogen Raad van Adel) *van Coudenhove*, dochter van Dirck van Couwenhoven of van Coudenhove. Hij stierf 21 Juli 1553 of (volgens het grafschrift) 1556, zij stierf 9 Mei 1536. Beiden begraven te Delft in de Oude kerk onder een zerk waarop zijn wapen uitgehouwen is, waaronder „Bidt voor die ziele," en met dit randschrift „Hier leydt begraven Adriaen Vranckensz. „van der Meer, starf 1556 den 21 July en syn huysvrouw Catrijn „Dirksdr, starf 1536 den 9 Mey." (Timareten verbeterd).

Zijn „conterfeytsel" als St Jansheer met een Jerusalemsch veer,

[1]) Zie van der Aa. Biogr. woordenboek en de aldaar aangehaalde werken.

bevond zich in der tijd ten huize van den ontvanger-generaal Mr Maarten Pauw, XXIX, 3.

Hadden veertien kinderen:

1. *Franck* van der Meer, geb. 27 Juli 1503, stierf ongetrouwd.

2. *Cornelis* van der Meer, volgt XIII.

3. *Lijsbeth* van der Meer, geb. op St Thomasdag 1505, huwde *Cornelis de Bije.*

4. *Dirck* van der Meer, geb. 1507, stierf jong.

5. *Maria* van der Meer, geb. 1509, huwde te Delft 1531 *Gerrit Meerman,* 1543 regent van het Oude gasthuis te Delft, zoon van Dirk Govertsz. de Vlieger, zich noemende Meerman en van Maria Gerritsdr van Rotterdam.

6. *Dirck* van der Meer, geb. 24 Oct. 1510.

7. *Jacoba* van der Meer, geb. 26 Aug. 1512, stichtte eene vicarie voor verarmde bloedverwanten, stierf ongetrouwd.

8. *Adriana* van der Meer, geb. 14 Oct. 1514, stierf ongetrouwd.

9. *Augustijn* van der Meer, geb. 14 Febr. 1516, 1574 regent van het Oude mannen- en vrouwenhuis te Delft, huwde *Digna Adriaans.*

Lieten geene kinderen na.

10. *Margaretha* van der Meer, geb. 3 Sept. 1518, stierf ongetrouwd.

11. *Adriaan* van der Meer, volgt XIV.

12. *Quirijn* van der Meer, volgt XV.

13. *Jacob* van der Meer, geb. 13 Aug. 1523, stierf ongetrouwd.

14. *Gerrit* van der Meer, geb. 24 Febr. 1526, 1578 regent van het weeshuis, 1578 veertigraad, 1579 en later tien malen schepen, 1581 en 82 buitenhavenmeester, 1592 weesmeester te Delft, stierf ongetrouwd 3 Nov. 1599.

XI. *Jan* van der Meer, zoon van Jacob van der Meer, de jonge, en van Trijntje of Truitje, huwde N.N.,

Hadden vier kinderen:

1. *Adriaan* van der Meer, volgt XVI.

2. *Cornelis* van der Meer.

3. *Jacob* van der Meer.

4. *Willem* van der Meer.

XII. *Franck* van der Meer, zoon van Pieter van der Meer en van Liedewy de Wilt van Bleijswijck, bij opvolging van zijn grootvader 1497—1500 schout te Delft, 1505 en nog zeven malen schepen, 1518 en later meermalen weesmeester, 1533 en nog twaalf malen burgemeester, 1534 veertigraad, 1536 regent van het Oude mannen- en vrouwenhuis, 1536 idem van het weeshuis, 1537 idem van het meisjeshuis aldaar, 1510 hoogheemraad en daarna bailluw en dijkgraaf van Delfland, was meer dan 57 jaren gehuwd met *Clara van Berendrecht*, dochter van Jan van Berendrecht en van Maria Claesdr van den Bosch. Door erfenis van haar oom Mr Willem van Berendrecht en van haar eenigen broeder Joost van Berendrecht Jansz., die bij Maria van Rhoon geene kinderen naliet, werd zij eigenares van de hofstad en de goederen van Berendrecht.

Hij stierf 16 Febr. 1554, zij stierf 27/28 Jan. 1558. Beiden begraven te Delft in het familiegraf met dit opschrift: „Franck „Pieter Arentsz. Schout en na Burgemeester deser stadt, eerst „Bailjeu, Dijkgr. en Hoogheemraad van Delfland, starf 1554 met „Clara van Berendrecht sijn wijf 1558."

Hadden zes kinderen:

1. *Joost* van der Meer genaamd van Berendrecht, volgt XVII.

2. Mr *Arend* van der Meer, geb. te Naaldwijk, licentiaat in de rechten, Jerusalemsheer, [1]) 1554 secretaris, 1559 regent van het meisjeshuis, 1560 veertigraad, 1570 curator van het fraterhuis, 1578 visitator van de groote school, 1581 commissaris van de huwelijkszaken te Delft, hoogheemraad van Delfland, huwde 1o. *Clementia Cassiopijn*, huwde 2o. *Clara van Spaerwoude*, dochter van Jan van Spaerwoude, 1578 regentes van het fraterhuis te Delft, 1580 idem van het meisjeshuis aldaar.

Hij stierf 23/25 Dec. 1596, zij stierf 4 Aug. 1615. Beiden begraven te Delft in het familiegraf. Hij met dit opschrift:

---

[1]) Hij behoorde dus tot hen die „'t heylige graf ghevisiteerd hadden en in „de Kerk der Opstanding met het zwaard van Godfried van Bouillon tot ridder „der orde van het Heilige Graf waren geslagen." (Ter Gouw, Amsterdam, III, bl. 782).

„M[r] Arend Franckensz. licentiaat in de Regten, hoogheemraet van „Delfland en secretaris deser stad, die het vernieuwe dede, starf „1596. Zijn wijf was Clara van Sparwoude Jansdr." Zij met een gedenkteeken aan de eerste zuidpilaar der Oude kerk, luidende: „Hier leyt begraven Jovfrov Clara van Spaerwoude weduwe van „M[r] Arend van der Meer, in sijn leven heemraet vā Delflāt, Raet „ende secretaris deser stadt Delff, starf den IIII Augusty Anno „XVI[c] vijftien."

Hadden geene kinderen.

Hij vertaalde uit het Spaansch in het Latijn eene samenspraak genaamd „El desseoso", van welke vertaling, gedrukt te Leuven 1554, 8°., hij later eene Hollandsche overzetting vervaardigde. Van der Aa, Biogr. woordenboek had van de twee artikelen betreffende, het eene Arend van der Meer, zoon van Frank van der Meer en Clara de Witt van Bleiswijk (lees: Clara van Berendrecht), het andere Arnold van der Meer, den ridder van het heilige graf, één artikel moeten leveren omdat het één en denzelfden persoon geldt, in het Hollandsch Arend, in het Latijn Arnoldus genaamd, van Gouthoeven noemt hem abusievelijk Arnous Wandmeer.

3. *Willem* van der Meer genaamd van Berendrecht, volgt XVIII.

4. *Maria* van der Meer huwde *Cornelis van Heemskerck van Beest*, brouwer in „de Klock" te Delft, 1526 havenmeester, 1542 schepen, 1548 veertigraad, 1550 weesmeester en 1552 binnenhavenmeester aldaar, zoon van Dirck van Heemskerck van Beest en van Geertruid van Diemen, hertrouwd met *Petronella van Berendrecht Jansd[r].* Hij stierf 24 Aug. 1558.

5. *Jacobmine* van der Meer huwde *Cornelis Sandelijn*, secretaris van het hof van Holland, zoon van Pieter Sandelijn en van Maria Oem van Wijngaerden en weduwnaar van *Josina* (volgens Van Leeuwen en Ferwerda *Eva*) *van Egmont van der Nijenburg.*

Hij stierf 7 Nov. 1551.

6. *Clara* van der Meer huwde *Reijer van der Burch*, brouwer, 1561 veertigraad te Delft, zoon van Hendrik Aemsz. van der Burch en van diens eerste vrouw Geertrui Beukelsd[r] van Santen.

Hij stierf te Delft 28 Jan. 1565, zij stierf te Delft 10 Mei 1602.

Beiden begraven te Delft in de Oude kerk onder eene zerk, waarop uitgehouwen zijn de wapens van Van der Burch en Van der Meer, en dit grafschrift: „Hier leijd begraven Reijer Hendrik van der „Burch starff 28 January Anno 1565 ende Clara Vranckensd. van „der Meer, zijn huijsvrouw, starff den 10 Mey 1602."

XIII. *Cornelis* van der Meer, zoon van Adriaan van der Meer en van Catharina van Couwenhoven, geb. 19 Sept. 1504, 1569 en 70 thesaurier te Delft, huwde *Catharina* of *Cornelia van de Poll*, dochter van Gerard van de Poll.

Hij stierf te Delft.

Hadden drie kinderen:

1. *Franck* van der Meer, volgt XIX.

2. *Dirk* van der Meer, volgt XX.

3. *Pieter* van der Meer, volgt XXI.

XIV. *Adriaan* van der Meer, zoon van Adriaan van der Meer en van Catharina van Couwenhoven, geb. 25 Sept. 1520, 1560 veertigraad, 1560 schepen, regent van het Oude mannen- en vrouwenhuis, 1563 en later meermalen weesmeester, 1565 en 66 thesaurier, 1568 burgemeester te Delft, huwde *Agatha Persijn*, dochter van Cors Claes Andries Persijn en . . . . van 't Woud.

Hij stierf 4 Oct. 1574.

Hadden zeven kinderen:

1. *Cornelis* van der Meer volgt XXII.

2. *Engelbrecht* van der Meer, geb. 5 Juli 1553, 1609 veertigraad en 1613 regent van de charitaten te Delft, stierf ongetrouwd 30 Mei 1624.

3. *Adriaan* van der Meer, volgt XXIII.

4. *Geertruid* van der Meer, geb. 9 Sept. 1558, huwde *Pieter Jansz Verhouck*.

Zij stierf 1637.

5. *Corstiaan* van der Meer, geb. 29 Mei 1561, stierf jong.

6. *Corstiaan* van der Meer, geb. 23 Maart 1563, stierf ongetrouwd.

7. *Catharina* van der Meer, geb. 30 Nov. 1568, stierf ongetrouwd te Mechelen 1574.

XV. *Quirijn* van der Meer, zoon van Adriaan van der Meer en

van Catharina van Couwenhoven, geb. 2 Juni 1522, huwde *Maria van Overschie*, dochter van IJsbrand van Overschie en van . . . . . Storm van Wena.

Hadden één kind:

Quirina van der Meer, geb. 8 Aug. 1564, huwde I. Nov. 1584 *Hendrik Joostensz.*, geb. 1552, brouwer „in den Harn" te Delft, zoon van Joost Hendriksz. en van Maria van der Strijp of Margaretha Knobbert.

Hij stierf 10 Juli 1591.

Zij hadden vijf kinderen, die den naam hunner moeder aangenomen hebben, t. w.:

Quirijn Hendriksz., gez. van der Meer.

Adriaan Hendriksz., gez. van der Meer, luitenant in de compagnie van den Prins van Portugal, stierf ongetrouwd 1642.

Pieter Hendriksz., gez. van der Meer, luitenant te voet, stierf ongetrouwd.

Maria Hendriksdr, gez. van der Meer 1638 regentes van het Oude mannen- en vrouwenhuis te Delft, huwde 25 Apr. 1610 *Ewoud van Bleijswijck*, geb. te Delft 5 Nov. 1572, veertigraad, burgemeester en bewindhebber der O. I. comp. te Delft, zoon van Evert van Bleijswijck en van Elisabeth van der Dussen. Hij stierf 20 Oct. 1657, zij stierf 15 Oct. 1644. Beiden begraven in de Oude kerk te Delft in 't Middenkoor.

Margaretha Hendriksdr, gez. van der Meer, huwde *Johannes Taurinus*, predikant bij de gereformeerde gemeente te Delft van 1609 tot 1618. 4 April 1618 beroepen bij de Remonstrantsche kerk te 's-Gravenhage, den 22 dier maand aldaar bevestigd, doch in October 1618 door de Delftsche synode gesuspendeerd en daarop afgezet, in 1619 predikant bij de contra-remonstranten te Maasland [1]).

Quirina van der Meer huwde II te Delft 28 Juli 1591 *Frans van der Dussen*, brouwer „in de Roscam", 1602 veertigraad, 1618 schepen te Delft, 1622 gecomm. in de rekenkamer van Holland,

---

[1]) Zie de Riemer, Beschrijving van 's-Gravenhage, deel I, blz. 335 en Van der Aa, Biogr. woordenb. in voce.

zoon van Adriaan van der Dussen en van Elisabeth van Bodegom en weduwnaar van *Alijd van der Burch Cornelisdr*.

Hij stierf 27 Aug. 1630, zij stierf 162..

XVI. *Adriaan* van der Meer, zoon van Jan van der Meer en van N. N., brouwer „in de Hand", 1560 veertigraad, 1565 en sedert acht malen schepen, 1576 regent van het Nieuwe gasthuis, 1577 thesaurier, 1582 weesmeester, vertrok in 1582 naar 's-Gravenhage, huwde *Grietje van der Houven*.

Hadden vijf kinderen:

1. Dr *Mattheus* van der Meer, med. doctor te Schoonhoven, stierf ongetrouwd.
2. *Jan* van der Meer, bailluw van Hazerswoude, stierf ongetrouwd.
3. *Jacob* van der Meer, volgt XXIV.
4. *Maria* van der Meer, huwde 1e *Wouter*.

Hun eenige zoon, die den naam zijner moeder aannam, was: *Nicolaas* Woutersz. gezegd van der Meer, gedurende 45 jaar in de regeering van Haarlem en vijftien maal burgemeester dier stad, gedeputeerde ter generaliteit, ter admiraliteit te Amsterdam, en gecomm. raad van Holland, als zoodanig in 1822 tot ontzet naar Bergen-op-Zoom, door het Spaansche leger onder Spinola belegerd, en voor de verdedigingswerken te Geertruidenberg, van welke werken hij den eersten steen legde, blijkens dit opschrift met zijn wapen boven den ingang: „Den 4 Juny sestien hondert seven en twintig „en hebben de Heeren Nicolaas van der Meer en Dirk Kluyt van „het werk gelijt den eersten steen", huwde *Cornelia Claesdr de Voogt* en had bij haar:

Cornelia van der Meer echtgenoote van Mr *Aelbert Nierop*, 1674 raadsheer in den hove van Holland, overleden 27 Jan. 1676, wier portretten door Frans Hals onder n° 79 en 80 van den catalogus voorkomen in het museum te Haarlem [1]).

Genoemde *Maria* van der Meer huwde 2e *Wouter Pietersz. van Starrenberg*, 3e *Heer Dircksz.*

5. *Lysbeth* van der Meer huwde *Ary Claasz. Dorst*, alias *van IJlem.*

---

[1]) Zie Alg. Ned. familieblad, 1e jaarg. n° 7, blz. 6 en n° 96, blz. 3.

XVII. *Joost* van der Meer genaamd van Berendrecht, zoon van Franck van der Meer en van Clara van Berendrecht, erfde Berendrecht van zijne moeder, huwde *Machteld van der Dussen*, dochter van Mr Cornelis van der Dussen en van diens eerste vrouw Margaretha Sasbout.

Hij stierf Aug. 1585, zij stierf 1 Maart 1559. Hij begraven te Delft in de Oude kerk in het familiegraf met dit opschrift „Joost „Franckensz, starf 1585. Zijn wijff was Machteld van der Dussen „Cornelisdr, starf 1560."

Hadden achttien kinderen, waarvan negen jong stierven.

10. *Maria* van der Meer van Berendrecht huwde *Huijbrecht Corssen* te Schiedam.

11. *Margaretha* van der Meer van Berendrecht huwde *Hendrik van der Burch Aernsz.*

12. *Lidewy* van der Meer van Berendrecht huwde 1e te 's-Gravenhage N. N., huwde 2e *Cornelis Jan Lucasz.*

13. *Lijsbeth* van der Meer van Berendrecht huwde 1e *Jan Jacobsz. Foock* (*Focanus*) te Schiedam, huwde 2e Juni 1590 *Adriaan Jansz. Vockestaert*, weduwnaar 1 van *Aagje Corstiaans van Vlaardingen*, 2 van *Trijntje Hendriks Laeff*.

14. *Sophia* van der Meer van Berendrecht huwde *Cornelis van Lodensteyn*, geb. 2 Juni 1592, zoutzieder, 1622 kerkmeester en regent der charitaten te Delft, zoon van Jan van Lodensteyn (naar zijn handwerk zeylmaker genoemd) en van diens tweede vrouw Jacomina van Bleijswijck.

Hij stierf 30 Oct. 1636, na hertrouwd te zijn geweest.

15. *Jacobmina* van der Meer van Berendrecht huwde *Symon Maartensz. Douw*, peltier te Amsterdam.

16. *Baertje* van der Meer van Berendrecht, stierf ongetrouwd oud 85 jaar.

17. *Clara* van der Meer van Berendrecht, 1591 regentes van het meisjeshuis te Delft, huwde Mr *Jacob Jan Borgers* 1575 secretaris van de weeskamer te Delft, in 1590 regent van het meisjeshuis aldaar.

Hij stierf 1600, na hertrouwd te zijn met *Cunera Willemsdr van*

der Burch, 1595 regentes van het meisjeshuis en 1597 regentes van het Nieuwe weeshuis te Delft.

18. *Machteld* van der Meer van Berendrecht, stierf ongetrouwd.

XVIII. Mr *Willem* van der Meer, genaamd van Berendrecht naar zijn oudoom Mr Willem van Berendrecht, raadsheer in het hof van Holland, die bij Barbara Coppier geene kinderen naliet, zoon van Franck van der Meer en van Clara van Berendrecht, 1552 secretaris des Konings in het hof van Holland, 1555 verlijd met Hodenpijl. Met A. Wenssen, J. van Oldenbarneveldt en F. Maelson maakte hij in 1582 het eerste ontwerp der kerkenorde. [1]) Huwde *Anna Sandelijn*, dochter van Mr Arend Sandelijn en van Machteld de Jonge van Baertwijck. Hij stierf 1594, zij stierf 9 Aug. 1568. Hij is begraven te Delft in het familiegraf met dit grafschrift: „Willem Franckensz., secretaris des Konings in den hove van „Holland, starf 1594. Zijn wijff was Anna Sandeling Arentsdr „starf 1568." Zij is begraven te 's Gravenhage in de Groote kerk, bij hare grootouders Mr Cornelis de Jonge van Baertwijck en Machteld van der Merwede.

Hadden veertien kinderen, waarvan zeven (vier zoons en drie dochters), jong stierven.

8. Mr *Arend* van der Meer van Berendrecht, volgt XXV.

9. *Franck* van der Meer van Berendrecht, secretaris later hofmeester van den Prins van Espinoy, laatst kapitein te voet, stierf bij de verovering van Liefkenshoek 10 Juli 1584.

10. *Willem* van der Meer van Berendrecht, volgt XXVI.

11. *Jacob* van der Meer van Berendrecht, volgt XXVII.

12. *Machteld* van der Meer van Berendrecht, stierf ongetrouwd.

13. *Clara* van der Meer van Berendrecht, stierf ongetrouwd.

14. *Anna* van der Meer van Berendrecht huwde *Adriaan van Egmond van der Nijenburg*, geb. 1559, zoon van Jan van Egmond van der Nijenburg en van Elisabeth van Steensel.

XIX. *Franck* van der Meer, zoon van Cornelis van der Meer

---

[1]) Een werk van zoo dringende aangelegenheid dat de Prins aan de Staten schreef „tenzij met behoorlijke orde daarin werd voorzien het geschapen stond „dat de Gereformeerde Religie en 't Land beide zouden verloren gaan."

en van Catharina of Cornelia van de Poll, huwde *Sophia van Maeslandt*, 1597 regentes van het fraterhuis te Delft, dochter van Engelbert van Maasland en van Maria Jansdr van Utrecht.

Zij stierf 27 Apr. 1598, begraven in de Oude kerk te Delft, na hertr. te zijn geweest met Dr *Johan Basius*, raad van den Prins van Oranje, die stierf 11 Sept. 1596, begraven als voren.

Hadden een kind:

Mr *Adriaan* van der Meer, volgt XXVIII.

XX. *Dirk* van der Meer, zoon van Cornelis van der Meer en van Catharina of Cornelia van de Poll, huwde *Cornelia Muys van Holy*, dochter van Anthoni Jacobsz. Muys van Holy.

Hadden twee kinderen:

1. *Cornelis* van der Meer, stierf ongetrouwd 2 Jan. 1652.

2. *Agatha* van der Meer, huwde Mr *Adriaan van Groenewegen van der Made*, 1668/69 en 70 secretaris van Delft, zoon van Mr Simon Adriaansz. van Groenewegen van der Made en van Margaretha Ewoudsdr van Bleyswijck.

XXI. *Pieter* van der Meer, zoon van Cornelis van der Meer en van Catharina of Cornelia van de Poll, huwde *Maria van der Burch*, dochter van Jacob van der Burch en van   van Berendrecht.

Hadden vijf kinderen:

1. *Cornelis* van der Meer, 1602 opperboekhouder van de O. I. Comp. ter Kamer Delft, 1609 opperkoopman en hoofd te Grissee (Java), 1623 regent van het weeshuis, 1624 veertigraad, 1625 en later schepen te Delft, huwde *Maria van Bleyswijck*, geb. 1598, dochter van Dirck van Bleyswijck en van Grietje van der Eyck en weduwe van *Willem Storm Hendriksz.*

Hij stierf 9 Mei 1629, zij stierf 26 Nov. 1635, na hertr. te zijn geweest met Mr *Nicolaas Dedel Willemsz.*, hoogleeraar in de rechtsgeleerdheid te Leiden.

Hadden geene kinderen.

2. *Maria* van der Meer, huwde *Jan Steur*.

3. *Cornelia* van der Meer, huwde *Samuel Willemsz. van Voorburch*, lakenkooper te Delft.

4. *Franck* van der Meer, volgt XXIX.

5. *Jacob* van der Meer, stierf ongetrouwd.

XXII. *Cornelis* van der Meer, zoon van Adriaan van der Meer en van Agatha Persijn, ook genaamd *Cornelis Muys of Musius*, naar Cornelis Musius, pater van het St Agatha klooster te Delft, die zijn peter was, geb. 9 Dec. 1551, 1581 veertigraad, 1582,83 en 96 schepen, 1594 thesaurier, 1595 en later meermalen weesmeester, 1601 regent van het weeshuis en 1609 burgemeester te Delft, huwde 1573 *Cornelia Storm van 's Gravesande*, dochter van Mr Maarten Storm van 's Gravesande en van Margaretha Vosmaer van den Eynde.

Hij stierf te 's Gravenhage 11 Apr. 1609, zij stierf 1634.

Hij werd begraven bij zijne ouders, met dit grafschrift: „Hier „leyt begraven Cornelis Adriaenssoon van der Meer, Borghemeester „deser steede, sterf den 15 April Ao. MVIcIX."

Zie over hem van der Aa, Biogr. woordenb. in voce. [1])

Hadden negentien kinderen:

1. *Adriaan* van der Meer, geb. 20 Apr. 1575, huwde *Fytje van der Houven*, geb. 7 Nov. 1580, dochter van Aper van der Houven en van Willemze van der Mast.

Hadden geene kinderen.

2. *Cornelis* van der Meer. geb. 1 Maart 1576, stierf ongetrouwd.

3. *Corstiaan* van der Meer, geb. 4 Mei 1577, stierf 8 Juni 1577.

4. *Maarten* van der Meer, volgt XXX.

---

[1]) Hem aangaande behelst het oud H.S. vermeld in De Navorscher, 3e jaarg. blz. 193, en „die afkomste van de familie van Van der Meer," bij den Hoogen Raad van adel, „Cornelis Adriaanse van der Meer is geboren den 9den December 1551, wiert gemeenlyk genaamt Cornelis Muys, alsoo hy genaamt was na den Hooggeleerden Cornelis Musius in syn leven Pater van St. Aagaat clooster tot Delff, dewelke als hy na den Haag vlugte met hem naam Cornelis Adriaanse van der Meer voorsz. (Alias Muys), dien hy geheeven hadde, met (nog een oud moeye van mey) Charlotte van Persyn. Dat geschiede door een generalen haat tegen de geestelykheyt, nogtans door voorschryven van den Doorl. Prince van Orangie aen Lumey wierd de voorn. Corn. Adr. van der Meer, met Charlotte van Persyn weder losgelaaten. van welke tyt aff de voorn. van der Meer de dootverwe hadde geset en heeft die behoude tot dat hy quam te sterven."

5. *Catharina* van der Meer, geb. 13 Aug. 1579, stierf ongetrouwd 12 Nov. 1651.

6. *Clara* van der Meer, geb. 6 Dec. 1580, huwde 8 Aug. 1610 *Pieter van Velsen*, ged. te Brielle 24 Jan. 1588, zoon van Jacob van Velsen en van Susanna van Berchem.

7. *Margaretha* van der Meer, geb. 27 Nov. 1581, huwde 8 Aug. 1610 Mr *Willem van der Burch*, conducteur ordinaris in de magazijnen te Delft, zoon van Cornelis Jacobsz. van der Burch en van Alyt Willemsd^r^ van den Heuvel. Hij testeerde 7 Febr. 1643.

Hij stierf 16 Juni 1643, zij stierf 16 Sept. 1637.

8. *Cornelia* van der Meer, geb. 3 Dec. 1583, stierf jong.

9. *Geertruyd* van der Meer, geb. 4 Jan. 1585, stierf jong.

10. *Anna* van der Meer, geb. 31 Jan. 1586, huwde 8 Aug. 1610 *Dirk van Leeuwen de Gouda*, boekhouder van de financiën, zoon van François van Leeuwen de Gouda.

11. *Agatha* van der Meer, geb. 20 Juni 1587, stierf jong.

12. *Jacoba* van der Meer, geb. 21 Mei 1588, stierf jong

13. *Hendrik* van der Meer, geb. 3 Aug. 1589, stierf ongetrouwd.

14. Mr *Ardiaan* van der Meer, volgt XXXI.

15. *Maria* van der Meer, geb. 15 Mei 1592, huwde te Delft 4 April 1520 *Samuel Both van der Eem*, goudsmid.

16. *Sara* van der Meer, geb. 13 Nov. 1593, stierf 27 Juli 1597.

17. *Hester* van der Meer, mede geb. 13 Nov. 1593, huwde Apr. 1626 *Arend van Santen*, geb. te Delft, directeur in de financiën van Holland, zoon van Cornelis van Santen en van Elisabeth van der Hooch.

18. *Corstiaan* van der Meer, geb. 17 April 1595, stierf 2 Aug. 1595.

19. *Gerrit* van der Meer, geb. 2 Oct. 1601, stierf 17 Maart 1602.

XXIII. *Adriaan* van der Meer, zoon van Adriaan van der Meer en van Agatha Persijn, geb. 26 Mei 1555, kapitein-luitenant, huwde 21 Jan. 1582 *Catharina Storm van 's Gravesande*, dochter van Mr Maerten Storm van 's Gravesande en van Margaretha Vosmaer van den Eijnde.

Hij stierf 28 Juni 1585. Zij hertr. met *Ewoud Jansz^n^ van der Stock*.

Hadden een kind:

Adriaan van der Meer, volgt XXXII.

XXIV. *Jacob* van der Meer, zoon van Adriaan van der Meer en van Grietje van der Houven, bailluw te Heenvliet, huwde *Lysbeth Splinter*, dochter van Claas Splinter . . . .

Hadden drie kinderen:

1. *Cornelia* van der Meer, huwde 1. *Johan van Abbenbroek*, huwde 2. Mr *Matthias Dijkman.*

2. *Margaretha* van der Meer huwde *Jakob Bronkhorst*, commies van de geestelijke goederen te Delft.

3. *Adriaan* van der Meer, volgt XXXIII.

XXV. Mr *Arend* van der Meer van Berendrecht, zoon van Willem van der Meer van Berendrecht en van Anna Sandelijn, advocaat voor het Hof van Holland, huwde *Agnieta van der Burch*, dochter van Cornelis van der Burch en van diens eerste vrouw Agniete Storm van Wena en weduwe van Mr *Bartout Ernst van Bassen*, griffier van het hof van Holland.

Hadden twee kinderen, te wier voorlichting de „Afcompste" is opgemaakt:

1. *Bartout* van der Meer van Berendrecht huwde N. N.

Hadden geene kinderen.

2. Mr *Franck* van der Meer van Berendrecht, volgt XXXIV.

XXVI. *Willem* van der Meer van Berendrecht, zoon van Willem van der Meer van Berendrecht en van Anna Sandelijn, geb. te Delft, kapitein te voet, 1595 rentmeester-generaal over beooster Schelde, bij koop van de grafelijkheid ambachtsheer van Noord-gouwe, bewesten Steene, huwde 1580 *Anna van Campen*, dochter van Jacob van Campen. Hij stierf te Zierikzee 18 Nov. 1614, zij stierf 27 Dec. 1629. Hij is begraven te Zierikzee met deze acht kwartieren:

Van der Meer.	Sandelijn.
Van Berendrecht.	de Jonge.
de Wilt van Bleijswijck.	Schoor.
Van den Bosch.	Van der Merwede.

Zie van der Aa, Biogr. woordenboek.

Hadden vier kinderen:

1. *Anna* van der Meer van Berendrecht huwde *Gilles Cabeljauw*, luitenant.

2. *Cornelia* van der Meer van Berendrecht huwde Mr *Herman de Huijbert*, raadsheer.

3. *Jacob* van der Meer van Berendrecht, volgt XXXV.

4. *Maximiliaan* van der Meer van Berendrecht, volgt XXXVI.

1616, 5 Mey. Ten verzoeke van Jkvr. Anna Campe weduwe van Jhr. Willem van Berendrecht is tot poorter aangenomen Jhr. Jacob van der Meer van Berendrecht oud 18 jaar en Maximiliaan oud 4 jaar [1]).

XXVII. *Jacob* van der Meer van Berendrecht, zoon van Willem van der Meer van Berendrecht en van Anna Sandelijn, kolonel en gouverneur van Ostende, huwde *Agnes van den Boetzelaer*, dochter van Otto van den Boetzelaer en van Catharina Geisels.

Hij werd in het beleg van Ostende doodelijk gekwetst en stierf op zee voor Vlissingen Juni 1604.

Zie van der Aa, Biogr. woordenboek.

Hadden een kind:

Anna van der Meer van Berendrecht huwde *Isaäk de Brauw*, geb. 1601, commissaris van de monstering in Zeeland, later ontvanger der gemeene middelen en commies van de ammunitie van oorlog voor Lillo en omliggende frontieren, zoon van Jan de Brauw en van diens tweede vrouw Martina Huyssen.

Hij stierf te Lillo 1649, zij stierf aldaar 1644. Beiden begraven te Goes in de Wandelkerk.

XXVIII. Mr *Adriaan* van der Meer, zoon van Franck van der Meer en van Sophia van Maasland, geb. 1563, schepen en raad te Amsterdam, 1593 raadsheer in het hof van Holland, huwde Nov. 1591 *Cornelia Cant*, geb. 1573, buitenmoeder van het Oude mannenhuis te Amsterdam, dochter van Reinier Cant en van Maria Block.

Hij stierf 22 Maart 1600, zij stierf 11 Juni 1669.

---

[1]) Poorterboek van Zierikzee.

Hadden zes kinderen:

1. *Maria* van der Meer, stierf ongetrouwd.

2. *Sophia* van der Meer, geb. 7 Aug. 1594, huwde 17 Dec. 1613 Mr *Philip Weveringh*, burgemeester te Nijmegen.

Hij stierf 8 Nov. 1642.

3. Mr *Franck* van der Meer, geb. te Amsterdam, werd 21 Febr. 1615, als 20 jaar oud, ingeschreven als student te Leiden, 1639 en later raad en schepen, 1649 kapitein van de schutterij, 1652 burgemeester, 1653 thesaurier en overman van de voetboogsdoelen te Amsterdam, huwde *Christina Hogerbeets*, dochter van Mr Rombout Hogerbeets en van Hillegonda Wentzen.

Hij stierf Aug. 1653.

Hadden geene kinderen.

4. *Reinier Carel* van der Meer, geb. 1596, stadsdoctor, huwde April 1622 Maria Heijns, geb. 1599, dochter van Dirk Heijns.

Hij stierf 1624.

Hadden een kind:

Reinier van der Meer, stierf jong.

5. *Magdalena* van der Meer, huwde *Nicolaas Spiering*, zoon van Adriaan Spiering.

6. *Adriaan* van der Meer, stierf ongetrouwd.

XXIX. *Franck* van der Meer, zoon van Pieter van der Meer en van Maria van der Burch, geb. 1586, werd 1619 raad ordinair van Ned. Indië, 1627 commissaris van de huweijkszaken, 1636 veertigraad, 1637, 38, 39 en 40 schepen, 1642 en 43 binnen- en buitenhavenmeester, 1646 weesmeester en 1647 thesaurier te Delft, huwde te Delft 27 Mei 1623 *Maria Graswinckel*, dochter van Jacob Graswinckel en van diens tweede vrouw Maria van Berckel.

Hij stierf 1 Maart 1663.

Hadden negen kinderen:

1. *Maria* van der Meer, huwde te Rokanje (ondertr. te Brielle 17 Sept. 1645) Mr *Johan Rota*, eerst advocaat, later vaandrager van eene compagnie te voet.

Zij stierf te Brielle 29 Maart 1657.

2. Mr *Jacob* van der Meer, geb. te Delft 1625, werd 20 April

1643 ingeschreven als student te Leiden, 1665 veertigraad te Delft, stierf ongetrouwd 4 Nov. 1675.

3. *Elisabeth* van der Meer, geb. te Delft 11 Oct. 1626, huwde te Delft 22 Nov. 1645 Mr *Maarten Pauw*, geb. te Delft 10 Jan. 1616, 1644 bewindhebber van de O. I. Comp., 1648 veertigraad, 1654 weesmeester, 1656 burgemeester te Delft, 1656 gecomm. raad der Staten van Holland, 1662 ontvanger-generaal der Unie, zoon van Mr Engelbert Pauw en van Maria van Hoogenhouck.

Hij stierf te Delft 24 Sept. 1680, zij stierf op Ockenburgh bij Loosduinen 17 Mei 1708. Beiden begraven te Delft in de Oude kerk.

4. *Pieter* van der Meer, stierf ongetrouwd.

5. *Aletta* van der Meer, huwde *Antonius Ellert Maestertius* van Rozenburg, in Rijnland.

6. *Dodoncus* van der Meer, stierf ongetrouwd.

7. *Maria* van der Meer, huwde Mr *Adriaan Fijck*, 1658 veertigraad, 1666 schepen, 1670 weesmeester, 1675 burgemeester te Delft, zoon van Jacob Fijck en van Elisabeth van Bleyswijck.

Hij stierf 23 Apr. 1685.

8. *Cornelis* van der Meer, volgt XXXVII.

9. *Abraham* van der Meer, volgt XXXVIII.

XXX. *Maarten* van der Meer, zoon van Cornelis van der Meer en van Cornelia Storm van 's Gravesande, geb. 18 Sept. 1578, huwde 1 *Sara van Ackersdijk;* 2, 2 Aug. 1609 *Maria van Montfoort*, dochter van Gerrit van Montfoort.

Uit het eerste huwelijk een kind:

Cornelia van der Meer, huwde 16 Nov. 1638 *Robbert Chatveld*, secretaris op de vloot van den Admiraal Tromp.

Uit het tweede huwelijk geene kinderen.

XXXI. Mr *Adriaan* van der Meer, zoon van Cornelis van der Meer en van Cornelia Storm van 's Gravesande, geb. te Delft 23 Maart 1591, werd 1 Juni 1616 ingeschreven als student te Leiden, huwde *Petronella van der Wel*, waarschijnlijk dochter van Dr Isack Isacksz. van der Wel en van Petronella Jacobsdr van Moerkerken.

Hadden een kind:

Cornelis van der Meer, volgt XXXIX.

XXXII. *Adriaan* van der Meer, zoon van Adriaan van der Meer en van Catharina Storm van 's Gravesande, geb. 25 Nov. 1582, huwde *Maria van Schilperoort*, dochter van Jan van Schilperoort,

Hij stierf 16 Jan. 1638, zij stierf 24 Nov. 1636.

Hadden vijf kinderen:

1. *Cornelia* van der Meer, geb. 8 Juni 1608, huwde 14 Nov. 1627 *Jacob Mayre*, geb. 19 Dec. 1605, apotheker te Amsterdam.

Hij en zij stierven 7 Aug. 1676.

2. *Catharina* van der Meer, geb. 22 Dec. 1611, geestelijke op het Bagijnhof te Delft, stierf te Delft 1 Maart 1691, begraven in de Oude kerk aldaar.

3. Dr *Johan* van der Meer, volgt XI.

4. *Agatha* van der Meer, geb. 10 Mei 1617, stierf ongetrouwd te Delft 10 Nov. 1689, begraven in de Oude kerk aldaar.

5. *Engelbrecht* van der Meer, geb. 28 Juni 1622, stierf ongetrouwd.

XXXIII. *Adriaan* van der Meer, zoon van Jacob van der Meer en van Lysbeth Splinter, 1622 schepen, 1625 vroedschap, hoofdman van het Schippersgild en diaken te Brielle, huwde te Brielle 7 Juli 1620 *Maria van Couwenhoven*, ged. te Brielle 5 Maart 1597, dochter van Cornelis van Couwenhoven en van Machteld Boudewijns en weduwe van *Arend Jansz.*

Hij stierf vóór 12 Maart 1628, zij werd 8 Aug. 1651 te Brielle begraven, na hertrouwd te zijn geweest met *Hendrik Lucasz. Nouts van Eynthoven.*

Hadden drie kinderen:

1. *Lijsbeth* van der Meer, ged. te Brielle 13 Juni 1621, stierf ongetrouwd.

2. *Machteld* van der Meer, huwde *Pieter Bordels*, commies der recherche te Rotterdam.

3. *Jacob* van der Meer, stierf ongetrouwd.

XXXIV. Mr *Frank* van der Meer van Berendrecht, zoon van Mr Arend van der Meer van Berendrecht en van Agniete van der Burch, advokaat voor het hof van Holland, huwde *Jacobmina Booth*, dochter van Jan Booth en van Josina Sandelijn.

Hadden vijf kinderen:

1. *Johan* van der Meer van Berendrecht, stierf ongetrouwd op het huis te Berendrecht.

2. *Willem* van der Meer van Berendrecht, stierf als student te Leuven.

3. *Agnes* van der Meer van Berendrecht, stierf ongetrouwd.

4. *Anna* van der Meer van Berendrecht.

5. *Clara* van der Meer van Berendrecht.

XXXV. *Jacob* van der Meer van Berendrecht, zoon van Willem van der Meer van Berendrecht en van Anna van Campen, geb. 1597/8, ambachtsheer van Noordgouwe, bewesten Steene, kapitein te voet, 1658 gouverneur van Hulst en onderhoorige forten, huwde te Noordgouwe (ondertr. te Brielle 26 Juli 1626) *Anna Beatrix de la Salle*, na den dood van haar man ambachtsvrouw van Noordgouwe bewesten Steene, dochter van Johan de la Salle en van Eleonora Junius.

Hij stierf 14 Nov. 1661.

Hadden een kind:

Anna Cornelia van der Meer van Berendrecht, ambachtsvrouw van Noordgouwe bewesten Steene, ondertr. te Sluis 8 Nov. 1651 *Johan Cornelisz. Stavenisse*, commissaris van de monstering en burgemeester van het Vrije van Sluis.

XXXVI. Mr *Maximiliaan* van der Meer van Berendrecht, zoon van Willem van der Meer van Berendrecht en van Anna van Campen, geb. 1601/2, huwde *Emerentia* (*van der Merwede*) *van Klootwijk*, dochter van Johan van Klootwijk en van Cornelia de Beveren.

Hadden kinderen, waaronder:

Clara van der Meer van Berendrecht, huwde te Oss 1684 *Engelbert de Man*, geb. te Nijmegen Febr. 1658, ging in December 1703 met troepen van den Staat als kapitein over Portugal naar Spanje, werd aldaar majoor over die troepen, doch stierf te Bellagar (Catalonië) in 1710, zoon van Marcus de Man en van Wilhelmina Born.

XXXVII. *Cornelis* van der Meer, zoon van Mr Franck van der Meer en van Maria Graswinckel, auditeur van de Rekenkamer van

Holland, huwde te 's-Gravenhage 21 April 1667 *Anna Maria Tessemaker*, dochter van Ds Rutger Tessemaker en van Maria Steur.

Hij stierf 16 Dec. 1696.

Hadden dertien kinderen:

1. *Franck* van der Meer, geb. 16 Oct. 1669, stierf 13 Jan. 1670, begr. te Delft in de Oude kerk.
2. *Franck* van der Meer, geb. 12 April 1671, stierf 2 Juni 1671, begr. te Delft in de Oude kerk.
3. *Anna Maria* van der Meer, geb. 21 Aug. 1673. † 1737.
4. *Margaretha* van der Meer, geb. 26 Nov. 1675, stierf 20 Dec. 1675, begr. te Delft in de Oude kerk.
5. *Françoise Margaretha* van der Meer, geb. 21 Sept. 1677, stierf 18 Aug. 1696, begr. te Delft in de Oude kerk.
6. *Franck* van der Meer, geb. 29 Nov. 1680, commandeur ter zee, bleef in storm 14 Aug. 1705.
7. *Theodora Jacoba* van der Meer, geb. 17 Maart 1683.
8. *Cornelis* van der Meer, geb. 8 Maart 1684.
9. *Isabella Volckera* van der Meer, geb. 5 Febr. 1686.
10. *Jacob* van der Meer, mede geb. 5 Febr. 1686.
11. *Aletta Cornelia* van der Meer, geb. 20 Febr. 1689, huwde 1707 *Frans Bowier*, geb. 1688, was in 1704 als luitenant ter zee bij de verovering van Gibraltar, in 1709 als luitenant bij de Hollandsche garden in den slag van Malplaquet, waar hij zwaar gekwetst werd, in 1711 kapitein van eene compagnie mariniers in het regiment van Leefdael, zoon van Jan Bowier en van Anna Maria Margaretha van de Wal. Hij stierf te 's-Gravenhage 18 Mei 1736, zij stierf te Voorburg 11 Febr. 1729.
12. *Dirk Steur* van der Meer, geb. 29 Dec. 1693, stierf 2 Oct. 1702, begr. te Voorburg.
13. *Agatha* van der Meer, geb. 6 Jan. 1695.

XXXVIII. *Abraham* van der Meer, zoon van Mr Franck van der Meer en van Maria Graswinckel, luitenant eener compagnie gardes, huwde *Judith Godefroy*.

Hadden een kind:

Franck van der Meer, stierf ongetrouwd.

XXXIX. *Cornelis* van der Meer, zoon van Mr Adriaan van der

Meer en van Petronella van der Wel, secretaris van graaf Willem van Nassau, huwde *Anna Tholinx.*

Hadden geene kinderen.

XL. Dr *Johan* van der Meer, zoon van Adriaan van der Meer en van Maria van Schilperoort, geb. 10 Mei 1616, med. doctor en apotheker te Delft, huwde 20 Mei 1640 *Cornelia van Voorburgh*, 1673 regentes van het Oude mannen- en vrouwenhuis te Delft, dochter van Samuel van Voorburgh en van Cornelia van der Meer.

Hij stierf 18 Febr. 1693, zij stierf 15 Maart 1682.

Hadden zeven kinderen:

1. *Maria* van der Meer, geb. 25 Febr. 1641, stierf 1 Maart 1641.

2. *Maria* van der Meer, geb. 23 Jan. 1644, 1698 regentes van het Nieuwe weeshuis te Delft, huwde 25 Dec. 1684 *Johannes Costerus*, predikant te Beemster en van 1681 tot zijn overlijden te Delft, waar hij 1716 curator van het Collegie van de fraters en visitator van de Groote school werd.

Hij stierf 5 April 1718.

3. *Samuel* van der Meer, geb. te Delft 18 Juni 1645, werd 8 Aug. 1665 ingeschreven als student te Leiden, stierf ongetrouwd te Voorburg Aug. 1683 en is aldaar begraven.

4. *Cornelis* van der Meer, geb. 13 Sept. 1646, stierf 18 Apr. 1647.

5. *Adriana* van der Meer, geb. 20 Oct. 1647, huwde *Jacob de Bra*, koopman te Amsterdam.

Hij is in de Westerkerk aldaar begraven.

6. *Adriaan* van der Meer, geb. 28 Jan. 1650, stierf ongetrouwd te Heusden 9 Maart 1685 en is aldaar begraven.

7. *Cornelis* van der Meer, geb. 1 Febr. 1653, stierf 9 Mei 1653.

M. P. SMISSAERT.

NAAMREGISTER.

ROERENDE JAN VAN RENESSE VAN DER SLOTE

ENDE GOEDEN TOT WULVEN.

I.

Jan van Renesse, zich tijdens het leven van zijn vader Jan van Renesse van Vinningen [1]) genoemd hebbende, werd bij den dood

---

[1]) Het ambacht Vinningen in Zuid-Beveland gelegen, grensde eertijds aan Baarland en Hoedekenskerke en werd tusschen 1381 en 1384 door Jan van Renesse (van Rijnauwen) gekocht. (Zie Rek. van Vrancke van Borselen eerst rentmeester van Bewester Schelde later van geheel Zeeland). In 1401 komt een Jan van Renesse van Vinningen voor (Memoriael F H f° 29vo), dit is ongetwijfeld de oudste zoon van Jan van Rijnauwen, uit diens huwelijk met Elisabeth van Heukelom. Aangezien dit huwelijk ongeveer 1372 gesloten was, kon de oudste zoon in 1401 den manlijken leeftijd bereikt hebben en heeft hij, waarschijnlijk om zich te onderscheiden der talrijke, toen ter tijde levende Jan's in zijn geslacht, zich naar de door zijn vader gekochte heerlijkheid genoemd. Ook in 1405 wordt hij genoemd bij het beleg van Hagesteijn (v. Mieris, IV, p. 29).

Tusschen 1406 en 1445 worden door onderscheiden rentmeesters leden van het geslacht van Renesse, bij de ontvangst der beden in Vinningen genoemd, en vermoedt men, dat dit ambacht evenals Baarland, Stuivezand, Oedekijnskerke, (Hoedekenskerke) en Oostende gemeenschappelijk door de Heeren van Renesse is aangehouden. In de rekening van Floris v. d. Abeele 1406/07 leest men: „It. onf. van heñ Jan, tsh. Janss. vā Renisse, In Oistende, Oedekynskke en

van den heer Rijnauwen beleend met alle goederen welke aan dezen laatsten toebehoord hadden, behoudens hetgeen aan zijn broeders Jan van Renesse, genaamd Lichtenberg en Jan van Renesse, genaamd Nesken was toebedeeld geworden. De oude Jan van Renesse van Rijnauwen moet ongeveer 1415 of 1416 zijn overleden. Drakenborch geeft als datum hiervoor op 6 Maart 1415, hetgeen door Ferwerda in zijn „Adellijk en Aanzienlijk Wapenboek" is nageschreven, zooals trouwens de geheele door hem geleverde genealogie van het geslacht Van Renesse een trouwe copie is van de M.S.-genealogie van professor Drakenborch. Niet alleen uit de rekening van Philips van Borselen a° 1417/18 [1]) blijkt dat deze datum wel juist kan zijn [2]), maar ook wordt dit door een leenbrief door Frederik van Blankenheijm, Bisschop van Utrecht, in 1416 uitgegeven, bevestigd [3]); men leest hierin: „Item beleent Johan van Rijnesse van Rijnauwen, nae dode Heer Jan van Rijnesse, Ritters syns vaders, int irste dat huys van Rynauwen mit twee hoeven lants, daer dat huys op staet mitten gerichte thins ende thiende; Item twee hoeven lants in 't Vechtensen broek mitten gerichten tins ende thiende; Item in Wulvenbroek XL morgen lants; Item aen den Marndijc IV bloktienden ende den smalen tienden, gerechte ende thinsen; Item op Rysbrugge een hoeve lants; Item een thiend gelegen in Vechterenbroek; Item binnen de stad van Utrecht die huysinge en hofstee tot Groot Lichtenberch, gelegen aen den Plaets, mitter huijsinge ende hofstede geheiten Cleyn Lichtenberch ende den Aernt, mit alle toebehooren

---

Vinninghen boven ziine uutslaghe enz.", waarmede waarschijnlijk bedoeld wordt het land dat buiten den dijk wordt gelaten bij eene overstrooming.

Behalve op de hierboven vermelde data treft men Jan van Vinningen niet meer aan en leidt dit tot het vermoeden, dat hij zich na den dood zijns vaders: Jan van Renesse van Rijnauwen heeft genoemd.

[1]) Zie mijne verhandeling over het Geslacht van Renesse van den oorsprong tot 1430, p. 89.

[2]) Zie ook Utrechtsch Jaarboekje 1897 op Bijlage C van het door den Heer C. A. de Kruijff geleverde artikel over „het Gerecht van de Graven van Holland binnen Utrecht".

[3]) Leenregister Fred. v. Blankenheym f° LXVIII v°.

also als men dat van den gestichte van Utrecht houdt en gehouden heeft. Dit geschiede ter Herst int jaer onss. Heeren MIVCXVI op Sant Mauricius dagh; daer over en aen waerd Jacob van Sulen van Nyevelt, Herman van Steenre en Gijsbert die Ridder en vele andere guede luijden".

Uit dezen brief bespeurt men dat Jan hierbij de goederen, door zijn grootmoeder Alijda van Rijnauwen in zijn geslacht gebracht, van den bisschop in leen ontvangt; maar ook de leenen door de Grafelijkheid aan zijn vader uitgegeven, worden hem geschonken [1]); onder deze hebben wij te verstaan in de eerste plaats het aandeel in Baarland [2]), dat aan zijn voorvaderen op 9 April 1312, door graaf Willem III was geschonken in ruil voor het familiegoed op Schouwen [3]); ten tweede het Nieuwland vóór Baarland, Stuivezand

---

[1]) Op 16 Nov. 1417 verlijdt Jacoba van Beijeren Jan van Renesse van Rijnauwen met alle heerlijkheden die zijn vader Jan van Renesse van Rijnauwen bezat (v. Mieris, IV, 432).

[2]) In het Reporissorium sive Reportatorium, berustende op het Rijksarchief te 's-Gravenhage van de hand van Mr Pieter van Beoostenzween van Renesse (zie omtrent dezen het aangeteekende pag. 21 van dit opstel) en tusschen 1433 en 1449 in orde gebracht, vindt men f° CLXVI in Baarland vermeld:

Henric v. Renesse.
Jan v. R. Henricz.
Jan v. R.
Jan v. R. v. Rijn(auwen).
Alize v. Schengen vrouw v. Jan v. R. van der Burch.
Hadewij v. Borssel vrouw v. Henric v. R. (v. d. Burch).
Alijt van Volp Neeskijns wijf.
Rixe v. Zuijlen vr. v. Rinisse.
Lysbeth v. Baer vr. v. Jan v. Renesse.

Tevens is hier de plaats een fout te herstellen in mijn opstel over „het geslacht van Renesse van den oorsprong tot 1430" p. 102 ingeslopen, nml. dat Jan van Renesse „die men noemt Nesken" in den slag bij Brouwershaven in 1426 zou gesneuveld zijn; Baron van Spaen op wiens gezag dit werd medegedeeld, moet zich vergist hebben; men vindt toch in de rekening van Jean Querin a° 1444/45 f° 20 ontvangsten van beden in Baarland vermeld „Jan van Renisse Niskin", het is niet aan te nemen, dat deze bijnaam door meer dan een lid der familie v. Renesse gedragen is.

[3]) van Mieris, II, 124

geheeten, door zijn vader in verbond met Jan van Renesse van Everingen ingedijkt; ten derde de goederen in Vinningen, Oostende en Hoedekenskerke, te voren reeds vermeld en eindelijk het ambacht en de heerlijkheid onder de Lakensnijder [1]) in Utrecht, waarmee Hertog Aelbrecht Jan van Renesse van Rijnauwen in 1397 had beleend, met alle cijnsen en andere toebehooren [2]).

Jan van Renesse [3]) is gehuwd geweest met Rene of Rexe, Roversdochter van Zuylen, dit blijkt uit een brief uitgegeven door Henrick van Rijswijk, kanunnik ten Dom, als Vicaris en Stadhouder van Jacob v. Zirck, Domproost te Utrecht [4]), waarbij „Johan van Rinesse van Rinauwen beleent wordt met een tiende, geheeten Covelwade, gelegen bij der Stadt van Utrecht, in den kerspel van Sinte Claes, mit de gerechte tins en tiende, grof en smal, daer hij aen lijftocht Rexe van Zulen, Roversdochter van Zulen, zijne vrouwe en wittachtige wijve. Anno 1434, des Vrydachs nae Sinte Pauwelsdach conversio."

Op dienzelfden dag maakt hij de nahand op deze tiende aan „Johan sijnen jonxten soon, die hij heeft bij Rexen van Zulen, Roversdochter van Zulen, zijne vrouwe en wittachtige wijve [5]).

Genealogen van vroegeren en lateren tijd hebben zich reeds verdiept in het vraagstuk, uit welken tak van het geslacht van Zuy-

---

[1]) Abusievelijk is op pag. 84 noot 4 van mijn opstel over „den oorsprong van het geslacht v. Renesse" vermeld dat deze heerlijkheid gelegen was in de Lynmarkt, dit moet zijn in de Choorstraat aldaar.

[2]) Reg. Lib. V fo. 276 v°. vervolg uit Gousset (Utrecht) en Utr. Jaarb. p. 276.

[3]) Jan van Renesse (van Rijnauwen) volgens Fr. Löher (III p. 20) het hoofd der Lichtenbergsche partij in Utrecht, moest na den gruwelijken moord op den Burgemeester Proeys gepleegd, met vele anderen zijner partij de stad verlaten, waar Bisschop Sweder van Culemborg nu voor korten tijd het heft in handen had. Later, op den dag v./h. pinksterfeest 1426, verraste Jan echter de stad met 14 edelen in monnikspijen gehuld en nam haar in bezit voor Rudolf van Diepholt, eveneens gekozen Bisschop v. Utrecht (Postulaat).

Zie F. Löher, Jacoba v. Beijeren en haar tijd, III p. 23 en Wagenaar, die dit laatste feit aan Jan v. Renesse *van Rijnauwen* toeschrijft, III p. 495.

[4]) Leenreg. Domproostdije fo. 130.

[5]) Ibid. " " "

len deze Rexe of Rene gesproten kan zijn. Drakenborch wijdt eenige bladzijden aan haar in zijn M.S. genealogie der van Zuylens, maar kan hieromtrent niet tot een uitsluitsel komen, in verwarring gebracht door de tegenstrijdige aanhalingen uit Goudhoeven, Atteveld en Buchell. Hij zegt in bovenvermeld handschrift naar aanleiding van den naam „Rover" [1]), welke in het geslacht van Montfoort veelvuldig voorkomt: „Zoude het dan wel mischien wesen, dat dese Rexe van Zuylen, Roversdochter van Zuylen geweest is uijt die Zuylens, uit welcke de Zuylens van Natewisch gesproten sijn? Want heer Wouter van Zuylen, vader van Jan, die in de Gelderse leenboeken de eerste voorkomt met Natewisch beleent te syn, heeft volgens het gevoelen der genealogisten getrout gehad: Haza van Montfoort, vrouwe van Holensteyn, een dochter van Henrick de Rover van Montfoort, Heer van Holenstein. Nu heeft dese Wouter van Zuylen een syner zoonen nae syn vrouws vader doen noemen: Henrik de Rover van Zuylen". Deze laatste had dochters: Drakenborch vermeldt dat in de Leenboeken van Utrecht voorkomen o. a. Agnes Roversdochter van Zuylen in 1412 en Alijd Henrick Roversdochter van Zuylen in 1407, zij waren dus ongeveer tijdgenooten van Rene Roversdochter voornoemd.

Voor deze bewering van den professor is dan ook veel te zeggen en zal hij hierin dan ook wel niet ver bezijden de waarheid zijn. Toch blijft in deze nog veel duisters. Dit bemerkt men als men leest, dat een kleinzoon van Jan van Renesse van Rijnauwen, d. i. t. z. een zoon [2]) van diens oudsten zoon Frederik, volgens Buchell in den Dom te Utrecht begraven ligt met de navolgende kwartieren [3]):

---

[1]) Geleide gegeven aan Jacob van Zulen, *Rover van Zulen*, Vrederic Drakenb, Jan van Lanscrone eñ Volkier tolñ. 26 Januari 1399.

Reg. Mem. B. M. f°. 77 verso.

[2]) Deze zoon eveneens Jan genaamd, Kanunnik en Scholaster ten Dom te Utrecht, was de eerste geestelijke in het geslacht van Renesse.

Kantteekening v. Drakenborch: M. S. genealogie Zuijlen.

[3]) Men moet de hier gegeven kwartierstaat aldus lezen:

Renesse	Cruijningen
Nievelt	Cralingen

Renesse	Cruyningen
Heuclum	Borselen
Nievelt	Cralingen
Nienrode	Hodenpijl

hetgeen overeenkomt met een vrij geleide [1]) „opte xxist dach van augto anno xxic" door den Hertog gegeven aan „Joff Elsbe van Nijenrode Jacobs wedue van Nijevelt, die Joffr. van Gerestein, hoirre dochter en twee hoirr dochẗ kindē Vrederic en Jan heñ Jans kindē van Renisse".

Deze beide tegenstrijdige gegevens vergelijkende komt bij ons de vraag op, reeds vroeger door anderen gedaan, of Jan van Renesse van Rijnauwen niet tweemaal gehuwd kan zijn geweest? en hoewel hiervoor geen bewijzen bestaan, zoo komt men na rijp overleg er toe, deze stelling niet zoo verwerpelijk te vinden. Hij heeft, zooals uit authentieke stukken blijkt, drie zoons nagelaten; de oudste was Frederik, de latere heer van Rijnauwen, de tweede was Jan, de leenman van Wulven, terwijl de derde zich Jan van Renesse van Zuylen noemde [2]). Er bestond een groot

---

Heuclum	Borselen
Nienrode	Hodenpijl

hetgeen bevestigd wordt door de aanteekening in de genealogie v. Renesse, dat Frederik v. R. v. Rynauwe gehuwd was met Elisabeth Arendsdochter v. Kruininge en Diderika van Kralinge.

1462. Johan grave tot Nassau etc. Doen cond allenluijden, dat wij behoudelijck etc.... Verlijen ende verlenen met desen brieve Joncfr. Lijsbetten van Cruiningen, Vredericx weduwe van Renesse, een thiende gelegen in Crimpen op de Issel, sulcks als Aernt van Riede haer oude vader (grootvader) die tot een erffleen gehouden heeft. etc.... en hiervan heeft Jan van Renesse, als gecoren vooght van Joncfr. Lysbeth sijnre moeder, voir ons voir haar hulde gedaen als daer toe behoort; daer over waren onse mannen van leen, Gerrit van Assendelft, Dirck van Swieten en Jan Ruijgrock, ende des toirconde hebben wij onsen heijmelycken segel aen dese brieve doen hangen. Gegeven op ten iiij dach van April a° LXij. (Register der graven van Nassauen, Heeren tot Breda van sijne leenen in Holland en Vriesland gecopieerd 1656).

[1]) Reg. Mem. A. D. XXI in Beijeren 1421 fo. 88.

[2]) In een latijnsche genealogie van het Geslacht van Renesse, fragmentarisch door Drakenborch nageschreven, wordt gesproken van: „tres filios Fredericum,

verschil in leeftijd tusschen Jan den ouderen en Jan den jongeren zoon. Dit bemerkt men, zooals wij later breeder zullen uiteenzetten, uit het feit, dat Jan de oudere in 1434 reeds een lijftocht aan zijn vrouw vermaakte en Jan de jongere in 1438 nog minderjarig was. Hun vader zou dan in eerste huwelijk een dochter van Jacob van Zuijlen en Elsabe van Nijenrode tot vrouw gehad hebben, waaruit Frederik en Jan senior, en later hertrouwd zijn met Rene, Roversdochter van Zuylen, bij wie hij één zoon had, den lateren Jan van Renesse van Zuylen. Het is bij den tweeden zoon van Jan van Renesse van Rijnauwen, bij Jan den Oudere, dat ik een oogenblik wensch stil te staan, en wel bij een geschil dat tusschen hem en zijn machtigen leenheer, den Hertog, is gerezen over het aan zijne echtgenoote toebedeelde leen: Wulven.

II.

De ridderhofstad Wulven, in het Overkwartier van het Sticht en dus in het gebied van den Bisschop gelegen, was niettemin leenplichtig aan de grafelijkheid van Holland. Het kasteel werd in 1346 om reden dat Heer Ernst van Wulven met eenige andere edelen, tegen den Bisschop hadden samengespannen, door dezen verwoest [1]). Reeds spoedig heeft men het weder opgebouwd, zooals blijkt uit eene oorkonde van 14 November 1361, waarbij Clemence van Wulven, dochter van Ernst, gehuwd met Herman van Lockhorst, beleend wordt met het huis, de hofstede „dairt up staet, binnen de uterste graft" en met eenig land, daarbij gelegen [2]). In het volgende jaar en wel op 14 October 1362 verlijdt Hertog Aelbrecht haar zoon Herman Hermansz. van Lockhorst met hetzelfde goed [3]). Deze draagt het tijdens zijn leven, doordien hij kinderloos bleef, over aan Jonkvrouwe Lutgaerde, Balthasarsdochter van Bueren en wel bij gelegenheid van haar huwelijk met Jan

Joannem Seniorem et Joannem Juniorem", geboren uit het huwelijk van Jan van Renesse van Rijnauwen en Rene van Zuijlen.

[1]) van der Aa, Geogr. Woordenb. XII p. 654.

[2]) v. Mieris III p. 132 overg. uit Perk. Reg. Lib. iiij Aelbrecht f° 74.

[3]) v. Mieris III p. 139.

van Renesse, de zoon van Jan van Renesse van Renauwen hierboven vermeld [1]); het werd bij die gelegenheid in de huwelijksche voorwaarden opgenomen [2]).

Over dezen overdracht is later, na het overlijden van Herman Hermansz van Lockhorst, twist ontstaan tusschen leenheer en leenman, welke jaren lang geduurd heeft, en waarin Jan van Renesse in zooverre de overwinnaar is gebleven, dat hij later met het goed is verlijd geworden, niettegenstaande alle bedreigingen van den Hertog.

De processtukken die ik hierachter laat volgen, zijn getrokken uit het „Memoriaalbouck van dagelijke saecken, gevallen voor den Hove van Hollant, Zeelant en Vrieslanth" A. II.

Fol. LXI Philips etc. onsen lieve(n) eñ getrouwe(n) Raed eñ gecommitteerde(n) tonser saken van Holl(ant), van Zeelant eñ van Vrieslant salut.

Alsoe als ons van wege(n) Joncfrouwe(n) Lutgaerde, Balthasars dochter van Buere(n), Jans wiiff van Renesse, He(re)n Janss. Getoont is dat He(re)n H(er)man van Wulven, ridder, salige(r) gedachten, hem onder a(n)der binne(n) syne(n) levende lijve, gegeven eñ overgedrage(n) heeft in huwelixce voirwaerden mit Janne van Renesse, hare(n) man voirs., dat Huys te Wulve(n) mitte(n) hofstad ende seijnre(n) toebehoore(n), dat hij te besitte(n) plach tot ene(n) goede(n) leene. Dair off also sij segge(n), zij goede brieve(n) hebben van onse graeflickheijt van Hollant, so waere(n) die voirs. Joncfr.

---

[1]) Het is wel opmerkenswaard dat een Lockhorst een goed schenkt bij gelegenheid van het huwelijk van een Renesse met eene Bueren en dat in een tijd, waarin de Lockhorsten en Lichtenbergsche elkander bijna doorloopend beoorloogden; Jan van Renesse en Jan van Bueren toch waren de bekende aanvoerders der Lichtenbergsche partij.

Rudolf van Diepholt vertoefde op Wulven in 1426 (Fr. Löher, Jacoba v. Beijeren en haar tijd, III p. 23.)

[2]) Drakenborch vermeldt dat in het leenboek van Sweder v. Cuijlenborch is aangeteekend „gelijftocht Elisabeth van Bure Jans wijf van Renesse, 1434 Sabatt° de post invocavit"; dat hier een vergissing plaats had is hoogst waarschijnlijk, de namen en het jaartal doen vermoeden, dat voor Elisabeth Lutgaerde gelezen moet worden.

ende Jan van Renesse, hair man, voir ons gecome(n), versueckende in dat voirs. huys, hoffstad eñ toebehoere(n) by u van onsen wege(n) gecoft te wesen als van ene(n) goede(n) leene, dat hij hem weigerdet, seggende dattet een quaet leen is, ende tot ons verschene(n) by den doot des voirs. He(r)en Hermans eñ dat wy van dien, als quaet leen wesende, gedisposeert hadden; die voirs. Joncfrouwe seggende ter contrarije(n) dat een goet leen is ende dat sy dair goede brieve van onse graeflickheit van Hollant off heeft. Soe ist dat wij ter versueke der voirs. Joncvr. U ontbieden mit ernste, dat gij dair toe geroepen onsen procureur generael ende alsoe dat u bij souffisante(n) brieve(n) voir onse graeflicheijt bekendt sij, dat dat huys te Wulven, metten hofstand eñ synre(n) toebehoeren voirs. een goet leen is. Die selve Joncfrouwe doet dair inne erven ende ontfaen na costume van de(n) lande Ende by also dattet tot ene(n) goeden leene bevonden wordt, so hebben wij belieft eñ geconfirmeert, believen eñ confirmeere(n) die oversettinge ende mede gave(n), gedaen van desen goede by He(re)n Herman voirs. mit Joncfrouwe Lutgaerden tot behoeff van Jan van Renesse voirs. in de(n) huwelixe voirwairden. Ende des niet en laet, want wijt aldus gedaen willen hebben.

In kennissen dese onse, onse brieve besegelt mit onsen heijmeliken zegel, in absencie van den groeten. Gegeven in onse stede van Heusden X dagen in Novembri int jair ons H(er)en duijsent cccc vijer eñ dertich. Aldus geteijckent by myne(n) He(er) H(er)toge.

Op te(n) derden dach in Januario anno xxxv, na den loepe 's Hoifs, is gecome(n) in den Hage Jan van Renesse voirs. eñ heeft getoecht myne(n) He(er) van Santes [1]) myns genade He(re)n opene(n) brieff die hier voir gecopieert staett eñ dair op heeft myn He(er) van Santes hem dach beteijkent te come(n) in den Hage, up Sinte Matthys dach naestcomende, voir hem eñ den anders mijns genedichs he(re)n rade, tegen myns gened(igen) He(re)n procureur, om te betoenen sulc recht eñ toeseggen, als hy hem beruret tot den

[1]) Hugo van Lannoi, Heer van Santes, van Beaumont en v. IJsselmonde.

slotē eñ goede van Wulven, ende heeft den selve(n) oick myns genad(igen) He(re)n brieff gegeven in der manieren hier na gescrev(en).

Hier ware(n) bij die He(re)n van Wassenaer, die Her(en) van IJselsteijn, He(re)n Gerijt van Zyl, Boudyn van Zwieten, Goidscalc Oom, Jan van der Meij eñ meer ander(en).

Desen dach van Jan van Renisse heeft myn He(er) Santes verlanget by vervolge(n) ende bede die He(re)n van Montfoort tot op ten xv[en] dach in M(aer)te naistcomende off hierin binnen VIII dagen na comste myns genad(igen) He(re)n. Gedaen op te(n) IIII dach in Februa[rio]. Anno voirs., dair by was Jan van der Mije.

Philips etc. doen cont alle luyden, alsoe Jan van Renesse hem rechts eñ toesegge(n) beruert tot den slote eñ goede van Wulven, van Joncvrouw Lutgaerde syns wiifs wege(n), Balthasars dochter van Bueren, daer me(n) van onse graeflicheyt van Hol(lan)t te leen te houden plach, dat wy meijne(n) dat aen ons bestorve(n) ende vervallen soude wesen, overmets dattet een recht leen soude syn. Soe hebbe(n) wy om oitmoedich versoeck ende vervolch van Jan van Renesse voirs. eñ van sommigen syne(n) vrenden den selve(n) Jan alle gratie gedaen, behoudelic ons eñ ene(n) ygeliken syns rechts, dat hy van huden voirtan tegen ons niet verbuere(n) noch versterven en sal ander slote ende goede van Wulven voirs., mit manne(n) versoecke tot den lesten dage toe van Februario naestcomenden. Ende mit deser gracie en sullen wy niet vercost, noch veraftert wesen van dat Jan van Rinesse voirs. voir daten des briefs tegen ons eñ onser h(eer)licheijt gebrueet, misdaen eñ versuemt heeft, mitz dat hy dat slot van Wulven, ende die goede dair toe behoorende, tegen onsen wille gehouden heeft eñ anders hoe dat by gecomen mach syn sonder argelist. In oirconde desen brieve ende onse signet hier up gedruct. Gegeven III dage in Januario, int jair ons Heren MCCCC vijf en dertich, na den loipe van onsen hove.

Fol. 109so.

Philips etc. laten weten Jan van Renesse hoe dat ghij wael weet, dat onse Rade, die wy geordineert hebben ter sake onser landen van Hollant ende van Zeelant, U van onser wegen eene(n) sekere(n) dach beteijkent hebben te comen in den Hage voir onse Rade voirs., ter antwoorde(n) tegen onsen procu(reu)r generael van Hollant, ende andere diegene die te seggen hebben mogen opten goede te Wulven, om aldair voir hem te bethoenen alsulc recht ende toeseggen, als ghy u totten slote ende goede voirs. soudt willen vermeten, welcken dach U van tijte te tijte, ov(er)mids versoecks wille van u ende uwe vrienden, tot Sinte Jansdage te midsome(r) toe lestleden wtgeset is geweest, ende die omme gecome(n) ende vervallen ghij en hebt die niet gehouden ende achtergebleven sijdt, des ons van u zeer bevreemt. Ende want onse voirs. Rade van den ander sijden hier te rechte te comen ende te wesen in den Hage, te weten den XVIsten dach van deser naester toecom(m)ender maent van Julio. Ende ontbeden U dair om ende gebieden dat ghij ten benoemde XVIsten dach van Julio naistcomen(de) mit allen uwen bethoene brieve ende besceijde, dat ghij hebt ende dair ghij u mede te behelpen meijnt in den slote ende goede van Wulve(n) voirs., aldair sijdt om die upten voirs. dagen te bethoenen ende voirt te hoere(n) des dair affgedaen sal worden. Ende desgelijcx hebben wy ten selven dage dach beteijkent anders diegene up te spreken hebben. Ende dairom en sydt hier aff in genen gebreke, want wair ghy ten benoemden dagh niet en quam, en anderwerve overhorich bleeff, so souden wy dair in willen versien, als van rechtsweg(en) behoeren souden. In oirkonden etc. gegeven XXVII dach in Junio Anno XXXVII.

Fol. 115 Roerende den procureur generael, wter naem van myne(n) gened(igen) Heer; [tegens ?] Jan van Renesse ende Heijnrijck Balthasarsz. van Buyren, die elcx rechte vermeten aan den Huys tot Wulven etc.

Also Heijnrijc Balthasarsz. van Buyren eñ Jan van Renesse He(re)n Jansz. geweest zyn in den Hage voir mijne(n) Hee(r) van

Santes ende den Raide myns genedigen Heren van Bourg.[ne], hier nair genoemt, elc om te vervolgen verlijehinge te hebbe(n) van de Hee(r) van Santes, in den naem van myne(n) genedi(gen) Heer van de Slote van Wulven, mit zyne(n) toebehooren, dat men van deze graefflich(eid) van Hollant te leen te houden plecht, ende te bewysen hoir recht, dat zy elc vermeten tot den voirsz. slote eñ goede, soe hadde die procureur gener(ae)l van Hollant van wegen myns genad(igen) Heer syn gescriffte geoirdineert, daer by hy meijnde te bewysen, dat Heijnrijc noch Jan voirs. geen van hem beijden recht en hebbe(n) tot den voirs. slote en goeden, dair toebehoiren(de). Mer dat dat v(er)storve(n) ende vervalle(n) soude wesen an myne(n) gened(igen) Heer, welk scrifften die He(re)n van Santes om alles besten will present(eerende) Heijnrijc ende Jan voirs. om dair up weder in gescriffte te verantwoerden, ende bood hem daer toe redeliken dach dair up te geven, dair Henrijc voirn. die scrifften off begeerde over te hebben om hem dair up te beraden mit zijne(n) vrunden, eñ daer up weder in gescriffte te verandwoirden; 't welk hun gedaen was ende dair up hem dach beteijkent syn antwoorde weder over te geven in gescriffte des eersten dachs, na sinte Baven dach naist commende. Ende Jan van Renesse wedersijdt die scrifften van den procureur over te neme(n) ende weder in scriffte, dair up te verantwoorde(n). M(aar?) en andwoirde dair up mit woirden alrehande redenen, die sonder gescriffte niet goed al te onthouden en syn, ende versocht voirder an den Hee(r) van Santes, dat hy in den naem van mynen gened(igen) He(e)r van den Slote eñ goede verlijehingen ende verleninge doen woude, want hy bereyt stont weder om dair off te doen dat hy van rechts wegen schuldich war(e) te doen, ende nam dies getuygen an den Raide tegenwoordich wesende, dat hy alsoe versocht hadde om verlijehinge te hebben. Dair up die Heren van Santes Jan van Renesse weder verantwoirde, dat hy altoes in den naam van myne(n) gened(igen) Heer bereyt geweest hadde ende nyemant geweygert, hy en hadde alle diegeene, dit (die 't) leen hielden van mynen gened(igen) Heer verlijehingen gedaen van hoiren leen, dit (die 't) duechtel(ick) ende redenlyc bewysen konden, recht te hebben tot

den leene, dat sy an hem versochten. Ende als Jan van Renesse dan bewijsde, dat den Raide myns gened(igen) He(re)n dat redelyc dochte, dat hy recht heefft tot den voirs. leen, hy soude hem dat gerne verlyen, ende also lange als hy dat niet gedaen en heefft, so seyde die He(re)n van Santes dat hy dat niet sculdich en is te doen. Ende hier up so versochte die He(er) van Santes voirder ende beval Jan van Renesse, dat hy dat slot ende goede van Wulven, dat hy houdet tegens myns gened(igen) He(re)n will, mit foirtse ende gwelt, ruymen ende mynen gened(igen) Hee(r) overlever(en) soude om eenre ijegeliken dair aff te laten geschien, dair hy toe gerecht soude syn. Wair up Jan voirn. weder verantwoirde, dat hy up sulc recht als hy hem vermeet tot den slote ende goede te hebben, ende up sulke brieve als hy dair aff heefft van myne(n) gened(igen), He(ren) dat slot ende goede houden ende *niet ruymen en wilde*, meijnende dat hy daer an tege(n) goede rechte, noch tegen mynen goeden Here(n) niet en misdede. Oick versochte Henr(ic) van Buyren in alre manieren, als Jan van Renesse dede, an den Hee(r) van Santes om verlyeingen te hebben van den voirs. leen, dair die Heer van Santes voirn. oick up verantwoirde, gelyc hy Jan van Renesse gedaen hadde ende voirs. staet. Deze woirde ende wederwoirde geschieden aldus in den Hage up ten XVI^sten^ dach van Jullio Anno XXXVI. Dair by waren die Joncheer van Gaesbeeck, die heer van IJssels(teyn), die He(er) van Montfoort, Her Jan van Wassenaer, Her Lodewyc van Montforde, Her Gerijt van Zyl, Willem van Naeldwyc, Aelbr(echt) van Naildwijc, Willem die bastart, Jan van Boechorst, Godscalc Oem, Jan van der Mije, M^r^. Bertelmeus a la Truge ende Florijs Paedse.

Fol. 116.

Hiernae volgen die redene, waerbij die procureur generael va(n) Holl(a)nt van myns genadichs He(r)en wegen seicht, dattet slot ende goede van Wulve(n) die me(n) van de graiflicheyt van Holl(a)nt plach te houde(n) verstorve(n) is an myne(n) genadige(n) He(e)r.

So est die redene want He(e)r H(er)man van Wulven, die lest besitter hier aff was, dat voors. slot ende goede dair toebehoe-

(re)nde gehouden heeft van der graeflicheyt van Holl(a)nt ten rechten leen, ende hy gestorven is sonder witachtige z(oon) van hem gebore(n) aft(er) te laten [1]), ende een recht leen niet versterve(n) en mach dan up ene(n) zn, [2]) eñ dat H(eer) H(er)man dat slot ende goede voirs. verleijt is ende ontf(angen) heeft ten rechte(n) leen, dat bleyc by de(n) regist(ers) van Hollant dat aldus inhout: H(er)man H(er)mansz. van Lochorst ontfing van myne(n) He(er) tot Sinte Geertruidenberge, den Vrydagen na Victor(is) int int jair LXII, sulc goet als leen als hem up bestorven is van synre moeder, dat was eerst thuys tot Wulven, mitt(en) hofstede daert up staet, binnen d(e) uterste graft, eñ den wech van der hofstede tot an der ande(re)n wech; It(em) tlant geleg(en) in de Calve(re)n Camp; It: XXXVIII m(er)gen lants gelege(n) voir Wulven gehete(n) den camp; ende vijff manne die houdt hy ten rechte(n) leen als sijn brieve(n) dair off begrype(n). Hier over war(e)n als mañe, die He(er) van Putte, van Brederode ende andere veel goede luyde [3]). Ende off Henri(c) van Buyren off Jan van Renesse segge(n) wilde(n) van g(ra)ve Florys brieve(n), dat die inhout dattet slot ende goede voirs. een erfleen wesen soudė, soe secht die procureur dattet regis(ter) van Her(en) H(er)mans verlyening jong(er) is menich jair dan g(re)ve Flor(is) brieve, en aen die joncste brieve ende verlijeninge, in dustanig(en) sake van leen, doden die oudre br(ieve)n, wanttet sonder redenen niet en is dat een erfleen een recht leen wordet, wanttet dicke geschiet dat

[1]) Alhier wordt officieel tegengesproken hetgeen Buchell (copie genealogie op Hardenbroek) vermeldt, dat Herman v. Lokhorst (v. Wulven) uit zijn huwelijk met Catharina Henric'sd^{r} v. Vianen 2 kinderen had: nml. Jan van Wulven, abt v. Oostbroek, vermeld in 1432, en Clementie gehuwd met Balthasar v. Bueren, de ouders van Jonkvrouwe Lutgaerde.

[2]) Dat de redeneering van den procureur alhier onjuist is, wordt bewezen door het feit, dat Herman het leen van zijn moeder hield. In 1361, toen Clementie v. Wulven er mede beleend werd, was dus niet gesproken van een „recht leen."

[3]) De brief van verlij komt woordelijk overeenstemmend met hetgeen de procureur generael hier aanhaalt voor bij van Mieris III 139 (14 Oct. 1362 door Hertog Aelbrecht uitgegeven) getrokken uit Perk. Reg. Lib. IIIJ Aelbr. f° 82; alleenlijk is bij v. Mieris sprake van 28 in plaats van 38 morgen land.

me(n) van een erfleen een recht leen maick, gelyc men oick van eygen een leen maict in menige(n) mani(er)en, by oirloge ende by bedwange ende anders. Item off Henric ende Jan voirs. segge(n) willen, dat sy hem houde(n) willen an grave Florijs brieff, ende niet wete(n) en wille(n) van He(re)n H(er)mans verlijeinge, ende die br(ieff) die hy dair off hadde, noch van de(n) registe(re)n van Hollant, dat soe claer bescheijt wtwijse dat die procureur y(m)mer niet en meijnt, want dat regist(er) altois van wairde(n) eñ voir autentyc geweest is, eñ myn genad(ige)n He(er) anders geen bewijsinge en heeft van syne(n) manscippe(n) ende leene(n) dan syn registe(r), soe seecht die procureur, dat sy dat registe(r) niet doden en moge(n) dan met brieve(n) die soe jonc off jong(er) wesen sullen dan myns genad(igen) He(re)n registe(r); ende willen sij oick segge(n) dat He(e)r H(er)man voirs. geen verlijeninge en hadde van den slote en goede voirs.; soe seecht die procureur, dat hy dan myns genad(igen) He(re)n slot eñ goede eñ eygen besete(n) heeft mit gewelt eñ mit onrechte meer dan LXX jair, ende dan ist doch versuijmt ende verbuert bove(n) alle tgeendt dat dair an den He(ren) misdaen is, ende ymer moete(n) sy kenne(n) dat He(e)r Herman voirs. verlijeninge heeft na wtwysinge des registers, off dat hijt sonder verlijeinge beseten heefft.

Tot desen protesteert die voirs. procureur van alle alsulcke bruecken, als Heynric ende Jan voirs. in desen gebruect moge(n) hebbe(n), dair aff ansprake ende vervolch te moge(n) doen in tijden ende in wijsen als dat behoe(re)n sal, eñ dat voirs. is te moge(n) minderen ende meeren up dattet noodt sij.

Fol: 173.

Opten XIsten dach in Julio Anno XXXVII quam Jan van Renesse voor den Heer van Santes eñ anders die Rade myns He(ren) eñ begeerde verlijnige te hebben van den slote eñ goede van Wulven, alsoo hy voirtyts gedaen hadde, dair hem up geandwoordt, als men hem tot andere(n) tyden gedaen heeft, eñ hier voer(en) int memoriael gescreven staet eñ noch geboden recht dairaff te doen eñ bevolen, dat hij dat voirs. slot ruymen woude, want mijn genedige

He(er) daertoe gericht is, als die voirs. Raide meyne(n), ende dat die selve mijn genedige He(er) an hun verhaele soude in tijde eñ in wille tgeent, dat hij tege(n) hem verbuert hadde van dat hij alse voirs. staet, tegen sijn danck mit crafte eñ gewelt gehoude(n) heeft. Ende alzo schiet hij van de Raide sonder meer dair up te andwoirde(n). Hier waer(en) bij en(de) an: die greve van Oost)er)-vant [1]) die vors. He(ren) van Santes, die He(ren) van Wassenaer, He(er) Gillis van Cralinge(n), Willem van Naldewijc, Gisbrecht van Naldewijc, Claes van Dyepenbroeck, Meister Heijndric Arnhem, Boudewijn van Zwieten, Meyster Pieter van Renesse [2]), Godscalc Oem en Jan van de(r) Mije.

---

[1]) Frank van Borselen graaf v. Oostervant h^r v. Zuidbeveland, v. Voorne, v. Zuilen, v. Hooghstraten en van St. Maartensdijk, echtgenoot van Jacoba van Beijeren.

[2]) Mr Pieter van Renesse, „Raid en clerc van den Register mijns genadiche Heer in Hollant", heette eigenlijk Mr Pieter van Beoostenzween, hij voegde nu en dan den naam „van Renesse" aan den zijne toe, en wordt ook wel, zooals hier boven, alleen van Renesse genoemd, alhoewel hij niet tot het geslacht van dien naam gerekend wordt, en ook niet als daartoe behoorende door de oude genealogen vermeld is.

Tusschen 1433 en 1449 bood hij Hertog Philips een register aan van de toen bekende privilegiën en handvesten, welk document als het „Remissorium sive repertatorium" in twee deelen op het R. A. te 's-Gravenhage bewaard wordt. Wagenaar geeft in zijn Bijvoegsels op de Vaderl. Geschied., deel III p. 108, een korte verhandeling hierover, vergezeld van een copie afbeelding van één der miniaturen (oorspronkelijk in kleuren) daarin vervat. De samensteller noemt zich Mr Pieter van Beoostenzween van Renesse en wordt op de miniatuur knielend afgebeeld, den Hertog het boek aanbiedende; aan zijn voeten is zijn wapenschild geplaatst, zijnde geëcarteleerd, 1 en 4 ingehoekt van goud op rood (Duiveland met veranderde kleuren), 2 en 3 Renesse.

Of hij tot een jongeren tak van het geslacht Duiveland-Beoosten-Zwene (de Zwene of Zwane was een water dat eertijds door Duiveland liep) gerekend moet worden en tot moeder eene Renesse had (zie de op pag. 78 van „het geslacht van Renesse van den oorsprong tot 1430" genoemde drie Heeren van Renesse, in geen der oudere genealogiën vermeld, welke echter nakomelingen gehad kunnen hebben, al is hieromtrent niets naders bekend) dit alles blijft slechts gissing.

Beoostenzween wordt vermeld in 1434 (v. Mieris IV 1054); in 1435/36 (v.

Fol. 211verso.

Een mandament an de(n) He(er) van der Veer [1]) roer(en)de enige leengoed(er)en, die Jan van Renesse sculdich is te leen te houden van mijne(n) genadigen Here.

Phs, etc. Onsen Liev(en) eñ getrouwe(n) Rentm[r] bij Westerscelt ende bij Oisterscelt in Zeel(an)t de(n) Hee(r) van der Veer saluijt. Wij late(n) u weten dat Jan van Renesse He(er) Jansz. mit foirtze houdt onse huijse eñ goede(n) tot W(ul)ven, die He(er) H(er)man van W(u)lven van ons te rechte(n) leen te houden plach ende ons bij sijnre doot verstorve(n) en(de) vervalle(n) sijn. Ende wij hebbe(n) tot twéen stonde(n) gesent mit onsen opene(n) brieven van commissie die erste reyse He(ren) Jan van Vyane(n) eñ die ander reyse Benyartzay (?) onsen procureur van Hollant om onse voirs. huys eñ onse goede te eyssche(n) eñ in te neme(n) in maniere van provisie, mits dat wy ons recht dair toe vermete(n), ende Henric Balthasers van Buyren ende Jan van Renesse desgelijcx om dat te houden in gewaerder hant tot desgenen behoef die dairin gerecht soude wesen bevonde(n), eñ die voirs. Jan van Renesse was

---

Mieris IV 1073) en in 1436 (v. Mieris IV 1074), als klerk of als raad van den Hertog. In 1436/37 zien wij hem onder de raadslieden van den Hertog bij een voorloopige uitspraak door dezen gedaan, tusschen den Bisschop v. Munster en Hertog Arnold van Gelre, ter eener, en Adolf van Kleef ter anderer zijde (Pontanus en Nijhoff, Gedenkv. v. d. Geschied. v. Gelderland, deel IV, n° 165, p. 153), hierin wordt hij M[r]. Pieter v. Renesse, der rechten doctor genoemd. In 1437 wordt hij beleend met een stuck lants geheeten „Crielesant," en heet hierin eveneens v. Renesse (Rek. v. Godsch. Ooms van dat jaar f° 22[vo]). Eindelijk vindt men aangeteekend dat in Juni 1440 de Burgemeesters van Zierikzee, benevens Pieter van Beoostenzween en regeeringsleden van Middelburg, naar een dagvaart te Brugge geweest zijn, ter zake der schadeloosstelling aan de Spanjaarden, wegens kaperij. (Rek. van Middelburg a° 1441).

Ook maakt Wagenaar (II. III. p. 528) gewag dat Pieter van Renesse, rechtsgeleerde met Arnoud van Gend, ridder en Kornelis Baroen, geheimschrijver der grafelijkheid van Holland, naar Engeland zijn geweest om te handelen over een bestand, handel en scheepvaart betreffende.

[1]) Hendrik van Borselen van der Vere.

up onse voirs. huys mit lude van wapene ende en woude dat niet ruijmen, noch nyema(n)t van onss wegen dair in late(n). Ende onse getrouwe die Heer van Santes heefft de(n) selve(n) Jan van Renesse gep(re)senteerd van onss. wege(n) in gescrifte over te geve(n) die redene, die wij ons vermete(n) tot de voirs. huyse om sijn antwoirdt dair up gehoirt hem by onsen manne(n) van leen recht dair aff te doen, nu die voirn. Jan van Renesse versmadende onse redene(n) eñ gescrifte(n) over te neme(n) dair up te verantwoirde(n) eñ rechts dair aff te plege(n), behout altoos onse voirs. huys eñ goide van W(ul)ven mit foirtze, soe dat wij dair up niet come(n) en moge(n), te(n) wair bij machte van lude(n) off andere wegen, die ons up dese tijt niet gadelich en zijn te hanteeren, *mits dattet voirs. huys eñ goede bute(n) de pale(n) van onsen lande(n) gelegen zijn.* Ende het ons dair om van node is up dese tijt sulke goede als Jan van Renisse anbestorve(n) sijn van sijne(n) vader [1]), gelegen in onsen lande van Zeelandt die hij sculdich is van ons te leen te houden, weder te setten in onsen handen, om van onsen wegen die gebruijct te worde(n) totten tijt toe, dat die selve Jan van Renisse onse voirs. huys ende goede van W(ul)ve(n) overgeg(even) sal hebbe(n) in gewaerder hant te houde(n) tot desgene(n) behoeff die daer in gericht sal worden bevonde(n) en tot dat hij hem dair aff te rechten setten sal voir ons ende onse leenmanne(n), of in ons absentije voir onsen rade gestelt van ons wege(n) te(n) sake(n) onss lande van Holl(a)nt ende voir onsen leenmanne(n) van Holl(a)nt [2]) ende ons oick gebetert sal hebbe(n) sulke brueke(n), als hij dair in gehanteert heeft tegens ons. Ontbiede U dairom en bevelen, dat gij alle sulke leene(n) eñ goede als Jan van Renisse

[1]) Jan v. Renesse v. Rijnauwen was dus reeds in 1437 overleden. Drakenborch geeft op als datum van diens afsterven, 17 Mrt. 1438, hetgeen ook overeenkomt met de verlijing van het ambacht onder de lakensnijders te Utrecht aan Frederik van Renesse v. Rijnauwen op 30 Mrt. 1438 (Jaarboekje v. Utrecht 1897 p. 276.)

[2]) In Tresorier Rek. v. Godschalk Oom hr. van Wijngaerde Rentm. Generael 16 Nov. 1438—19 Juni 1439 fo. 63 verso vindt men uitgaven v. Bodeloonen.

It. Jan van de List, de bode, weder gesent was tot in Zeelant aan Jan van Renesse dat hij bij de rade comen soude, hem gegeven .... v s. xd.

voirs. anbestorven sijn van sijne(n) vader, gelegen in onsen lande van Zeelant, van onss. wege(n) antastet ende doet bruijcken ende bouwen in onsen name tot der meester oirbair ende profijt. Ende die rente(n) vervalle(n) ende profijte(n), dair aff comende, upneemt ende ontfaēt, om ons dair aff goede getrouwe rekeninge en bewijsinge te doen, durende tot onser weder seggen. In oirc. datu(m) up ten eersten dach in April Anno xxxvij St. Cursum curi(ae).

Fol. 219.

Geleijde der Vrouwe van Renesse eñ Jan van Renesse van Zuyle(n) hoir(en) Z.

Up te(n) xxiijst dach in Junio anno xxxviij is geleijde geg(even) Vrouw Reex van Zuylen Vrouwe van Renesse eñ Jan van Renesse van Zuylen hoiren zn mit xii p(er)sone(n) tot hem die geen vyande noch ballinge(n) en syn ons genad(igen) Hee(r) van Bourgoñ. noch sijne lande verplich te wesen te weeren eñ te keere(n), o(ver) al in den lande van Holl(a)nt van Zeel(a)nt eñ van Vrieslñt, duren(de) tot Kersavont toe naistc. off hieren binnen viij dage

Fol. 219.

Up te selve dach eñ jaer (23 Juni 1438) was bevolen mit mijns genadigs He(re)n plackaet allen den ondersaten in den p(aro)chien van Oistende, Oedinskercke ende Venningen geseten ond(er) meer ander(en) woirde(n) dat zy Jan van Renisse van Zuylen, He(re)n Jans van Renisse joncste zoon, daer moeder off is vrou Reex van Zuylen, vrouw van Renisse, ontf(angen) soude(n) voir hae(re)n Heer eñ hun doen alle dat zy He(re)n Jan van Oistende voir hem gedaen hadde(n) en zy van rechts wege(n) sculd(igh) ware(n) te doen, na costume des lants van Zeelandt. *Des was die selve ondersaten in de selve br(ief) bevolen dat sy in gemeene [geenre ?] wys Jan van Renesse voirs. noch nyem(a)nt anders wtreyken ende sey(n)de(n) eenige rente(n)* van de(n) tiende(n), moelne(n), visscherye(n) ende ander(en) goede(n) tot der heerlicheijt ende ambochte voirs. behoerende, die verschene(n) syn of noch verschyne(n) sullen, voir der tijt dat mijn genadigen heer hun ander beveel dair off gedaen sal hebben mit syne(n) opene(n) brieve(n) Ende off yemant hieren-

boven enich gelt yemande wtreijcke(n) eñ gave(n), dat en soude die geen betalinge wese(n) en myn genadige heer soude hem dat anderwerve doen afnemen [1]).

Fol. 219verso.

Op ten xxiijsten dach in Junio Anno xxxvij heeft mijn genadigen Heer belieft ende geconsenteert, dat Jan van Renisse van Zuylen, Heer Jans van Renisse joncste zn., mits hoire(n) versoecke van sulcke(n) leengoede als hij van onsen genadige(n) he(er) sculd(igh) is te leen te houde(n), gelegen in de(n) p(aro)chien van Oistende, Oedenskercke ende Vinningen niet verbuere(n) noch versume(n), en sal, durende toe dat die selve Jan van Renisse tot syne(n) mondige(n) jaere(n) gecome(n) sal wesen.

III.

Vier jaren nog duurde het alvorens een eind kwam aan dit langdurig proces, gedurende welken tijd Jan van Renesse, sterk dat de Hertog hem niet op het Stichtsche gebied kon aantasten,

[1]) Men is geneigd uit deze aanhaling uit het Memoriael bouck de gevolgtrekking te maken, dat de bij brieven van 1 April 1437 aangetaste goederen van Jan van Renesse aan diens jongeren broeder zijn geschonken. Dit stemt overeen met de rekening van Hendrik van Borselen van der Vere, a°. 1438/39, waarin op f° 12 verso in Oedekijnskk. en Vinningen vermeld staat: „Heer Jan van Oistende, dat meheer Jan van Renisse van Zuijlen is, heer Jans K. K. van Renesse van Rijnauwen." In de 4° rekening van Jan Quevin, Rentm. v. Bewest. Schelde, a°. 1444/45, dus na afloop van het door Jan v. Renesse gevoerde proces over Wulven, komt in Oostende, Oedekinskerke en Vinningen voor, nevens Jan van Renesse van Suijlen, Jan van Renesse van Wulven en heeft dus deze laatste, zijn hem van zijn vader aanbestorven goederen, teruggekregen. Het eenige, dat ons weerhoudt deze veronderstelling geheel te onderschrijven, is, dat in bovengenoemde rekening van Hendrik van Borselen op f°. 44 vermeld staat: „Mijn genadige heer heeft *vercocht* Jan van Renisse en van Zulen, joncste sone hr. Jans van Renauwe, VIJCVJ sm amb. dat her Jan van Oestende was", terwijl Hertog Philips Jan van Renesse van Zuilen in September 1440 verlijdt (waarschijnlijk bij zijn meerderjarigheid) met de leengoederen, hem aangekomen en bestorven van Jan van Renesse van Rijnauwen, die zijn vader placht te houden en voorts nog met de leengoederen, die hij van den Hertog *gekocht* had van Jan van Oosteinde *in het laatst van zijn leven.* (Reg. Ph. A. f°. 158).

rustig op Wulven bleef, doch tijdens die jaren zijn renten in Zeeland dan ook moest derven. In 1441 eindelijk berust Renesse er in zich te verantwoorden voor een raad van 12 mannen. Of deze gedeeltelijke capitulatie te wijten is aan het optreden van Willem van Lalaing Heere van Binguicourt, in Maart 1441 als Stadhouder van Holland en Zeeland aangesteld, in wiens handen hij zijn zaak stelt, en op wiens humaniteit meer te rekenen viel dan op die van den Heer van Santes, dit blijft slechts een suppositie [1]), in alle gevallen heeft deze tegemoetkoming aan de wenschen van zijn leenheer hem niet alleen het bezit van Wulven, maar ook de teruggave van zijn goederen gewaarborgd.

V. Memoriael bouck 1438—41 Roerende van den Huyze tot Wulven gelegen in de(n) Sticht van Vtrecht.

Also mijn genadigen Hee(r) van Bourgoñ zeker aansprake mynt te hebben tot den huyze van Wulve(n) mit sine(n) toebehoeren die men lange jaren van der graeflicheyt van Hollant te leen gehouden heeft, die Jan van Renisse besit eñ oic van dat die selve Jan dair in tegens mynen genadigen He(er) gebruct soude hebben. So sijn gecome(n) voir mine(n) heer van Binguicourt, gouverneur van Hollant, die voirn. Jan van Renesse eñ Joncfrou Lutgaert, Balthasars dochter van Buyren siin geechte wijf ende hebben geloift eñ gewilkoirt an hande(n) mijns h(er)en van Binguicourts tot wat tijde hij als gouverneur van den huyze mit sinen toebehoe(re)n

---

[1]) Aanleiding tot deze veronderstelling vind ik in hetgeen Wagenaar in Deel II p. 3 en 4 zegt: „Hugo van Lannoi, heer van Santes, die in 't jaar 1433 in de plaats van Frank van Borselen, Stadhouder geworden was, hadt volkomen voldaan aan de inzigten van Hertog Philips, en de Hoekschen zoover buiten allen bewind weeten te houden, dat zij zich reppen noch roeren durfden. 't Land scheen dan inwendig in rust, totdat Lannoi in 't jaar 1440, opgevolgd werdt door Willem van Lalaing heer van Binguicourt. Deez' was ook wel der Kabeljauwsche zijde toegedaan, doch begon allengskens de Hoekschen te begunstigen. Het huwelijk zijner dochter Yolende met Reinoud, heer van Brederode, gaf hiertoe aanleiding" enz. Jan van Renesse's vader was het hoofd der Lichtenbergers in Utrecht, welke partij dezelfde belangen had als de Hoekschen in Holland. Jan van Wulven zal dus ook wel hiertoe gerekend moeten worden.

hun luyde mit rechte toespreeck, dat sij voir hem in den name van minen genadige(n) he(eren) te rechte sulle(n) eñ voir xii mannen der graeflicheyt van Holl(a)nt off meer, die sij mit redene(n) niet wraken en mogen ende come(n) terstont te rechte, als sij die vermaent sulle wesen, ende dair dulden ende volcome(n) wes hun luden dair of mit rechte gesijth sal werden Ende waert sake dat mijn Heer van Binguicourt binnen den tӯt dat hij gouverneur sij. mitten mannen hun niet te rechte en mande, so sulle(n) Jan ende sijn wijf voirn. dan ongehouden ende quijt bleve(n) van den wilkoire eñ gelofte, die sij mine(n) He(er) van Binguicourt, als voorscr. staet, gedaen hebben.

Ende hier up *heeft mijn Heer van Binguicourt* in den name van minen genadige(n) Heer *Jan Renysse*, als voicht van sine(n) wijve voirn., *die voirs. goede verleyt*, behoudelic mine(n) genadige(n) Hee(r) eñ ene(n) ygelike(n) sijns rechts. Gedaen voir mine(n) Hee(r) van Binguicourt, He(re)n Geryt van Zyl, die abt van Sinte Pouwels tUtr., Boudiin van Zwieten en Jan van der Mye, den xix^{ste} dach in September Anno XLI [1]).

. . . .

Waarschijnlijk is de zaak tijdens het bestuur van Willem van Lalaing hangende gebleven en heeft deze Jan van Renesse niet voor den Raad gedaagd, toen echter in 1445 Gosewijn de Wilde als stadhouder optrad, submitteert Jan op 28 November van dat jaar de verschillen, die hij over de bezitting van het huis en de goederen van Wulven met den Hertog had, aan den president en den Raad van Holland [2]). Wederom bleef de zaak eenige jaren in de portefeuille, maar zooals wij reeds aanteekenden, werden hem zijn goederen in Zeeland teruggegeven en niet alleen in Vinningen, maar eveneens in Baarland. Jan Quevin, rentmeester van Bewester Schelde, vermeldt in zijn 4^{e} rekening, a^{0} 1444/45, de navolgende leden van het geslacht van Renesse, die in Baarland bezittingen hadden: Frederik van Renesse van Rijnauwen, Jan van Renesse

[1]) 1442. Ludgard van Beieren Johans wijff van Renesse wordt beleend met Wulven. Col. Booth n°. 833 1° suppl. Catal. v. Mr. S. Muller Fzn.

[2]) Reg. Memoriael I.

van Wulven, Jan van Renesse van Zuijlen, Henric, Jan en Clais van Renesse van der Burch. Dat hij in deze rekening vermeld staat als Renesse van Wulven, doet ons veronderstellen, dat 's Hertogs toorn bekoeld was en uit het feit, dat bij den dood van Lutgaerde van Bueren, haar zoon Jan van Renesse met het huis, hofstede en land te Wulven, hem van zijn moeder aanbestorven, beleend wordt, mits dat het 's Hertogs open huis blijve, maken wij op, dat Jan van Renesse zegevierend uit den twist met zijn leenheer te voorschijn is gekomen. Deze beleening had plaats op 9 Juni 1452 [1]) op een oogenblik, dat noch Jan, noch zijn zoon de vruchten van hun overwinning konden plukken, aangezien hij op dat oogenblik als banneling in het Oversticht vertoefde, waar hij zich onder eede en onder verbeuring zijner goederen „aan geen syde des Ysselen in dat landt van Vollenhoven" had teruggetrokken „en nimmer meer uytten Gestichte aldaer te scheiden die wijle dat wij leven zullen" [2]). Deze verbanning had plaats naar aanleiding van een twist, in 1448 ontstaan tusschen Rudolf van Diepholt, Bisschop van Utrecht, met de stedelijke regeering van die stad over het heffen der zoogenaamde „mergengelden". In dezen twist zijn betrokken geweest, behalve Jan en zijn broeder Frederik, Reinoud van Brederode, Jacob van Gaasbeeck en vele anderen. De Bisschop zelf werd in een volksoploop gewond, hetgeen Jan van Renesse in zijn zoenbrief (waarbij hij zoogenaamd vrijwillig in ballingschap gaat) bekent „daer die Hooch geboren Vorst ende Vader, mijn voorsz. Heere, om gewont ende geslagen is in 't welcke ik mij bekenne dat mede gedaen te hebben, met willen, wercke en daden". Deze brief van 1449, waarin hij zich Johan van Renesse van Wulven noemt, is geheel eensluidend aan dien van „Frederic van Renesse van Rijnouwen sciltknaep" in datzelfden jaar op Saterdag na den Sonnendage invocavit (8 Mrt) uitgegeven [1]). In dezen laatsten brief

---

[1]) Perk. Reg. Principium.

[2]) Uit een brief uitgegeven door Ant. Mathaeus de jur. gladij. Cap. XXIV pag. 410.

[3]) Reg. Montfoort A 130.

zegt Frederic: „Voirt al wairt sake dat ic off Jan myn broeder ons wouden laten duncken of voirtsetten, dat wy na doode Jacobs, Here tot Gaesbeke, dan enich rechte off toe seggen te hebben tot Wijc te Duerstede ende Abcoude" enz., hetgeen woordelijk in den brief van Jan voorkomt met verandering van den naam zijns broeders. Ook Jan van Renesse van Zuylen is om deze redenen verbannen, deze verklaart zich echter onschuldig [2]), „also ick my daer inne onschuldich segge"; hem wordt dan ook meerder vrijheid in zijn ballingschap gegeven, daar hij zich mag ophouden in 't Oversticht, in Duytsland, in Westfalen of elders, als hij zich maar niet in de Staten van den Bisschop en van den Hertog waagt. Na den dood van Rudolf van Diepholt en den daarop gevoerden twist over den Bisschopszetel tusschen Gijsbert v. Brederode en David van Bourgondië, werden in September 1455 de ballingen teruggeroepen.

Jan van Renesse kwam dus toen op Wulven terug, dat hem na eenige jaren persoonlijk werd verlijd, waarschijnlijk nà het overlijden van zijn zoon Jan in 1467; op 6 April draagt hij namelijk Wulven op aan Hertog Philips en ontvangt het van hem wederom in leen [3]) en op den volgenden dag schenkt hij de kleinere helft van dit goed als duwarie aan zijn tweede vrouw „Joncvrou Margrieten, Jans dochter van Amerongen" [4]).

Zoo was dan Jan na vele wederwaardigheden voor goed in het bezit van Wulven gekomen, welk leen gedurende meerdere generaties in het geslacht van Renesse is gebleven.

Utrecht. J. W. DES TOMBE.

---

[1]) Brief uitgegeven door Ant. Mathaeus Analectorum T. IX p. 439.

[2]) Register et Finis f° 6. (Utr.).

[3]) Ibid. en Coll. Booth n°. 833 van den 1e suppl. Catal. Mr. S. Muller Fzn. f 179.

KERKGESCHIEDENIS.

HERVORMDE PREDIKANTEN TE PRINSENHAGE.

1648—1895.

Anno 1648 is in den Hage (oudtijds Mertensheim) thans Princenhage neffens andere van de Baronye de reformatie aengestelt:

1. Ds Lampe, beroepen door Classis Breda, komende uit Pouderoye, en is den 22 Aug. 1652 vertrokken naer Obdam (1652 eerste Kerkeraed o. a. de Clercq als subst. secretaris en mr Anthony Losecatij als ouderling.)
2. Johannes Paul, predikant tot Baerle Nassau, bevestigd 2 Juni 1653 en afgetreden 1657.
3. Ds Johannes Dabelius van 1657—1672.
4. Ds Mauritius Rognac werd ± 1676 krankzinnig en gezonden naer Delft tot beterschap, waarop tot hulpprediker onder opzicht van Classis Breda is aengesteld: Johannes van Verhelden (?) S.S. min. candt.
5. Ds Hermanus van Essen uit Prinsland, van 26 Juli 1676—5 Juni 1679 (vertrokken als predikant naer Rozendael).

   Den 29 Nov. 1676 werd door de Kerkerade bevonden, dat sedert het vertrek van Ds Paul in 1657—1672 niemant eenig gedoopt kint heeft aengeteekend; ook het litmatenboek was tot 1676 niet in orde. Den 11 April 1676 aenkoop van twee silvere bekers voor 't Avontmaal ad 56 guldens, in plaats van de twee glazen. Den 13 Juni 1677 gratis aenkoop van een tafellaken bij van Laer, houder van een Bank van leening tot Breda.
6. Ds David van Krombrugge is door ds Ingland den 3 Sept. 1679 bevestigd. De Kerkeraad adresseerde zich nl. tot Zijne Hoogheid die Prince van Oranje, dat hare plaats met een bequam ordinaris leeraar voorzien mogt worden en alsoo

kwam deze David van Krombrugge. SS. min. cand. indertijd paedogoog van het twaalftal Edd. Jongelingen tot Purmerend. Den 16 Jan. 1679 werd acte opgemaakt, dat Rijsbergen niet in combinatie bediend hoefde. Voorn. predikant is tot Delfshaven beroepen den 20 Aug. 1680, doch was onmondig — de betrekkelijke wet is toen gebracht van 25 op 22 jaar, daarop is den 5 Jan. 1681 de approbatie van Classis Delft gevolgd.

7. Gerardus, Jeremias Step, pred^t^. tot Everdingen in de Graefschap Cuylenborgh en bevestigd 29 Juni door D^s^. H. van Essen (onder dezen predikant werd een paapsch-organist benoemd tot groot verdriet van den dominé) is beroepen in Aug. 1695 naar Willemstadt en daarheen vertrokken.
8. Johannes Junius S.S. Min. Cand^t^. in den Vreeze des Heeren beroepen, volgens acte Zijner Kon. Majesteit van Groot-Brittannie, Willem III. — Dit beroep geschiedde ten overstaan van 2 predikanten uit Classis Breda, goedgekeurd door den Magistraat van den Haghe en Classis Breda en werden bevestigd door Isedorius Santvoort pred. tot Ginneken 18 Sept. 1695 (Anno 1702) beroep aengenomen tot Loenen (?) of Laeren (?)
9. D^s^. Ernest Ludovicus Diederix (acte van Kon. Maj. van Groot-Brittannie ald. 16 Nov. 1702) met oplegging der handen door Jeremias Mees pred. tot Etten. Is den 6 April 1711 ber. te Hulst. Consulenten: D^os^. Tylemans en Lenttrinck te Zundert.
10. D^s^. L. te Winkel uit Nieuw Vosmeer ber. 16 Juni 1711 bev. door Joh. van Cuylenborgh pred^t^. tot Rozendael — vertrokken naer Etten in 1718.
11. Tiberius Arnoldi, proponent, bev. 5 Juli 1718 door Michiel Arnoldi pred. tot Haarlem.
12. Anno 1722 verschijnt *eensklaps* D^s^. Pijzel (niets naders daaromtrent vermeld gevonden). In Dec. 1722 heeft de Kerkeraad hem gevraagd maar één keer per dag te preeken, omdat de dagen zoo kort waren. (Den 14 Dec. 1722, bepa-

ling, „dat het Avontmaal vóór den orgel in den boezem der kerk bediend moest worden").

Anno 1724 is voor het eerst als Rentmeester van het legaat „ad pios usus", wijlen des heeren Jan van Putte, (waaronder zich landerijen te Zevenbergen en Etten bevonden) vermeld Adriaan Bachs. Van af dezen tijd, tot het einde dier eeuw gaven de successievelijke kostors: Jan van Bueren, Frisekolk en Osman wegens hun ergerlijk gedrag, zoowel in als buiten dienst, herhaaldelijk aanleiding tot klachten van den predikant en kerkeraad — die, ten dien tijde tot 1807 — niets daartegen bleken te kunnen uitrichten. Krachtens hunne aanstelling waren deze kosters aan den Prins en aan de Magistraat bepaaldelijk gehoorzaamheid verschuldigd.

Bij acte 5 Jan. 1755, huwelijksvoorstel van Ds. Samuel Hoeuft D. M., predikant tot Breda, geb. te Dordt en Jacoba Elisabeth dochter van den v. n. predikant Pijzel geb. 1 Aug. 1733 te 's-Gravenhage. Den 14 Aug. 1764 krijgt deze dominé eene beroerte en accordeert de Hertog van Brunswijk, (als administrateur van den Prins), Ds. C. van den Broek, tot adjunct op 400 gulden 's jaars. D.D. 20 Sept. 1764 is Ds. Pijzel overleden en door den v. n. Adjunct

13. opgevolgd (ongeveer in dien tijd waren of werden de n. v. kerkeraadsleden verkozen: Secretaris Lotsy, Lauta van Aysma, J. Schlöszer, F. Hurtault, Luitenant George Ulbo van Schwarem, J. R. Brandt e. a.). Den 21 Nov. 1793 is Ds. C. v. d. Broek overleden.

(Vacature waargenomen door Ds. van Kempen te Breda.)

14. opgevolgd den 3 Jan. 1796 door R. van den Broek, adjunct predt. te Ginneken en bevestigd door J. J. Hofstede, predikant te Breda.

9 Juni 1798 allereerste bespreking onder pastoor Vlamings ten huize van den predikant om de Groote of Protestantenkerk in handen te krijgen van de Roomsch K. partij. De koopsom liep tusschen de *f* 15100 en *f* 18250 — de partijen accordeerden volstrekt niet — daarop is den 26 Juni 1798

de kerk verzegeld geworden. Den 5 Juli werden door den predikant, na langdurig verzet, de sleutels aan het R. K. Kerkbestuur overhandigd. Dit nam den 7 Juli de kerk voor goed in bezit, (waarvan 8 Juli publicatie plaats vond) waarop protest is gevolgd. Ten laatste werd de koopsom bepaald op *f* 16675, en zou 't kerkhof met scheidspalen worden afgedeeld.

De Pastoor kon geen gebouw voor eene hulpkerk aan de Hervormden afstaan, daar de R. K. Gemeente geene particuliere gebouwen bezat; maar wel een plaats om er eene te bouwen, waarvoor zij dan subsidie zouden geven, mits, zich het recht voorbehoudende, om het gebouw tegen uitbetaling van 't aandeel in den bouw te naasten. Op dit voorstel werd door en namens de 100 Hervormden niet ingegaan. Eindelijk werd den 27 Nov. 1800 door het Wetgevend Lichaam uitgemaakt dat het kerkgebouw voor goed aan de R. Katholieken zou komen en de pastorie nà 1 Mei 1801.

Taxatie als volgt:

Kerk en pastorie en waarden.	*f*	16675
Kerkhof	„	514
Vaste of onroerende goederen	„	1070
Kapitaal der gelden en renten	„	1289 — 7 — 8
Orgel	„	150
Kleed	„	40
af schulden *f* 1400, Renten *f* 125 — Resto	*f*	18213 — 7 — 8

In evenredigheid van 97 Hervormden met 25 Lutherschen tegen 3804 Katholieken, werd deze afkoopsom groot *f* 453 en 9 stuivers.

Na 1 Mei 1801—1803 is godsdienstoefening en pastorie gehouden in een huis, voorloopig gehuurd van den Heer Derieux. Den 10 Oct[r]. 1802 is door den predikant Van den Broek een beroep aangenomen te Besoyen (consulent D[s]. J. W. Nadler uit Leur). Den 6 Nov. 1802 eerste voorstel tot bouwing eener nieuwe kerk.

15. D[s]. R. H. van Altena uit Kattendijke beroepen en aange-

nomen 7 Jan. 1803. -- Den 9en Maart 1803 Koopcontract tusschen den Kerkenraad en den heer Derieux, betreffende het genoemde huis nabij de Groote kerk.

In den jare 1805 is alle moeite aangewend om uit den geldnood te geraken. — Zoo werden arme goederen verkocht en een vergeefsch request aan de Hoogmogenden der Bataafsche Gemeenebest gericht tot het houden van eene geldnegotiatie bij wijze van loterij, toen n.l. eene landscollecte vruchteloos bleek. Vervolgens werd den 9 Jan. 1807 bepaald dat de zitplaatsen betaald moesten worden.

18 Nov. 1807 wettelijke mededeeling dat de kerkeraad voortaan voorzangers, kosters enz. zelve zou mogen aanstellen, waarop voor het eerst benoemd is: Theodorus Pasqué, schoolmeester op de Beek.

Op eene vergadering werd dd. 16 April 1809 bij Resolutie van den Landdrost van Brabant bekend gemaakt dat Z. M. de Koning van Holland, Lodewijk Napoleon, de plaats en kerk bezoeken zou. Van deze gelegenheid maakte Ds van Altena gebruik om Z. M. over het gemis der verloren kerk en pastorie te onderhouden, waarop den 4 Mei 1809 een Koninklijk besluit, genomen te Bergen-op-Zoom, bepaalde, dat aan de Herv. gemeente van den Hage een som van 7000 guldens tot het bouwen eener kerk geschonken werd. Den 13 Mei 1809 werd ook het gemeentebestuur aangeschreven, om de Hervormden behulpzaam te zijn in 't kiezen van locaal en terrein, zullende dezelve tot sieraad der Gemeente zijn. Door Molenberg, meester metselaar te Breda, is toen eene berekening van kosten gemaakt.

Den 5 Juni 1811 is Ds van Altena beroepen te Domburg, waarna de gemeente 3 jaar herderloos bleef.

16. Opgevolgd door Jacob Antonie van Asperen propt Classis Breda van 25 Augustus 1814 tot 8 Sept. 1816 (beroepen te Beesterzwaag.)

17. Den 25 November 1816 is ingevolge acte van collatie van Z. M. den Koning van Holland Ds A. N. van Pellecom,

predt buiten dienst te Schiedam, alhier beroepen en bevestigd.

Bij K. B. van 9 Sept. 1817 n° 22, genomen te Brussel, is door Prins Willem van Oranje bepaald dat eene subsidie van *f* 7000 toegewezen zal worden voor den bouw eener kerk met pastorie te Prinsenhage en zulks in verband met de nog niet uitbetaalde som door Lodewijk Napoleon bij Z. M. besluit dd. van 4 Bloeimaand 1809 n° 1 reeds toegekend (wèl is dd. 1 Aug. 1809 door de Rekenkamer eene ordonnantie van *f* 3500 en in April 1810, 2 elk à *f* 1750 verleend, doch wegens betaalbaarstelling in recepissen heeft men den bouw niet kunnen beginnen). Bij Z. M. bezoek aan de stad Breda 2/3 October 1817 is den predkt van Pellecom audientie verleend en aan den Prins de dank der Herv. gemeente overgebracht. In verband met de schuldvordering des heeren J. M. Derieux (wonende op Vredenhof te Maarsen) wiens huis alhier voor kerk en pastorie was ingericht, heeft men onder goedkeuring *f* 4500 van de *f* 7000 schuld afgedaan, — zoodat slechts *f* 2500 overbleef.

De Conducteur bij de Waterstaat N. Plomp berekende dat het totaal bedrag minstens *f* 6120 groot zou moeten zijn; daartoe waren de geldmiddelen niet toereikend, evenmin de Diaconiefondsen, die zelve suppleering behoefden uit het van Putte-legaat „ad pios usus". (In 1818 bedroeg die opbrengst ± 600, thans eens zooveel) om niet langer verstoken te blijven van bouwterrein, richtte men zich den 29 Juni 1818 tot Z. M. den Koning, om weer in 't bezit te mogen komen van den grooten tuin achter de voormalige groote Protestanten-kerk, eermaals ten dienste van den predikant — daarna door het bestuur der Domeinen verhuurd — doch dit voorstel is niet aangenomen. Inmiddels werd de kerkeraad geautoriseerd tot openbare aanbesteding over te gaan en werd J. van den Meijdenberg, timmerman te Leur, voor *f* 6144 de minste inschrijver, waarop is voorgesteld dat het Z. M. mocht behagen, dat het Rijk het tekortkomende mocht suppleeren. Tot aller teleurstelling bleek

uit missive van den Directeur-Generaal Van Pallandt van Keppel — dd. 7 Aug. 1818 — dat o. a. de aanbesteding niet kon worden geapprobeerd, vermits Z. M. geene vrijheid vond om nog eene extra-subsidie boven het resteerende te verleenen en onder voorstel de pastorie dan ten behoeve der kerk te gelde te maken. Den 15 Nov. 1818 verklaarde de Conducteur, dat hij wel kans zag om den bouw voor *f* 1800 à *f* 2000 minder te voltooien, mits afmetingen en versieringen gewijzigd werden en dat bepaaldelijk gebruik zou zijn te maken van de oude Benthemer steenen, waarmede het ter plaatse af te breken koetshuis gebouwd was, (dit perceel behoorde aan en belendde ten oosten de pastorie.) Door welwillend intermediair van den predikant wist deze zijnen vader Ds J. van Pellecom te Schiedam te bewegen dat Z.E.W. de ontbrekende *f* 2000 aan de kerk ter leen gaf, onder aflossing van *f* 100 per jaar (waarvan acte dd. 9 Octr 1819 ten overstaan van openbaar Notaris H. C. L. van Schwarem).

Den 24 Nov. 1818 vond belijdenis en bevestiging plaats van den Weleerw. heer Wilhelmus Haneveer, R. K. Priester, die daarop als Hervormde naar Coutich (prov. Antwerpen) vertrokken is. Terwijl door v. n. J. v. d. Meijdenberg te Leur, onder opzicht van v. n. Conducteur bij de Waterstaat en Openbare Werken met den bouw een aanvang werd gemaakt, werd den heer J. D. Janssen, Secretaris en adviseur bij het Departement van den Hervormden eeredienst te 's-Gravenhage de eerste steenlegging voorgesteld — doch om der wille van zijne ambtsbezigheden niet aanvaard — waarop den vader van den predikant een dergelijk voorstel is gedaan, dat welwillend is aangenomen.

Den 22 Maart 1819 werd vergadering en maaltijd gehouden ten huize van de fam. Van Pellecom, waarbij waren uitgenoodigd: A. F. Goudriaan, Ridder O. N. Leeuw en van 't Legioen van Eer, Inspecteur Generaal van 's Rijks Waterstaat en Publieke Werken; De Charon, plaatselijk Majoor te Breda, representeerende den commandant dier stad en vesting,

P. van Raden, W. van Volkom en D. Terveer, predikanten te Breda, de twee eerstgen. in qualiteit van leden van 't classicaal bestuur, voorts de kerkeraadsleden: B. Scholten, T. Pasqué, C. Knoest en H. Becker. De eerste steenlegging vond plaats door Jacobus Pellecom, leeraar der Herv. gemeente te Schiedam en de 2e door den Jongenheer Jacobus Petrus Eliza van Pellecom, oudste zoontje van den predikant, een en ander onder het voordragen van een toepasselijk gedicht.

Zondag 26 Sept. van 't zelfde jaar vond de laatste godsdienstoefening in de rechter pastoriekamer plaats onder tekst: Johannes XIV : 31. (Laat ons van hier gaan) en op Donderdag 30 Sept. de 1e godsdienstoefening ten 3 ure in 't nieuw in te wijden kerkgebouw, waarvan men nu ± 20 jaren verstoken was gebleven. De vlag wapperde van den toren onder een tot 3 maal toe herhaald klokgelui, en keurige muziek van den Colonel der Nassausche troupes, te Breda in garnizoen, deed zich hooren. De predikant had een gezang vervaardigd en hield eene redevoering over Lucas XIX : 46. (Mijn huis is een huis des gebeds). Aanwezig waren: de Burgemeester der plaats, de Colonel-Commandant der stad en vesting Breda, de commissie van 't classicaal bestuur te Breda, onder J. La Lau, praesis en predt. te Bergen op Zoom. Ds. P. van Raden, Scriba, Ds. W. van Volkom, voorts Ds. J. van Pellecom te Schiedam, Ds. D. Terveer te Breda, Ds. R. van den Broek voorheen alhier, Ds. J. A. Berkhoff te Oosterhout, Ds. A. Christiaanse te Ginneken, Ds. G. Kamerman te Leur, Ds. H. J. Krom te Oudenbosch en Ds. de Klover, Evang. Luthersch predt. te Breda.

Na afloop schonk Ds. Jacob v. Pellecom een klok voor den toren en werden later kerk en pastorie ad 20 mille tegen brandschade verzekerd (de 3 lindeboomen voor de pastorie zijn het eigendom der Herv. gemeente, zij staan er met permissie van de Directie der Waterstaat).

Bij K. B. d.d. 11 Nov. 1822 is 't tractement van dezen predikant gebracht van *f* 660 op *f* 700.

14 Jan. 1825 huwelijk van Abraham Nicolaas van Pellecom met Elisabeth Wuyster wed. de Groot Schimmel te Ginneken.

21 Nov. 1827 werden pogingen gedaan om weer een orgel te verkrijgen.

1 Jan. 1829 Resolutie, houdende verbod om te begraven in kerkgebouwen en in de nabijheid daarvan voor plaatsen boven de 1000 zielen.

15 Jan. 1833 maakte de predikant noode bekend dat hij ingevolge collatie van Z. M. den Koning een beroep had aangenomen naar Geertruidenberg en zulks wenschte aan te nemen ten gevolge van zeer ernstige, later te omschrijven redenen, en is voorts bij Z. M. besluit d.d. 4 Oct. 1833 no. 11 Ds. J. A. van Asperen predt. te Hooge Zwaluwe tot opvolger benoemd (Consulent Ds. D. Terveer te Breda).

18. Tijdens de onlusten in 1830 werden o. a. op 1 Nov. gedurende tijdelijke uithuizigheid van de familie van Pellecom in de pastorie ingekwartierd: de Luitenant der Grenadiers H. Hardenberg, neef van Mevrouw v. Pelt, geb. Hardenberg, en Kolonel Klerck, Commandant van 't Corps en later weer 75 grenadiers, die tot grievend verdriet van den predikant huis en inboedel niet weinig havenden of vernielden. Bij Z. M. besluit is den 10 Oct. 1835 dientengevolge eene schadeloosstelling van *f* 1500 verleend geworden.

In Nov. 1846 koopt de kerk een nieuw orgel, hetgeen den 9 Jan. 1887 door het tegenwoordige vervangen is — zoomede de preekstoel. — Na 32 jaar voor de gemeente werkzaam te zijn geweest, vroeg en verkreeg Ds van Asperen den 11 Maart 1866 zijn emeritaat.

19. Opgevolgd door Ds J. M. Cordes, Candt bij 't prov. Kerkbestr van Gelderland van 1 Sept. 1866—28 Juli 1872.

(DD. 21 Maart 1869 schenkt de Heer Gevers alhier, aan de kerk 2 nieuwe zilveren Avondmaalschotels en dito offerbussen).

(Consulent Ds S. H. Boele te Zundert).

20. Ds J. Kuijlman, Candt tot den H. D. bij 't prov. Kerkbestuur

in Friesland van 10 Nov. 1872—27 Juli 1879 (beroepen te Delft).
(Consulent Ds N. Caro te Zundert).

21. Ds C. J. Lammerink Cand. tot den H. D. van 25 Jan. 1880—29 Mei 1882 (ber. te Sluis).
Consulent Ds J. C. C. Abbing te Zundert.

22. Ds J. J. Eigeman, predt te Mijdrecht 31 Mei 1883—27 Sept. 1885 (ber. te Hengeloo).
Consulent Ds J. G. Kam te Leur.

23. Dr A. C. J. van Maasdijk, predikant te Katwijk aan Zee van 4 Juli 1886—10 Maart 1895 (consulent Ds Zübli te

24. Zundert) en is den 16en Juni 1895 alhier bevestigd Ds H. E. Vinke, predikant uit Tricht.

TERVEER.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Fenna Mastenbroek. — Deze in der tijd bekende schrijfster was eene dochter van Pieter Mastenbroek (geb. te Blokzijl 17 Jan. 1759 en † te Sneek 10 Jan. 1829), die op 22 April 1784 te Sneek gehuwd was met Janneke ten Cate (geb. te Sneek 14 Febr. 1760 en aldaar † 21 April 1830). Hare grootouders van vaderskant waren Jacob M. en Evertje Voerman, die van moederszij Teunis ten C. en Fennigje Hesselink. Haar vader was op 6 Sept. 1782 te S. burger geworden, en heeft er later verschillende betrekkingen bekleed. Over het jaar van haar geboorte en sterven loopen de meeningen bij verschillende schrijvers nogal uiteen: Frederiks en van den Branden, Biogr. Woordenboek en Regt, Beroemde Personen zeggen: geb. 16 Maart 1788, † 3 Oct. 1829; Kobus en de Rivecourt, Biogr. Woordenb.: geb. 1791, † 1829 op 38-jarigen leeftijd; A. J. van der Aa, Aardrk. Woordenb.: † 3 Oct. 1836; Friesche Volksalmanak: † 3 Oct. 1826; terwijl de Algem. Kunst- en letterbode (1826) in een correspondentie uit Sneek van 3 Oct. geeft: Heden overleed alhier op ruim 38 jarigen leeftijd . . . F. M.

In het Geboorteboek der Doopsgezinde Gemeente op het *Singel* te S. (er was ook zulk eene gemeente op het Kleinzand) staat opgeteekend, dat zij aldaar op 16 Maart 1787 is geboren den 20 Maart 1808 gedoopt en † 3 Oct. 1826. Daarentegen extraheer ik uit het sterfteregister van den Burg. Stand van 1826: dat zij „oud 38 jaren, zonder bedrijf, woonachtig en geboren te S., ongehuwde dochter van Pieter Mastenbroek en Janneke ten Cate, echtelieden, op den 3den October des nam. te half drie ure, in het huis, staande te Sneek, wijk 1 n° 108 is overleden. Blijkbaar is dus oud 38 jaren een lapsus; dit volgt ook uit het Register der Familienamen van 1811, waarin de volgende akte is opgenomen:

Voor ons Maire der gemeente S. Canton Sneek, Arrond. S. Dép. Vriesland, gecompareerd zijnde Pieter Mastenbroek, wonende te S. heeft dezelve verklaard, dat hij aanneemt den naam van *Masten broek* voor Familienaam en dat hij heeft 5 kinderen (o. a. Fen-

nichjen oud 24 jaar) en heeft deze met ons vertekend den 16en Dec. 1811. (get. H. Beck).

Ik neem dus aan, dat zij werd geboren te S. op 16 Maart 1787 en aldaar op 3 Oct. 1826 overleed.

Hoe komen nu Kobus en de Rivecourt er toe als jaar van geboorte ook 1791 en van sterven 1829 op te geven? Er heeft hier eene verwarring van namen plaats gehad. Pieter M. had behalve Fenna nog 4 andere kinderen: Teuna (waarschijnlijk genoemd naar haar grootvader van moederzij) Jacob, Teunis en Jantje. Nu werd Teuna op 7 Jan. 1791 geboren († 27 Juni 1884) en Jantje geb. den 1en Mei 1800, overleed op 1 Juni 1829.

Ik zou over een en ander niet zoo uitgeweid hebben, ware mij onlangs niet verzocht den juisten datum van geboorte en sterven van Fenna Mastenbroek op te geven, omdat de opgaven daaromtrent zoo verschillen.

Sneek. MR M. C. NIJLAND.

Haas eten, is dan blijkens *Navr* XLVII, 375, zich als een bloodaard gedragen; *hazevreter* = bloodaard. Maar hiermee is de uitdrukking niet *verklaard*. Een haas is bloode; die eigenschap wordt dan verondersteld over te gaan op dengene die een haas eet. Maar *waarom* dit? Van iemand, die kreeft eet, is 't toch niet bewezen, dat hij juist den kreeftengang behoeft te gaan; iemand, die schildpadsoep gebruikt, heeft daarom toch nog geen schildpaddennatuur (= heeft aan zichzelf, is zichzelf genoeg), iemand die veel houdt van garnalenbroodjes heeft daarom nog geene bizonder korte memorie. Om welke reden noemt derhalve het volk een bloodaard een *hazevreter?* Of is dit grilligheid in 't spraakgebruik? Mij dunkt er zit meer achter. JAC. A.

Louwa, Ned. dichter. — Welke werken en welke biografische bijzonderheden zijn er bekend van den volgens Van der Aa bekenden Zuid-Nederl. dichter Louwa, bloeiende in de helft der vorige eeuw? TERVEER.

J. Louwa was geen Zd doch een Nd-Nederlander, blijkens zijn lofdicht voor prins Willem IV. RED.

EEN AMSTERDAMSCHE COURANT VAN 1650.

Sedert de belangrijke studie van Mr. Sautijn Kluit over de Amsterdamsche Couranten in de *Bijdr. v. Vad. geschied.*, N. R. Dl. V, weten wij, dat er in de 17de eeuw te Amsterdam, behalve de Courant bij Broer Jans, ook nog eene verscheen bij Jan van Hilten in de Beursstraat „in de Geborduyrde Hantschoen", die aanvankelijk gedrukt werd bij de Wed. van Joris Veseler en haar opvolger, maar later door Van Hilten op zijne eigene drukkerij ter perse werd gelegd. Mr. Sautijn Kluit had van die „Courante uyt Italien ende Duytschlant", zooals de titel luidde, nummers uit de jaren 1626, 1639, 1646 en 1648 onder de oogen gehad. Voor mij ligt thans eene Courant, verschenen 1 Oct. 1650, N° 40, die tusschen pamfletten uit dien tijd verscholen zat. Het kleinfolio blaadje, dat denzelfden titel draagt, bevat berichten uit Barcelona, Venetië, Basel, Bourges, Rheims, Londen, Parijs en Keulen, alsmede uit het leger van den aartshertog Leopold, alle uit September. De hoofdinhoud vormt de „Copye van een missive van den Generael Cromwel uyt Dunbare aan Willem Lenthel" van 14 Sept. en nog een brief uit Cromwel's leger van den 15den.

Niet zonder belang zijn enkele boekhandelaars-advertentiën aan het einde. Cornelis de Leeuw, „boeckverkoper en musicijn" op het Water over de Korenbeurs, adverteert de Psalmen van Datheen in 4° en 32° „seer nut om in 't kort de psalmen wel te leren singen, seer dienst'lijck om het onordelijck singhen in Godes kerkke wech te nemen". Voorts is bij hem te bekomen het „N.-Testament met het Psalmboek van Datheen in 12° van Mr. Jacob van Enkhuysen", een onbekend auteur. — De Wed. van Marten Jansz. Brant „in Compagnie met Abraham Meynaertsz. van den Burg by Jan Roon Poortstoorn in de gereformeerde Catechismus", uit welk adres de opgaven van Ledeboer (*De boekdrukkers* enz. *in N.-Nederland*) aangevuld kunnen worden, adverteert Henr. Gheldorpius „Keerkans der gheveinsde victory van Jodorus Kedt Jesuyt, in syn misnoemde

eerkrans der Catholyke waerheyt naaktelyk vertoont", een geschrift in het *Biogr. Wrdb. d. Nederl.* niet vermeld. — Gerrit Willemse adverteert eene vertaling van Livius en Gillis Dircksz. Boner, „boeckverkoper, voorsangher van de Noorder kerk, in de Angelierstraet in de Lympot", door Ledeboer niet opgegeven, „De verklaring van den Heidelbergschen Catechismus van Corn. Korstens". Deze Korstens of Christiaensz. stierf reeds in 1582 als predikant te Delftshaven. Deze zijne verklaring van den Catechismus werd eerst na zijn dood in 1598 door den predikant van Valkenburg Willem Vinck uitgegeven. Deze nieuwe oplage van Boner doet vermoeden, dat het boek vrij wat drukken beleefde en zeer in trek is geweest.

H. C. ROGGE.

Eieren kiezen voor zijn geld, zoete broodjes bakken, in zijne schelp kruipen, toegeven, met zijne schade tot minlijke vereffening komen, uit vrees voor grooter schade of last. Waarop doelde oorspronkelijk die spreekwijs?

JAC. A.

KUNSTGESCHIEDENIS.

REMBRANDT BEOORDEELD IN HET BEGIN DEZER EEUW.

De belangstellenden in de Nederl. schilderkunst zullen met genoegen uit de dagbladen vernomen hebben, dat de Parijsche kunsthandelaar Sedelmeyer het stoute en kostbare plan aandurft, al de bekende schilderijen van Rembrandt in plaat te doen brengen, waarbij de tekst wordt geschreven door Dr. W. Bode, Directeur van het Museum te Berlijn, met medewerking van Dr. C. Hofstede de Groot, Directeur van het Rijks-Prentenkabinet te Amsterdam. Dit trio Rembrandt-kenners waarborgt ons een standaardwerk, met pracht van platen en allerbelangrijksten tekst, den grooten meester volkomen waardig. Mag men zich hierover verheugen, toch blijft het jammer, dat de enorme kosten aan de uitvoering verbonden, het werk zoo hoog in prijs maken, dat alléén gefortuneerde Rembrandt-vereerders een exemplaar kunnen aanschaffen.

Dat over dezen meester niet altijd zoo gunstig is gedacht, ja zijn genie langen tijd is verkleind, is ieder, die geen vreemdeling in Jerusalem is, bekend. Eerst in 't begin dezer eeuw kwam daarin verandering en sedert bleef de belangstelling aanwassen tot de kracht van glorie en heerlijkheid, die men thans aan den grooten meester toekent.

Van die minder gunstige beoordeeling en miskenning profiteerden met goed gevolg de buitenlanders; ze kochten wat ze konden loskrijgen en dat ging vrij gemakkelijk; 's meesters werken werden verschacherd — ons volk is immers een handeldrijvende natie — voor een prijsje, met het beschamend gevolg, dat zijn vaderland van zijne ruim 350 schilderijen er hoogstens nog 20 bezit. Gelukkig dat een paar zijner voornaamste penseel-voortbrengselen eigendom van Amsterdam zijn. Waren ze in handen van particulieren geweest, van de honderd kansen negen-en-negentig, dat ze reeds voor een eeuw of anderhalf „uitgevoerd" waren. Wij moeten ons dan ver-

genoegen met de allesbehalve verheffende gedachte, dat ze in eene buitenlandsche verzameling naast andere stukken van den meester de eereplaats innamen.

Het oordeel over Rembrandt, dat wij laten volgen, is van den bekenden Bosschen kunstschilder Quirinus van Amelsfoort (1760—1820); het is een napraten wat anderen reeds lang voor hem gezegd hebben. Wij mogen er wel bijvoegen door mannen, die, eensdeels door afgunst en anderdeels door niet voldoende kennis voor een oordeel uit te spreken, veel beter gedaan hadden te zwijgen; ze zouden dan geen mal figuur geslagen hebben. Men mag dus aan 't geschrijf van Van Amelsfoort geen waarde toekennen. Ik deel het alleen mede om der curiositeitswille, als een nagalm wat er vroeger zooal over Rembrandt is gedacht, gezegd en geschreven. Volgens Van Amelsfoort is Rubens de grootste meester in de schilderkunst, die nog door niemand — ook geen buitenlanders — overtroffen is. Hij noemt hem „een goddelijk scheppend genie, welke alléén het leven en spraak geven mist, om zijne beeltenissen van het doek in de waereld te doen stappen". Blijkens aanteekeningen van zijne hand (onder mijne berusting) moet Van Amelsfoort op zijne „reysjes en uytstapjes in de Noordelijke en Zuydelijke Nederlanden en een gedeelte van Vrankrijk en Duitsland" vele schilderstukken gezien hebben.

Jammer genoeg heeft hij niet opgeteekend wat hij en waar hij ze zag, zijne aanteekeningen zouden dan voor de kunstgeschiedenis zeer interessant zijn. Nu zijn ze meerendeels curieus en meer niet.

Rotterdam. CH. C. V. VERREYT.

„Daar zijn sommigen welke de konstgewrogten van Rembrant op een lijn willen stellen als van Rubbens, maar dat is naar mijn opinie ten onrechte. Deze konstenaar heeft zonder tegenspraak schoone schilderijen gemaakt, maar zulk een groot meester als Rubbens is hij in geen geval geweest.

Ik heb daarvan onderscheidene gezien bij mijne reysjes en uytstapjes, zoodat ik daarover wel kan oordeelen. Wat mij daarbij

trof, is het groot onderscheid tusschen de twee konstenaars. Bij Rubbens het egte vrolijke zonligt in vollen glans, bij Rembrant meestentijd een half donker of een mysterieus ligt, hetwelk geen zonligt is en schoon mag zijn in sommige tafereelen, maar zeker niet overal op zijn plaats mag heeten.

Daar hebt ge zijn groot stuk t'Amsterdam, bekend onder den vreemden naam van de Nagtwagt [1]. Hoe men daaraan komt, begrijp ik niet. Op dat doek is het alles behalven nagt. Rembrant heeft daarop afgebeeld een troep schutters, welke schijnen te gaan prijs- of vogelschieten. Een paar van die mannen heeft hij in een schel zonnetje gezet, de rest bijna in den donker. Ik zeg daar zonnetje, maar dat is geen zonligt gelijk men het ziet, maar een mysterieus ligt. Wanneer men die opgedrilde mannen wegdenkt en men stelde daarvoor in plaats de gedaanteverwisseling van Christus op den berg Thabor, een Kersnagt of een andere heylige handeling, dan zou dat ligt magnifiek mogen heeten, maar bij de Amsterdamsche feestvierende schutters is het misplaatst. Deze mannen zijn zulke brave boontjes niet geweest voor ze in een ligt te schilderen of het heylige personen zijn.

Rubbens zou dat zoo niet gedaan hebben; hij had de mannen onder een zonneschijntje geplaatst als wij met de oogen zien, en zeker zooveel niet weggestopt in den donker als op dat doek.

Hetwelk ik in Rembrant ook moet afkeuren, zijn de door hem geschilderde naaktheden; wat zijn dat leelijke plompe onbehouwen wijven; zouden t'Amsterdam geen schooner modellen zijn te bekomen geweest. Ik kan dat moeyelijk gelooven. Daar zijn toch waaragtig altoos aardige meiskens genoeg geweest voor wat te verdienen. Hij verraadt daardoor weinig goeden smaak.

Vergelijk daarbij eens de schoone naaktheden van Rubbens, met hun volle welgevormde en gezonde ligchamen, blank poezelig vel. in een woord bekoorlijke en magnifieke vrouwen, welke elke man graag een ten egtgenoote en gezellin zoude wenschen voor den

[1]) De zoogenaamde Nachtwacht of Corporaalschap van kapitein Frans Banning Cocq, was bij het begin dezer eeuw geplaatst in de kleine krijgsraadkamer van het Stadhuis (sedert 1808 Koninklijk Paleis) en is thans in het Rijks-Museum.

weg des levens af te wandelen. Integendeel zou men geen der leelijke plompe wijven begeeren, welke Rembrant op het doek smeet.

Vooral voor een konstenaar, diens smaak niet verbasterd is, zijn het egte leelijke Venussen.

Wanneer men dat alles met een onpartijdig oog aanschouwt, zal men moeten toestemmen, dat Rubbens daarbij verre de kroon spant. Zoo gaat het ook bij de Bijbelsche tafereelen: Rembrant geeft egte jooden met geele tronies, zonder iets edels of verheffends in weezen of uyterlijk, hoewel onder die natie veele edele typen gevonden worden, gestooken in een vreemdsoortige kleedij.

Stelt daarnaast eens dergelijke onderwerpen van Rubbens: daar mannen en vrouwen, gewoone mensen van vlees en bloed, maar iets edels en verheffends hebbende in hun geheele persoon, gelijk wij ons deze vroome en heylige mannen en vrouwen met de oogen des geloofs voorstellen.

Het eenige daarbij Rembrant Rubbens evenaart, misschien in een paar voorbijstreeft, is volgens mijne opinie, zijn portretten; dezen zijn zeer kragtig en uyterst natuurlijk van uytdrukking, maar bij sommigen forceert hij weer het ligt, door het te laten schijnen daar het volgens den aanleg der schilderij niet moest zijn, of door het mysterieus ligt, daar ik boven van sprak, hetwelk alléén past bij de beeltenis van een heylig persoon of handeling, maar niet bij een gewoon mensenkind.

Groot talent en meesterschap kan men Rembrant niet ontzeggen, maar zulk één als Rubbens is hij niet. Dat is een goddelijk scheppend genie, welke alléén het leven en spraak geven mist, om zijne beeltenissen van het doek in de waereld te doen stappen."

Jongensportret door den ouden Wassenberg geschilderd. — Een kenner zeide er van: „Het is een portret door den ouden Wassenberg geschilderd, denkelijk tusschen 1710 en 1720. Merk of jaartal heb ik niet kunnen vinden. Het kind (met roode baret met witte struisveer), met een blauwen lap omhangen, zit op een rood kussen, en zoo 't schijnt op een bordes."

Is bekend wien dit portret voorstelt? Q. N.

GESCHIEDENIS.

DE ZEESLAG BIJ KAMPERDUIN.

Den 11en October a.s. zal het een eeuw geleden zijn, dat de voor ons zoo noodlottige zeeslag bij Kamperduin plaats vond, hetgeen mij op het denkbeeld heeft gebracht, een en ander met betrekking tot die actie te publiceeren.

In de eerste plaats zij hier een staat van dienst medegedeeld van den Vice-Admiraal de Winter, die in moeilijke tijdsomstandigheden het vaderland gediend heeft en wiens levensloop als vlootvoogd, hoewel veelbewogen, toch ook als niet minder belangrijk moet worden erkend.

Johan Willem de Winter werd den 1sten April 1761 te Kampen geboren uit het huwelijk van Johannes Christophel en Anna Elisabeth Dresselius. Reeds in 1770, dus op 9jarigen leeftijd, werd Johan Willem cadet der artillerie; sous-lieut. in 1773, bij de koloniale troepen; Luit.-Ordinair-ter-zee 11 April 1780, in welken rang hij den slag bij Doggersbank op „den Erfprins" den 5en Aug. 1781 bijwoonde. In 1787 verliet de W. den zeedienst en nam dienst onder de waardgelders. Deze lotsverwisseling was slechts van korten duur, want door de herstelling van het stadhouderschap zag de W. zich om zijn patriotische gevoelens genoodzaakt de wijk naar Frankrijk te nemen.

Eigenaardig is wel een, naar een handschrift ontleende, memorie waarin de W. zijn diensten in den vreemde aanbiedt en die als curiositeit hier zij ingevlecht. Zij luidt aldus:

Mémoire remise à la Municipalité et au Commandant de la ville Dunkerke.

Messieurs!

Vu le moment critique dans laquelle l'Etat se trouve, nous officiers Hollandais Breveté au Service de France qui sont à Dunkirque et Soldoyés par la Nation,

nous avons cru de notre devoir de prouver notre zèle et attachement, à ce fin nous nous sommes praesentés au Général de Boistel Commandant de la Garnison et l'ont prié quand il le jugera nécessaire de nous vouloir employer comme volontaires dans les Grenadiers des Chasseurs de Ligne, quand ils prendront les armes.

Dunkirque, le 24 Juin 1791.

w. g. B. Kip.
„ „ J. W. de Winter.
„ „ J. Godefroy.
„ „ G. J. van Persijn.
„ „ de Pouthier.

In 1795 zien we de W. als Brigade-Generaal met Daendels bij het leger van Pichegru in ons land terugkeeren. In die hoedanigheid verscheen hij in Januari van hetzelfde jaar voor den Helder, waar met zijn voorkennis, ingevolge de orders van het Bataafsche Bewind, de overgave reeds had plaats gehad van de in het Nieuwe Diep ingevroren Bataafsche vloot aan een vooruit gezonden detachement Huzaren onder bevel van den bataljonscommandant Lahure.

Den 12en Maart 1795 werd hij commandant van een Bataafsch oorlogsschip, Adjudant-Generaal bij het Comité van Marine en drie maanden later, den 26 Juni, Vice-Admiraal en opperbevelhebber der vloot.

Door zijn ijver wist hij tal van krachtdadige maatregelen door te drijven om 's lands vloot in menig opzicht uit haar verval op te heffen, doch nimmer heeft hij de ongelukkige gevolgen kunnen vergoeden, die zijn voortgevloeid uit de casseering of licentiëering van het vroeger korps der zeemacht en bovendien bewees hij al spoedig, bij den rampzaligen zeeslag bij Kamperduin 11 Oct. 1797, dat hij ten eenemale niet berekend was voor de zware taak van opperbevelhebber der vloot.

De Winter mag in dien slag hebben uitgemunt door persoonlijke moed, hij moge zijn admiraalschip de Vrijheid niet eer hebben overgegeven dan nadat het als het ware reddeloos was geschoten en een groot gedeelte der officieren en verdere equipage gesneuveld of gekwetst was; ten eenemaal heeft het hem daarbij ont-

broken aan het beleid van een vlootvoogd. Niettemin werd hij, als krijgsgevangene in Engeland aangekomen, met de meeste onderscheiding ontvangen en wachtte hem na zijn terugkeer in het vaderland, in December 1797, te Amsterdam een ontvangst als had hij een roemrijke overwinning behaald. De hooge zeekrijgsraad sprak hem vrij, waarna men hem andermaal het opperbevel der zeemacht opdroeg. In 1802 werd de W. hiervan tijdelijk ontheven tot het doen van een kruistocht in de Middellandsche Zee. Hij liet de vloot veel manoeuvreeren en was streng in de uitoefening der discipline; de officieren, die onder hem dienden en ouder dan hij in leeftijd waren, gewaagden steeds met lof over zijn tact, ijver en bekwaamheid. In 1805 was hij Inspecteur der zeemacht. Koning Lodewijk schonk hem 15 Aug. 1808 den titel van Maarschalk en verhief hem tot Graaf van Huessen. Tijdens de landing der Engelschen op het eiland Walcheren in 1809 nam de W. maatregelen tot verdediging der Zeeuwsche stroomen, doch werd, waarschijnlijk op aandrang van het Fransche bewind, een tijdlang vervangen door den Vice Admiraal VerHuëll en eerst in zijn commando hersteld nadat het gevaar geweken was. Toen in 1810 de Hertog van Reggie met zijn leger voor de poorten van Amsterdam verscheen, was het in de hoofdstad nogal woelig gesteld. De rust werd echter geen oogenblik verstoord, hetgeen grootendeels aan de Winter's invloed te danken was, die de gemoederen der Amsterdamsche volksklassen vóór den intocht der franschen troepen tot bedaren wist te brengen.

Na de inlijving werd de W. belast met het afnemen van den eed van getrouwheid van alle officieren en equipages der schepen die zich te Texel, te Amsterdam en te Hellevoetsluis bevonden, nadat hij zelf reeds vooraf in Franschen dienst was overgegaan. Hij overleed te Parijs, waarheen hij zich voor dienstzaken had begeven, den 2en Juni 1812.

Daar Keizer Napoleon hem zijn vertrouwen had geschonken, keurde hij de W. de eer waardig, dat zijn stoffelijk overschot met groote statie in het Pantheon werd bijgezet. Zijn grafschrift luidt:

Isala, nascentem, morientem Sequana vidit.

De Ysel schonk hem licht, de Seine zag hem sterven.

In de St. Nicolaaskerk te Kampen wordt in een sierlijk bewerkte urn het hart van de Winter bewaard, dat den 1 Aug. 1821 uit Parijs is overgebracht.

Vervolgens voeg ik hieraan toe een manuscript [1]) over den zeeslag van 11 Oct. 1797, dat, hoewel partijdig geschreven, mij belangrijk genoeg voorkomt in zijn geheel te doen volgen. Het is afkomstig van een hooggeacht oud-zeëofficier, die na de licenciëering van het Marine-personeel in 1795 niet meer in het actieve korps zeeofficieren is teruggekeerd.

Consideratiën op de Missive van de Winter, aan 't Comité de Marine.

Nadat de Winter opgeeft het ontdekken van de Engl. Vloot, in het formeeren van zijn Linie van Bataille over B. Boord met S. Boords Halsen toe, (en die zelfs slecht geformeerd was) eenige omstandigheden als van de Zee, Wind, en de slegte bezeildheid van sommige scheepen, dat te weeggebracht hebbende, zegt hij met pleizier te zien, dat de vijand door de arrière-guarde zijner Linie heenen zeylde, en daar om sein deed aan 't schip welke de Vloot leijdde, van zeil te minderen, in de verwachting zijnde dat de andere scheepen op zoude sluiten.

Hier moet geremarqueerd worden, dat men meest altoos een diergelijk sein doet, namelijk van te sluiten, zooveel mogelijk, vóórdat de Linie gebrooken is, doch niet na dien tijd. En van welke scheepen van de Linie kon de adm. verwachten dat zij zouden opsluiten? Het groote gedeelte van zijne arrière-guarde was reeds geëngageerd of afgesneeden. De getuigenis van den Adm. zal dus een raadsel moeten blijven, totdat zij met bondige reedenen beter al zijn opgehelderd. Bijaldien de Winter, ziende dat de vijand zijne arrière-guarde van 't gros der Vloot afscheurde, en zich daarmede engageerden, onmiddelijk zijne avant-guarde, door de

[1]) Enkele zinnen zijn daarin omgezet, en enkele woorden er ingelascht moeten worden om de lezing te verduidelijken.

Contre-marsch had laten wenden, had deze ongetwijfeld de vijandelijke arrière-guarde of Corps de Bataille, dewelke alstoen nog niet in 't gevecht gekomen was, kunnen attaqueren, en het gevecht had in weinigen tijd generaal geweest, en men had niet behoeven te blijven wachten om geattaqueerd te worden [1]) tot men de arrière-guarde genoegzaam van zijn vloot vernield of genomen en daardoor de overmacht des vijands considérable vermeerderd had. Het nalaten van bedoelde Manoeuvre die zoo zeer tot ons voordeel kon geleid hebben, werpt naar mij toeschijnt verdenking op de tacticale kunde van den Adm. de Winter.

Insgelijks zoude men kunnen reflecteeren, dat de Winter zich alleen vergenoegt heeft om in Linie zijn vijand af te wachten en zonder de minste manoeuvres tot een betere positie als andersinds te inclineeren [2]).

Het is genoeg bekend, dat men, zoo niet geheel en al, voor eenigen tijd tenminste een gevecht kan vermijden, en daardoor zoo niet een betere positie, optineerende, den vijand ophoud; doch het schijnt dat hij, admiraal niet veel gevreesd moet hebben voor 's vijands overmacht, daar hij zich alleen vergenoegd heeft, met zijn Linie van Bataille ter directie en meerder beleyd aan den vijandelijken admiraal overlaat, hem de keuze latende of hij zich formeeren wilde, hetzij te loefwaard of aan leij van de Bataafsche vloot dan wel of hij door de thans gebruikelijke, en nu sedert twee oorlogen aangenomen manier der Engl. van door onze Linie heenen wilde zeilen, om daardoor confusie te verwekken en een gedeelte der Linie af te snijden.

[1]) Het waren de Staten-Generaal, de Vrijheid en de 4 schepen der voorhoede die goed aaneengesloten de vijandelijke vloot afwachtten. Deze orde werd echter spoedig verbroken, want Duncan hield met zijn vlaggeschip „the Venerabe" 74st. achter de Staten-Generaal om, waardoor Story tusschen 2 vijandelijke schepen geraakte, die elk nog geen scheepslengte van hem aflagen. Backer Dirks, de Ned. Zeemacht blz. 72.

[2]) Het doorbreken van de linie was voor de Winter zeer onverwacht, daar hij vermeende, dat de vijand, evenals in den slag bij Doggersbank, langs de linie zou loopen, en de vloot uitsluitend te loefwaart zou aantasten. De Jonge, Zeewezen V. blz. 419.

Het boven gemelde sein dan van zeil minderen, voor de Cerberus [1]) als leyder van de linie schijnt het eenigste zijn geweest dat gedurende de Actie door den adm. gedaan is. Een later sein namelijk, 't welk hij wilde doen, toen hem de vlaggenlijntjes uit de hand weggeschoten werden, om eenige scheepen tot zijn hulp te roepen, is niet ten uitvoer gebracht. Dat het intusschen noodzakelijk is geweest toont ten klaarste aan, dat zich eenige scheepen [2]) gedurende de actie van 't gros der vloot verwijderd hadden; waarbij diene dat de admiraal zegt, dat hij de zelve heen zag zeylen. Vervolgens zegt hij adm. van omsingeld te zijn geworden door eene groote overmacht, het vallen van de masten etc., hem genoodzaakt heeft zich over te geven. Nu is het almede een punt van groote bedenking, of het wel de ontegensprekelijke plicht van een admiraal is, om alleen zijn eer en reputatic als braaf te willen souteneeren mogelijk een 50 brave matrozen heeft laten sneuvelen, die zich zoo wel hadden gekweten en hun schip zonder tusschenpoozing langer dan twee uren meer dan kloekmoedig gedependeert hadden [3]). Zoude de adm. de Winter niet verantwoord geweest

---

[1]) De commandant van de Cerberus, die beweerde dat van „De Vrijheid" voor de achterste schepen sein was gedaan om de voorste te hulp te komen, verliet na een zeer kortstondig gevecht met een vijandelijk schip de linie. Hierdoor geraakte de Jupiter tusschen 2 vijandelijke schepen, waarbij zich later nog een derde voegde. De Jonge V, blz. 331.

[2]) De Staten-Generaal geraakte uit de linie en ver beneden den wind aan lij, de Wassenaar, een log schip, moest zich overgeven, en de Batavier toog op de vlucht. De Winter hoopte dat de Schout b. N. Bloys v. Treslong de ontstane ruimte zou aanvullen met de Brutus, de Leyden en de Mars. De laatste had veel geleden, de beide anderen waren slechts op een afstand en alleen te loevert aangetast. Aangezien de wind te half drie uur naar het noorden liep, konden die bodems zich bezwaarlijk aansluiten. De W. besloot toen zelf achter de „Mars" te komen. Terwijl hij daartoe pogingen aanwendde, schoot de „Director" 64 st. hem den grooten mast en den fokkemast overboord en daarna den bazaanmast. Nog een wijle zijn masteloozen bodem tegen den vuurgordel verdedigende en geen uitzicht op redding hebbende, moest de W. zich tusschen 3 uur en half vier overgeven. Omstreeks dienzelfden tijd geraakten ook de Delft, de Alkmaar, de Tjerk Hiddes de Vries en de Gelijkheid in 's vijands handen.

[3]) Op de Vrijheid sneuvelden 58 man, het getal gekwetsten bedroeg 98.

zijn, indien hij met het vallen zijner masten zich had overgegeven, daar hij zelfs opgeeft het verlies van meerder dan 6 linieschepen en het wegzeijlen van de overigen voor dat zijne masten gevallen waren en dus zijne linie tot op de helft gesmolten en buiten zijn hulp was. De braafheid van een chef kan nooit een punt van deliberatie uitmaken. Men moet veronderstellen, dat 's lands overheid, die een admiraal-en-chef voor hare vloot verkiest, nooit twijfelen zal aan zijne dapperheid. Neen dapperheid is het niet alleen wat men in een adm. en chef requireert. Het requireert tacticale kundigheden, die den admiraal zooveel mogelijk van zijn vloot doet partij trekken door doeltreffende manoeuvres, en daar door zijn vijand groote afbreuk en zijn land het meeste dienst aanbrengt. Of een adm. en chef een half uur langer vecht, nadat zijne masten gevallen, zijn halve equipage gesmolten is en zich al genoegzaam alleen vechtende bevindt, is eer een trek van wanhoop dan van een chef, wiens bedaardheid en beleid zijn karakter moet uitmaken; nog gezwegen dat het weinig prouveert voor zijn menschlievendheid.

In 't einde zijner brief komt hieraan echter een schaduw voor den dag, waar de Winter alle de weduwen, wezen en gevangenen in de attentie van 't comité der Marine recommandeert, zij zijn het zeeker waard, en te braaf en te trouw, om door een chef aangevoerd geweest te zijn, aan wien hun leven helaas, maar al te weinig was toevertrouwd.

Ingevolge de opgaaf der Eng. Adm. van 16 Oct. 1797 bestond de Eng. vloot in 7 schepen à 74, 7 à 64, 2 à 54, daar onze bestaande was uit 4 schepen à 76, 7 à 68, 4 à 56, met een fregat van 44 stukken 36 en 12 ponden caliber en 400 man, een verschil makende ten voordeel der Engelschen van 34 stukken canon [1]), en 1140 man, 't welk verschil met alle onpartijdigheid beschouwd, zeker te gering is om in den tijd van een groote twee uur 9 linie-

---

[1]) De Bataafsche vloot had totaal 1034 stukken, de Britsche 1064 stukken geschut, wier schepen beter bezeild waren dan de onze.

schepen en een fregat van 44 stukken te verliezen, [1]) dus moest hier uit opgemaakt worden, dat 's lands vloot roekeloos gewaagd is geworden aan onkunde, confusie en vrees en dat nooit zoo een schande aan de Nederlandsche vlag is overkomen als op den ongelukkigen dag van 11 Oct. 1797.

Ten slotte laat ik hier een uittreksel uit de Bataafsche Courant van 15 Juli 1800 volgen, bevattende eene toelichting van den toestand van het Vice-Admiraalschip in den slag.

Het volgende kan ten bewijze dienen, dat men in deeze Regeering niet onopmerkzaam is, omtrent edele en stoutmoedige daaden, welken in oogenblikken van gevaar niet zelden van de hoogste aangelegenheid zijn; en dat men zulks weet te erkennen ook aan die classe der Burgeren, wier bedrijven veelal ongemerkt schijnen over het hoofd te worden gezien.

's Lands Schip „De Vrijheid", aan welks boord de Vice-Admiraal de Winter 's lands vloot commandeerde, was in den slag van 11 October 1797, door meer dan 20 schoten onder water doorboord: de Pompkettingen waren gebroken, en het water groeide in den volgenden nacht tegen het uitbalyen aan.

In dien hoogen nood had een der matroozen de stoutheid, om tot driemalen toe de gebroken kettingen, door 10 à 11 voeten met bloed, kruid, smeer, bier enz. vermengd water, op te duiken, en alzoo de Pompen te redden, waarvan menschelijker wijze het behoud van de overgeblevenen der braave scheepelingen heeft afgehangen.

De agent der Marine, zig op gisteren ter rhede van Helvoet bevindende, ter monstering van de aldaar liggende 's lands schepen, heeft aan dien Matroos, na de uitwisseling uit zijne krijgsgevangenschap zig weder aldaar in 's Lands dienst bevindende, onder anderen, ter hand gesteld eene wigtige zilveren zak-Tabaksdoos, met de keurige afbeelding van voorn. schip in gemelden toestand 'er op gegraveerd, en met dit bijschrift:

---

[1]) Twee daarvan bereikten de havens niet. De Delft zonk, het fregat Monnikendam strandde en sloeg uiteen.

De Vrijheid vocht verwoed zich mast- en reddeloos,
En werdt voor zinken pas bevrijd door een Matroos,
Die dood'lijk vuur trotseerde, en dreigend water tartte,
Dat MAURITS WILHELM leeve in elk gevoelig harte!

Al moge de ramp van Kamperduin worden verzacht door het feit, onze zeelieden de aloude Hollandsche dapperheid handhaafden, de vernedering dat de vloot toenmaals op ellendige wijze geslagen werd blijft ten eeuwigen dage rusten op het roekeloos optreden van het Comité van Marine.

Vrijenban-bij-Delft. C. GIJSBERTI HODENPIJL.

1812.

J. E. WILDEMAN,

HOOFDINGENIEUR VAN DEN WATERSTAAT CONTRA DEN PREFECT VAN HET DEPARTEMENT VAN DE MONDEN VAN DEN IJSSEL.

Kort vóór den dood van onzen betreurden Mr. J. Dirks, zond ik der Redactie van de „Vrije Fries" eene bijdrage handelend over mijn grootvader, den in 1833 overleden generaal-majoor J. E. Wildeman.

Van hem, van wien I. H. Hoeufft zong:

„Frisia quem Natum, Civem Germanus et Anglus,
Tota Ducem coluit Patria, Breda Patrem;
Mortuus hoc Urbis (Latium nam carmen amabas)
Tristitiae Latio carmine pignus habe."

wilde ik eene kleine episode uit zijn leven aan de vergetelheid ontrukken, en vond aanleiding in zijn te Harlingen geboren worden (25 Sept. 1770), dit kleine opstel aan het genoemd Friesch orgaan aan te bieden. Mr. Dirks antwoordde mij welwillend, dat in eene volgende redactie-vergadering mijn voorstel ter tafel zou worden gebracht en ik op zijn stem kon rekenen.

De bijna gelijktijdige plotselinge sterfgevallen van Mr. Dirks en

den toenmaligen secretaris van het Friesch Genootschap waren ongetwijfeld oorzaak, dat ook de administratie van dat Genootschap eenigszins in het ongereede geraakte. — Tenminste tot heden is mijn h.s. met bijlagen spoorloos verdwenen. — Een onderzoek bij de familie van Mr. Dirks, een dito bij het bestuur van het Friesch Genootschap, een dito bij den uitgever der „Vrije Fries", leidde tot geen ander resultaat, dan dat men mij welwillend mededeelde, dat het bedoelde h.s. niet te vinden was.

Met dit h.s. gingen tevens een paar brieven verloren, die in nauw verband staande tot het te releveeren feit, thans slechts kunnen worden aangehaald voor zoover mijn geheugen den inhoud daarvan kon bewaren.

Niettemin geloof ik toch te mogen aannemen, dat het volgende, voor zoover het de origineele correspondentie betreft, aanspraak mag maken als behoorend tot de „curiosa" uit den voor ons land zoo treurigen tijd, toen menig hooggeplaatste zich niet durfde verzetten tegen het ons opgedrongen gezag, of het zou wagen, de uitvoering van een bevel op te schorten, tot door de hoogste macht dienaangaande zou worden beslist.

Het grootst gedeelte der ambtenaren wist zich gemakkelijk in de overheersching te schikken, en onder de hoogstgeplaatsten waren er in dien tijd velen, die het kunstje, om met alle winden mee te draaien, uitstekend verstonden.

Juist deze laatsten waren bij de herstelling van het Oranjegezag de eersten om hun wettigen vorst te huldigen, terwijl zij kort te voren niet geschroomd hadden, den Keizer en zijn bestuur op alle mogelijke wijzen te vleien en naar de oogen te zien.

Voor menschen met een onafhankelijk karakter was zulk een toestand verre van aangenaam. De willekeur, die de ambtenaren van den machtigen Keizer trachtten toe te passen, vond niet bij iedereen gereedelijk ingang.

Vreemd is het dus niet, dat iemand met de door Prof. Bosscha [1]) geschetste inborst, en de omstandigheid, dat hij slechts met weerzin

[1]) Militaire Spectator 1835 (III, 155 e. v.).

een bestuur diende, dat hem, echt oranjeklant als hij was, moest tegenstaan, geen willekeurige handelingen duldde en daarom onverdroten voor zijne meening uitkwam.

Wildeman, die, na behoord te hebben tot het hoopje getrouwen, in Engeland de Hollandsche brigade uitmakende, in 1812 met den rang van Kapitein was gelicentieerd, werd in 1814 aangesteld tot Departementaal Ingenieur van den Waterstaat, twee jaar later tot Inspecteur in het 6° district, terwijl bij de vereeniging met Frankrijk dien titel werd veranderd in Ingénieur-en-Chef du Corps des Ponts et Chaussées.

Het is in deze betrekking, dat hij met den Prefect en den Intendant de l'Intérieur, in eene minder aangename briefwisseling trad, waarvan het einde was, dat hij, de Hoofd-Ingenieur, werd in 't gelijk gesteld. Wat was de oorzaak?

De Prefect schijnt aan den Hoofd-Ingenieur werkzaamheden te hebben opgedragen, die volgens meening van den laatste buiten het kader vielen van de gewone dienstverrichtingen der ingenieurs van den Waterstaat.

Dientengevolge beklaagde [1]) zich deze bij den Intendant de l'Intérieur, die den 31 Februari aan den Prefect terugschreef, dat hij de meening van den Hoofd-Ingenieur niet deelde.

De verdere afwikkeling der zaak vindt men in de volgende brieven.

1e Division.
4 Février 1812.
N°. 6.

Le Chevalier de l'Empire, Membre de la Légion d'Honneur et de l'Ordre de l'Union, Préfet du Département des Bouches de l'Issel.

Vu la lettre de M. l'Intendant de l'Intérieur du 31 dernier n°. 512 enregistrée le 3 courant n°. 16, contenant qu'il ne connaissait d'autre génie civil que le corps impérial des Ponts et Chaussées;

---

[1]) Deze brieven zijn verloren gegaan.

qu'il lui semblait que la distinction que M. l'Ingénieur en Chef de ce Département cherche à établir à cet égard n'est pas fondée: que d'après l'art. 13 du décrêt du 7 fructidor An 12, bulletin des lois, n°. 61, tome 4 de la 4e Série, que les Ingénieurs en Chef doivent exécuter ou faire exécuter ceux des travaux, auxquels ils ont été commus par les Loix, et qu'ils peuvent aussi être chargés sur la demande des Préfets et sous l'approbation de M. le Directeur-général d'exécuter ou faire exécuter des travaux, étrangers aux ponts et chaussées, mais dépendans de l'administration publique, et de celle des Départemens et Communes, sauf conformement à l'art. 75 du même décrêt, le remboursement de leurs frais de voyages et autres dépenses et des honoraires proportionnés à leur travail; que ces dispositions lui semblaient devoir servir à M. le Préfet ainsi qu'à M. l'Ingénieur en Chef de règle.

ARRÊTÉ.

1°.

Le contenu de cette lettre sera porté à la connaissance de M. l'Ingénieur en Chef du département avec invitation d'envoyer dans le délay de trois semaines un devis estimatif des instrumens nécessaires pour l'exécution des arrets criminels, ordonnés par l'art. 2 du réglement du 3 octobre, consistant:

1°. En un grand échafaud pour les exécutions à mort avec son réservoir doublé en plomb.

2°. En un petit échafaud pour les expositions.

3°. En une machine à décapiter avec ses assessoires.

4°. En poteaux pour les expositions.

5°. En carcans avec leurs boulons, écroux, chaînes et cadenas.

6°. En un billot.

2°.

Il vous transmettra dans le délai prescrit en double expédition un plan d'abonnement annuel pour l'entretien, les réparations, le transport, le placement et le déplacement des instrumens nécessaires aux exécutions, le transport des condamnés, etc.

3°.

Ampliation du présent arrêté sera dépêchée à M. le Procureur Impérial criminel dans ce Département et à M. l'Ingénieur en Chef, avec un extrait du réglement précité pour son information.

Zwolle, le 4e Février 1812.

Le Préfet,
(get.) P. HOFSTEDE.

De Hoofd-Ingenieur Wildeman meende hierop aan den Prefect 't volgende te moeten berichten:

Ponts et Chaussées.
N°. 65.

L'Ingénieur en Chef du
Service des Ponts et Chaussées.
à
Monsieur le Chevalier Préfet.

Zwolle, ce 9 Février 1812.

Monsieur le Préfet

Le contenu d'une lettre de Mr l'Intendant de l'Intérieur du 31 Janvier dernier, N°. 512, relativement à l'exécution des ouvrages étrangers au service des Ponts et Chaussées dont les Ingénieurs de ce service peuvent être chargés étant portés à ma connaissance par votre arrêté du 4 courant N°. 6 avec invitation de vous envoyer dans le délai de trois semaines un devis estimatif de quelques Instrumens nécessaires pour l'exécution des arrets criminels, j'ai l'honneur de vous faire connaître en premier lieu que je ne me trouve pas en état de pouvoir vous fournir les pièces demandées dans un si court délai par la multiplicité des ouvrages dont je me trouve chargé avec mes Ingénieurs; et en second lieu que ce n'est pas que sous l'approbation du Directeur Général que nous pouvons être chargés des travaux étrangers à notre service comme Mr. l'Intendant le dit lui-même dans sa lettre.

Je suis donc d'avis que surtout dans ma situation présente où le service ordinaire en devrait souffrir, ce n'est qu'après que vous aurez demandé et obtenu l'approbation de Mr. le Directeur Général pour me charger du travail susdit, que je devrai l'entreprendre.

J'ai l'honneur d'être avec un profond respect.

. . . .

Het is mij niet bekend of er tusschen Prefect en Hoofd-Ingenieur nog correspondentie is gevoerd of mondelinge besprekingen plaats hadden, doch zeker is het, dat laatstgenoemde reeds den 11 Febr. zelf bij den Directeur-Generaal zijn bezwaren indiende. Het concept van dien brief is bewaard gebleven, en luidt:

„Mr. le Préfet de ce Département m'ayant chargé de la commission de faire rédiger les plans, devis et détails estimatifs pour la construction d'une nouvelle édifice pour la Cour d'assises et tribunal de commerce dans cette ville, pour l'agrandissement de l'Hotel de la Préfecture au service des conseils départementaux et d'Arrondissement, pour une nouvelle Edifice du Tribunal de premier instance à Almelo, et enfin pour une nouvelle prison, avec invitation de presser ce travail autant que possible, vu que les . . . . spéciaux sur le Budget départemental pour cette année ne sauraient être autorisés sans que toutes les pièces qui doivent légitimer la dépense soient mises en règle, j'ai pris d'abord mes arrangemens pour faire examiner la rédaction des pièces demandées et pousser ce travail avec autant d'empressement que faire se pourra sans préjudice aux travaux au service ordinaire. Cependant j'ai cru devoir prendre la liberté d'observer à Mr. le Préfet qu'à de telles demandes qui regardent des travaux étrangers au service des Ponts et Chaussées je ne saurais proprement satisfaire que sous l'approbation de Mr. le Directeur Général des Ponts et Chaussées suivant l'article 13 au Décret du 7 Fructidor An 12 et que pour cette raison il serait aussi encore obligé de demander l'approbation de Votre Excellence sur le travail dont il vient de me charger; cette règle devant être nécessairement observée afin que nous ne serions pas chargés indifféremment de toutes sortes d'ouvrages à la fois et par là gênés dans l'excercice de votre service ordinaire ou qu'en cas de retardement de l'exécution de l'un ou de l'autre travail du service ordinaire Votre Excellence serait informée d'avance de la cause qui y pourrait influer.

Mais par un autre Arrêté de Mr. le Préfet me trouvant chargé de la commission de faire rédiger un devis estimatif des instrumens nécessaires pour l'exécution des arrêts criminels ordonnés par l'art. 2 du réglement du 3 Octobre consistant:

1°. En un grand échafaud pour les exécutions à mort.

2°.—6°. (Zie voorgaande brief van den Prefect).

. . . .

J'ai cru à cause de la multiplicité des ouvrages du service ord(inaire) et de la Commission précitée devoir prendre la liberté de faire connaître à Mr. le Préfet que je fus d'avis que dans la situation présente ou le service ord(inaire) en souffrirait ce n'est qu'après qu'il aurait demandé et obtenu Votre approbation pour me charger du travail susdit que je devrai l'entreprendre.

Mais ce n'est pas la seule raison qui m'a déterminé à faire cette réponse à Mr. le Préfet; c'est aussi mon étonnement de voir qu'on veut charger les Ingénieurs du corps Impérial des Ponts et Chaussées des travaux si fort étrangers à leur service, et cette surprise est si grande que je n'ai pu m'empêcher d'adresser directement à Votre Excellence la demande, si effectivement les Ingénieurs des Ponts et Chaussées sont obligés de s'acquitter de telles commissions et si non, de vous supplier de refuser votre approbation que Mr. le Préfet vous demandera vous déclarant que ni moi ni mes Ingénieurs qui n'ont jamais fait nos études de la construction de pareils théatres et instrumens comme ci-dessus désignés ne sommes pas jaloux de l'apprendre et qu'en outre le service ordin(aire) surtout et l'étude des projets d'amélioration dont ce département est si susceptible peut bien absorber tout notre tems. Votre Excellence m'excusera bien la liberté de cette adresse . . . .

. . . .

Het antwoord van den Directeur-Generaal van den 24sten Febr. d. a. v., luidde als volgt:

Personnel.

—

Bouches de l'Yssel.

—

Les ingénieurs ne doivent pas être chargés des devis d'objets servant à l'exécution des jugemens criminels.

—

1078.

Paris, le 24 Février 1812.

Le Conseiller d'Etat, Officier de la Légion d'honneur Directeur général des Ponts et Chaussées, Canaux, Navigation intérieure, Ports de Commerce, etc.

A

Monsieur Wildeman, Ingénieur en chef du Dept. des bouches de l'Yssel.

J'ai reçu, Monsieur, votre Lettre, du 11 de ce mois, par laquelle vous m'informez que, d'après un arrêté de Mr. le Préfet de votre Département, vous vous trouvez chargé de faire rédiger un devis estimatif des instrumens nécessaires pour l'exécution des arrêts criminels.

Vos observations, à ce sujet, m'ont paru justes. Les Ingénieurs des Ponts et Chaussées n'ont jamais été et ne doivent point être chargés d'un travail de cette nature qui est totalement étranger aux fonctions qui leur sont attribués par le Décret du 7 Fructidor An 12.

Je viens de communiquer la réponse que je vous fais, à Mr. le Préfet, en l'invitant à ne pas vous charger du travail dont il s'agit.

Les autres plans et devis pour aggrandissement de la Préfecture, prison etc. dont vous me parlez aussi, *peuvent vous être confiés par Mr. le Préfet; mais comme vous l'avez fort bien remarqué, vous ne devez vous livrer à ces travaux*, aux termes de l'article 13 du Décret du 7 Fructidor An 12, *que sous mon approbation et je ne la donnerai qu'autant que ce surcrois de travail ne pourra porter aucun préjudice à vos fonctions habituelles.*

J'ai l'honneur d'être, Monsieur, Votre très-humble et très-obéissant Serviteur :

(get.) C^TE^ MOLÉ.

Vóór echter dit antwoord uitkwam, waarbij de Hoofdingenieur op de meest afdoende wijze in 't gelijk werd gesteld, was ook de Auditeur van den Staatsraad aangeschreven, zooals uit de beide volgende brieven blijkt.

Copie
3ième Bureau
N°. 467.

Bouches de l'Issel. On invite Mr. le Préfet à s'arranger pour la rédaction des Projets de travaux particuliers.

Utrecht le 2e Mars 1812.
L'Auditeur au Conseil d'Etat chargé par intérim du service des Ponts et Chaussées en Hollande.

à Monsieur
le Préfet du Departement des Bouches de l'Issel.

Monsieur de Préfet

Mr. l'Ingénieur en Chef Wildeman, vient de me faire connaître que vous veniez de le charger de la rédaction des Projets pour la construction des Instrumens nécessaires pour l'exécution des arrêts criminels dans votre Departement en m'exposant les motifs qui le font hésiter de satisfaire a Vos ordres sans une autorisation préalable.

Je ne puis désapprouver Monsieur le Préfet la répugnance que Mr. Wildeman parait témoigner contre le travail dont vous venez de le charger et vous sentez surement aussi bien que moi, Monsieur le Préfet, *l'inconvénient qu'il y aurait à forcer cette répugnance.*

Je vous invite donc à Vous entendre avec Mr. l'Ingénieur en Chef pour remplir les intentions de Son Excellence le Ministre de la Justice en tâchant de trouver quelques hommes capables de faire le travail exigé.

Cette opinion m'est commune avec Monsieur l'Intendant de l'Intérieur que j'ai cru devoir consulter pensant que les premiers ordres pouvaient être émanés de lui; du reste il me semble Monsieur le Préfet que peut-être il serait tout simple de demander à

Son Excellence le Grand Juge Ministre de la Justice des dessins des divers instrumens dont il s'agit et communication de quelques-uns des devis faits en France pour ces objets; ce qui mettrait à même de faire l'ouvrage sans recourir à M.Mr. les Ingénieurs.

Je suis avec la plus haute considération

Pour ampliation.
L'Auditeur au Conseil d'Etat chargé par intérim du service des Ponts et Chaussées en Hollande.
(get.) DE CAZES DE L'ISLE.

Ter begeleiding diende de volgende missive,

3ième Bureau
N°. 468.

Utrecht le 2 Mars 1812.
L'Auditeur au Conseil d'Etat chargé par intérim au service des Ponts et Chaussées en Hollande

à Monsieur
L'Ingénieur en Chef du
Département des bouches
de l'Issel
J. E. WILDEMAN.

Monsieur l'Ingénieur en Chef.

Je vous transmets une ampliation de ma lettre de ce jour à Mr. le Préfet de Votre Département laquelle servira de réponse a celle que Vous m'avez adressée le 22 du mois passé.

J'ai l'honneur d'être avec une considération distinguée.

Monsieur l'Ingénieur en Chef
Votre tres-humble et très-obéissant serviteur
(get.) DE CAZES DE L'ISLE.

Zoo was dus deze kwestie in betrekkelijk zeer korten tijd opgelost, en behoefden de ingenieurs zich niet ongerust te maken

werkzaamheden hunner niet waardig, te moeten verrichten. De woorden van den Directeur-Generaal: „Les ingénieurs ne doivent pas être chargés des devis d'objets servant à l'exécution des jugements criminels" zal èn den Intendant èn den Prefect geen aangenaam oogenblik hebben bezorgd, hoewel ook zij van hun kant hun verdediging zullen gezocht hebben in de onduidelijke nieuwe redactie van het reglement op de kosten der gerechtelijke tenuitvoerlegging.

Art. 6 daarvan luidde: „La confection des instruments nécessaires pour l'exécution des arrêts criminels sera ordonné par les Préfets sur la réquisition des Procureurs généraux ou Procureurs impériaux criminels.

Art. 7. Les Préfets feront dresser un devis estimatif des instrumens, dont la confection aura été requise ainsi qu'il est dit dans l'article précédent."

Deze art. in verband met bovengenoemd decreet van 7 Fructidor an 12, bulletin des lois N°. 61, tome 4, 4de serie deed den Intendant de l'Intérieur het oog vallen op de ingenieurs van den Waterstaat.... van wie hij geen tegenstand kon vermoeden!

Hoe zou het in de overige Departementen zijn gegaan?

Haarlem. M. G. WILDEMAN.

ACTE VAN UITLEVERING VAN DEN GRAAF VAN KUILENBURG.

In April 1664 werd de jonkvrouw Catharina van Orliens door den Zweed Johan Diederik van Mortaigne met geweld geschaakt en naar Kuilenburg gevoerd. Wat daarover met den Graaf van Kuilenburg te doen is geweest, wordt o. a. medegedeeld in het *Biogr. Woordenboek der Nederlanden* (op Cath. v. Orliens), terwijl J. van Lennep deze geruchtmakende zaak tot onderwerp koos van een zijner letterkundige schetsen. Op aandrang van de Staten-

Generaal vaardigde de Graaf den 8sten Mei onderstaande acte uit, die in de Resolutiën van de Generaliteit is opgenomen. Hunne Ho. Mo. kwam het echter wenschelijk voor, die acte nog wat te verduidelijken. Wat zij er bijvoegden is hier in de aanteekeningen geplaatst. In dien vorm werd het stuk op 10 Mei andermaal in de vergadering gebracht en den 16en goedgekeurd.

H. C. ROGGE.

„Wy Henrick Wolrad, Grave van Waldeck, Piermont ende Culenborch, Baron van Tervere, Pallant, Wittem ende Weerde, doen condt, dat alsoo wy bevinden van altsheere binnen onse Stadt ende Graefschap Cuylenborch geobserveert te syn, dat als wanneer eenige personen in de nabuyrige provintien ende omleggende plaetsen gedelinqueert hadden, dat deselve veeltyts haer refugium ende toevlucht genomen hebben tot onse voors. Stadt ende Graefschap, ende dat wy als nu gewaer worden, dat onder pretext van dien, capitale delinquenten, welcke rigoureuse straffe syn meriterende, somtyts daer onder hebben geschuylt, gelyck men onlangs heeft gespeurt in den persoon van Johan Diderick de Mortaigne, waerover eenige onminne bij de Ed. Mo. heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt tegens ons was opgenomen, soo ist dat wy, niet anders voor hebbende dan hanthavinge van oprechte justitie ende observentie van goede policie, ingevolge van onse voorgaende intentie, hebben geresolveert ende overgegeven, gelyck wy resolveren ende overgeven by desen, geen vry geley te sullen accorderen ofte verleenen aen capitale delinquenten, malitieuse banquerottiers ende diergelycke uyt de Geunieerde Provintien [1]) in onse Stadt ende Graefschap comende, maer integendeel alle sulcke delinquenten, die naer dato deser uyt deselve provintien [2]) haer binnen onse voors. Stadt ofte Graefschap mochten comen te begeven, op de eerste aenmaninge [3]) van de heeren Staten van de hoochgemelte Geunieerde Provintien, van hare hoven van justitie

[1]) Bijgevoegd: ofte 't gebiet van haer Ho. Mo.

[2]) Ofte uyt haer Ho. Mo. gebiet.

[3]) Van haer Ho. Mo. ofte eenige heeren Staten, enz.

ofte van de magistraten der Steden van dien, te sullen apprehenderen [1]) ende overgeven, om binnen de gemelte provintien ende steden [2]), naer merite van saecken, gestraft te worden als naer rechten. Toirconden desen geteeckent ende met Graeffelicke pitzier bevesticht. Actum Nijmegen den 30 Martij 1664.

w. g. HEND. WOLBAD G. z. W. v. C.

---

[1]) Doen apprehenderen.

[2]) Steden ende plaetsen, daer sy van daen gerefugeert syn.

OUDHEIDKUNDE.

Baldadigheid der schooljeugd op straat (XLVII, 409). — In dit kader behooren nog eenige bijzonderheden. Vooreerst een artikel uit eene Ordonnantie in zake 't onderwijs en de schoolmeesters van Prins Willem I, die in 1581 uitgevaardigd en in 1584 en 1589 vernieuwd werd, en welk artikel aangeeft, dat de schoolmeesters zullen voorkomen „dat de kynderen haer niet en comen te verloopen oft in der schoolen oft als sy naer huys gaen, in 't misbruyck van des Heeren heiligen naem, in vloeken, enz. steelen, liegen, enz. enz. tegens de sedichheyt ende Godtsalichheyt strydende en plegen. Maer ten contrarien sullen sy haer bevlytigen om de kyndren in de vreese des Heeren ende goede manieren, allenthalven binnen ende buyten die schoolen, te onderhalden, ende dat se haer ouders, magistraten, enz. ende alle eerlycke Luyden, enz. behoorlyck eer ende respect bewyzen, enz.; dewyl daer seer veel aengelegen is, dat de jonghe jeugt in de waare Godtsalichheyt, gehoorsaemheydt, enz. ende andere christelycke deughden van jongs op gheoeffent ende wel gestyleert worde." — Nu moge volgen art. 13 van de „Ordonnantie op het stuck van de Nederduytsche en Fransche scholen, mitsgaders de Schoolmeesters van dien, binnen dezer stadt Leyden", afgekondigd den 26 Augustus 1636. 't Luidt aldus: [De Schoolmeesters en schoolvrouwen] Sullen mede besorgen, dat de schoolkinderen, in het inende uytgaen van de schole, behoorlicke reverentie doen ende haer vermanen, dat sy naer huys gaen in alle stilligheyt ende op der straten aen personen van aensien behoorlicke eere bethoonen, gelyck mede thuys comende aen haer ouders, vooghden ofte haer opsyenders." — In de instructie van David van Zeyst, in 1676 als Schoolmeester te Barneveld aangesteld, komt o. a. voor: „Bij 't uytgaen der school gheleydt hy de Kinderen tot aen het kerkhof, om het insmyten der kerckglaasen met kooten ende steenen te beletten," wat een plattelandsburgemeester (Mr. C. A. Nairac)

in zijn Barneveld de opmerking in de pen geeft „dat de schooljongens van dien goeden, ouden tijd al juist dezelfde liefhebberij en guitenstreeken gehad hebben als thans." — Een woord van Brugsma, aan zijn Opvoeding en Onderwijs ontleend, ten slotte: „In vroeger tijd was men in het algemeen al te gestreng. Men bewerkte wel door vrees en schrik eene lijdelijke en dadelijke gehoorzaamheid; doch de toen gebruikelijke handelwijze was veelal onmenschkundig en had alleen eene gewelddadige onderdrukking en verkrachting van den wil der leerlingen ten gevolge, waarbij alle leiding en zelfbesturing van de neigingen en begeerten verloren moesten gaan. In later tijd, nadat er eene meer menschelijke handelwijze in de schoolopvoeding was doorgedrongen, is men weder tot een ander uiterste vervallen. De liefderijke behandeling der leerlingen ontaardde in eene weekhartige zwakheid, die alle fouten en gebreken verschoonde of vergoelijkte." Wie in die redeneering van Brugsma twee flinke oorzaken vindt van de vroegere en tegenwoordige balddadigheid der schooljeugd op straat, mag met mij als een oud schoolman hier zijn naam nederzetten.

Amsterdam. A. AARSEN.

Balddadigheid der schooljeugd op straat (XLVII. 409.) — Een misschien niet onaardige tegenhanger tegenover het door Mr. C. Bake aangehaalde artikel is de volgende bepaling, voorkomende in eene Schoolverordening van den Kerkeraad der Gereformeerde Gemeente te Emden, van 1754:

„Om de jonge Jeugd de beleefdheid met goede zeeden in te scherpen, sal elk schoolmeester op gestelde tijd van schoolhouden sig setten op sijn plaatse, bij het inkomen in de school sig van ieder kind laaten groeten, bij het uitgaan sig setten voor de deure op straate en laaten elk kind hem voorbijgaan en afzonderlijk groeten, de meisjes met sig te neigen, de jongetjes met buiging des lichaams en ongedekten hoofde, gepaard met onderrigtinge, om dus hunne ouders, als se in huis komen en weder uitgaan, te groeten, ook de oude en aansienlijke op de straate."

Dat zulke „onderrigtinge" nog hoognoodig is, is wel jammer. Daarentegen alweêr een geluk, dat er geen grond meer bestaat, om de volgende vermaning over te nemen:

„Eindelijk hebben de schoolmeesters bij arbitraire correctie sig wel nauwkeurig te wachten, van sig met stercken dranck te overladen en daardoor niet alleen voor de jeugd bespottelijk, maar ook onnut en onbekwaam tot derselver onderwijs te maaken, wordende de meesters wel ernstelijk vermaand, om sig daarentegen soo wel binnen, als buiten de school nuchtern en maatig te gedraagen."

E. LAURILLARD.

Grootbaan. — Dirck Rieuwertszn Roodveldt, geb. te Enkhuizen vóor 1583, † ald. 10 Mei 1613, was er koopman en grootbaan. Wat is dit laatste? JAC. A.

Een vergeten spel. — Ouden van dagen zullen zich wellicht nog de „pentertjes" of „floskaartjes" herinneren, een soort speelkaarten, voorstellende eene reeks personen van den hoogsten tot den laagsten maatschappelijken rang, en steeds eindigende met het leven, voorgesteld door een bellenblazend engeltje, en den dood, in de gedaante van vriend Hein met de zeis. Het spel zal nu denkelijk wel niet meer gespeeld worden; zelfs zal men niet gemakkelijk meer te weten komen hoe het werd gespeeld, maar dat het niet geheel vergeten wordt, daarvoor heeft een ijverig verzamelaar gezorgd.

De Heer Ds. J. C. Schultz Jacobi heeft voor ongeveer 50 jaren eene studie over dezen „Nederlandschen doodendans" uitgegeven [1]; het was hem gelukt 33 verschillende exemplaren van de penterprent bijeen te brengen, en deze zeker eenige verzameling is nu, daar hij den wensch had uitgesproken dat zij bijeen zou blijven, door zijn zoon aan de Amsterdamsche Universiteitsbibliotheek

---

[1]) Zie: J. C. Schultz Jacobi, De Nederlandsche Doodendans. Utrecht 1849. 8°. en: De Navorscher III, 1853, blz. 353—356.

geschonken. Hij achtte ze daar het best op hare plaats, omdat zij eene niet te miskennen verwantschap heeft met de groote collectie doodendansen, in 1872 door uiterste-wilsbeschikking van den Heer Th. Reichelt in de stadsbibliotheek gekomen.

Het is eene curieuse collectie; de prenten zijn meerendeels te Amsterdam, sommige te Rotterdam, 's-Hertogenbosch, Zutphen, Deventer, Montfoort gedrukt. Alle bevatten ze met geringe wijzigingen dezelfde reeks van personen, altijd beginnende met den Keizer, de Keizerin, den Koning, de Koningin, den Bisschop.... maar dan komt er variatie. Sommige laten de Bisschopsvrouw volgen, andere geven in plaats daarvan eene Verhevene vrouw, of wel eene Bisschopsmeid, weer andere eene Abdisse. Soms is de moeilijkheid opgelost door een Kardinaal en een Bisschop te laten optreden, soms door den Bisschop geheel weg te laten. Het slot is steeds de dood; op een enkele prent heeft hij een opgerold blad in de hand, waarop men leest: „Desen treck is myn." Enkele prenten hebben een bovenschrift, waaruit eveneens dezelfde gedachte spreekt, die ook aan de doodendansen ten grondslag ligt:

„Zie kindren hier vorsten, van allerlei staten,
En kooplui en boeren en vreemde soldaten
En meer nog de pentertjes van klein en van groot,
Maar let er op jongens!... het slot is... de dood."

Of wel:

„Deez' prente strekke u, lieve jeugd!
Tot tijdverdrijf, vermaak en vreugd;
En leere u, hoe, van Keizer af,
Elks deel op 't laatste is het graf."

De verzamelaar zelf was van deze gedachte zoozeer doordrongen, dat hij haar in eene reeks gedichten over historische onderwerpen, als het ware ter toelichting van de penterprent, neerlegde. Ook dit handschrift, onder den titel: „Nederlandsche legenden. Beeldjes voor een Nederlandschen doodendans", is aan de Universiteitsbibliotheek geschonken. B. (*N. v. d. D.*)

Arnemuiden (XLVII, 264). — Vrij algemeen wordt door onze historieschrijvers vermeld, dat de beroemde geneesheer en geleerde Hadrianus Junius, geb. te Hoorn, 1 Juli 1511, te Arnemuiden zou overleden zijn. Bij gelegenheid van een bezoek aan de bekende Kenau Hasselaer gebracht, stierf hij er den 16en Juni 1575, en werd te Middelburg begraven. De tweede vrouw van Junius was Hadriana Hasselaer, eene zuster van de dappere verdedigster van Haarlem. En Kenau, de weduwe van Nanning Borst, woonde toen ter tijd te Arnemuiden. Als hulde voor haar kloeke daad en als belooning voor hare den lande bewezen diensten, was haar in 1574 door de Staten van Holland en Zeeland het postje geschonken van waagmeester en ontvanger van den impost op de turf aldaar.

A. AARSEN.

Gedenkpenning. — Dezer dagen kreeg ik in handen een dunnen bronzen penning, middellijn 28 m.M.; op de voorzijde is afgebeeld: in een kuil tusschen drie leeuwen een knielende, biddende man, bekleed met een lang opperkleed, waarboven uit wolken met de letters יהוה, een hand te voorschijn komt, die den man bij de haren grijpt. Omschrift: Liberat. a. comdemnantibus. animam. fides +; keerz.: in een veld, met een gebouw? op den achtergrond een zittende naakte man, de linkerhand achter zich op den grond gesteund, terwijl de rechter een bedelnap? houdt. Over de heupen is een doek geworpen, die op den grond afhangt. Uit dergelijke wolken als op de voorzijde, met dezelfde letters komt een geopende rechterhand te voorschijn, die of naar het gebouw wijst, òf iets in den bedelnap laat vallen. Omschrift: Afflictos. docet. via(m). suam. 1577.*

Op welke gebeurtenis kan deze penning doelen? J.

Penning. — Waartoe diende de N: V: gouden penning of medaille met het opschrift: OVERIJSSEL 1766, daarboven een adelaar en de spreuk: ORATE ET VIGILATE. Deze penning hangt aan een zilveren ketting met kwasten van rood, wit en blauw.

C.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

OVERIJSELSCHE GESLACHTEN.

Roeck of *Rouck*. In het begin der 17de eeuw en ook later komen te Deventer, Oldenzaal en Zwolle leden van een geslacht *Roeck* of *Rouck* voor.

Waar hoorde dat geslacht oorspronkelijk te huis?

I.

Otto Roeck, burgemeester van Deventer, tr. aldaar 9 Nov. 1600, *Evermoet van Essen* uit Harderwijk. Hij † in of vóór 1611, daar zijne wed. 10 Nov. van dat jaar te Deventer hertr. met *Hendrik van den Sande*, raadsheer en momber van het Vorstendom Gelder. Of er afstammelingen van *Otto* R. hebben bestaan, is mij niet gebleken.

. . . .

1. *Dirk Roeck* († 1629) tr. (1) vermoedelijk te Deventer vóór 1591, *Anna van der Leij* en (2) te Deventer, 2 Aug. 1609 *Geertje Spickers*, wed. van *Werner Raassack* uit Zutphen, uit welk 2de huwelijk geene kinderen, althans niet te Deventer ged.

   Kinderen uit het 1ste huwelijk waren:

   1[1]. *Berent* R., ged. te Deventer 26 Oct. 1598 † jong;

   2[1]. *Helena* R., ged. te D. 15 Aug. 1600, tr. aldaar 2 Febr. 1619 *Dirk Scharff* z. van burgemeester *Dirk Scharff;*

   3[1]. *Lamme* R., ged. te D. 2 Juni 1603.

   4[1]. *Geesken* R., ged. te D. ? 1605.

   5[1]. *Berent* R., ged. te D. 22 Maart 1607, volgt hieronder.

2. *Berent Roeck*, voornoemd, burgemeester der stad en rentmeester van het kapittel van Oldenzaal († aldaar 14 Oct. 1657) tr. (1) te Deventer 11 Januari 1629 *Hester Ruerinck*,

d. van Dr. *Bernhard Ruerinck*, (2) ook te Deventer 20 Juli 1630 *Margaretha Royse*, dochter van den Cameraar *Everhard Royse* en (3) te Oldenzaal 1646 *Machteld van der Marck*, dochter tot *Evenlo* en wed. van *Dirk Frederik van Voorst*, in leven Cornet onder den graaf *Hendrik van den Berg*.

Volgens v. *Doornincks* geslachtk. aant. zal genoemde *Machteld* eene dochter geweest zijn van *Edzard van der Marck toe Evenlo*, rechter te Ootmarsum († 29 Oct. 1658) en van *Margaretha de Brandes*.

Op 2 April 1660 worden met het huis en havezate *Evenlo* beleend *Rudolf van den Clooster* en zijne huisvrouw *Maria van der Marck*, dochter van genoemden Edzard, terwijl onder zijne verdere erfgenamen o. a. voorkomen *Michiel van Broeckhuyzen* en *Theodora van Voorst* echtelieden. Aangeteekend vindt men daarbij nog, dat in R. en S., dd. 8 Sept. 1640 en 26 Maart 1644 wordt melding gemaakt van juffer *Machteld van der Marck*, wed. van den Cornet *Frederik van Voorst*, met een dochtertje. Dat dochtertje zal bovengenoemde *Theodora van Voorst* geweest zijn. De Cornet *van Voorst* heet bij *v. Doorninck* enkel *Frederik*.

Uit het huwelijk (2) van *Berent Roeck* met *Margaretha Royse* werden geboren:

te Deventer,

1e. *Dirk* R., ged. 6 Maart 1631.

2e. *Agneta* R., ged. 23 Juli 1632, tr. te Deventer 24 Sept. 1661 *Berent ten Have*, zoon van zal. burgemeester *Jan ten Have*.

3e. *Evert* of *Everhard* R., ged. 13 Febr. 1634, was in 1659 gehuwd (tr. te ?) met *Margaretha Lucia Klinge*, waaruit *a. Willemyne* R., ged. te Deventer 8 Mei 1659; *b. Anna Hester* R., ged. te Deventer 2 Oct. 1660; *c. Henricus* R., ged. te Deventer 17 Jan. 166?; *d. Bernhard* (*Berend*) R., ged. te Oldenzaal 28 Febr. 1664 en *e. Christina Catharina* R., ged. te Oldenzaal 7 April 1669. *Evert* of *Everhard Roeck* tr. (2) te Losser (huwelijksproclamatiën te Oldenzaal 3 Jan. 1670) *Clara Hamsinck* (*Amsinck*) en hertr. nogmaals (3) te Rijssen

(huwelijksproclamatiën te Oldenzaal 22 Oct. 1676) met *Christina Diedenhoff*, wed. van *Adriaan Broeckhoven* uit Rijssen; te Oldenzaal.

4². *Herman* of *Hermannus Roeck*, Secretaris van het landgerecht van Oldenzaal, tr. (1) te Deventer 18 Maart 1671, met attest op Colmschate, *Anna Freest* of *Treest* (?) (staat ook in het Oldenzaalsche trouwboek ingeschreven, maar als *Maria*, met een onleesbaren familienaam), dochter van *Sibrant Sibrantsen Freest* of *Treest* en (2), destijds verwalter Scholtes van Wijhe, te Deventer 28 Juli 1683, met attest op Wijhe, *Johanna IJssel*, d. van zal. *Christoffel IJssel*. Als kind uit het 1ste huwelijk werd te Deventer 10 Nov. 1672 ged. *Sibrant Roeck*. Of Herman R. meer kinderen heeft gehad, is mij niet bekend.

5². *Anna Hester Roeck* tr. te Deventer met attest op Holten, 17 Febr. 1656, *Henricus van Brienen*, zoon van zal. Dr. en Secretaris *Arnoldus van Brienen*, uit welk huwelijk één zoon, *Arnold van Brienen*, ged. te Deventer 7 Mei 1658; zij hertr. als wed. te Deventer 13 Juni 1661 *Henrick Scharff*.

6². *Hendrina Roeck* tr. (1) te Deventer 9 Juni 1661, met attest op Holten, 9 Juni 1661 *Joannes van Kèttwich*, Secretaris van de stad en het landgerecht van Oldenzaal, zoon van zal. burgemeester van Oldenzaal *Berent van Kettwich* en van *Christina de Reijger;* uit welk huwelijk: *a. Berend* of *Bernhard van Kettwich*, ged. te Oldenzaal 4 Jani. 1663 en *b. Everhard van Kettwich*, ged. te Oldenzaal 4 Oct. 1664.

Hendrina Roeck hertr. als wed. te Gildeshaus 12 Juli 1671 *Wilhelm Christian Mum van Zwartstein*, „luitenant te paard „van Zijne Hooggrafelijke Excellentie te Bentheim, zoon van „*Bernard Mum van Zwartstein*, heer tot Driel, Luik en Olden„dorf, in leven ritmeester van eene compagnie te paard onder „de Hoogmogenden" en van (v. Doornincks gesl. aant.) *Christina Moerbeke;*

7². *Egbertina Wilhelmina Roeck*, ged. 12 Maart 1642, tr. te Deventer 2 Dec. 1669, met attest op Oldenzaal, *Petrus van Offenburg* I. U. Dr. burgemeester van Oldenzaal.

8^{a}. *Margaretha Roeck*, ged. 26 Juni 1644 (de moeder *Margaretha Rouse* † in het kraambed 2 Juli 1644).

Een van de onder 4^{a}, 5^{a} en 6^{a} genoemde kinderen werd te Oldenzaal ged. 21 Febr. 1641, zijnde in het doopboek op dien datum vermeld: „Heer Burgemeester *Roecks* kind gedoopt."

Volgens van Doornincks gesl. aant. tr. nog te Deventer 24 Januari 1664 *Willem Marienburg* j. g. van Zutphen, zoon van *Arent Marienburg* en van *Geertruid van Eyll* met *Christina Roeck* j. d. van Oldenzaal. Zal vermoedelijk ook eene, vóór 1641 geboren dochter geweest zijn van Burgemeester *Berent* R., (de doopboeken te Oldenzaal beginnen met laatstgenoemd jaar). *Christina* R. † kort na haar huwelijk, want *Willem Marienburg* hertr. 10 Dec. 1665 *Catharina Remincx.*

II.

In 1611 werden burgers van Zwolle *Berent Geertsen Roeck* en *Arent Jansen Roeck*. Een *Berent Roeck*, vermoedelijk dezelfde die in 1611 Zwolsch burger werd, was in 1631 overl., want volgens het Zwolsche boek van transporten koopen Dr. *van Ittersum* en Mr. *Arent Roeck*, als momberen van zal. Mr. *Berent Roecks* kind op 31 Juli van dat jaar eene rente uit enz. Volgens het trouwboek van Zwolle tr. aldaar 2 Juli 1639, met attest op Rijssen, *Anna Roeck Berent Roecks* n. d. van Zwolle met *Gerrit Wijer Weijer Gerrits* n. z. Deze *Anna* zal dus het kind zijn, in het boek van transporten bedoeld. Wie hare moeder was blijkt niet.

1. Mr. *Arent Roeck* — vermoedelijk ook dezelfde, die in 1611 Zwolsch burger werd — doet op 25 Febr. 1631 erfuiting aan zijne 4 minderjarige kinderen: *Engeltien*, *Cornelis*, *Arentgien* en *Geertgien*, bij zijne zalige huisvrouw *Geertje Cornelissen* verwekt, en hert. te Zwolle 19 April 1631 *Maryken Peters* n. w. van *Dirk Gerrits*, uit welk 2de huwelijk van *Arent Roeck* is geboren *Grietien* R., ged. te Zwolle 23 Maart 1634. Mr. *Arent Roeck* † vóór of in 1639, zijnde *Maryken Peters* in

dat jaar in het Zwolsche boek van transporten als wed. vermeld. Tot welke familiën behoorden *Geertje Cornelissen* en *Maryken Peters*, de 2 vrouwen van *Arent Roeck?* Kan *Geertje Cornelissen* soms eene zuster geweest zijn van *Hendrik Cornelissen*, die in 1621 en 1633 tot vrouw had *Eefgien Spyckerhuis?*

De kinderen uit het 1ste huwelijk van Mr. *Arent Roeck* zijn in het Zwolsche doopboek niet te vinden; zij zijn dus òf vóór 1620 (de doopboeken beginnen met dat jaar) òf niet te Zwolle geboren.

Het oudste dier kinderen, *Engeltien* R., tr. te Zwolle 12 Febr. 1639 *Arent Lucas, Lucas Henricx* z. Z. Het 2de kind *Cornelis* R. volgt.

In het Zwolsche trouwboek komt verder het huwelijk voor — ingeschreven op 29 April 1669; attest op Windesheim; trouwdag niet vermeld — van *Christiaan Fabius* (ged. te Zwolle 1 Dec. 1643), *Wijbrant Fabius* n. z. en *Geertje Roeck, Arent Roeckx* n. d. Kan deze *Geertje* de jongste der bedoelde kinderen geweest zijn? Zij is dan op zijn laatst in 1630 geb. en zoude dus minstens 39 jaar oud geweest zijn, toen zij huwde met een man van 25 jaar en minstens 50 jaar toen haar jongste kind geboren werd (25 Juli 1680). Onmogelijk is dit niet. Van wie kan zij anders eene dochter geweest zijn?

2. *Cornelis Roeck*, voornoemd, Vaandrig, *Arent Roeckx* n. z. tr. (1) te Zwolle 12 Juni 1638 *Gossien Selle, Thomas Selle* n. d. aan de Vischmarkt en (2) ook te Zwolle. 16 April 1670 *Anna Valk*, wed. van *Herman Meijlings*.

Kinderen uit het 1e huwelijk van *Cornelis* R. waren:

A. *Arent Roeck* ged. te Zwolle 13 Febr. 1642 † jong.

B. *Arent Roeck* ged. te Zwolle 9 April 1644, tr. (1) met attest op Mastenbroek (ingeschreven te Zwolle 1 Maart 1671) *Zwaantje van der Hardt*, d. van *Meijnard van der Hardt*, uit welk huwelijk: *a. Gosina* R., ged. te Zwolle 21 April 1672 en *b. Meijnard* R., ged. te Zwolle 18 Mei 1673, (2) te Zwolle 15 Dec. 1674 *Angenieta Heerholts* en (3) ingeschreven te Zwolle 7 Sept. 1678, *Janna*

Brouwer j. d. aldaar, uit welk 3de huwelijk één zoon *Willem* R., ged. te Zwolle 8 Juli 1679.

In het trouwboek wordt niet vermeld van wie *Arent* R. beide keeren wedr. was; de mogelijkheid is dus niet uitgesloten, dat de 3 huwelijken niet van denzelfden *Arent* zijn geweest.

C. *Berent Roeck*, ged. te Zwolle 1 Febr. 1646 † jong.

D. *Berent Roeck*, ged. te Zwolle 11 Dec. 1647, tr. aldaar 23 Mei 1674 *Geertje Meijers* n. wed. van *Berent Lamberts* van (uit?) Voorst.

E. *Geertien Roeck*, ged. te? tr. 30 Maart 1669 *Johannes Graet* of *Graes* (?) (geboden gaan naar Amsterdam). Zoude deze, als hij *Graet* heette, wellicht behooren tot de familie van den schilder *Barend Graet*, ged. te Amsterdam 1628, † aldaar 1709?

F. *Thomas Roeck*, ged. te ? tr. te Zwolle 11 Juni 1667 met attest op Mastenbroek *Geertje Willems*, j. d. op 's Heerenbroek. Als kinderen van *Thomas Roeck* staan in het Zwolsche doopboek ingeschreven:

1. *Willem* R., ged. 2 April 1668, moeder *Geertje Willems*.
2. *Arent* R., ged. 7 Maart 1669, moeder *Geertje Willems*.
3. *Dirk* R., ged. 8 Dec. 1671 † jong, moeder *Geertje Willems*.
4. *Cornelis* R., ged. 8 April 1673, moeder *Geertje Possyns* (?)
5. *Sophia* R., ged. 12 Maart 1676, moeder Geertje *Cost* of *Post* (?) (zeer onduidelijk geschreven; in de eerste letter is geknoeid).
6. *Dirk* R., ged. 18 Mei 1679, moeder *Geertje Willems*.

De 6 kinderen zijn klaarblijkelijk van dezelfde moeder; hoe heette die? Als zij *Geertje Willems* dochter *Cost* of *Post* was, wat beteekent dan *Possyns*?

. . . .

In de Zwolsche doopboeken komen geheel op zich zelven staande nog voor:

α. *Baldewijn*, ged. 4 Nov. 1656, z. van *Hans Hendrik* en *Janneken Roeck*, dochter van ?

β. *Bernardus* (*Berend*), ged. 27 April 1667, z. van *Hendrik Roeck* en *Dorothea van der Lith.* Wie waren de ouders van dezen *Hendrik* R. en wie van *Dorothea van der Lith?*

Dat de *Roecks* te Deventer en te Oldenzaal tot dezelfde familie behoorden, blijkt duidelijk, maar bestaat er ook verband tusschen deze en het geslacht *Roeck* te Zwolle? De voornaam *Berend*, die bij allen voorkomt, doet het vermoeden.

Kan ook iemand der navorschers mededeelingen doen ter aanvulling en verbetering van bovenstaande zeer onvolledige genealogie van het geslacht?

Welk wapen voerde het geslacht *Roeck?*

Utrecht. J. FABIUS.

Junius (XLVI, 622). — Naar aanleiding van de gegevens verstrekt, en de vraag gedaan in Nav. XLVI, 622, door den heer de Fremery, deel ik hierbij de genealogie van het Delftsche geslacht J. mede, voor zoover ik die in 92 en 93 heb kunnen samenstellen.

I. Isaak J. geb. ± 1586 te 's Gravenhage, zn. van Franchoys de Jonge en van ..... werd 8 October 1602 te Leiden als Litt. Stud. ingeschreven op nº 67, (zie Gedenkbk. L. Univ.) in 1607 predikant te Warmondt; Aug. 1612 te Haarlem; 1618 te Katwijck a/d R.; in 1625 te Delft (bevestigd 30 Nov. in de plaats van Henricus Swalmius) sterft te Delft 10 Sept. 1636.

Hij huwde 1° te Leiden 12 Juli 1607 Maria Cornelis (dr.) Duyck-(ers) [1]) en 2° te Warmondt Juli 1609 Jannetjen Jacobs van (Reversteeg. De naam is onleesbaar in de registers van Warmondt). Begr. te D. 12 Oct. 1636.

---

[1]) *Kerk. inteekenreg*ʳ *L*ʳ *F. f°.* 150. *Leiden;* 1607 12 *July, ondertrouwd: Ysacus Junius j. m., dienaar des Woords te Warmondt, geass. met Franchoys de Jonge, syn vader en Maria Cornelis Duyckers, geb. te Leiden j. d. geass. met Aeltjen Adriaens h. moeder en Hendrik Claesz van Toll, h. ager.* —

Uit het 1e huwelijk werd geboren *a.* Jacob die volgt II[1] en uit het 2e.

b. Maria geb. te..... huwt 18 Nov. 1629 te Delft met Jan Baelde, zn. van Michael, schepen der stad Yperen en Isabelle Bollongies. Zij sterft 1636 te..... [1]) In 1649 en 1651 zijn uit dit huwelijk kinderen.

c. Louis J., die volgt II[2].

d. Abraham J., die volgt II[3].

e. Isaac J., die volgt II[4].

f. David J., die volgt II[5].

g. Frans J., gedoopt te Delft 1 Juni 1627, get. Philips de Jonge (sic) Jan Claesz v. d. Mast, Atelijtje Jacobs, Maria Snels [2]).

h. Egidiaan J., gedoopt te Delft 18 Febr. 1630, get. Lijsbeth van Vogt, Michael Baelden, Pauwels Sprenckhuyse. [3]) [4]).

II[1]. Jacob Junius zn. van Isaac en Maria Duyck geb. te 's Hage, wordt 16 Juni 1626 jur. stud. te Leiden, 8 Jan. 1667 Regent aan het Oude en Nieuwe Gasthuis te Delft en sterft aldaar 25 Sept. 1671. Hij huwde April 1657 (ondertr. 17 Maart) te Amsterdam met Maria Lenaerts (Leonards) van Amsterdam. Zij hertrouwt Heer

---

[1]) 18 *Nov.* 1629 *zijn gehuwd: Jan Baelde j. g. in 't Marcktvelt en Maria de Jonge j. d. in de Choorstraat.* —

Rekeninghe Bewys ende reliqua Adriaen van der Block—post alia. —

Uitgeef van schulden bij Gilles Junius gemaect die nog te betalen staen. Op den kant staat: De presente vrienden consenten soo voor haer als haers broeders en swaegers in Oost-Indië, dat voor de selve de rato syn caverende dat dese volgende schuld sulle werden betaelt. Doch is goetgevonden dat daarmee sal werden gesupercedeert tot de dach van de scheidinge des boedels om daer op mede te hebben het consent van de kinderen van Maria Junius, geprocedeerd met Jan Baelde.

[2]) *De moeder Jannetjen Davids.*

[3]) *De moeder Jannetjen van Reversteeg.*

[4]) *Behalve dat Egidiaens (Gilles) schulden worden betaald, wordt hem ook geld verstrekt om naar Indië te komen. Er waren in* 1649 *en* 1651 *reeds meer kinderen en ook kleinkinderen van Ds Isaac in Indië. In* 1649 *was Ds Dyonisius Spranckhuysen testamentaire voogd over Gilles, zooals blijkt uit aanteekeningen uit de papieren der voormalige Boedelkamer te Delft en de rekening en verantwoording van Notaris van der Block. In* 1690 *was Jacob Baelde secretaris der weeskamer te Batavia.*

Hendrik de Sandra, Ridder, ritmeester en majoor van een regiment paarden ten dienste van den Staat der Ver. Ned. Zij sterft 2 Dec. 1710 en wordt te Delft bij haren eersten man begraven [1]).

Uit dit huwelijk zijn te Delft 6 kinderen gedoopt, n.l.

a. Maria 23 Sept 1659 get. Louis Junius. Maria Borckenfels overl. 14 Oct. 1659.

b. Maria 6 Dec. 1661 get. Jan de Lange, Elisabeth Wilsoet wordt begraven 5 Jan. 1683. Haar broer Jacob en zuster Elisabeth erven [1]).

c. Jacob Junius die volgt III[1].

d. Johanna 22 Juli 1666 get. Louis Junius, Barbara van Sijsbergen wordt begraven 9 Aug. 1666.

e. Elisabeth 16 Dec. 1668 get. Jeremias de Bont, Elisabeth de Vogel, Barbara van Sijsbergen.

f. Johanna 8 Febr. 1671 get. Louis Junius, Maria Assendelft, Elisabeth Pit, wordt begraven 29 Maart 1671 [2]).

III[1]. Mr. Jacob Junius gedoopt te Delft 11 Januari 1664, get. Johan Schilthouwer, Maria Tyts; wordt 1703 Veertigraad van Delft en in 1705 Havenmeester binnen en buiten, overl. te Delft 4 April 1706; huwde te Delft (ondertr. 6 Aug. 1695) met Margaretha Clant j. d. van Rijswijck (Attestatie gegeven op Rijswijck 21 Aug. 1695).

Uit dit huwelijk is geboren te Delft, en aldaar gedoopt 10 Sept. 1699, Hendrik Jacob Junius, get. Hendrik de Sandra, Marya Lenards. Hij sterft vermoedelijk als rechter te Groningen.

---

[1]) *P. Timareten Ie Deel, Delft, Rustplaats van de Heer Jacob Junius Isaacqszn. sterf* 25 *Sept.* 1671 *en van syn huysvrouw juffr. Maria Lenarts Jacobsdr. en haer beyder dr. juffr. Maria Junius sterft den* 2 *Jan.* 1683 *ende alsmede haer soon Mr. Jacob Junius Raet ende Vroetschap deser Stad Delft, overleden den 4en April* 1706. (*Oude Kerk bij den ingang a/d Noordzijde*)

[2]) 5 *Febr.* 1672 *is door Louis Junius, Koopman te Amsterdam ter weeskamer alhier vertoond een acte van codicile op* 4 *Juni* 1668 *door Jacob Junius, zijn overleden broeder voor den notaris Willem van Assendelft en getuigen binnen deze gemeente gepasseerd en bij zijn dood bevestigd, waarbij bevonden is, dat over zijn minderjarige kinderen en afstammelingen Louis Junius tot eenigen voogd is gesteld.* (*Aanteekeningen uit de papieren der voorm. weeskamer te Delft*).

Dat Maria Jacoba, die Lambertus Emmen huwt, ook een dochter uit dit huwelijk zou zijn, zooals in Nav. XLVI 622 vermeld wordt, blijkt niet uit het doopregister te Delft. Weldra komen we echter een andere Maria Jacoba tegen.

II². Louis Junius geb. te .... koopman, eerst in Indië nl. Bengalen, later te Amsterdam. 8 Jan. 1656 wordt hij Meester of Regent van de Cariaten te Delft; in 1670 is hij te A/dam gevestigd, waar hij 25 Maart 1686 sterft. Hij wordt te Delft begraven. Hij huwt te .... Elisabeth Wilsoets van .... nadat hij in Indië bij Geertrude de Sonnargam een onwettigen zoon verwekt had, nl. François Junius, die volgt III².

Uit zijn huwelijk zijn geboren en gedoopt te Delft 7 kinderen en te Amsterdam 1 kind als:

a. Isaac Junius ged. 22 Nov. 1654, get. Jacob Junius en Esther Segbol (sterft vermoedelijk reeds in 1669, 22 Februari).

b. Elisabeth 12 April 1657, get. Symon Wassenaer, Emmerensje Snel, Cicilia Waelpot.

c. Maria 3 Oct. 1658, get. Jacob Baelde, Maria Leenderts.

d. Maria 11 Juni 1660, get. Johan Schilthouwer, Hester Wassenaers.

e. Helena 21 Juni 1663, get. Johan Schilthouwer, Maria Leenderts [1].

f. Maria 23 Jan. 1665, get. Luder Tydemans, Maria Leendrts. Zij huwde te Amsterdam 15 Nov. 1689 Pierre Mulker (Waalsche Gem.).

g. Cornelia 26 April 1667, getr. Jacob Junius, Cornelia Wilsoets. Zij huwt te Utrecht 13 Febr. 1689 (huw. voorw.) Eduard Boddens en heet daarin Cornelia Catherina.

h. Johannes Junius (te Amsterdam) die volgt III³.

II². François Junius, geb. in Indië .... zn. van Louis en Gertruida de Sonnargam, wordt 20 December 1668 gelegitimeerd [2].

---

[1]) *Lidmate der Waalsche Kerk te 's Gravenhage* 9 *April* 1678, *Helene Junius van Delft.*

[2]) *Louis Junius, burger van Delft vraagt legitimatie voor zijn zoon. Hij zegt dat hij over* 22 *jaar wesende in Oost-Indië in Bengalen ongehuwd zijnde gepro-*

Hij schijnt in Engeland te hebben gewoond, maakte 20 Juli 1696 zijn testament voor notaris Leeuwenhoeck te Delft, en wordt aldaar in de Nieuwe Kerk begraven 15 Maart 1697. Hij huwde te Delft 19 Maart 1695 (ondertr. te Nootdorp 6 April 1695) met Cornelia van Hurck, j. d. van Delft. Cornelia hertrouwt den Leidschen koopman, Jacob van Ouwerkerk.

Uit het huwelijk is geboren en te Delft gedoopt:

13 Mei 1696 Louis Junius, get. Johannes Junius, Elisabeth Wilsoet, Mechteld van der Linde.

Bij zijns vaders dood is Louis onmondig en wordt onder voogdij gesteld van zijn oom Johan Junius, zijn moeder Cornelia van Hurck en zijn neef Jacobus de Fremery van Amsterdam. Hij ontving een lijfrente uit Engeland en woont daar in 1711. Over het bestuur der erfenis ontstaat een proces, waarvan de stukken (12) berusten in het Archief te Gorkum, 1696—1709 en de beslissing van den Hove van Holland, 1711, in het bezit van den schrijver.

III[8]. Ds Johannes Junius, geb. te Amsterdam en aldaar gedoopt 9 Juli 1670 (Doopboek Nieuwe Kerk), wordt 14 Sept. 1692 te Leiden als Theol. student ingeschreven, proponent te Prinsenhage in 1695, predikant te Loenen van Sept. 1701 tot Aug. 1712 (doopt aldaar 9 Juli 1702—27 Juni 1712). 2 Dec. 1711 beroepen naar Leeuwarden, gedemitteerd 21 Jan. 1715 en na in Jan. beroepen te zijn den 7 Febr. 1715 bevestigd te Amsterdam. Hij sterft aldaar 19 Nov. 1729 en wordt begraven in de Oude Kerk Zuidzijde No. 21 den 25 November 1729. — Hij huwde 1o. te .... Elisabeth Junius dr. van .... en 2o. te .... Johanna de Jaager dr. van .... en ...

Uit het eerste huwelijk zijn geb. en ged. te Prinsenhage:

a. Elisabeth, 6 Juli 1698 (get. niet genoemd).

---

creëert heeft bij Geertruide de Sonnaergam mede ongehuwd een natuurlijken zoon François Junius, die hij opgevoed heeft zoowel in Indië als hier, en eenige jaren geleden te A^m (Amsterdam) bij een Koopman besteed, genegen zijnde in 't huw. te treden met gen. Geertr^a de Sonnaergam en zoo François te echten, doch dat daarvan niets gekomen is, doordien Geertruida is komen te overlijden, dat hij huwde met Elisabeth Wilsoets, bij wie hij echte kind^n heeft, en nu vraagt hij ook legitimatie voor François—wordt gelegitimeerd 20 *Dec.* 1668. (*Reg.* 5 *Roode Leeuw f°.* 211). —

b. Maria Jacoba, 13 Dec. 1699. Deze Maria Jacoba huwt waarschijnlijk Lambertus Emmen; in 1721 Raadsheer te Groningen, in 1745 gecomm. in den Raad van State, in 1731 lid der St^n^. Genl. Zij was zijn tweede vrouw en stierf 21 April 1775, nalatende 3 dochters.

Uit het tweede huwelijk zijn ook kinderen, als blijkt uit het Reg. der Weeskamer te Amsterdam: Den 14^en^ Maart 1730 heeft Pieter de Fremery Jzn. in den naam van Johanna de Jaager, de wed^e^ van D^s^ Joh. Junius op de Keijzersgracht bij de Leidsche str. vertoont testament gepasseert voor Not^s^ Meerhout op 19 Nov. 1729, waarbij weesmeesters zijn geseclудeerd.

II^3^. Abraham Junius, geb. te Haarlem, ged. 27 Juni 1614, get. Philips de Jonghe (sic) Willem de Hase, Sarah Jacobs, wordt 21 Mei 1633 te Leiden als student ingeschreven; in 1636 beroepen te Nootdorp, sterft aldaar aan de waterzucht 29 Nov. 1650, begraven 5 Dec.

Hij huwt .... te .... Hester van Segbol. Hester (van) Segbol wordt 1664 moeder van het Meisjeshuis te Delft en werdt 24 Dec. 1682 aldaar begraven; er is dan 1 meerderjarig kind.

Uit dit huwelijk zijn geboren te Nootdorp en aldaar gedoopt:

a. 9 September 1640. Magdalena [1]) get. Anthonis .... amb. Doris Serbol (sic), Cornelia Coopers.

b. Isaacq Junius 6 Dec. 1643 get. Proelius? en Doris Segbol.

II^4^. Isaac Junius, ged. te Haarlem 29 Mei 1616, get. Paulus de Jonghe (sic) Herman Schuilius, Geertruid Reynouts dr. Hij huwt te Delft 21 Aug. 1639 met Sebilla van der Graeff j. d. uit welk huwelijk te Delft werd geboren en aldaar gedoopt 28 Dec. 1642 Jannetgen — get. Gerrard Swart, Engeltjen Goetings, Maria van Bergen [2]).

---

[1]) *Oude Impost registers van begraven, berustende op het Oud-Archief te 's-Gravenhage:* 13 *Sept.* 1715 *Magdalena Junius* . . . . *f* 30.

[2]) *Attestatie van seekere spokeryen van katten enz. door den Clapwaeker ten overstaan van 't gerecht van Katwyck gegeeven, synde aldaer voorgevallen op den 2^en^ November omtrent St. Jacob a.* 1665. *Compareerden voor ons Cornelis van Rhyn, Schout; Maerten Maertensz Peeck ende Isack Junius, Schepenen der heerlykheden van beyde de Catwijcken en 't Zandt enz..... Nav.* 1853 *blz.* 250.

II[5]. David Junius geb..... te...., waarschijnlijk van 1637 tot 1641 predikant te Nederhemert. Hij huwde.... te.... met Emmerentia Snel.

Uit zijn huwelijk zijn kinderen geboren. Den 25en Mei 1637 werd een kind van hem begraven.

Waarschijnlijk heeft hij een zoon nagelaten nl.

Johannes Junius, geb.... te.... Heelmeester te Delft en komt als zoodanig voor op de schilderij van het chirurgijnsgilde in 1681 te Delft door Pieter Miereveldt.

Hij huwde tweemaal te Delft nl.

1°. 11 Juli 1663 met Maria van de Polder j.d. en 2°. 15 Maart 1682 met Aerlandt van Berck (Beeck), beiden van D.

Uit het eerste huwelijk zijn geboren 8 kinderen en te Delft gedoopt als:

a. Johanna 24 Juni 1664, get. Jacobus Junius, Emmerentia Junius (Snel).

b. David Junius 30 Mei 1666, get. Louis Junius, Emmerentia Snel, sterft 7 Juni 1666 te Delft.

c. Maria 28 Juli 1667, get. Pauwels v. d. Polder, Elisabeth Junius (Wilsoet), gest. 16 Oct. 1667 te Delft.

d. Vranco Junius 30 Juli 1669, get. Justus v. d. Polder, Geertruy van de Polder, overl. 19 Aug. 1669 te Delft.

e. Maria 19 April 1671, get. Justus v. d. Polder, Maria Lenarts.

f. David Junius 30 April 1673, get. Louis Junius, Emmerentia Snels, overl. 20 Febr. 1674 te Delft.

g. Geertruid 5 Oct. 1674, get. Justus v. d. Polder, Catherina v. d. Polder. Zij huwt te Delft 13 April 1704 Lucas van der Kaaij, uit welk huwelijk 5 kinderen.

h. David Junius 23 Febr. 1678, get. Louis Junius, Maria Lenaerts, overl. 2 Juni 1680 te Delft.

In eene rekening 10 Oct. 1690 komt voor, dat tot voogd over Johanna en Geertruid Junius, kinderen van Johannes en Maria van de Polder, is benoemd; Cornelis Bosch, bedienaar des Goddelijken woords te 's Gravenhage.

In de registers te Delft wordt omtrent deze Junii niet meer gevonden, wel omtrent den ook in Nav. XLVI genoemden predikant Robertus Junius, die in 1606 te Rotterdam geboren was en naar Indië als predikant ging.

In Rotterdam woonde in 1606 een dochter van Adrianus Junius, Hollands geschiedschrijver, nl. Helena, die gehuwd was met den Delftschen plaatsnijder Jan Jansz van Deutecom. Haar moeder was Adriana Hasselaar, de zuster van de bekende Kenau. Helena had 7 broers en zusters o.a. Geertruida, geb. te Middelburg 18 Dec. 1574; Pieter en Clara, welke Meynhard Verlaan, burgemeester van Hoorn huwde.

Wellicht is Robert een neef van Helena van Deutecom-Junius; den naam van zijn vader kwam ik niet te weten.

Robert ging in 1628 naar Batavia, huwde daar een Hollandsche jonge dochter en vertrok in Maart '29 naar den zendingspost op Formosa, waar hij 17 November van dat jaar aankwam. Omstreeks '37 werd hem een zoon geboren, Samuel, die na in '53 te Utrecht te hebben gestudeerd, zich 8 October '57 te Leiden als theologisch student liet inschrijven.

Samuel werd in '59 als proponent naar Haringhuizen (Barsingerhorn) beroepen, in '62 predikant te Overschie, en in '84 te Breda, waar hij tevens lijfarts van den Prins van Oranje was. Hij stierf te Breda.

Robert bleef met korte tusschenpoozen tot '43 op Formosa, waar hij zich vooral verdienstelijk maakte door de studie der inlandsche talen. Bij zijn terugkomst in Nederland vestigde hij zich als predikant te Delft, trad 7 Jan. '45 aldaar in 't huwelijk met Engeltjen Meermans Dirksdr. Den 2en Febr. '53 verliet hij Delft en werd den 9en d. a. v. te Amsterdam bevestigd. Na een jaar op de vloot als prediker te hebben gediend, stierf hij 28 Aug. '55 te Amsterdam met 2 zijner kinderen en 2 dienstmaagden aan de pest. Zijn weduwe ging naar Delft terug, kreeg in '65 de betrekking van Moeder van het Oude Mannen en Vrouwenhuis en sterft 30 Dec. 1697. In Delft werden uit dit huwelijk gedoopt: 8 Dec. '45 Johanne (geb. 8 Nov.) get. Dirk en Frans Meerman en Anna Bleiswijck. 28 Oct. '46 Geertruid, get. Dirk en Maria Meerman.

18 Febr. '48 Dirk, get. Heyn en Dirk Meerman en Dirrikjen van Santen; 22 Dec. '49 Johannes, get. Ds. Caroly Schuler, Helena en Hendrik Meerman; 23 Juni '51 Theodora, get. Dirrikjen van Santen en Hans Putmans; en eindelijk 6 Oct. '53 Robertus, get. Maria Meerman, Dirk Mierop en Elisabeth Junius.

Voor aanvulling dezer gegevens houdt ondergeteekende zich zeer aanbevolen.

a/b Fregat Atjeh. JAN H. JUNIUS.
Ampenan.

Het wapen der familie Van Kinschot. — De beschrijving der stad Heusden van 1743 is opgedragen aan: „Mr. Gaspar Rudolph van Kinschot, Heere van Nieuwerkerk, Bailliuw, Dijkgraeff ende Schout der Steede en Landen van Oudewater, Secretaris der Stad Delft, mitsgaders Bewinthebber der geoctroijeerde West-Indische Compagnie ter Kamere op de Maaze." Zij geeft eene afbeelding van zijn waponschild te zien.

Dat wapen heeft over den beurtelings gekanteelden zwarten dwarsbalk heen een zilveren hartschild beladen met eenen golvenden blauwen dwarsbalk, vergezeld van drie roode visschen, 2 van boven en 1 van onderen (Nieuwerkerk).

De helm is *gekroond* en het helmteeken is de zilveren valk uit den schildhoek tusschen eene gouden vlucht, beladen met den gekanteelden dwarsbalk, vergezeld van *drie honingbijen*, 2 van boven en 1 van onderen.

De schildhouder rechts is eene vrouw gekleed in een tot over de voeten hangend rood gewaad, dat de hals en *rechterborst* bloot laat, met *zeer wijde nederhangende mouwen, die de armen bijna geheel doen zien. In haar opgeheven linkerhand rust ter hoogte van haar hoofd een rood hart, gedekt met eene rood-gevoerde gouden koningskroon.*

In het werk van Rietstap, „De wapens van den Nederlandschen Adel," wordt bij de beschrijving van het wapen der familie van Kinschot geen melding gemaakt van de kroon op den helm noch van de honingbijen, waarmede de vlucht versierd is. Van den voor-

melden schildhouder wordt gezegd: „eene vrouw die beide handen aan het schild houdt, gekleed in een tot over de voeten hangend donkerrood gewaad, op de borst vierkant uitgesneden en langs die uitsnijding met zilver omboord, met een gouden keten om den hals waaraan een breedarmig gouden kruisje hangt; gelaat en handen van natuurlijke kleur, het blonde haar over de schouders golvend."

Hier is dus verschil met eene naar mijne meening vollediger en juister afbeelding van het wapen van het oude geslacht van Kinschot op te merken. Zou hier niet weder gedacht mogen worden aan eene fout, door onkunde begaan bij gelegenheid van de inlijving in 1848 van zes leden van dit geslacht?

's-Gravenhage. V. R. V. D. K.

Lulius, Van Schie, Noothoven, enz. enz. — 1. Welke waren de namen en voornamen van de ouders en welke waren de datums van geboorte, enz. van Theodorus Lulius, predikant bij de Herv. gemeente te 't Woud en aldaar overleden in 1780?

2o. item van zijne echtgenoote Judith van Schie, † te 't Woud in 1783?

— (Kan „'t Woud" ook eene verkorting zijn van Noord-Scharwoude of wordt hier bedoeld 't Woud bij Delft?) —

3o. Item van Wilhelmus (Willem Noothoven) in 1762 predikant te Vianen?

4o. item van zijne echtgenoote Joanna, Dodonea Wilree?

5o. item van Didericus Wilree in 1768, predikant te Boven-Karspel? Mogelijk was hij de vader van Joanna, Dodonea, hierboven genoemd;

6o. Bestaat er ook van een der volgende familiën een gedrukte genealogie of in hs: Lulius, Noothoven, v. Goor, v. Kesteren en Du Celliée?

7o. Wat is er bekend betreffende David Lulius, gedoopt te 't Woud 7 Mei 1719? Hij was predikant te Noord-Scharwoude en gehuwd met Isabella Maria Conijn. Zijne ouders waren Theodorus Lulius en Judith v. Schie. Zijn tweelingbroeder Dirk († 18 Mei

1801 te 's-Gravenhage) was advokaat van Holland en gehuwd met Quirina Adriana Vosmaer [1]).

Paramaribo. D. J. M. VAN KESTEREN.

Doublet. — Zie „De Navorscher" XL, 610, enz. Nav. XXXV, 250, 1; VIII, 482, 3, trachtten wij een enkel toevoegsel te geven tot, en op een klein verschil te wijzen met — de rijke en veelzijdige bijdrage voor de genealogie D. in Herald. Biblk. 1880 bl. 250 vg. In die bijdrage merkten wij niet op Isfridus Doublet, vermeld in het belangrijke geschrift van den prior-archivaris Th. Ign. Welvaarts, „Geschied. van Bladel en Netersel" (Eindhoven, F. v. Rère, 1890), [2]) bl. 26. Deze auteur geeft daar den inhoud eener missive geschreven 10 Dec. 1683 uit Brussel, van welke hij zegt, dat ze „aan Isfridus D. gericht was, om in zijn klooster archief nasporingen te doen." Als men echter die missive nauwkeurig leest, dan blijkt het, dat ze (door Otto Henry, markies van Alcaretto, luit.-gouv. en kapt.-generaal der Nederlanden) moet zijn gericht geweest aan den overste der (Norbertijnen) abdij te Postel, met verzoek aan dezen, om Isfridus D., monnik dier abdij en destijds pastoor te Reusel, te gelasten, dat hij (Doublet) de door hem (item), onder belofte van teruggave (par recipisse), 7 Maart 1675 te Brussel gelichte papieren betrekkelijk Bladel en Reusel onmiddellijk zou terugzenden (aan den griffier van den Financieelen raad v. Brouchoven v. Bergeyck). Ingevolge dien last zond Isfr. D. 25 Jan. 1684 aan den griffier die papieren terug, welke documenten, naar het oordeel en de uitspraak der Chambre-Mipartie, Bladel's en Reusel's onderhoorigheid aan Antwerpen onwraakbaar staafden. Of Isfr. D. vermeld wordt in de *Nav.* XL, 371 genoemde bijlage

---

[1]) Deze komt niet voor in de genealogie Vosmaer in Herald. Biblk. 1873, waarin men echter den voornaam Quirina wel ontmoet. Er ontbreken meerdere; zie *Nav.* XLII, 539,77. JAC. A.

[2]) Van deze monografie leverde Jac. A. in „Maandblad de Nederl. Leeuw" X (a° 1892) blz. 65—68 een verslag. Th. Ign. Welvaarts, † 13 Dec. 1892 als prior der abdij te Postel: zie over hem, naast het „Maandblad" XI (a° 1893) bl. 1, vooral „Het Belfort" (Gent, A. Siffer) VIII (a° 1893) n°. 1 (Juni) bl. 87.

tot „Oud-Holland” III, 185, is mij onbekend. Maar de heer W. zegt, a w. bl. 34, dat hij 4 Mei 1623 te Antwerpen geboren, 8 Sept. '46 te Postel aanvaard, 11 Nov. '46 aldaar novice, 17 Nov. '47 geprofest, 4 Juni '50 priester werd en '60—1701 pastoor te Reusel, '61—'70 ook pastoor te Bladel, † 5 Maart 1707 te Postel. Nog zag men onder eene advertentie in het Nieuws van den Dag genoemd C. J. E. Doublet, die met haren echtgenoot M. Molenpage, en met Jacob Gritters en gade H. M. Molenpage, i. d. 6 Oct. 1892 uit Amsterdam dankten voor de deelneming ondervonden bij het overlijden hunner moeder en schoonmoeder, Maria v. Brummelen wede Cornelis Molenpage. JAC. A.

Van Manen. — Adrianus Johannes van Manen gedoopt te Utrecht 21 Oct. 1770, als zoon van Adrianus van M. en van Francisca Olthof, stierf tusschen 1820 en 1826. Is een der medewerkers ook bekend, waar? en wanneer? hij stierf.

R. A. A. V. V. O.

Schaets (XLVII, 429). — Eene oude aanteekening bij mij luidt: „Matthias Bartholomei (filius) Schaets, van *Brusel* (*sic*) uit Brabant; gehuwd met Jannē. (*sic*) Jans. Schagen, over de derthiende half jaer dienaer des Goddelicke Woorts te *Edam*, vertrocken naar *Leerdam* den 5den Juni Ao 1594.” — Te Brussel, Edam en Leerdam zal men dus misschien iets meer omtrent hem en mooglijke kinderen kunnen vernemen. — Kan Schaets ook oorspronklijk z. v. a. Schets geweest zijn, waaruit Schets van Grobbendonck? —

JAC. A.

De Haan Hettema en van Halmael, Stamboek enz. (Nav. XLVII, 34) behoort thans tot mijn „fonds” als uitgever. De wapens in dat boek zijn niet gedrukt van clichés, d. z. afgietsels van hout- of kopergravures enz. Die wapens zijn gegraveerd op steen (lithographischen steen) en na het afdrukken van de benoodigde 140 à 150 exemplaren zijn die steenen afgeslepen en bruikbaar gemaakt voor het daarin graveeren van een andere voorstel-

ling. De afdruk van den steen geeft de teekening der wapens in zwarte lijnen; de kleuren zijn uit de hand aangebracht.

HUGO SURINGAR.

v. Westervelt (Nav., Algem. Regr). — In overeenstemming met het geneal. fragment van „Navorscher" XXII, 306, bepaalde het Hof van Gelderland 8 Oct. 1684, dat Willem v. W. senior, als oudste monsoir zijns broeders Dirk, gerechtigd was tot het bezit zijner nagelaten goederen te Putten; en veroordeelde Wm v. W. junior, — volg. gezegde genealogie Wm Celiman v. W., — en Jacob v. W., tot uitlevering van alle charters en papieren, zegels en brieven dienaangaande; zie Regrs. arch. voorm. Hof van Gelre bl. 225.

JAC. A.

Semeins. — Daar de ondergeteekende op zich genomen heeft eene genealogie op te maken van de familie Semeins, verzoekt hij beleefd ieder, die hem hieromtrent bescheiden verstrekken kan of in 't bezit is van familieportretten, hem dit in dit blad mede te deelen.

In de tweede plaats zou men hem zeer verplichten, door de beantwoording der vraag, of de familie *Nolthenius* van Jan de Witt afstamt.

Ten derde zou hij gaarne willen weten, waar de woning van Izaäk da Costa (den dichter) op de Nieuwe Heerengracht te Amsterdam gelegen was.

Ten slotte zou de eigenaar van een plaatje, voorstellende hoe de heer *Buys* van de Beurs werd gedrongen, hem zeer verplichten, door hem dit in bruikleen af te staan, voor hoogstens 1 maand. Hij waarborgt de ongeschonden teruggave van ieder stuk, dat men hem, omtrent één dezer 4 punten ter leen zou willen geven.

P. HOVY.

v. Overvest (XLVII, 329, 30). — Dirk Simonsen v. O., apotheker, j. m., in de Bruinvisch, te Delft, trouwt aldaar 10 Febr. 1596 Neeltje, dochter van Goris de Brul, wede Matthijs Bruynsz., apo-

/e theker te Gouda (J. H. Schiffer, Nederl. Familie-archief, in Vorsterman v. Oijen's „Algem. Nederl. Familieblad" 1883/84 n°. 57 blz. 5b).

JAC. A.

Geslacht Hoving. — Wie van de H.H. Navorschers heeft de goedheid eenige genealogische mededeelingen te doen, omtrent de in het noorden van ons land gevestigde familie Hoving? Leden dezer familie waren ook op het einde der vorige eeuw gevestigd te Amsterdam.

S. H.

v. Wittenhorst-Sonsfeld. — Waar werd geboren Friederike Caroline v. d. Marwitz, geb. 24 (4 ?) Aug. 1720, dochter van den kon. Pruisischen generaal Heinrich Carl v. d. M. bij Albertine Eleonore v. Wittenhorst-Sonsfeld. Friederike's vader was 1715—25 overste bij de garde der witte grenadiers, nam destijds deel aan de belegering van Stralsund en was heer van Schilleninghen in den kreits Tilsit.

Deze vraag van Alexander baron van Dachenhausen (Munchen, Lindwurmstrasse 42), in „Der Deutsche Herold", XXVIII (Augs. 1897), N°. 8 S. 123, 4, kan misschien door een onzer medewerkers beantwoord worden.

JAC. A.

Van der Burch (of Burgh) (XLVII, 108). — In mijn bezit is een schepenzegel van roode was, middellijn 4 cM., waarop het volgende wapen staat afgebeeld:

Gekwarteleerd, behalve dat tusschen 1 en 2 een paalvormig veld is ingeschoven beladen met gegolfd kegelvormig voorwerp, wellicht eene vlam ?, 1 en 4 een gekanteelden burcht, 2 en 3 een boom met grond.

Het schild gedekt met een helm en face waarop als helmteeken de vlam ? uit het schild tusschen eene vlucht.

De emails zijn niet aangegeven.

Uit het omschrift dat zeer onduidelijk en met eenige hiaten is, meen ik het volgende te kunnen lezen:

(. . . . . .) racertifica (. . . . . .) eraert van (der B) urgh.
Het contra zegel vertoont hetzelfde wapen in het klein.
Naar ik meen is dit zegel uit Leiden afkomstig.

W. CROOCKEWIT W.A.Z.

Portman. — Zeer gaarne zoude ik inlichtingen wenschen in te winnen omtrent de uitgestorvene Geldersche familie *Portman*. Liefst een geslachtlijst met bijzonderheden en beschrijving van het wapen van die familie.

Nijmegen. C. BORMEESTER.

Van Erckelens. — *Navr.* XLVII, 424 r. 11 v. b. staat een ongelukkige drukfeil, — hier in waarheid een drukduiveltje! Men leze: „Van deze*r* broeder." François Henr. Aloys. Phil. v. Erckelens was namelijk de broeder van Heriberta Theodora v. E., *Navr.* ibid. blz. 277 wel genoemd, maar ibid. blz. 273 onvermeld gebleven als dochter van Mr. Petrus Franciscus v. E. en Anna Gerarda (A. G. Maria) v. Muylwijck. Zie voor v. Muylwijck, gesproten uit Jan v. de Merwede, die in 1274 leefde, eene belangrijke bijdrage in Scheffer's Familie-archief („Algem. Nederl. Familieblad" 1883/84, n°. 69 blz. 1—4).

Overleed, blijkens nog aanwezigen grafzerk in de kerk te Ede (Veluwe), aldaar 10 Jan. 1614 een Jacob v. Erckelens, scholten ald.; in 1775 ontmoet men nóg dien naam ter plaatse; want Theodorus Munting (Muntinghe) ontving 15 Juni diens jaars te Harderwijk eene attestatie naar Ede, om Marie Catharina v. Erckelens te huwen. JAC. A.

Verburgh. — Kan iemand mij genealogische gegevens verstrekken en het familiewapen mededeelen van het geslacht „Verburgh" waartoe behoort Jan Dionys Verburgh, ook wel enkel Dionijs Verburgh, gehuwd met Petronella van Boxtel en van wien Clara en Maria Verburgh dochters waren?

De oudste dezer twee zusters, Clara Verburgh, geboren 3 Mei 1734, overleden 26 November 1766, huwde 19 September 1753

met Michiel Viruly, geboren 24 Mei 1733, terwijl de jongste zuster, Maria Verburgh, geboren 27 September 1742, overleden 11 Juli 1761, huwde 24 September 1760 met Adriaan van der Hoop, geboren 23 Februari 1734.—

De data hebben allen op Rotterdam betrekking.

W. CROOCKEWIT W.A.Z.

Geslacht Doran. — Wie heeft de goedheid eenige mededeelingen te doen omtrent deze familie? — Is er een familiewapen bekend? 29 Juli 1693 werd in de Groote kerk te 's-Gravenhage gedoopt Gilles Doran, zoon van Pieter D. en van Petronella Jillis.

5 Juli 1775 werd te Amsterdam op het recht van trouwen betaald door Jan Jurrien Doran, en Johanna de Wolf.

R. A. A. V. V. O.

Jonker Jan van Bueren — leest men Nav[r]. XLVII, 383. Men maakt mij welwillend indachtig, dat dit moet zijn. „Jonker Jan van Vueren". Deze, Johan v. Asperen van Vueren, was in 1569 aangesteld tot amptman van Zalt-Bommel, Bommeler- en Tielerwaard. Bij de inneming van Zalt-Bommel in 1572 door de Geuzen vluchtte hij over de stadsmuren (Dr. J. G. R. Acquoy, „Jan van Venray", blz. 93, 256). „Mits die voirtvluchticheyt" werd de amptmannie toen tijdelijk aan Jh[r]. Dirk v. Haeften, heer tot Gameren en gouverneur van Z.-Bommel, opgedragen. Hij, Johan v. Arkel van Asperen, heer van Vuren, amptman enz., † 1576, begraven te Arnhem (Beekman, „Beschrijv. van Asperen", blz. 211).

JAC. A.

Justina v. Nassau. — Wie is de Justina van Nassau, aan wie de predikant-dichter W. Sluyter (1627—1673) zijne „Klaegliederen van Jeremia" opdraagt, na bij een bezoek aan Alkmaar in 1672, met haar kennis gemaakt te hebben, en in hoeverre bestaat zij het Huis van Nassau?

H. V. D. M.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

AANWAS MAAR GEEN AANWINST [1]).

Taalkundige aanteekeningen van wijlen Dr. A. de Jager.

De voorzetsels *af*, *om*, *op*, *in*, *henen* en *neder*, aan een werkw. verbonden, dat eene beweging aanduidt, kunnen de richting dier beweging bepalen. Zoo wordt b.v. de verschillende richting van het gaan bepaald in *afgaan*, *omgaan*, *opgaan*, *ingaan*, *henengaan* en *nedergaan*. Doch de verbinding met zulk een voorzetsel wordt ongepast, indien zij geschiedt met een werkwoord, dat niet de beweging zelve, maar eenen toestand of eene gewaarwording onder het bewegen te kennen geeft, of eene werking aanduidt, waarbij aan geene richting van *af*, *in* of *om*, van *op* of *neder* of *henen* gedacht wordt. Van iemand, die slapende, zingende of schreijende van de trappen valt, zal men niet kunnen zeggen, dat hij de trappen *afslaapt*, *afzingt* of *afschreit*, om de eenvoudige reden dat *slapen*, *zingen* en *schreijen* geene beweging of richting te kennen geven. Door sommige onzer schrijvers, vooral dichters, schijnt dit uit het oog te zijn verloren. Ten blijke de hieronder volgende woorden:

Afduizelen. Withuys, in den Muzen-Alm. 1828, bl. 175:

> Hij vliegt naar onder, *duizelt af*,
> En ziet en zoekt in 't rond.

Afrillen. Feith, De Eenzaamh. en de Wereld, bl. 167:

> Hij *rilt* den trap weêr *af*, beeft door den hof weêr heen.

Opbloeijen. Feith, Dicht- en Proz. Werken, D. X. bl. 26:

> Mijn roos *bloeij'* needrig *op*, zij zal geen dorens dragen.

---

[1]) Vervolg van Nav. XLVII, bl. 373.

Ledeganck, Al de Dichtwerken, bl. 172:

— de *opgebloeide* jeugd des jaars —

Opleven. Ockerse, Ontwerp eener Algem. Characterkunde, D. III. bl. 199: dat volgende tijden dit heilloos gebroed niet van nieuws zien *opleven!* — Post, Voor Eenzamen (1790), bl. 155: daar zijn geloof en zijne hoop *opleefde.* — Bilderd. Najaarsbladen, D. II. bl. 134:

Begon Natuur, naar 't scheen, een weinig *op* te *leven.*

Dez. Affodillen, D. I. bl. 121:

Onthield u 't lot de zoete troost
Van *op* te *leven* in een kroost, enz.

Bosb. Toussaint, Leycest. in Nederl. D. I. bl. 16: eene stille diepgaande verbittering *leefde* er *op* in zijne ziel. — Beets, Stichtel. Uren, D. IV. bl. 58: hoe het bijna uitgebluscht leven .... weder *opleeft.*

Inbeven. Feith, Verlustig. van mijnen Ouderdom, bl. 63:

Een vrouw, door heel de stad als zondares bekend —
Beeft in, en waggelt voort tot achter Jezus voeten.

Henenbeven. Feith, De Eenzaamh. en de Wereld (kl. 8vo), bl. 166:

Hij *beeft* er *heên,* bedwelmd en half versteend van smarte.

Zie ook hierboven onder *afrillen.*

Henenduizelen. Tollens, Gedichten, D. III. bl. 124: alles *duizelt henen.*

Nederduizelen. Schenk, Nachtged. II. bl. 32: de rede *duizelt neêr.* — Ten Kate, Tassoos Jeruzalem, I. bl. 69: zijn ros, dat naast hem *nederduizelt.*

Omduizelen. Dautzenberg, Gedichten, bl. 180:

Hij *duizelt* in het donker *om.*

Nederlagchen. Feith, Oden en Gedichten, III. bl. 171:

Hij *lacht* reeds half aan de aarde onttogen,
Een' traan van weemoed in zijn oogen,
Nog dankbaar op zijn vrienden *neêr.*

Hofdijk, Rosamunde, bl. 26:

— de purperkroon, wier luister
Van 't gebergte *nederlacht.*

Nedersissen. Tollens, N. Gedichten, I. bl. 91:

Daar brandt het schot, daar dreunt de knal,
En 't lood *sist* naast hem *neêr.*

Nederslinken (*ter*). Feith, Dicht- en Proz. Werken, X. bl. 25:

Hoe treurig *slinkt* mijn ziel op dit verschiet *ter neder!*

Nederspreken. Feith, a. w. XI. bl. 21:

(Gij) *Spraakt* op uw knielend kroost voor 't laatst Gods zegen *neêr.*

Nedersterven. Immerzeel, Gedichten, D. II. bl. 130:

De haat *stierf* bij hun lijkbaar *neêr.*

Nederteisteren. Tollens, Verstr. Gedichten, bl. 62:

Die 't *neêrgeteisterd* hoofd, den blik op God gerigt,
Van uit zijn eigen leed tot 's naasten heil kon heffen.

Nedertintelen. Feith, Oden en Gedichten, II. 7:

't Gestarnte rees met majesteit
Aan d'effen hemelkring,
En *tintelde* in den dampkring *neêr,*
Die aan den grasspriet hing.

Nederzwikken. Dautzenberg, Gedichten, bl. 52:

't Strand verguldt zich en de duinen,
Wen de zonne *nederzwikt.*

Zwikken alleen reeds van de zon is zonderling genoeg.

Nedergriffen. Hilman, Verspr. en Onuitgeg. Gedichten, D. II. bl. 191:

Wij zien het vuurrood *neêrgegrift*
Op 't rimplig voorhoofd, kaak of wangen.

Nederparelen. Schaepman in De Gids van 1875, D. IV. bl. 274:

— een vloed van klanken *parelt*...
Als gouden drupplen *neêr* op schalen van kristal.

Ofschoon *nedergriffen* zich schijnt te kunnen verdedigen door het bekende *nederschrijven* [1]), blijft het denkbeeld, dat *neder* opwekt, zich moeijelijk verdragen met de werkzaamheid, die het *griffen*, dat is ingroeven of graveeren, uitdrukt. *Nederparelen*, voor in droppels nedervallen, die op parels gelijken, is al te gewrongen, om zich aan te bevelen.

Mogen enkele dezer spreekwijzen bij onze naburen in zwang zijn: de nauwkeurigheid en kieschheid van uitdrukking, waarop wij behooren prijs te stellen, laten niet toe, hen daarin na te volgen.

Dezelfde kieschheid moet ons doen waken tegen het noodeloos vermeerderen van onze wederkeerige vormen van werkwoorden. Bij vergelijking met andere talen valt het in het oog, dat het Nederl. van de genoemde werkwoorden een spaarzaam gebruik maakt. Onzijdige werkwoorden zijn voor het wederkeerig gebruik ongeschikt; ook den lijdenden vorm drukken wij bij voorkeur uit door *worden*, en wel beide op goede gronden. Afkeuring verdienen derhalve de ingevoerde werkwoorden:

Behagen (*zich*) voor behagen vinden of scheppen. Bosb. Toussaint, Leyc. in Nederl. III. 56: zekerlijk zal hare Ladyschap *zich* hier *behagen*. Bouman, De Godgeleerdh. in Nederl. bl. 10: het puntige, waarin hij *zich* bijzonder schijnt *behaagd te hebben*.

Blusschen (*zich*) voor gebluscht worden. Beets, Navolg. van Byron, 36:

> Maar spoedig *bluschte zich* die vlam.

Bouwen (*zich*) voor gebouwd of gegrond zijn. Wiselius, Mengel- en Tooneelp. IV. 223:

> Datgeen .... waarop mijn hoop *zich bouwt*.

Drukken (*zich*) *op iets* voor iets drukken. Wiselius a. w. III, bl. 230:

> — dat, waar zijn voet *zich drukk'*,
> Het pad door hem betreên, gebaand is door 't geluk.

---

[1]) Bouman gebruikte *nederpennen*. Gesch. der Geld. Hoogeschool, I. bl. 170 dat hij zijne werken veelal, onder de tabakspijp, losweg *neerpende*.

Indenken (*zich*) *in iets* voor iets indenken. Bosb. Touss. Het Huis Lauernesse, D. II. bl. 441; men *denkt zich* niet ernstig genoeg *in*, in hun lijden.

Kleven (*zich*) voor kleven. Bilderd. Mengelp. D. I., bl. 236:

De hand, die, na aan 't graf, *zich* in de mijne *kleefde*.

Ald. bl. 247:

De hand.... waarop mijn mond *zich kleeft*.

Feith, De Eenzaamh. en de Wereld, bl. 150 (Eiken):

Om wier bemosten stam *zich* kamperfoelie *kleefde*.

Knikken (*zich*) voor knikken; Bilderd. Vaderl. Uitboezemingen, bl. 114:

Hun kniën *knikken zich*, door bleeke vrees ontwricht.

Leunen (*zich*), *zich aanleunen*, voor leunen en aanleunen. Bilderd. Nieuwe Mengel. D. I. bl. 112:

Schenk ons dien moed niet, die op eigen kracht *zich leunt*.

Beets, Korenbloemen, bl. 171:

By 't huis op dien heuvel, daar *leunt zich*
Een zwerver zoo lang op zijn staf.

Bogaers, Gez. Dichtwerken, D. I. bl. 178: *zich leunende* aan een palm. — Bosb. Toussaint, Het Huis Lauern. D. I. bl. 77: een hoofdje, dat *zich leunde* aan hunne borst. Dez. Eene Kroon voor Karel den Stouten, bl. 69: (zij) *leunde zich* als door vermoeijing uitgeput tegen den schouder van hare gezellin. Bilderd. Krekelzangen, D. III. bl. 176:

(Toen) Het Volk nog eenigzins *zich aanleunde* aan dien stut.

Bosb. Toussaint, Het Huis Lauern. D. I. bl. 141: dat hoofdje, dat *zich* zoo liefkozend *aanleunde* tegen het warme bont.

Mistrouwen (*zich*) *van iemand* voor iemand mistrouwen. David, Vaderl. Hist. D. I. bl. 32: beiden waren al te kortzigtig om *zich* van Cesar te *mistrouwen*.

Ontdekken (*zich*) voor ontdekt worden. Bilderd. Floris V, bl. 20:

De Hemel weet alleen wat *zich ontdekken* zal!

Steunen (zich) voor steunen. Van den Helm, Proeven van Woordgronding, St. II. bl. 26: op .... *steunt zich* mijne schrijfwijze. — Versnaeijen, Jacob van Maerlant en zijne Werken, bl. 22: hij *steunt zich* hierop.

Streelen (zich) voor gestreeld worden. Bilderd. Floris V, bl. 25:

Hoe mag mijn boezem *zich* in zoo veel Ridders *streelen!*

Wegschuilen (zich) voor het onzijdige wegschuilen; Immerzeel, Hugo in 't Woud, bl. 3:

De dagtoorts *schuilt zich weg* in de avondschemeringen.

Toegeven (zich) voor toegeven. Bosb. Toussaint, Het Huis Lauern. D. I. bl. 144: dat Philips van Bourgondië .... *zich* meer en meer *toegaf* aan eene treurige gewoonte. Lager: had hij *zich* .... opnieuw aan die overmatige gastmaalsplengingen *toegegeven.*

Verdolen (zich) voor verdolen. Van der Palm, Al de Leerr. I. 175: dat gij .... *u verdoolt* op dorre en duistere paden. — Vr. Bilderd. Rodr. de Goth, I. Opdracht, 8:

Verdool U in de smart niet langer.

Verkrijgen (zich) voor verkregen worden. Bilderd. Het Buitenleven, 60:

Geen palm *verkrijgt zich* licht.

Verliezen (zich) voor verloren worden. Bosb. Toussaint, in de Aurora van 1845, bl. 234: zoo als *zich* te Parijs alles *verliest, vindt zich* daar alles ook *terug.*

Ontsnappen (zich) voor ontsnappen. Bild. Mengelp. I. bl. 271:

Hier volgde de Echo op zijn stappen,
En liet hem nergens *zich ontsnappen.*

Terugvinden (zich) voor teruggevonden worden. Zie op *zich verliezen.*

Vernemen (zich) voor vernomen worden. Bild. Mengelingen, III. 12:

— een aaklig stemgeluid
Verneemt zich!

Vertalen (zich) voor vertaald worden. A. Pierson, in De Gids van 1875, IV. bl. 105: hetgeen *zich* praktisch *vertaalt.*

Vervullen (*zich*) voor vervuld worden. Bilderd. Holl. Verlossing, I. 93:

> Ja, zij zullen
> *Zich vervullen,*
> Deze tijden van geluk!

Bogaers, Jochebed, 16:

> Jehovaas heilverbond, met Abraham gesloten,
> *Vervulde zich* ....

Vertrouwen (*zich*) *op iets* voor vertrouwen op iets. Stuart, Rom. Geschiedenis, XII. 116: *zich* niet te kunnen *vertrouwen* op de inwoners van Utica. D. XVII. 183: Hij *vertrouwde zich* hier op zijne ligging. D. XIX. 53: Macrinus *vertrouwde zich* inmiddels niet op zijnen gewezen ambtgenoot. Ald. bl. 344: Hij *vertrouwde zich* hierbij echter niet alleen op zijn gezag.

Verwachten (*zich*) *op iets* voor iets verwachten. Van Lennep, Onze Voorouders, II. 301: een der Consuls, *zich* op een antwoord *verwachtende*, dat enz. Dez. Elizabeth Musch, I. 46: moeten zij er *zich* op *verwachten* verraden te worden. Dez. Romant. Werken, XXI. 93: zou hij, die de stad bezoekt, *zich* met eenig recht op een beter onthaal *verwachten*. David, Vad. Hist. I. 65: Dat getier verschrikte de vogels, maer de Romeinen *verwachtten* er *zich* aen. D. Warande, N. Reeks, I. 385: Als de schrijver ons meêdeelt, dat... *verwacht* men *zich* natuurlijk op iets zeer karakteristieks. Nolet de Brauwere, Proza, I. 112: een onthaal, waarop wij aanspraak noch reden hadden *ons* te *verwachten*.

Verzachten (*zich*) voor verzachten (zacht worden). Bogaers, Jochebed, 76: Langzamerhand *verzachteden zich* de zeden der overwinnaars.

Weigeren (*zich*), *zich verweigeren aan iets* voor iets weigeren. Bilderd. Gesch. des Vaderl. VII. 13: Een bestand had men van de zijde der Staatschen gaarne gedurende dien vredehandel gehad, maar daar *weigerde* Parma *zich* aan. Nolet de Brauwere, Proza, I. bl. 186: hoe gaarne prof... ons een brief voor zijnen vriend wilde medegeven, *weigerde* ik *mij aan* die boodschap.

Bilderdijk, Mengelingen, I. bl. 134:

> Vergeefsch, een hart tot God geheven,
> Dat, in zijn enge kreits beklemd,
> *Zich-zelf* aan 't eenig heil *verweigert*,
> Waar voor ons de Almacht hier bestemt!

Zonder eenige noodzaak bezigde men hier den wederkeerigen vorm, hoewel het begrip van het wederkeerige gemist wordt of zelfs niet kan worden toegelaten, zoo men althans eenige waarde hecht aan een eeuwen lang algemeen gevestigd gebruik. Deinzen wij er nu nog voor terug om met de Franschen te gewagen van een' volzin, die *zich zegt;* van een brief, die *zich leest;* van een kind, dat *zich inslaapt*, wij moeten toezien, dat geene zegswijzen insluipen, die het onderscheid doen verwaarloozen, dat het taalgevoel ons gebiedt in acht te nemen in het bezigen der verschillende klassen van werkwoorden. Moge het waar zijn, dat van enkele der aangehaalde werkwoorden ook in de zeventiende eeuw bij een of ander schrijver voorbeelden worden aangetroffen van een' wederkeerigen vorm: het gebruik van twee eeuwen lang heeft getoond, daarmede niet in te stemmen, en mag dus als volkomen te dezen aanzien gevestigd beschouwd, en de afwijking er van als eene nieuwigheid aangezien worden, voor welker invoering of wederinvoering geene taalkundige reden is bij te brengen.

Afkeuring verdienen voorts de volgende wederkeerige vormen, waarin de werkwoorden eene beteekenis hebben, aan onze taal te eenenmale vreemd, en meerendeels aan het Hoogd. ontleend.

Aflaten (*zich*) voor nederbuigen. Bilderd. Redev. van Chrysost. 41: den menschlievenden en *zich* tot ons *aflatenden* God.

Bemeesteren (*zich*) *van iets* voor zich van iets meester maken of ets bemeesteren. Feith, Dicht- en Proz. Werken, VII. 98:

> — dees moordnares, wier smarte
> Mijn ziel verscheurt, en *zich bemeestert* van mijn harte.

Herhalen (*zich*) voor moed of adem scheppen, waartoe ook *herhaling* behoort voor herstelling van kracht, wat geen Nederlander in dit naamwoord zou zoeken. Bild. Buitenl. 18:

> Somwijlen houdt hy stand; *herhaalt zich;* spitst het oor.

Dez. Mengelingen, IV. 109:

> Waar mijn borst *zich* zou *herhalen* van haar eindeloos gezucht.

Westerman, Gedichten. III. 102:

> — de aangename stralen,
> Waarin de ziel *zich* mag *herhalen*.

Bilderd. Poëzy, IV. 140:

> Geef my 's ochtends lust en ijver;
> 's Daags, aanhoudendheid en kracht!
> Geef *herhaling* in den nacht!

Dez. Nieuwe Vermaking, 139:

> Hy schenkt ons, na volbrachten plicht,
> *Herhaling* van de vlijt.

Van der Palm, Al de Leerr. XI. 325: Zou hij, tot lijden bestemd, zulke oogenblikken van *herhaling* en verkwikking nimmer hebben mogen smaken?

Stelen (*zich*) voor zich heimelijk weg- of uit de voeten maken. Bilderd. Poëzy, III. 70:

> Walter sloeg het oog ter aarde;
> Siddrend *stal* hy *zich* daarheen.

Uitspreken (*zich*) voor zich verklaren. Kinker, Gedichten, I. bl. 157: een inwendig karakter, dat *zich* klaarder of duisterder *uitspreekt*. — Van Oosterzee, Leven van Jezus, I. 362: Hij liet het gevoelen zijner tijdgenooten voor hetgeen het was en *sprak zich* over de plaats zijner geboorte niet opzettelijk *uit*. Dez. Redevoeringen, II. 99: Zijn onbezweken geloof... dat *zich* in het slot... *uitspreekt*. Ald. bl. 129: één oogenblik, waarin het opgewekt zieleleven.... *zich uitspreken* moet. Hofdijk, Ons Voorgesl. II. 12: den kunstzin die *zich* in dien arbeid *uitspreekt*. Ald. blz. 124: Hoe nu 's Vorsten yver... met zijnen christelijken godsdienst gepaard gaat, *spreekt zich* ook dáarin *uit*, dat enz. Ald. bl. 189: Het medelijden der ellendigen.... *sprak zich* dan ook in een menschelijker vonnis *uit*. J. van Lennep, Leven van Mr. D. J. van Lennep, II. 339: een toespraak, waarin bovenal het hart *zich* volkomen *uitsprak*

Verlaten (*zich*) voor te laat komen, verachterd zijn in den tijd. Hofdijk, Ons Voorgesl. II. 182: Zeker *hebben* zij *zich verlaat* in den tijd.

De eigenschap van bedrijvend en onzijdig is in de Nederlandsche werkwoorden zeer wezenlijk en zoo oud als de taal zelve. Sommige kunnen in twee beteekenissen, andere in ééne der beide gebezigd worden. In het gebruik van eeuwen hebben zich enkele gevallen van verloop opgedaan; maar doorgaans is het onderscheid dat wel niet zonder verband met den oorsprong en den aard der woorden zijn zal, bewaard gebleven. Het willekeurig op te heffen leidt tot ontaarding der taal. Op dien grond is de vrijheid, door enkele schrijvers in dit opzicht genomen, af te keuren.

Verdolen is niet anders bekend dan onzijdig: hoe kan het genot dan de zinnen verdolen? Tollens, Gedichten, III. 114:

> 't Verlokkend aardsch genot *verdoolde* op eens *mijn zinnen.*

Aankweeken, *afwenden* en *blusschen* eischen een voorwerp; dus kan niemand, zonder der tale geweld aan te doen, zeggen: de plant kweekt aan, het tooneel wendt af, het vuur bluscht. Intusschen leest men in Th. van Rijswycks Poët. Luimen, 124:

> Zoo groeit en *kweekt* hier alles *aan.*

En bij Tollens, Ged. I. 46:

> Het krijgsvuur *bluscht*, de brand gaat uit,
> En 't schriktooneel *wendt af.*

Nog andere werkwoorden komen in hun gebruik niet met ons taaleigen overeen, en verdienen uit dien hoofde liefst niet overgenomen of behouden te worden.

Verzaken is van ouds bedrijvend. Men verzaakt zijn' God, zijn' eed enz. Hier de beheersching met *aan* uit te drukken, misschien wel, omdat het Fransch *renoncer à quelque chose* zegt, is ongerijmd. Men vindt deze ongerijmdheid bij Bilderdijk, Nieuwe Mengel. I. 63:

> — in 't ruischen der vermaken
> *Aan* de zaligheên *verzaken*
> Van een' wederzijdschen gloed.

Krekelz. III. 36:

> Dit ware *aan* heil, *aan* plicht, *aan* eer, en God *verzaakt*.

En bij Nolet de Brauwere, Proza, I. 32: jongeren .... die *aan* de ijdelheden dezer wereld nog niet *verzaakt hebben*.

Deelen. Bilderd. Treurspelen, III. 204:

> Gij zult ons strijden zien, en uw gevaar zien *deelen*.

Bild. Floris V, 16:

> — 'k *deel* de wraak met bloedverwant en telgen.

Dez. Nieuwe Mengel. II. 46: [1])

> Aanvaard mijn' Legerstaf, en *deel* mijn lauwerkroon!

J. van Lennep, Fiësko, 86:

> De vreugd verdubbele, als men u haar *deelen* ziet.

Dez. Marino Faliero, 40: De Zeeman *deelt* zijn spijt. Dez. Gedichten, zoo Oude als Nieuwe, 121:

> Geen booze, die ons feest mag *deelen*.

Beets, Gedichten (2e dr.), 36:

> Uw droefheid *deelt* zij en uw lot.

Van Gilse, Verspr. Opstellen, II. 57: die verwachtingen *werden* door geheel de christelijke kerk *gedeeld*. Da Costa, Voorlez. over het O. T. D. I. 297: de dienstmaagd .... die eenmaal zijns vaders bed *had gedeeld*. Van Oosterzee, Redevoeringen, II. bl. 21: niet in alles kon ik zijne inzigten *deelen*. Bosb. Toussaint, Het Huis Lauern. II. bl. 169: Zoo hij die nieuwsgierigheid *deelt*.

Iets deelen voor in iets deelen, is gevolgd naar het Fransche *partager;* maar hierbij is uit het oog verloren, dat het bedrijvende *deelen* bij ons beteekent: tot deelen maken, welke beteekenis niet rijmt met *iemands gevoelen deelen* (partager l'opinion de quelqu'un); het gevoelen toch wordt niet *gedeeld*, d. i. tot deelen gemaakt, maar blijft in zijn geheel.

Houden aan iemand. Stuart, Rom. Gesch. X. 64: Onder die brieven was één ongeteekend aan Crassus zelven, terwijl de overigen

---

[1]) Nog een voorbeeld bij Bild. vindt men Sprokk. Voorb. 5.

aan onderscheidene lieden *hielden*. — Bilderd. Treurspelen, I. 77:

Mijn last *houdt* niet *aan* u, ô Jongling. —

Dermout, Nieuwe Leerredenen, I. 75: de lastbrief *houdt aan* stervelingen.

Wij zeggen b. v. van een boek of brief, dat zij het een of ander *inhouden*, d. i. behelzen of bevatten; maar de Fransche uitdrukking *houden aan iemand* (tenir à quelqu'un), voor gericht zijn van dat boek of dien brief, is in strijd met de beteekenis van het ww. en door niets gewettigd.

Dwergen, een moeijelijk te verklaren werkw., heeft opgeleverd het deelw.

Dwergend. Helmers, Holl. Natie, 136:

Ons overmeesteren! ons, *dwergend* nageslacht.

Dit deelw., 't welk in vorm met *reuzend* zou gelijk staan, zou, zoo het eene beteekenis hebben moest, beteekenen: voor dwerg spelen, wat niet bedoeld kan zijn.

Ranken. Van Senden, Het heilige Land, II. 62: eens ruischten op die platten de halmen, eens *rankten* er de wijnstokken. Ald. bl. 299: de wijnstok *rankt* er. Bogaers, Gez. Dichtw. I. 263: *rankenden* wingerd en bloesemend ooft. Dautzenberg, Gedichten, 110:

Vriendschap, hoe zij ook *ranke* om den stillen hove.

Ranken, slingeren als een rank of tak, eene beteekenis die niet voor de hand ligt, en ook in 't Hoogd. zeer zeldzaam is.

Ritsen, opritsen. Bilderd. Najaarsbladen, I.

— Dorens, die den boezem *ritsen*.

Dez. Buitenleven, bl. 143:

Daar schokken ze op elkaâr met bukkend voorhoofd los,
En *ritzen* 't lijf zich *op* door schrikbre bots by bots.

Volstrekt onnoodige verduitsching van onze werkwoorden *rijten* en *oprijten*. Hetzelfde geldt

Schutsen voor schutten. Bilderd. Oprak. bl. 140:

— gy, ô Letterstichters
Wie de eedle Floris *schutste*, en die hem hulde boodt!

(*Wordt vervolgd.*)

DR. SCHULLER EN B. DE SPINOZA.

De voor Hollands letterkundige geschiedenis belangrijke onthulling der briefwisseling tusschen G. H. Schuller en Leibnitz is voor een groot gedeelte wereldkundig gemaakt in het belangrijke boek over Leibnitz en Spinoza, uitgegeven door Prof. Dr. Ludwig Stein, Berlin 1890.

Daaruit blijkt ons, dat G. H. Schuller een geheime correspondent van Leibnitz was, die hem inlichtte omtrent het merkwaardige, dat in wetenschappelijke en staatkundige kringen zich voordeed. Hield geheel Europa toenmaals het oog op Holland gevestigd, Leibnitz, die Holland zelf in 1675 bezocht had en zoowel daar als in den vreemde vele aanzienlijke Hollanders had leeren kennen, stelde bijzonder belang in alles, wat hier te lande voorviel.

Schuller, die hoewel dr. Med. zich meer met wijsbegeerte en goudmakerij dan met zijn beroep bezig hield, deed zijn best om Leibnitz' nieuwsgierigheid te bevredigen in de hoop door diens tusschenkomst tot agent van het Hanoversche Hof te worden aangesteld. Daar de Hertog, in wiens dienst Leibnitz gelukkig was opgenomen, tot het Katholicisme was overgegaan, en deze laatste als Protestant daarom buitengewoon voorzichtig moest zijn, werd deze briefwisseling natuurlijk zeer geheimzinnig gevoerd.

Namen en feiten werden meestal omschreven of slechts aangeduid. Toch zijn de brieven voor ons van hooge waarde, en niet minder belangrijk dan de Xstralen op natuurkundig gebied, omdat zij ons door den nevel die rondom vele feiten met opzet is verspreid, helder laten zien tot op den grond der zaken.

Zoo hebben zij ons o. a. volkomen op de hoogte gesteld van de adressen der brieven van Spinoza, die door de uitgevers der Nagelaten Werken met voordacht waren verzwegen.

Het merkwaardigste is echter, dat Schuller zelf, die meende overal zijn spoor te hebben uitgewischt, ons in deze brieven zijn verhouding tot Spinoza duidelijk heeft geteekend. Vooral zijn mededeelingen omtrent de laatste levensdagen van Spinoza zijn van

bijzonder groot gewicht. Nog in het begin van Februari 1677 had hij Spinoza bezocht en als geneesheer tot zijn innig leedwezen moeten bekennen, dat onze wijsgeer niet lang meer te leven had.

Blijkt hieruit en uit de latere brieven, dat hij Spinoza veelvuldig bezocht, ik meen te kunnen aantoonen, dat hij het is, die den lijder in zijn laatste ure heeft bijgestaan.

Colerus meldt, dat Spinoza kort voor zijn dood een Amsterdamsch geneesheer ontboden had, dat deze daarop was overgekomen, des middags met den zieke alleen was gebleven, maar 's avonds na diens overlijden haastig met de nachtschuit vertrokken was, ja zelfs nog een dukaton en een mes met zilveren heft zou hebben medegenomen.

Colerus zegt, dat hij dezen dokter niet anders kan aanduiden, dan met de letters L. M.

Deze mededeeling heeft op mij altijd den indruk gemaakt, dat Colerus nooit juist geweten heeft wie het was, maar omdat hij wel eens gehoord had van de vroegere vriendschap tusschen Lodewijk Meyer en Spinoza, verondersteld heeft, dat L. M. de bedoelde persoon zou geweest zijn, hoewel hij zijn naam niet voluit durfde noemen om den laster, dien hij te zijnen aanzien verspreidde.

De Duitsche vertaler van Colerus heeft van deze mededeeling denzelfden indruk gekregen als ik en merkt dan ook hierbij op, dat men wel kon aannemen, dat de bedoelde dokter misschien Lucas was geweest, die met Spinoza bijzonder bevriend was en ook later een boek over hem geschreven had.

Latere geschiedschrijvers echter hebben allen Lodewijk Meyer voor de bedoelden persoon gehouden.

Toch is dit *niet* zeer waarschijnlijk.

In de laatste jaren, na Spinoza's vertrek uit Rijnsburg, komen geene brieven aan Meyer meer voor.

Diens rationalistische schriftverklaring was geheel in strijd met de objectieve en historische van Spinoza. Meyers boek: Philosophia Scripturae Interpres (1666) werd openlijk weerlegd door de Tractaten Theologus-Politicus en dit is reeds voldoende om hun verwijdering van elkander te verklaren.

Maar bovendien was Meyer onverdroten bezig met tooneelstudiën en het genootschap Nil volentibus arduum, en zal Spinoza wel weinig te Amsterdam zijn gekomen omdat zijn gezondheidstoestand en financiën hem zulke reizen niet veroorloofden.

Terwijl het dus waarschijnlijk *niet* Meyer is geweest, die bij Spinoza's sterfbed heeft gestaan, is het, zooals uit het volgende blijken zal, *zeer* waarschijnlijk Schuller geweest.

In zijn brieven aan Leibnitz treedt deze op als executeur van Spinoza's geestelijke nalatenschap.

In den zesden brief schrijft hij, „maar geheim", dat hij voor en na Spinoza's dood alles stuk voor stuk heeft nagezien en in overeenstemming met diens uitdruklijken wensch heeft onderzocht of er nog iets bij was dat voor de vrienden van belang kon zijn; in Brief III biedt hij het hs. van de Ethica aan Leibnitz te koop aan, en deelt daarop in den vierden Brief mede dat het hem gelukt is de vrienden te Amsterdam over te halen om zelf de uitgave der Opera Posthuma op zich te nemen.

Deze vrienden waren: L. Meyer, Jarig Jelles enz., die dus oorspronkelijk de hss. niet in handen hebben gehad, veeleer aanvankelijk niet genegen waren ze uit te geven, maar daartoe later door Schuller zijn overreed.

Nu is op denzelfden avond van Spinoza's overlijden een inventaris opgemaakt en alles verzegeld, en bij dien inventaris de naam van *den Heer George Hermanus* eerst als getuige opgeschreven maar later weer doorgehaald en door een gewoon getuige vervangen. — Wij komen derhalve tot de volgende conclusie:

Volgens Colerus was bij Spinoza's sterven, des middags te 3 uur, de Amsterdammer dokter alleen tegenwoordig, volgens Schuller heeft hij zelf voor en kort *na* Spinoza's dood de boeken doorgezien, waartoe na de verzegeling, die denzelfden avond geschiedde, geen gelegenheid meer bestond; Schullers bekende geheimzinnigheid en de hebzucht der familie Spinoza verklaren genoegzaam zijn haast om zich uit den Haag te verwijderen, wat geheel strookt met Colerus' verhaal, terwijl wij zijn voornamen door den Notaris op den avond v. h. overlijden eerst opgeschreven zien en daarna weer

doorgehaald; -- wie zou dan anders daarbij tegenwoordig zijn geweest dan Schuller?

Hij zal aan van der Spijck verzocht hebben zijn naam niet te noemen, evenals hij zelf dien in de brieven heeft doorgehaald en v. d. Spijck zal getrouw zijn belofte gehouden hebben en alleen van een Amsterdamschen geneesheer gesproken hebben. Colerus is toen aan 't verdichten gegaan en heeft L. M. genoemd, dien hij echter niet nader kon aanduiden, omdat hij 't niet zeker wist.

Schuller moest als geheim agent van Leibnitz overal achter de schermen blijven, had van Spinoza zelf volmacht, mee te nemen wat hem beviel, maar vreesde toch voor de familie, zooals blijkt uit het schrijven van Rieuwertz over den beroemden lessenaar met papieren; geen wonder dat hij niet openlijk bekend wilde worden als de laatste en eenige getuige van des wijsgeers dood.

Naar mijn overtuiging is echter door de voornamen onder de akte van 21 Februari de waarheid van bovengenoemde gissing notarieel verzekerd en vastgesteld. W. MEIJER.

Filosofie. — Is in het Fransch de spelling *filosofie* officieel erkend?

H. M.

Van der Straten, boekdrukker te Wesel. — Kan een der lezers ook iets mededeelen over Derick van der Straten, in 1554 drukker te Wesel?

O. a. was bij hem voor de pers gereed gemaakt. — Geestelike Lider und Gesenge — een der boekjes in 1896 te Boskoop in den kerktoren gevonden en door prof. Dr. Acquoy destijds in het Archief voor Ned. kerkgeschiedenis besproken.

Bestaat er ook eene goede genealogie der van der Stra(a)tens hier te lande? S. L. W. ANDRÉE.

GESCHIEDENIS.

EENIGE MEDEDEELINGEN VAN ARENT VAN BUCHEL

BETREFFENDE ZIJN BEWINDHEBBERSCHAP IN DE AMSTERDAMSCHE KAMER DER VEREENIGDE OOST-INDISCHE COMPAGNIE. 1619— 1621.

Bij de bestudeering der schriftelijke nalatenschap van *Arent van Buchel*, werd, door den Heer Mr. *S. Muller Fz.* mijn aandacht gevestigd op een bundel papieren, door hem in 1882 naar het rijks-archief te 's Hage gezonden en door *Van Buchel* geschreven, dewijl hij van oordeel was dat ze, als bevattende bijna niets anders dan bescheiden, die op Oost- en West-Indië betrekking hebben, dáár eigenaardig en beter in het oud-koloniaal archief behoorden, dan te Utrecht.

In den Haag vond ik al spoedig met behulp van den Heer Mr. *J. E. Heeres*, den boven vermelden bundel, die door hem, zooals hij mij meedeelde, bij zijn komst aan het rijks-archief, werd aangetroffen in Kamer 34, en die geteekend was met de nos. 975 en 976. Bij onderzoek bleek me, dat in de portefeuille aanwezig waren 4 afzonderlijke stukken, alle in folio formaat en waarvan één groote en 2 kleine, uitsluitend betrekking hebben op de O.-I. Compagnie en den aankleve daarvan, terwijl het vierde stuk in hoofdzaak over W.-Indië handelt. In hoofdzaak zeg ik, want, en dit maakt vaak de bestudeering van de handschriften *Van Buchel* moeilijk en lastig om goed den draad van het door hem behandelde te volgen, hij heeft ook hier weer, allerlei zaken, vooral van genealogischen aard, tusschen den eigenlijken tekst geplaatst.

De twee kleinste stukken, zijn vroeger reeds door Dr. *P. A. Tiele* gebruikt of bevatten gedeelten, die bij *De Jonge* voorkomen in zijn *opkomst van het Ned. gezag in Oost-Indië*, maar toch ben ik de meening toegedaan, dat er nog veel bescheiden in te vinden zijn, die voor hem, die zich bezig houdt met de bestudeering van de geschiedenis onzer O.-I. bezittingen niet van belang ontbloot zijn. Dan, ik wil

hierbij niet verder stilstaan en enkel de aandacht vestigen op het groote stuk (± 200 fo. bladzijden groot), dat, ofschoon het vele latere en gewichtige toevoegsels en uitbreidingen bevat, in hoofdzaak evenwel inhoudt de mededeelingen van *Van Buchel*, betreffende zijn bewindhebberschap in de Amsterdamsche Kamer der Vereenigde Oost-Indische Compagnie, gedurende de jaren 1619—1621.

Van Buchel was, toen hij tot bewindhebber in de Amsterdamsche Kamer der O.-I. Compagnie, door de Staten van Utrecht benoemd werd, ruim 54 jaar oud. Immers, dewijl hij den 18den Maart 1565 geboren was, had hij in Oct. 1619, den tijd, waarop hij zijn functie aanvaardde, zijn 54ste levensjaar reeds achter zich. Maar de gelukkigste jaren zijns levens waren voorbij, want de wonde, hem in het begin van 1611 geslagen, toen zijn eenige zoon en naamgenoot hem door den dood ontvallen was, schrijnde nog. Hij had zich dan ook na dien tijd, zooveel mogelijk aan het dagelijksche leven onttrokken en zijn grootste genoegen, zijn bijna eenige uitspanning zocht hij in de studie der geschiedenis. Hoor hem, wanneer hij in 1636 aan den Dordtschen geneeskundige *Joh. Beverwijk* schrijft;

„Unicus nobis fuit filius, qui cum ad XVII propter annum pervenisset et studiis aliqua cum spe incumberet, maligna febre ablatus, me orbum reliquit. Hinc a foro ac litibus (a quibus natura abhorrebam) quantum licuit me abstraxi, ac musis paullatim vivere cœpi."

Zijn aanstelling tot bewindhebber schijnt hem, te oordeelen naar hetgeen hij daaromtrent eveneens aan *Beverwijk* heeft geschreven, niet erg bekoord te hebben, en meer ter wille van zijn vrouw en zijn vrienden, aanvaardde hij haar, dan wel uit eigen begeerte daartoe gedreven.

Vóór *Van Buchel* er toe overgaat zijn benoeming mee te deelen en te verhalen wat er in de Amsterdamsche Kamer der Vereenigde O.-I. Compagnie, tijdens zijn bewindhebberschap belangrijks is voorgevallen, begint hij met in de allereerste plaats te zeggen, wat de aanleidende oorzaak is geweest van het zenden van bewindhebbers uit de provinciën naar de Kamers der Compagnie [1]).

Hij vangt aan met het geven van een kort verhaal van den handel, die op Oost-Indië gedreven is door de Hollanders vóór de oprichting der Compagnie, en vervolgt dan: Doch omme de confusien die vuijt soo verscheyde toerustingen eñ vlooten by die van Amsterdam, Zeelant, Enckhusen, Rotterdam en de andere plaetsen, dagelicx tewege gebracht werden, hebben eyntelicken inden iaere 1602 de Heeren Staten goet gevonden mitsgaders oock de bewinthebberen alle de voorgaende tot eene compaignie te brengen, ende deselve met publycque authoriteit te bevestigen, als bij van *Meeteren* in syn *Nederlantsche historien* int 24 boeck te sien en te lesen is enz...

De voorspoed der Nederlanders, zegt *van Buchel* verder, wekte de jalousie op van andere volken, vooral van de Engelschen, „die ouersulex niet en hebben gelaten alle andere natien tegens de onze op te hitzen, ende de handen van deselve te stercken met amunitie ende alderhande nootwendicheden, jae selver mede alle hostiliteyt tonende, tot verhinderinge van die beginste ende met sooveel bloet, goet, ende arbeyt gefondeerde handelinge bij de vrye Nederlantsche repub. in Oost-Indie opgerecht." Dit een en ander veroorzaakte veel moeite en last aan de Compagnie, ze moest zich gaan wapenen „tegens de listen ende bedriechlicke beleydingen der Engelsche ende Fransche natien, die daegelicx meer en meer arbeydende waren de vruchten bij haer soo diere vercregen op te lichten ende hun te ontrecken." In dezen stand van zaken, zegt *Van Buchel*, zijn ze genoodzaakt geweest „alle hare gravamina mitsgaders den geheelen stant van haere saeken in Indien, de Heeren Staten te vertonen ende als ten hoochsten, den welstant van de vereenichde Nederlanden betreffende, van de Ho. Mo. raedt en onderstant te versoecken, gelyck by de Remonstrantie, tot dien eynde hare Ho. Mo. overgelevert, naeder blyckende is: op de gewichticheyt en de importantie van welcke saecke alsoo de H. Staten naerder gelet hadden, hebben hare Mo. dienstelicken, iae hoochnodich gevonden, opdat soo een heerlick aengerecht werck mettertijd niet en soude vergaen ofte onvruchtbaer gemaekt worden, mét soo merckelicke interesse van een groot getal haerder ondersaten, beneffens den publiquen affbreuck die haeren staet

daerdoor soude comen te lijden vuijt de generale middelen eenige subsidien iaerlicx te laten volgen tot onderhout van de oorlogē, die hun (als voor verhaelt is), soo grootelicx beswaerden, mit expresse stipulatie van een vuijt ijder provincie totter selver bewinthebberschappe te mogen voegen, volgens welck bespreck, de H. Staten van Utrecht goet gevonden hebben enen vuijt haeren gestichte ofte provincie tot assistentie in de camere van de voorsz. Oost-Indische Compagnie tot Amsterdam te senden, ende is na drie iaerige bedieninge van *H. Willems van Sipenstein*, Doct. in den rechten in Octobri 1618 by het lidt van de geeligeerde Staten in syn plaetse gecommitteert Jonckh. *Johan Grouesteins*, doch soo sy den selven by het eerste iaer hebben gerevoceert, is voor de twee naest volgende iaeren hem te succederen gestelt Mr. *Aernt van Buchel* (als by de brieven van commissie hier na in desen geinsereert, blijcken sal)."

Na deze, niet van belang ontbloote mededeeling, die ons duidelijk leert hoe de „uitheemsche" bewindhebbers in de Kamers der vereenigde O.-I. Compagnie zijn gekomen, wordt nu door *Van Buchel* gewezen op een accoord in 1619 aangegaan met den „Coninck van Groot-Brittanien" ten einde de noodige middelen te beramen, de oneenigheden, die tusschen Hollanders en Engelschen steeds grooter werden, te doen ophouden.

Deze inleiding, zou men kunnen zeggen, tot het eigenlijke verhaal, wordt aldus besloten: „Sypestein is d' eerste geweest, die met *Es* van Harderwijck vuit Gelderlant in het bewintschap is geadmitteert geworden niet sonder veel moeiten ende costen, de origineele bewinthebberen insonder die van Amsterdam ongeerne ijmant lijdende die haer in de moespot, als men segt, mochte kijcken, doch hebben ten lesten de resolutie bij de H. Staten daer over genomen moeten volgen, eñ de voorsz. in nemen, dien ten respecte van de eerste gedaene moijten eenige hoope was gegeven van continuelicken de voorñ. bedieninge te behouden, eñ is oversulcx *Sypestein* over de 4 iaeren in de selve gebleven, behalve dat men hem den tyt van sijn sollicitatie niet en heeft willen betalen, seggende dat die eerst inne moste gaen nae dat hij de

approbatie van de Staten gnral vercregen hadde eñ niet van den tijt van syne comissie hem bij de Staten van Utrecht gegeven."

Nu volgen „de brieven van commissie," maar, dewijl deze bekend zijn, kan ik ze met stilzwijgen voorbijgaan, na er op gewezen te gebben, dat ze zijn afgedrukt door *Dodt van Flensburg* in het *Tijdschrift voor Geschiedenis*, *Oudheid en Statistiek* van Utrecht, Jg. 1837, blz. 164—166. Hier toch vindt men:

a. Missive van nominatie van *Aert van Buchell* als Bewyndhebber van de Oost-Indische Compagnie d°. 25 Augs. 1619 en

b. Commissie voor den voorn. *Aert van Buchell*, d°. als boven.

Bij een ingesteld onderzoek is me gebleken dat de sub *a* en *b* door *Dodt* afgedrukte stukken geheel en al overeenstemmen, behalve enkele kleine orthographische afwijkingen, met de „brieven van commissie," zooals ze in *Van B.*'s handschrift voorkomen.

Was de benoeming den 25sten Augustus geschied, pas den 15den September werd *Van Buchel* de commissie van het Oost-Indische „bewijntschap tot Amsterdam thuys gebracht, sonder dat den secretaris *Hilting* eenich honararij daervan heeft willen ontfangen."

Een maand later werd de reis naar Amsterdam ondernomen. „Den 4 Octobris (zoo toch lezen we) ouden stijl ben ick met mijn huysfrou tot Amsterdam gereijst ende den 7 daeraen hebbe ick mijn commissie in 't collegie van de Bewijnthebberen aldaer geexhibeert met de brieven tot recommandatie van de H. Staten van Utrecht tot dien eynde mede gegeven, doch alsoo mij daerop worden geantwoort, dat mijn persoon daer toe aengenaem was, mits volgende de costuyme ick soude verthonen mij participant in de gewoonlicke somme eñ den eedt, die men gewoonlicken was te doen presteren. Maer alsoo ick daer op seyde gesonden te worden vuytten naem van de provincie van Utrecht wiens ingesetenen merckelicke sommen participeerden, ende oock ten respecte van de subsidien die by de Staten aen de Compaignie tot onderhout van het oorlochsvolck in Indien verleent waren, waer van ick het recht presenteerde, en hebbe doch niet daerdoor gevordert, die van de Compaignie allegeerende de participatie substantiel te wesen tot het bewijnthebberschap, datse oock alle daer inne par-

ticipeerden, doch hadden de H. Staten Ḡnral in den Hage verclaert dat alsoo de binnen bewinthebberen mosten participeren in het capitael van 6000 gl. die van buyten comende souden mogen volstaen met de helfte also 3000 gl. capitaels, ende dat sulcx geschiet was ten versoecke van den gecommitteerde vuyt Vrieslant *Egbert During*, die hem tegens de bewinthebberen daer inne seer gebruyct hadde."

Wat te doen? Aanstonds bewilligen ging niet, weigeren evenmin. *Van Buchel* wilde de zaak in beraad nemen „eñ tsanderen daechs weder nae huys gereyst synde hebbe verstaen hoe dat de Bewijnthebberen hadden doen scryven aende H.M. Heeren Staten van Utrecht, dat oock noyt ymant in haer collegie gecompareert hadde, die niet en participeerden naer behoren, houdende de participatie als een origineel en fundamenteel poinct van hare Compaignie".

Nu de zaken zoo liepen, bleef er niet veel anders over dan òf bedanken òf doen wat de Amsterdamsche bewindhebbers verlangden. *Van Buchel* koos het laatste. „Daer over (zegt hij n.l.) ick mij dan latende geseggen goet gevonden hebbe, eenige capitalen over te nemen, tot dien eijnde procuratie van den 16 Oct. oud stijl 1619, tot Utrecht gepasseert voor notaris eñ getuygen, bij mij mede genomen is, ende wederomme tot Amsterdam gereijst synde, hebbe aldaer op de camere myne verclaringe gedaen van mij te sullen conformeren aengaende 't participatie na het gebruyck van de camere, eñ hebbe daer by genomen de possessie. Ordo hic tenetur in sessione qui est molitorum, in plerisque collegijs, nisi in maioribus ordinum ubi provinciarum suarum dignitates adsessores respiciunt".

Volgen nu de namen van de toenmalige bewindhebbers in de Amsterdamsche Kamer, ten getale van 21, waaronder drie uitheemsche, n.l. „*Lucas van Ness* vuijt Gelderl. *Egbert Jansz. During* uit Friesl." en *A. van Buchel* uit Utrecht. – Ook deelt de schrijver ons mee, hoe de werkzaamheden der Kamer, onder de leden verdeeld waren, en dan zien we dat er waren 3 „tot het vercopen", 3 „tot de rekeninge", 3 totten ontfang", 3 „totte werf" en nog 3 „tot het geweer", terwijl ook nog een afzonderlijk boekhouder,

kaartenmaker enz. worden vermeld. Eveneens zegt *Van Buchel* dat „de gagie van de originele Bewinthebberen is na dat de incompsten ofte retouren vuyt geven tot een ofte ij ten hondert, oversulcx onseecker” terwijl de gecommitteerden der provinciën een vaste jaarwedde genoten van *f* 800 „het onseecker niēt of weynich”.

Als *Van Buchel* ons van dit alles kond gedaan heeft, zegt hij den 23sten Oct. o. s. weer van Amsterdam naar huis te zijn gereisd om zijn „saecken aldaer te disponeren tot het vertrec na Amsterdam” en wel, dewijl hij, met het plan daar ter plaatse den winter door te brengen, er een woning had gehuurd. De laatste maal was dit evenwel niet dat hij naar Utrecht ging, dit gebeurde „in Novembri na den ouden stijl op St. Martens-auont”. Van nu af woonde *Van Buchel* geregeld de vergaderingen van de Amsterdamsche Kamer bij, welke bijeenkomsten tweemaal per week werden gehouden n.l. op Maandag en Donderdag en wel des namiddags 4 uur „overmits eenige in de magistraet sijnde niet eer en conden vaceren.”

Pas nu beginnen de eigenlijke mededeelingen van *Van Buchel*, betreffende hetgeen in de Amsterdamsche Kamer der Vereenigde O.-I. Compagnie is verhandeld, wat hij er hoorde en zag.

Het ligt in den aard der zaak dat het een bont allerlei is en dat het zoo goed als onmogelijk is om alles op te sommen. Dit zou een afzonderlijke uitgave (wat later volstrekt niet tot de onmogelijkheden behoort) noodzakelijk maken. Enkele zaken, die in het bijzonder mijn aandacht trokken, vinden hier een plaats.

Al aanstonds viel mijn oog op dit bericht: 28 Nov. 1618: *Gerbrant Jan* Claessoon van Horen, sijn vader een degelick man sijnde, is ter contemplatie vand̄ seluen sijnen vader, omme hem wat te diverteren van sijn drincken eñ gedebaucheertheijt, aengenomen tot assistent ofte daer hij bequaemst toe soude wesen tot 25 gl. ter maent, weluerstaende dat de vader een renversael van hem sal geven van de tien niet te eijschen ofte de Compaignie goet te doen, sulcx dat hij in effect maer 15 gl. ter maent sal genieten”. Zoo was de Compagnie voor den vader een middel om zich van den losbandigen zoon te ontdoen, en trachtte deze op haar beurt voordeel te trekken van het werk, dat hij voor haar doen zou.

Onder denzelfden datum vond ik nog dit: „De commissen sijn gehouden borge te stellen aende Compaignie voor getrouwicheyt ter somme van 3000 gl.

De ondercommisen van 2000 eñ d'assistenten voor 1000 gl. Moeten insgelijcx beloven vyff iaeren int lant aldaer te dienen, oock haere penningen aleer niet lichten, doch ten respect van die wyff ofte kynderen thuys laten, is gepermitteert, die selue wyff ofte kynderen 3 maenden int iaer te lichten, soo verre sy goet bescheyt brengen dat haer man ofte vader noch in leuen is" en eindelijk: „Les assistents sont au voyage authorisez pour faire l'office des notaires, ils peuvent escrire les testaments et semblables actes."

Later las ik nog deze zaak betreffende: „Testamenten op de schepen sijn valide soo die voor den commys eñ twee getuygen werden verclaert ende te boeck gestelt".

Wezen we er boven op dat *Van Buchel* geen zitting kon krijgen in de Amsterdamsche Kamer aleer hij „participant was geworden, pas den 29sten Nov. 1619 heeft hij als zoodanig, op het stadhuis, in tegenwoordigheid van twee bewindhebbers als getuigen, den eed als zoodanig afgelegd.

De mededeelingen op den voet volgende, krijgen we er nu een, die wel de moeite waard is, er meer bepaald de aandacht aan te wijden. Ze luidt als volgt: „*Justus Hurnius* hadde weynich te vooren versocht tot de Indische reyse aengenomen te worden, om aldaer het woort Godts den volckeren te leeren, ende die te bekeeren totten recht geloue, daer toe hij eenen goeden ijver heeft, die in sijn boeck te dien eynde gemaeckt blijcken can, maer alsoo hij sijn eygen fantasie daer in wilde gebruycken, ende hem niet subiect maecken dienaengaende de ouericheden aldaer, eñ de tale niet en verstont, en is hy niet toegelaten tot syn voornemen te comen". Later werd daaraan toegevoegd deze zinsnede: „heeft euen wel de reyse naemaels angenomen, eñ de relligie aldaer grotelicx gevordert."

Dat *Heurnius* reeds in 1619 pogingen heeft aangewend om naar Indië te gaan, is onbekend gebleven aan Dr. *J. R. Callenbach*, die Woensdag, den 5den Mei j.l. aan de rijks-universiteit te Utrecht,

zijn hoogst belangrijke en naar onuitgegeven bronnen bewerkte dissertatie: *Justus Heurnius, eene bijdrage tot de geschiedenis des Christendoms in Nederlandsch Oost-Indië* [2]) heeft verdedigd. Had *Callenbach* de door mij meegedeelde bijzonderheid geweten, hij had dan zeer zeker op blz. 93 van zijn boek, anders geschreven dan hij nu gedaan heeft.

Op blz. 51 deelt *C.* den titel mee van het boek, waarop ook *Van Buchel* wijst, en die aldus luidt: „*de legatione evangelica ad Indos capessenda admonitio Justi Heurnii Joh. filii,*" terwijl een overzicht van den inhoud van het boek gegeven wordt op bl. 53—88, en nu vraagt de schrijver, waarom *Heurnius*, die zooveel lust in zich gevoelde om onder de Heidenen in 't belang van het Christendom werkzaam te zijn, „en dat in een tijd toen vele proponenten ledig op de markt stonden, dien arbeid, waarnaar heel zijn gemoed hem uitdreef," niet eerder heeft aanvaard? Als antwoord op die vraag, dient dan dat *Voetius* zegt: „ministerium ad annos aliquot in vico quodam obivit, ut in praxi Ecclesiastica tanto exercitatior et ad magnum illud opus paratior esset," waaruit *Callenbach* dan besluit, dat dit mede een bewijs is voor de degelijkheid van het karakter van *Heurnius*, en dat hij den arbeid onder de Heidenen hoog genoeg stelde, om zich, ook na zijne veeljarige voorbereiding, daartoe niet geschikt te achten, vóór hij mede in de praktijk geoefend was.

Nu we *Van Buchel*'s bericht kennen en verstaan hebben, dat reeds in 1619 door *Heurnius* pogingen zijn aangewend om naar Indië te gaan, nu mogen we zeggen dat hij de aandrift van zijn gemoed om derwaarts te reizen, spoedig na de verschijning van zijn boek heeft gevolgd en dat hij niet eerst wachtte om zich in de praktijk te oefenen, maar dat de onverbiddelijke noodzakelijkheid hem hiertoe gedreven heeft, dewijl men aanvankelijk niet op zijn dienst gesteld was.

Dan dit is niet het eenige wat *Van Buchel* over *Heurnius* zegt. Immers deelt hij nog iets mee aangaande hem, wat eveneens aan de aandacht van Dr. *Callenbach* is ontsnapt, en wat toch, naar mijn oordeel, ook voor een juiste kennis van de Protestantsche kerk in Indië van groot belang is.

Dr. *Callenbach* zegt n.l. op blz. 233 en 234 van zijn proefschrift, dat *Heurnius* in de laatste helft van de maand Juni van 1639 in Texel binnen viel, en reeds den 25sten in de vergadering van bewindhebbers van de Amsterdamsche kamer verschenen, „opdat hij hen een en ander aangaande den kerkelijken toestand van Indië zou mededeelen." Wat hij hiervan vertelde was van zóó groot gewicht, dat hem werd voorgesteld „op schrift te willen brengen, wat hij hen wijders had te berichten." Dit is dan ook gebeurd, maar voegt *Callenbach* er aan toe, „dit vertoog is ons niet bewaard, maar uit een brief, den 20sten Januari 1640 door de classis Amsterdam naar O.-I. gezonden, bemerken wij, dat behalve eenige voorslagen van minder beteekenis, het voornaamste waarop aangedrongen werd, was, het toestaan van enkele ceremonien bij het begraven der dooden, uitbreiding van het aantal predikanten, de oprichting van een „collegeken" op Amboyna en bovenal de herstelling van het seminarie van *Walaeus*."

Ook *van Troostenburg de Bruijn*, in zijn boek *De Hervormde Kerk in N. O.-Indië*, Arnhem 1884, kent dit stuk niet. *Van Buchel* echter heeft het voor ons bewaard en gelijk ik reeds deed opmerken, is het voor een juiste kennis van den toestand der Hervormde kerk in Oost-Indië in dien tijd van zeer groot belang. Het geheel is als Bijlage *A* achter dit opstel afgedrukt.

We keeren van 1639 tot 1619 terug en wel tot den 3den December. Toen kwam *Van Buchel*'s vrouw met een deel van het huisraad uit Utrecht te Amsterdam, en onder het gepasseerde op den 9den Dec. vinden we o. a. dit: „als het martelaren boeck geaugmenteert eñ van nieus gedruct [3]), by den auteur aen de camere more consueto werde vereert, nullo donario remissus est, quod dicerent pecunias alienas non licere alicui donare."

Den 12den Dec. werd „geresolueert, dat men geene piraten en soude soecken aen te treffen dan tot defencie, om te euiteren die moijten en de scaeden die dickwils daer ouer comen eñ 't selue oock als nodich de andere cameren te recommanderen."

Op den 19den vinden we vermeld dat het zeer moeilijk was om geschikte stuurlui te krijgen, „ende daeromme heeft men moeten

in plaetse van 55, 56 ende daeromtrent ter maent, *Jacob Jansz.* geuen 70 gl.," terwijl op dienzelfden dag een onderstuurman werd aangenomen voor *f* 36 per maand.

Dat ook ter wille van de Compagnie, wier zeelieden dikwijls ten gevolge van langdurige en ongelukkige reizen te kampen hadden met gebrek aan drinkwater, terwijl ze almee ook bloot stonden aan veel en velerlei ziekten, beproefd werd, middelen tegen een en ander te vinden, moge blijken uit de volgende aanteekeningen:

23 Dec. 1619. „Een woonende tot Delft droech ons voor sijne const om sout water soet te maecken ende oock te doen vermeerderen." De bewindhebbers hadden echter geen lust op dit voorstel in te gaan, want de man „is daervan bedanct geworden", misschien wel, omdat reeds vroeger een medicus, zwager van den Amsterdamschen burgemeester *Frans Hendrik Oetgens*, zonder gewenscht resultaat, iets dergelijks had geprobeerd. — En in Oct. 1620 lezen we: „Eenen verthoonde seeckere conste, van Brandewijn te maken, te hebben ende presenteerde daer meede de compaignie op haere schepen te versien, alleenlicken betalende hetgeen men ordinaris plach, reseruerende het welck hij daer en boven eyschte tot 20 gl. op de aeme, tertijt men bij seeckere experientie soude bevonden hebben het effect van sijne conste, vuytdruckende verscheijde scheepssieckten die door den seluen dranck souden werden gepreserueert ende genesen, alse namentlick schuerbuijck, swellingen, watersucht, brandende coortse, verlammingen ende verstramminge der leeden, wormen eñ diergelijcke." Dan al werd „geordonneert" met dezen man „naerder te spreecken", het einde was, dat men van zijn middel al even weinig gediend was als van den zoetwater-fabrikant uit Delft.

Het jaar 1620 werdt door *Van Buchel* geopend met de mededeeling van het gebed „bij den president int begin van de vergaderinge voorgelezen." Voorzoover mij bekend is, werd het niet gedrukt en daarom ook oordeel ik het niet ondienstig het meer algemeen bekend te maken. Het luidt aldus: O Almachtige Eenige Godt, ende Bermhertige Vader, wij bidden, ouermits wij gestelt

sijn ouer het beleijt van dese ouertreffelicke Oost-Indische Zeevaert, ende wij van ons seluen tot allen goeden gantsch onbequaē sijn, dat ghij ons hier toe genadelicken wilt verlenen goeden raet, verstant, wijsheijt ende voorsichticheijt, op dat wij op alle voorvallende saecken rijpelicken mogen letten, de selue bequaemelicken verhandelen ende met voorsichticheijt ende in gerechticheijt besluijten. Weert vuyt ons alle eygen gesintheijt, ongeseggelickheijt ende alle genegentheyt die tegen dynen heyligen wille strijden, laet ons voor alle dingen dijne Godlijcke vreze altijt voor oogen staen, op dat wij in alle saecken, mogen sien op de grootmaeckinge dijns heijligen naems, ende nae ons vermogen met oprechticheijt beuorderen den dienst onses vaderlants ende de nutticheyt der geenre die ons soo groote middelen vertrout hebben, ende gemerct allen onsen arbeijt ijdel ende te vergeefs is, ten sij dat ghij denseluen door dijnen genadigen segen vruchtbaer maect. Wij bidden dy o getrouwe Godt ende Vader, ghy wilt desen aengevangen Oost-Indischen handel so lange soo meer voorspoedelicken maecken, tot dyns heijligen naems eere, salicheijt der heydenen, ende tot trooste der geenre den welcken int bysonder daer aen is gelegen. Wilt insgelijcxc onse Oost-Indische schepen voor alle scadelicke stormwijnden eñ andere zeenoden genadelicken bewaren, Beschermse oock tegens alle listige aenslagen ende openbaer gewelt onser vyanden, ende brengtse met voorspoet wederomme hier te lande, opdat wij nieuwe oorsaecke mogen hebben dy voor soodanige groote weldaet van harten te louen en te dancken ende opdat wij dit alles van dij mogen vercrijgen, wilt ons genadelicken vergeuen alle onse sonden, om dat heylige lijden en steruen dyns soons J. C. onze salichmaeckers die ons alsoo heeft leeren bidden. Onse Vader etc. —

Den 6den Januari teekent hij o. m. dit aan: „*Egbert Jans During* wesende gecommitteert vuijt Vrieslant inde vergaderinge van de Oost-Indische Compaignie tot Amsterdam ende sich bouen den tijt vergunt daerin houdende met voorscryvens van de camere seluen aende H. Staten, heeft evenwel vuyt bevel van de Ho. Mo. H. St. sijn successeur plaets moeten geuen. Ende is ter seluer tijt

geadmitteert in syn plaetse *Bernt van Oosterzee* op conditie van participatie in 3000 gl. capitaels. Sijn commissie hield expresse op de iaerlixe wedden van 800 gl." — Vervolgens een „Relaes van de groote insolentie van de aengenomen soldaten opt schip Groeningen, waeronder veel Walen ende andere vreemdelingen. Daer waren beuonden eenige stucken geschuts vernagelt. Met vermoeden op eenighe diemen seijde dat in viants dienst geweest waren. Een saecke daer naerder mijns oordeels op behoorden geleth te worden, dat den viant ons met sulcke middelen niet grotelicx onverwacht en beschadige." Op deze aangelegenheid komt *Van Buchel* niet meer terug, maar dat hij de bewindhebbers der Amsterdamsche kamer aanspoorde, daarop zorgvuldig toe te zien, is zeer natuurlijk en begrijpelijk. Het was toch een eigenaardig middel, door de vijanden gebezigd, om de onzen onverwacht belangrijke schade te veroorzaken en op die wijze mede te werken, dat onze koopvaardijschepen, daardoor des te gemakkelijker, een prooi van kapers konden worden.

Een zaak, waarvan de Compagnie destijds al zeer veel last had was de desertie. Velen toch liepen, wanneer ze aangemonsterd waren en hun gagie ontvangen hadden weg, waardoor dikwijls moeilijkheden ontstonden en het vertrek der schepen naar Indië, noodzakelijker wijze werd vertraagd. — Natuurlijk dat de bewindhebbers op middelen zonnen dit euvel tegen te gaan en het bevreemdt ons niet wanneer we bij *Van Buchel* lezen: „Worden geseyt ofte het niet goet en waer dat men de naemen der geenre die boven eedt ende ontfangen maentgelden wechgelopen waren, soude annoteren ende de schepenen ouer leueren met versoeck aen de selue, omme daer inne naer gelegentheyden der saecken te willen remedieren, met affixe van de namen, scauotteren, bannissement eñ diergelijcke ignomineuse penen tot exempel van andere." Waarop dan onmiddellijk volgt: „Daer nae is bij den pensionaris *Pauw* geproietteert bij de H. Staten omme een placaet daer ouer te emulgeren met meerder authoriteyt ende wijder streckende". Men ziet, *Pauw*, de pensionaris, die ook als bewindhebber der Amsterdamsche Kamer fungeerde, had deze zaak weder in de ver-

gadering der Staten ter sprake gebracht en er op gewezen van hoe groot belang het wezen zou, aan dit kwaad, dat ongetwijfeld steeds grooter afmetingen aannam, paal en perk te stellen. Den 14den Maart werd deze aangelegenheid opnieuw behandeld en den 23sten nogmaals. Op den laatsten datum had het er den schijn van, alsof nu weldra alles in orde zou wezen, want „de pensionaris *Pauw* seyde geproiecteert te hebben een placaet bijde H. Staten tegens die met haere maentgelden doorgaen etc. om deselue corporelicken te straffen ende eewichlicke vuijten landen te bannen", terwijl de „17 hadden voorgehouden dat men die soude int aengesicht met eenige stigmatibus noteren". Deze zienswijze der zeventienen, kon *Van Buchel*, afkeerig als hij zich steeds betoont van harde en geweldige middelen, niet bekoren, hij oordeelde het in strijd met het recht, wat blijkt uit de toevoeging: „niet tegenstaende sulcx legibus Imperatorum vetatus eñ strijdende is tegensl: Si quis in metallum 17C. de poenis lib. 4."

Vreemd mag het heeten dat, niet vóór den 30sten Mei 1625, door de overheid tegen dit steeds grooter wordend euvel met kracht is opgetreden. Toen toch is eerst „het placaet ende ordonnantie" verschenen van de H. Mogenden „tegens wechloopers die hun in dienst van de Oost- ofte West-Indische Compagnien begeven hebben, verloopen ofte oock in tijdt van noot haer schepen verlaten" [4]).

Nog vermeldt *Van Buchel* onder Januari 1620: „Tumultuantur nautae ob frigus atque gelu et mensis unius praeter solitum stipendium postulant, quod ipsis postea concessū, nempe Mudenis et Wesopensibus." — 23 Jan. „Convivium publicum collegij Indici in aula adquod praeter *Verdoesius* et pars scabinorum fuere invitati qui lustrationibus et iuramentis militum ac nautarum excipiendis, adfuissent, cum circa februarium magistratūs Vrbicus esse mutandus. Hic largite habiti ex cocto ferculo miscellaneo dicto oleopodrigo, vino Rhenano et Sacuro. Ex nostris absentes fuere, *Oetgens* Cos., *Del Beke*, *Ness*, *Hasselaer*, *Oesterzee*".

27 Jan. „De schepen die naar Indien geseijlt syn hebben meest 22 of 26 stucken geschut vuytgenomen de jachten."

30. „Dat de jachten wel mochten 16 stucken opnemen soo de Engelsche veel meer versien sijn, doch al met yser, ouermits geene dan Conincxschepen metale moge voeren." (Vroeger onder 30 Dec. 1619 heet het): „Geordonneert op de iachten 12 stucken geschuts 2 van cooper ende 10 van ijser, dan sijn daer nae vermeerdert." — Hij die studie zou willen maken van de bewapening der schepen, die naar Indië voeren in den tijd dat *Van Buchel*, als bewindhebber in de Amsterdamsche Kamer heeft gefungeerd, kon hier behalve de weinige staaltjes, die ik hier gaf, in het door mij voor dat opstel gebruikte handschrift, nog heel wat bijzonderheden vinden.

Onder de bijzonderheden, welke, mijns erachtens ook niet geheel en al van belang zijn ontbloot, treffen we er eenige aan, met betrekking tot *Laurens Reael* en den admiraal *Steven van der Hagen*. Van *Reael* wordt gezegd, dat den 31sten Januari 1620, over Rotterdam, in de vergadering der Amsterdamsche bewindhebbers, een brief kwam, dien hij geschreven had „vuyt het schip den Eenhoren", den 16den Januari 1620, in het Kanaal noordwaarts omtrent de Sorlingen, terwijl later aan deze mededeeling door *Van Buchel* is toegevoegd, dat het genoemde schip, op den eerst vermelden datum, te Tessel binnenviel (terwijl het pas den 21sten Maart te Amsterdam arriveerde, op hebbende, gelijk het heet „syne vlagge van sijde, Oraignie, blanche, bleu") met een opgave van de lading en vermelding waarvoor sommige zaken als b.v. „drakenbloed" en „bezaar-steen" gebruikt werden. Ook was er een brief bij (ik vermoed door *Reael* tegelijk met den zijnen naar Amsterdam gezonden) „gescreuen in Indien door beveel van den G̅nral ende den raet van Indien", waaruit bleek dat er gebrek was aan volk en aan kleine schepen „als iachten van 50 tot 70 lasten", van welk soort verzocht werd er een twaalftal over te zenden „met noch eenige fluyten ende diergelycke", „item (zoo heet het verder) geschut, goede predicanten, lonten, schuppen, spaeden, bijlen ende gelijcke werckinstrumenten", terwijl er nog aan toegevoegd is „dat voorhenen bij gebreck van lonten, men syde ende catoenen garen hadde moeten gebruycken, dat men het poluer nu aldaer hadde beginnen te maecken, dat daer noch omtrent 30 schepen int lant

waren, ende 1200 mannen, soo van de onse als onderdanen tot bewaringe der forten".

Was *Reael* den 31sten Januari op de reede van Tessel gearriveerd, spoedig na zijn aankomst aldaar ging hij naar Amsterdam, waar hij in den avond van den 3den Februari in de vergadering van de bewindhebbers kwam, na des middags om 3 uur in de stad te zijn verschenen, „magno populi concursu" gelijk *Van Buchel* het uitdrukt. Hij was, volgens onzen berichtgever „de eerste die „mit dien tijtel (van gouverneur n.l.) vuyt Indien thuys gecomen was, *Both* ende *Reynst* wesende buyten gestorven."

Zoodra hij de Heeren begroet had, gaf *Reael* de diamanten en de bezaar-steenen over, maar wat hij te vertellen had, was „sober, hem excuserende op de indispositie hem van de reyse aenhangende, ende noch de absentie van syne papieren, die noch in 't schip waren." Hij beloofde echter later uitvoeriger mededeelingen te zullen doen, terwijl hij op eenige vragen, tot hem gericht met betrekking tot den toestand van Indië, zeide, „dat de Bantanesen van Jacatra in de vlucht waren gebracht, en de Engelsche schepen, als de onse daerop aenquamen, vertrocken sonder die te verwachten, de plaetse by de onse behouden sijnde."

De vermoeidheid, ten gevolge van de lange zeereis, en waarover hij reeds den 3den Februari klaagde, had *Reael* ziek gemaakt, en zoo kwam er, in den eersten tijd tenminste, van een meer in bijzonderheden afdalende mededeeling omtrent zijn verblijf en zijn verrichtingen in Indië niet veel. Dan, dit stilzwijgen viel allerminst in den smaak der Staten, die, verlangend iets te weten te komen, over den toestand der overzeesche gewesten, hun begeerten in dezen niet vervuld zagen, en het wil me zoo toeschijnen dat ze bij de bewindhebbers van de Amsterdamsche kamer pogingen hebben aangewend, om voorloopig althans van een en ander in kennis gesteld te worden, want den 6den Februari vinden we aangeteekend: „Se excuseren den Gnral dat hij door sijne indispositie niet en vermach te relateren syn wederuaren aan de H. Staten."

Dan, de „indispositie" waarvan hier sprake is, en die voorshands

erg toenam, verhinderde niet dat de Staten wilden weten hoe het in Indië geschapen was, wat duidelijk blijkt uit hetgeen *Van Buchel* den 24sten Februari opteekent: „De Gouerr *Reael* sieck van het pleuris eñ van desen daghe tweemael gelaten, doch soo hij sijn relaes summarie hadde gestelt p̄senteerde het selue te extenderen, dat goet werde gevonden, *sonder nochtans dat geraden wert het selue aen de Heeren Staten te senden.* Eenige van de selue nament qualicken, dat aen haer geen relaes en geschieden naer behoren, dat bij eenige van de camere alsoo werden genomen (d. i. op deze wijze werd verklaard), als dat die niet soo curieus en waren om de gelegentheyt van Indien te verstaen, maer veel eer haeckten na eenige schenkage van daer comende. Den adt en ontsach hem niet te seggen dat het ondienlick was het relaes in scriptis ouer te senden aende Staten, ouermits tselue mochte geraeken in handen van den geenen die het niet orbaer en souden sijn te weten. *Sijn seer neuswijs ende ialours* (voegt *Van Buchel* er eigenaardig bij) *op hare secreten, niet verstaende dat tgeene in soo veelder kennisse is qualicken can verborgen blyuen*, ende dat eenige van alsoo groote importantie, alreede door den druck syn gemeen geworden."

Al had men er dus blijkbaar weinig zin in, aan de regeering inzicht van zaken te geven, voortdurend stil te zwijgen waagde men toch ook niet, en zoo kon het gebeuren dat de advocaat (*Willem Boreel*) werd „gecommitteert omme na den Haghe te reysen met hem nemende *Rosenghem* commys van het schip den Eenhoren eñ daer te excuseren de comste van den Ḡnral *Reael*", ten einde „voorts de Heeren Staten ende syn Exl eenige verclaringe van de Oost-Indische saecken te doen." Het mondeling verslag door *Boreel* in den Haag uitgebracht werd later, bij zijn terugkomst te Amsterdam, in de vergadering der bewindhebbers herhaald, en dit verschafte aan *Van Buchel* de gelegenheid om de Staten van de provincie Utrecht (iets wat hij in 't begin van Februari 1619, maar toen zeer onvolledig ook had gedaan) in kennis te stellen met den loop der gebeurtenissen in Indië, tijdens het verblijf aldaar en bij het vertrek naar ons land van *Reael* [5]).

Uit het bovenstaande blijkt dat de advocaat *Boreel* en eenige bewindhebbers die in de geheimen waren ingewijd, de Staten van Holland en West-Friesland beschuldigden, dat zij eigenlijk meer belangstelden in de geschenken, die ze krijgen zouden, dan wel in den toestand van Indië. Deze beschuldiging is stellig niet uit de lucht gegrepen, want dat ze werkelijk haakten een en ander, van het uit de overzeesche gewesten aangevoerde, te vernemen blijkt dunkt me o. a. uit deze aanteekening uit de maand April 1620: „Versochten door de Borgemr *Witz* vuijten Haghe verscheijde die nu aff souden gaen vuijten Staten eenige vereeringen van porceleijnen ende diergelijcke voor haere diensten en faueuren de compagnie bewesen", doch (zoo volgt hierop) „werden goet geuonden voor dese tijt surda aure dat voorbij te gaen, alsoo nu niets daar bequaem toe sijnde, bij de casse was, ende men beter gelegentheijt moste verwachten".

Eigenaardig is het ook er op te letten, hoe *Van Buchel* den spot drijft met de geheimhouding, die, in zake den toestand der Indische aangelegenheden, bij de bewindhebbende Amsterdamsche Kamer bestond, daarmee dweepte hij niet, en terecht meende hij, dat, indien zij allen eenmaal het verslag, door *Reael* op te maken, zouden hebben hooren lezen of wanneer ze het zelf onder de oogen kregen, een noodzakelijk gevolg daarvan wezen zou dat toch eenmaal, de inhoud er van, ter kennis van de buitenwereld komen zou. Dan het is niet de eenige maal dat onze zegsman te velde trekt tegen die jaloerschheid „op hare secreten". Elders zegt hij nog daaromtrent: „Onse Bewinthebberen syn geensins curieus om eenige plaetsen, sijnde in ons gebiet, int licht te doen brengen, ofte de gelegenheden daer van te beschryven, meenende daer door den viant plaets te openen ende occasie te geuen om haer te ouerrompelen, maer behoorden veel eer te bedencken dat dese plaetsen al ouer de LXXX iaeren van haer bij den Portugesen genoch bekent sijn geweest, ende dat het weijnich profiteert dat sij haere saecken aldaer so secreet meinen te houden, datse veel eer achterdencken met sulcx causeren dat haeren saecken niet alte recht en gaen, ende die meenen te verdonckeren voor de gemeene participanten,

waer ouer grote doleanten gemaect eñ onder andere faulten in verscheijde boecxkens gediuulgeert worden." —

Wat *Van der Hagen* betreft, over hem spreekt *Van Buchel* het eerst den 13den Febr. 1620, na vermeld te hebben het vinden van een „nieu St Helena, ofte een eylant dat voor een tijt verloren was geweest", en dat men „soude connen op doen om te refrecheren" vervolgt hij: „vuyt den brief *Daniel van der Heyden* aenden secretaris van Oudewater *Everdingen* gesonden, werden verstaen dat de Admiraal *van der Hagen* sieckelicken was geweest," dat hij te Jacatra aan boord was gegaan van het vaartuig „den gulden Leuw", en dat hij met dit schip, in hoofdzaak met specerijen geladen en gereed om de terugreis naar het Vaderland te aanvaarden, hoogstwaarschijnlijk mee zou komen.

Wat *Van der Heyden* meende dat geschieden zou, is werkelijk gebeurd, *Van der Hagen* is met „de gouden Leuw" naar Nederland vertrokken en in „Junio den . . . . . . [6]) is de Admiraal *Steven Van der Hagen* in het Goereesche-gat gearriveerd „ende vandaer tot Rotterdam, vandaer op den Hage, ende soo voort nae Utrecht". — In den Haag bezocht *Van der Hagen* prins *Maurits*, maar de Hoog Mogende Heeren Staten-Generaal liet hij stil voor 't geen zij waren. Aan hen vertoonde hij zich niet, wat hem zeer kwalijk genomen werd, vooral hierom, gelijk het heet „dewijl sij voor allen behoorden kennisse van de gemeene saecke gedaen te worden."

Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat *Van Buchel* kennis heeft gemaakt met *Van der Hagen* te Utrecht, werwaarts hij den 27sten Juni met zijne vrouw, na Amsterdam verlaten te hebben, weer metterwoon was teruggekeerd. Dan hoe dit ook zij, zooveel is zeker dat *Van der Hagen*, een gunstigen indruk heeft gemaakt op *Van Buchel*, want steeds heeft deze de partij voor genen opgenomen. Vooral voor de kwestie wie nu eigenlijk het eiland Amboina veroverd heeft, *Houtman* of *Van der Hagen*, interesseert *Van Buchel* zich in hooge mate.

Na een gekleurde teekening gegeven te hebben van het genoemde eiland, schrijft onze zegsman: „Hier voor hebbe ic de situatie van het eylant Amboyna met alle syne plecken, stedekens ende dorpen

ten naesten na mijn verstant eñ begrip vuijtgemaeckt, genomen vuyt een geschilderde caerte van *Houtman* laten maecken in de camere van de Oost-Indische vergaderinge binnen Amsterdam hangende met een seer schone ebben lijst verciert, mitsgaders oeck het Casteel van Amboynen met de byleggende eylandekens, alle nu synde onder het gebiet van de Heeren Staten gnral vande geconferedeerde Nederlanden. In welcke caerte also *Corn. Houtman* syn effigie nae het leuen hadde doen schilderen, heeft sich den admirael *Steuen van der Hagen* ten hoochsten daer ouer beclaecht, seggende dat hem de eere van de conqueste dier landen toequam ende geensins *Houtman*, die veel eer met sijne gemutineerde, soo veel in haer was, hadde gearbeijt, om het Casteel te doen springen, ende het lant te verlaten; dan was door den seluen admirael noch gecontenteert, ende daer voor gouer[r] gelaten".

Later komt hij nogmaals op deze zaak terug en wel den 11[den] Maart 1621, waar het heet: „Ick was denseluen dach discourerende met *Jan Harmansz* (een der Amsterdamsche bewindhebbers van af de oprichting der Compagnie), van den admirael *Verhagen*, meenende dat hem ongelijcke geschiede, door dien het notoir was, ende hy oeck bekenden, dat Amboina met de ommeleggende landen by hem als admirael iae door syn deuoir ende geluck verouert werden, ende euenwel sulcx *Houtman* toescreuen, die de compaignie veel wijs maecten, ende een caerte op de saele met sij̄ tronie hadde doen hangen, waer in het selue eijlant geschildert stont, niet anders dan ofte hij de conqueste hadde gedaen, die hij nochtans voor soo veel hem aenginck hadde tegen geweest, soo in absentie van den admirael, alle syn volck gemutineert was, ende hij anders geen vuijtcompste wiste te geven, dan dat men het volck in Hollant weder soude brengen, ende het Casteel laten springen, waer en tegens *van der Hagen* met groote moyten het volck heeft geappaiseert de veriaechde inlanders weder in haer plaetsen gebracht, ende die met haere partie gereconsilieert heeft, voor alle welcken dienst den seluen *Verhagen* niet alleen gheene recompense anders als sijne gewoonlicke dachgelden en heeft becomen, maer oock int geene hem competeerde is vercort geworden, gelijck de

stucken daer van synde int breet verhalen, waer en tegen de Comp̄: den voorn: *Houtman* als conseruateur van deselue landen grootelicx onthaelt ende beschoncken was, oock met een groote vergulde cop, daer het eylant Amboyne op gedreuen stont vereert ende op sijne andere reijs de maentgelden tot 400 gl. hem toegeleijt waren. Waerop hij antwoorden dat *Verhagen*, de conqueste wel hadde gedaen maer sonder eenige moijten ende dat hij de papen ende paepsgesinde Portugesen, daer hadde laten blijuen tot ondienst van ons lant; dat oock eenen brief bij den vice-admirael *Sebastiaensz* was becomen in Ternati vañ Portugesen in Amboyna gebleuen, ende aen haere lantsluden gesonden, inhoudende de clachte van dat sij haer hadden moeten ouergeuen, doch datse geluckich waren in handen gevallen te wesen van soo een goedertieren ouerste, die haere religie toegedaen was". — „Hinc (laat *Van Buchel* hierop volgen) omnis in illum odij ac auersionis causa. Ego ante 8 annos apologiam ipsi ea de re feci quam videre qui vult poterit, est vi pluries descripta". (Bedrieg ik mij niet zeer, dan is deze apologie voor *Van der Hagen* door *Van Buchel* geschreven, ook in den bundel, waarover ik thans handel, te vinden. Op het bestaan van dit, door *Van Buchel* vervaardigde geschrift, is nooit gewezen, niemand droeg er kennis van).

Den 5den October zien we den admiraal in gezelschap van *Van Buchel* naar Amsterdam trekken, ten einde bij de bewindhebbers van de kamer zijn zaak te bepleiten en in de volgende maand is hij er weer „om sijn saecken verder aen te dienen, quo effectu (laat de schrijver er op volgen) dies docebit, ut vereor exiguo, nam collegae nostri quibus fauent, facile multa, imo omnia tribuunt: et in quos odia conceperunt, hand facile eo deponunt."

Naderhand vinden we nog eens: *Verhagius* hic remonstrantiam cogitat simulque rerum a se in Indijo gestarum commentaria, eo fine ut honorario pro amplitudine servitiorum extra ordinem pro more donetur, de effectu vereor, saltem ex animi ipsius conceptu." En, *Van Buchel* raadde het niet mis, want toen hij (om welke reden schrijft hij niet) eenigen tijd de vergadering van de Amsterdamsche Kamer niet bijwoonde, „is den oversten *Verhagen* bij de

seuenthienen toegeleijt extra ordinem, vur sijn leste reijse 2000 g. sonder regard te willen nemen op sijne voorgaende pretensien, seggende die gesmolten te wesen in de leste aenneminge, wanneer sij hem, mede te dien aensien toeleijden 400 gl. ter maent."

't Heeft er, wanneer men deze bescheiden nagaat, zoo al den schijn van, dat *Van der Hagen*, naar het oordeel van *Van Buchel*, onbillijk is behandeld, en dat hij, zooveel en waar hij maar eenigzins kon, ingenomen als hij met hem was, getracht heeft hem te verdedigen en ten zijnen gunste werkzaam te zijn.

Op den 21sten Augustus 1620 teekent *Van Buchel* het volgende aan: „Cum ego dicerem multos (inter quos *Regalius*, *Verhagius*, *Vianius* non infimae authoritatis aut exiguae in ijs locis experientiae viri) non admodum probare nimiam *Coenij* generalis austeritatem, sed ut alii dicebant, vindictae cupidinem, sed commodius ac sedatius, eum debuisse tam cum Anglis, quam Jauanis, quibus iam maximo odio esse inciperet, procedere. *H. Brounerus* ad ea respondit, qui hoc dicerent eos vel male de rei veritate esse instructos, vel haud satis commode de viri industria judicare, quem acerrimi ingenij et societati Indicae quam maxime utilem imo pernecessarium hisce praesertim temporibus asseverabat: Neque eum armis in quenquam usum fuisse nisi vel necessitas se defendendi, vel Dominorum suorum honor, aut adversariorum plusquam punica perfidia eo eundi impulissent. Nam cum Jacatrae regulus nostros sua sponte invitasset et amanter recepisset, omniumq: ultro gravaminum immunitate donasset, ut liberius ibidem sua mercimonia exercerent, ex publica urbis suae prosperitate suam pendere commode judicans, tandem tamen eum vel invidia motum, vel aliorum detrectationibus impulsum, adversus nostros se difficiliorem praebere cepisse, ac primum ipsis 800 regal. mag. argent. annuum tributum imposuisse, nec eo contentum, quum vendidisset nostris locum in quo aedificium tuitioni, et rebus collocandis idoneum, vendidisset 7000 regal. eamque summam ipsi persoluissent, eum nihilominus contra nostros plura molitum ac aedificium illud oppugnaculis undique cinxisse et ejus praefectum simulatione honoris ac amicitiae allectum in vincula cum suis conjecisse, inde cum Bantamensi

et Anglis in nostros conspirationem inijsse ac *Coenio* p̄fecto latrones qui ejus vitae insidiarentur submisisse, sed cum diuino auxilio, insidiae parum profecissent, aperta tandem vi in nostros esse invectum, ac Bantani Reguli et Anglorum copias in nostros conectassĕ, et justa obsidione s. d. aedificium iamiam quasi opprimendum, ad extrema redegisse. Verum enimvero vigilantia et virtute *Coenij* saepius d. aedificium, vitas et facultates nostrorum conseruatas et velut ex faucibus ipsorum ereptas hodie extare. Eundemque addebat et antea et post se viriliter conatibus tam Anglorum quam Indorum ac Portugalensium opponendo fidelitatem ac magnitudinem simul animi praeter industriam prius notam satis superque ostendisse, et societati probasse.

Wat de persoon van *Coen* zelf betreft, daaromtrent zegt *Van Buchel*: „Den ḡnral *Coen* wert van de Javanen *Jan con* gn̄t, ende versta hem lang van statuere ende sonder baert te sijn eunucho similem animo satis imo ad miraculum sedato," waaraan hij dan (wat eigenlijk ietwat vroeger beter op zijn plaats was geweest) dit nog toevoegt: „Dicebant plures de Gn̄ralis austeritate leve sentire multorum que se querelas de eo intelexisse."

Den 29sten October 1620, presideerde, wat een enkele maal meer gebeurde, *Van Buchel* de vergadering van de Amsterdamsche bewindhebbers, bij welke gelegenheid o. m. drie ziekentroosters werden aangenomen, één „*Michael van Mander* out omtrent 42 jaeren, des maents voor 38 gl. en soude met den Beer varen, de 2 *Gerrit Seruaes* van Hamont tot 36 gl. gelijck oock den derden genaemt *Dirck Jansz. Nagel.*"

Één dag te voren had *Van Buchel* een bevelschrift ontvangen tot betaling van zijn salaris als bewindhebber. Hij zegt naar aanleiding hiervan: „Den dach voor desen ontfangen hebbende een ordonnantie van 800 gl. tot betaelinge van het iaer gagie, gevallen den eersten Octobris onden stijl ofte den X nieuwe stijl 1620 getcyckent bij *Schoonhoven* ende *Schilder*. Hebbe daer tegens vande Rentmrs ontfangen een assignatie op *Ranst*, waervan den Ḡnral *Ranst*, oom geweest was, wonende inde Coijstraet, inhoudende als volcht:

Heinrich Reijnst u. l. gelieue te betaelen aan Mr *Aernt van Buchel* onse confrater ofte den thoonder van desen de somme van achthondert gl. per cassa, ende sal u. l. tegens ons ontfangers, tegen d'Oost-Indische Compaignie valideren. Actum in Amsterdam, den 11 Nouemb. a° 1620. —

f 800. w. g. *H. Schellinger.*
w. g. *D. Heynck*".

Over de betaling dezer som, heet het dan verder: „Dese penningen hebbe ick den 12 deses ontfangen aen peñ. bouen den gevalueerden cours, als *Jacobus* peññ. van 12 gl. pistoletten tot 7—14 matten tot 50 st. ende Aerntgensschellingen, atque ita minime ex animi mei sententia."

Is dit waarschijnlijk wel de wijze geweest, waarop aan de bewindhebbers in de Amsterdamsche Kamer der O.-I. Compagnie, het tractement werd uitbetaald, in April 1620 vond ik nog deze mededeeling: „N° 371 f° 300 Copie van de ordinantien mij gegeuen: D. ontfangers der Oost-Indische Compaignie gelieuen te betalen aan M. *A. v. B.* de somme van 243 gl. 15 st. ouer d'afgifte van 37½ percento van 650 gl. capitael, hetwelcke hij participeert inde voorz. Oost-Indische Compaignie, Actum den 9 April a° 1620 in Amsterdam.

P. Schilder.
Henricus Brouwer.

Quitancie

Ick onderscreuen bekenne ontfangen te hebben vijt handen van d'ontfangers der Oost Indische compagnie de boven gemelte somme. etc. — Actum in Amsterdam den 9 April a° 1620. N° 369 f° 18. Jan Cl. v. L. ut Supr. Onder stont Betaelt vuijt crachte van procuratie den confrater *Aernt v. B.*" —

Uit dit stuk blijkt ten duidelijkste dat *Van Buchel*, niet meer dan voor *f* 650 aandeel gekocht heeft in de Compagnie, en niet voor *f* 3000 dat toch de feitelijke verplichting was. —

Als niet onbelangrijk komt mij ook voor, een in April 1620, door *Van Buchel* op schrift gesteld discours „ouer het stellen vande predicanten ende het bekeren van de Indiaensche onder ons

gebiet wonende", welk discours door hem werd meegedeeld aan enkele van zijn medebewindhebbers. Het is een merkwaardig stuk, waarin de schrijver er op aandringt gehoor te geven aan de vermaning, vervat in een brief van den Gouverneur-Generaal en den raad van de O.-I. Compagnie, betreffende het zenden van predikanten uit ons land naar Indië. Noodig waren daar mannen van een goed leven en van onbesproken wandel, van dezulken alleen zou men vruchten zien op hun werk. *Van Buchel* wil dat deze zaak ernstig zal worden overdacht: „want behalven het buyten alle dispute is, dat de conscientie ende Godtvruchticheyt de Compagnie ten hoochsten verbonden hebben, hierop acht te slaen dat de blinde ende verdwaelde menschen van die landen die onder de defentie ende toesicht van H. E. behoren, mogen tot kennisse van de rechte waerheyt met bequame middelen gebracht werden, die oock te sijnder tijt daer van rekenschap hebben te geven voor den alderhoochsten Godt, soo staet noch politiquelicken te considereren, hoe veel H. E. de voorsz. aanmerckinge is importerende, het eynde ende but van H. E. Compaignie sonderling in vier deelen bestaeñ als int brengen van de verblinde menschen totte rechte kennisse Godts, de selue te vrijden ende te beschermen voor de tyrannie haerder vianden, te breecken eñ benemen de middelen onse erffvianden, waer mede sy ons souden connen beschadigen, ende ten lesten te mainteneren ende onderhouden de trafycque inde voors. landen tot proufyte van veele ingesetenen deser landen, grootelicx redenderende tot het gemeene beste, maer van het eerste ende voornemelickste is de bekeringe der volckeren aldaer tot het rechte Christen geloue, daervan ick hierbij politice voorgenomen hebbe een weynich te verhalen, ende mogen distinctelicke in desen geconsidereert werden, de *eerlickheyt*, de *nootwendicheijt*, de *proufitelickheijt* ende de *doenlickheijt* van deselue saecke." — Achtereenvolgens worden nu deze vier punten in 't breede uitgewerkt, terwijl hij zijn pleidooi eindigt met een warme aanbeveling voor de oprichting van een Seminarium, tot vorming van voor Indië geschikte evangeliedienaars [7]). Op dit laatste punt vestig ik even de aandacht. Aan den jongsten schrijver over het

Seminarium *van Walaeus* [8]), is het onbekend gebleven dat ook *Van Buchel* zich met deze zaak heeft ingelaten, maar het behoort volstrekt niet tot de onmogelijkheden dat door zijn krachtig ijveren voor deze zaak, hij, zooal niet de Zeventienen heeft opgewekt, dan toch krachtiger in deze zaak op te treden, dan ze tot nu toe hadden gedaan.

Uit enkele voorafgaande mededeelingen is reeds duidelijk geworden dat *Van Buchel* zeer veel belang stelde in de uitbreiding en bevordering van het Christendom in Indië. Niet te verwonderen dus ook dat hij aan de predikanten, die er heen trokken, hooge eischen stelde. Dat evenwel aan die eischen niet beantwoord werd, zien we maar al te zeer uit deze opmerking: „Vermaenden van den soberen ijver der predicanten die in Indie gesonden worden; die men ouersulcx veel eer huerlingen als harderen mochte noemen. doordien die princepalicken schijnē te letten op haere gagien, ende als meerendeel wijf ende kynderen int vaderlant hebbende, tot haer verreijs verlangen, den meesten deel des tijts die sy aldaer syn, wert bij haer doorgebracht de te leeren [9]), eñ de weynichste is haer ouer om andere te leeren, sijn derhaluen sommigte seer rou, weinich goede exempelen geuende om na te volgen. Werde daer inne veel ouertreft van de Jesuiten, ende geuen diesaengaende veel ergernissen aende inwoonderen, die de voorgaende patres prijsen van haere vriendelicke onderwysingen ende leeringhen geaccomodeert na haer begrip, hare versoekinge, behulpinge, troost in tegenspoet, siecten, armoede, daer de onse seer nalatich in werden bevonden, meer soeckende haer gemaek en gewin, als der armen menschen sielen salicheijt, niettegenstaeñ die van goet naturel en leersaem sijn."

Een eigenaardige mededeeling is zeker nog wel die, welke gedaan wordt den 8sten Maart 1621: „Comende aen het Oost-Indische huys conde qualicken binnen raecken ouermits de groote vergaderinge ende toeloop die daer was van bootsgesellen, ende alderhande gepeupelt oock van vrouwen, ouermits de mare liep maer tonrecht, dat men vroulieden aennam, omme in Indien te senden, ende dat men geen bootsluden nochte ambachtsmans en begeerden,

als die met haere wijven aldaer willen henen, omme de nieuwe colonie van Jacatra in Jaua te peupuleeren."

Mijn opstel is onwillekeurig veel langer geworden dan ik aanvankelijk bevroedde, ik ga dan ook verder met stilzwijgen voorbij wat door *Van Buchel* wordt meegedeeld over de verdeeling van buitgemaakte goederen, over het zenden van weesmeisjes uit ons land naar Indië, over uitdeeling van percenten, het bouwen van schepen, loonen, die werden uitbetaald, gages, die aan verschillende personen, in dienst der Compagnie werden uitbetaald, berichten over predikanten, ziekenoppassers enz. enz. om ten slotte alleen nog te vermelden de opheffing van de tolvrijheid, die de Compagnie in Utrecht had en wat tot die opheffing heeft geleid. Juni 1621: „Scryuens van *Cornelis van de Voort* als gecommitteert totten Utrechtschen Tol, hoe dat hem belast was van de H. Staten van Utrecht, de Compaignie aen te dienen, dat alsoo deselue Staten de voorñ Compaignie voor seeckere iaeren hadde vergunt vrijheit op haere tollen soo tot Vtrecht als tot Wyck te Duersteden, tot reuocatie ofte wederroepinge vande selue vergonninghe, dat sy lud. nu omme seeckere redenen tselue waren opseggende, ende dat daeromme d'voorsz. Compaignie voortaen gehouden soude wesen haer te reguleren na de oude wet voor dese vergonninghe gebruijct, waerop sommigte seijden op te sullen soecken hare priuilegien, meenende haer̃luden vande gñrale Staten sulcke gegeuen te sijn, andere weijnich tot Utrecht te doen te hebben als groff hout, datse ouer Dordrecht ende Goude connen becomen. Ende metter waerheit, die van Amsterdam, sijn soo onversadicht van alle neeringhe ende proufijten na sich met alle middelen te trecken dat se haer nagebueren welvaert dagelicx meer ende meer soecken te beletten. Van Utrecht pleecht men veelderhande geweer dat seer gepresen wert oock lonten ende diergelijcken waren te trecken, maer wert nu nagalaten, sulcx dat die van Vtrecht geen profijten vande Compaignie heeft te verwachten, sonder oock dat eenich insien bijde selue genomen wert vande groote diensten iae de opcominghe van haere Compaignie bijde Stichtse vercregen, diese euenwel in alre manieren soecken te vercleenen om de haeren mette selue als eens

anders pluijmen te vereeren, die nochtans *vtinam falsus sim vates.* het fundament van der seluer ruime soomen politycquelicken wil spreecken, scheijnen geleijt te hebben. Sunt si haec omnia in manu Dei, et exitus actu probabunt, quae saepe occulta nec humanis rationibus respondent."

Het bewindhebberschap door *Van Buchel* in 1619 niet dan noode aanvaard, begon hem te verdrieten, en ik geloof niet dat ik me vergis, wanneer ik beweer, dat de onheusche behandeling, de provincie Utrecht, door de Amsterdamsche kamer der vereenigde O.-I. Compagnie aangedaan, bij hem den doorslag heeft gegeven, om voor de betrekking te bedanken. Wanneer hij afscheid nam en wat hem daartoe dreef, deelt hij volgenderwijs mee: „Den 11 Octobris (1621) ofte den 1 ouden stijl hebbe ick mijn afgescheid genomen van de camere tot Amsterdam alsoo myne twee iaeren in de commissie hier voorgestelt begrepen, geexpireert waren, ende ick geen continuatie en hadde versocht omme oorsaeken dat het reijsen mij te moijelicken viel insonder in de wynter, dat ick oock met de saeken meest coophandelinge betreffende niet opgevoet en was, de proufyten weynich waren ten respecte van de origineele bewinthebberen meest coopluden synde, die nader coopluden aert hooveerdich ende opgeblasen synde alle authoriteyt aen haer trocken, ende vooral omdat ick *humanioribus studijs assuetus* niet voor een eerlicke ruste was beminende.

Ouersulcx hebbe ick sonder ymant aen te sprecken van de H. Staten, de plaets voor anderen open gelaten, ende hebbe alsoo successorem gecregen Mr. *Jan van de Wel*, hetwelck mij bij de Heeren Staten in de volgende missive is verwitticht.

Erentfeste, hoochgeleerde, discrete:

Alsoe wy omme seeckere goede consideratien goet gevonden hebben tot de residentie ende 't besoigne in de camere van de Bewinthebberen te Amsterdam althans te nomineren den aduocaet Mr. *Jan van de Weel*, so hebben wy dienlick geacht V.E. daer van bij desen te aduerteren, opdat V. E. sine saecken dies te bequamelicker daer nae mach richten, hier mede:

Erentfeste hoochgeleerde discrete bevelen wy V. E. in de beschermenisse van Godt Almachtich.

Geschreuen t Utrecht den xxijen Juni 1621.

Ende was geparapheert *Dirck van Eck.*

Onder stondt

Uwe goede vrunden
Die Staten van den Lande van Utrecht.
Ter ordonnantie van selue.
Ant. van Hilten.

Opgedruct metter Staten
Cachet ende besloten met
het volgende opschrift:

Erentfeste hoochgeleerde discrete Mr. *Arent van Buchel* gecommitteerde Raedt in de camere van Bewinthebberen van de Oost Indische Compagnie tot Amsterdam."

Men meene niet, dat na het aftreden van *Van Buchel* als bewindhebber in de Amsterdamsche kamer der vereenigde O. I. Compagnie, ook zijn mededeelingen over Indië ophouden. Dit is volstrekt het geval niet, hij zet zijn aanteekeningen voort, ja ik trof er zelfs nog aan, die uit 1639 dateerden. Hierop behoef ik evenwel krachtens het opschrift boven dit opstel niet verder in te gaan, genoeg is het er op gewezen te hebben. Het is in hoofdzaak mijn doel geweest, de aandacht te vestigen op dit veelzins belangrijke, in den Haag berustende handschrift van *Arent van Buchel.*

Lekkerkerk. DR. L. A. VAN LANGERAAD.

AANTEEKENINGEN.

1. Over het aanstellen van uitheemsche bewindhebbers in de Oost-Indische Compagnie leze men: *Bijdragen voor Vaderl. Geschiedenis en Oudheidkunde* door Dr. *R. Fruin.* Dl. VII 3de reeks, 's Hage 1893, blz. 301—309. Hoe stad en lande een bewindhebbersplaats in de Oost-Indische Compagnie machtig werd.

2. Nijkerk 1897.

3. Het martelaarsboek, waarvan hier sprake is, is het: *Eerste deel van het Groot Recht-ghevoelende Christen Martelaers-Boek* enz. Uitgegeven te Dordrecht

en te Amsterdam bij *Isaac Jansz. Canin* en *Jean Evertsz. Cloppenburgh*, in 1619 door *Abraham Mellinus* (Bibliographie des Martyrologes Protestants Néerlandais. T. II. Recueils. La Haye 1890, p. 435.) — Eenige tot nu onbekende levensbijzonderheden *Mellinus* betreffende, deelde ik mede in de Kerkelijke Courant van Zaterdag den 5den Juni 1897.

4. Groot Placaet-Boeck. Dl. I 's Graven-Hage, 1651. Kol. 559.

5. Zie Bijlage *B*.

6. De juiste opgave van den datum ontbreekt in het hs.

7. Het geheele stuk is afgedrukt als Bijlage *C*.

8. Dr. *J. D. de Lind van Wijngaarden. Antonius Walaeus.* Leiden 1891. Zie blz. 189—211. Hoofdstuk V. *Het Seminarium van Walaeus.*

I. De aanleiding tot de oprichting van het Seminarium, blz. 191—196.

II. Het Seminarium, blz. 196—202.

III. De vruchten van het Seminarium, blz. 202—211.

9. „Werd bij haer doorgebracht de te leeren." — Zoo staat er woordelijk in het hs. Is achter „de" soms „taal" uitgevallen?

Bijlage A.

Verhaal van den Standt der Kerckē ende des aencomenden Christendoms in Oost-Indie, onder tgebiet des achtbaren vereenichde Nederlantsche Oost-Indische Compaegnie, door Dr *Justum Hurnium*, a° 1639 wedergecomen vuyt de selue landen, ingestelt. —

De gemeente ofte plaetsen daer bedienaers des godlicken woorts leggen ende publycque Goods dienst gepleecht wort syn dese Batauia, Amboina, Banda, Molucques, Palicatta, Ilhaformosa ofte Tayouan.

Batauia de hooftstadt heeft 3 kerckendienaren alse *Nicolaus Molinaeus*, *Samuel Carlier*, *Dirck Gerritsen Bootsman* van Hoorn overgesonden, 2 sieckentroosters, deen wonende int sieckhuys der comp. dander int viercant aende incompste van de riuiere, beyde godtvruchtige stichtelicke personen. De kerckenraet aldaer bestaet in 4 ouderlingen eñ 6 diaconen mannen van de beste getuigenisse die alle weecke des manendaechs ordinaris met de kerckendienaers des na middachs vergaderinge houden, alwaer mede een gecom̃itteerde van wegen den H. G̃nral compareert. Hier werden alle kerckelicke swaricheden, als mede wtsettingen van het gelt der Diaconie, eñ maendelick onderhout der verarmde personen, voorgedragen eñ afgedaen, de h G̃nral *van Diemen* getrouwelicken de hant daer aen houdende. Het inne comen der Diaconie is meer dan genoch tot onderhout der armen, soo dat iaerlicx een goede somme connen

opleggen. De ledematen syn omtrent 400 die na gedane belidenisse des geloofs eñ vertoninge eens stichtelicken leuens, werden aengenomen. Haren publiquen handel is nu veel stichtelicker als inden beginne was, doe ick eerst in Batauia quam, hoewel bij veelen int heimelick grote onordentheit (na het gemeen seggen) gepleecht wort.

De predicatie geschiet in Batauia in duyts den dach des heeren, voormiddach ten 9 ende namiddach ten 3 uren, om de hitte der sonne inde kercke van plancken. De stęenen kercke is begonnen eñ sal weder by de hant genomen worden. Int Casteel wert mede voor den H Gnral, Raden van India en het garnisoen twemael in duyts gepredict, wert oock int Malaijs eñ Portugees gepredict, ende sy de psalmen in t Malays op de Nederlantsche wise gestelt, ende Donderdach ten 9 vren wert mede inde stadt in duyts gepredict, den doop bedient, eñ 't huwelick bevesticht. Maenend. wert de schoolkinderen ende ionge dochters inde stadt woonende gecathigeseert, ende alle vierendeel iaers in p̃ntie van gecommitteerde verhoort, ende die best toegenomen hebben een vereeringe van 6 ofte 8 st. gegeuen. Het avontmael wert alle vierendeel iaers inde Nederlantshe tale soo voor Nederlanders als Maleyse gemeente vuytgedeelt etc. Alle avont wert inde zael vant casteel Batauia aen de tafel een avõt gebeth door een van de p̃dikanten gedaen. alwaer den g̃nral, Raden, coopluden, chrychsoversten tsamen comen. Insgelycs wert smorgens eñ tsauonts door Malaysche mrs. het gebeth in Malays gedaen, voor die voor die vrye christenen Bandenesen, die veel syn, ende Malaberen, lyfeygeñ der compaignie.

De scholen syn tot Batauia twee, ende wert deen door een Nederlander, ende dander door een ingeboren van Bandeneesche afcompste die verstãdich ende Godtvruchtich is bedient. Dese leeren lesen ende scryuen, wert begonnen met het gebet en tsauonts geeindicht. Bouen dien werden inde kercke eenige ingeseten iongelingen geimploijeert om in de husen de dienstboden eñ Lyfeygen der borgeren ende de Maleysche vrouwen te leren de geboden ende fundament stucken des christ. geloofs. Men hout heel aldaer ordin. 2 biddagen, d'een den 30 May op de verloueringe van Batavia, ende d'ander omtrent acht dagen voor het vertreck der schepen naer het vaderlant.

In Amboyna syn 4 eylanse bedieningen, het eerste daer opt casteel, 2 Oma. 3 Vliasser, 4 Nuseclay. In Amboyna syn 2 Kerckendieners, *Daniel van Sonnenvelt*, ende *Joẽs Presterius*. In het casteel sy 2 Nederlantse eñ 2 Ambonesche ouderlingen, ende van elcx 2 diaconen. Het incomen der armen is clein ende compt te kort. alsoe veele vryluiden ofte borgers van daer na Batauia vertreckeñ syn, ende de legaten aende armen gemaect syn op het general comptoir van de compaignie afgescreuen tot dat men can verstaen ofte die connen betaelt worden. De ordre is also voor, ende sy omtrent 35 Nederlanderen ende 34 Amboinese litmaten. Onder dese syn weinige Ambonesche vrou personen, hare superstitieuse coustumen geuen groote verhinderinge. want sy achtent een

schande dat een vrou in presentie van mannen soude eeten ofte drincken, sijn daeromme met haer ouer een gecomen, datse in de camer van de consistoire met open dueren het heyl. avontmael genieten sullen, syn voor de meestendeel slordich van leuen. Int vuytdeelen des Avontmaels sitten de Nederlanderen aende eene, ende de Malaise aan d'and. syde der tafelen, soo sy 't selue haer eere achten met ons te communiceren.

Inde Molucken de H. *Broecman* getrou bediener, *Jan Arisz. Smit* een sieckentrooster doen visiten ouer de eylanden Makian ende Bathian. Op Makian 2 sieckentroosters, de inwoondere syn meest Mahometisten. In Bahian syn alle die Labouners eñ Mardyckers christenen, die neerstich na het gehoor van de Masasische voorlesinge comen, soe mans als vrouwen over de 100. Hier is *Jan Jansz. Brunt* sieckentrooster, deze natie heeft weinich hinder.

Op de custe van Cormandel legt tot Paliacatta *Abr. Rogerius* kerckendienaer, daer is mede een Kerckenraet en wert het nachtmael vuytgedeelt.

Op Ysla formosa ofte Taiouhan syn 3 Kerckendienaeren *Robertus Junius*, *D. Leunius*, en *D. Schotanus*, daer syn 36 dorpen met de Neerlanders vereenicht, waer de christel. relligie wert voortgeplant. *Georg. Candidus* een godsalich instrument Goods heeft in dit lāt goeden dienst gedaen.

Dat op Amboyna een collegie dient, eñ Achur een seminarium met eenige stichtelicke ceremonien. —

V. Achtb. dienaer. *J. Hurnius.*

Item de dienaers des Godlicken woorts tot Batauia versoecken door mij V. Achtb. gelieuen te vergunnen vrye huishuer in Amboina, Banda eñ Molucken voor de predicanten; dat meede haer wed^wen mochten genieten 1^c gulden iaerlics tot datse haer iñ huwelicken staat begeuen, ende een iaer van gracie, dat haer mede de boecken mochten toegesonden worden warom sij geschreuen hebben, het welck grotelicx dienen sal om haer te bewegen tot lange continuatie in den dienst der Kercken van India.

Quaedam hic inserenda:

De visite in Amboine geschiet in 3 deelen, int eerste syn de dorpen Soya, Hatiba, Taberi, Noussanina, Hatou, Amahouses, Poute eñ Madica. In de tweede de dorpen Outemouri, Baguala, Soulinai, Hatou, Lilleboy, Alang. Inde derde op het gebergte Kilan, Ema, Naco, Hatela, Routon, Helar, ende wert gedaen van den casteel bij een dienaer ende ouderlinge ofte diacon, werden aldaer door de visitateurs te samen met het opperhooft der Neerlanders eñ ouersten van de Negriten de schoolkinderen ouergehoort, ende die best geleert hebben, met enich poppengoet vereert, daer na alle geschillen geslicht, die sy veele hebben in huwelicxe saecken, want de vrouwen werden daer door grote belooft giften vercregen. Dese handelinge nomen sy Toteria; een iongman belooft aende dochters vader 20 ofte 30 gongen, dat is copere beckens, 10 ofte 12 cleden,

een armring van geslepen kinchoernen, een gout ketentje, ende op deze beloofften een deel op de hant geuende, hout hem een wijle de dr., ende dan geschiet het dicwilen datse misnoegen van malcanderen crygen, soo datse van den anderen scheiden. Indien de dochtr. de beloofte breect, soo eyscht den iongmā sȳ gongen ende clederen weder, haer vrinden lochenen dan dickwils soo veel, als hy seit ontfangen te hebben, hier vuyt ontstaet de meeste onrust onder haar want sy dit sonder scrift ofte getuygen doen, om het welcke voor te comen hebben van de Gouueneur *Gisels* vercregen, datse haer beloofften moesten doen in presentie van de ouersten haerer dorpen, ende den schoolmrs, ende dat hetgeen sy beloofden opgeteekent most worden, ofte dat men anders geen recht daer ouer soude doen.

Daer syn boeten gestelt voor den geenen die in ōecht sitten ten sij datse trouwen, ofte scheiden, oeck voer die in ouerspel leuen, ofte eenige offervalleyen hebben in hare boschen, ofte een ander voor swangi, dat is tovenaer schelt, soe dit daer een scandelicke calumnie is, de boeten vervallen aen de oracayens kerkscholen ofte bode Dm̄ *Vertrechtius* eñ *Marinus Gideons* kerckendienaeren.

Het selve dat in de visitatie van Amboina gedaen wert, tselue geschiet mede in de eylanden, Oma, Eleaser eñ Nussilan. Oma wiert oock Boangt Besse gn̄t. Heeft Negrien, Oma, Roca, Samet, Aboe, Carieu. Dese syn wat grover van verstant, ouermits mīder conversatie mitte Portugesen ende Nederlanders gehadt.

Op Hiasser syn 8 dorpen aen de syde van Bahij daer de Redout tot Hariomar is alwaer een opperhooft *Nuyts* gn̄t is, de Negriten syn Ocilat, Sorisory, Tonaha, Ooulbo. Op Sorisory syn de helft van outs Mahometisten, eñ hebbe een Moorse priester eñ tempel, doch leuen vresamelic met de christenen, maer doen groot afbreuc door de licentie int stuck vant huwelic, waer toe die Vliassers en de omgelegen seer geseigt sijn. An de oversijde vañ Bahij leggen Negriē, Papero, Boy, Haria, Trou, Porto, eñ opt eylant Nussilan sijn Titonay, Amet, Abobo, Malahia. Die vā Amet syn meest Mahometist, doch sommige hangē de Nederlanders aen te weeten die van Sessolou eñ Saillau, die de Tarnatanen en Mahometisten haten ende vervolgen met alle de Olihmas eñ sȳ Oliuifa. Sy syn seer Barbarische luden, gaen so man als vrou naect, syn menschen eeters, eñ oeck slangen ende andere ongedierten, doen gestadich tochten op hare vianden. Onder haer mach een man maer een vrou hebben, ende ouerspel wert metter doot gestraft, het welck een grote verbintenisse tusschen hare eñ onse natie maeckt.

In Banda syn 2 kerckendienaren, *Jacobus Vertrechtius* op Nera, ende *Jac. Pontcass* [1]) op Puloway, op Lontour *Jan Block* sieckentrooster. Onder Nera, waer Nera, waer Salāma en Ourien sȳ 31 lithmaten, op Lontour 27, op

[1]) Volgens *C. A. L. van Troostenburg de Bruyn*, De Herv. Kerk in Nederl. O.-I. Arnhem 1884 (zie Persoonsregister) is zijn naam *Hendrik Pontekase.*

Puloway 46. Daer is Goue^r *Acolay*, die daer goede ordre hout, daer syn op yder eylant een schole etc. —

Op de voorlaatste bladzijde van het Hs. staat nog: A° 1639 media aestate reversus ex India veteri sive Orientali D. *Justus Hurnius* qui Ecclesiasten iam aliquot annis egerat in Amboyna et vicinis insulis Moluccēsib, non exiguo cū fructu, vir sane pius et diligens, qui celebem hactenus vitam, quo melius convertendis Indis vacare posset, duxit.

Bijlage B.

Schrijven van *Van Buchel* aan de Staten van de Prov. Utrecht.

Deselue tyt hebbe ick gescreuen de gelegentheyt van de Oost Indische saecke voor soo veel daer van hadde connen verstaen aen de M. H. Staten van Vtrecht inder wegen als volcht:

Ed. Mogende wyse hoochgeleerde seer voorsienige Heeren.

Ick hebbe voor sommige daghen, wanneer den gover^r generael vuyt Oost Indien alhier eerst gearriveert in de camere der Bewinthebberen verschenen was, ende aldaer twee pacxkēs, het eene met diamanten, eñ het andere met Bezarstenen gelevert hadde V. E. M. int cort vanden staet van Indien ende het geene in het schip den Eenhoren gñt ouergecomen is, verhaelt, verwachtende naerder relaes ende verclaringe vanden seluen gnral, hem doen ouermits syne indispositie, ende afwesen synder papieren ende memorien excuserende, maer alsoo syne swackheyt ende crencte van daghe te daghe vermeerderde, en hebbe tot noch toe van hem niet vorders vernomen, dan ouermits de H. M. Heeren Staten ende syne princel. Ex^e daer ouer een misnoegen hadden ende begeerden eenige onderrichtinge vande Indische saecken als 't wel behoorden, soo syn eenige van dese camere met den ad^t *Boreels* nae den Hage gereyst om daer contentement van de voorsz. saecken te geuen, die nu dese weecke wedergecomen synde, ons openinge daer van gedaen hebben, ende de wyle den voorsz. Gnral, hoewel aende beter hant synde, niettemin noch al swack blijft soo heeft my niet ondienstich gedocht, V. E. Mo. wat breder de voorscreuen saecken te verhalen. —

Ende voor eerst dat door de geschillen die tusschen de Engelsche ende de onse dagelicx vermeerderden, de Inwoonderen van Jaua ende d'Moluckscke eijlanden, meest wesende weynich te vertrouwen, ende nu ialoers van het vast

maken van onse natie aldaer, allenskens begost hebben de ooren op te steecken, van haere gewoonlicke Vrintschap ende onderdanicheyt wyckende, daer toe de Engelsche als olye int vier hebben gegoten, meenen̄ met de onderdruckinge vande onsen haer te vergrooten, doch alles is door de gratie Goods geuallen buyten de hoope ende het voornemen soo van de eene als van de andere, want alsoo sommige Ambonesen opgeruijt door de Jauanen het hooft opstekende nu begonnen te rebelleren, nu weygerende haere diensten, die sy het casteel schuldich waren, dan de onse beschadigende, so heeft den vice gouer^r van het casteel Amboyne Spuelt in het beginsel vant voorgaende iaer bij een vergadert een goet getal soldaten met eenige inwoonderen van 't selue eylant onder de gehoorsaemheyt vanden casteele staende, ende is daer mede getrokken voor een fort gn̄t Hottemoury, leggende int Oosteynde van Ambon, op eenen hogen berch, solcx dat (ingevalle het versterckt en̄ beset waer geweest met ons volck ende na onse manieren) men het voor onwinbaer soude mogen geacht hebben. Dese inwoonderen en hadden haer niemants willen onderwerpen, maer hielden haer nu als vrij, doen̄ dickwils grote scade op de andere onderdanen vanden casteele met rouen ende andersins. Hier op syn bij hem ende de synen gedaen vyf assaulten, waer van sy de twee met goede couragie hebben afgeslagen, maer by de volgende siende hunne tegenwercken verswact ende verouert, syn gedrongen geweest haer ouer te geuen in handen vande vice gouer^r voorsz. sterck synde 400 sielen, en̄ daer onder 150 weerbare mannen, die op rancon syn gestelt, te weeten de hoofden op hondert realen van achten, ende de andere op 10 gelycke realen, ende voorts door het lant op verscheijde dorpen verdeelt. Het fort is geheel geraseert. Ende om andere onwilligen vordere vrese aen te doen, soo heeft de voorn̄ vice gouerneur weder vuyt alle het eylant versamelt eenen goeden hoop volcks, daer van sommige hare deuotie ende goede genegentheijt totden onsen wilden verthonen, eenige oock op hoope van goede buyte haer daer by voechden, ende deselue vermengt met onse soldaten op corcorren van dien lande verdeelt, daer mede het eylant ende de byleggende omvarende ende versoeckende, heeft de ongehoorsame ende rebellen naar exigentie van haere delicten gestraft, ende alsoo in stilte ende obedientie gebracht. —

Op de selue tyt heeft den Coninck van Jacatra in Jaua, die den onsen eertijts gunstich geweest ende een plaetse tot haer verseeckeringe vergont hadde, omme aldaer te handelen, soo door de Jauanen als Engelschen opgemaect, mede siende de desordre ende swackheijt vande selue, veele beswaernissen ende schattingen, onbillicker wyse die van ons fort aldaer opgeleijt, ende afgedrongen waer ouer deselue veele moyten ende periculen sijn beiegent. De Engelsche ten lesten ende de Bantanesen sijn mede int spel geraect, gebruyckende soo deen als dandere grote dissimulatie, sulcx dat ten lesten de gouerneur vant fort, de Bantanesen seer ontsiende ende haer alte veel vertrouwende op goede beloofften met enige vande synen naer Bantam gereyst is, alwaer die vast sijn gehouden, ende date-

lick het fort te Jacatra aende syde vant water bijde Engelse, ende de lantsijde bijde Bantanesen en Jacatresen belegert is. Doch den vicegouer[r] met die daer binnen waren gebleuen, haer resolutelicken houdende, hebben den gnral ende raet van Indien haren staet doen verwittigen, die met alle neersticheijt, de schepen die hij byder hant conde becomen versamelende, heeft hem met die armada gehaest tot het ontset, te dien eyde het iacht Seylon voor vuyt sendende omme die van ons fort te waerschouwen, ende mede te besichtigen de gelegentheijt vande Engelsche schepen, doch alsoo de Gnral genaken de Engelsche armade de sijne ordre gaff die aen te treffen, is deselue den onsen niet willende verwachten geweeken niet tegenstaende haren admirael gnt den grooten James met 52 stucken was versien ende de andere in goeden getalle, oock wel toegerust waren. Het welck den gnral siende heeft syn volck aent fort opgeset eñ is vorder met ōtrent 1200 mannen op de stat gevallen, die Bantanesen, die ouer de 3000 daer lagen inde vlucht slaende ende daer toe de Jacatresen vuyt haere schansen driuende, de andere Jauanen doen volgen. Waer ouer de reputatie van onse natie seer is vermeerdert ende de hoochmoet vande vianden gevallen. De Pangoran van Bantam heeft terstont gesonden die syne excusen aenden Gnral souden doen, seggende alle het voorgaende door misverstant geschiet te wesen, presenterende met syne vrintschap de voorgaende handelinge te herstellen, ende gesommeert synde omme den Gouer[r] van het fort te Jacatra metten synen bij hem aengehouden te ontslaen, heeft dieselue wedergesonden. Dit is den voorleden Mey geschiet.

Men is van meeninge daer een heerlick casteel te bouwen, daer van het ontwerp syn pr. Gn[l] verthoont is, omme syn aduys daer op te horen.

De Engelsche armade vertrocken synde als geseyt is naer Banda, heeft vuytgestroit, dat de onse de nederlage hadden ende het fort te Jacatra gewonnen was, waerdoor eenige aldaer weijgerich worden haere schulden aende onsen te betalen, doch en twijfele niet, ofte sulx is alles naderhant geremedieert. De selue Engelsche hebben vier van haere schepen selfs an brant gesteken, ouermits sij die niet en souden hebben connen met nootlickheden voorsien ofte bequaem defenderen. Waerouer de bewinthebberen in Engelant, als wij door brieuen te Londen gescreuen, verstaen, niet weynich sy ontstelt geweest. Sij hebben niet te min van den onsen door versumenisse eñ goet vertrouwen van den schipper het schip den swarten Leuw genaemt, comende vuyt het vaderlant genomen, het welck verroeckeloost synde in brant is geraect. Hier vuyt connen V.E. Mo. genoech verstaen dat de saecken van Indien noch voor een half iaer sy geweest in goeden state, waer na die merckelick in alle apparentie staet te verbeteren, soo door de ouereencominge met de Engelsche, als door die heerlicke toerustinge van schepen ende alle nootwendicheyden van het voorgaende ende desen tegenwoirdige iaeren. De Camere van Amsterdam alleen heeft binnen drie maenden herwarts alhier toegerust de schepen, Hollandia, Leyden, Enckhuysen,

Groeningē ende Schoonhouen wel gemonteert met het schip Mauritius, dat vuyt Zeelant is gelopen, ende noch is de voorleden weecke vuyt Tessel gevaren, het schip Muyden, waer van de wedergade Wesop, alleenlicken wacht op het open weder. Dese sullen in weynich tyts volgen de schepen Zuyt- ende Noort-Hollant. Dese te samen makende 10 schepen sonder die het voorleden iaer voorgegaen sy ende noch int leste vanden somer sullen volgen. Daer sijn noch vier schepen byde andere Cameren toegerust, binnen de voorsz. 3 maenden vuytgelopen, eenige almeest veerdich wesende, maer connen qualicken met ysere stucken versien worden, welcke te samen gebracht ende in Indien gearriveert sullen sonder twyfell yet goets connen vuytrechten, daer bij de Engelsche schepen, als verhoopt wort oock goeden dienst tot gemeene weluaert sullen connen doen, doch vooral moet ons vertrouwen op den Almachtigen Godt gegront staen, sonder wien alle macht ijdel is, ende als roeck vergaet, denwelcken wij bidden.

Ed. Mog. wyse hoochgeleerde voorsienige Heeren V.E. M. te verlenen lange voorspoedige regieringhe tot welstant onses gemeenens vaderlants. Tot Amsterd. den 6 Meert nieuwen stijl 1620.

V. E. M.
onderdanige
A. v. B.

Aenden Eedelen, Mogenden Hoochgeleerden wijsen seer voorsienigen Heeren. Myn H. de Staten des lants van Vtrecht. —

Bijlage C.

April 1620.

Omtrent dese tyt hebbe ick het navolgende discours ouer het stellen vande predicanten ende het bekeren vande Indiaensche onder ons gebiet wonende, sommige van mijn confraters mede gedeijlt.

— Myn heeren verstaen hebbende vuyt het scruijuen by den Gouer[r] Gnral ende den Raedt van Oost Indien Comp. aende Bewinthebberen der seluer compaignie ouergesonden, de vermaninge daer inne gedaen, aengaende die predicanten die in Indien vuyt dese landen omme het woort Goods aldaer te vercondigen, gesonden worden, dat het H. E. soude gelieuen int verkiesen der seluer te letten op haer goed leuen ende wandel ten eynde eenige verwachte vruchten daer vuyt souden mogen voortcomen, ende men daer toe soude nemen Godtvruchtige, nederige bequaeme ende geschicte mannen, geen hooveerdige, halstarrige, glorieuse menschen, die niet dan te veel

daer gevonden worden. Soo ist nochtans dat ick tsedert het ouercomen vande selue brieuen geen ofte weynich verhael daer van gehoort hebbe, hoewel na myn oordel het een saecke is vande princepalste, daer die de Compaignie grootelicx aen sy gelegen, heeft het derhaluen mij niet onbequaem ofte buyten redenen gedocht, dwyle ick tijt ouerich hadde, int cort daervan te dicoureren. Want behalue het buyten alle dispute is, dat de conscientie ende Godtvruchticheyt de Compagnie ten hoochsten verbonden hebben, hierop acht te slaen daer de blinde ende verdwaelde menschen van die landen die onder de defentie ende toesicht van H. E. behoren, mogen tot kennisse van de rechte waerheyt met bequame middelen gebracht werden, die oock te sijnder tijt daer van rekenschap hebben te geuen voor den alderhoochsten Godt, soo staet noch politiquelicken te consideren, hoe veel H. E. de voorz. aenmerckinge is importerende, het eynde eñ but van H. E. compaignie sonderling in vier deelen bestaeñ als 1°. *int brengen van de verblinde menschen totte rechte kennisse Godts*, 2°. *de selue te vrijden ende te beschermen voor de tyrannie haerder vianden*, 3°. *te breecken eñ benemen de middelen onse erffvianden, waer mede sy ons souden connen beschadigen*, 4°. ende ten lesten *te mainteneren ende onderhouden de trafycque inde voors. landen, tot proufyte van veele ingesetenen deser landen, grootelicx redonderende tot het gemeene beste*, waervan het eerste ende voornemelickste is de bekeringe der volckeren aldaer tot het rechte Christen geloue, daervan ick hier bij politice voorgenomen hebbe een weynich te verhalen, ende mogen distinctelicke in desen geconsidereert werden, *de eerlickheyt, de nootwendicheijt, de proufitelickheijt* ende de *doenlickheijt* van deselue saecke.

De *eerlickheijt* bestaet daer inne dat het voor alle de werelt pryselicken ende hooch te louen is, datter geen moijten, arbeijt noch middelen gespaert en werden, omme de menschen, die soo verre vanden viant van alle goet verleyt syn, dese ten deele, in plaetse vanden Schepper aller dingen te louen ende aen te bidden, den verderuer alles goets erkennen, ende inde plaetse van haeren Godt, scandelicken eeren. Die van ouden tijden soo grouwelicken van dien verblint waren, ende door haet ende nijt tegens haere nabueren soo verre gebracht, dat sij meenden haere vraeckgiericheijt nimmermeer voldaen te hebben, aleer sy, die hare vianden gñt waren, doch menschen eñ creatueren Goodts als syluyden, verschuert ende opgegeten hadden, welcke soodanige bijden Grieken ἀνθϱνποφαγοι, dat is menschen eeters, mit recht geseyt worden, opten rechten wech te brengen,

De *nootwendicheyt* geeft te kennen dat nadien alleen twee wegen syn omme eenige natien ofte volckeren te houden in deuoir, ende onderdanicheyt, alse de benevolentie ende goede gunste derseluer tot hare ouersten ende regierders, ende de vrese van dwang, waer van den eersten de seeckerste is, omme dan deselfde te vercrijgen, en is geen naerder middel, als sulcke menschen te brengen tot de kennisse van haeren staet door de ware relligie haer die inplantende, ende daer mede de christelicke liefde, waer toe gebracht sijnde, is het seecker,

dat sy die van natueren weynich sijn te vertrouwen, daer door seer vast aen de onse verknoopt ende verbonden sullen blijven, vresende van de selue verlaten sijnde, vervolcht te werden van haere eygen gebueren, die onser relligie noch vianden sijn. Dit hebben de Portugesen ende Castilianen seer wel verstaen, die daer ouer alle vlijt hebben aengewent, soo door haere monicken als Jesuijten (hoewel door enen verkeerden ijver), de Inwoonderen deser landen waer wij nu van spreecken met de andere die noch onder haer gebiet staen, te brengen tot het gevoelen van haere Goodtsdiensten, ende hebben geen getrouwer in alles gevonden, als die sij alsoo tot haere relligie gebracht hadden, waer inne die sulcx toegenomen hadden ten tijde den admirael *Van der Haghen* de stadt, slot ende landt van Amboynen conquestreerde, datse voor een der princepaelste conditie int ouergeuen van de selue bespraeken, dat sij souden mogen blijuen ongemolesteert in het geloue dat hun van de Portugesen was geleert, ende sy doen voor vele iaeren aengenomen hadden. Men soude ontallicke exemplen vuyt alle soo oude als nieuwe geschiedenissen tot desen eynde dienende meer voor connen brengen, dan meene genoch te sijn voor alle, tot een proeue hier te stellen, de groote, woeste en nochtans vaste regieringe van den Turckschen keijser, wiens basis ende fundament is bestaende op de vromicheijt ende getrouwicheyt der Janitzeren, die alle, niet tegenstaende sy geboren syn van christenen ouderen in haer ionckheijt geinstrueert in de Mahumetische secte, soo vast daer by syn blijvende ende onveranderlick, dat sy als op haere schouderen het selue ryck tot noch toe hebben gesustineert, sonder haren naem becladt te hebben met ontrouwicheijt ofte lachete. Hier en bouen sijn noch in dese drie dingen te ouerdencken, die de Inwoonderen aldaer metten onsen hebben doen alieren ende verbinden, het eerste is *datse behulp ende assistentie door deselue hebben vercregen tegens haere vianden*, het tweede, *datse verhoopten proufijten vuijt haere handelingen eñ negotien te trecken*, het derde *datse vreesden der seluer cloeckheijt van wapenen met sorge van daer door* gedwongen te werden, dese cesseerende, te weeten, die vreese van haer vianden, de negotiatie sulcxs als sij die imagineerden, eñ eenichsins in machte den onsen te bouen comende, wat verseeckerheyt sullen wij mogen behouden, van alle de voorgaende conquesten? Voor waer die de geneygentheyden der seluer volckeren tot haer eygen vryheyt ende proufijten, mitsgaders haer aengeboren ambitie ende troulosicheyt kennen, sullen haest connen oordelen, dat noch verbonden, noch brieuen, noch belooften, noch eeden bestant sullen wesen om den onsen van haerluden te bevrijden ofte verseeckeren. De eenige dan diese sullen mogen vertrouwen ende op welcke sij sullen connen staen. moeten geacht worden, die het ware christelicke geloue door ons toedoen aengenomen, ende daer door als in een lichaem mette selue gewassen sijn, met de welcke ende de voorsienicheijt ende moderatie der ouersten aldaer, beneffens Goods gratie, onse wet daer vast sal connen staen.

Die *proufitelickheijt* sal oock te speuren sijn wanneer die tot alle perfidie ende bedroch den vremden aen te doen genegen waren door den bandt van de relligie (soo sy die metter waerheijt aennemen) daer affgetrocken, ende vromer in haere handelingen bevonden sullen worden, eñ daer beneffens den onsen voor de listen eñ quaede practiquen van de andere waerschouwen connen, van veele dingen de selue kennisse gevende, diese te vooren verborgen hielden, haerluden verseeckerende (als oock geseijt is) dat de conseruatie van den onsen de haere sij. Oock sal men die door het selue middel willich vijnden tot onsen dienste te water eñ te lande, sulcx dat men haeren arbeijt eñ hulpe met weynige costen tot grooten proufyte sal connen gebruicken. Compt voor het leste te bedencken die *doenlickheijt*, ofte dese voorsz. wel practicabel sal wesen eñ wat manieren ende middelen men daertoe sal mogen gebruycken. Hier comen voor eerst in consideratie de personen, so die totte bekeringe genodicht, als die om deselue te doen sullen geimployeert worden, ende daer nae de middelen om die te onderhouden. Tot het eerste staet te ouerleggen, dat *drie verscheijdenheijden* van gevoelen in de relligie onder den inwoonderen van Jaua ende de Molucques bekent sijn, de *eerste* der originelen die alle heydenen ende afgodendienaers sijn, de *tweede* der Portugescher christenen, de *derde* der geene die het Mahometische geloue hebben aengenomen. De *eerste* als weynich vastgaende in haer gevoelen, ende luttel fundament int selue vijndende souden lichtelicken sijn te brengen tot een beeter verstant, soo die alrede bekennen der christenen wet in meerder redenen te bestaen, maer causeren geen effecten daer vuyt by de christenen te sien. De proeve is te neemen dat het meerendeel van haer ofte tot het Portugesche christendom ofte totte Mahumetische secte heeft begeuen. De *tweede* sijn die van de Portugesen tot een telle quelle gevoelen van Christo gebracht sijn, doch seer verre verwart ende geïmbrouilleert sijn, in de menichfuldige ende weijnich minder als heydensche superstitien, dese de redenen, waer van sy al eenigen smaec hebben begonnen te proeven, plaets gevende ende de onnutte omwijnselen verwerpende souden met cleijne moijten totten kern der waerheijt gebracht werden bequamelicken daer toe geleijt sijnde. De leste sijn in haer voornemen, de hardste, ende qualicxste van haer gevoelen te brengen, doch dwyle die met ons een afkeer hebben van de beelden, ende deselue als afgodische houden, souden eerder tot gehoor ende aenmerckinge van ons geloue comen, soo sy de vrucht, die nodich in een goed predicant gerequireert worden, vernamen, als die geen quaede weerdeerders syn vañ deucht ende de deuchdelijcke; immers souden den onsen in meerder weerdicheijt ende estime houden, soo sy een goet ende deuchdelick leuen sagen voorgaen wiens exempel de andere in eenige vougen souden moeten naevolgen, daerdoor allenskens ten minsten een schijn van deuchden in swang gebracht ende de verwerpelicke manieren van doen gecorrigeert, oeck de openbaere schantvlecken vuyt den onsen geweert mochten werden. -- Daer toe souden dan nodich wesen

Gotvruchtige neederige eñ wel in de scrift geverseerde leeraren, ende soomen het goet leuen mette grooten geleertheit (als dickwils verheffende) niet en conde versamelt vinden, soude het eerste inde selue verre prefereren, als meest nut totte bekeringe, nadien het levendich exempel van een goet leeraer meer can te wege brengen, als de subtijlste eloquentie vañ aldergeleertse, alsoo in desen dele de goede leeringe met de tegenstrydicheyt van het leuen by de swacken onvruchtbaer gemaect wort. Tot desen eijnde soude men alle iaeren eenige verkiezen mogen vuyt de ionckheijt van ons vaderlant, door de regenten vande collegien, ende de professoren in de Theologie voor te brengen, ende tot onderhoudinge vandie (na het exempel der Portugesen in Amboyna gevonden) in Indien een Seminarium oprechten, waer inne de ionge predicanten ouder subiectie vande oude de taele ende manieren vanden lande souden connen leeren ende aennemen, daer sommige vande bequaemste vuyt de ionckheijt aldaer bij gevoecht mochten werden omme in de fondamenten des geloofs vande selue geinstrueert te worden, ende die als in tegenwissel haere taele gemeen te maecken. Hier toe souden wel eenige costen moeten gedaen sijn, maer vermoede iae verseeckere, dat de vruchten veelvoudelicken die souden ouertreffen. Men soude oock connen versoecken, ofte die prouinciē tot soe heyligen ende nutten werck te onderhouden, eenige subsidien vuyt de kerckelicke goederen souden willen verlenen, dat niet vrempt nochte buyten hoope schijnen can, aengesien de groote vruchten die daer vuyt te verwachten staen, immers souden de costen euenwel by de gemeente der seluer prouincien, inde compaignie participerende, sonder groote beswaernisse gedragen worden, ende Godt daer en bouen soude sulck een voornemen tot grootmakinge eñ verbreijdinge van sijnen heyligen naem ende kercke niet laten te segenen, ons vaderlant brengende tot meerder reputatie bij andere princen ende Republiquen ende de gemeente door dien middel latende vermeerderen in Ryckdommen ende weluaert dat soo geschiede.

cf. *De Lind van Wijngaarden*, *Antonius Walaeus.* Leiden 1891, blz. 195 en 196.

Is *Van B.* het eerst met de gedachte om een Seminarie op te richten voor den dag gekomen? en is dit, toen de 17en daarop later ingingen, aanleiding geweest tot het oprichten van het Seminarie van *Walaeus?*

Extract vuyt seeckere memorien van dē Admirael *Van der Haghen.*

Alle die Amboynesen die inde stadt rontom het casteel wonen, ende noch veele andere van verscheyde eylanden daer omtrent, die het met de Portugesen van outs gehouden hebben, doen professie vande christene relligie, werden by Jesuiten ende papen onderwesen, die hare kynderen ende alle die haer tot het

Christendom begeuen doopen, twelck nu geschiet van gereformeerde predicanten. Oeck mede wert daer schole gehouden daer de Amboijnesen haere kynderen laeten leeren. Den admirael de Jesuijten gevraecht hebbende, hoeveel Christenen daer inden Archipelago wel waren, antwoorden datter ontrent 1600 dusent gedoopt in Christo geloofden. Maer het getal der Mahometisten was veel grooter. Eenige waren noch heydenen. Onder de Mahometisten waren veele Leeraers die seer groote neersticheijt deden omme haere secte te verbreijden, welcke, bijden admirael voor het casteel leggende dickwils quamen hem besoecken, meerendeel om te verstaen wat geloue de Hollanders hadden, meenende dat die mette Portugesen ouer een quaemen inde relligie, daer by seggende dat de Portugesche Goden van hout eñ steen gemaact waren, maer anders onderricht sijnde, werden wel gecontenteert, te meer als sij verstonden de Hollanders geen beelden in haere kercken en gebruijckten. Endc het schijnt indien men in Amboyne eenige goede geschicte predicanten bestelden omme de inwonderen in haere tale te onderwijsen, dat de christelicke relligie daar seer soude toenemen. Die van het eylant Lyassen plagen te samen menscheneeters te wezen, daer van sy noch niet al affgewent sijn. De Portugesen die in Amboyna gehijlict sijn, hadden veel haers wyven uijt dese eijlanden, diese seer prijsen, seggende dat sij seer getrou ende veel eerlicker waren, als die van onze landen, etc.

OUDHEIDKUNDE.

De weezen van den zeekapitein (XLVII, 1 en vv.; 69 en vv.). — Aan den heer Mr. Van Meurs dank ik nog de volgende bijzonderheden (ontleend aan het Archief van de Oost-Indische Compagnie) van Andries, dien we als vaandrig gekend hebben, en, na zijn tijdelijke opsluiting in 's heeren gevanckenis te Brielle, naar de Oost zagen vertrekken.

„Andries Sas van den Bosch of Bossche, van Den Briel, soldaat op *f* 9 per maand, zeilde 21 April 1715 met het schip Gamron voor de kamer Rotterdam van de O.I. compagnie uit Goeree uit. Het schip kwam 17 Febr. 1716 te Batavia, waar hij aan land ging en dienst deed aan de Diestpoort op de punt Zeelandia. Hij bleef te Batavia ingeschreven tot 31 Aug. 1716. Zijn verderen dienst verrichtte hij in het kommandement Mallabaar, eerst in de stad Cochim, waar hij in de monsterrol van 30 Juni 1717 vermeld wordt, en verder in de fortres of pagger Wilhelmus te Chettna, waar hij in de monsterrol van 30 Juni 1718 en volgende voorkomt als sergeant, in de rollen van 30 Juni 1718 en 1719 nog op zijn oude gage, doch in die van 30 Juni 1720 en volgende met de gage van *f* 20 in de maand. Hij bleef hier ingeschreven tot 15 Nov. 1723, toen hij werd opgenomen in de boeken van het schip „Het Huys te Assenburg". Aan boord hiervan stierf hij 18 Juni 1724 vóór Mocha, zonder testament, en niets nalatende behalve zijn te goed staande gage. Deze werd 2 April 1728 betaald te Rotterdam aan Jan de Beaufort, als in huwelijk hebbende Wendelina Sas, voor $^1/_3$, en Ary Voorsluys, gemachtigde van de weeskamer in Den Briel, als voogden over zijn minderjarige zuster en broer, voor $^2/_3$ parten, zijnde de eenige erfgenamen ab in testato".

In den boedel vond ik nog een stukje papier, waaruit mij bleek hoe de oude heer met den spaarpot van Andries (toen deze nog een kind was) omsprong. „Papa," zoo staat er op te lezen, „is schuldigh aan syn outste zoon Andries, voor het volgende uyt syn spaarpot genomen, als aan goud: 2 goude dukatons, 2 guineas,

1 pistool; aan zilver; 2 dukatons, 4½ cruysryxdaalder, 1 gulde, 2 schellingen. Voor A. Z. Com., aan goud: 1 goude jacobus, 1 pistool, 1 ducaat. Hierachter staat: Huysvr. April 18, (en waarschijnlijk) 1703. JOH. H. BEEN.

Het tweede doopvont te Ermelo. — In 1893 moest bij eene herstelling aan de kerk te Ermelo de steen, waarvan de aflezer 's Zondagsmorgens na kerktijd den verzamelden boeren de publicaties, verkoopingen enz. bekend maakte, verplaatst worden. Eene omgraving was noodig en nu bleek, dat die steen eigenlijk het voetstuk was van een middeleeuwsch doopvont. Op meerdere plaatsen heeft men dergelijke ontdekkingen gedaan. Opmerkelijk is het dat in genoemde kerk zich nog een zeer goed geconserveerd, eenvoudig doch keurig bewerkt doopvont bevindt, dat in onderscheiden oudheidkundige werken wordt vermeld en waarvan eene nauwkeurige afbeelding o. a. voorkomt in: „Wandelingen door de kerken der Veluwe" van den heer Haasloop Werner N. C. Kist en W. Moll, Ned. Arch. voor K. G. 1850.—

Het in '93 gevondene is kleiner en van zandsteen vervaardigd. Overigens komt het, wat vorm en versiering betreft, nagenoeg met het andere overeen, alleen de voet is vierkant en de kelk mist den rand van ruiten. — Bij eene oppervlakkige beschouwing valt het terstond op, dat de bewerking van het zandsteen heeft plaats gehad, toen de kunst nog op een lagen trap van ontwikkeling stond. Ze is ruw behakt. De figuren zijn deels niet symmetrisch, deels verschillend van grootte en op ongelijke afstanden geplaatst. Blijkbaar zijn ze zonder hulpmiddel voor de uitbeiteling er op geteekend. — De krommingen van de zuil zijn ook niet gelijk.

Vermoedelijk hebben we hier dus met een overblijfsel van middeleeuwsche kunst te doen, dat dagteekent uit den stichtingstijd der kerk (10e eeuw).

Het andere doopvont is waarschijnlijk naar dit model bij latere uitbreiding der gemeente vervaardigd.

Bekend is het dat lange jaren een doopvont op het kerkhof te Ermelo heeft gelegen. Van Hasselt toch vermoedt, dat, toen op

22 en 25 Mei 1599 Gijsbert van Leesten bij het Hof gecommitteerd moest worden „om met twee metselaars en met assistentie der Scholten en Kerkmeesteren van Veluwe die gemaelde en gemaakte beelden enz. te demolieren ende daarvan te suyveren die Kerken" — dat steenen doopvont dat men te Ermelo op het kerkhof ziet, daarop uit de kerk is versleept geworden en — voegt hij er bij, wanneer het weer op hare oorspronkelijke plaats is gesteld, is ons onbekend. —

Dit laatste heeft ongetwijfeld nooit plaats gehad. Men heeft het eenvoudig na verloop van tijd in den grond gegraven en het voor bovengenoemd doel gebruikt.

Dat het lang buiten heeft gelegen, bewijst de afgebrokkelde bovenrand, die sporen draagt van tot slijpsteen te hebben gediend. Door de goede zorg van de kerkvoogdij heeft het thans een plaats gekregen in het koor, waar tevens de grafzerk van Weimarus Stipelius, overl. 1609, Ermelo's tweede predikant en opvolger van den beruchten Joryen van Coet — en die van den Scholtus Cornelis van Coet ob. 9 Sept. 1604 met het schoon uitgebeitelde familiewapen voor verdere afslijping gevrijwaard zijn.

E. P.

„Vooruit" te Gent. — Waar te vinden eene beschrijving van de Samenwerkende Maatschappij „Vooruit" te Gent in België; inzonderheid over het eigen geld van die maatschappij in den vorm van penningen en kaartjes.

Arnhem. J. D. WAGNER.

Ommeren. — In welke oude bronnen is iets over deze plaats te vinden?

O. H. J. S.

Grafschrift te Oosterend op Texel (XLVII, 149, 271). — De afkorting *collr.* zal wel zijn: *collecteur* (ontvanger) en niet collator, zooals Dr. L. vermoedt.

O. H. J. S.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Een Zeeuwsche Cloeck, Clouck. — In een opstel van Ds. J. Was over het St. Jacobsgilde te St. Maartensdijk in den Nehalennia voor 1850, tref ik onder meer namen, op dien beker gegraveerd, ook den naam aan van Christoffel Anthoniss. Clouck. Verder meldt de schrijver in een noot, dat genoemde Cloeck in 1628, 1630, 1637 en 1639 schepen van St. Maertensdijk is geweest, en ook nog in andere bedieningen was, blijkens zijn eenigszins zonderling grafschrift, aldus luidende:

„Hier leyt begraven Stoffel Anthonisse Cloeck, out 74 jaer;
Was clerck en gezworen, ook St. Maertensmr. voorwaer:
Was ook schepen en Borgemr. deser stede;
Godt wil syn siel haelen in syn eeuwige vrede,
Sterfde ...."

Onder aan de zerk leest men nog:

„Hier leyt begraven Lennken Maerten Pietersen, huysvrouwe van Stoffel Anthonisse Clouck, was out 64 jaer, is gestorven den 15 November 1638." A. AARSEN.

Versluijs. — Wie kan mij ten behoeve van een kwartierstaat het ontbrekende aanvullen.

Cornelia Johanna Versluijs geboren te? den? overleden te? den? trouwt te? den? Johan Radermacher Schorer, predikant te Harderwijk † 1840. V. DOORNINCK.

Van Erckelens (XLVII, 33). — Eenigen tijd geleden teekende ik te Elburg nog het volgende aan uit een register, van huwelijksproclamatiën.

1676. Aprilis 2. De heer Joost van Erkelens Burgemr. — Juffr. Bartha ten Holthe weduwe. Attestatie op Oosterwolde.

1680. October 28. De heer Joost van Erkelens wed. — Juff. Elisabeth van Heukelom j. d. Getrouwd tot Doornspijck.

V. DOORNINCK.

Renesse (XLVII, 357). — Lysbeth Jans, dochter van Renesse van Zeyst huwde Jan van Doornick, zoon van Helmich van Doornick en Johanna Gijsbrechts dochter van Langerack. V. DOORNINCK.

de Wael van Vronesteyn (XLVII, 162). — In het Rijksarchief te Munster i/W. vond ik het volgende

Extraict ut het anniversarium van St. Servaes (te Utrecht).

Lubbertus de Wael à Vroonensteyn pater Elysabeth monialis nr̃a obyt anno 1546.

Obyt domicella Maria de . . . vidua Lubberti de W. à V. mater Elysabeth monialis nr̃a 1558.

Obyt Dño Folpardus de W. canonicus Scti Petri. Frater Elysabeth monialis nr̃a 1562.

Obyt domicella Cornelia de Renesse à Moermont uxor Wilhelmi de W. à V. frater Elysabeth monialis nr̃a 1548.

Obyt domicella de Voecht à Ryneweer uxor Adriani de W. à V. mater Agatha monialis nr̃a 1560.

Obyt Wilhelmus de W. à V. frater Elysabeth monialis nr̃a 1597.

Obyt domicella Heylwigis de W. à V. monialis professa in Vrouwe clooster in Eccā nr̃a sepulta 1597.

Obyt domicella de W. à V. monialis nr̃a 1599.

Obyt Lubbertus de W. à V. pater Maria et frater Agatha monialium nr̃ōrum 1605.

Obyt Dño Fredericus de W. à V. frater Agatha monialis nr̃a in Eccā nr̃a sepultus 1617 die 18 April.

Nog vond ik in genoemd archief:

1°. Een leenbrief van Bisschop Frederik Anno 1410, waarbij Gerrit de W. v. V. afstand doet van „die huysinghe metter Hofstede Vronenstein" ten behoeve van Lodewijk de W. Gerrit was gehuwd met Joncfrou Haze; Lodewijk met Machtelt Wolters van der Linde.

2°. Een leenbrief van Hildebrant van Jutfaes, die afstand doet van huis te Vronensteyn ten behoeve van Lodewijk van Vronensteyn, 1412.

Amsterdam. BERNARD I. M. DE BONT.

Van Isselt, Roebers, Huigen. — Kan iemand ook genealogische mededeelingen doen omtrent deze geslachten, met opgave van wapens?

Elisabeth Roebers, dochter van? was in 1ste huwelijk getr. met *Bastiaan Fabius* (geb. te Zwolle vóór 1620, † vermoedelijk te Dalfsen vóór Aug. 1642), zoon van den Scholtis te Heino *Johan Fabius* (den ouden) en van *Fenneke Spyckerhuis*. Blijkens de Essensche leenregisters was genoemde *Elisabeth* R. eene oomzegster van Jonker *Johan van Isselt* tot Veldalerdinck, en in 1644 hertr. met *Lambert Gerritszoon Huigen*.

Lambert Gerrits, zoo heet hij in genoemde registers, wordt op 13 Juni 1644 voor hem zelven en als man en momber van *Elisabeth Roebers* beleend met enz. In het Zwolsche boek van transporten vindt men dat op 23 Dec. 1645 *Lambert Huigen* en *Elisabeth Roebers* zijne huisvrouw, in 1ste huwelijk getr. geweest met *Bastiaan Fabius* enz.

Johan van Isselt voornoemd, vermoedelijk een zoon van *Casyn van Isselt*, had bij *Jenneken Geurts* een natuurlijken zoon ook *Casyn van Isselt* geheeten, dien hij, door op zijn sterfbed met de moeder te trouwen, wettigde. *Elisabeth* R. betwist echter de wettigheid van dien zoon en verklaart zich als zusters dochter erfgename van haren oom, *Johan van Isselt*, (processtukken Schoutambt Dalfsen (1641-- 1643).

De moeder van *Elisabeth* heette dus *van Isselt*.

Omtrent het geslacht *van Isselt* vindt men bij Mr. *J. van Doorninck* (geslachtk. aant.) zeer weinig vermeld; alleen dit dat van Groot Alerdinck in 1602 eigenaar was *Casyn* en vervolgens *Johan van Isselt*.

Ook van het geslacht *Roebers* is mij zeer weinig bekend. *Anna Vrese* († vóór 27 Maart 1598), de eerste vrouw van *Christoffer Hendrikszoon Grauweijck*, heet in het boek van opdrachten te Kampen 21 Dec. 1600 *Anneke Roeberts* en in gedep. 17 Sept. 1602 *Anneke Arents* (geslachtk. aant.).

In Overijsel onder Karel V komt voor dat op een gemeenen landdag door den stadhouder in Sept. 1534 met R. en S. van

Salland. binnen Deventer gehouden, de zaak wordt behandeld van *Engbert Robertz* als gemachtigde van de erfgenamen van *Geese Roeberts* tegen Heer *Johan van den Veene*, domheer te Utrecht, loopende over 5 gd. gl. per jaar, welke Heer *Jans* moeder bij haar leven aan de erfgenamen verkocht had uit haar huis binnen Kampen en al hare bezittingen.

Zoude er eenig verband kunnen bestaan tusschen laatstgenoemde *Roebertsen* en *Elisabeth* R.?

Leden van het geslacht *Huigen* treft men o. a. te Steenwijk aan. In de gerichtsprotocollen van de stad Steenwijk komen op 11 Sept. 1571 voor: een *Johan Huegen* de jonge, en verder nog een *Johan Huegen* met *Johanna* zijne huisvrouw, alsmede hun zaliger zoon *Geert Johan Huegen* en op 27 Januari 1573 de jonge *Johan Huegen* als momber van zijn zaliger broeders (vermoedelijk genoemden *Geert Johan Huegens*) weeskind. — In 1578, tijdens het verzet van Groningen tegen de generaliteit, treft men te Steenwijk aan een *Dirk Huigen* met *Ditmar Ulger*, welke laatstgenoemde in 1593 tot vrouw had juffer *Machteld Konincks* (Register van het oud archief van Hasselt).

Utrecht. J. FABIUS.

Eijerman. — Komt deze familienaam, die zoo echt hollandsch klinkt, ook nog in ons land voor? Op het einde der 17e eeuw vertrokken leden dezer familie naar Amerika, alwaar zij nog voortleeft. Elke aanteekening zal welkom zijn.

R. A. A. V., V. O.

De Quay. — Wapen, zie *Navr*. XXVII, 585. Vgl. over dit geslacht ibid. XVII, 218; XXVII, 249—51, 477; XXX, 46; 'II, 442,3. De Protestantsche tak is *niet* uitgestorven, zie ibid. XXXI, 47, alwaar voorkomt de alliantie Voorhoeve—de Quay; zie over deze alliantie nog ibid. XXXII, 443. — Te Lent (bij Nijmegen † 18 Oct. 1892, oud 84 jaar, Louise Constantine Küpfer, wede. van den kapt. O.-Ind. Leger L. G. A. de Quay [met R. C. M. Boot als execut.-test.]. — R. B. A. N. de Quay trouwt te 's-Hertogenbosch 21 Juni '97 eene J. C. R. v. de Mortel. JAC. A.

OVERIJSELSCH

Kan iemand den hieronder staanden staat aanvullen, met vermeld
(De wapens van *Eckelboom*, *Stercke*, *Eeckhout*, *Grauweijck* en *van der Grond*

N. *Eckelboom* ged. te? tr. te? N.N.

N. *de Jager*, ged. te? tr. te? N.N.

Claes Stercke ged. te? tr. te? *Marrichien* N.

Jan Roelofsen Eeckh... geb. te Kampen o... streeks 1594, † 1665, b... gemeester van Kamp... tr. aldaar *Reinira Chri*... *toffers* docht. *Grauw*...

Gerhard of Gerrit Eckelboom ged. te? tr. te? *Cornelia de Jager*.

Quirinus of *Cryn Stercke* ged. te? tr. te Kampen, vermoedelijk als weduwnaar van *Willemken Rijcx*, 25 Mei 1648 *Helena Eeckhout*.

Bernardus Eckelboom ged. te? tr. te Kampen 15 Juni 1677 *Helena Stercke* ged. te?

Gerhardus Eckelboom ged. te Kamp... te Kampen 1709 *Johanna van der Gr*... April 1718, met haren vollen neef *Er*...

Margaretha Elisabeth Eckelboom ge... April 1747.

Behoorde *Margaretha de Groot*, de vrouw van *Jacobus van der Gr*... burgemeester van Hoorn en als Brigitta de Groot, geb. te Hoorn 1 J... burgemeester van Hoorn?

Utrecht.

[G]ESLACHTEN.

[v]an data van doop, huwelijk en overlijden en met opgave van de wapens?
[…] mij bekend).

[J]ohan Sarissen (van der [Gr]onden) † te Kampen [16]3[.], tr. *Catharina Jans [Sch]ermer.*

N. *de Maine* ged. te? tr. te? N.N.

N. *de Groot* ged. te? tr. te? N.N.

N.N. ged. te? tr. te? N.N.

Saris Janszoon van der Gronden geb. te Kampen 17 Juni 1607, † aldaar 24 Dec. 1680, Med. Dr. en Gemeensman, tr. te Kampen *Susanna de Maine* ged. te? † 26 Febr. 1696.

N. *de Groot* ged. te? tr. te? N.N.

Jacobus van der Gronden ged. te? 1637, Schepen van Alkmaar tr. aldaar 1670 *Margaretha de Groot.*

[…]r. 1678, † kort vóór 2 Maart 1710, tr. [...] te Alkmaar 1684. (Zij hertr. als wed. [van] *der Gronden*).

[Ka]mpen 2 Maart 1710, † te Dalfsen 3

[…], tot dezelfde Noord-Hollandsche familie als *Cornelis de Groot*, raad en
[…]8 en 14 Januari 1657 gehuwd met Mr. *Meijnard Merens*, schepen, raad en

J. FABIUS.

Rotgers-Rutgers. — Navorscher XXXIX, 438 noot 2 leest men: „Dat deze Johan Rotgers [a° 1581 te Emden of op Valderen, als balling uit Groningerland, ter oorzake van Rennenberg's verraad] tot de latere familie Wichers", — vgl. Wicher Rotgers, geb. 1584, † 29 Dec. 1648, vaandrig van het Burgerlijk Bestuur en gezworene der stad Groningen, — „in betrekking stond, is mogelijk, doch niet waarschijnlijk, omdat deze familie toen nog geen vasten geslachtsnaam had, en zoowel de naam Rotgers, als die van Wichers gevormd of afgeleid is van een doop- of voornaam".

Dit geeft mij het volgende in de pen.

In 1353 had Theodericus Rotgheri te Deventer de Proostweerd, eene stadswaard, in pacht („Camer.-rek. van Dev.", II, 191). Hij komt ook in 1359 aldus voor (ibid. blz. 651). In 1356, 7, 9 woonde te Deventer Johannes Rotgheri (ibid. blz. 360, 477, 609). In eene rekening a° 1358 staat..... Rogheri [*sic*, ibid. blz. 559], allerwaarschijnlijkst éen dezer twee [1]). In de eerste Hollandsche came-

---

[1]) Den voornaam Rotger(us) ontmoet men bijv. reeds in 1080 („Geld. Volksalm." 1885 blz. 8). Rogher = Rutger; — Rutgerus de Merehem a° 1200, 2 (Bn Sloet, Oorkdbk v. G. e. Z. blz. 401, 6) komt in 1203 voor als Rogerus de Merhem (ibid blz. 410). De voornaam Rutger, die steeds in gebruik was, — denk aan ónzen Rutger Jan Schimmelpenninck († 25 Maart 1825) en zijn kleinzoon-naamgenoot aan het Hof te 's-Gravenhage! — verving den ouderen Rotger, uit welken hij zal gesproten zijn: Rotgerus (*sic*, a° 1122/31, ibid. blz. 232), Rutgerus (*sic* a° 1196, ibid. blz. 384). Rutger ziet men ook Ruthgerus (a° 1232, 43, 51; ibid. blz. 558, 639, 724), Růtgerus (a° 1243, ibid. blz. 643), Rutcherus (a° 1248, ibid. blz. 698) — geschreven. Bn Sloet's Oorkondenboek is eene goudmijn voor oude persoonsnamen!

Menig oud Overijselsch erve heet Rotgering, en niet Rutgering; zie de opgaaf in den Bladwijzer van het Tijdrekenk. Regr op het oud-prov. Archief van Overijsel. Ruggering a° 1456 (Tijdrekenk. Regr IV. 11) in het kerspel Emnichem (ubi?) luidde in 1497 Rotgerinck (ibid. V, 44). In 1448 lag onder Ootmarsum of Oldenzaal een Rothgerdijng-camp (ibid. III, 74). In een charter a° 1276/81 (bij Bn Sloet, a. w. blz. 943) ziet men eenen Ruger(us) vermeld. Rotger, Rutger, Roger (Rogier), Ruger (Rugier, *Navr.* XXXIX, 414) is van den stam *Hrod*, waaruit ook Rother, Roetert [a° 1279 Rotther, Sloet, a. w. blz. 974] sproot (*Navr.* XXXIX, 423). — In 1153 ontmoet men Ruther als mansnaam („Nederl. Heraut" 1889 blz. 238). Roetert = roodharige? Rother = roodbaard?

raars-rekening a° 1361 is oók nog sprake van Theodericus Rothgeri (ibid. III, 3), maar vervolgens van Dijric Rothgers a° 1362, 3, 4, 5, 6 [ibid. blz. 84, 198, 253, 96, 360, 3, 95, 414, 7, 61, 504, 31, 87, 90] en van Lubbert Rotghers a° 1364 (ibid. blz. 370). Theod. Rotgheri of Dirk Rothgers woonde aan den Noordenberg (te Deventer), waar hij eene „coelgaerde", eenen koolhof, had. Vóor de Noordenbergerpoort in de Nieuwstraat ter stede woonde in 1386 Stijne Rotghers (Catal. arch. Dev. gasthh. n° 35), in een charter a° 1505 als Stijne *Rotgers* (ibid. n° 801), maar in een dito a° 1524 als Stijne *Rutgers* (n° 887) aangeduid. In 1557 was Mr. Olaef Rotgers secretaris van Deventer (ibid. n° 1054), alwaar in 1574 Henrica Rutgerss, wede Wijnolt Euertss, voorkomt (ibid. n° 1149). Hier is blijkbaar Rotgers = Rutgers; en zullen tot dezelfde familie behoord hebben: Wolter Rotgerszone, in 1400 huisgenoot van het vaanleen te Goor (Overijs. Archief II, 76), zoowel als „Johan Rutger'szoon" a° 1457 beleend met het erve Brinkhuis [in de buurschap Lutte, o. Hardenberg, ibid. IV, 33], „Johan Rutgerszoon" a° 1482 burger te Zwolle [ibid. blz. 364, in 1491 als Johan Rutchersz vermeld, ibid. blz. 527], Mathijs Rutgersz a° 1495 te of bij Wanneperveen (ibid. bl. 630). Nam Hartelieff Hundebeke, secretaris des Bisschops van Utrecht, 26 Aug. 1512 als gemachtigde van Gerard Brunijnck, zijn 1e wasteeken op Rutger Janszoon [zoon van straksgenoemden Johan Rutgerszoon] aan het erve en goed Brinkhuis, wegens eene schuld van 478 goudgln, die Gerard van Rutger te vorderen had (ibid. V, 273); men zou hieruit afleiden, dat òf deze Rutgers een adellijk persoon, òf dat zijn erve eene riddermatige havezate was, omdat voor schuld alleen edellieden door wasteekens, — en wel door drie, telkens veertien dagen na elkander, — gedagvaard werden. — Reyner Rutgerss. had, blijkens Klaarboek a° 1423—32, Heyn Rutgers(s.) blijkens dito a° 1444—61, Herman Rutgerss. (te Hoevelaken) in 1426, en Geryt Rutgerss. (te Garderen) in 1430 — zaken bij het landgericht te Engelanderholt [Jhr. Mr. Th. H. F. van Riemsdijk, „Engelanderholt" 1874 blz. 142 noot 1, 149 noot 1, E 6 en F 7, 8]. — Grete en haar broeder Berent Rotgersz waren in 1565 gegoed te Kamperveen; de laatste

ook in 1571; hun broeder Willem was in 1565 dood („Chartul. Kamper Weeshuis" 1885 n° 144, 57).

De voornaam Rutger luidde zelfs in 1582 nog wel Rotgher [G. v. Hasselt, „Stukken voor de Vaderl. Historie" IV, 417].

Kunnen al de bovengenoemde personen tot ééne en dezelfde familie behoord hebben; later, bij toeneming der bevolking, toen men meer, hoewel eigenlijk nog veel te weinig, acht op de spelling der familienamen begon te geven, ontmoet men, naar 't schijnt verschillende, familiën Rotgers *en* Rutgers. Bijvoorbeeld, Hendrina Rotgers, wede van Timotheus Hajo Johanneszn, 1658—86 pred. te Giethoorn; mitsgaders Rotgers (*sic*), hoogleeraar te Harderwijk, die eene lofrede hield op zijn 29 Mei 1722 afgestorven ambtgenoot Gerrit Wijnen; alsmede Theodora Rotgers (*sic*), derde gade van Jeremias v. Riemsdijk († 3 Oct. 1777 te Batavia als gouverneur-generaal van Nederl.-Indië. Zie ook *Navr* XXIV, 445 (Omslag).

Hiernevens: Wijnand Rutgers, koopman te Dordrecht, in 1622 bewindhebber der West-Indische Compagnie; David Rutgers, in 1639 zijdehandelaar te Amsterdam (*Navr* XVI, 64*b*); L. Rutgers, 17 Juni 1659 vóor het Hof van Gelderland in proces met A. Ruijn [*sic*; lees, Huyn] van Amstenrade [1]) betreklijk het gebruik eens uitwegs van het goed Hoog-Kulenburg [2]) te Brummen, over het hooge land van Rutgers heen, naar Zutphen en Arnhem („Registers van 't Archief van dat Hof" bl. 183, 4).

Of Rotgers nóg bestaat, is mij onbekend; maar Rutgers ont-

---

[1]) Zie dezen naam veel eerder vermeld in *Navr.* XL, 138 noot, waar het Limburgsche Amstenrade ook voorkomt als Ansten- en Anstraedt. Dit oogt dan denklijk op „nes-rade" (rode), per metathesin.

[2]) Het is mooglijk, dat een zijn familienaam natuurlijk aan de Geldersche stadsbenaming ontleenende v. Cuylenburg dit goed aldus betitelde; en dan bewijst dit op „hoog land" gelegen Kulenburg niets ten gunste van de *Navr.* XXXIX, 211 voorgestelde duiding van dien stedenaam, als burcht van de(n) coele = boord (en dijk). Is echter de benaming van dat Brummensche goed ontleend aan de lokaliteit als anderszins; dan bewijst ze, dat hier van geen „kuil" kan sprake wezen. Evenmin bouwt men burchten in „kuilen"; vooral deed men dit niet in de eeuwen toen ons goede Nederland nog grootendeels een land was van „Canaux" en van „Canards".

moet men algemeen in allerlei levensstand, den aanzienlijken (bijv. Rutgers van Rozenburg), den deftigen (bijv. Prof. Dr. F. L. Rutgers) en den eenvoudigen (te Tiel, enz.).

Overigens, dat in genealogicis met dergelijke algemeen voorkomende geslachtsnamen behoedzaam dient te worden omgegaan, leere Mr. J. v. Doorninck's bericht in zijne „Geslachtk. Aanteekn." 1871 bl. 498, dat Paulus (Pouwel) Buijs, in 1611 professor te Franeker († ald. 23 Sept. '17), 28 Oct. 1599 te Zwolle in den echt trad met Willemken Rutgers, dochter van wijlen Peter Rutgers van Amsterdam, 24 Aug. 1617 nog in leven. Hare zuster, Grietje Pieters (*sic*) trouwt 4 Jan. 1601 te Zwolle met Roelof Roelofszn. v. Sonsbeeck (ibid. blz. 670); welke Grietje Rotgers (*sic*) als zijne weduwe 11 Juni 1625 het vaderlijk erfgoed aan hun zestal kinderen bewees (ibid.). De broeder van Willemken Rutgers en Grietje Pieters, nml. Herman Rotgers (*sic*), won bij Anna Jansdr. Goris (met wie 30 Jan. 1603 gehuwd), Peter v. Putten (*sic*), die vier broeders had, nml. Goris, Jan en Hans v. Putten (*sic*) en Herman Rotgers (*sic*, ibid. blz. 494). Wie zou, die namen elk op zichzelve aantreffend, daartusschen filiatie hebben gezocht?

Ek-en-Wiel. JAC. A.

Van Battum of van Bottum? — In de Herv. kerk te Ommeren is één zerkje, lang 64 c.m. breed 48 c.m., dat ik, om verder afslijten te voorkomen, in den muur liet metselen. Omschrift (in goth. l.): „Anno 1588 dē 28 Dach Decēber starf Jutta vā Bottē (of Battē) Hēriks (dr.). Dit opschrift wordt met kleinere letter in het middenstuk voortgezet: „is . . . . gewest," 4 regels, evenals 't wapen sterk gesleten.

Vraag: hoe moet de naam gelezen worden; en: wat weet men van deze familie?

Ommeren. H. J. S.

Jellinghaus. — Dr. H. Jellinghaus, Rector van het Gymnasium te Segeberg in Holstein (Pruissen) wenscht te weten of de overste Jellinghaus, in Nederl. Indischen dienst, afstamt van Johann

Christian Adolf Jellinghaus. geboren 16 October 1769 te Minden in Westfalen. W.

Wapen gevraagd. — Wie kan het volgende wapen oplossen, aan welke familie behoort het? Boven het wapen staan de letters L. O. Gekw. 1e kw. In rood vijf (zilv. ?) koeken geplaatst 2, 2 en 1; 2e kw. in blauw een opvliegende vogel (niet duidelijk te onderscheiden op een afdruk); 3e kw. in? een vuurijzer met langen ondersteel en omgekruld; 4e kw. in? twee gekruiste doodsbeenderen (niet duidelijk te onderscheiden). Als hartschild een menschenhoofd (denkelijk een Moorenkop). Helmteeken; de Moorenkop uit het schild. — De dekkleeden zijn in den vorm van een bloemenkrans en zal dus het cachet uit het einde der vorige eeuw zijn.

Het Armorial van Rietstap en het werk van Renesse zijn gebruikt.

H. C. J. G.

Jordens-ten Brink. — Herman Jan Jordens gedoopt te? den.... 1707? overleden te? 16 Juli 1765, trouwt te? den? Rudolfina Johanna Daendels gedoopt te? den? † te? 11 Februari 1768. Mr. Silvester Aemilius ten Brink geboren te? den? † te? 4 Februari 1754 trouwt te? 2 September 1739 Anna Mechtelt Roelink gedoopt te? den.... 1717 (?) overleden te? 4 Juli 1796.

Rudolf Jordens gedoopt te? den.... 1732 trouwt te? 18 Juli 1762 Mechtelt Theodora ten Brink geboren te? den 22/23 September 1742 overleden te? den.... 1816. In de overlijdensregisters te Harderwijk vind ik haar niet vermeld.

Anna Megtelt Jordens gedoopt te? den? † Leuvenum 17 Juni 1820, echtgenoot van Dr. A. P. van Westervelt.

Peter van Westervelt 1686—1730 trouwt te? den? Johanna Catharina van Esvelt gedoopt te? den? overleden Harderwijk 18 Juni 1722.

Anthony van Westervelt gedoopt te? den? (volgens Navorscher 1868 in 1681) trouwt 1e Mechtelt Nuck † te? den? voor 1721. Komt in de registers te Harderwijk niet voor. De Roomsche boeken beginnen met 1686. VAN DOORNINCK.

Eijck-Story van Blokland. — Wie kan mij het ontbrekende aanvullen? Maurits Jacob Eijck (van Zuijlichem), geboren te Utrecht den? .... (vermoedelijk dezelfde als Maurits Jacob Eijck Trajectinus in 1784 aan de Utrechtsche Hoogeschool ingeschreven) trouwt te? den? Francina Johanna Burman, geboren te Amsterdam den? Willem Gerard Story van Blokland (1793—1866), trouwt te? den? Mathia Jacoba van Kerkwijk, geboren te Goes 28 December 1800 overleden te? (vermoedelijk Utrecht) den? Zij vertrok 24 October 1866 van IJsselstein naar Utrecht.

Hare dochter Anna Bregitta Story van Blokland geboren te IJsselstein 26 Augustus 1819 is vermoedelijk nog in leven?

V. BOORNINCK.

Van Coeverden-Van Voerst. — Kan iemand de volgende tegenstrijdigheid oplossen?

Volgens Rietstap, Wapenb. v. d. Nederl. Adel, deel I, bl. 77, was Arend Daniel van Coeverden, heer tot Wegdam, een zoon van Joan Heidentryck v. Coeverden *en van Alegonda Isabella van Raesfeldt.* Arend Daniel trouwde met Jacoba Henriette Arnolda van Voerst tot Hagenvoorde.

Volgens denzelfden schrijver (deel II, bl. 245) was Alegonda Isabella van Raesfeldt (eerder of later) gehuwd met Derk Christoffel van Voerst tot Hagenvoorde, die weer de vader was van Jacoba Henriette Arnolda, zooeven genoemd.

Arend Daniel van Coeverden was dus getrouwd met zijn halve zuster! Of is de eerste en de tweede Alegonda Isabella v. R. niet dezelfde persoon, of was niet Derk Christoffel, maar zijn oom Gerrit Helmich of een van diens zonen de vader van Jacoba Henriette Arnolda? Dit laatste schijnt niet waarschijnlijk, daar Derk Christoffel wèl, de anderen *niet*, heer van Hagenvoorde was, een titel, dien ook Jacoba Henriette Arnolda droeg (tot Hagenvoorde). —

Amsterdam. MR. F. E. P. M.

KUNSTGESCHIEDENIS.

IETS OVER REMBRANDTS ZOOGENAAMDE „NACHTWACHT".

Naar aanleiding van „Rembrandt beoordeeld in het begin dezer eeuw" (zie Nav. blz. 540—544), ontving ik van Mevr. Douair. M. v. G. een schrijven, waarin deze dame haar gevoelen omtrent deze schilderij mededeelt en den wensch te kennen geeft, den naam van *Nachtwacht* te vervangen door.... *Brandwacht.*

Hoewel ik mij met de zienswijze der geachte schrijfster niet kan vereenigen, acht ik hare opvatting toch zoo origineel, dat ik geloof goed te doen, ze eens mede te deelen.

Zij gaf mij daarvoor toestemming, mits enkel gebruikende de initialen van wijlen haren echtgenoot.

„Ik ben het geheel niet eens met wat de schilder Van Amelsfoort over Rembrandt schreef van zijn stuk de *Nachtwacht.*

Volgens mijne opvatting is het wel degelijk *nacht;* die wacht gaat niet prijs- of vogelschieten, maar is opgetrommeld om het terrein van eenen brand af te zetten en is nu voor het brandende gebouw, welks vuurgloed op de mannen schijnt en zich zelfs links in den achtergrond verliest in het donker des nachts. Uit het brandende gebouw is gevlucht het meisje of vrouwefiguur, dat zich in veiligheid brengt bij die wacht.

Ziedaar de impressie, die het schilderstuk mij gaf, toen ik het voor het eerst zag en zoo laat, dunkt mij, dat fameuse licht op den voorgrond zich redelijker wijs verklaren.

Toen ter tijd bestond onze brandweer nog niet, maar waren er wel militaire wachten aan de poorten, zooals er thans nog enkele bestaan b.v. aan het Paleis te Amsterdam; van daar waarschijnlijk de naam van *Nachtwacht.*

Reeds zoo menigmaal heb ik dat stuk van Rembrandt verkeerd hooren uitleggen; wellicht dat u het met mijne opvatting

eens sult zijn en in de gelegenheid zijt het met deskundigen te bespreken, en men in onzen tijd beter zoude doen, het *de Brandwacht* te noemen, zoodat het groote publiek het stuk beter begrijpen zou."

In zoover ben ik het met Mevrouw M. v. G. volkomen eens, dat de naam van Nachtwacht voor dit meesterstuk van Rembrandt slecht gekozen is.

Vooral voor het groote publiek, dat weinig of niets van kunstgeschiedenis weet en een schilderij oppervlakkig naar het uiterlijk beoordeelt.

Het kan aan die Amsterdamsche schutters in hunne beste pakjes, getooid met sjerpen en bepluimde hoeden, vergezeld van een vaandeldrager met trotsch ontplooid vaandel, benevens een meisje, de blonde haren versierd met paarlen, rijk gekleed in strookleurig satijn, met een vogel, een pistooltje en een geldbeurs aan haar ceintuur, en een jongen, welke een fraaien kruithoorn draagt, gedeeltelijk in een hel licht geplaatst, geen mannen zien, die de nachtwacht gaan betrekken.

De nuchtere opmerker zal u zeggen, dat geen verstandig mensch, tenzij hij roekeloos te werk gaat, zijne beste kleêren aandoet om 's nachts te waken.

Hij zal u herinneren aan het spreekwoord: „in het donker zijn alle katten graüw," daarmede te kennen willende geven, dat half afgedragen kleêren voor den nacht mooi genoeg zijn.

En gezond verstand zal men aan de kloeke Amsterdammers der 17e eeuw zeker niet ontzeggen.

Veeleer zal het in deze voorstelling een troep schutters zien, die gaan of zijn wezen prijsschieten en den prijs behaald hebben. Waarom anders dat meisje met den vogel, een pistooltje en een geldbeurs aan den gordel? Zij verzinnebeeldt immers het doel der samenkomst of der behaalde overwinning; de jongen draagt den prijs, de schutter, wiens helm met eikenloof is versierd en zijn geweer afschiet, is de gelukkige winner, welke door zijn juist schot den vogel van de stang of den boom deed vallen. En wie weet of deze opvatting niet de juiste is.

De archieven der oude Amsterdamsche schutterij kunnen dat misschien ophelderen. Vosmaer in zijn „Rembrandt Harmenszn. van Rijn" noemt de schilderij: „Het uittrekken der compagnie van kapitein Frans Banning Cock"; een naam naar mijn inzien vrij wat duidelijker en begrijpelijker dan hetgeen de catalogus van het Rijks-Museum zegt: „Corporaalschap van kapitein Frans Banning Cocq."

De korporaal is bij het publiek een man, die slechts een graad boven een gewoon soldaat bekleedt, en bij de tegenwoordige indeeling van ons leger en schutterij telt iedere compagnie voetvolk acht, soms nog een paar meer, van die grootheden in haar midden.

De kapitein is daarentegen het hoofd der compagnie.

Dat korporaalschap van een kapitein, het moge vroeger begrepen zijn, is in onze dagen voor velen ver van duidelijk.

Rotterdam. CH. C. V. VERREYT.

BILDERDIJKIANA

DOOR

H. DE JAGER [1]).

XIX.

In 1740 verscheen te Parijs bij Prault en in 1759 te Amsterdam bij E. van Harrevelt een „Comedie", geschreven door De Saint Foix. Van de Amsterdamsche voor mij liggende uitgave in kl. 8vo, 31 bladzijden druks, luidt de titel: „L'ORACLE, Comedie en un acte et en prose. Représenté, sur le Théatre d'Amsterdam, par les Enfans de Mr. Fredric, le 4e Decembre 1759." Deze „Comedie" viel in den smaak der tijdgenooten des schrijvers. Op de laatste der gedrukte bladzijden vindt men eene „Aprobation", luidende: „J'ai lu par ordre de Monseigneur le Chancelier, une Comédie, qui a pour titre, *l'Oracle;* et je crois que le Public en verra l'impression avec autant de plaisir qu'il en a vù les répresentations. A Paris ce 17 Novembre 1740. Signé CREBILON." Op de laatste bladzijde van mijn exemplaar schreef eene mij onbekende hand: „L'Oracle, comedie charmante qui a eu le plus grand succes et est toujours revue avec plaisir; cette piece offre un tableau charmant du langage de la nature. On raconte que dans une des repetitions l'actrice (feu Mlle. de la Motte) jouant la fée sur le ton d'une Harangere, l'auteur lui arracha la baguette qu'elle tenait dans sa main et lui dit: „J'ai besoin d'une Fée et non d'une sorciere." L'actrice voulut insister et crier: mais Mr. de St. Foix lui repondit: „Vous n'avez pas de voix ici: nous sommes au Theâtre et non pas au sabat".

---

[1]) Vervolg van Nav. XLVII, blz. 448.

Evenals eene andere „comedie" van De St. Foix, getiteld: „Deucalion et Pirrha", [1]) werd „L'Oracle" door Bilderdijk vertaald, maar hij gaf „Het Orakel" niet in druk. Het H.S. van Bilderdijk is vermeld in den Catalogus van H. Fraser en wordt aldaar op deze wijze beschreven: „Onuitgegeven MS. van Bilderdijk, klein en net geschreven, met een penteekening of vignet van den dichter op den titel. Dit zangspel is een der vroegste dichterlijke voortbrengselen van den grooten man geweest." B. Klinkert werd eigenaar van het handschrift, [2]) en mijn Vader was in de gelegenheid er een afschrift van te maken. Zijn voornemen om het in druk te laten verschijnen mocht hij niet volvoeren. Thans vinde het eene plaats onder mijne Bilderdijkiana. Ik geef het in druk zooals het geschreven werd door den Dichter, wiens H.S. sedert Klinkerts overlijden tengevolge van eene testamentaire beschikking des nobelen verzamelaars berust te Amsterdam in de Bibliotheek der Koninklijke Academie. Behalve de schrijffeil, welke door Bilderdijk zelven in zijn H.S. werd aangewezen, heb ik enkele feilen, die voor schrijffeilen gehouden mogen worden, verbeterd, maar niet zonder mededeeling van wat het origineel heeft. Aan het keurig afschrift mijns Vaders voegde hij de volgende aanteekeningen toe: „Eene vrije navolging van *L'Oracle* in verzen gaf Gellert; zie zijne „Lustspiele" (Carlsruhe 1774) S. 111—144. Hiervan de vertaling in „Blyspelen van den Heere C. F. Gellert, Amst. 1778, bl. 407—440; mede in Dichtmaat." — „A mademoiselle de la Galaisière, jouant le rôle de Lucinde dans *l'Oracle*. Oeuvres Compl. de Voltaire, III. II. 1001."

[1]) Van Bilderdijks vertaling verschenen twee drukken, één in 1779 en één in 1785. Van de eerste, zeer zeldzame uitgave is een exemplaar in mijn bezit. In 't Fransch verscheen het stuk in 1741 bij Prault, in 1742 bij A. van Dole, in Den Haag.

[2]) Zie „Nieuwe Bijdrage tot de Lijst van Bilderdijks Werken" door Dr. A. de Jager, geplaatst in „De Recensent, Alg. Lett. Maandschrift", Jaarg. 1857.

HET ORAKEL,

in Zangmaat:

Gevolgd naar het Fransche in Prose.

Vertooners:

THAUMASTA, Tovergodin.
ALCINDOR, Zoon van Thaumasta.
LUCINDE, Jonge Prinses, van Alcindor bemind.

Het Toneel is in het Paleis van Thaumasta, op het betoverd Eiland.

EERSTE TONEEL.

THAUMASTA, ALCINDOR.

THAUMASTA.

1 A Gij zijt wel lastig, inderdaad,
Alcindor.

ALCINDOR.

Maar, mijn Moeder, laat...

THAUMASTA.

Maar zeg mij, wat gij deed zoo even?

ALCINDOR.

Ik zag het allerschoonste [1]) beeld,
Met zoo'n bevalligheid bedeeld,
Als ooit Natuur een Maagd kon geeven.

THAUMASTA.

2 A Gij zaagt Lucinde?

---

[1]) Er staat: *allerschoonsten.*

ALCINDOR.

Jaa, ik zag
Hoe zij gerust te slaapen lag,
In frissche Rozeblaân gedooken...

THAUMASTA.

Maar zeg mij, heeft zij u gezien?

ALCINDOR.

Ach! neen, Mevrouw, 't kon niet geschiên;
Ik zeg, zij had het oog gelooken.
3 B 't Hoofd, voorover neêr gebogen,
Leunde in de eene schoone hand:
Daar de Zefirs om haar vlogen,
Koelende de zonnebrand:
De and're hand scheen zich te drukken
Uitgestrekt op 't jeugdig kruid,
Om de geur'ge bloem te plukken,
Die voor haar uit de Aarde spruit.
4 C Een aangenaame droom
Hield haar bevrijd van schroom,
En onbewust van treuren;
En tooide haar gelaat,
Met mengeling van kleuren,
Het levendigst sieraad.
Verrukt van zoo veel schoon,
Kon 't enkele vertoon
Mijn hart niet vergenoegen;
Ik vlieg, vol drift, straks toe;
Ik koom me bij haar voegen...

THAUMASTA.

Mijn Zoon!...

ALCINDOR.

... Verliefd...

THAUMASTA.

... Wel hoe!

ALCINDOR.

5 D In verrukkinge opgetoogen,
Vat ik haar sneeuwwitte [1]) hand;
'k Kus die... Hemel! hoe bewoogen!...
Onweêrstaanb're Minnebrand!...
Doch ik zie haar 't oog ontsluiten:
Denkende dat zij ontwaakt,
Vlied ik schielijk weêr naar buiten,
Schoon mijn hart dien aftogt wraakt.

6 E Neen Mevrouw, het kan niet baaten,
Hoe ge Alcindor dit gebied;
'k Kan haar bijzijn niet verlaaten;
Neen; mijn hart gehoorzaamt niet.
Ik bemin, 'k aanbid Lucinde;
'k Moet mijn min haar doen verstaan:
En, zoo 'k haar onbuigzaam vinde,
Voor haar Voeten wreed vergaan.

THAUMASTA.

7 F Een Opper-Toveres ben ik;
Ik bouw door mijne magt
Paleizen in een oogenblik;
'k Herschep den dag in nacht;
Het allerschoonste Lusthof in
Een barre Woestenij';
Maar 'k kan niet stieren, naar mijn' zin,
Een Gek verliefd als gij.

8 F Welaan, vaar voort dan, zoo vernielt
Uwe onvoorzichtigheid
Lucinde en u, die ik behield
Door 't schranderste beleid:

---

[1]) Er staat: *sneeuwitte*.

Verijdel, door uw zotternij,
De midd'len, aangewend
Tot uw en haar geluk door mij,
En stort u in ellend.

ALCINDOR.

9 G Maar ach! wat is de reden,
Dat gij zoo streng verbiet
Tot op den dag van heden,
Dat mij Lucinde ziet?

THAUMASTA.

Wanneer gij wierd gebooren,
Sprak ik 't Orakel aan:
'k Vroeg wat u was beschooren,
En 't deed zich dus verstaan:

10* „Een zwaare Orkaan van droevige ongelukken
„Dreigt u beminden Zoon te storten over 't hoofd;
„Doch kunt gij hem 't gevaar ontrukken,
„Zoo word hem 't heilrijkst lot beloofd.
„Indien hij een Prinses in liefde kan doen blaaken,
„Die hem voor doof, voor stom en voor gevoelloos houd,
„Zoo ziet hij zijn geluk volmaaken.
„Gij, o Thaumasta, zorg voor 't kroost, u toebetrouwd."

ALCINDOR.

11 H Doof, stom, gevoelloos!

THAUMASTA.

Ach! hoe griefde
Die taal het moederlijke [1]) hart!
Beöordeel uit de teed're Liefde,
U steeds betoond, zoo wreed een smart.
'k Dacht, hoe onmoog'lijk 't ook mogt schijnen,
Nochtans de rampen, u voorspeld,

---

[1]) Er staat: *moederlijken.*

Door mijn beleid te doen verdwijnen,
En u in heil te zien gesteld.

ALCINDOR.

12 I 'k Stel op der Vrouwen grilligheden
Datzelfde [1]) goed betrouwen niet:
'k Geloof ook geensints....

THAUMASTA.

Hoor mijn reden:
In een nabuurig Rijksgebied
Wierd een Prinses na u gebooren;
'k Heb in dit Eiland haar gebracht,
Waar nooit een mensch haar kwam te vooren.

ALCINDOR.

Dat's mijn Lucinde, zoo ik acht.

THAUMASTA.

13 I Zij zelf. Niets zagen ooit haare oogen
Dan beelden, door mijn Toverkracht
Op allerhande wijz' bewoogen:
Dus is zij daar van opgebracht.
'k Nam vaak de beitel in de handen
En hieuw (zoo 't voor haar oogen scheen)
Een beeld tot sieraad van de wanden
In harde Arduin- of Marmersteen.

14 I Na die gedaanten te volmaaken,
Zag zij, door met mijn Toverroê
Dezelven zachtjes aan te raaken,
Een hondje springen naar zich toe,
En kwispelstaartend haare treeden
Verzellen, waar zij heenen ging;
Of Aapjes, vol van aartigheden,
Of eenig ander levend ding.

---

[1]) Er staat: *zelfden*.

15 I Door staâg die kunstjes te vertoonen,
Bracht ik haar eind'lijk in den waan,
Dat wij, die dit Paleis bewoonen,
Alleen elkanderen verstaan,
En weeten, denken, redeneeren;
Maar alle Weezens, zelfs tot één,
Volkoomen het gevoel ontbeeren,
Gewrocht tot ons vermaak alleen.

ALCINDOR.

16* Wat is het wit, en wat het end
Van deeze dwaaling, haar' gedachten
Van kindsbeen af reeds ingeprent?

THAUMASTA.

Dat zij u....

ALCINDOR.

Voor een beeld zal achten?
'k Begrijp het, jaa: die vond is vreemd,
Zoo zij mij voor een popje neemt!
17 K Ach! zulk een denkbeeld streelt mijn zinnen:
Schoon Psyche niet de Liefde ziet.
Jaa, denkt een Monster te beminnen,
Zij mint nochtans, en haat hem niet.

18 L Lucinde zal, door u bedroogen,
Gelooven (zoo 't Orakel zeit)
Dat ik, slegts tot bevalligheid,
Gevormd ben met een mond en oogen.
19 L Maar dat verwonderlijk vermogen
Dat ted're harten samen bind,
Zal maaken, dat zij mij bemint,
Alleenig door natuur bewoogen.
20 K Men. kan de rede wel verblinden,
Maar geen gevoelens van het hart:

Zij moeten eind'lijk zich ontwinden,
Schoon door uw kunst'narij verward.

21 K Door ingeschaape drift gedreeven,
Zien wij het Bijtje om bloem en kruid,
Om geurige Violen zweeven;
Het zuigt daar was en honig uit.

22 L Een drift, de harten ingeschaape,
Zal in Lucinde ook doen haar kracht,
Opdat zij mij bemin'lijk acht',
En ik de zoetste wellust raape.

23 K Gewis, Mevrouw, zij zal mij minnen!
Ach! wat geluk...! ah, gaan wij heen.
'k Wil, om mijn min, mijn min verwinnen:
Ik ben een beeld, een blok, een steen.

THAUMASTA.

24 M Het is de tijd nog niet,
Dat u Lucinde ziet.
Ik zie haar tot ons treeden:
Gij, wil [1]) de tijd besteeden,
Dat gij haar oog ontvlied;
25* 'k Zal dan, gelijk behoord...

ALCINDOR.

Eilieve nog een woord.
Haar hondje likt haar teder,
Wanneer zij daar meê speelt;
Mag ik, zoo zij mij streelt,
Haar dan ook niet wel weder...?

THAUMASTA.

26* Zie daar den man van steen!
(*Hem wegstootende.*)
Voort, schielijk maar, gaa heen.

---

[1]) Er staat: *wilt.*

TWEEDE TONEEL.

THAUMASTA. LUCINDE.

LUCINDE, *diep in gedachten.*

27 H Geen droom ... geen schijn heeft mij bedroogen;
Geen zoete mijmering verrukt:
Gij zaagt hem: jaa, gij zelf, mijne oogen;
Zijn mond was op mijn hand gedrukt.

THAUMASTA.

28 * Wat zegt gij, mijn Lucinde?

LUCINDE.

Ach! .... 'k had u niet gezien ....

THAUMASTA.

Geen droom? geen mijmering? wat is u toch verscheenen?
Zijn mond was op uw hand gedrukt? de mond van wien?

LUCINDE.

Ik weet het niet: hij is gelijk de wind verdweenen.
29 N Maar 't schijnt, hij drukte in mijne hand
Een vlam, die in mijn boezem brand;
Mevrouw! hoe kan het weezen!
Jaa, sedert deezen oogenblik,
Dat hij mij heeft gekust, ben ik
Gantsch anders dan voor deezen.
30 O Ik zoek .... ik mijmer ... 'k ben beducht ...
Ach! 'k kan ... ik kan mij niet verklaaren ..!
Mij dunkt ik adem zuivrer Lucht ...
De bloemen, vruchten, boomen, blaeren,
Wat ik ... wat ik beschouwe in de Natuur,
Is lachend, vol van vuur.

31 P Wat teêrheid zag ik, ô mijn Waarde,
('t Heeft mij verwondering verwekt)
Van 't klein Gevogelt, dat zich paarde
Op éénen tak, van 't loof bedekt!
Zij zongen, gaven, door hunn' oogen,
Zoo 't scheen, iets teders te verstaan:
'k Wierd door hun aanzien zoo bewoogen!
Nooit zien wij zoo elkander aan.

32 P Na eens van schuilplaats te verand'ren,
Hervatten zij op nieuw hun lied,
Of eer, ze antwoordeden elkand'ren,
Met zulk een drift...! gij weet het niet.
Gij lacht?

THAUMASTA.

Gewis. Die antwoord geeven,
't Is onbetwist dat die verstaan.
Gij denkt dan, dat die Vogels leeven?

LUCINDE.

Zoo denk ik zeker,

THAUMASTA.

Welk een waan!

33 Q 't Is waar dan, dat (naar uw besluit)
Uw klavecimbael leeft,
En vatbaar voor het zoet geluid
Der stem, u antwoord geeft;
Wanneer hij in de juiste maat
Met u stemt over een,
Dan denkt gij, dat hij u verstaat?
Waar wil dit langer heen!

LUCINDE.

34 Q Wat vergelijking! ha! ha! ha!
Mijn klavecimbael is
Een werktuig, een Machine.

THAUMASTA.

Jaa,
Dat hout gij voor gewis:
Maar zeide ik u niet honderdmaal
(En thans herhaal ik 't weêr)
Dat ijder dier, als dees Cimbael,
Een werktuig is, niets meer?

35 Q
De konst heeft zeer veel uitgedacht,
Jaa, wonderen bestaan:
Natuur heeft weezens voortgebracht
Bekwaam tot meerder daân.
Natuur, en wat zij brengt in 't licht,
Is altoos meer volmaakt
Dan alles wat de konst verricht,
Die nooit daar toe genaakt.

LUCINDE.

36*
Doe 't mij noch duizendmaal verstaan,
'k Geloof daar toch in 't minst niet aan,

37 R
Neen! ik voel mijn hart weêrleggen
Al wat gij daar van moogt zeggen:
'k Voel dat zulks mijn hart weêrspreekt,
Dat een ander denkbeeld kweekt.

38 R
Had ik midden in hun zangen
Deeze vogels kunnen vangen:
Hemel! ach! hoe was mijn geest
Dan van vreugd verrukt geweest!

39 R
'k Wou een kooitje voor hun beiden
In mijn kamer toebereiden;
'k Had mijn spijs hen meêgedeeld,
Hen geliefkoosd en gestreeld.

40 R
Nimmer wilde ik ondertusschen
Mijnen klavecimbael kussen;
'k Heb nog nooit daarop gedacht,
Nooit mijn Cither spijs gebracht.

THAUMASTA (*ter zijde*).

41 S 'k Moet haar weêr verwond'ring wekken
Door behulp der Toverkracht.
(*aan Lucinde*)
Zie die beelden: kunt ge ontdekken
Dat zij leeven? geef wel acht:
Zie aan alle zijden heenen,
En, hebt gij hen wel beschouwd,
Voel ze dan: 't zijn Marmersteenen,
Die gij voor gevoelloos hout.

42 S 'k Zal, door Raders te doen speelen,
Zoo ik met mijn roê hen strijk,
Hun [1]) beweeging mededeelen,
Die der Vogeltjes gelijk.
En gij zult dan klaar bevinden
Dat beweeging en gewoel
Niet noodwendig zich verbinden
Met gedachten en gevoel.

(*Zij raakt met haare Toverroede drie Standbeelden aan, waarvan het een op de fluit, en het ander op de viool speelt, waarna zij met hun driën, van hun Pedestallen springende, een Ballet dansen. Geduurende dit Divertissement houd Lucinde de oogen neêrgeslaagen, in eene bedroefde houding*).

43 F Wat scheelt u, mijn Lucinde? hoe!
Wat droefheid heeft u ingenoomen?
Het is of ik u treuren doe!
Zou dat van die vertooning koomen?

LUCINDE (*treurig*).

44* Voorzeker jaa, die heeft het denkbeeld gantsch vernield
Daar ik, met zoo'n vermaak, mij zelve in onderhield.

45 K Ach, arme Vogels! kan het weezen?
Zout gij machines zijn alleen?

---

[1]) Er staat: *hen*.

'k Verbeelde me in uw oog te leezen
Het zoetst vermaak vol lieflijkheên!

46 K Des daags op éénen tak gezeeten,
Des nachts in 't zelfde hol bijéén:
(Dus waande ik: moet dit waanen heeten!)
Geniet gij 't zoet der tederheên!

47 R 'k Dacht, om hen vermaak te geeven,
Doet Natuur hen samen leeven,
En zij boezemt beider zin
Tedere vereening in.

48 U Is zij den Vogel zoo geneegen,
Gewis heeft zij
Dan ook voor mij
Niet min geluk en heil verkreegen!
Heeft zij, voor mij, haar zorg verlooren?
Neen zij, heeft mij, dit ook beschooren;
Een weezen van mijn soort gekooren,
Met wien ik een gelijk geluk,
Een zelfde vergenoeging plukk'!

49* Gij weet het wel: Ai zeg, Mevrouw,
Wie denkt gij dat het weezen zou,
Die mij kwam kussen toen ik sliep,
En met zoo'n drift weêr heenen liep?

THAUMASTA *lachgende.*

50* Ik denk bijna... een Man, van wien
Ik straks de voetstap heb gezien;
Die hier om dit Paleis blijft zweeven.
Als tot een Weezen van zijn soort,
Heeft hij zich vlug tot u begeeven,
Maar uw gezicht verjoeg hem voort.

LUCINDE.

51* Een man... een man, Mevrouw!... een man!
Ai, zeg me toch, wat is dat dan?
Is 't ook een werktuig? zeg mijn Waarde.

THAUMASTA.

't Is een machine, als al de rest;
Maar 't is het meest volmaakt en 't best,
Waaraan Natuur geen moeite spaarde.

LUCINDE.

52* Volmaakter dan mijn Aap?

THAUMASTA.

Gewis;
Hoe raar en aartig die ook is.
Zijn kleur is wit, voor 't meestendeel
Of zij verschilt van 't wit niet veel.
(*wijzende op een standbeeld*).
53* En die gedaante is die der mannen:
Zij zijn ondeugend in 't gemeen,
Waarom ik hen heb weg gebannen,
Die ik aan 't Hof had lang voorheen.

LUCINDE.

54 V Deze Vogels zijn tot zingen
Toeverordend van Natuur;
Deeze beelden kunnen springen;
Mijn Horlogie wijst het uur:
Maar wat doet een man voor dingen?
Of versiert hij slegts de muur?

THAUMASTA.

55* Daar zijn veel soorten. Somm'ge draagen
De naam van Krijgs- of Oorlogsliên,
Die op het oog wel 't meest behaagen,
Van lange Messen steeds voorzien.
56* Zij koomen op verscheide tijden,
Met veele duizenden bijéén;
Wanneer ze elkaar den hals af snijden,
Vermoorden ....

LUCINDE.

Foei! wat ijss'lijkheên!
57* 't Hart klopt mij, door daarom te denken!
Dat zijn machines! Maar indien
Ik wist dat hij mij niet zou krenken,
'k Zou gaarne een' man eens willen zien.

THAUMASTA.

58* Gij hebt dat niet te vreezen;
Wij Vrouwen maaken hem,
Hoe wreed hij ook moog' weezen,
Gedwee op onze stem.
Wij draagen, in onze oogen,
Een merk, dat hen verzoet,
En dat door zijn vermogen
Hen voor ons bukken doet.

LUCINDE.

59 W Ai, doe, om hem te vinden,
Uw best, doorzoek dit land,
Die zich durfde onderwinden
Te kussen mijne hand.

THAUMASTA.

Wierd hij, door uw aanschouwen,
Niet al te zeer verbaast,
Om zich hier nog te onthou'en...

LUCINDE.

'k Verlang reeds: maak wat haast.

DERDE TONEEL.

LUCINDE *alleen.*

60 X Zij lacht... niet zonder reden...
't Is om mijn ongeduld...

Mijn hoofd en hart zijn heden
Met droomerij vervuld.
Met droomerij
En zotternij!
Een man...! een man...! die hier...?
Maar 'k wil... jaa 'k wil
Gerust en stil
Eens speelen op 't Klavier.

(*Zij gaat naar de Klavecimbael, maar komt terstond weêr*).

61 Y 'k Bedenk daar iets, 'k ben onbedacht:
'k Moest meê gegaan zijn op de jacht:
Wij zouden saam in dit gewest
De kleinste hoeken
Met vlijt doorzoeken
En doen ons best.

62 Y En vonden wij hem in een laan,
Daar hij niet licht weêr uit kon gaan,
Zoo was hij zeeker in de klem;
'k Zou, door de blad'ren,
Zoo zachtjes nad'ren,
En grijpen hem!

(*Zij keert te rug naar de Klavecimbael, maar koomt terstond weêr*).

63 Z Wat achterdocht is 't die mij kwelt?
Zij heeft niet eens mij voorgesteld
Dat ik met haar zou mede gaan:
Men vond, indien ik 't had gedaan,
Getrouwe bijstand aan elkaar:
Zij moest dit denken; zeeker waar!

64 a Als zij van de mannen zeide,
Dat zij zoo slegt zijn en zoo kwaad,
En wanneer zij van mij scheidde,
Toen sprak zij lachgend in der daad.
Zij wilde mij iets doen gelooven,
Door valsche en opgesmukte reên,
Dat zelfs haar hart weêrsprak, zoo 't scheen:

Zou zij mij deezen ook ontrooven,
En houden hem voor haar alleen,
Gelijk zij de and'ren deed voorheen?
65 b Neen, ik laat mij niet bedriegen:
'k Wil hem rukken uit haar magt,
Eer haar toeleg is volbracht:
'k Gaa vol ijver tot haar vliegen.
'k Neem een kort en goed beraad:
Haasten we ons, eer 't is te laat!
(*Zoo als zij vertrekken wil, ziet zij de Tovergodin inkoomen*).

VIERDE TONEEL.

THAUMASTA, LUCINDE, ALCINDOR, *met het tweede Couplet van dit Toneel uitkomende.*

LUCINDE, *tegen Thaumasta.*

66* Ach, zijt gij daar? Welnu! hebt gij hem meêgenoomen?

THAUMASTA.

Jaa wel, en zonder moeit': hij ging gewillig meê.

LUCINDE.

Waar is hij dan?

THAUMASTA.

Hij volgt me.

LUCINDE.

Och, laat hem niet ontkoomen.
Ik vrees hij is reeds weg.

THAUMASTA.

Geen nood. Stel u te vreê.

LUCINDE, *heen en weêr loopende, bemerkt Alcindor.*

67* Ach!... maar... mijn Waarde!... hoe...? wat?... jaa...
ach, neen... ik vinde...

THAUMASTA, *haar nabaauwende.*

Ach!... maar... mijn Waarde!... hoe...! jaa... neen...
Wat 's dat, Lucinde!
Wat wilt gij zeggen?

LUCINDE.

Och, Mevrouw, ik weet het niet.
'k Ben zoo confus dat gij mij zoo in 't aanzicht ziet.

THAUMASTA.

Ik u in 't aangezicht....? hoe zout ge zulks ontdekken?
Gij kunt geen oogenblik van hem 't gezicht aftrekken.

LUCINDE, *Alcindor aanziende.*

68 c Zoo groot als ik! dat 's aartig!
Ik word daar van bekoord:
Wat ziet hij lief! goedaartig!
Hij is niet van dat soort,
(Zijn oog ziet veel te goed en teder)
Dat, als het wild gediert', jaa wreeder,
Elkanderen vermoord.
(*Tegen Thaumasta*).
69* 'k Hou hem voor mij, Mevrouw.

THAUMASTA.

Welaan!
Ik ben bereid hem af te staan.

LUCINDE.

70* Maar laaten wij een' naam hem geeven:
Hoe zal hij heeten?

THAUMASTA.

Zoo gij wilt.

LUCINDE.

Charmant?

THAUMASTA.

Charmant, dat 's goed! maar niet meer tijd verspild:
Dat wij terstond naar buiten streeven,
Om een zeer raar Phenomenon,
Dat thans zich zien laat aan de zon,
Met aandacht naar te spooren.

LUCINDE.

71* Ik zag de zon zoo vaak te vooren.

THAUMASTA.

Maar dit Phenomenon nooit meer.
'k Kan thans uw oordeel niet ontbeeren.

LUCINDE.

Mevrouw, verschoon mij deezen keer;
Ik zou zeer kwaalijk redeneeren.

THAUMASTA.

72 d Wel, Mejuffer, laat die dingen,
En blijf hier met uw Charmant;
'k Kan u in het minst niet dwingen,
Gij hebt zelfs genoeg verstand;
Jaa verstand:
73 d Maar ik hoop, van uwentwegen,
Dat die nieuwerwetse gril,
Die gij hebt in 't hoofd gekreegen,
Met der haast verhuizen wil:
Wat een gril!

VIJFDE TONEEL.

ALCINDOR, LUCINDE.

LUCINDE, *Thaumasta ziende vertrekken.*

74 e Zij gaat! o dat is goed
Dat ze is geweeken!

Mij dunkt, haar bijzijn doet
Mij moeite in 't spreeken.
Haar geest is thans tot zulk een graad
Van reên gesteegen;
Dat zulks mij tegenstaat,
En boos maakt en verleegen.
(*Alcindor beschouwende.*)
Wat schoone Leden!
'k Ben heden
Te vreeden;
Jaa, mijn hart, gij wenschte dit,
Dat gij in 't eind bezit.
(*Hem op nieuw beschouwende,*)
75 f Wat schooner hair! hoe wel geschaapen!
Wat zoet gelaat! volmaakte leest!
'k Blijf mij aan u, Charmant, vergaapen,
Gij, gij verrukt geheel mijn geest!..
(*Thaumasta nabaauwende*)
76 d Maar ik hoop van uwentwegen,
Dat die nieuwerwetze gril,
Die gij hebt in 't hoofd gekreegen,
Met der haast verhuizen wil.
Wat een gril!
(*'t Hoofd schuddende en zich naar Alcindor wendende*).
77 g Mijn hart en zinnen
Die u beminnen,
Charmant, beminnen u getrouw.
Hoe! grilligheden?
Ach! welk een reden!
't Zijn thans geen Vogels, die 'k aanschouw.
Neen, neen, neen,
Ik voel dat verschil alleen!
(*Zij krijgt een Tabouret en gaat zitten.*)
Kom hier, Charmant.... Hij komt! hoe teder!
Hij werpt zich voor mijn Voet.. en neder!

Ach dit.... Ach dit.... Ach! dit is al te zoet!
(Terwijl Alcindor geknield ligt, beschouwt zij hem en doet hem een lang lint om den hals, waar van zij het ander einde zich om den arm wind.)

78* Ik hoor gerucht: zou reeds Thaumasta weder koomen?
(Zij staat op en loopt naar de deur, Alcindor bij 't lint vasthoudende, en keert weêr.)
Neen, ik bedrieg mij: ze is het niet;
Zij heeft 't Phenomenon nu nog niet waargenoomen,
Daar zij met zooveel vlijt naar ziet.
Och! bleef zij daar zoo lang meê draalen,
Tot ik haar zelfs weêrom kwam haalen!
(Zij zoekt nog een Tabouret en plaatst dezelve bij de haare voor Alcindor.)

79 g Charmant! zit hier... hoe dus...! zou hij 't niet weeten...?
Hij werpt zich voor mijn kniën!... hoe!...
Charmant! te regt Charmant geheeten!
Met recht komt deeze naam u toe.
Gij, gij, gij, gij,
Gij, ô Charmant, betovert mij!...
Ach, door 't vermaak van hem aan te spreeken,
Is mijne reden mij gantsch ontweeken;
'k Spreek, alsof hij mij kon verstaan!

80 h Ach, ik verheug mij in dien waan!
Ik weet schier niet wat 'k heb gedaan,
Noch wat ik me onderwinde,
Noch waar 'k mij bevinde!...
'k Zucht... Ontroering stort mijn zin
Lieflijke wanorder in,
En doet me een vreugde ervaaren,
Die nooit mijn hart genoot,
Die niets kan evenaaren!...
Wat heil was ooit zoo groot?...
(aan Alcindor)
Ai, wil uw hand mij geeven

Maar hoe... 'k voel door 't gewaad...?
Jaa, 'k voel dat inderdaad!
Juist of hij was in 't leven,
Zijn hart als 't mijne slaat!
(*Zij staat op.*)

ALCINDOR, *ter zijde.*

81 V 'k Kan mij langer niet weêrhou'en:
Dat 's een Minnaar te veel pijn!

ZESDE TONEEL.

THAUMASTA, ALCINDOR, LUCINDE.

THAUMASTA *in 't aankoomen.*

„'k Durf mijn Losbol niet betrouwen,
„Dat hij zal gevoelloos zijn:
„'k Gaa zijn handel liefst aanschouwen."

ALCINDOR, *ter zijde.*

Liefde, zie, zie hoe ik kwijn.

LUCINDE, *naar Thaumasta toeloopende.*

82* Mijn Waarde! 'k bid, verleen me een gunst.

THAUMASTA.

Wat gunst?

LUCINDE.

Ai, 'k bid u, doe hem leeven;
Beziel hem door uw Toverkunst,
Dat hij kan denken, antwoord geeven,
Verstaan, en spreeken als een mensch.
Ai toe! Mevrouw, voldoe mijn wensch!

THAUMASTA.

83* Gij vraagt onmoogelijke dingen.

LUCINDE.

Ai toe! Mevrouw, voldoe mijn beê!

THAUMASTA.

Ik kan niet, wat gij ook moogt dringen.

LUCINDE.

Niet?

THAUMASTA.

Neen.

LUCINDE.

Gij maakt mij dol daarmeê.

THAUMASTA.

84 i Moet ik u dan nu weêr doen verstaan,
'tGeen ik reeds zoo dikwijls heb gedaan,
Dat de Weezens, die slegts zijn geschaapen
Tot ons vermaak en tot ons tijdverdrijf,
Nog wel kunnen 's menschen daân naäapen,
Door Raderen, bewoogen in hun lijf;
85 i Maar dat, op welk eene wijs 't geschied',
Dat de werking van die Rad'ren niet
Kan gedachten in hen doen ontspringen?

LUCINDE, *spijtig.*

'k Begrijp alreeds zeer wel uw fraaië reên,
En kan wel in uw gedachten dringen,
Al weet gij die zoo aartig te bekleên.

THAUMASTA.

86 k Wat ziet gij daar in, Lucinde?
Dat in u verwekt zoo'n spijt?
Zeg mij dat.

LUCINDE, *driftig.*

Mevrouw, 'k bevinde

Dat gij zeer verstandig zijt,
En dat gij wel zout begeeren
Dat ik, eveneens als gij,
Ook gestadig zou studeeren
En die vizevaazen leeren,
Opdat gij in 't redeneeren
Trouwen bijstand had aan mij:

87 k Dat gij mij niet wilt genoegen,
En bezielen mijn Charmant,
Wijl 'k mij steeds bij hem zou voegen,
Zoo hij spraak had en verstand.
En gij weet, dat onze zinnen
Steeds vervuld met ons te zien
En te spreeken en te minnen,
(Wat gij dan ook mogt beginnen)
Zich van u niet laaten winnen,
Maar uw Lessen zouden vliên.

88 k Door zoo'n vreugde te genieten
Zou in onze Ziel de min
Al te diepe Wortels schieten,
En dat was niet naar uw zin:
Want dan zou 'k mij niet bemoeiën
Met al uw onnut geklap,
Hoe de Veldgewassen groeiën
En de Waterdeelen vloeiën
Die hun worteltjes besproeiën,
Die verheeve Wetenschap!

89 b Neen, Mevrouw, 'k heb reên te kijven:
Ik verklaar van nu af aan,
'k Ben een Botmuil; 'k wil voortaan
En onweetend zijn en blijven.
Ik verwensch uit al mijn magt
Wetenschap en Toverkracht.

90 b 'k Wil mijn Graad- en Cirkelboogen,
'k Wil die gantsche Prullekraam,

Met haar Filosoofse naam
Niet meer dulden voor mijne oogen;
Wacht vrij, dat ik 't, u ten spijt,
Al te maal in stukken smijt'.

ZEVENDE TONEEL.

THAUMASTA, ALCINDOR.

ALCINDOR, *Lucinde ziende vertrekken.*

91* Vaarwel nu, Globen en Quadranten, Kaarten, Spheeren...
(*Tegen Thaumasta*)
Is zoo'n vervoering niet betoovrend? is zij niet?

THAUMASTA.

Vermaaklijk voor het minst; ze is zeeker in 't begeeren
Niet minder driftig, zoo men ziet,
92* Dan gij, mijn Zoon.

ALCINDOR.

'k Moet haar te meer daarom beminnen.
Een teedre Liefdevlam, op 't driftigst uitgedrukt,
Is 'tgeen een Minnaar 't hart ontrukt,
En overmeestert zijne Zinnen!
93 1 Maar gij kwaamt net van pas
Van uw verschijnsel weêr;
Want, ach! Mevrouw, ik was
Mij zelf geen Meester meer.
'k Wou spreeken...

THAUMASTA.

Maar 't Orakel...?

ALCINDOR.

Neen,

'k Kon mij niet meer weêrhouen;
Ik kon niets meer, beroofd van reên,
Dan mijn Lucinde aanschouwen.
Ach! welk een smart
Voelde ik in 't hart!

94 I
Geliefkoosd en gestreeld,
Zoó door haar oog als hand,
Sloeg ik, gelijk een beeld,
Mijn oogen naar den wand,
Terwijl ik beet mijn lip en tong.
Opdat ik bleef standvastig.
Ach! wist gij, hoe ik mij bedwong!...
Ik was mij zelven lastig...
Acht gij gering
Zoo'n pijniging?...

95 V
Ach wat zijn een mond en oogen
Tot een last, wanneer men mint,
En wanneer men onbewoogen
Zich te houden, zich verbind!
Wie heeft op zich dat vermoogen,
Die zich bij zijn Schoone vindt?

THAUMASTA.

96*
Gij moet u echter nog een weinig tijds bedwingen:
'tZou kunnen zijn, dat dat gevoelen, dat zij toont,
Dat voor u in haar' boezem woont,
Door uiterlijke handelingen,
Uit Liefde niet, maar slegts uit grilligheid kwam voort,
Waar door zij word zoo sterk bekoord
Van een nieuw voorwerp, dat haar nooit kwam in gedachten.
't Is dus voorzichtigst nog een dag of acht te wachten.
Eer....

ALCINDOR.

Nog een dag of acht?

THAUMASTA.

Jaa wel, mijn Zoon.

ALCINDOR.

Wat woord!

97 m Eén dag of acht? acht! acht! maar! maar!
Denkt gij aan de omstandigheden?
Denk, denk, Lucinde zal mij, waar
Zij is, of heen gaat treeden,
Staâg willen hebben aan haar zij':
ô! Wat een pijniging voor mij!
Haar zij, haar zij, haar zij!
o Wat een pijniging voor mij!
Staâg aan haar zij', haar zij', haar zij', haar zij', haar zij',
haar zij', haar zij'
Gestaâg gevoelloos aan haar zij'!
ô! Wat een pijniging voor mij!

98 n Als 't schaapje van zijn Herderin
Gekoesterd, met onnoosle min,
Word ik gestreeld elk oogenblik;
En echter wilt gij nog dat ik....

THAUMASTA.

99 n 'k Wil, dat het Schaap verstandig zij.

ALCINDOR.

Zeg eer, dat ik een folt'ring lij',
Een pijn van niemand uitgedacht,
Die ver te boven gaat mijn kracht.

THAUMASTA.

100 o Hoe zal 't dan een Meisje maaken,
Dat (gelijk men daag'lijks ziet)
's Minnaars Liefde schijnt te wraaken,
En zich zelve weêrstand bied:
Maanden lang, (niet weinig dagen,

Daar ge u zoo om hooren deed)
Schoon de min haar kan behaagen,
Niet gevoelloos is, maar wreed?

ALCINDOR.

101* 'k Was geen meisje van mijn leven,
Al zoo weinig als een steen:
En gaa dit te kennen geeven
Aan Lucinde.

THAUMASTA, *hem weêrhoudende.*

Blijf.

ALCINDOR.

Ai neen.

THAUMASTA.

Wacht nog weinige oogenblikken:
Hou uw drift nog in de maat:
'k Bid u, dat ge uw zelv' wilt schikken
Naar uw Moeders trouwen raad.
102 o Laat ik eerst op nieuw beproeven
Wat zij in haar hart gelooft.
't Zal maar korten Tijd behoeven
Dat gij van haar zijt beroofd.
Gaa dan niet mijn' raad weêrstreeven
Roekeloos en onbedocht:
Denk dat uw geluk in 't Leven
Hier aan is alleen verknocht.

ACHTSTE TONEEL.

THAUMASTA, ALCINDOR, LUCINDE.

LUCINDE.

103* 'k Heb me op den Zodiac gewrooken,
En met de polen dien gebrooken,

Waar op ik mijn Quadrant door 't venster vliegen deed.

THAUMASTA.

Gij zijt wel driftig!

LUCINDE.

Gij wel wreed!
104 t Gij zegt somtijds, dat gij mij mint;
Maar toch gij weigert me ondertusschen
Waar in mijn hart zijn vreugde vind,
Dat mijn verlangen mij kan blusschen.
105 t Gij wilt mijn wenschen niet voldoen,
Ik mag op u dat niet verwinnen:
Hoe kan ik dan gedachten voên
Dat gij Lucinde zoud beminnen?

THAUMASTA.

106* 'k Wil u dan overtuigen,
Dat ik u wel bemin;
Mij naar uw wenschen buigen
En geeven u uw zin.
107* Maar eerst moet gij dan weeten,
Wijl uw Charmant is van
Een soort Petits Maitrès geheeten,
Dat hij onmoog'lijk denken kan,
108* Of vatbaar weezen voor de reden;

(*Lucinde toont zich verdrietig*).

Maar, voor het ooverig, zal hij
Gaan, koomen, en (wees maar te vreeden)
Zelfs lachgen, schreien, droef en blij,
109* Verliefd, en teder zich gelaaten;
Maar al werktuigelijk, als alle van zijn soort.

LUCINDE.

Werktuig'lijk?

THAUMASTA.

Hij zal meer: hij zal ook kunnen praaten,
En zingen 't een en ander woord...

LUCINDE, *driftig.*

110* Ai toe! ik bid u, laat hij zingen.

THAUMASTA.

Zeer gaarne; maar begrijp dit wel:
Dat zoo een Papegaai, met al zijn handelingen,
Niets anders is dan Poppespel.
111* Dat zij niets weeten dan wat woorden,
Bepaald tot een zeer klein getal,
Die zij uitspreeken bij geval,
Gelijk zij die te vooren hoorden:
En die zij met een luid geschal,
112* Bij ijder Vrouw op nieuw herhaalen.

LUCINDE.

Gij zeid' mij dat zoo meenigmaalen:
Gij maakt mij onverduldig. Doe
Hem zingen.

THAUMASTA, *tegen Alcindor.*

„Gij bemerkt wat rol gij hebt te speelen."
Welaan, 'k zal hem de stem meêdeelen,
Men zingt hem eerst een Airtje toe.
(*Zij zingt*).
113 p Wat het Levenslicht geniet...

ALCINDOR, *als wakker wordende zingt:*

Wat het levenslicht geniet...

LUCINDE *zegt.*

Ach! waarde..!

ALCINDOR *zingt voort.*

... Door een zelfde drift bewoogen,

Dat erkent op zich 't vermoogen
Van de Min, die 't Al gebied.

LUCINDE.

114* Zijn stem schijnt in mijn hart te dringen!

ALCINDOR *zingt.*

'k Verlies 't geheugen van zoo kwaad
Een Godspraak die mij tegenstaat.

LUCINDE *zegt.*

Wat Godspraak?... Ai! hoor hem eens zingen...
115* Wat meent hij toch?

THAUMASTA.

Zoo hebt gij weêr
Vergeeten, en gij weet niet meer,
Dat deeze Vogels slegts wat woorden
Herhaalen, die zij eertijds hoorden,
116* Gantsch zonder oordeel?

LUCINDE, *spijtig.*

Jaa, 'k was dat,
Mevrouw, bijna geheel vergeeten;
Maar 't had u zeker wel gespeeten,
Zoo gij 't mij niet herinnerd had.
117 q Wel?

THAUMASTA.

Wel nu?

LUCINDE.

Hij staakt zijn zingen:
Waarom gaat hij nu niet voort?

THAUMASTA.

Omdat hij niet meer gehoord,
Of geleerd heeft van die dingen:

Dat 's gewis daar de oorzaak van,
Zoo veel ik begrijpen kan.
118 q Maar mij dunkt, gij hebt wel reden
Om heel wel te zijn voldaan,
Met het geen gij hebt verstaan:
'k Ben verzeekerd, dat hij heden
Sprak nog ruim zoo veel en fraai,
Als uw blaauwe Papegaai.

LUCINDE.

119 q Weêr mijn Papegaai!... wat raaken
Toch de Papegaaien mij?
Gij gelijkt hem slegts daar bij,
Om belachgelijk te maaken
Dat hij zoo mijn hart bekoort.

THAUMASTA.

Gij zijt heden wel gestoord:
120 q Gij doet anders niet dan kijven.

LUCINDE.

Wie zou niet?... want... zie hem aan,
Zou 't mij niet ter harte gaan
Dat hij moet onkundig blijven
Met wat teêrheid ik hem min?
Zeg, is daar geen wreedheid in?

ALCINDOR, *tegen Thaumasta, die hem tracht te doen zwijgen.*

121 r „'k Zie 't Orakel nu
„In 't geheel vervuld"....

THAUMASTA.

„Weerhou, weerhou u,
„Toom uw ongeduld."

LUCINDE.

Hoe zal ik beklaagen,
Van 't krieken der dagen,

Tot de avond zijn wieken
Der aarde overspreid,
Zijn gevoelloosheid,
Die mij, die mij, die mij smart bereid!

THAUMASTA.

122 r
Dat 's waar. Jaag hem weg;
Gij mint hem te teêr.
Jaa, doe als ik zeg:
Denk om hem niet meer.

LUCINDE.

ô Hemel! verjaagen ...?
Wat smart ...! welke plaagen ....!
Wat zou mij behaagen
Buiten hem alleen?
Hoe! verjaagen ... neen!
Charmant, Charmant, Charmant, ga niet heen!

THAUMASTA.

123*
Zoo dit is uw begeeren,
Welaan dan! dat hij blijv'!
Gij kunt hem airtjes leeren;
Dat geeft u tijdverdrijf.

LUCINDE.

124*
Ach! mij gevalt dat leven.
Ik wil, van stonden aan,
Zijne eerste Les hem geeven.
'k Wil daar toe overgaan.
Charmant, koom bij:
Ai zeg, kunt gij
Wel noemen mijnen naam?
Charmant, noem gij
Den naam van mij.
Kom, noemen wij dien saam!
125*
Lucinde ...!

ALCINDOR.

Lucinde!

LUCINDE.

Mijn Waarde...!

ALCINDOR.

Mijn Waarde!

LUCINDE.

„Och! hoor." Ik min u teêr!

ALCINDOR, *zich van Thaumasta ontslaande en voor Lucindes voeten werpende.*

Jaa, 'k min...! 'k aanbid u...! 'k kan niet meer.
Beminde
Lucinde!
Geen taal heeft de macht
Zoo heevig eene Liefde
Die mijnen boezem griefde,
126* U te doen zien in volle kracht.
Mijn teder beminde,
Mijn waarde Lucinde!
Wat moet ik al aan
U doen verstaan!
En ach! welke reden
Ik mogt besteeden,
Ik kan niets meer,
Dan duizendmaalen
Op nieuw herhaalen:
'k Bemin... 'k bemin... 'k bemin u teêr.

LUCINDE, *tegen Thaumasta.*

127 z Och! hoor... hij spreekt geheel alleen!
Dat zijn geen Liedjes; zeker neen!

THAUMASTA.

Gij ziet, uw eerste Les heeft hem
Vrij veel doen vord'ren in de stem.

Hij is vrij leerzaam in der daad,
Dat hij dat reeds zoo ras verstaat.

ALCINDOR, *tegen Thaumasta.*

128 x Ach! neen, Mevrouw: waarom toch zult
Ge in haar nog langer zulk een wanbegrip doen woonen?
Het Orakel is vervuld:
'k Durf haar eindelijk betoonen
De Liefde en dankerkentenis,
Waar van mijn hart doordrongen is.

LUCINDE, *tegen Alcindor.*

129 y Zoo had gij dan een teder hart,
Gevoelig voor de minnesmart?
Ach! waarom mij dat niet ontdekt?
Gij had mijn pijnen
Straks doen verdwijnen,
Mijn vreugd gewekt.

ALCINDOR.

130 m 'k Moest, om een wreed Orakel, mij
Gantsch gevoeleloos gelaaten.
Verwijt, verwijt me uw dwaaling vrij
Zij moest mij 't leven baaten.
Zij was noodzaak'lijk voor mijn min:
Mijn schoone, stem, jaa stem daar in.
Mijn schoone, stem, jaa stem, jaa stem, jaa stem, jaa stem.
jaa stem daar in;
Mijn schoone, stem, jaa stem daar in:
Zij was noodzaaklijk voor mijn min.

LUCINDE.

131 n Ach! kan ik u dat wijten? neen:
Die dwaaling diende maar alleen,
Opdat te beter wierd betoond
De Liefde. die mijn hart bewoont,
132 s En opentlijk aan u beleeden.

ALCINDOR.

Mijn waarde Minnaares!

THAUMASTA.

Welaan,
't Orakel is vervuld op heden,
't Gevoelloos zijn is afgedaan.
De teed're Liefde van Lucinde,
En van mijn Zoon is blootgelegd;
Dat dan, mijn Kind'ren, u verbinde
Een heilrijke en gelukkige Echt!

Tegen Alcindor.

33 t Gij, waart ge als Minnaar, voor haar oogen,
Doof, stom en van gevoel ontbloot,
Wees nu een teder, een bewoogen,
Beminnend, vriendlijk Echtgenoot!
Zoo zien we der gewoone zeden
In u het juiste tegendeel!

ALLE.

't Orakel is vervuld op heden:
't Heeft zijn vervulling nu geheel!

EINDE.

AIR.

134 u Gij, die oprechte Liefde draagt,
ô Minnaars, steeds getrouw uw Schoonen,
ô Minnaars, steeds getrouw, beminlijk voor uw Schoonen,[1])
Wenscht gij [2]) dat gij haar hart behaagt,
Gij moet u, voor een poos, doof, stom, gevoelloos toonen.

135 u Van 't Wonderwerk der Toverij
Kunt gij u echter wel verschoonen:...
Kunt gij U echter wel... u echter wel verschoonen.

---

[1]) Er staat: *beminnelijke schoonen.*

[2]) Er staat: *En wenscht.*

't Orakel wil alleen dat gij
U altoos teder en bescheiden zult betoonen.

136 u De liefde zet zijn strikken uit
Voor u, betooverende Schoonen....
Verborgen voor uw oog, betooverende Schoonen;
Wilt, opdat gij trouwlooze stuit,
Voor 's Minnaars eed u doof, stom en gevoelloos toonen.

137 u Doch, wen gij hun oprechtheid ziet
Wilt dan hun tederheên niet weeren,...
Wilt dan hun tederheên... hun tederheên niet weeren:
Beproeft hen, maar veracht hen niet:
Dit wil aan u de stem van dit Orakel leeren.

---

45 Airtjes.

A Wat is het boerenleven zoet.
B Dans tes yeux, charmante Ismène.
C Waarheen, mijn Ziel, waarheen.
D Jusques dans la moindre chose.
E Lieve bloempjes, veld, en boomen.
F Ren snel, ô Zon, zoo daald de nacht.
G Hoe kunt gij altoos vreezen.
H Zwijgt, Nachtegaal en Orgelkeelen.
I 't Genoegen is het zoet van 't leven.
K Colinette is gemaakt om t'minnen.
L Wilt gij met wind en golven strijden.
M Wat vlugt ge, o Herderin.
N De Zon in 't Oosten opgestaan.
O Zijt welkom, gunstige Avondstond.
P Zijn al de Goden en Godinnen.
Q Komt Orfeus en Amfion.
R Hoor den toon der nachtegaalen.
S Als men mint en kan behaagen.
T Wat is het herdersleven zoet.

U Kan men 's Liefdens voorwerp kwellen.
V In een boomgaard Colinette.
W Tendre amant.
X Laat ons 't saam vreugde raapen.
Y Annette a l'age de quinse ans.
Z Ah! Monseigneur, ah! Monseigneur.
a Lijs sliep eens in 't bosch, in 't lommer.
b Toen wij t'onzent kermis hielden.
c Ik ging lestmaal aan 't dwaalen.
d Ons Katrijntjen is malade.
e 'k Voel van den Morgenstond.
f ô Heldre Noordstar van mijn leven.
g Zou ik het minnen.
h Gelukkig Lot als men bemint.
i Gij ziet vrolijk de harten in pijn.
k Jaa Mimi, in korte tijden.
l Ach! wat een zoet vermaak.
m Mijn klosje was eertijds van kant.
n Mijn schoone, die ik teêr bemin.
o Om uw schoonheid moet ik zuchten.
p Cloris, die mijn hartje rooft.
q Wat was 'k een onnoozel meisje.
r Laat toch staan, Colijn.
s Men hoort steeds Flooraas gunste roemen.
t Dans la Fleur de mon jeune age.
u Zoo lang als dat wij zijn te gaâr.

*De Coupletten, met * geteekend, worden gereciteerd.*

BLADWIJZER.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

GESLACHTEN.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

NAMEN.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

WOORDEN EN UITDRUKKINGEN

AFGELEID OF VERKLAARD.

Y.

Z.

ERRATA.

Men zie voor blz. 221 tot 231 de erratalijst op blz. 350, 351.

Blz.	261	reg.	8 v. b.	staat:	Raam-; *lees:* Room-.
„	341	„	16 v. o.	„	hieronderstaande; *lees:* hiernevenstaande.
„	422	„	15 v. o.	„	Borcher; *lees:* Backer.
„	423	„	5 v. b.	„	Karmalieten; *lees:* Karmelieten.
„	424	„	11 v. b.	„	Van dezen; *lees:* Van dezer.
„	487	„	16 v. o.	„	1822; *lees:* 1622.
„	505	„	5 v. o.	„	Querin; *lees:* Quevin.
„	547	„	16 v. o.	„	Reggie; *lees:* Reggio.
„	572	„	2, 3 v. b.	„	Ronse; *lees:* Rouse.
„	574	„	2 v. b.	„	„ „ „
„	654	„	3 v. b.	„	over het St. Jacobsgilde; *lees:* over den beker van het St. Jacobsgilde.